

శ్రీ

రాణా ప్రతాపసింహ చరిత్ర

(ఐతిహాసిక ప్రబంధము.)

ప్రొద్దుటూరు

(శ్రీ) జానకీ ముద్రాక్షరశాలయంను ముద్రితము.

1934 ప్రథమ ముద్రణము 500 ప్రతులు.

1935 ద్వితీయ ముద్రణము 1000 ప్రతులు.

శ్రీ విశ్వనాథ సత్యనారాయణగారి సమీక్ష.

(భారతి నవంబరు 1948.)

రాణాప్రతాపసింహచరిత్ర తలమానికమువంటి గ్రంథము. ఆహృదయ మీ రాణాప్రతాపచరిత్రయందు మహాభారతమునం దెంత యున్నదో యంత యున్నది. భారతము పూర్వకాలము కథనే చెప్పును. అందులోనున్న ధర్మము మాత్రమే మనజాతిది. ఆవిషయము ద్వాపరయుగమునాటిది. మనపరిస్థితులతో సంబంధము లేనిది. ప్రతాపసింహచరిత్ర మనధర్మమునేగాక మనపరిస్థితులను గూడ చెప్పును. ప్రతాపసింహునికన్న ధర్మరాజుడు లేమియు నెక్కువవారు కారు. వస్తురమ్యతకుగాని, కథాచమత్కారమునకుగాని, ఇందలి భిన్న పాత్రల భిన్న తావిశిష్టతకుగాని భారతమున కీ గ్రంథము తీసిపోదు. వస్తు విటవంటిది. కవి యెటువంటివాఁడు? వ్యాసునకు తిక్కన్నకు నెంత వీరరసావేశ మున్నదో యంత వీరరసావేశము గలవాఁడు. న న్నెవరైన భారతములోని యుద్ధపంచ కము తిక్కన్నగారు వ్రాయకయుండుచో మఱియెవరు వ్రాయగల్గుదురని పశ్చింపినచో నేను “రాజశేఖరశతావధానిగా” రని సమాధానము చెప్పెద. యుద్ధవర్ణన యెచ్చటచూచినను, తిక్కన్నగారి రచనతో దులదూగుచున్నది. ఈగ్రంథము అస్వతంత్రజాతి కొక స్మృతిగ్రంథము వంటిది.

రాణాప్రతాపునకు మహాత్మునకు గల సామ్యము భారతజాతికి గల యస్వతంత్రత. మహాత్మునిది కత్తిలేని సాత్త్వికపు పోరు. ప్రతాపునిది కత్తి గల సాత్త్వికపు పోరు. నేటి సత్యాగ్రహమునకు ఆనాటి ప్రతాపుని యుద్ధ ధర్మమునకు భేదమే లేదు.

ఈ రచన భారతమును దలపించుచున్నది. ఈకవి చాలచోట్ల నన్నయ్య గారిని పోలినట్లు వ్రాయును. ప్రతాపునిశౌర్యాన్ని రాజమండి యత్యుగ్రమై పాతికయెండు తగులబెట్టిన ఘట్టము. ఆశౌర్యము, ఆయుధములు, ఆప్రతిజ్ఞలు అవి యన్నియు వ్రాసినచో పట్టరానంత గ్రంథ మగును. ఈకవిసార్వభౌముఁడు ఈఘట్టము చిత్రచిత్రములుగా వ్రాసెను. మొదటనే చెప్పితినిగదా ఈగ్రంథము యుద్ధపంచకమువలె నున్నదని.

ప్రతాపుడు ప్రకృతి బిడ్డ. భోగవిముఖుడైన రాజు. ప్రతాపుడు గాంధీ వంటివాడు. సుక్రీస్తు వంటివాడు. మహాత్ముల వంటివాడు. ఇట్లు వాసిన నూరక పెరిగిపోవును. “శ్రీనృపలోకజగద్గురుండు మాయప్ప ప్రతాపదేవుడు” ఇందు రసధ్వని వేయిమూర్తుల రూపు గల్పించున్నది. హృదయమునుండి వచ్చిన భావ యనగా నిది. ఇట్టి రచన మహాకవులే చేయగలరు.

అంతయునైనది గాని, ఓయి ప్రతాపా! శ్రీనృపలోకసస్థురూ! మాయప్పా!

సీ॥ అక్షర విశ్వంభరాధీశమాళిది

ధనసేవ! నీయది ప్రేవసేవ!

మతని కుండినదెల్ల నైహికబలము! ని

న్నాశ్రయించిన దెల్ల నాత్మబలము!

యాతని దెల్లప్పు డాత్మవైభవము! నీ

యది నిరంతరము నాత్మావభోధ!

మతని దండఱకన్ను లలరించు భోగంబు!

నీది జగముమెచ్చు నిండుత్యాగ!

ఆ॥ వె॥ మతడు జగము గెలిచె! నాత్మ గెల్చితివి నీ!

వాతఁ డితరజనుల నాశ్రయించు!

నీవు స్వాశ్రయిండువు! నీకు - నాతని - కెన

లేదు జగము క్రిందు మీదులైన॥

ఇంక నొకమాట. ఈరసప్రవాహములో ప్రవాహమువెంటనే పోయి విమర్శించితిని. వేటొక గతి లేదు. కాని, ప్రవాహము నడచును తీరమువెంట నంగుళమంగుళము కల తామరపూలు, కలువపూలు, నీటిబెద్దరులు మొదలైన శోభలు పాఠకులే చూచుకొనుచు చదువుకొనవలయును. ఇది పరమోత్తమ గ్రంథములలో నొకటి.

వలయువారు:—

జనోపకారిణీస్థానం, హైదరాబాదు.

శ్రీ

విజ్ఞప్తి.

—తి—

లెఫ్టనెంటు కర్నల్ జేమ్స్ టాడ్డవోర (Lieutenant-Colonel-James-Tod) రాజస్థానదేశచరిత్రము (Annals and Antiquities of Rajasthan) చదివి నవ్వుటినుండియు నాగ్రంథమునెడ నా కతిశయ గౌరవము గలిగెను. ఆ యితహాసరంగమున నర్చించిన పాత్రములలో “మహారాణా-ప్రతాపసింహుడు” పూర్వాభిగణ్యుడు. స్వాతంత్ర్యశబ్దమునకు మున్నెన్నడునులేని రసార్థసంపత్తి గూర్చిన ‘విశ్వవీరచూడామణి.’ భగీరథ ప్రతీకాశ కార్యదీక్షా ధురంధరుడు. చిన్నరాజ్యమున కధీశ్వరుడయినను మాతృదేశభక్తి పరత్వముపెంపున నీ రాజర్షి పుంగవుడు 55 లక్షలు పాదాతిబలము, 15 లక్ష లాశ్వీకదళము, 10 వేలు వారణములు, 10 వేలు పిరంగులు గలిగి ప్రపంచోన్నత ప్రబలసార్వభౌముడయిన యశ్వరుపాదుసాతో నిరువదియైదు వత్సరములు మహాసంగ్రామము నడిపి స్వాతంత్ర్యము నిలుపుకొని ధర్మవీర శిరోమణియని కీర్తి మోసెను.

నిజమాక్రికసితాలపత్రచ్ఛాయల సమగ్రదక్షిణాపథ రాజ్యము లన్నింటికీ జలువఁ గూర్చి దశదిశల ధవళకీర్తిచంద్రికలు నెఱపి శ్రీకృష్ణదేవరాయలు యశఃకాయుడైన పిదప నతని యనంతరమువారి పరిపాలనమున రాజ్యము చెదరి, పాయలై, చెడి, దేశమంతయు ననంత నిరంతర సంగరములలో మునింగిన కాలమగుట “రాణాప్రతాపసింహుని” వీరవిక్రమ విహారకథనములు దక్షిణభారతమున వ్యాపింప నవకాశము తక్కువ యయ్యెను. ఆకారణమున నితనిపేరు దక్షిణాపథమున నేపదిమందియైన నెఱింగియుందురో లేదోయని సందేహముండెడిది. ఉత్తరభారతదేశమునమాత్ర మా మహావీరుని దివ్యనామముఁ గీర్తించి పులకితశరీరులుగానివారు లేరు.

పూజ్యులగు పూర్వమహాకవులు పలుమాలు వ్రాసిన పురాణాంశములఁ గుఱించి కాని, కల్పితకథలను గొనికాని ప్రబంధములు రచించుట తొలుతటినుండియు నాకు రుచించినదిగాదు. అతిశయోక్తులకుఁబోక జరిగినది జరిగినట్లులు వ్రాసిపెట్టిన సత్యమగు దేశచరిత్రములు ప్రజాప్రభోధకప్రబలసాధనములని నావిశ్వాసము. కావున నింతకుముందు ఘూర్జర దేశచరిత్రమందలి “వీరమతీదేవి చరిత్రము” మేవాడ్ దేశ చరిత్రమునందలి “చండనృపాల చరిత్రము” పద్యగ్రంథములుగ విరచించితిని. ఎన్నివిధములనయినను యత్నించి లోకోత్తర వీరవ్రతుండగు “ప్రతాపసింహుని” దివ్యచరిత్రముఁగూడఁ గావ్యముగ రచించి యాంధ్ర భాషాయోషామణి మృదుపదార విందములచేత సమర్పించుకొని కృతకృత్యుడఁ గావలె

నని నాకుఁ గొండంత కోరిక గలిగినది. ఆ విశ్వవీరుని నామధేయము కనబడిన గ్రంథముల నెల్లఁ దెప్పించుకొని పఠించితిని. భాగ్యవశమున ననేకామూల్యాంశములు గడింపఁగలిగితిని. వత్సరములకొలది నామహాభాగుని గుణగణము లూహించి, భావించి, ధ్యానించి, తన్మయిఁడ నగుచుంటిని.

ఇతివృత్తము సంపూర్ణముగఁ జరిత్రాత్మకము. రంగము పవిత్రమయిన యార్యా వర్తక్షేత్రరాజము. పృథాననాయకుఁ డు త్రమోత్రమ భారతీయ శిరోమణి. అయిన నుత్తర హిందూస్థానమందలి (అహమ్మదాబాదు - అఁహుల్ వారా - ఝసల్ మియర్ చౌరా ఘర్) మున్నగు పురముల సామములును, (ఝోలగరీశుఁడు - సోనెగుట్టమహేంద్రుఁడు - మహమ్మజ్జలాలుద్దీనకృరు - ఖాన్ ఖాన - హక్కింహుమాం - మీర్జా అబ్దురహిమాన్) లోనగు పురుషుల సామధేయములును, (మండలగృహము - అంతల్లా - కుంభల్ మియర్ - చేవందా - చానార్ దుర్గము - తారాఘర్ - రణస్తాభపురదుర్గము) మొదలగు కోటల పేర్లును శ్రుతికటువులై దీర్ఘములై ఛందోగణములలో సులభముగ నిమిషనివై యున్నవి. మాతీయు నిది 25 సంవత్సరము లవిచ్ఛిన్నముగ సాగిన మహాసంగ్రామము. సాధనములు శర-చాపములుగావు. తుపాకులు-శత్రువులు. మాతృకలోఁ బదునాలుగుపుటలున్న ప్రతాపసింహరాజచంద్రుని చరిత్ర మొక్కకళ తక్కువగ వెలుఁగుచున్నది. రాజస్థానదేశచరిత్ర మనేకరాజ్యములను వీరయోధులను గుఱించి వ్రాయఁబడినది. కావునఁ బ్రతాపుని పాత్ర మును బ్రత్యేకముగను సమగ్రముగను బోషింప నవకాశము లేకపోయియుండుట సత్యము. ఆ కొఱవడిన 'ఆధ్యాత్మికకళ'ను జేర్చి యీ రాజగురుమహాసారస్వభాముని పాత్రమునకు వన్నె చేకూర్చి నిర్వచనకావ్యముగ వెలయింప నారంభించితిని.

1932 మార్చి నెలకు మూఁడశ్వాసములు వ్రాయఁగలిగితిని. ఆరోగ్యము చాలక కడపఁ దాటి కదలఁజాలని దుర్బలస్థితి నుండి గ్రంథ మంతటితోఁ గడచువడిపోవు నేమో యని పలుమాఱు వగ నొందితిని. పదు నెనిమిది మాసము లంతరాయమున కోర్చి మఱల నారంభించి యొకమాసమున గ్రంథముఁ బూర్తిచేసితిని. నా పరమమనోరథఫల స్వరూప మగు ప్రతాపదేవుని దివ్యచరిత్రము నాద్యంతము రచించి నిర్వహింప ననుగ్రహించి నాకు మనఃపరితృప్తి గలుగఁజేసిన యీశ్వరుని కరుణామయత్వమును గొనియాడితిని.

ఈ గ్రంథమున కావిష్కరణమహోత్సవముఁ దీర్చిన మిత్రులు ప్రశంసాపాత్రులు. ఆవిష్కరణసభ "కావ్యకళానిధి" బిరుదము నొసంగి నన్ను గౌరవించినందులకై ప్రొద్దుటూరు హైస్కూలులో "కళానిధి"-బహుమానము శాశ్వతముగా నెలకొలిపిన శ్రీ పు బహదూరు వి. వసంతరావుగారి యాదార్యమును గణింతును.

1934 జనవరి మాసమున గ్రంథముప్రతులు నాయొద్దఁ జేరెను. నాయొడిగిన కవులకును, బండితులకును, మిత్రులకును, బంపుకొంటిని. వారందఱు సంతోషించి నాయొగ్యతకు మించి నన్నుఁ గొనియాడిరి. వారికృతమును మఱవను. ఒక్కొక్కచోఁ బది-పదునాఱు పుటలవఱకును బ్రాకిన యమూల్యాభిప్రాయములను సంగ్రహపఱచి ముద్రింపించి నందులకై వారు తుమింతురని నమ్ముదును. నా గ్రంథమునెడ నపారాదరము నెఱపిన బ్రాచిలుకూరు నారాయణరావుపంతులు (M. A. P. H. D.) గారి యుదార-మృదు-హృదయమును నేను ప్రత్యేకవిశ్వాసముతోఁ గొనియాడు చున్నాను. ప్రతాపమహారాజా గారి తివ్రజ్ఞచిత్రపటము ప్రతు లొకసహస్రము నాకుఁ బంపి యుపకరించిన 'భారతీపత్రికా' సంపాదకులు శ్రీ. గన్నవరము సుబ్బరామయ్యగారి సాయము స్మరింతును. మైసూరు-మద్రాసు విశ్వవిద్యాలయములవారు గ్రంథమును వరుసగా "నిటర్ మిడియెట్-బి. ఏ." పరీక్షలకుఁ బాఠ్యముగ నిర్ణయించి నన్నుఁ బ్రోత్సహించిరి.

చతుర్థాశ్వాసమున నొక్కయెడను బంచమాశ్వాసమున నొక్కతావునను గొన్ని పద్యములను జేర్చుటతప్ప నీముద్రణమున నాచేసిన మార్పుకొందును లేదు. ఈ కావ్యమున లేశమేని గుణము గనఁబడునేని యిది యాంధ్రమహాజనులమన్ననకుఁ బాత్రమై శాశ్వతస్థాయి నలరారుఁ గాతమని పరమేశ్వరుని బ్రార్థించుచు నుపరమిండు చున్నాను.

ప్రొద్దు టూరు.
1—9—35.

}

ఇట్లు,
' అవధాని పంచానన - కవిసింహ - కావ్యకళానిధి, '
డి. రాజశేఖరశతావధాని.

అ భి పా య ము లు.

The book has duly been presented to His Highness, the "Maharana" Sahib Bahadur and I am desired to convey to you His Highness's thanks for the same.

Yours faithfully,

TEJ.SIMHA,

Private Secretary.

Udaipur. }
20-8-1934.

The poet has far excelled his original Todd. The central character, the hero of heroes is Rana Pratap. He is depicted as the truest Rajayogin. With no kingdom, no forts, no army, no shelter, no food, except edible grass, he raises the banner of freedom aloft, holds it high for twenty five years against Akber, the greatest emperor of the day, declining to whisper into the ears of Raja Man Singh one word of submission to the Mogul Fadushah. His stern simplicity, his intrepid valour, his resolve to defy fate and worship at the shrine of liberty, his unyielding pride in his Solar descent, his patriotic attachment to the barren wilds of the Aravalli Hills, his chivalrous courtesy even unto the enemy are all so painted in words that the written word appears to transcend the best colouring effect on the canvass. No sense of despair mars the effect of his marvellous courage. The series of his [Pratap's] valourous deeds constitute a reading that is rivalled in Telugu literature only by the deeds of Bhishma and Abhimanyu in Thikkana's Bharata.

The portraiture of the opposite camp is no less elevating. One can easily find modern parallels for Akbar and Man Singh. There does not however appear to be a parallel to "Abdur Rahiman" the chief minister of Akber. He is the noblest of the noble, the flower of Islam, the truest devotee of true Virtue..... The nationalistic outlook of the work is really a pleasure to ponder over.....

The poet's style is classic. It is what moderns in Telugu call "Grandhic." However the flow is so natural, the language is so idiomatic, the illustrations are so familiar, the expression is so homely and pithy that the most modern pedant would have very little quarrel with the poet for the style employed. In two cantos does the poet show his partiality for Sanskritic metre. The rest of the work abounds in the quick mellifluous cadence of the native metre.

Madras. }
19-6-34.

"THE HINDU."

The production of this beautiful book marks an epoch in the modern Telugu literature. The author takes us back to those glorious days of India when Freedom's battles were fought in the great theatre of the Indo-Gangestic plain. It is highly Miltonic in conception and the reader's attention is sustained throughout by the rich mental imagery contained in verse after verse. There is a superb touch

of epic grandeur about the work and the intense heroism and love of country displayed by "Rana Pratap" are very well depicted; in short the reader is roused to a sense of hero-worship. The tense situation between the Hindu hero on one side and the Great Mogul on the other, is rendered highly melodramatic and the reader cannot go through this portion of the work without a thrill of enthusiasm. The whole work is classical in tone and the historical back-ground is so true and accurate that the author deserves immense congratulations for his great diligence and fidelity to details.

I have very great pleasure to commend this book for introduction in High Schools and Colleges.

Anantapur. }
22-4-1934

Yours sincerely
GULAM DASTAGIR,
D. E. O. Cuddapah-Anantapur Dists.

I have read a portion of your work. As a matter of fact no opinion is needed for your beautiful poetry. As for as I read it is very interesting with beautiful thoughts and charming style.

Rajahmundry. }
19-5-34

CHILAKAMARTI LAKSHMI NARASIMHAM.

The work is certainly on a par with our epic poems. You have kept up your word that your composition will be in "చాక్షుషాకము."

Cokanada. }
18-11-34

M. VEKATA RAMAIIYA
Subordinate Judge.

A book of this kind is oppurtune at present. "Rana Pratap Singh," is sure to inspire the leaders and the rank and file to act like a phalanx in union, and sacrifice their lives, if necessary, for the cause of the country.

25-9-34 }
}

P. PARTHASARATHI IYENGAR,
Sub-Judge.

- గీ॥ పక్షముగు తీయమామిడి ♦ పండుమాడ్కిఁ బదపదంబున రసముట్టి ♦ పడుచునుండఁ
బదియు నెనిమిది వందలు ♦ పద్యములను గావ్యముగవ్రాసి కంటి వ ♦ ఖండకీర్తి !
- గీ॥ సరళముగను జల్లఁగను ర ♦ సంబుఁగురిసి తన్మయత్వముఁగూర్చి గ్రం ♦ ధంబునడుపు
ప్రజ్ఞ నీసామృతంటి; నా ♦ పట్టులందుఁ దిక్కనకవీంద్రుఁ దలపించు ♦ దీప్తిఁగంటి !
- గీ॥ ఉత్తమోత్తమ వీరుల ♦ కుండవలయు నుత్తమోత్తమ గుణముల ♦ కొజ్జబాతి
నిల్వటద్దంబునై యొప్పు ♦ నీప్రతాపువీరచరితంబు “రెండవ ♦ భారతంబు” !
- గీ॥ అన్న! నేటి మహాసభా ♦ ధ్యక్షుడనయి బారుతీరిన విబుధుల ♦ ప్రార్థనమ్ము
వఱలఁ “గావ్యకళానిధి” ♦ బిరుద మొసఁగు భాగ్యమునుగాంచి పరవశ ♦ త్వంబుఁగంటి.

ప్రొద్దుటూరు.

17-12-1933

}

జనమంచి శేషాద్రిశర్మ.

(ఆవిష్కరణ మహాసభాధ్యక్షులు.)

ఎచ్చట నేరసము చిలుకవలయునో అచ్చట నారసము గలదియై, నిర్గుప్తమై,
“రెండవభారత” మన్నంత యందచందములతో మీకవిత యున్నదని నాకుఁ దోచినది.
ఇది సూత్రప్రాయమైన నా ముఖ్యాభిప్రాయము.

కడియం.

}

చెళ్లపిళ్ల వెంకటశాస్త్రి
(తిరుపతి వెంకటేశ్వరులు)

నమస్కారములు. తాము సాదరముగ పంపిన “రాజాప్రతాపసింహ” చరిత్రమును
కృతజ్ఞతతో స్వీకరించినాను. దాని నామూలగ్రముగఁ జదివితీ. చరిత్ర గ్రంథమును
కావ్యముగ వ్రాసి రసవంతముగ నిర్వహించడము కష్టమైనపని. మీకభాకథనవిధాన మిప్పు
టి కద్వితీయమైనదని చెప్పిన అతిశయోక్తి అని తలంపరని నమ్ముచున్నాను. ఇంతటి పెద్ద
కావ్యాల నింతచక్కగ వ్రాయఁగల వా రింక నుండడము శుభావహము. మీకవితాధార చే
తనిసినాను. మీకు ధన్యవాదములు.

అనంతపురం.

29-4-34

}

చిలుకూరు నారాయణరావు,

(ఎం. ఏ. పి. హెచ్. డి.)

- క॥ చదివిన భారతమేకద చదువంగా వలెనటన్న ♦ సామెత వృధయై
పొదలుఁ బ్రతాపచరిత్రము చదివినవారలకు నెందు ♦ సత్కవితలకా!

చ॥ పలుకులఁ దేనె లుట్టిపడు! ♦ భావములందు స్వతంత్రిదీ ప్తి శో
భిలు! వినువారి వీనులకు ♦ విందు లొసంగు కథావిధాన! మి
య్యాలఁ దులలేదు నీకవిత ♦ యెంతయుఁ దిక్కనభారతంబె! యాఁ
దలలఁ గదల్పఁజేయు విబు ♦ ధర్మకరంబున కంచుఁ దెల్పెడఁ.

కడప.

23—12—1933.

కావ్యపురాణశీర్ష, విశ్వాత్,
జనమంచి వెంకటసుబ్రహ్మణ్యశర్మ,
అంధోవాఢ్యాయుఁడు.

పరస్మితప్రణామములు:

తమ రచన చాల గొప్పది. ఒకానొక కాలమున నేనును ప్రతాపరాణాచరిత్రమును
వద్యకావ్యముగ వ్రాయ నుత్సాహపడి యుపక్రమించి యుండినవాఁడను. సుమారు 300
పద్యములు వ్రాసి నడుమంత్రమున వదలితిని. వ్రాత గ్రంథముగూడ నావద్ద లేక నశించినది.
తమ గ్రంథముఁ జదువ మొదలిడఁగానే నా ప్రయత్నము నిరవశేషముగా నశించుట
యెంతో మేలే యాయె ననిపించినది. ఇంత గొప్పగ్రంథమును ఒక కేధారతో అందదుకులు
వోడుకులు లేక రచించి ముగింపఁగల్గిన తమశక్తి సామర్థ్యముల కాశ్చర్యపడి యభినందించు
చున్నాను. తమది ప్రబంధముల పక్షతతోఁగూడిన పురాణశయ్య. ఈ శైలిలో నిజ
ముగాఁ దా మొక పురాణమునే వ్రాసియుండిన నెట్లుండెడిదోయని యాశపడుచున్నాను.
ఈస్థితిలో నీకావ్యము నింతరసవంతముగాఁ బఠనీయముగాఁ జేయశక్తులు చాలమంది లేర
నుట నిస్సందేహమైన విషయము. ఎక్కువ విన్నవింపలేను. యథావకాశముగా గ్రంథ
మును బూర్తిగాఁ బఠింతును.

ప్రేమూరు.

30-8-34

రాళ్ళపల్లి అనంతకృష్ణశర్మ.

శా॥ భావాభ్యున్నతి, దానికిఁ దగిన రూ ♦ పన్యాస మద్దానికిఁ
లావణ్యంబిడు సుప్రసాదగుణలీ ♦ లల్ దానికిఁ సత్కథా
జీవంబౌ రసమాధురీమహిమముఁ ♦ సిద్ధించి నీకావ్య వి
ద్యావై శేషము పండెనోయి! కవిసిం ♦ హా! నీకు బ్రహ్మయువౌ.
శా॥ సమ్యగ్వాఙ్మయ పద్ధతిఁ నడచు భా ♦ షాయోషకుఁ నీచపుం
గ్రామ్యంపుంబడి దాపరించె! విమల ♦ ప్రాచీకళాసూచక

స్వామ్యంబుల్ సళియించె! నిట్టియెడ దు ♦ స్నాహిత్యధూమ్యాకుల
భ్రామ్యజ్ఞాతికి నీప్రతాపకృతి దీ ♦ వ్యజ్ఞోతియై ద్యోతిలుక!

చ॥ తటచిన భారతంబొకడు ♦ తక్క నిజానకు వీరకావ్య మీ
వట కుదయింపలేదు మన ♦ వాఙ్మయమందొకడైన; జాతికి
బరువము మాతృదేశమున ♦ భక్తి మదిక బురికొల్పి నేటి కా
తలుగు భవత్ప్రతాపుచరి ♦ తంబునఁ దీతినదోయి! మిత్రమా !

మ॥ పరమాభ్యున్నత భావపర్వత పత ♦ ద్వాగ్గుంభగంభీర ని
ర్ఘరవీచీ రసధారఁ గావ్యసరసిక ♦ సంధించి ఛండఃపరం
పరలక కాల్పలు జాలువార్చి తెలుగు ♦ న్మూగాణి జాతీయకా
వ్యరసారామము వెంచితోయి! కవిసిం ♦ హా! కావ్యపంచాననా!

నీ॥ అలచిత్రకారు రం ♦ గులమాటి రాణాప్రతాపసింహక్షౌపు ♦ రూపపటము
ననరామకాని; నీ ♦ యమృతాక్షరన్యాసమూర్తిముం దది వెఱ ♦ బొమ్మమాత్ర!
బ్రహ్మకల్పముదాఁక ♦ వన్నెమాయనియట్లు లాత్మయకొలిమి వీ ♦ రాగ్ని బలిమి
కవనంపుమూసలోఁ ♦ గఱఁగి మేల్పీసాన జాతీయతాముద్ర ♦ సోతపోసి

గీ॥ వీరరాణాప్రతాపరా ♦ డ్విగ్రహమును దెనుఁగుఁగోవెలఁ బ్రాణపరీ ♦ తిష్ఠచేసి
నిలిపితివి! చేరి మనసారఁ ♦ గొలుచు నాంధ్రవీరసంతతివాంఛ లీ ♦ డేరుఁగాక.

కాళహస్తి.

4—9—34

కవితాకళానిధి: బలిజేపల్లి లక్ష్మీకాంతకవి.

ఆధునికులగు తెలుగు కవులకు దేశభక్తి—దేశాభిమానములు శూన్యములు. వారి గ్రంథములలో దేశప్రజాధికములగు రచనములు తక్కువ. చరిత్రాత్మకములు కడుంగడుఁ దక్కువ. చరిత్రాత్మకములై దేశభక్తి నుద్దీపింపఁజేయు పద్యకావ్యములు లేనే లేవు. వేలసంఖ్యను మించిన తెలుగుకవులలో దేశమును దలఁచుకొనువా రరుదు. భావకవుల కీ గొడవ పట్టనేలేదు.

ఈ సుకవి కవిత్రయము రసవంతమైనది. శైలి మధురమైనది. ధార గంగాప్రవాహ వేగముగలది. పదముల పొందికయు భావశారవమును మిక్కిలి మెచ్చఁదగినవి. జాతీయములును లోకోక్తులును తమంత వచ్చి మూఁగి పడినట్లున్నవి. ప్రతిఘట్టమునను బ్రతి పద్యమునను గవికిఁగల దేశభక్తియు, శూరశిఖామణి యగు ప్రతాపసింహమహారాజసింహుని

యం దీ కవిసింహునకుఁగల భక్తి-కౌరవములు తోలుకాడు చున్నవి. ఎచ్చటఁ జదివినను జదువరుల హృదయములు కరఁగి నీరుగాక మానవు. ఎంతటి దేశద్రోహులైనను దేశ భక్తులుగ మాఱక మానఁగు. ఇట్టి విశేషములు వివరముగఁ దెలుపఁబూనిన నిది యొక గ్రంథమంత యగును.

నిడుదవోలు.

మంగిపూడి వెంకటశర్మ.

గీ॥ మొగముముందటి యిచ్చక ♦ మ్ములకు దిగక మనసులో మాట వల్కు-టేమించిదేని
నామతంబున వీరరా ♦ కావ్యతాపచరిత గమగమల్ పైఁ జిమ్ము ♦ జాజిపువ్వు!
కప్పురపుఁ బల్కు పొదిగిఁటఁ ♦ గవిసికొన్న వింతయేడాకులరఁటి బా ♦ లెంతరాలు!
కుదుపు తొరపిళ్ళ సుడియక ♦ కుదురునడల నిండుకొని పాటు నెలఁదోఁగఁసీటికాల్వ!
చిదుమఁగారాని రసమొదుఁ ♦ జిదువాఱ గింజ లలమని కమ్మనా ♦ రింజపండు;
తీర్పు మాక్కుల నంది పం ♦ దిరులఁబాక యనువుమై నల్లు నవకపు ♦ టడవిమల్లె!
చిటునగవుఁడేలు చిటిపాపఁచిన్ని మోము! సిగ్గుఁదెఱనాడు ముగుద కుఁచ్చితపుఁజూపు!
నలఁతవోని కుచేలు ని ♦ ల్లాలిహృదయ! మొడలెఱుంగని వీరు క ♦ ట్టడి కటారు!
విరులు నవ్వు వసంత వా ♦ సరములందు: జలకమాడి చల్వలు గట్టి ♦ కలప మలఁది
ప్రాద్దుట 'షికారు' వెడలు మాఁరుతమువోలె నందుఁగాత మీకృతి జనఁస్వాగతమ్ము!

విద్యాక కవిసింహ ఆవిధానిపంచానన,

ప్రాద్దుటారు.

గ డి యా ర ము. వెంకట శేష శాస్త్రి,

17—12—1933

తెలుఁగు పండితుఁడు. మునిసిపల్ హైస్కూల్.

గీ॥ కాలకుహరమ్మునక బిట్ట ♦ కతల ముచ్చమునిఁగి తనుఁగు ప్రతాపసిం ♦ హుని చరిత్ర
నీకలము యోగదండమై ♦ నీవచస్సు జీవనద ముత్రమై చిరం ♦ జీవితజేస.
అమృతబీజాక్షరమ్ముల ♦ నామహాత్ముకతకుఁ బాణమ్ము వోసిన ♦ కవివి రాజ
శేఖరా! నీసమాఖ్య సు ♦ స్థితఁగాంచె: ధన్యతమమయ్యె నీకవి ♦ తా ప్రవణత!
తఱకు నగిషీలులేక ము ♦ స్తాబులేక, చికిలి చిత్రారి జలుగు బ ♦ చెప్పలులేక,
మెఱుంగు మెఱుంగులు, గులుకులఁమురువులేక, కసరతుల పల్లటీల్ లేక, ♦ గతి మలఁకుక,
తాత-ముత్తాతనాటి ఛాఁదసములేక పాిత-కొత్తల నడిమిత్రో ♦ వల ఘటించి
వస్తువునకౌ పదార్థ సం ♦ పత్తిఁగూర్చి వాయఁబడినది పశ్చిమిపి ♦ బంధ మిద్ది!
సానఁదీరిన మెఱుంగు వ ♦ జ్రాలమాలఁబోలు: సారశ్యమున నీవ ♦ దాలచాలు;

సహజభారకుఁ బొసఁగెఁ బ్ర ♦ సాదగుణము: భవ్యనవ్యానురూప దాం ♦ పత్యసరణి.
 నుఱుఁగుఁదరగలఁ బొల్లెత్తి ♦ తొరఁగు గాంగనిర్భరముగెల్వ సఱచు బుఁదెమ్ము! నీదు
 భావవీచీసమాలోల ♦ వాక్స్సీవంతి! ప్రస్తుతి కతిక్రమించె ధా ♦ రాప్రసక్తి!
 వీరరస మేకధారగా ♦ వెడలఁగ్రాయు “హల్దిఘాట్” మున్నుగా భీక ♦ రాహవ పృ
 కరణములు విన్నఁ జదివిన ♦ నరునిగుండె: నడికడలి నుప్పెనన్ సుడి ♦ వడెడు పడవ
 వడువు నొడి-దుడుకులఁబడి ♦ యడలవలయు.

ఆలు పిల్లలతోఁ బృతా ♦ పావనీశుఁ డడవులా బడ్డ యిడుమలఁ ♦ డడవు నపును
 కంటఁ దడివెట్టవలె నెట్టి ♦ కటికయైన: ముదముఁ దెల్పితి నిటు మనః ♦ పూర్వకముగ.

ఏలూరు.

మున్నంగి-లక్ష్మీనరసింహశర్మ.

- సీ॥ ఈకాలమునఁ గవు ♦ లితయుద్గ్రంథమ్ము పూని రచించుటం ♦ తైన గొప్ప!
 ఇంత గ్రంథములోన ♦ నెచటనైన రసంబు చిప్పిలుచుండుట ♦ గొప్పగొప్ప!
 కన్నీరు పులకలు ♦ గ్రమ్మనై కరుణమ్ము వీరరసము వెల్లి ♦ విరిసె సార!
 జీవకళల్ గల్గి ♦ యీవీరచరితమ్ము సరిగ భారతమును ♦ జ్ఞప్తిఁదెచ్చు!
 గీ॥ నవ్యభారతసృష్టి రా ♦ రాప్రతాప! భావపుష్టి పనాచితి ♦ పద్యగతియు
 దివ్యముగఁ దోఁపఁ గృతి దిద్ది ♦ తీర్చినాఁడు రాజశేఖరకవి! కవి ♦ రాజమాళి
 సీ॥ పంచపాండవులొక్క ♦ ప్రభువయి రాజాప్రతాపసింహుండు పృ ♦ త్యక్షమయ్యె!
 ఢిల్లీశ్వరుని గూడి ♦ యల్లరాధేయు వైఖరి మానసింహుండు ♦ గానఁబడియె!
 దక్కుయోధులు రెండు ♦ దిక్కుల గుణకర్మ యోజనల్ భారత ♦ యోధులట్ల!
 యుద్ధముల్ భారత ♦ యుద్ధంబులట్ల: “రెడవ భారతంబ” రా ♦ రాప్రతాప!
 గీ॥ ధర్మమర్మములను వీర ♦ కర్మములను జక్కఁగృతిగూర్చి తిక్కనన్ ♦ సాటిచెప్ప
 నొప్పననఁగ నాంధ్రావళి ♦ కుపకరించె రాజశేఖరకవి! కవి ♦ రాజమాళి!

పొద్దుటూరు.

17—12—33

కవిరత్న. కసిరెడ్డి వెంకటసుబ్బారెడ్డి.

రాజాప్రతాపసింహచరిత్ర ప్రత్యేకవైలక్షణ్యముగల యొక యద్వితీయకావ్యము.
 భారతము-భాగవతము విడిచినఁ బలుమాఱు చదువఁదగ్గ గ్రంథములులేక యాంధ్ర
 విద్యార్థుల మంగలార్పు చుంటిమి. మీ రా కొఱతఁ దీర్చితిరి.

గ్రంథము మొదటినుండి తుదివఱకు 1800 పద్యము లొక్కడే లిరికుగా (Lyric) వ్రాసిన మీ యపూర్వము సతాకికము నగు నావేశము నెట్లు ప్రశంసింపవలెనో యేర్పడకు న్నుది. మన పూర్వకపు లేయైన మానసింహు నెంత యధమునిగా మార్చియుందురో! అతని యుదాత్తత, యాధ్యత్వము, శౌర్యము కన్నులఁ గట్టినట్లు చిత్రించిన మీఁద “Poet is the noblest specimen of his Age” అనిన కార్తైలుగారి పలుకు సత్యము గావించి తిరి. ఏండ్ల పర్యంతము లోపలనే కుములుచుండి హఠాత్తుగ నగ్నిపర్వతమునుండి పొంగి నిరాఘాటఘాటితోఁ బ్రవహించు “లావా”వలెనున్న మీకావ్య మాంద్రదేశమునఁ బ్రసరించి హృదయముల నుడికింపఁ గలదు.

తెనుఁగున గణింపఁదగిన గ్రంథములఁగూడ “రహి-మహి” జాబితానుండి యన్ని పదము లవిచ్ఛిన్నముగా స్వీకరింపఁ బడినవి. అట్టి లోప మొక్కఁడునులేక విమర్శకుల యెదురఁ దలయెత్తి చరింప మీ రవకాశము గలిగించితిరి. మూలేతిహాసమునఁ బదునాలుగు పేజీలున్న యితీవృత్తము గ్రహించి మూలాతిక్రమణముచేయక ఏకరూణములఁజేసినే గై కొని జీవరస మొలికించి పాఠకునకుఁ బరమాణువంత వినుగుకూడఁ దోఁపకుండునట్లు రచించిన మీయద్భుతశక్తి కొనియాడఁ దగియున్నది.

ప్రొద్దుటూరు.

17-12-35.

వి. ఉమామహేశ్వరుడు, బి. ఏ.

గీ॥ “తెలిసె! తెలిసె! నిప్పుడు తేటతెల్లమయ్యె” నేలరాడొఁ మా యన్నయ్య! యిట్లు గదలి యేలపాల్గొనఁడో పృజా! హితములైన పనులయందని నామనం! బునఁ దపింతు! నా తపసు పండె! హేతు వీ! నాఁడు తెలిసె! నే ననుకొను రీతిగ గుడి! లోన దేవుఁ డున్నటుల మిన్న కింటఁ గూ! ర్చుండలేదు! మేలు మేలు! చిత్తోడ్గడు! నేలుచుండె! దివిరి స్వాతంత్ర్యరక్షణ! దీక్షతోడ దుర్నిరీక్ష తేజమున శ! త్రువు నెదిర్చి పృబల శత్రు! వక్చరు ఢిల్లీ! పాదుషాయె యెత్తివచ్చిన తొణకక! కత్తి గట్టి ధైర్యలక్ష్మితోడ కొలంది! దండుతోడ లావు మెఱసి యసంఖ్య బ! లంబుగలుగు శత్రు! వీరుల గుండియల్! జలదరింపఁ జైతకాశ్వము! వైరి వ! త్తుములపైన గొరిజ మోవఁగ దుముకించి! యురవడించి యుర దిగిచి కత్తి కుత్తుకల్! నరికి నరికి నెత్తురు వసంతమాడి లో! కోత్తరముగ హల్దిఘాటాదిగా సమ! రాంగణముల నిలిచి వీర విహారము! సలిపి మేనఁ దొరగు రక్తముల్ జడివాన! గుఱిసి రాజ పుత్ర! కాయము లొగి గాయ! ములుగ మాఱఁ జెట్టునీడ సౌధము! గడ్డి-పొత్తెతిండి

పట్టుపానై శిలాతతి! యట్టై పండి పట్టపుందేవి బిడ్డలు యట్టుగొలువ
 నబ్బురంబుగఁ దాను సిం యాంబువలెనే యడ్డులేని యరణ్యరా జ్యము వరించి
 యక్క రీజూచు నీవుల కాస పడక యేక్షణమ్మును స్వాతంత్ర్య! దీక్ష విడక
 చాలునని పాదుపాయె వే సారువఱకు “అన్న యక్కరు తోడఁ బో రాడుచుం
 ఎల రాడో మా అన్నయ్య యిల్లు గదలి! ఇందుకేసుమి రాఁడని యిపుడు తెలి
 తప్పని సరిగ రాణావ్ర! తాపసింహుఁ డిచటఁ గవిసింహమై పుట్టె! నిది నిజం
 సిద్ధముగ దొడ్డ యా రాజ శేఖరుండు! ఇపుడు డి. రాజశేఖర మే సుమండి!
 కత్తి కలమయ్య! విశ్రాంతి గాంచి శ్రమముఁ బాసి స్వీయచరిత్రము వ్రాసెనను
 భావపుష్టి, పదాచితి, పద్యగతుల నితరు లేగుణముల మెత్తు రేని నీను
 మని శతవధాని పూర్వజ స్మంబులోని చర్య మఱువని జ్ఞాపక శక్తి మెత్తు!

ప్రొద్దు టూ రు.

17—12—83

ఇట్లు, మెచ్చుకొను

ఏ. కె. ముని.

చ! తెనుఁగున భారతంబు మఱి డిక్కన దాటినమీఁద నీప్రతా
 పుని చరితంబుఁ బోల్ రచన ముగ నినుఁబోలిన సత్కవీంద్రునిగ
 గని విన దాంధ్రభూమినుమి! గ్రంథము రెండవభారతంబె! నీ
 పు నపరతిక్క యజ్ఞవని పూజ్యులు వల్కుట తద్యమే యగుక.

డి! ఈయఖల ప్రపంచమున నెందును లేనివి భారతంబు రా
 మాయణమట్టి కావ్యములు! నందలి వీరులకన్న మిన్నయై
 పాయని ధైర్యశౌర్యగుణ వైభవధూర్వహు నొక్కనిగ మహా
 నాయకసార్వభౌము జత నంబున నిచ్చితి వెట్టి ప్రోడవో!

గీ! పరమగీతా రహస్యంబు భాతి దీని ముప్పదైదుకోటులు హైంద
 భక్తిఁ బారాయణముచేయ భరతఖండ మఖల విశ్వోన్నతైశ్వర్య మందు టర

సి. సుబ్రహ్మణ్యశర్మ.

ఎచ్చటఁ జూచినను తైలి కరము మనోహరమై యనర్గళధారా విలసితులై
 శాంధ్ర పదయుతులై యలరారు చున్నది. చరిత్రోపేక్షయముల నింత లలితముగా వ్రా
 ట కడింది. అయినను గ్రంథకర్తగారు దీనిని విక్కిలి నైపుణ్యముతో వీరరస ప్రధాన
 రచించి యునికి శ్లాఘనీయము. “కావ్యకళానిధి” బిరుదమునకుఁ గవిగా రెంతయు నర్హు

ఈ గొప్పకావ్య మన్నివిధములఁ బ్రశంసనీయుము. ఆంధ్రభాషాయోష కొక యనుత్తమ భూషణంబై విలసిల్లు చున్నది. గ్రంథమంతయు నొకేస్థాయిగా రసవంతముగా వ్రాయుట చాలఁగష్టము. కవిగా రతిచమత్కారముగా నిర్వహించి యున్నారు.

“విమర్శకాగ్రహం”

నాగపూడి-కుప్పస్వామయ్య బి. ఏ.

గీతాపారాయణమునకువలె నడుగడుగునకు ద్విగుణీభూతోత్సాహంబున ధారాళ ద్వాితాపాకంబునఁ వెలసిన భవదపారస్వాతంత్ర్య వీరప్రబంధముఁ బఠించి నాయనుభవించిన యానందమునకు మేరయే లేదు. అనర్గళధారాశుద్ధి గలిగి యుపమాసందర్భములఁ గాళిదాసుని దలపించుచు, నుభయభాషాప్రవేశగాంభీర్యముఁ దెల్పుటకోయన సాంస్కృతికంబుల నటనటఁ బఠించుచుఁ దెలుఁగునుడికారంపుఁ దీయందనంబులఁ దిక్కయజ్ఞ కుద్దియనిపించుచు లోకజ్ఞతం దెల్పు నుడుల ననల్పంబుగఁ గురియించుచు మీకావ్యరచన మపారప్రతిభావైశిష్ట్యమును వెల్లడించినది. ఉత్తమములగు జాతీయములు జానుదెనుగు నుడికారములు చక్కనినాన్తుడుల్లు మనోహరాలంకారములు గుంపులు గుంపులై తమంత నచ్చి దూకినట్లు గ్రంథమంతయు రససమాకీర్ణమై శ్లాఘనీయమై యున్నది. ఈగ్రంథము భారతమునకుఁ బైచేయి. ఈగ్రంథము వ్రాసి మీరు ధన్యులై యాంధ్రలోకము ధన్యతఁ బడయఁ జేసితిరి. ఈగ్రంథముఁగూర్చి యెంతదూరము ప్రశంసించినను కొఱతయే యగును.

యస్. విశ్వనాథశర్మ,

లెక్చరర్, నైజాంకాలేజి,

ఉ॥ కాంచితీ సీదుపాత్రము న ♦ ఖండపు టోపికతోడఁ బూర్తిగా
మంచిది శుద్ధి! కూర్పు కడు ♦ మంచిది! మంచిది శయ్య! పాకమున్
మంచిది! రీతియున్ మిగుల ♦ మంచిది సీకృతియందుఁ! గాన ని
స్సొచు కవీశ్వరుల్ ధర జ ♦ నితురు నూటికిఁగోటి కొక్కరై!

5-8-1935.

కాశీ-కృష్ణాచార్యులు,

శతావధాని.

మీకావ్య మిప్పటి కబ్బపుంబలుకులమృకుఁ గులుకుందొడవు. చూచి పరమానందము ననుభవించితిని. జాతికి వా ర్తకుఁ గని. సహృదయహృదయముల రంజింపఁజేయుచున్నది. మొగల్చక్రవర్తులఁ దబ్బిబ్బుపఱచినప్రతాపసింహుని చరిత్రమును వర్ణించుటకు మిమువంటి కవిసింహులే సమర్థులు. మీ రచన నవకవుల కాదర్శకమై ముస్తులొలుకు చున్నది.

ఉభయభాషాప్రవీణ జి. జాషువా.

ఆనంద మందిరి. పృథాపుని పాత్రముఁ జక్కగఁ బోషించితిరి. ఆనాయకుని మును జ్ఞాథచర్యలు నమోఘముగ వర్ణించితిరి. కాలస్థితి ననుసరించి వలయు సోఁయుఁ బెద్దలయెడ గౌరవము నద్భుతముగ వివరించితిరి. కులగురువులగువారికెల్ల నీతిఁ గలిగిన “భామాసాహి” శిష్యవాత్సల్యము త్యాగము వివరించు నెడ నానందబావ కెంతయు నడ్డులేకపోయె. జోషీబాయి-పుధ్వీరాజు-అబ్దురహిమానుల ధీరోదా-గుణసంపత్తియు సార్వభౌమునిముంగల జరపు సంభాషణమును క్షుత్రియకులమృదువు వన్నె పెట్టుచున్నవి. అది యిది యననేల! గ్రంథమంతయు రసమున నుజ్జ్వలము న్నుది. పిప్పి వెదకినను గానరాదు. కడుదీనదశఁగూడ బిడికెడు మన్నెత్తి మేవాడ మాతృభూమిని శిరసావహించి ప్రకటించిన దేశమాతృభక్తితత్పరత నిరుపమానముగఁ పఁగలిగితిరి.

గా. రామేశ్వరరావు.

కావ్యములలో ప్రత్యేకలక్షణములతో శోభిల్లునవి అరుదు. ఏకావ్యమును ఒక్కఅచ్చులోనుండి తీసినకమ్మి. ఒక పోటాకు నకలు. కావ్యశిల్పమున ప్రతేక్షణమును గలిగినవి శ్రీతిరుపతి వెంకటకవుల గ్రంథములు. తరువాత అట్టి ప్రతేకాశముతో వచ్చినది ఈ ‘రాణాపృథాపసింహచరిత్ర’ యని చెప్పిన సాహసముకా

ఎంత ఛందోయాత్ర! చేసినను భాషావాహిని భావవాహినితో సమగతిని ప నదిగాని కుంటువడలేదు. అలయలేదు. వెనుబడలేదు.

పృథాపునివలెనే యీకవియు వీరవ్రతుఁడేమో యనిపించునట్లు ఎంతకాలము అంతర్నితమైయున్న ప్రతాపవహ్ని ఒక్కమారుగాఁ బైకుబికి వచ్చినదా చ నడిచినది కావ్యముః ప్రతాపుని అతని ప్రతిస్పర్థలనుగూడ సమదృష్టితోఁ గానా నది కవి మనీష. పిడికెడు మట్టిని జేకొని మేవాడవీరులు మాతృభూమిని శిరసావహించిచిత్రించిన యీకవి చాతుర్యము వర్ణనాతీతము.

18-8-34.

“కృష్ణాపత్రిక.”

బహుకాలమున కొక గొప్ప పురాణమును జూడఁ గలిగితిమి. ఈ పురాణ మైన ఐతిహాసికము. ఈ గ్రంథము భారత-భాగవతాదుల సంతతిది. ఇత ముండ పల్లెయందును భారత-భాగవతములవలె దీనిని గూడఁ జారాణికులు జనులకుఁ గ పింపవలెను. తిక్కన-పోతనల నామము లెంతకాలము అంధ్రులందు స్మృతిపథముఁ నో యంతకాలము మన కవిశేఖరుని నామమును స్మరింపఁ బడుచుండుఁగాక. 4

ము భారతమున కెందును దీసిపోవనిది ఆధునికులలో నింతకన్నఁ బెద్ద గ్రంథములు (పురాణములు) వ్రాసినవారు లేకపోలేదు. కాని వానికన్న నీగ్రంథమే పూజనీయమైనది. మాతృదేశభక్తి. స్వాతంత్ర్యరక్తి, సాహసాధార్య ధైర్యకార్యోద్యోగి వీనిని బుటబుటయందును బద్యపద్యమందును బ్రకటించి యాయా రసములఁ జక్కఁగాఁ బోషించి యాంధులను సంతతాఖండ మృదుమధుర మధుధారాకవిత్వ రసానుమోదకులగాఁ జేసిన మనకావ్య కళానిధిగారి జన్మము ధన్యమైనది.... ఏరరస మొక్కఁజే యిందు గ్రహింపఁ బడినది. అదియే మన కిప్పు డవసరమైనది. అది చచ్చుటచే మనమును జచ్చినట్లే యున్నాము. ఇక ముం దాలంకారికులు “ఏకోరసో వీరవీవ” యని నియమింతురుగాక.

గ్రంథమంతయు నిర్వచనమేయైనను కవిత యొక్కచోటనైనను కుంటువడక శ్రుతి కటువు జబ్బయల్లిక పులిమిపుచ్చుటకై తెచ్చుకొనిన పాదపూరణములు. ఎందును గాన రావు. బెందడి బిలుకులులేక తీర్చి మలిచిన రాశ్యతోఁ గట్టిన కవితాపుణ్యాలయ మిది. మంచి సామెత లిముడ్పఁబడియున్నవి. ప్రతాపుని గుణము లనంతములుగా వర్ణింపఁబడినవి. ఇట్టి యుత్కృష్టగ్రంథము సర్వాంధ్రలోకమందు శాశ్వతముగ నాదరణీయమై వెలయుఁగా తమని కోరుచున్నాము.

0-1-44 ఫసలీ.

“గోలకొండ పత్రిక.”

ఈకవిగారు 1900 పద్యములుగల బ్రహ్మాండమైన చరిత్రమును రచించిరి. దేశచరిత్రములలోనుండి యిదివర కెన్నడు నెవ్వరు నింత గ్రంథమును బద్యములుగ రచియించి యుండలేదు. రసానుగుణవర్ణనములతోఁ బద్యములు నిర్దుష్టముగఁ జక్కని నడకతో నొప్పుచున్నవి. పలువురు తలంచునట్లు వీరిని యతిప్రాసలేమియుఁ గష్టపెట్టలేదు. శంకరకవి చెప్పినట్లందుఁ దాముతామే యుచితస్థితి వచ్చి నిలిచి కష్టపెట్టునని భయపడువారిని నవ్వుచున్నవి. కవిగారి కవిత్వశైలి కిప్పుటి ప్రసిద్ధకవులు హర్షజలరాశిఁ జేలేదరు. సంస్కృతమునుండి యాగ్రాధికరించుటకును ఇతర భాషలలోనుండి తీసి యాంధ్రగ్రంథ మార్గమునకుఁ బెచ్చుటకును జాల భేద మున్నది. రెండవది మిగులఁ గష్టము. కవిగారి నితవఱకుఁ బ్రస్తుతింతుము.

భావనామ సంఠ

“ఆంధ్రసాహిత్య పరిషత్పత్రిక.”

శ్రావణ-భాద్రపదములు.

ఇతర వర్ణనములతో నంతయుఁ బ్రొద్దుపుచ్చక వీరకరుణములతోనే విశేషించి గ్రంథము నింపిన యీ కవిగారిశక్తి విద్యతృపుల మనసును హరింపఁ జాలియున్నది. గ్రంథమంతయు మృదుమధురపదభూయిష్ఠము. ధార. ధారాళము. ద్రాక్షాపాకము. కృతి నిర్దుష్టము.

పండిత సామరజనరంజకము. పూర్వకపులు భారతభాగవతాది పురాణోపాసములలోని చరిత్రములు లిఖించియున్నారు. ఈ కవి యట్లుగాక యధునాతన చరిత్రమును వ్రాసి యున్నాడు. అందును కథానాయకుడు హిందువైనను బ్రతివీరుడు యవన చక్రవర్తి యయిన యక్బరు. ఈపేరుతోపాటితని పక్షమునఁ జేరినవారందఱపేర్లను నిట్టి తుగుష్క భాషకుఁ జేరినవే. వీరియుద్ధము భారతాది యుద్ధములవలె నస్త్రశస్త్ర ధనుస్సాధముగాక ప్రాకృతసాధన భూయిష్టము. ఇట్టిదానిఁ బ్రాచీనకవితాధారలో నడిపించి గ్రంథమునకు వన్నె తెచ్చిన యిక్కవిప్రౌఢిమ కడుంగడు శ్లాఘ్యము. రంగారాయచరిత్రాదుల వంటివి కొన్నియున్నను సవి యతిప్రాధములై కేవల పండితైకవేద్యములేకాని యాంధ్ర భాషావిదుల కందఱకును సులభములుగావు. కనుక దేనజూచినను నీ గ్రంథము మిక్కిలి కొనియాడఁ దగియున్నది. ఇట్టి చరిత్ర రచించి తన యసాధారణ ప్రతిభనేకాక దేశభక్తిని సనాతన ధర్మతత్పరత గ్రాంథిక భాషాభిమానము వెల్లడించిన యీ రాజశేఖరముగారు కడు ధన్యులు.

భావ. మార్గశిరము

“అభినవ సరస్వతి”

ఈ మహాకవి విద్యాశేఖరుడైన సంపన్నగృహస్థువు. అనేక గ్రంథములు రచించిన కవిలోక శిఖామణి. గ్రంథము సర్వోత్తమమైనది. నవరత్నములను ప్రసిద్ధికలను. కాని యిం దన్ని పద్యములు రత్నములే యనవలయు. ప్రతాపసింహుడు ధనబలముమాత్రము లేకున్నను దేశభిమానబల మపారముగఁ గలవాడగుటచేఁ బోరాడుచు సైనికుల కుత్సా హము గలిగించుచున్న తావులకగల పద్యములఁ జదివినచో ముఖాశ్రువీరు సందోహము ప్రవాహరూపము దాల్చుకపోదని మా విశ్వాసము. ఉదాహరింతమని యేభాగమును జదివిన నందొక్క పద్యమైన వదలఁ దరముగాదు. ఏభాగము చూచిన యతిప్రాసములకై కక్కురితిపడిన జాడ గానరాదు. నైలి గంగాప్రవాహమువలె నున్నది.

ఆమాడ బ ౧౧ లు

“త్రైలింగ”

టాడ్డుదొర గ్రంథము పూర్ణ చరిత్రాత్మకము. ఆ బంగారమున కీకవి సువాసన యబ్బించినాడు. కవీశ్వరుడు ప్రతాపుని ప్రతాపము నుగ్గడించుటలో వై రివీరుల విశేష మును మఱవలేదు. అక్బరు ముఖ్యమంత్రి “యబ్బారహిమాను” శీల మప్రతిమానము. అతఁడు మహాత్ముడేసరి. యజమానినే ధిక్కరించి ప్రతాపుని సర్వస్వతంత్రునిఁజేసిన నిరుపమానశాంతచిత్తుఁ డీయబ్బారహిమాను. భామాసాహి శీలము ప్రతాపసింహుని శీలమున కెనయనఁ దగును. కవిత్వము కేవలము భావ ప్రధానమైనదేకాక ఘట్ట-ఘట్టమును గర్ణ

రసాయనంబై యనగళధారా ప్రవాహ పరిపూర్ణంబై మృదుమధుర పద భూయిష్టమై
తైలి శ్లేష-ప్రసాద మహిమలఁ జెన్నొందుచు యుద్ధపుఁబట్టుల దిక్కన-సోమయాజికై లిని
దలపించుచుఁ గొన్నియెడలఁ బోతన-కంకంటి పాపరాజప్రధానుల స్మరణకుఁ దెచ్చుచున్నది.
ప్రస్తుతాంధ్రకవికుంజరులలో నీ కవి యసమాన విఖ్యాతి వహించి యున్నాడు.

శ్రావణ శుశిలు.

“కామోదకీ”

నీరి కృతులు దిగంత విశ్రాంత క్షీరివహించి జయపతాకము నెలకొలిపినవి. కవికుల
కోటిలో వీరి కగ్రతాంబూల మీయక తప్పదని “ధంకా” వాయించినది వీరి “రాణా
ప్రతాపసింహ” చరిత్ర. ఈగ్రంథ ప్రాశస్త్యము వివరించి చెప్పఁదలచిన నీగ్రంథమంత
గ్రంథము వ్రాసినఁగాని తేటపడదు. ఏ యే సమయముం దే యే పదము ప్రయోగించిన
రస ముట్టిపడునో యా యా సమయమున నా యా పదమునువాడి జలిబిలి ముద్దుపలుకుల
తో, ధారాశమైన ధారతో, లలితములైన షడములతో, సరళమైన శైలితో, గ్రంథమంతయు
నొకే తీటున నడిపించిన వీరి యద్భుతశక్తి సంజ్ఞాఘృము. ఆంధ్రులపాలిటి కల్పవృక్ష మిది.
కవిత్రయము వారు భాషా గురువులై యాంధ్రకవిత్వమునకు మార్గదర్శకులై నట్లు నవీన
ప్రబంధములకు వీరు మార్గదర్శకు లగుచున్నారు.... వేయేల! యీ గ్రంథము వ్రా
యునపుడు వీరే రాణాప్రతాపసింహులైరో, రాణాప్రతాపసింహుఁడే కవిసింహులగు వీరి
రూపముఁ దాల్చెనో యనిపించినది. అరుగరాచిన కొలంది పరిమళ మితశ్చయించు శ్రీగంధపుఁ
జెక్కవలె నీగ్రంథము చదివినకొలంది నమృతరస మొలుకు చున్నది. ఈగ్రంథము మహా
భారతమువలె నైతిహాసికు లితిహాసమనియుఁ గవి వృషభులు మహాకావ్యమనియు జ్ఞా
ఘింపవలెను. అన్ని గ్రంథము లొకయెత్తు. రాణాప్రతాపసింహ చరిత్ర మొక్కయెత్తు.
ఆంధ్రభాషా రామామణి కిది శిరోభూషణము. ఆంధ్రవాఙ్మయక్షేత్రమున ఫలించిన పారి
జాతము. ఆంధ్రలోకమున నవతరించిన మహారత్నము. రాజశేఖరు నింట వెలసిన వాగ్దేవి.
కవి గావించిన యాంధ్రసారస్వతకృషినుండి యుద్భవించిన యమృతకలశము....
ఓమహాకవి!

గీ! నీదు కావ్యంబునం దెంత ♦ నిగ్గు గలదో! వ్రాయుచో భారతం బంత ♦ గ్రంథ మగును!
సారమును గాంచఁ గొన్ని వ ♦ ర్షములు పట్టు నన్న! దీని గుణంబెన్న ♦ నలవియగునె!

నూజివీడు.

“వై జయంతి”

... ఈ వీరచూడామణి (ప్రతాపసింహుడు) భారతీయులకు నిత్యోపాన్యుడు. ఈతని యుద్ధాత్తచరిత్రము నిరంతరపారాయణయోగ్యము. వస్తు గౌరవమునను గ్రంథవిస్త్రుతిని యీకాలమున వెలువడుచున్న కావ్యములలో దీనికి మహత్త్వము సమధికమై యొప్పినది.

ఈ కవి వీరసత్త్వ సంపన్నుడు. ఈయన కృతులు వీరరస ప్రతికృతులు. వీరవరుల గాధ లీవీరసత్త్వ ని హృదయమునకు సాక్షాత్కారము నొసఁగి వీరరస ప్రవాహినులగు పృథుల కావ్యములై వెలసినవి. ఇట్లు అగ్గలించిన అలవాటునను పెంపుగనిన నేరుపునను, చేయి వడిదిరిగిన యాయన నేడు రచించిన యీ రాజాప్రతాపసింహచరిత్రమీయన రచనములకు మేల్బుంతి. దీనిని వెలయించి యిపు డీయన కావ్యకళానిధియైనాడు. ఈయఁఖండ కావ్యమున కవితాసామగ్రి గ్రంథకర్త సామార్థ్యమున కుద్దిగ నున్నది. ఈ గ్రంథమున కవితా సామగ్రికిఁ గొంతయేలేదు. ఉపమాలంకారము లిం దసంఖ్యముగఁ గలవు. వానిలోఁ బెక్కింటి కపూర్వతయు నబ్బినది. గ్రంథమున నవిరళముగనున్న సవ్య కల్పనములు గ్రంథకర్త కల్పనా కౌశలమునకుఁ జక్కని తెలివిడి. కవితాధార ఉత్కృష్టముగఁ బొంగిన వర్ణనకాలమునందలి మహానదీ ప్రవాహమువలె నిరాఘాటముగ పరువులు వారుచుండును. అందఁడు దానఁ బూర్వకపుల ధోరణియు పాడకట్టు చుండును.

*

*

*

కవి తనస్వతంత్రశక్తి నన్నింటను గనబఱచినాడు. అది యిందలి విశేషము. ఇట్టి గ్రంథములు కేవల చరిత్రాత్మకములు వీరరస ప్రధానములు నయినవి ఆంధ్రవాఙ్మయమునకుఁ గ్రొత్తలు. వెనుకటివారి కట్టివానిపయి రుచి పుట్టినదికాదు యే యిద్దఱు-ముగ్గురకోతప్ప. నేటివారిలోఁ గొండఱ కట్టి రచనములు గిట్టినను అఖండత అవునుగాని దయిసోయినది. అఖండముగ నట్టి గ్రంథములఁ బెక్కింటిని రచియించి యాంధ్రమున కర్పించిన యీతఁ డిప్పటి కీరాజశేఖరకవియే కనుపించునది. ఈయన రచనములవలన నాంధ్రసాహిత్యము బలుపుఁ గనినది. దీనికై యీకావ్యకళానిధి నెంత కొనియాడినను దీఱదు.

డిశెంబరు 1934.

“భారతి”

౯౯

కావ్యకళానిధి, కవిసింహ యి అనధానిపంచానన,
దుర్భాక రాజశేఖరశతావధాని.

విషయ సూచిక.

ప్రథమాశ్వాసము.

విషయము.	పుట.
భారతి దేశముపై మహమ్మదీయులదాడి.	3
దూలారావు యుద్ధము.	10
గజనీమహమ్మదు దండెత్తి వచ్చుట.	12
ఘోరీమహమ్మదు దండెత్తి వచ్చుట.	6
సంయుక్త స్వయంవరోత్సవము.	8
చిత్తూరు మొదటి ముట్టడి.	11
హమీరుసింహుని పరిపాలనము.	14
కుంభుడు మేవాడదేశము నేలుట.	15
మేవాడదేశముపై బేబరు దండెత్తి వచ్చుట.	17
చిత్తూరు రెండవ ముట్టడి.	19
కల్లావతిదేవి పంపిన తోరమును హుమయూను గ్రహించుట.	21
హుమయూను రాజ్యస్థితిపై దగుట.	25
అక్బరు జననము.	27
హుమయూను మొల రాజ్యము గ్రహించుట. అక్బరు పట్టాభిషేకము.	28
అక్బరు దిగ్విజయములు.	30
చిత్తూరు మూడవ ముట్టడి.	32
ఉదయసింహుఁడు దుదయపురముగట్టి కాపుర ముండుట.	38
ఉదయసింహుఁడు జగముల్లుని గాజుచేయఁ గోరుట.	39
ఉదయసింహుడు దివంగతు డగుట.	41
శుంభాకృష్ణసింహుఁడు జగముల్లుఁడు పట్టభగ్నుఁడగుట ననుమతింపకపోవుట.	42
కృష్ణసింహుఁడు తోటాద్దీపితుం డగుట.	45
కృష్ణసింహుఁడు సింహాసన మధిష్ఠింపుమని ప్రతాపసింహు నర్థించుట.	46
ప్రతాపసింహుని పట్టాభిషేకమహోత్సవము.	48
ప్రతాపసింహుని సాగరసింహుఁ డాశ్రియించుట.	50
కృష్ణసింహుఁడు సాగరసింహునకు హితము నుపదేశించుట.	51
సాగరసింహుఁడు ప్రతాపసింహుని నిలువరించుట.	55
ప్రతాపసింహుఁడు సాగరసింహుని దేశము వీడిపాముని యాజ్ఞాపించుట.	57
ప్రతాపసింహుఁ డనుచురులఁగూడి 'అహోరియా' వేటచు బోవుట.	58

ద్వితీయాశ్వాసము.

ప్రతాపసింహుఁడు నూత్తుని రాజధాని కంపుమని కృష్ణసింహు నర్థించుట.	60
కృష్ణసింహుడు లుగాదికానుకలు తొనితెచ్చుట.	61

విషయము.

పుట.

ప్రతాపసింహుడు వేటకు వెడలుట.

62

రాజపుత్రుని న్యమస్యమునకు వరాహము వచ్చుట. ప్రతాప-నూత్తులు వానించుట.

64

కృష్ణసింహుడు నూత్తునకు బుద్ధిచెప్పట.

65

నూత్తుఁ డవినయము చూపుట.

66

ప్రతాపసింహుడు కృష్ణసింహునకుఁ గోపాపశమనము చేయుట.

67

హరభట్టు నూత్తునకు నీతి గఱపుట.

68

ప్రతాపనూత్తులు పోరయత్నించుట. హరభట్టారకుఁ డాత్మైర్ష్యము గావించుట.

69

ప్రతాపసింహుడు నూత్తుని దేశభ్యర్థుని గావించుట.

71

ప్రతాపసింహుఁ డనుచరులతోఁ గర్తవ్య మాలోచించుట.

72

కృష్ణసింహుడు తన నిశ్చయము నెఱింగించుకొనుట.

77

భానుసింహుడు తన నిశ్చయము చెబుపుట.

78

మనస్సింహ-శ్యామసింహుల యభిప్రాయము.

79

తేజసింహుడు తన తెరం గఱింగించుట.

80

రానుచంద్రదేవుడు తన మనోగతము తెలియఁజేయుట.

82

భీమచాందు తన సాయము వివరించి చెప్పట.

83

ప్రతాపసింహుని నిర్ణయము-నిబంధనములు.

85

మేవాడదేశమంతయుఁ బాడువడి యరణ్యముగ మారట.

88

అత్తరు రణస్తంభపురదర్శము గొనుట.

89

అత్తరు ఘూర్జరదేశము జయించుట.

90

అత్తరు పొగదేశము జయించుట.

91

అత్తరు-మానసింహుల మర్తత్రాంగము.

92

అత్తరు చక్రవర్తికి మానసింహుడు మనస్తాపాపశమనము చేయుట.

95

మానసింహుడు ఘూర్జరమునకు వెడలుట.

96

మానసింహుడు ప్రతాపసింహుని దర్శించుకొనుట.

97

ప్రతాపసింహునితో మానసింహుడు సంధిమాటలు జరుపుట.

99

కృష్ణసింహుడు మానసింహు గధిక్షేపించుట.

109

తృతీయాశ్వాసము.

అత్తరు మేవాడపై నైన్యముల నంపుట.

115

హస్తీపూటు కనుమవర్జనము.

116

మానసింహుఁ డనుచుగలను హస్తీపూటుకనుమఁ జొర నియోగించుట.

117

కృష్ణసింహుడు కనుమ శాక్రమించుట - యువనులు రాత్రి డండు విడియుట.

118

రాజపుత్రుని న్యమము తెలిగివచ్చి హస్తీపూటుకనుమఁ జేరుట.

121

నూర్వోదయము.

123

ప్రతాపసింహుడు నూర్వోదయాసనము చేయుట.

124

విషయము.

పుట.

ప్రతాపసింహుఁ డనుచరులతోఁజేయు యుద్ధప్రకంశ.	125
ప్రతాపసింహునితోఁ గృష్ణసింహుఁడు తన పట్టదల నెఱింగించుకొనుట.	126
తేజసింహుఁడు తన కక్తి యుక్తు లెఱింగించుకొనుట.	127
భీమచాందు పరాక్రమవాక్యములు.	128
మొగలు సైన్యములు యుద్ధమున కాయత్తమగుట . ప్రతాపసింహుఁడు యుద్ధసన్నద్ధుఁడగుట.	129
ప్రతాపసింహుని విషాదము.	131
ప్రతాపసింహుఁడు పై న్యాధిపతుల యుద్ధమునకుఁ బరిశోల్పట.	133
రాజపుత్ర సేనాధిపతులు యువనసేనలను దాచుట.	134
ఖైల్వాపతి-యబ్దుల్ రహిమానుతోఁజేయు యుద్ధము.	135
తేజసింహుఁడు యువనసైన్యముపై బడి ధ్వంసముచేయుట.	137
కృష్ణసింహుఁ డాసఫ్ ఖానుపైఁ గవియుట.	138
ప్రతాపసింహుఁడు తోడరమల్లు సైన్యములనుదాకి చీకాకు గావించుట.	139
శ్యామసింహ-ఖాసింఖానుల యుద్ధము.	141
ఖాసింహుఁడు యువనసేనలను దాచుట.	142
రామచంద్రదేవుని యుద్ధము.	143
ఖండేరావు యుద్ధము.	144
బేద్లా-ఖాతేరియా ప్రభువుల యుద్ధము.	"
భిల్లలు యువనులతోఁజేయు యుద్ధము.	145
మధ్యాహ్నావర్ణనము — మానసింహుఁడు పిరంగులు పోలిపించుట.	146
చంద్రభట్టు రాజపుత్రులకుఁ బోదేవుకము కలిగించుట.	147
తేజసింహుఁడు విజృంభించి పిరంగులపై నేగుట.	151
తేజసింహునకుఁ గృష్ణసింహుఁడు తోడగుట.	"
యువనసేనాపతు లొక్కమృతి రాజపుత్రసేనలఁ దాచుట.	153
ప్రతాపసింహుని ద్వితీయ యుద్ధము.	155
యువనులవారణబలముతో రాజపుత్రులకైన యుద్ధము.	157
భీమచాందుయుద్ధము. బుడుతకీచులు పిరంగులు పోల్చుట.	158
ఖండేరావు యుద్ధము.	159
ఖాసింహ-పిరంగుల యుద్ధము.	160
రామచంద్రదేవుని ద్వితీయ యుద్ధము.	162
శ్యామసింహుల యుద్ధము.	163
ఖండేరావు రణరంగమునఁ గూలుట.	164
చంద్రభట్టారకుఁడు యువనులపైఁ గవియుట.	165
తేజసింహుని మూడవ యుద్ధము.	166
తేజసింహుని నిర్యాణము. ప్రతాపసింహుఁడు విజృంభించి యువనసైన్యముఁ దాచుట.	170
ప్రతాపసింహుఁడు మానసింహ-కలీములఁ జగలుట.	172

విషయము,

పుట.

రణరంగము వీడిపోవు ప్రతాపసింహుని యవనసేనాధిపతులు వెన్నంటుట.

176

నూత్తుఁడు ప్రతాపుని మన్నన వేడుట.

177

చైతకాశ్యము వీరస్వర్ణమున కేగుట.

180

నూత్తుని దండింపవలదని యబ్బూరహిమాను వాదించుట.

181

బదోని డిల్లీకి వెల్లి పాదుషాకు యుద్ధఫలముఁ దెలుపుట.

182

అక్బరు నూనసింహునితో నిఘ్నోత్తు లాడుట.

183

చతుర్థాశ్వాసము.

ప్రతాపసింహుఁడు వీరస్వర్ణమునకేగిన సామంతులఁగూర్చి యాలోచించుట.

185

ప్రతాపసింహుఁడు సేనాధిపతుల సత్కరించుట.

187

నూత్తుఁడు ప్రతాపసింహుని జేరవచ్చుట.

188

ప్రతాపసింహుఁ డనుచరులతోఁ గర్తవ్యము నాలోచించుట.

”

శిందవనంబత్సరము యుద్ధము.

191

కుంభలోమియత్ యుద్ధము.

191

ప్రతాపసింహుఁడు చేపందాదుర్లమును జేరకొనుట.

193

చంద్రభట్టారకుఁడు భానుసింహునకుఁ దోడుపడుట.

194

మానసింహుఁడు “ధర్మైతి-గోకుండా” దుర్గములను జేకొనుట.

195

పరీదుఖాను ప్రతాపసింహునితోఁ జేయు యుద్ధము.

”

అక్బరు కైలావారా సేవయందలి ఫలవృక్షములు గొట్టించుట.

197

ప్రతాపసింహుఁ డనుచరులకు ‘దోనా’ పంపిపెట్టుట.

199

యవనసైన్యములు మేవాడపై నెత్తివచ్చుట.

200

దేవేరీయుద్ధము.

201

ప్రతాపసింహుఁడు యుద్ధరంగమువీడి కైలగుళా కరుగుట.

204

పాటేశ్వరి ప్రతాపసింహుని విచారమునకుఁ గారణ మడుగుట.

207

పాటేశ్వరి ప్రతాపసింహునకు కణోత్సాహము గలిగించుట.

209

యవనుల నోడించి రాజపుత్రులు ప్రతాపసింహునిఁజేరట.

211

భిల్లుఁడు డిల్లీపురమున కరుగుట.

212

అక్బరు డిల్లీపురంబు నలంకరింపఁ జేయుట.

213

అక్బరు సభా-భవనము.

214

అక్బరు కొలువుఁగూటమునకు వచ్చుట.

220

అక్బరు పృథ్వీరాజునకు బహులు చెప్పట.

224

పృథ్వీరాజు మానసింహుని మాటలను ఖండించుట.

225

పృథ్వీరాజు భిల్లుని దోడ్కొని యింటి కరుగుట.

227

అబ్బూరహిమాను పృథ్వీరాజును దర్శింప వచ్చుట.

228

భిల్లుఁడు డిల్లీపురమునుండి వచ్చుట.

232

విషయము.

పుట.

ప్రతాపసింహునకు ధీబీనుండివచ్చిన లేఖ.

233

కృష్ణసింహుఁడు డిల్లీలేఖను గొనియాడుట.

240

పంచమాశ్వాసము.

యవనులు రాపపుత్రుల దుర్గములను గొనుట.

248

సూర్యమహల్ దుర్గ యుద్ధము.

244

యవనులు భీమదర్గమును మట్టడించుట.

245

పాక్షేశ్వరి తన భర్తనుగూర్చి భిల్లు నడుగుట.

247

ఏకలింగేశ్వరాలయ విగ్రహము.

250

ప్రతాపుపసింహుఁడు దేశత్యాగముచేయుఁ దలఁచుట.

251

ప్రతాపసింహు ననుసరింతునని కృష్ణసింహుఁడు చెప్పుకొనుట.

256

పక్షియా - ప్రయాణము - భామాసాహి మేవాడకు వచ్చుట.

261

భామాసాహి ప్రతాపసింహునకు ధర్మోపదేశము చేయుట.

264

భామాసాహి ప్రతాపసింహునకు రాజనీతి నుపదేశించుట.

266

భామాసాహి రాజపుత్ర నైసికులను బురికొల్పుట.

268

రాజపుత్రులు భీమచాండు నివాసమునకు వచ్చుట.

270

రాజపుత్రనైస్యములవచ్చి ప్రతాపసింహునిఁ జేరుట.

271

ప్రతాపసింహుఁడు యుద్ధసన్నద్ధుఁ డగుట.

271

పాక్షేశ్వరి - ప్రతాపుని విజయయాత్రకుఁ బంపుట.

272

దేవరీదుర్గ ద్వితీయయుద్ధము.

273

కుంభకోమియరు దుర్గమును జేకొనవలెనని ప్రతాపసింహుఁ డాలోచించుట.

276

అక్బరుసార్వభౌముని వివాదము.

277

మానసింహుఁ డక్బరునకు మనస్తాపోప శమనము చేయఁబూనుట.

280

అబ్దులహిమాను ప్రతాపసింహుని గుణములఁ గీర్తించుట.

282

మానసింహుఁడు యవనసభను దృఢీకరించి మాటాడుట.

285

పృథ్వీరాజు మానసింహు నధిక్షేపించుట.

287

అక్బరు శాంతవచనమును పలుకుట.

287

అక్బరు నిర్ణయమును మానసింహుఁడు సమ్మతించక పోవుట.

288

అక్బరు మానసింహుని శాంతింపఁ జేయుట.

289

రాజపుత్రులు మఱిలఁ దమదుర్గములను బట్టుకొనుట.

290

ప్రతాపసింహుఁడు మాల్వరమును గొల్లగొనుట.

291

స్వాతంత్ర్య దినోత్సవము.

291

ప్రతాపసింహు డంద రనుచరులను సత్కరించుట.

293

భామాసాహి ప్రతాపసింహు నాశీర్వాదించుట.

29

ఉపసంహారము.

296

గ్రంథమునందలి పాత్రములు.

ప్రతాపసింహుడు = మేవాడేశప్రభువు. కథానాయకుడు.

ఉదయసింహుడు = ప్రతాపసింహుని తండ్రి.

సూక్తుడు-సాగరుడు-జగమల్లు = ప్రతాపసింహుని యనుజులు.

కృష్ణసింహుడు = సలుంబ్రాధీశ్వరుడు-ప్రధానమంత్రి-సర్వనై న్యాధీశ్వరుడు.

హరభట్టారకుడు = ప్రతాపసింహుని పురోహితుడు-కులగురువు.

చంద్రభట్టారకుడు = ప్రతాపసింహు నాస్థానకవి-వీరుడు.

[తుడు.

రామచంద్రదేవుడు. (కుమారుడు ఖండేరావు) గ్వాలియరురాజు = ప్రతాపసింహు నాశ్రీ
ఘోర్వాపతి = చోండావద్వంశజుడు. సామంతస్థుడు.

భానుసింహుడు = సో నెగొట్టుమహీపతి. ప్రతాపసింహునకు మాయవరుసవాడు.

తేజసింహుడు-మనస్సింహుడు-శ్యామసింహుడు-దూడాసింగు-

బేడ్లా-కొటేరియాస్థులు-పాపురాబు నేరాధీశ్వరులు-దుర్జయుడు- } సామంతస్థులు.
హరిదాసు-ముకుందదాసు-

అమరసింహుడు = ప్రతాపసింహుని ప్రథమపుత్రుడు.

సాతేశ్వరీదేవి = ప్రతాపసింహు నర్ధాంగలక్ష్మి-పట్టచుహిషి.

భీమచాండు = శబరలోకసారస్వభాముడు. ప్రతాపసింహుని మిత్రుడు. స్వతంత్రుడు.

భిల్లుడు = సేవకుడు.

అక్కరు = మోగలుచక్రవర్తి. ఢిల్లీశ్వరుడు.

సలీము = అక్కరు కుమారుడు-యువరాజు.

మిర్జా అబ్దురహిమాను (ఖాన్ ఖాన్) = అక్కరు ప్రధానామాత్యుడు.

హరివిజయసూరి = జైనుడు-అక్కరు గురువు.

పఘ్లేరాజు = అక్కరు నాస్థానకవి-సేనాధిపతి.

ధనసేనుడు = గాయకసారస్వభాముడు.

భగవాన్ దాసు-కున్వార్ మానసింహుడు-తోడరమల్లు-వీరబలుడు-

రాయసింహుడు-రాయశీలుడు-అబ్దుల్లా-పాబాజుఖాన్-అసఫ్ ఖాన్- }

ఖాసింఖాన్-మహబత్ ఖాన్-ఫరీదుఖాన్-ఫయాజి-

మోగలు

సేనాధిపతులు

అబుల్ ఫజల్-ఫెరిస్తా-బదోసి-సూరిదాసుఅబ్దు-స్సమాద్ = కవులు, చరిత్రకారులు, చిత్ర

కారులు.

శ్రీ

కామేశ్వరస్వామి.

రాణాప్రతాపసింహచరిత్ర.

పూర్వపీఠిక.

నాథాబ్జభవాదు లెవ్వని మృదు ♦ శ్రీపాదపంకేరుహ
ధ్యానానందరసాబ్ధిదేలి కృతకృ ♦ త్యత్వంబుఁ బ్రాపించుచు;
దా) నీహార నగాత్మజాప్రియుడుని ♦ త్యానందుఁ డారోగ్యవి
జ్ఞానశ్రీలిడి చంద్రశేఖరుడువి ♦ శ్వంబెల్ల రక్షించుతన్.

1

సీ॥ అబ్జాతనయనుని ♦ యత్తవార్జిలైన కలశపాథోరాశి ♦ గర్భమందు
వజ్రమాక్షికపంక్తి ♦ పరువని పరుపులై తేజరిల్లెడు మణి ♦ ద్వీపమందు
రవిరశ్మి నింతచో ♦ రంగసిని కదంబ తరురాజవనము మ ♦ ధ్యంబునందుఁ
బ్రాభాతసూర్యప్ర ♦ భాభాసమానమా చింతామణీ భద్ర ♦ సింహపీఠిఁ

గీ॥ ద్రిదిశకోటి కిరీటసం ♦ దీప్త రత్నరాజి నీరాజిత పదాబ్జ ♦ యై జగంబుఁ
బాలనమొనర్చు మాయమ్మఁ ♦ బ్రస్తుతింతు రమ్యగుణధన్య శైలాధి ♦ రాజకన్య.

2

సీ॥ పుంజీభవించి యు ♦ ప్సాంగి శైలములు శృంగములెత్తి దివిని బ్రా ♦ కంగజనిన,
రంగదుత్తుంగ త ♦ రంగసంఘములతో నీరధి కలఁగి ఘూ ♦ ర్ణిల్లుచున్న,
హోమకుండముల న ♦ హోరాత్రముల నూర్కవశేఖల నన్ని తపంబు ♦ సేయుచున్న,
గులశైలములు పెల్ల ♦ గిలఁ బ్రభంజనుడు జృంభించి భీకరభాటి ♦ వీచుచున్న,

గీ॥ శబ్దగుణరూఢి నవ్యయ ♦ సరణి నభము విష్ణుపదమై తనర్చిన, ♦ వీసమైన
నేజనని శక్తిమాహాత్య ♦ మెఱుంగ; వట్టి భవుని కొమ్మను మాయమ్మఁ ♦ బ్రస్తుతింతు.

సీ॥ ఏమహామహుడు సం ♦ స్కృతపాండితిని గొప్పపర్వతంబని నుతుల్ ♦ వడయఁగలిగె!
నేఘనుం డాధ్రమం ♦ దెల్లపండితులచే దిగ్దంతియనుచుఁ గీ ♦ ర్తింపఁబడియె!
నేసగ్ధుణార్ణవం ♦ డెల్లెడఁ దర్కసింహుడటంచుఁ బెనుక్తిరి ♦ నొందఁగలిగె!
నేకభావిదుడు వై ♦ యాకరణుల నిట్టి ఘనుడు లేడనుచు వి ♦ భ్యాతిఁగొంచె!

గీ॥ సట్టి కందాల్లవంశ సు ♦ ధాంబురాశి చంద్రుడైన దాసాచార్య ♦ సత్తముండు
గురుడు దైవంబు; తత్పాద ♦ సరసిజములు స్వాంతమున నెంచువాడ న ♦ పారభక్తి. 4

మ॥ తననాథుం డొనరించు సత్కృతుల కు ♦ తాహమ్మునక దోడునే
యను గాంక్షించి సమాస్రహస్తముల శి ♦ వ్యక్తేశీః బోషింపనే
ర్చిన మత్సర్గురు మానినీతిలక మా ♦ “శ్రీరంగమాంబా మహా
జననీరత్నము.” గొల్తు నెల్లపుడు సా ♦ త్మా దిందిరాదేవిగఁ.

5

మ॥ తనసౌజన్యము సజ్జనుల్ పొగడ ని ♦ త్యంబుక సదాచార వ
ర్తన మొప్పార, గురుండు దైవమగుచుక ♦ బ్రహ్మాపదేశాది సా
వనకృత్యంబులు నాకొనర్చిన ఘనుక ♦ బ్రఖ్యాతచారిత్రు మ
జ్జనకుక వెంకటరామయ్యాయ మదిలో ♦ సద్భక్తి భావించెదఁ.

6

గీ॥ “మాతృదేవోభవ” యటన్న ♦ మహితసూక్తి మఱువరానిది; నిరతము ♦ మజ్జననిని
దొడ్డముత్తైదువను మన ♦ స్తోయజమునఁ గొలిచెదను సుబ్బమాంబ స ♦ ద్గుణాకదంబ. 7

మ॥ నను గారామునఁజేర్చి యాంధ్రమున ‘నో ♦ నామాలు’ మెట్రిక్కులే
వనుపై నాంగ్లము నేరిపించి తనచా ♦ సర్వస్వ మర్పించి పెం
చిన కారుణ్యరసార్ద్రమానసుడు మా ♦ చిన్నయ్య ‘సుజీవరా
యని’ దుర్భాకకులాభిసోముని మదిక ♦ ధ్యానితు నెల్లప్పుడు.

8

గీ॥ భారతీనాథు నపరావ ♦ తారములనఁ గావ్యజగము సృష్టించి లో ♦ కములు మనుసు
నన్నయాది కపింద్ర మం ♦ దారతరుల నాంధ్రభాషాగుల నిత్య ♦ మభినుతింతు. 9

గీ॥ ప్రకృతితత్వరహస్య స ♦ ర్వస్వ మెఱిగి నవనవోన్మేషమైన ప్ర ♦ జ్ఞముఁ దనర్పఁ
గృతులు విరచించి లోకోప ♦ కృతులు పెంచు నార్యకవికోటి నిత్యవి ♦ ద్యాద్ధిగణము.

గీ॥ నూతనోజ్జీవమిచ్చు ప్రా ♦ భాత దక్షిణానిలము సోకఁగా మేడ ♦ వైన “టాడ్డు”
దొర రచించు రాజస్థాన ♦ చరిత మెత్తి యొక్కనాఁడేను జమపుమ ♦ నున్నయపుడు.”

సీ॥ సంస్కృతాఖండ భా ♦ షాకావ్య సాహిత్య సామ్రాజ్య సర్వస్వ ♦ చక్రవర్తి,
యఖిలాంధ్రభాషా మ ♦ హాకావ్యవిరచన వ్యంగ్యవైభవ పట్ట ♦ భద్రాక్షిరి,
బహుళవిద్యద్భృంద ♦ పరిషదర్చిత పుష్ప మాలా మనోహర ♦ మహితమూర్తి,
తేజంబు నెఱపు జ్యో ♦ తిశ్శాస్త్రవిద్వాంగనా నవ్య రుచిర భా ♦ వానువర్తి,

గీ॥ శత శతవధాన హర్షితా ♦ స్థాన దత్త కనక జయఘంటికా సింహ ♦ కంకణ రవ
ముఖరితాశాంతసద్యశః ♦ పూర్తి సుకవి సింహబిరుదుండు వెంకట ♦ శేషశాస్త్రి; 12

క॥ చనుదెంచి నన్నుఁగని వందనమని వచియించి నిలువఁ దమ్ముడఁడ రార
మ్మని కౌఁగిటఁజేరిచి చెంతను నేఁగూర్చుండుమన నఁ తఁడు కూర్చుండెన్. 13

గీ॥ స్వాంతమునఁ బొంగి పొరలెడు ధర్మభరము వికసితఁ ముఖాబ్జములపైనఁ వెల్లివిరియ
మాటలాడితి మలపునుఁ మలపులేని కుశల సంప్రశ్నములఁగూర్చిఁ కొంతతడవు. 14

చ॥ చిటుసగ వాస్యసీమ వికఁ సింహఁగ మెకటశేషశాస్త్రి “సా
దర! మును నన్నయాది కవిఁ తల్లజు లెల్లపురాణసంతతుల్
సరస పదార్థ భావ గుణఁ సంభృతమై తగు మంచి తైలిలో
విరచన చేసియుండి రవిఁ విశ్వజగన్నుతమై తనరౌచ్యున్. 15

క॥ పిదపఁ బురాణాంతర్గత విదిత వివిధకథలు గొనుచుఁ బెద్దన్నాదుల్
పదునెనిమిది వర్ణనములు గదియించి రచించి రఘులఁ కావ్యశ్రేణుల్, 16

ఉ॥ కాలము కొంత యిప్పగిదిఁ గావ్యయుగంబుగ సాఁగె; దానిలోఁ
బూలవనంబు లయ్యమృతఁ పుణ్యసెలయేఱులు నిగ్గుటాణి ము
త్యాలబెడంగు మేల్గొడుగుఁ లచ్చపు వెన్నెల సోగలో యనన్
బాలిన మేటికావ్యము లఁ సంఖ్యముగా జనియించె వ్రేల్చికిన్. 17

ఉ॥ ఆవలఁ గొన్ని నాల్గరుగఁ నంతట నంతట సారవంతమా
త్రోవలు తప్పి కాంతి చెడిఁ దుర్గమ దుర్గములట్లు భీకరా
శీవిషమున్న వేటికలఁ చెల్వునఁ గాననరాజి మాడ్కిఁ గా
వ్యావళులున్ వికాసగుణఁ మంతయుఁ గోల్పడె బీడువోవుచున్. 18

క॥ పెక్కామడ కొక్కఁడుగా నక్కడలిని గల్గు దీవు లట్టులు కైగల్
చక్కఁగ లిఖించు వార్గల రిక్కాలంబునను నొక్కఁ రిగువురు పెద్దల్. 19

మ॥ ప్రతిభాపూజ్యులు వారువ్రాసిన మహాఁ గ్రంథంబు లశ్వంత పు
ణ్యతమంబుల్ గద! వానిఁ నట్లునిచి యఁ న్యగ్రంథముల్ చూచినన్
మితియో మేరయో యేమనన్ వలయు! స్వాఁ మీ! వద్దు చాల్ చాల్ సర
స్వతికిన్ వాఁతలు పెట్టినట్లలరుఁ ‘బాఁ పం శాంత’ మిప్పుట్టున్. 20

చ॥ యతులు వనాళిఁ, బ్రాసములు ఁ నాయుధశాలల, లక్షణంబు ల
శ్వంతి, రసంబు వైద్యుకడఁ; బాకము వంటలలోన, నయ్యలం
కృతులు పడంతులగు, మఱిఁ రీతులు రోతల, శయ్య మేడ, ని
ట్లతికిన కావ్యముల్ గనినఁ నయ్య! యెడల్ దహించినట్లగున్. 21

శా॥ ఈవిన్నాణము లెన్నియేని గల వా యీ యంశముల్ కొంతమే

లై వర్తించు ముసల్లవండువది ముం యై యున్నదా మాడ్కిజె

లై విశ్వం బగలించుచున్నయది యా హా! గ్రాంధికగ్రామ్య భా

షావాదంబు తుణతుణంబునకు హె చ్చు జొచ్చె నీవేళలో.

22

గీ॥ దేశమంతటఁ బాటు న దీమతల్లి వంటిదగు వ్యావహారిక భాష; దాని

నచ్చటచ్చట దేశంబు నలముకొనిన మంచియును జెడ్డయును నాశ్ర యించియుండు.

ఉ॥ ఊరకభాషకేమిటికి నుత్తమ సంస్థితి గల్గు! దాన సం

స్కారబలంబు గల్గి యధి కారము దాల్చిన ప్రాజ్ఞకోటి భా

షారచనంబుఁ బూని కృషి సల్పినఁ గల్గెడి; రిక్తులూనిన

భారము ముట్టునే! గజము పైఁజవుడోలు ఖరంబు మోయునే!

23

క॥ అంతస్సారములేక యవాంతరభాషలను గల్గు పదజాలముల

దొంతరగఁ గలుప బాసయుఁ గంతులు గలవాని మేను కైవడిఁ బాలుచు.

24

క॥ కృమమునకు బాస లోనయి యిముడమి, బుధకోటులెల్ల నెవరికి వారే

యమునాతీరే యనుగతి భ్రమగొని దెసలకును విఱిగి పారుదు రొకట

25

అ॥ సరసశబ్ద మిట్టి సబ్బండు బాసలోఁ దక్కఁబోవ దింకఁ దమవి కొన్ని

తాల్లపాకవారి తప్పులు మఱికొన్ని యనఁగఁ దప్పుఁగుప్ప లై రహించు.

26

ఉ॥ భావకవిత్వ మొక్కడట; భావములేని కవిత్వమింక నాం

ధ్రావనిఁగా దిక్కేయవని నైనను గల్గునె! కల్గెనేని యా

ప్రొప్పు కవిత్వమంచు బుధ పుంగవు లెతురె! యేటిమాటలో

భావ మభావమా కవిత ప్రాణములేని శవంబు గాదొకో!

27

ఉ॥ పేరెది యైననేమి మఱి పేరున యోగ్యత వచ్చునే! రసం

బూరెడు నట్టి నైతమది యుత్తమ; మన్య మయోగ్య; మెల్లెడ

సారభపూరముల్ దెసలఁ జల్లెడు తామరపూవుఁ జూచి యే

పేరునఁ బిల్చిన గుణము వీసము హెచ్చునో! లేక తగ్గునో!

28

గీ॥ అలరుఁదేనెల మఱపించు పలుకుఁబొందు, పలుకుఁబొందుకుఁ దగినట్టి భావపుష్టి,

భావపుష్టికే దగు రస నైభవంబు, కూర్పు ధన్యుడె పోకవి కుంజరుండు

29

చ॥ పరువడి బద్యకావ్యములు వ్రాయుట మోటదనంబటంట, నా

గరకత కెంతో లోపమంట, గద్యమొ గేయమొ సదస్సోత్తర

స్ఫురణను మించునంట, మఱి ♦ పొత్తము పెద్దదిగాఁగ నుండినన్
బరువంట, చిన్నిపొత్తములు ♦ నాడెముఁ గూర్పునంట, వింటివే.

29

సీ॥ భాషామహాదేవి ♦ వాహ్యాభి యొనరించు మానితనందనో ♦ ద్యానచయము!
సాహిత్యలక్ష్మి వి ♦ శ్రాంతికేర్పఱచిన హాటక వివిధ సౌ ♦ ధాగ్రతతులు!
బహుళవిద్యాధన ♦ ప్రకరంబు నింప దీపించు భాండాగార ♦ సంచయములు!
బాగోగు బోధించి ♦ ప్రజ నుద్ధరించెడు విజ్ఞానసర్వస్వ ♦ వేశ్యవితతి!

గీ॥ పద్యకావ్యసమూహ సౌ ♦ భాగ్యగరిమ మిట్టిదని వివరింపఁగా ♦ నెవ్వఁడోపు!
లోకకల్యాణ విజయ సు ♦ శ్రీకదివ్య పారిజాత ప్రసూనైక ♦ హారసమితి.

30

గీ॥ ప్రకృతసారస్వతస్థితి ♦ వఱలునిట్లు; మాటవరుస కంటినిగాక ♦ మనకు నేల
దానిఁజర్చింప" ననుచు మం ♦ దస్మితంబుఁ గొలుపు నాతని వదన మేఁ ♦ గలయఁజూచి,

గీ॥ “పూర్వకాలఁపుఁ బాండిత్య ♦ పుంబ్రశస్తి కావ్యముల యున్నతాదర్శ ♦ గౌరవంబు
కొఱతవడ నిష్టపడనట్టి ♦ గొప్పసుకవి వగుట నితరఁ బరితాప ♦ మందె దీవు.

32

చ॥ తల కొకబుద్ధి, బుద్ధికిని ♦ దగ్గ తలంపు, తలంపులోపలన్
వెలునడు భిన్నభిన్నగతిఁ ♦ బెక్కులు యోజన, లింక నేగతిన్
బలుపుర కైకమత్య మది ♦ పట్టు! స్వతంత్రత ముఖ్యమైనమై
నిలిచిన నేటికాలమున ♦ నీహితబోధ మెవఁడు చేకొనున్!

33

చ॥ తెలివెగలట్టి బాలుఁడొక ♦ తీటు పఠించుచు మాతృభాషలో
పలఁ దగుజ్ఞాన మొందెడు ప్ర ♦ బంధము లియ్యెడ నాలుగేనియున్
వెలువడ వెట్టిపాపమొకొ! ♦ నేర్పెడు విద్యయుఁజూడ, నూటికిన్
నలువదికన్నదక్కవ గు ♦ ణంబులు వచ్చిన వాఁడు నెగ్గెడిన్.

34

గీ॥ వాలి వాల్మీకి కేమికా ♦ వలయు ననుచుఁ! కైక కైకసి చెల్లెలు ♦ గాదెయనుచుఁ!
గర్జుఁ డాకుంభకర్ణుని ♦ కడపటికొడుకగుఁగదా! యని యడుగు వి ♦ ద్యార్థులుండ్రు.

35

ఉ॥ క్రూరమృగంబు, వాడియగు ♦ కోఱలు, పెద్దది తోక, యాఫ్రికా
తీరవనంబులన్ దిరుగు, ♦ దీనిని మర్త్యులు పట్టలేరటం
చాఱవ “ఫారమున్” జదువు ♦ నర్భకుఁ డొక్కరుఁ డావిభీషణున్
గూరిచి వ్రాసె; నెట్టులు ♦ కనుగొననేర్చెన విట్టిరోతలన్!

36

క॥ ఇది యెతరఁజెప్పిన నున్నది; ప్రకృతము ననుసరిత; ♦ మస్కన్ననమౌ
దుదయించినట్టి కోరిక నిదె తెలిపెద నాలకింపు ♦ మీ! శ్రద్ధమొయిన్.

37

సీ॥ సప్తసంతానములఁ బ్రశంస మయి ఖలముగాని దొకకృతి యన్న సంతాపలమాట
కలికి పదియాఱువన్నె బం గారుమూట రమ్యతరమైన రతనాల రాచబాట. 38

సీ॥ జ్ఞానంబునకు మూల సారమా నాత్మ కావ్యకవిత్వమని “వద్దు వర్త” నుడివె;
సత్యంబునకు సాఖ్య సంగంబు చేకూర్చు జాలిన కళ యంచు “జాన్స” ననియె;
నతుల సంగీతర సాత్మకంబయిన భావాలాపమనుచు “గా గైలు” తెలిపె;
బ్రతిభావిలాసంబు వాక్యదేహంబు దాల్చిన రూపమనుచు “షే ల్లీ” వచించె;

సీ॥ ‘హద్స్’ నాదిగ నెదఱో యొగ్గకవులు పద్యకవిత్వకుఁ గల గౌరవ ప్రశస్తి
యట్టిదిట్టి దనంగ రా దని సహస్ర ముఖముల నుతింప విన మొకో పూర్వమంచు.

సీ॥ దేశభక్తియుతంబు నీ తిప్పిబోధకము ఘనాదర్శమగు పద్య కావ్య మొకఁడు
సరసజనములుమెచ్చు ర సంబు మెచ్చు సృష్టి సేయంగ నిపుడు యో జించుమంటి.

క॥ విరచించు నెడలఁ గల్పన పెరయకయును నతిశయోక్తి మెహందకయు

జరిగినది జరిగిన్బులు మెలయుటచే దేశచరిత్ర మెప్పు వహించు.

41

గ్గ క॥ అదిగా కార్యాచరము త్రిదశులకును బావనమగు దేశము; దాన

బాదలెడు సృపులు మహేంద్రుని మదిమెచ్చు పుణ్యవిధన మాన్యతలందు.

⊕ Is it to be imagined that a nation so highly civilized as the Hindus, amongst whom, the exact sciences, flourished in perfection, by whom, the fine arts, architecture, scripture, poetry, music, were, not only cultivated but taught and defined, by the nicest and most elaborate rules, were totally unacquainted, with the simple art of recording the events of their history, the characters of their princes and the acts of their reigns. Where such traces of mind exist, we can hardly believe that there was a want of competent recorders of events, which synchronical authorities tell us were worthy of commemoration. The cities of Hastinapoor and Indraprastha, of Anbulwara and Somanath, the triumphal columns of Delhi and Chittoor, the shrines of Aboo and Girnar, the cave temples of Elephanta and Ellora, are so many attestations of the same fact. Nor can we imagine that the age in which these works were erected, was, without an historian. In the heroic history of Prithwi Raj, the last of the Hindu sovereigns of Delhi, written by his bard Chund, we find notices, which authorise the inference that works similar to his own, were then extant, relating to the period between Mahammad and Shahbuddin (A. D. 1000-1193) but these have disappeared

“Ancals & Antiquities of Rajasthan.”

§ The splendour of the Rajput states however, at an early period of the history of that country, making every allowance for the exaggeration of the bard, must have been great. Northern India, was rich from the earliest times, that

॥ మేవాడరాజ్య ల ధీమతీ పదాంభోజాత ములను గొల్చిన దత్త ధీపుత్రకుడు!
బాలగోవింద వి ధీమతీ శిష్యుడై తవిలి మ్రొక్కిన మేటి ధర్మమూర్తి!
స్వర్ణరత్నాబంధ ధీమతీ బూందీమహారాజ్ఞి సేవించు ధీమతీదమ్మ!
దళిలప్రకాశం ధీమతీ గావించు రామసింహుని రాజ ధీమతీకుడు!

గీ॥ తీవ్రరుజ పెచ్చు పెరిగి భాధించుచున్న ద్రుతియు మేవాడ విడబోని దొడ్లమగడు!
భరతఖండభిమాని స ధీమతీ భువతంస మాస్తమణి టాడ్డుదొర నిత్య ధీమతీతు.

మ॥ సరసాగ్రేసర చక్రవర్తియును నా ధీమతీ 'స్కాట్లండు' సంవాసియు
వరకారుణ్య రసార్ధి మానసుడు క ధీమతీ జేము టాడ్డుడితు
డిగవై రెండగు నేడ్లు హైందవమునం ధీమతీ దింపార నుద్వేగి నై
చరియించె గిరులు బురంబులును రా ధీమతీ జస్థానదేశమునక.

portion of it situated on either side the Indus, formed the richest satrapy of Darius. It has abounded in the more striking events which constitute the materials for history. There is not a petty state in Rajasthan that has not had its Thermopylae or scarcely a city that has not produced its Leonidos. But the mantle of ages, has shrouded from view what the magic pen of the historian might have consecrated to endless admiration; Somnath might have rivalled Delphos; the spoils of Hind might have vied with the wealth of the Lybian King; and compared with the array of the Pandus, the army of Xerxes would have dwindled into insignificance. But the Hindus either never had or have unfortunately lost their Herodotus and Xenophon. If the moral effect of History depends on the sympathy it excites, the annals of these states possess commanding interest. The struggle of a brave people for independence, during a series of ages, sacrificing whatever was dear to them for the maintenance of the religion of their forefathers and sturdily defending to death, and in spite of every temptation, their rights and natural liberty, form a picture which it is difficult to contemplate without emotion. Could I impart to the reader but a small portion of the enthusiastic delight with which I have listened to the tales of times that are past amid scenes where these events occurred, I should not despair of triumphing over the apathy which dooms to neglect almost every effort to enlighten my native country on the subject of India.

"Colonel James Tod."

§ There is something magical in absence, it throws a deceitful medium between us and the objects we have quitted, which exaggerates their amiable qualities and curtails the proportions of their vices. I look upon Mewar as the land of my adoption and linked with it, the associations of my early hopes and their actual realisation. I feel inclined to explain with reference to her and her unmanageable children. "Mewar! with all they faults, I love thee still."

౧౬॥ వీరసార్థిమా కథలు ♦ వీనులు సోఁత నమస్కరించి పూ
జారతి వీరుల గొలుచు ♦ సజ్జనుఁడౌటను రాజపుత్ర ధా
త్రీరమణాళి సత్కథలు ♦ రేయుఁబవల్ గడియించి యాంగ్ల భా
షా రమణీయకావ్యముగ ♦ శ్రద్ధమెయి రచియించె నాశంకుఁ.

42

౧౭॥ సర్వసన్నతము రా ♦ జస్థానదేశంబు మాతృదేశము మించి ♦ మహితభక్తిఁ
గొలిచి తద్దేశ వా ♦ సుల బాధువులపోల్కిఁ బ్రేమించుటను జేసి ♦ పృథ్వీజనులు

I dipped the middle finger of my right hand and made the tilac on his head. I then girt him with the sword and congratulated him in the name of my government, declaring aloud that the British government would never cease to feel a deep interest in all that concerned the welfare of Boondi and the young prince's family.

The mother of the young prince sent me by the hands of the family priest the bracelet of adoption as her brother, which made my young ward, henceforth my bhanji or nephew.

§ His annals of Rajasthan show the result of his administration as restorer of Rajputana. The people were deeply attached to him as Heber continues to observe "His name appears to be held in a degree of affection and respect by all the upper and middling classes of society, highly honourable to him." Speaking of Bhilwara which Tod had almost recreated, he says "It ought to be called Todgunge but there is no need, for, we shall never forget him." The fact is, that the place was called Todgunge but the name was withdrawn at the instance of Tod himself. In the year 1822 after two and twenty years of service, eighteen of them spent among the Rajaputs of Western India and five as Political agent, Colonel Tod's shattered health called upon him imperatively to suspend his toils and quit the climate of India. But the ruling passion forbade him to proceed direct to the port of embarkation. In 1819, he had completed the circuit of Marwar, visiting, its capital, Jodhpur [via] Kumbhalmere thence returning by Mairtra and Ajmir to Udaipur. Next year, he visited Kotah and Boondi the latter of which he revisited in 1821 having received the intelligence of the death of his friend the 'Rao Raja Ram Singh,' who had left Colonel Tod guardian of his infant son, the prince of Haras. He returned to Udaipur in March 1822 and took final leave of the valley in June of that year. He proceeded across the Aravali to Mount Abo and inspected the wonders of that sacred place—and embarked for England at Bombay in the early part of 1823.

☉ The religious feelings of the Rajput will not permit him to see the axe applied to the noble peepul or unbrageous burr (figs indica) without execrating the destroyer. Unhappy the constitution of mind which knowingly wounds religious prejudices of such ancient date. Yet, is it thus with our countrymen in the East, who treat all foreign prejudices with contempt, shoot the bird sacred to

పాశ్చాత్యులైన నీ ధృటికి టాడ్డార రాజ పుత్రుడే యనుచు నీ మోదమంది;
రతడును రాజపు ధైర్యవనికొకటకుఁ బ్రాణములైన నిచ్చు చుండుమున మెలఁగె;
గీ॥ నమ్మహాత్ముండు ప్రియు గ్రం ధమునందు వీరరసతరంగములతో ధీరజలధి
కరణి మాధుర్యములు పెంచు చరిత్రలెన్నో కలవు కలవారియిండ్ల బంధు గారమట్లు. 43

శా॥ ఆ కర్ణధ్వయపావనంబగు చరిత్రంబు లందెల్లఁ గ
న్నాకై దివ్యరసాలవాలమయి నీ త్య న్యాయ సంపూరితం
బై కన్నపైడి నాపత్రాపు చరితం! బద్ధాని నే గోస్తనీ
పాకంబాపుగ నొక్క దొడ్డకృతిగా వాయ్ బ్రయత్నించెడఁ." 44
మ॥ అన "సీమాటలు వేదవాక్యము; లవ ధ్యంబిష్ట రాజాపత్రా
పుని గీర్తింపు; మతండు వీరజనతా పూర్వాభిగణ్యుండు; క
మ్మని నీకైతకు నమ్మహాప్రభుని ధర్మ శ్రీరతుల్ హాటకం
బునకు సారభ పూరముల్ గలుపు సాంధ్య గాంచి వాసి గను." 45

the Indian Mars, slay the calves of the Bal and fell the noble peepul before the eyes of the native without remorse. He is unphilosophic, and unwise who treats such prejudices with contumely, prejudices beyond the reach of reason. He is uncharitable who does not respect them; unpolitic who does not use every means to prevent such offence by ignorance or levity. It is an abuse of our strength and our ungenerous advantage, over their weakness. Let us recollect who are the guardians of these fanes of Bal, his Peepul and sacred bird (peacock) the children of Surya and Chandra and the descendants of the sages of yore; they, who fill the ranks of our army and are attentive though silent observers of all our actions, the most attached, the most faithful and the most obedient of mankind. Let us maintain them in duty obedience and attachment by respecting their prejudices and conciliating their pride. On the fulfilment of this, depends the maintenance of our sovereignty in India. But the last fifteen years have assuredly not increased their devotion. Let the question be put to the unprejudiced whether their welfare has advanced in proportion to the dominion they have conquered for us, or, if it has not been in the inverse ratio of this prosperity. Have not their allowances and comforts decreased?.....

For the good of the ruler and servant, let these be rectified. With the utmost solemnity I aver, I have but the welfare of all at heart in these observations. I loved the service. I loved the native soldier. I have proved what he will do, where devoted, when, in 1817, twentytwo fire locks of my guard, attacked defeated and dispersed a camp of fifteen hundred men slaying thrice their numbers. Having quitted the scene for ever, I submit my opinion dispassionately for the welfare of the one and with it, the stability or reverse of the other. "Tod."

- క॥ అని ప్రోత్సహించుమఱి సనియెను వెంకటేశేశాస్త్రిః; యేసంతః బ్రతా
పుని చరిత కావ్యరూపముగను వెలయుంపంగ వ్రాయఁ డగా మొదలిడితి. 46
- క॥ ఉత్తమ మితివృత్తము! సముదాత్తము చిత్తూరుపురి! ప్ర థ తాపుడు ధీరో
దాత్తుడు! కైతము మెత్తని! దిత్తటి మెత్తురని తలఁతు డ నల్లబుధేందుల్. 47
- శా॥ నా ధారాళ కవిత్వమందుఁ గల వి డ న్నాణంబు లట్లుండ, నీ
గాధల్ కర్ణయుగంబుఁ బట్టుకొని యా డ కర్నించు లోకంబు; వి
ద్యాధుర్యుల్ విని చిట్టు బుస్సనక యా డ స్తోదిగ్రతు; విశ్వైక కీ
ర్త్యాధారంబులు రాజపుత్రనృప శౌ డ ర్యావార్యపేలాకశిల్. 48
- శా॥ ఈపాత్రంబునఁ గొంచెమేనియు గుణం డ బెదేనిఁ బెంపొదల్లా
ఘోషీతంబది 'జేముట్లాడ్లు'దని లో డ కంబెంచి హర్షించుఁగా!
కేపట్టెన వికాసమూడి రసమెం డ తే దక్కువైయున్న నా
లోపంబంతయు నాదిగాఁ దలఁపఁ గే డ లుక్ మోడ్చి ప్రార్థించెదన్. 49
- మ॥ వినమే మున్ను ప్రతాపునంతటి మహా డ వీరుండు లోకంబునన్
గనుపింపదని పూజ్యతెల్లఁ బలుకం డ గా; సట్టి రాణాప్రతా
పుని గీర్తించెడుపట్ల నెట్లు కవనం డ బుక్ సాగఁగాఁ జేతువో
నిను సేవింతు విరించిరాణి! సుమపా డ ణీ! వాణి! న న్నోమవే. 50
- సీ॥ రచియించియుంటి వీ డ రమతీచరిత్రంబుఁ దిరుపతివెంకటేశ డ శ్వరులు మెచ్చు!
గృతియొనర్చితిఁ జండ డ నృపమాళికథ దేశచరితముల్ శోధించి డ సరసు లలరె!
దగఁగూర్చియుంటిఁ బ డ ద్మానతీవిజయంబు వీరంబు హాస్యంబు డ వెల్లి విరియ!
వ్రాసియుంటి సమగ్ర డ రామాయణము నాటకములుగా విబుధలో డ కములు పొగడ!
సీ॥ నిన్ని యొక యెత్తు! మఱి ప్రతా డ పేద్రుచరిత మొక్కయెత్తు! సుధారసంబాలుకుచుండ
నొక్కచూ పెక్కుడుగఁ జూచి డ యుద్ధరింపు శైలరాజేంద్రకన్య! సా డ జన్యధన్య! 51
- మ॥ జననం బందిన దాది యేడునెల ల డ స్మద్దేహసీమన్ విను
తన కల్యాణ దరస్మితప్రభలు ని డ త్యంబుక్ బ్రసాదించి దే
వుని సాన్నిధ్యముఁ జేరఁగాఁ జనిన మా డ త్పుత్రుండు కామేశ్వర
య్యను మత్ప్రేణసమాను నేదలఁతు లో డ కాష్లాది సద్విగ్రహుక్. 52
- ప॥ కుమరగు ప్రేమ నొక్కలత డ కూనను గాచితిఁ జైత్రవేళ; న
య్యది కొడిగెక్ హోయల్ గులుకు డ నర్చిలి మొగ్గను; దానిఁ గాంచి నా

యెద మొలిచె మనోరథము † లెన్నియొ; గాలికి నూడి దేవి శ్రీ
పదముల రాలె మొగ్గ! యది † వంద్యమె, తజ్జని ధన్యమాటచే.

53

అ॥ పూర్ణచంద్ర మూర్తి † పుత్రుఁ డుద్భవమొంద నమరులైన వలవ † దసరు సరియే!
యిచ్చినట్టి దేవుఁ † డెత్తి కొంపోయినఁ బొగుల నేల! వగపు † మిగుల నేల! 54

గీ॥ అవగుణంబులు మిగుల మా † యంగఁజేసి సుగుణములను వేయంత లె † చ్చుగనుజేసి
ప్రణయరతులైన నరుల దే † వతలఁజేతు వోవియోగమ! నీవృత్త † ముత్తమంబు. 55

మ॥ జననీ! నీవు దయాసముద్రమవు! యు † ష్మద్భక్తు నేవేళలం
దున నేరీతిని గష్టసౌఖ్యముల యం † రుక దేల్పుఁగానుండు వా
వనులక నీవయ తీర్పఁగా ననుభవిం † షక వంతగుఁగాక! వ
ల్లన నే నెంతటివాడ! నాకెప్పుడు నీ † యాజ్ఞల్ శిరోధార్యముల్. 56

సీ॥ స్థిరమగు వానిలో † స్థిరతమంబగు చోటఁ! జిరపుణ్యరతులు వ † సిండు చోట!
నాశమెప్పుడును గ † నంగఁ బోవని చోట! నానందనిలయమై † యలరుచోట!
వ్యాధు లించుకయును † బాధ సేయని చోట! సత్యంబు స్థాయిగా † జరుగు చోట!
గైవల్య లక్ష్మీకే † గాపురంబగు చోట! జిత్తంబునకు శాంతి † చెడని చోట!

గీ॥ బ్రేమ యమృతరూపమున వ † ర్షించు చోట! నామఃపీఠీప రత్న సిం † హాసనమున!
శ్రీభవానీపదంబుఁ జే † రితివి! గాన నేల నీకయి వగవఁ! గా † మేశ్వరయ్య! 57

గీ॥ జర నమలుచున్న యస్థిపంజరము నాది! యింక సుఖమొందఁ గల యాస † లెందు లేవు;
మధుర దరహాస వదన ప † ద్మంబు నీది మఱచిపోవుద మన్నను † మఱపు రాదు.

సీ॥ కలశపాథోరాశి † గర్భమందు జనించు నలల బంగారు టు † య్యాల లందు!
నలచతుర్దశలోక † ములను బావనమాచుఁ దసరు మణిద్వీప † లేటము లందు!
గొడుగులు వంచిన † ట్లడరు కదంబ వృక్ష విలీన శీతల † చ్ఛాయ లందు!
శ్రీలఁ జెన్నారెడి † చింతామణి భద్ర సింహాసనము పార్వతి † సీమ లందు!

అ॥ బాల కడలి చలువఁ † దేలు తెమ్మెరలందు! నీడు లేని పసిడి † మేడ లందు!
గారి లోకజనని † కామేశ్వరస్వామిఁ ద్రిప్పి కూర్చి నాద † రించుఁ గాక! 59

క॥ ఈమహనీయ గ్రంథముఁ గైమోడ్చుచు నంతమ్ము † గా నిచ్చెద నే
బ్రేమఁ బెనుప నోచని నా కామేశ్వరు నెత్తి పెంచు † కామేశ్వరికీ.

60

శ్రీ

కామేశ్వరైశ్చ నమః.

రాణాప్రతాపసింహచరిత్ర.

ప్రథమాశ్వాసము.

మత్కందుకమట్లు గుండ్రమయి వా డిక్ రెండుపాళ్లొక్కపాల్ భూమిక్ నిండియు నూటునరవ్వియుఁ గో ట్లుక్ మర్త్య లొప్పారఁగా, వ్యోమంబంటు నగాధిరాజ నివహం డబుల్ మీఱ, విశ్వంబు శో భామూల్యస్థితి నొప్పు నీశ్వరు ననం డతైశ్వర్యముల్ చాటుచున్.

సీ॥ కాంచన శృంగ భా డగము కిరీటముగాఁగఁ! గాశ్మీర మాస్య పం డకజము గాఁగ! సింధుగంగానదుల్ డచేదోయి గాఁగ! నార్యాన్తరదేశం బు డరంబు గాఁగ! వింధ్యాచలేంద్రంబు డబెడఁగు మధ్యము గాఁగ! శాతమి కనక మే డఖలయుఁ గాఁగ! మలయసహ్యాద్రు లు డద్దులు గాఁగ! సింహశద్రీప మంభోరుహ డపీఠి గాఁగ!

గీ॥ లవణ రత్నాకరము సరః డప్రవరమగుచుఁ బెలఁగు భారతదేశ లు డక్షీ సమగ్ర భాగ్య సాభాగ్య విగ్రహ డప్రాభవమ్ము లిట్టివని వివరింపఁగా డనెవరి తరము! 2

శా॥ జానొండక్ బహుభాంబు పూరము వనా డశా శంబళల్ నింప, స స్యానీకంబు సమృద్ధమై యెదిగి భా డగ్యస్ఫూర్తి హెచ్చింప, లు క్షీ నిత్యోత్సవ మందిరంబయి తన డర్చెక్ విశ్వ సర్వోన్నత స్థానం బుది సమస్త వైఖగుల రా డజన్మాన మవ్వేళలో. 3

సీ॥ ఇట్టి రాజస్థాన డమెపుడు స్వతంత్రులౌ జనపాలమణుల పా డలనము నొందు దేశంబు లిరువది డదీపింప వెలుగొందు; వానిలో నెల్ల మే డవాడ దేశ మగ్రగణ్యము; దాని డయధిపతి యగువాని 'రాణా' యని జనులు డప్రస్తుతించు; రతఁడు మతాధిప డత్యమున నెల్లరకు జగద్గురుండగుచు వి డఖ్యాతిఁ గాంచు;

గీ॥ నగరములలోనఁ గాళికా డనగర మట్లు చిరయశము గాంచుఁ జిత్తూరు డపురవరంబు; నచటి రాణాయ నందఱ డనగ్రపూజ్యుఁ! డెల్ల సురలందుఁ గాళి వి డశ్వేషు మాడ్కి.

- ౧ సీ॥ హాఠావళి పర్వః తాపళి విరివిగా నిద్ర నీల శిలలః సీను చుండః
సాంబారు లూనీ వి శాల పదేశముల్ సహజమా లవణం బా సంగు చుండః
గను లెల్లెడల మరః కతములు రత్నముల్ సావీరమును మంచి స్ఫటికములు,
జుద్రకాంతశిలలు స్వర్ణ రావ్యంబులు నెడతెగకయె యెప్పు డిచ్చు చుండః
గీ॥ భాగ్యము లొసంగి యేలిన వారి యిండ్లు బంగారు గొండలట్లు సేయంగఁ గలిగి
‘రత్నగర్భ’ యటన్న సా ర్థకపదంబు బడసి మేవాడదేశంబు పరిధవిల్లు.
శా॥ ఆవిశ్వేష్వరత పుణ్య నైభవ యశో హాఠావళి హాఠావళి
గ్రావోత్తంసము తూర్పున సరసిజా రామంబునక బొల్పు ల
శ్రీవామకబల రాజధానియగుచుఁ జిత్తూర్పురం బొప్పుగా
మేవాడ్ దేశము వీరఖండమగుచుఁ మించు ధరాస్వగ్గమై.
ః సీ॥ సచరాచర ప్రపంచ చప్రాణమగు సూర్యభగవానుఁ డాదిమః పశకర్తః
ప్రిజగతీ ధానుష్కః దీపకుండయిన రాముని సుతుడు లవుగుడు మూలపురుషః

§ The tin mines of Mewar were once very productive and yielded, it asserted, no inconsiderable portion of silver, but the caste of miners is extinct and political reasons, during the Mogul domination led to the concealment of such sources of wealth. Copper of a very fine description is like wise abundant and supplies the currency. Soorma or oxide of antimony is found on the western frontier. The garnet amethystine quartz, rock crystal, the chrysolite and inferior kinds of emerald family are all to be found within Mewar, and though I have seen no specimens decidedly valuable, the Rana has often told me that according to tradition his native hills contained every species of mineral wealth.

Such the pride of these small Kingdoms in days of yore and such their resources, till reduced by constant oppression. But their public works speak what they could do and what they have done; witness the stupendous work of marble and its adjacent causeway, which dams the lake of Raysumund at Kankarowli and which cost upwards of a million. When the spectator views this expanse of water this (Royal sea) on the borders of the plain; the pillar of Victory towering over the plains of Malva, erected on the summit of Chitor by Rana Mokul, their palaces and temples in this ancient abode, the regal residence erected by these Princes when ejected, must fill the observer with astonishment at the resources of the state. They are such as to explain the metaphor of my ancient friend Zalim Singh who knew better than we, the value of the country; ‘every pinch of the soil of Mewar contains gold.’

“Annals of Mewar.”

⊙ These are styled ‘Ranas’ and are the elder branch of Sooryavansi or ‘Children of the Sun.’ The Hindu tribes yield unanimous suffrage to the prince of Mewar as the legitimate heir to the throne of Rana and style him ‘Hindu

- డల యగస్త్యశ్రమ ధ్యాత మాబూగిరి నేకలింగేశ్వరుం ధిష్ణుడైవ!
- మతిపావనము లయో ధ్యా వల్ల భీ సీమ లాదికాలము నాటి యాటపట్టు!
- గీ॥ లాశిలాదిత్య కనకసే నాది రాజ రాజ పరమేశ రణ విహార పతిష్ఠ
ఖండఖండాలత నగర వి ధ్యాతిహేతు వట్టి మేవాణ్ణుపుల నెన్న నలవి యగునె! 7
- మ॥ సమమై యొప్పు విశాల తైల శిఖర స్థానంబున రాజపు
త్రమహీకాంతకు వజ్రభూషణమటుల్ రాణిండు జిహ్మారు సు
ద్రముమధ్యంబున గోటలేడు కొమరొం దక బైకే గన్నట్టు దు
గ్గమ లుకాపుర పూర్వవైభవము జో కల్ జ్ఞప్తికి చెచ్చుచున్. 8
- గీ॥ ప్రక్కప్రక్కన బదిబండ్లు వరుస గాగ నరుగ ననువైన వైశాల్య మతిశయిల్ల
నహిత దుర్భేదమగు గోడ లలరు కోట లేడుచుట్లు చిహ్నార్పురి కెసగి యును. 9
- * సీ॥ విఘ్నేమార్గములతో! విధుల తుద నొప్పు శివకేశవాలయ శ్రేణి తోడ!
నారామములతోడ! నవరంజ దాసిన సముదార భవనాంగ ణముల తోడ!
జతురంగములతోడ! నతివిశాలాబైన వివిధాయుధాగార వితతి తోడ!
మణినిత్యకలతో! మధుర నానాజాతి ఫలమహిమహ కదం బకము తోడ!
- గీ॥ సాధముల తోడ! బహుసరస్వమితి తోడ! రచ్చగమి తోడ! వారి యంత్రముల తోడ!
భరత ఖండైక లక్ష్మీని వాసభూమి నగరమాత్రంబై చిహ్నారు నగర వరము!

Soorag' or Sun of the Hindus. He is universally allowed to be the first of the 'thirty six royal tribes,' nor has a doubt been raised respecting his purity of descent.

(Succeed)

"Annals of Mewar."

It is well known that the Rajas of Udaipur are exalted over all the princes of Hind. Other Hindu princes before they can succeed to the throne of their fathers must receive the Khushka or tilac of regality and investiture from them. This type of sovereignty is received with humility and veneration.

"Lakshmi Narayana Shufteek Arangabad."

* Chittor is within the grasp of no foe, nor can the vassals of its chief know the sentiments of fear. Its towers of defence are planted on the rock nor can their inmates even in sleep know alarm. Its kotars are well filled and its reservoirs, fountains, and wells are overflowing. There are eighty four bazars many schools for children and colleges for every kind of learning, many scribes of the Beedar tribe and the eighteen varieties of artisans. Of all, the Ghelote, is the sovereign, served by numerous troops both horse and foot and by all the thirty six tribes of Rajputs of which he is the ornament. Of all the royal abodes of India none could

మ॥ జనితాశీలము నిల్చి శత్రువులఁ ద్రుం ♦ ఛక్ నేడు చిహ్నారు ద
 ప్పిన నీలోకము శూన్యమంచుఁ గరముత్ ♦ వేయెత్తి ఘోషించెనో
 యన సూర్యధ్వజకోటు లెల్లడ సహ ♦ సాంశుల్ పిసాళించి న
 ర్తనమాడుకొ మృదులానిలంబు తమమీఁ ♦ దక్షసోఠ హేలాగతికొ.

11

సీ॥ నవ్వనోర్వకమున్నె ♦ క్రొవ్విన రిపుకోటిఁ బాటంగఁ దోలి న ♦ వ్వంగ నేర్పు!
 కూర్చుండుటకుమున్నె ♦ క్రోధోగ్ర శత్రు వక్షో దేశమెక్కి కూ ♦ ర్చుండ నేర్పు!
 నడువకమున్నె చం ♦ డ వివక్ష మకుట సంతతులఁ బాదము లుంచి ♦ నడువనేర్పు!
 పరువులెత్తకమున్నె ♦ పరిపంథితతి నొంచి తఱుముచు వెనువెంటఁ ♦ బడవనేర్పు!

గీ॥ రాడుటకుమున్నె ఘోర ర ♦ ణాంగణముల నరిశిరంబులతో బంతు ♦ లాడ నేర్పు!
 కార! చిహ్నార్పురి జనించి ♦ నట్టివాడు శైశవము దాటుటకు మున్నె ♦ శైశవమహిమ!

శా॥ ఇంద్రప్రస్థము గాదు! ద్వారకయుఁ గా! ♦ దే కాశియుఁ గాదు! ని
 స్తద్రా ప్రాభవ కీర్తి శోభిత మయో ♦ ధ్యా పట్టణంబేని గా!
 దింద్రోపేంద్రసమానుతా నృపులు తా ♦ మేలంగఁ జిత్తూర్ మహా
 సానింద్ర శ్రీలను గుత్తుకొ గొనిన యా ♦ చందంబు దీపించెడుకొ.

13

సీ॥ హరిత మాసింద్రు సా ♦ దాబ్జాతయుగళికి శిష్యుడై శుశ్రూష ♦ చేయఁగలిగె!
 వ్రాఘ్నైలంబు తాపసు కూర్మిఁగని ద్విధారా ఖడ్గమును బొంది ♦ రాణ మెఱు సెఁ
 బ్రదురుల గెల్చి 'భా ♦ రత సూర్యుడనియు 'విశ్వపతి' యనియుఁ గీర్తి ♦ పడయఁగలిగె
 'ఖాండహా రిస్సహా' ♦ 'కాఫరి' స్థానాది మ్లేచ్ఛ సీమల గెల్చి ♦ మెప్పుగాంచె!

గీ॥ వందలకుఁబైనఁ బుత్రులఁ ♦ బడసి సూర్యవంశమును నిల్చి సాకర్వ ♦ పర్యతమునఁ
 దపము గావించి ముక్తికాం ♦ తను వరించె! 'బప్పురావు' మేవాడ్భూప ♦ మశక్తర.

14

సీ॥ తమ యువనదుల సం ♦ తతులెల్ల పెడిరేకులు వోలె నెల్లడ ♦ నలము కొనఁగ,
 జహ్నుకన్యా సింధు ♦ సలిల పూరముల్లు సారతఁ గూర్చు, బం ♦ గారు పండు
 రసఖండమై, పచ్చ ♦ రా బయలుల మాడ్కి లలిత సస్య శ్యామ ♦ లంబు నగుచుఁ,
 బిడికెడు చోటైన ♦ వెలిబోవ నట్టి యార్యావర్త బహుళ భా ♦ గ్యాంక కథలఁ,

compete with Chittor before she became a widow. Near the temples are two reservoirs built of large blocks each one hundred and twenty five feet by fifty feet wide and fifty deep, said to have been excavated on the marriage of the "Ruby of Mewar" to Achil Keechie of Gogrown and filled with oil and ghee which were served out to the numerous attendants on that occasion.

చెడు దేవాలయలింగముల్ పెటికి గ ధీసాధసందోహ మె
కైదు సోపానచయంబుఁ చేసె విహితుల్ ధీరింప వేభంగులన్.

మ॥ అనయోత్సాహముతో మహమ్మదు చలం ధారంగ సారాప్రము
దున విచ్చేయుచు సోమనాథపురమం ధున్ సోమనాథేశ్వరా
దినిలిప ప్రకర ప్రపూజ్యమగు జ్యోతిర్లింగ సంఘాతమున్
దునియల్ చేయుచు ద్రవ్యరాసులను దొం తుల్ దొంతులున్ జేకొనెన్.

సీ॥ భువనవీరసమూహ ధీమతి యితఁడంచు యశ మొందఁగనిన మ ధూభుజాం
కొండపల్లెను మార్చి ధీసాధసామ్రాజ్యసంస్థగఁ జేయు రాజతం త్రజ్జమాళి!
కన్నకొడుకునైనఁ గడికండలుగఁ జీల్చి ధర్మంబు నిలుపు ను దారబుద్ధి!
విశ్వకళాశాల వెలయించి దేశదేశముల విద్యనునించు జ్ఞానమూర్తి!

గీ॥ కవుల పాలిటి ముంగిటి కల్పకంబు! విగ్రహారాధనముపైన పెగటువలన
గజనిమహమ్మాదు దండెత్తె! గాకయున్న నంతవాడెట్లు జనహింస కనుమతియి!

గీ॥ ఇటుల పండ్రెండుమాల్లు దం డెత్తి వచ్చి ధనకనకవస్తుతఱి గొని చనుటకాని
భరతఖండంబు శాశ్వత వాసముగను జేయఁదలఁపక నిజసీమఁ జేరుకొనియె.

ఉ॥ ఆ కడగండ్లు తీటి భర తావని కొంతకుఁ గొంత కోల్పోనన్
బోకయమున్నె వేటొక రి ఘండు మహమ్మదు పేరివాడె ఘో
రీకులుఁ దాల్చివాహినులు క్రిక్కిరియంగను గోరుచుట్టుపై
రోకటిపోటునాఁ బ్రళయ ధుద్రునికై నడి వచ్చె నుద్ధతిన్.

శా॥ ఆకాలమ్మున సార్వభౌముఁడయి యా ధ్యవర్తమున్ బృథ్వీరా
జేకచ్ఛత్రముగాఁగ నేలె; నతఁ డ య్యింద్రాత్మజుఁబోలె ను
శ్రీ కల్యాణపరాక్రమోన్నతుఁడు; ఘో రీవంశజున్ దాడి చీ
కాకై పాటఁగఁజేసెఁ దత్ప్రబల సే నానీకమున్ బల్కురన్.

గీ॥ చేరి హమ్మార-గుభీర సింహస్థపులు 'కాకసన్' పర్వతమునుండి కాశిదాఁక
నూటయెనమండ్రు ఖీతిపులమాటమాత్రఁ బిలిచికొనివచ్చి పృథ్వీసుఁగొలుతురెప్పు.

తి॥ మ॥ అతితేజోబలధాముఁ డాసమరసిం హత్కూలలేంద్రుండు వం
దిత నానాజనపాలలోకుండగు పృథ్వీభర్తకున్ సోదరి

❧ Samarasimha proceeded to Delhi. His arrival at Delhi is hailed with songs of joy as a day of deliverance. Prithwi Raj and his court advanced seven miles to meet him and the description of the king of Delhi and his sister and the chiefs on either

పతి, వజ్రాయుధకోటి మ్రొంగంగల మే ♦ వాడదేశ రాహుత్తులు
గృతహస్తల్ దనుగొల్వ వచ్చె నని కే ♦ కీభూత చేతస్కుడై.

29

గీ॥ భరతఖండంబు నాకొమిం ♦ పంగఁ దలంచి యేడుమాటులు ఘోరి దం ♦ డెత్తి వచ్చె;
మఱియును బావయును దారుమారు చేసి యతని వెనుకకు నంపించి రాటుమాన్లు.

సీ॥ 'తా'ర్వౌశ సంజాత ♦ ధరణీతలేశ్వరుల్ పూర్వ మింద్రప్రస్థ ♦ పురిని సార్వ
భాములై యేలి; ర ♦ వ్యారిలోన ననంగపాలుండు కడపటి ♦ వాఁ; డతండు
పుత్రసంతతి లేక ♦ పుత్రికలను నిర్వురను గాంచె; మొదటి దా ♦ నిని గనూజ
బీజపాలునకును ♦ బిడపటి దాని సోమేశున కజమీరు ♦ దేశ పతికి

గీ॥ నిచ్చె; వారికి జయచంద్ర ♦ పృథ్వివిభులు గలిగి; రయ్యనంగుడు కొంత ♦ కాలమునకు
వ్యాధి పీడితుడగుచు ని ♦ జాత్యజలను మనుమలను బిల్చుకొని చెంత ♦ నునిచికొనియె.

గీ॥ ఒక్కనాడు పట్టాభిషే ♦ కోత్సవంబు జరుప సామంత నృపుల నం ♦ దఱును జేర్చి
యయ్యనంగుడు "ఢిల్లీ సింహాసనంబు నెక్కుమ"న నెక్కి కూర్చుండెఁబృథ్వియపుడు.

సీ॥ 'ఇరువుర మేము డా ♦ హితులమైయుండు! మప్పసెల్లెండ్రొకు ♦ నాత్మజలము!

పదియు నెన్నిది యెండ్ల ♦ పాయమందున్న నక వదలి యెనిమిదేడ్ల ♦ బాలుఁ బృథ్వి

side who recognize ancient friendship is most animated. Samarsi reads his brother-in-law an indignant lecture on his unprincely inactivity and throughout the book divides attention with him.

In the planning of the campaign and march towards the Caggar, to meet the foe. Samarsi is consulted and his opinions are recorded. The bard represents him as the Ulyses of the host; brave cool and skilful in the fight, prudent wise and eloquent in council, pious and decorous on all occasions; beloved by his own chiefs and revered by the vassals of the chohan. In the line of march no augur or bard could better explain the omens, none in the field could better dress the squadrons for battle, none guide his steed or use his lance with more address. His tent is the principal resort of the leaders after the march or in the intervals of battle, who were delighted by his eloquence or instructed by his knowledge. On the last of three days desperate fighting Samarsi was slain together with his son Calyan and thirteen thousands of his household troops and most renowned chieftains. His beloved Pritha, on hearing the fatal issue, her husband slain, her brother captive, the heroes of Delhi and Chittor 'asleep on the banks of Caggar' in the wave of the steel, joined her lord through the flame.

"Annals of Mewar."

- సింహాసనాసీనుఁ డేయుట ధర్మ! మీతని యధికార. మే డ ననుమతింప!
 నాక్షేపణ మొనర్తు" డ సని ధిక్కరించి యాజయచంద్రుఁ డేగె నా డ సభను వీడ
 గీ॥ యతనితోడ నాబూపర్వ డ తాధికారి వ్యాఘ్రరాజేంద్రుఁడును బట్ట డ తాధినా
 డసమబలుఁడు భోళాభీముఁ డ డాక్షణంబ కదలిపోయి రాస్థాన రం డ గంబు వదలె
 సీ॥ తుహినాద్రి నుండి సే డ తువుదాకఁ దనరు నఖండ భారతఖండ డ మండలంబు
 సకల మేకచ్ఛత్ర డ సామ్రాజ్యముగ ధరిత్రీ రాజ్యమేతఁ బృ డ భీష్మపాలుఁ!
 డామహావీరుని డ యసమ సంగ్రామ జయంబు సామంత ధ డ రాధిపతుల
 పౌరుష విక్రమ డ ప్రాభవంబులు ధర్మసంస్థాపనాచార్య డ చతురతలును
 గీ॥ జంద్ర భట్టారక సుకవి డ చక్రవర్తి వ్రాయు శతసహస్రాధిక డ గ్రంథమందు
 రససమృద్ధిని బర్వ ప డ రవ్వంబునకును జీవకళ లుట్టిపడఁగ రం డ జిల్లుచుండు!
- చ॥ అమిత విశాలమై సిరు ల డ నంతముగాఁ దగి కాన్యకుబ్జరా
 జ్యము మును దక్షిణాపథము డ నందును వ్యాకన మొందె; రాజసూ
 యము సలధర్మనందనుని డ యవ్వల నీజయచంద్రుఁ డొక్కఁ డు
 కుమిగిలి చేయనేర్చె నృప డ కొటి యొనర్ప సమ స్త కార్యముల్.
- గీ॥ అధ్వరము చేసి యతఁడు ని డ జాత్యజాత పరిణయ మొనర్పఁగా స్వయం డ వరము చ
 సకల దిగ్దేశవర్తి రా డ జన్మ్యులకును బంపె నైవాహి కాహ్వన డ పత్రములను.
- సీ॥ తనకెకా దింక భూ డ స్థలి రాజులకు నెల్లఁ బెద్దయా రారాజు డ పృథ్వీరాజ
 మాళి కాహ్వన మం డ పమి యట్టులుండ, నావిభు విగ్రహము రచిం డ పించి, సేవ
 కుని దుస్తులిడి, తీసి డ కొనిపోయి యాస్థానమున మహాద్వారంబు డ ముంగల నిడె!
 నాస్వయంవరమున డ కరుగుదెంచిన సర్వభూమిశ్వరులు ద్వార డ సీమ నిలువఁ
- గీ॥ బడిన యాతనిఁ జూచి సంభ్రమముభయమునొంది గుసగుసల్ వోవుచునొదిగియొడి
 కూరుచుండిరి; మందార డ హారముఁ గరమందుఁ గొనివచ్చె సంయుక్త డ యచటి కపుడు.
- మ॥ విమతుం డాజయచంద్రుఁడు సృపుల వే డ ర్వేణు నిరూపించి వా
 రి మహానైభవ ముగ్ధింప విని నీ డ రేజాస్య కన్నెత్తి చూ
 డమి నుద్యోగులఁ జూపె; గాంధయును దాఁ డ టజొచ్చె; నాస్థానరం
 గమునం దందఱఁ జూపె దండ్రీ; సతీయుఁ డ గాంక్షింపలే దెవ్వరి.
- మ॥ పెనుకోపమ్మున మండి యాతఁడు సుతఁ డ బృథ్వీశు బింబుబు త్రో
 వను గేల్వట్టియు నీడ్చుకొంచరిగి "నా డ బం టితనిఁ జూడు; మి

మృతజన్మ గూడు" మటంచుఁ ద్రోయఁ జెలియున్ ♦ మందారహారంబు వేసి నమస్కారము చేసి నిల్చె నెడరన్; ♦ సిగ్గుతలఁ బైకొనెన్.

39

మ॥ సుమహారంబు గళంబునన్ బడిన య ♦ చొచ్చి విగ్రహం బట్టె మధ్యమునన్ ప్రీలుచుఁ బృథ్వీరాజతీలకం ♦ బావిర్భవం బంది యొక్కొమఁ జేతఁగొని యశ్వ మెక్కి "యిడిగో ♦ కొంపోపుచున్నాడ! ధైర్యము మీకుండిన నన్నుఁ దాఁకు"డని చే ♦ రన్ బోయె ధీల్లీపురిన్.

40

మ॥ 'సమరోద్వీతల ఫల్గునుం డితఁడనన్ ♦ సత్కీర్తి దిగ్దేశ భాగములం దల్లిన యామహాప్రభుని దాఁ ♦ కన్ ధైర్యముల్ లేక యెల్ల మహీంద్రుల్ తల లట్టె వంచుకొని యిం ♦ డ్లఁజేరి; రాత్రోక దొగ్గు మహాహీన్ బలె నక్కనూజపతియున్ ♦ గ్రుద్ధాత్ముఁ డయ్యెన్ గడున్.

41

గీ॥ ఎండఱనొ యాశ్రయించి యెన్నెన్నొగతుల గుట్రలు కుతంత్రములు పన్ని ♦ కోటియత్తుములను జయచంద్రుఁ డొనరించి ♦ ఫలముగానఁ;డరులు బెగఁడొండఁ బృథ్వీంద్రుఁడవని నేలె

సీ॥ ఇంకొక్కమాటు దం ♦ డెత్తిరా జయచంద్రుఁ డర్థించె ఘోరీమ ♦ హమ్మదు విభు! నానార్త విని యసం ♦ ఖ్యచమూతతుల్ కొల్వ నరుదెంచె సమరసిం ♦ హప్రభుండు! మూఁడు క్రోసుల దూరమునకేగి పృథ్వీంద్రుఁ డడుగులకును మ్రొక్కి ♦ యతనిఁదెచ్చె! 'గగ్గార్' నదీ తటఁత్రాసీమ యవనసైన్యము లుండె! ధీల్లినై ♦ స్యములు చేర! ప్రోయి

గీ॥ నాపులును దాను జయచంద్రుఁడాయవనులఁ గదిసె; నుదయ మయ్యడిచూచి ♦ కదలితండ్రి మృదుపాదములకు వం ♦ దనమొనర్చి యొప్పుమెయి మహారాజ్ఞసం ♦ యుక్తయపుడు

సీ॥ "భారత స్వాతంత్ర్య ♦ భరము మాపఁగ వైరు లరుదెంచి! రదినిల్చి ♦ నరుగుదెంచె నానాణవిభుఁ డఖం ♦ డ ప్రాభవుండు! నేనుండ వేర్వేట మీ ♦ కుండఁ దగదు! ధర్మపక్షము మాది! ♦ దయచేయవయ్య! పృథ్వీవిభు నర్థాంగిఁ ♦ బిలుచుచుంటి! జెడుగులే దీవు ప ♦ చ్చిన! సత్కరించు నాభర్త! నిన్ వైరము ♦ వదలదేని

గీ॥ యేగుము కనూజ; కటులు పోవేని భారతావనిని దాస్యమునఁ ద్రోయు ♦ నపయశంబులనుభవింతు వాచంద్ర తా ♦ రార్క" మనుచు మ్రొక్కి సాగిలపడఁ గడుఁగ్రుద్ధుఁడగుచు

సీ॥ కమనీయ భారత ♦ ఖండ సామ్రాజ్య సౌభాగ్యలక్ష్మి విధానఁ ♦ బరగు మంగళోదారమూర్తి సం ♦ యుక్త సాగిలపడియుండ భూదేవ మం ♦ త్రోక్తిపూత కంధిజలాభిషే ♦ క పవిత్ర మామెమూర్థము నట్టె వామపా ♦ దమునఁ దన్ని "కదలిపో! నాసము ♦ ఖమున నుండకు" మంచుఁ ద్రోసిన లేచి యా ♦ దొడ్డతల్లి

- గీ॥ “తెలిసినది విన్నవించితి! ♦ దీన నీదు హృదయము కలుంగకున్న నే ♦ నేమిసేతు”
నని కదలివచ్చె! నుభయ పై ♦ న్యములకును రణంబు ఘోరంబుగా మూడు! నాల్గుజరిగె
- గీ॥ సమరసింహుండు పడియె; పై ♦ న్యములు చెడియె; రాజపర మేశ్వరుండు వీరప్రభుండు
పృథ్వీరాజేంద్రుండును ఢిల్లీ ♦ రిపుల బారిఁ బడిరి; భారతదేశ జా ♦ ర్భాగ్యకలన!
- మ॥ తొలుత సాయముచేసి నట్టి జయచంద్ర ♦ దుర్గ దాకె ఘోరీయు; దు
ర్బలఁడై రాజ్యము వాడు వీడిచనె; దా ♦ ర్తావీరులుకె వెంబడి
గలయక దాకిరి; దిక్కులే కలఁడు గం ♦ గావాహినికె దూకి య
వ్వలి కేకె; దలఁ ద్రొంచి చంపిరి రిపుల్ ♦ వై వస్వతప్రాయులై. 47
- సీ॥ “తత రమాఖండ భా ♦ రతఖండ గగనాగ్రరంగ మధ్యాహ్న మా ♦ ర్తాండమూర్తి!
బప్పురాయాస్వయా ♦ భరణ వత్త్రంశ స్పృశాలక కుల భూరి ♦ వజ్రమకుట!
యరిగితి ననుబాసి; ♦ చుటవడె నాపృథ్వీ; మఱదె లెందరిగెనో ♦ యెఱుంగరాదు;
పదమూడువేల్ దొరల్ ♦ కదలఁ గల్యాణుండు పుష్పస్రసముండు నామధ్యకొడుకు
- గీ॥ తన స్వయంవరమునకట్లు ♦ చనియె దివికి; నిచటఁ బనియేమి మీరింద ♦ తేగుపిదప!”
నని పృథ్వాదేవి వగచి ని ♦ న్ననుగమంప సమసితే శత్రుగజసింహ! ♦ సమరసింహ! 48
- సీ॥ “ప్రార్థితు వలవ దీ ♦ పని” యంచు సంయుక్త కొనకాళ్లఁ బడి వేడు ♦ కొనిన వినక
ఘోరీని బిలిపించి ♦ కొంప కగ్గి ఘటించి నృపచంద్ర సమరసిం ♦ హేంద్రుఁ డ్రుంచి
పృథ్వీశు నట్టెట ♦ నిడి కుంకుమూడ్చి సంయుక్త వైధవ్య సం ♦ యుక్త జేసి
యుద్వి యున్నంతకు ♦ నుగ్రాపకీర్తిమై రాజ్యంబుఁ బారతం ♦ త్ర్యమున నిడితే!
- గీ॥ కటకటా! కోటియుగములు ♦ గడచుఁగాక పృథ్వీవిభువంటి రాజరాజెటులఁ గలుగు!
నతనికన్నులు దీయించె ♦ యవననృపతి! చెనఁటి జయచంద్ర! నివిడదు ♦ స్థిరీరుండ్ర!
- గీ॥ “చెట్టుపైఁ బక్షిశిరమును ♦ జెండు”మనినఁ బృథ్వీరాజు మూడుశరంబు ♦ లెత్తి పక్షి
కంఠమును, వెంటనే, ఘోరిగళముఁ డ్రుంచి, యాత్మహృదయంబు భేదించి, యరిగెదివికి.
- గీ॥ పృథ్వీనృపమౌళి కులము, ఘోరీ కులంబు, సమరసింహు కులము, జయచంద్ర కులము
నాల్గుకులములు మొదలంట ♦ నాశమయ్యె దుష్టుడగు నొక్కదేశవి ♦ ద్రోహికతన.
- క॥ “కుటుబుద్ధి” సేవకసంతతివాడు! సమర్థుడౌటఁ ♦ దగునని ఘోరీ
పతి భారతసామ్రాజ్యం బతని వశము చేసియుండె ♦ నంతకు మునుపే!
- ఉ॥ జంభవిరోధి వైభవ వి ♦ శాలత భూప్రజ నేలి శాశ్వతా
జ్ఞుంభితకీర్తిచంద్రికలఁ ♦ జమ్ముచు వాడు ‘కుటుబ్ధినాథ’ శిలా

స్తంభము నొక్కదాని జయ ♦ సంభృతమై పాలుపొంద నిల్పె; వి
శ్వంభరఁ బొల్పు నయ్యదియు ♦ సప్తవిచిత్రములందు నొక్కఁడై.

మ॥ పరిపాలించిరి వానివెన్న ధరణీ ♦ భాగంబుఁ బెక్కుర్ నృపా
లురు; ఖజీకులుఁ డొక్కఁ డాదట జలా ♦ బుద్ధీను నుస్తత్రిము
వ్కురుఁ డప్పండెడు ఢిల్లీరాజు శిరమున్ ♦ ఖండించి యేతత్పురీ
వరమున్ జేకొని రాజ్యమేలఁ దొడఁగెన్ ♦ బట్టాభిషిక్తుండునై.

53

క॥ అవల నలాయుద్ధీనను యవనుండు పరాక్రమక్ర ♦ మాటోపుండు పా
ర్థివుఁడయ్యె! మోగలులు దండువిడియసాగిరి కడుంగ ♦ డున్ యత్నమునన్.

54

మ॥ ఉరుశౌర్యంబునఁ బెక్కుమాటులు నలా ♦ యుద్ధీను మోగల్ రిపూ
త్కరమున్ బాఱఁగఁ దోలి హైందవము నే ♦ కచ్చత్రిమై యుండఁగా
జరపన్ గోరుచు రాజ్యతృష్ణమెయి రా ♦ జస్థాన దేశంబుపైఁ
బరతెంచెన్ యమదూతలట్టి సుభట ♦ వ్రాతంబు తన్మోల్యఁగన్.

55

సీ॥ కడుఁ బిన్నవాఁడు ల ♦ త్కూటసింగు రాజౌట భీమసింగు గానని ♦ పిన్నతండ్రి
పాలించుచుండె మే ♦ వాడైతే; మతఁడు సేనలతోడ యుద్ధ స ♦ న్నద్ధుఁడయ్యె;
యవనసేనలు కోట ♦ కవ్వల రాజపుత్ర చమూచయుంబు దు ♦ ర్గమున నుండె;
సంనత్పరంబు మా ♦ సము లాటు ముట్టడి సాఁగె; నయ్యభయ ప ♦ తుంబు లందు

గీ॥ వందలున్ వేలు నై వీర ♦ భటులు మ్రగ్గి; రంతకంఠకు విజయోచ్చ ♦ యతిశయించెఁ
బ్రాణములపైని యాస లవ్వలకుఁ ద్రోసి రణము గావించి రాత్మ గా ♦ రవముఁగోరి.

సీ॥ “వెలఁదిఁ బద్మినిఁజూప ♦ విడుతు ముట్టడి”ననె యవనేంద్రుఁ! “డద్దంబు ♦ నందుఁ జూడఁ
దగు”నని రాజపు ♦ త్రకులు దెల్పిరి; వాఁడు విచ్చేసి సతిఁ జూచి ♦ వెన్నకరుగు
నప్పుడు భీమసింగు ♦ గరిగె వీడ్కొల్పుచు; గోట దాటఁగఁ దురు ♦ ఝులు నతనిని
బట్టి “పద్మిని నియ్య ♦ వదలెద”మని; రేడు వంద లాందోళిక ♦ లందు భటులు

గీ॥ గొలువఁ బద్మిని చనె; దురుఁఝులను దాఁకి రాజపుత్రులు పోరి రఁబ్రంబుగాఁగఁ!
బద్మిని-భీమసింహు ల ♦ వ్వలికి వచ్చి చేరిరి సురక్షితులయి చి ♦ త్రూరు కోట.

§ Bheemsi had espoused the daughter of Hamir Sank [chohan] of Ceylon, the cause of woes unnumbered to the Sesodias. Her name was Pudmini a title bestowed only on the superlatively fair, and transmitted with renown to posterity by tradition and the song of the bard. Her beauty, accomplishments, exaltation and destruction, with other incidental circumstances, constitute the subject of one of the most popular traditions of Rajwara. The Hindu bard recognizes the fair,

మ॥ స్థిరమా సత్ప్రభుభక్తియుక్తి నిజరా ♦ జ్ఞానమానసంత్రాణ ధ
ర్మరసావేశము పొంగి పైబోరల గో ♦ రాసింగు బాదూలుసిం
గు రణగృణంబున వైరివీరుల తలల్ ♦ కోటానగోట్లు వసుం
ధర రాలక్ విహరించి రయ్యెడఁ గృతాం ♦ తప్పాయులై యిరువరుక్.

58

మ॥ అమితోత్సాహముతోడఁ బోరెసఁగఁగా ♦ నానాఁడు మేవాడ రా
జ్య మహాసాధమునందు స్తంభముల యో ♦ జ్జ బొల్పు లోకైక వి
క్రమధోరేయు లొకండయేని మిగులం ♦ గాబోక సంగ్రామ రం
గమునఁ వీరవిహారముల్ నెరపి స్వ ♦ గ్గంబేగి రొక్కుమృడిక.

59

❁ క॥ బాదూలుసింగు బాలుఁడు ద్వాదశవర్షములవాఁడు ♦ తనపూర్వుల మ
ర్యాదను జెడనీయక ధీరోదాత్తత రణ మొనర్చి ♦ యొందె యశంబుక్.

60

చ॥ పడతులు వేలు తన్గొలువఁ ♦ బద్ధిని వహ్నిని జొచ్చె; వైరులు
గుడులును రాజసాధములు ♦ గోపురముల్ బురుజుల్ గృహంబులుక్
బుడమిఁ బడంగజేయఁ బుర ♦ ముక్ సిరి దప్పె గజంబులుక్ జొరం
బడి కలఁపక్ గలంతవడు ♦ పద్మసరః పరవరంబు చాప్పునక్.

61

మ॥ అనహుల్ వారయు బూంది దేవగిరి ధా ♦ రావంతులుక్ మారువా
రును మండుపుర మాజసల్మియరు గో ♦ గోక్షదేశముక్ బెక్కు లో
య్యన నొక్కొక్కఁడు గాఁ దురుష్క నరవా ♦ లాధీశ్వరుక్ గొల్చి యా
తని రారాజుగ సమ్మతించెఁ బరతం ♦ తీర్వంబుమైఁ గుంగుచుక్.

62

in preference to fame and love of conquest as the motive for the attack of Allaudin who limited his demand to the possession of Pudmini, though this was after a long and fruitless siege. At length he restricted his desire to a mere sight of the extraordinary beauty and accepted to the proposal of beholding her through the medium of mirrors. Relying on the faith of the Rajputs he entered Chittor slightly guarded and having gratified his wish, returned. The Rajputs, unwilling to be outdone in confidence, accompanied the King to the foot of the fortress amidst many complimentary excuses from his guest at the trouble he thus occasioned. It was for this that Alla risked his own safety; relying on the superior faith of the Hindu. Here he had an ambush. Bhimsi was made a prisoner, hurried away to the camp, and his liberty made dependent on the surrender of Pudmini.

❁ Badul was but a stripling of twelve but the Rajput expects wonders from this early age. He escaped though wounded, and a dialogue ensues between him and his uncle's wife, who desires him to relate how her lord conducted him.

- ❉ సీ॥ ప్రక్కనఁగల భిల్ల ♦ పతులతో సంతత సంగ్రామముల నెట్లా ♦ జరుపుకొనుచు
నుద్విని నజయసిం ♦ హుండు కొన్నేండ్లేలి యొక్కొలగంబూడి ♦ యొక్కనాచు
తనయులఁ గని “భిల్ల ♦ జనపతి మూంజుని వలని భయము నాకుఁ ♦ దొలఁగఁగ మ్రొ;
నిద్రలో నతఁడె క ♦ నించు; నాచితచే సగమైతి; వలసిన ♦ సైన్యముఁ నొని
గీ॥ వాని బరిమాచ్చి నాభీతిఁ ♦ బాటదోలుఁ” డనినఁ “బొడ్డి పేరంటము ♦ లనక మా
కరుగుడన నెట్లు నోరాడె” ననిని వార లుతఁ; శెంత నాడెను హమీరరుగుదెంచి,
మ॥ “ఒకయశ్వం బొకఖడ్గ మొప్పుజని నే ♦ నుద్దండతఁ మూంజు మ
స్తకముఁ దెచ్చెద” నన్న “నిపలుకు హ ♦ స్తంబిచ్చె నోతుడ్రీ! నో
నకుమం” చాడెడు పెద్దతొడ్రీఁ గని “దే ♦ వా! మూంజు మ స్తంబుబూ
నికఁ దెత్తుజమి; లేనిచో నిటకు రా ♦ నేరా” నటం చాచుచు.

64

self before she joins him. The stripling replies “He was the reaper of the harvest of battle; I followed his steps as the humble gleaner of his sword. On the gory bed of honor he spread a carpet of the slain, a barbarous prince his pillow, he laid him down and sleeps surrounded by the foe.” Again she said “Tell me Badul! how did my love behave!” “O mother! how further describe his deeds, when he left no foe to dread or admire him.” She smiled farewell to the boy and adding “my lord will chide my delay,” sprung into the flames.

“Annals of Mewar.”

❉ Mewar was now occupied by the garrisons of Delhi and Ajeysi had besides, to contend with the mountain chiefs amongst whom Moonja Balaicha was the most formidable, who had on a recent occasion, invaded the Shero-Nalla and personally encountered the Rana whom he wounded on the head with the lance. The Rana's sons Sujansi and Ajimsi though fourteen and fifteen, an age at which a Rajput ought to indicate his future character, proved of little aid in the emergency. Hamir was summoned and accepted the feud against Moonja, promising to return successful or not at all. In a few days he was seen entering the pass of Kailwara with Moonja's head at his saddle bow. Modestly placing the trophy at his uncle's feet, he exclaimed “Recognize the head of your foe” Ajeysi kissed his beard and observing that fate had stamp'd empire on his forehead, impressed it with a teeka of blood from the head of Balaicha. This decided the fate of the sons of Ajeysi, one of whom died at Kailwara and the other Sujansi was sent from the country. He departed for the Dekhan, where his issue was destined to avenge some of the wrongs the parent country had sustained and eventually overturned the monarchy of Hindustan, for, Sujansi was the ancestor of Sivaji, the founder of the Satara throne.

“Annals of Mewar.”

గీ॥ అందఱును జూడ నొకఖడ్గం మశ్వముఁగొని గాలికన్న హమీరు శీఁ ధ్రుముగఁబోయె;
జనె దినములు వారములు మాఁసములు గడచె; నతఁడుచను తేరికిని జ్ఞప్తి యందెల్లె.

సీ॥ కొన్నాళ్ల కవ్వలఁ గొండలోయను గద వంటి యాయుధమును బట్టి యొక్క
యాశ్వికుం డరుదేరఁ నజయసింహుఁడు వాని కొలువువాకును జూడ్కిఁ గొలిపి; రుఁ
నాహమీరుఁడు బల్లెఁ మవనిపై నిడి తండ్రి శ్రీపాదముల నమఁ స్మృతి యొనర్చి
'గుఱుతింపు నీమూంజు' శిరమన్న తేఁడు పుత్రకుని ముద్దాడి యెఁ త్తుకొని సేంహ

గీ॥ పీఠమెక్కించి తిలకంబు పెట్టి రాజు సలిపి నిజపుత్రయుగము దే శమును ప్రిడి
యరుగుమనిపంపె; నంతఁ గా లాంబువాహ భూరి గంభీర రుతిని హ మిర విభుఁడు

సీ॥ "తఱుచుగా వేటలఁ కరుదెంచునని సాద్రి సీమాటవుల నేను జేరియుంటిం;
బండిఁ దఱుముకొంచుఁ బరివారములు లేక మూంజుఁకొక్కఁడె వనంబునఁ గనబడె;
నడిగె "నీవెవ్వడ" వని నన్ను; "నీవెవ్వఁడని యంటి; "మూంజుడ" న నెడు నంతఁ
దల నామ ఖడ్గధాఁ రల నూడి యిలరాలె; గుంతంబుకొనఁ దలఁ గ్రుచ్చి యెత్తి

గీ॥ శీధ్రముగ నీపదంబులు చేరవచ్చి నాడ"నన నెల్లరపుడు సఁ తనము నొంది;
రిట్టు లఱువడియును నాలు గేండ్ల దాఁకఁబాలన మొనర్చె నతఁడు మే వాడ సీమ.

చ॥ అతని కుమారుఁడు, మనుమఁ డౌ లఘు, డవ్వల రాజు లాచు శా

శ్వత బహుళాభివృద్ధి కొన సాగఁగ నేలిరి దేశముక; లఘు

క్షితివతి 'జావురా' ఖనుల సీసము వెండియుఁ దామ్రమాది ధా

తుతతులు గ్రవ్వఁజేసి తఱి తో ధనరాసులఁ జేర్చె మెండుగఁ.

68

మ॥ జనకుం డాడిన యొక్కమాటకయి త లామ్రాజ్యము దాని ప

జ్ఞను లావణ్య నిధానమై వెలయు హం సాదేవిని వీకి త

మ్ముని రారాజు నొనర్చి భీష్ముచరితఁ మ్ముగ దా బ్రదర్శించె జం

● డవృపుం డీలఘురాజు పుత్రుఁడు ప్రచం డ ప్రాభవోద్ధరఁడుఁ.

70

క॥ ముకుళుఁడు లఘురాజు కుమారకుఁ డాతనివెనక నేలె రాజ్యము; తత్పు

త్రకుండగు విదళిత రిపుహస్తకుంభుఁడౌ కుంభనరప తి శ్రేష్ఠుఁడుఁ.

70

● Discussing with Chonda his (Laghu's) warlike pilgrimage to Gya, from which he might not return, he sounded him by asking what estates should be settled on Mokul. "The throne of Chittor" was the honest reply; and to set suspicion at rest, he desired that the ceremony of installation, should be performed previous to Lakha's departure. Chonda was the first to pay homage and swear

మ॥ జనముల్ మెచ్చంగ నేబడెండ్లుగను రా ♦ జ్యోతిశై; మేవాన్తః
 త్రిని నయ్యెప్పది నాల్గు కోటలను ద్వా ♦ త్రిశ శ్మశాసంఖ్య యా
 తనిచే నిర్మిత మయ్యె; నన్నిటం గడుక్ ♦ దాన్త్యంబు నై శాల్మయః
 గాని యవ్వీరవతంసుపేర నిలుచుక్ ♦ గుంభల్మయక్ మన్తముక్.

71

సీ॥ మాళవపతి మహా ♦ మృద్భిల్లి వాన్తి తరంగముల్ వలె జతు ♦ కంఠ బాహు
 గొలువ ఘూర్జరరాజు ♦ గూడి దండెత్తిరా నొకలక్ష యుత్తమా ♦ క్షిప్ర మృగా
 పదునాల్గువేలు కా ♦ బ్బలముతో నరుడెంచి యెదిరించి వారి జ ♦ యిది మాన్తి
 ధరణీశుః దనరథ ♦ స్తంభంబునకుం గట్టుకొనుచు జిహ్వామృతం ♦ బూతుః నిర్మి

గీ॥ కాపుగా నైన్యముల నిచ్చి ♦ కాన్క లిచ్చి తగిన సారవ మిచ్చి స్వా ♦ తంత్రుల నిచ్చి
 యెడఁదఁ గరుణకుం జోటిచ్చి ♦ విడిచి పుచ్చెఁ గుంభరాజా సమాచారీ ♦ శ్రీశైవ్య

మ॥ తన సంపూర్ణ జయంబు దెల్పుంగ జయ ♦ స్తంభంబులక్ భక్తి
 పును సూచింపంగఁ గోవెల్ నిలిపె నా ♦ బూ శ్మంగ శ్మంబులక్

obedience and fidelity to his future sovereign reserving as the recompense of his renunciation, the first place in the councils and stipulating that in all grants to the vassals of the crown, his symbol (the lance) should be superadded to the autograph of the prince. In all grants the lance of Saloombra still preceeds the monogram of the Rana.
 "Annals of Mewar"

☉ The only thing in India to compare with this is the Kutub Minar at Delhi, but though much higher, it is of a very inferior character. This column is one hundred and twenty two feet in height, the breadth of each face at the base is thirty five feet and at the summit, immediately under the cupola, seventeen feet and a half. It stands on an ample terrace, forty two feet square. It has nine distinct stories, with openings at every face of each storey.....While the Sun continues to warm the earth so long may the fame of Khoombo endure. Seven years had elapsed beyond fifteen hundred when Rana Khoombo placed this ringlet on the forehead of chittor. Sparkling like the rays of the rising Sun is the toran, rising like the bridegroom of the land.....What does it resemble which makes chittor look down on Meru with derision. Again what does Chutterkot resemble from whose summit the fountains are overflowing; the circular diadem on whose crest is beauteous to the eye; abounding in temples to the Almighty planted with odoriferous trees to which myriads of bees resort and where soft zephyrs love to play. This impregnable fortress was formed by Maha Indra's own hands.
 "Annals of Rajasthan."

- బున; వ్యాఖ్యానమొకండు వ్రాసి యనయం ♦ బుక్ గీత గోవిందముక
జను లాబాలము సేర్వఁజేసెఁ గవితా ♦ సందైక సుధాతయై.
- గీ॥ కలముచేఁ గత్తిచే రెండు ♦ గతులఁ గీర్తికాంతఁ గొలిచిన మేటి భూ ♦ కాంతు లంగు
నిత వొడ్డవాఁడున్న వాఁ ♦ దే యటంచు ట్తోడిజనులెన్న మనియె నా ♦ కుంభానృ;
- సీ॥ సాధ్వీ మీరాబాయి ♦ సౌజన్యధన్య కుంభనసుధరాధీశు ♦ పట్టమహిమి;
జగదేక పావిత్ర్య ♦ సంపద కీలేమ పర్యాయపదము; గో ♦ పాలకృష్ణు
నడుగులు తలచి భ ♦ క్త్యావేళమునఁ బొంగి యమృతగీతములు పె ♦ క్కాలమించెఁ;
దన్యాధునికి సొక్కి ♦ తలలూచి యాతల్లి స్మరియింపనట్టి య ♦ స్మరులు జేరు;
- గీ॥ ద్వారకాపురి మొదలుగా ♦ వారణాసి వఱకు దేవాలయముల గో ♦ పాలజేవుఁ
గూర్చి కీర్తించి యాయమ్మ ♦ కూరుచున్న చోటులను నేటికిని గూడఁ ♦ జూపుచు
- మ॥ చరితాంధుండగు కుంభ పాత్రుఁ డవలక్ ♦ సంగ్రామసింహుండు భూ
వరుడయ్యె; రణమన్నఁ బుడుగువలె ♦ భావించు శౌర్యాఘ్నఁడీ
పురుషశ్రేష్ఠుని కాలము దరిచయం ♦ బుల్ వచ్చె జాకాన్సాటిన్
సరస్ వల్లెడు స్రూర ముష్కర తురు ♦ మ్మస్థాన మందుండియు.
- శా॥ చెంగినాను కుమార్తె సంతతి జని ♦ చెక్ ముందు తైమూరు; స
ర్వాంగిణి స్ఫుటశక్తితో సమరఖం ♦ డాధీశుడై, దానఁ దృ
ప్తిగాంచగనుబోక భారతమహా ♦ దేశంబునుకఁగెల్పు; స
త్సంగు డీతని రాజ్య మింతని వచిం ♦ చ్చజాల రెవ్వరలు.
- శా॥ “తైమూర్లము” ప్రపాత్రుపాత్రుఁ డతిశి ♦ ప్తస్తుత్య సౌజన్య లీ
లామందారము దాదాశాబ్దముల కా ♦ లంబందె “బేబి” నృపుం
డై మోగల్గితి నేలఁబూని రిపుగో ♦ త్రాధీశులక దాఁకి యు
ద్ధామపౌఢిని వారిఁ బోదఁజిమి సం ♦ స్థాపించెఁ దద్రాజ్యము.
- పీ॥ “జాకాన్సాటి” శ్రే ♦ ప్తతమందె కాని జాహ్నువియ్య! లొకైక పూ ♦ జ్యతకు తావు!
టర్కీ ప్రశస్తమం ♦ డల మకాను గాని యార్యావర్త మమృత ర ♦ సాత్మకంబు!
సమరఖండ మతియో ♦ గ్యమ కాని ఢిల్లీ పురము స్వర్గమునకు స్వ ♦ ర్గమగు తావు
తురకలు స్వజనుతా ♦ దురు కాని భారతద్రాజులు లొకోత్తర ♦ ప్రాభవాంకు!
- గీ॥ లింటనుండిన విశ్వాంతి ♦ యెసఁగుఁ గాని రామమాంధాత తేలివ ♦ భూమి గెలువ
ఘనతలై శ్వర్యములు గల్గి ♦ గణన గల్గు” ననుచు బేబరు దండెత్తి ♦ యరుగుదెంచె.

శా॥ ఆకాలమ్మున ఢిల్లిపట్టణనృపుం ♦ డౌ యిబ్రహీంలోడి తా
నాకన్డించుచు వీనిరాక దశల ♦ తూసికినుల్ త్పూస్థలం
బాకంపింపంగఁ జేరవచ్చి యని సే ♦ యజ్ఞజొచ్చె; బేబర్ విభుం
డాకాలాంతకునట్లు శాత్రవులఁ జెం ♦ డాడెన్ మహాదగ్గుండై.

80

మ॥ గడియల్ మూడగు సంతలో రణము త ♦ గ్గసాగె; నా యిబ్రహీం
పడియెన్; సేనలు భిన్న భాండగతులన్ ♦ బ్రాపించె; బేబర్ మహీం
ద్రుడు ఢిల్లీపురి నాక్రమించుకొనె; హిందూదేశ సర్వస్వ ము
ప్పుడు దాసోహమటంచుఁ దత్పదయుగం ♦ బుగ్ గొల్చె నిర్వీర్యమై.

81

మ॥ అరులన్ గెల్చుచు సార్వభౌముడయి రా ♦ జ్యంబేలి సంగ్రామభూ
వరు సంగ్రామతలంబునన్ గెలిచి మే ♦ వాద్దేశమున్ జెందఁగా
నురు మత్తద్విపరాజ వీర్యులగు నా ♦ యోధుల్ తనుగ్ గొల్వఁగా
సరిగెన్ బేబరు; సూర్యవంశమణి యు ♦ ధ్ధాయత్తుడయ్యెన్ వడిగ్.

82

సీ॥ షోంగరీశుఁడు బలో ♦ త్తుంగుం డుదయసింగు, రత్నసింహుఁడు సలుం ♦ బ్రా విభుండు
రణమల్లనృపుడు మా ♦ ర్వారు నాయకమౌళి, మేత్రావిభుండగు ♦ తేత్రసింగు
ఝాలానృపాలుఁ డు ♦ జ్జయసింగు సోనెగజ్జిమహీంద్రుడైన యా ♦ రామదాసుఁ
డల ప్రేమరుండు గో ♦ కులదాసు చంద్రభానుండు మాణిక్యచం ♦ ద్రుడు. శిలాదుఁ

గీ॥ డును హుసే నిబ్రహీంమాహితనయుఁ డొకఁడు స్వామి సంగ్రామసింహు వెం ♦ బడినిబోరి
“చచ్చుటో గెల్చుటో వేటు ♦ జాడ లేదటంచు సేనలతో వచ్చి ♦ రని యొనర్ప. 83

సీ॥ రెండువాహినీలు కా ♦ ర్రికశుద్ధపంచమి నాబయానాప్రాంత ♦ మందుఁ గలిసె;
రాజపుత్రులు మృగ ♦ రాజులట్టులు దాఁక యవనసేనలు వెన్క ♦ కరుగఁజొచ్చె;
బేబ రాగ్నేయాత్మ ♦ వితతిఁ బ్రయోగించె; హైందవాశ్వికకోటి ♦ యడ్డె దానిఁ;
బులులమాడ్కిని రాజ ♦ పుత్రవీరులు ముందు దూకి డీల్చుచిరి ♦ తురకదండు;

గీ॥ తనబలముఁ దూఁచుఁ; గెలుపుకై ♦ కనులు వాచు; నాప్తతతి నేచు; దిగ్గననట్టై లేచు;
విసిది తలరాచుఁ; జేతులు ♦ వెలికిఁ జాచు; నకట! బేబ రెవ్వఁడు గాచు ♦ ననుచుఁ జూచు!

గీ॥ స్వామి పదసీమఁ దెగి నిజ ♦ ప్రాణమైన ధారపోయు పవిత్ర హైం ♦ దవులయందు
నకటకట! శిలాదుడు గాక యన్నము దిను నాతఁడెవఁడు స్వామిద్రోహ ♦ మాచరించు!

గీ॥ కడపటి దినుంబు నిరు మొనల్ ♦ గలిసి నపుడు బలముతో శిలాదుండు బే ♦ బరును గలిసె;
నని తునులమయ్యె; బెక్కు గా ♦ యములు తగిలి యవల సంగ్రామఁ డరిగె; సై ♦ న్నములు విజిగె.

మ॥ కడుదీక్షంపుఁ బిరంగిగుండొకఁడు మో ♦ కాలఁ బ్రవేశించె; మం
డెడు నుగ్గింపుఁ దుపాకి సోఁకి కను లూ ♦ టిఁజెందె; నెమ్మనిపైఁ
బాడమెఁ గాయములెన్న; దిట్లు రుధిర ♦ ముక్ జమ్మి పుష్పించి యుం
డెడు బంధూక మహీజముఁ దెగడె యీ ♦ ణీనేత సంగ్రాముఁడుఁ.

మ॥ చనఁ జిత్తురికి గెల్పులేకయని బు ♦ సాస్రప్రాంత మందుండె; న
పైనుగాయంబులఁజేసి శక్తిచెడి ని ♦ ర్వీర్యంబునై దేహ ము
జ్జననాథేశ్వరుఁ డొక్కవత్సరమునఁ ♦ స్వర్గస్థుఁడయ్యెఁ విక
ర్తనుఁ డస్తంగతుఁడైన కైవడిఁ బ్రజల్ ♦ దైవ్యంబునఁ గ్రుంగఁగఁ.

క॥ అరిరాజాంతకుఁడై బేబరు సంగర జయము నొంది ♦ భారత ధరణి
శ్వరులకును రాజరాజు పరిపాలింపందొడంగె ♦ వసుధా తలముఁ.

చ॥ ఒకసమయంబునందు హుమ ♦ మూనును వ్యాధియు సోఁకి యంతకం
తకుఁ జెలరేగె; బేబరును ♦ “నన్నొని నాసుతుఁ గావు దేవ” యం
చకుటిబుద్ధి వేడుకొనె; ♦ నట్టిలె వ్యాధియు వాని సోఁకి పు
త్రకుఁడును వ్యాధిఁబాసె; నొక ♦ రాతిరి ప్రాణము వాసె బేబరుఁ.

క॥ ఘనశౌర్యుఁడు సంగ్రాముని వెనుక నెత్ని సుతులు రత్న ♦ విక్రమసింహుల్
మనుజేంద్రులై మహీతలమును బరిపాలించి రథిక ♦ మోదముతోడఁ.

§ On the 16th March the attack commenced by a furious onset on the centre and right wing of the Tartars and for several hours the conflict was tremendous. Devotion was never more manifest on the side of the Rajput attested by the long list of noble names amongst the slain as well as the bulletins of their foe, whose artillery made dreadful havoc in the close ranks of the Rajput cavalry, which could not force the entrenchments, nor reach the infantry which defended them. While the battle was still doubtful, the Tuar traitor, who led the van went over to Baber and Sanga was obliged to retreat from the field which in the onset promised a glorious victory; himself severely wounded and the choicest of his chieftains slain. Sanga Rana was of the middle stature but of great muscular strength. He was celebrated for energetic enterprise, of which his capture of Muznffar, King of Malwa, in his own capital is a celebrated instance; and his successful storm of the almost impregnable Rinthum-bhor, though ably defended by the imperial general Ali, gained him great renown. Had he been succeeded by a prince of his foresight and judgment, Baber's descendants might not have maintained the sovereignty of India. A cenotaph long marked the spot where the fire consumed the remains of this celebrated prince.

“Annals of Mewar.

మ॥ అనలాస్త్రంబులు వాడినక జయము త ధ్యంబంచు నావిక్రముం
దును గొన్నింటిని దెచ్చె; వీరభటులెం ధ తో మూర్ఖులై “వీని జే
కొన మశ్వంబుల నుండియుక దిగము నీ ధ కుక గూర్చు నెవ్వరినై
న నియోగింపుము వీనిబూన్పు” నని మం ధ దప్రజ్ఞులై యాడుచుక,

92

చ॥ వెడ మొగమైన నన్యులను ధ విక్రముడుక నియమించె; సేనలుక
జెడె నిరుపాయలై యొకరి ధ నిక మఱియొక్కరు మెచ్చకుండ; నీ
దుడుకుదనం బెఱింగి ‘బహ ధ దూర’ను ఘూర్జరదేశ భర్తయుక
వెడలె మహాచమూతతులు ధ వెంటఁ జనంగను జిత్తురిక గొనక.

93

మ॥ తమ శత్రుండొకఁ డిప్పు చిత్తురిపయి ధ దండెత్తునక మాట శ్రో
త్రములక సోకిన రాజపుత్రనృపులుక ధ చాదవు లందుండి నై
న్యములక దోడ్కొని వచ్చి రొండొరుపు లు ధ తచ్చేదముల్ లేక; డె
దములక జిత్తు రనంగ నెంత యభిమా ధ నం బున్నదో వారికిక!

94

సీ॥ కాద్రకేసరి కేస ధ రముల నుమ్మొలలూఁగు నతిబలాఘ్యులు దేవ ధ రాధిపతులు
కులపర్వతముల డీ ధ కొని పిండిగాఁజేసి యంబుధిఁ గలుపు ఝూ ధ లావనీంద్రు
లుంకించి తాఁకిన ధ నుదీతలాబు పై కెగిరించు సోనెగు ధ జ్ఞేశ్వరులును
ఛాలాక్షుతో మెడ ధ పట్టులు పట్టి గెల్వంగఁ జాలిన హర ధ వంశ్యమణులు

గీ॥ జగము సర్వసంహారము ధ సలుపఁ గలుగు నసమ శౌర్యులు చోండావ ధ దన్వయులును
నడచు సంద్రంబు లనంగ నై ధ న్యములఁ గొనుచు వచ్చి చేరిరి చిత్తూరు ధ పట్టణమ్ము.

గీ॥ షడము వెన్న మఱిల్పని ధ షటు పరాక్ర మైకధన్యులు గొలువ ను ధ శేషమ్లు
సుతుఁడు భాగీ తరలివచ్చె; ధ నితఁడు బాడబానలముఁ బాట్రమింగు మ ధ హాభుజుడు.

గీ॥ అఖిల జగములలోని శౌ ధ ర్యంబు ముద్దచేసి దుర్గంబునిండ నుం ధ చినను గాని
క్రూరులగు పరంగుల పిరంకగులకు ముందుఁ దూచుకొన రాయి నిలుచుటదుర్లభంబు.

సీ॥ లాభిభాక బిరుద మ ధ లంకరించెడు ప్రోడ గోతులు త్రవ్వించి ధ కూరి మంగ
వహ్ని రవుల్ కొల్పి ధ పగిలించె; నీతాడు బహదూరుశాహి సేఁ ధ వలచు దనుపు
పోర్పుగీను పరంగి; ధ మునుపు వాస్కోడిగామా మెట నరుడెంచె; ధ మును గుఱు
పరగించి యగ్నిప ధ ర్వశము పొంగినయట్లు పొంగించి బహుమర్గ ధ ములనుగూఁతెచ్చె;

గీ॥ వైరి దుశ్చేదమైన చి ♦ తూరుకోట దక్షిణపు గోడ పగిలి రం ♦ ధ్రంబు పడియె;
 స్త్రీ నూజ్జిత జగన్నుత పరాక్ర ♦ మాన్యునం డరాతులను దాకి యర్జున ♦ రావు మడిసె.
 గీ॥ ఐదు వందలు హరమస్య ♦ లతని తోడ బడిరి; మధ్యాహ్న మారాండు ♦ పగిది మండి
 యరులఁ దాకి దుగ్గారాయఁ ♦ డస్తమించె సఖిల చోండావదన్వయు ♦ లనుసరింపఁ.
 గీ॥ అవల దేవరభటులు ఝా ♦ లాన్వయులును జీవము లొసంగి; రంత భా ♦ స్త్రీయు వచ్చి
 ప్రళయకాలాంతకునిఁబోలు ♦ భటులఁ గూడి కదన మొనరించి పండె నా ♦ గండిదండ
 సీ॥ తరువాత రాజమా ♦ తయు జవాహిరిభాయి రాఠోడునుత తను ♦ త్రాణ ఖడ్గ
 ములనూని యాస్థలం ♦ బునఁ బోరి మడిసె; నవ్వెలఁది కీర్తిని జరి ♦ త్రల సువర్ణ
 పరిమాత్మరముల వా) ♦ సిరి పూజ్య లాదినం; బుతలో ద గ్గ మా ♦ వంత యవల
 విజిగె; లోపలి వీర ♦ వరుల సంఖ్యయుఁ దగ్గె; నుదయాసింహకుమారుఁ ♦ డొకఁడు తఱ
 గీ॥ రాజవంశ మంతయు రణా ♦ గ్రమున మ్రగ్గె; నతని సురధానిరాయల ♦ కప్పగించి
 వెలికి దాటించి మిగిలిన ♦ వీరు లొక్క స్థలము చేరిరి కార్య ని ♦ శ్చయము కొఱకు.
 సీ॥ గండపుక మంచి చె ♦ క్కల నొక్క ప్రాపుగాఁ గూర్చి తైలము పోసి ♦ కుప్పలుగను
 గర్పారరజము పైఁ ♦ గప్పి యగ్ని రగిల్చి వెలఁడులు పడమూఁడు ♦ వేలమంది
 జలకంబు లాడి దు ♦ వ్వలువలు సొమ్ములు దాలించి పూచిన ♦ తంగెడు లట్లు
 వెడలి పెండ్లికిఁ బోవు ♦ విధమున గుంపులై చిఱునవ్వు మోముల ♦ సిరుల నింప
 గీ॥ బంగరు సలాక లట్లు పా ♦ వకునిఁ జొచ్చి; రీవెలఁదులఁ గల్గెవతీ ♦ దేవి నడిపె;
 నామె యుదయాసింహకుమారు ♦ ననుఁగుఁ దల్లి దుర్జయార్జునరాయని ♦ తోడఁబుట్టు.
 మ॥ తమ కాంతామణులెల్ల వహ్నిఁ బడి మ్రం ♦ దక దేవరస్వామి దు
 ర్గమునందుండిన యోధులక గొనుచు నూ ♦ ర్యద్వారముక దీసి సిం
 హముమాడ్కి వెలిదూకి శాత్రువులు చీ ♦ కాకొంద వర్తించి నై
 న్యములుక దానును నిర్విశేషముగ నం ♦ తంబొందె నవ్వేళలో.

* Rao Arjun was this prince, who was blown up at the Chitore boorj. The Boondi bard makes a striking picture of this catastrophe in which the indomitable courage of this prince is finely imagined "Seated on a fragment of the rock disparted by the explosion of the mine, Arjun drew his sword and the world beheld his departure with amazement.

❊ చ॥ దురము భయంకరంబగుచు ♦ దుర్గము నిల్వడటంచుఁ దోచు ముం
దర, నవరత్న సంతతులు ♦ దాఱిన తోరము, రాజ్ఞి, ఢిల్లీ భూ
వరు కడ కంపె; గడ్డములు ♦ వచ్చిన యప్పుడు రాజపత్ను లీ
కరణి నొనర్చి సాయమును ♦ గాంచుట వాడుకయై తనరైదుకొ.

104

శా॥ పీరుల్ ముప్పుదిరెండు వేలు సమరో ♦ రివ్ వ్రాలి ప్రాపించి ర
వీరస్వర్గము; దుర్గముకొ యవనభూ ♦ భృన్మౌళియొక జొచ్చి శౌ
ర్యరూఢి నివసించె; సంతటను “నై ♦ న్యంబుకొ మఱిల్పించి చి
త్తారు వీడు” మటంచు వచ్చెను హుమా ♦ యొక పాదుషా యాజ్ఞయొకొ.

105

సీ॥ పరిసరగ్రామ సం ♦ వాసినులగు వెలందులు వేయిమంది యా ♦ తోరము నొక
కనకపుం బల్లెరం ♦ బున నుంచి పూవు లక్షతలును బెట్టి పూ ♦ జల నొనర్చి
నడచుచు వెల్లి యం ♦ దఱు ఢిల్లీ జేరిరి; హుమయూను వంగడే ♦ శమున నుండె;
నటకేసి దర్శించి; ♦ రతండు హర్షించి హస్తమున రత్నాబంధ ♦ నము నొనర్చి

సీ॥ “సారస దళాక్షులార! యీ ♦ తోర మంది నపుడె కర్ణావతీదేవి ♦ కన్న నైతి;
నామె నాచెల్లె; లుదయసిం ♦ గల్లుండయ్యె; వారి సేమమె నాసేమమై రహించు. 106

సీ॥ భువన వంద్యుండు సంగ్రామ ♦ భూపమణికి ముందు మాతృప్రి కూర్చిన ♦ కుందు దీఱ
నతని దేవేరివి గుమారు ♦ నాదరించి నా మొగల్ వంశమును బావ ♦ నం బొనర్చు. 107

❊ The Rajpoot dame bestows with the Rakshi the title of adopted brother and while its acceptance secures to her all the protection of a Cavalier Servante, scandal itself never suggests another tie to his devotion. He may hazard his life in her cause, and yet never receive a smile in reward, for he cannot even see the fair object, who, as brother of her adoption, has constituted him her defender...
... The acceptance of the pledge and its return is by the katchli or corset of simple silk or satin or gold brocade and pearls. In shape or application there is nothing similar in Europe and as defending the most delicate part of the structure of the fair it is peculiarly appropriate as an emblem of devotion. A whole province has often accompanied the katchli and the monarch of India was so pleased with this courteous delivery in the customs of Rajasthan on receiving the bracelet of Karnavati which invested him with the title of her brother and uncle and protector to her infant Udai Singh, that he pledged himself to her service “even if the demand were the castle of Rinthumbhor.” Humayun proved himself a true knight and even abandoned his conquests in Bengal.

గీ॥ అఖిల సృపులకుఁ బాదుమా ధ యనుటకన్న రాజపుత్ర మహాదేశః ధ రాజమఁ
కన్న యనుటయె కడు గౌర ధ వాస్తవంబు; పయనమై వత్తు; బహదూరు ధ వ

మ॥ స్ఫురదీదీవరనేత్రలార! యిఁక నా ధ పుణ్యంబు వర్ణింపఁగాఁ
దరమే! నేటి విపత్తు దీర్చుటకు నిం ధ ద్రప్రస్థమేయైన భా
గ్య రమాక్రాంతము నాదు రాజ్యమయినన్ ధ గాదేని నాప్రాణ మ
పురమోత్కృష్టగుణాధ్య పాదముకడన్ ధ భక్తిన్ సమర్పించెడన్.”

మ॥ అని శీఘ్రముగ వచ్చి చూచి “యిటఁ గా ధ ర్యం బంతయున్ మించినో
యెను; దుర్గం బరిచేతఁ జిక్కెను; బలం ధ బెల్లన్ నశించెన్; గృహ
ఖని నన్గోరిన దొడ్డతల్లియగు నా ధ కర్ణావతీదేవి యే
మని చింతించెనొ; మందభాగ్యునకు నే ధ లా దక్కు దజ్జేననల్.

మ॥ అకటా! సూర్యుఁడు వంశకర్తయట; ష్టి ధ రాధిక్ వలెన్ బూజ్యమై
యకలంకంబగు గొప్పవంశమట; ధ ధ న్యాత్ముడు సంగ్రామసిం
హు కుటుంబంబట; సుంత సాయపడఁగా ధ నొక్కొంత తావున్నఁ బా
యక మత్కిర్తి వెలింగియుండుఁగద బ్ర ధ హస్తాడైక సుస్థాయిగన్.

సీ॥ “అతల్లిమాటు త ధ దాతృజుఁ గొలిచి దేహము ధన్య మొనరింతు” ధ నని త
‘చిత్తూరుపురి విస ధ ర్జించి ఘూర్జర మేగు’ మని బహదూరుమా ధ కాన తిచ్చె
నామూర్ఖుఁడు తదాజ్ఞ ధ నొదలఁదాల్చక సమర సన్నాహముల్ ధ జరుపఁ ద
బాదుపాతుదిలేని ధ బలములతో దుర్గమును నాల్గువైపుల ధ ముట్టడించె;

గీ॥ నామహాసేనఁ జూచి భ ధ యంబు లేచి నీరు సోకు నుప్పటులఁ గ ధ స్పింహ
బలముతో బహదూరు; మాఠ్యమును ఘూర్జరము హుమాయూన్ జయిం

[మ

గీ॥ వెదకి విక్రమసింహుని ధ విభుని జేసి యాహుమాయాను ధిల్లీకి ధ నరిగె; విక్ర
మావనీశుని పిదపఁ బ్ర ధ జాళు లెల్లఁ బృథ్వివిభుని జేసిరి వన ధ వీరసింహు

సీ॥ జననంబు క్రూర ము ధ మ్మర తురుష్కకులంబు! భావమో రాజ్య సుం ధ పా
ప్రాయమో సకలప) ధ పంచంబు తనదని పోరాడ వలసిన ధ పూర్ణ వయన
నరిది రాజాస్థాన ధ మార్కర్షకము! కాని రాణి యర్థింప సా ధ భ్రాతృ మూ
వంగభూమిని దన ధ పనిమాని యొకవేయి మైళ్లగుడెంచి ధ ర్మము వరించి

- గీ॥ స్వకులు బహదూరు శిక్షించి ♦ పంచి దేశమందు భయమును డించి సా ♦ ఖ్యంబు నింది
వట్టిచేతుల వెనుకకు ♦ వచ్చె! నెట్టి సరళ హృదయుండో! హుమయూను ♦ చక్రవర్తి!
- సీ॥ వనవీరనృపుడు సా ♦ లన మశాత్రవముసేయ నుదయసింహుఁ గూ ♦ ల్పను దలంచె;
బున్నా యనెడి దాది ♦ ముందెట్లా సడివట్టి యొకపూలబుట్టలో ♦ నుదయసింహు
నుంచి భటులచేత ♦ నూరివెల్పుల కంపె; దనపుత్రు నుంచె ద ♦ ణ్ణానమందు;
వనవీరు “దుదయసింహుని జూపు”మని వచ్చె; సతి నిజాత్మజుఁ జూపె; నలఁడు పొడిచె;
- గీ॥ బుత్తేశోకము దిగమింగి ♦ పున్న వెడలి స్వామి నొకినుంచి దేశదే ♦ శములు తిరిగి
వర్తకుం ‘డసాసా’ కడ ♦ వానిఁ జేర్చి సకలలోకైక విఖ్యాతి ♦ సంతరించె. 115
- క॥ తను నెంత కాచి కుడిపినఁ దనసుతుఁ బరుసుతుని కొఱకు ♦ దారుణ ఖడ్గం
బునఁ జీల్చు గనిన వెలయులఁ వినియుంటిమె! పున్న దప్ప ♦ వేఱొకదానికొ. 116
- మ॥ వనవీరుండు ప్రజావిరుద్ధముగ భూ ♦ భాగంబుఁ బాలింపఁ దీ
రని కష్టాంబుధిలో మునుంగుచు జన ♦ వ్రాతంబు సంగ్రామసిం
హునిపుత్రుం డతిదూరగుం దుదయసిం ♦ హుకొ దెచ్చి చిత్తూర్పురం
బున రాణా నొనరించె బూర్వవిభవం ♦ బుకొ నిల్చు గాంక్షించుచుకొ. 117
- గీ॥ మ॥ సమరోత్సాహము లేదు; విక్రమకళా ♦ సంపత్తియుకొ లేదు; దు
ర్దమధైర్యోన్నతి లేదు; చిత్తురుమహా ♦ రాజ్యంబుఁ బాలింపఁ బూ

§ Rana Udai Singh ascended the throne in A. D. 1541-1542.

... ..
“Woe to the land where a minor rules or a woman bears sway” explains the last of the great bards of Rajasthan; but where both were united as in Mewar, the measure of her griefs was full. Udai Singh had not one quality of a sovereign; and wanting martial virtue, he was destitute of all. Yet he might have slumbered life away in inglorious repose during the reign of Humayun or the contentions of the Pathan usurpation; but unhappily for Rajasthan, a prince was then rearing, who forged fetters for the Hindu race, which enthralled them for ages; and though the corroding hand of time left but their fragments, yet even now though emancipated, they bear the indelible marks of the manacle; not like the galley slaves, physical and exterior; but deep mental scars, never to be effaced. Can a nation which has run its long career of glory be regenerated? Can the soul of the Greek or the Rajpoot be reanimated with the spark divine, which defended the Kangras of Chitore or the pass of Thermopylae? Let history answer the question.

- జ్యమయా సద్గణమొక్కడేనియు రహిం ♦ చక్షబాదు; వైయాఘ్రగ
రభమునకా మేకవిధంబునకా బాడమె సం ♦ గ్రామేంద్రు గరభమునకా. 118
- ❖ మ॥ ఉదయాస్తాచల మధ్యగంబగు జగం ♦ బుట్టుఁజలఁచిఁగించె బె
ట్టిమఁడౌ పుత్రుడు; ఘోర సంగర కిరీ ♦ టిప్రాయుడై కీర్తనం
పద నార్జించెను దండ్రీ; యెట్టితఁడు మే ♦ వాడ్రాజ్య మందారశా
ఖఁ దినంజొచ్చిన పుష్పియట్లు వొడమెకా ♦ గీర్తిక గళంకించుచుకా. 119
- చ॥ వరుసగ ముప్పదేం డ్లితఁడు ♦ పాలనముకా బానరించె; నందులో
నిరుపదియైదు శాంతముగ ♦ నెట్టులొ సాఁగె; ననంతరమునకా
దరతరముల్ తపింపఁదగు ♦ దారుణ ఘోర విశత్తు దేశముకా
బారిగొని కౌరవంబు నుడి ♦ పోవఁగఁజేసె నరుంతుదమ్ముకా. 120
- మ॥ అనఘుకా విక్రమసింహు భూరమణుఁ జే ♦ యకగల్గి ధిల్లీపురం
బునకేగెకా హుమయూను; వంగమున రా ♦ ణ్ముఖ్యుండు సామంతుడై
చను పేర్థాను స్వతంత్రరాజ్యమును సం ♦ స్థాపింప యత్నించినాఁ
డను వార్తల్ విని పాదుసా వెడలె పై ♦ న్యాయత్తుడై వానిపై. 121
- ఉ॥ అంతములేని సైన్యముల ♦ నంబుధి చాడ్చున నిల్పియున్న సా
మంతుని దాఁకి పోరుట ప్ర ♦ మాదకరంబని సంధి గోరి వృ

❖ But the magnitude of the peril confirmed the fortitude of Pratap, who vowed in the words of the bard to make his mother's milk resplendent: and he amply redeemed his pledge. Single handed, for a quarter of a century did he withstand the combined efforts of the empire; at one time carrying destruction into the plains, at another flying from rock to rock feeding his family from the fruits of his native hills, and rearing the nursing hero Umra amidst savage beasts and scarcely less savage men, a fit heir to the prowess and revenge. The bare idea that the son of Bappa Rawal should bow the head to the mortal man was insupportable; and he spurned every overture; which had submission for its basis or the degradation of uniting his family by marriage with the Tartar, though lord of countless multitudes... The brilliant acts he achieved during that period live in every valley, they are enshrined in the heart of every true Rajput, and many are recorded in the annals of the conquerors. To recount them all, or relate the hardships he sustained, would be to pen what they would pronounce a romance, who had not traversed the country where tradition is yet eloquent with his exploits, or conversed with the descendants of his chiefs who cherish a recollection of the deeds of their forefathers and melt as they recite them, into many tears.

"Annals of Mewar".

తాంతము నంపె; 'పే'రుకులుండు • తానును సమ్మతి చూపె; గ్రుంకె బ్రా
ద్దంతట; రెండునై న్యములు • నచ్చట నిల్చెను నిద్ర నొందఁగఁ.

122

చ॥ కొసరి కసాయి మేకలను • గొంతులు గోయు విధాన, మారియన్
మసఁగిన యట్లు, మృత్యువది • నాలుక సాచిన భంగి, ఢిల్లినై
న్యసమితిపై న వ్రాలి తును • మాడఁగఁ జొచ్చిరి నిద్రవోపుచు
డు సమయమందె వంగనుభ • టుల్ తమనాథుని యాజ్ఞ మెప్పునఁ.

123

మ॥ హుమయూ నంతటఁ బాతె ఢిల్లి దెస; క • త్యుగ్రుండు పెర్థాన్ సనై
న్యముగా వెంటను దాఁకె; నేమియును జే • యన్ లేక యందండు మా
గ్గమునఁ జిక్కిన వారిఁ జేర్చుకొని పా • టన్ జొచ్చె; బాంచాలదే
శము డాయంగనె రెండునై న్యములకున్ • సంగ్రామ మయ్యెన్ వడిన్.

124

సీ॥ రణమంచు వినిన మ • రణమంచు బెదరి దిజ్కార్గంబులకుఁ గొంత • మంది నడువ!
సమద శాత్రవ పరా • గము దృష్టిగతమైన మది కలంగియుఁ గొంత • మంది పాట!
విమతనై న్యము దర్శ • సము దండధరదర్శనంబని యడలి కొం • దటు తొలంగ!
మొదటి పిరంగి చ • ప్పడయినంతనె గుండె లవిసి నీరయి కొంద • టవలి కుటుక!

గీ॥ నాహుమాయూను త్రోవలో • నడ్డమైన జనులఁ జేరిచి చేసిన • నై న్యమెల్లఁ
జేయి జారిన కడవయై • ఛిన్నమయ్యె! పేరుఖాన్ ఢిల్లిఁ బట్టాభి • ప్పిక్తుడయ్యె! 125

మ॥ చమువుల్ లేక మహామహీవలయ రా • జ్యం బూడిపోవంగ నా
హుమయూనున్ వెనువెంటనే తగిలి లా • హోర్ దాకఁ బోనీక నై
న్యములన్ జేకొని పేరుఖాను తఱిమెన్; • వాడంతటన్ దేశదే
శములన్ గ్రుమ్మరె నెచ్చెటనిఁ దలదా • చన్ వచ్చు సంచాసనో.

126

మ॥ ప్రిమితత్వంబు వహింపకేగి యొకచో • 'పేకల్లి'యన్ బారసీ
క మహాయోగిని గాంచి యాతఁ డడుగం • గాఁ దెల్పె నాత్మీయవృ
త్తము; దత్తన్నిధినున్న వానిసుత "యు • ద్వాహమ్ము గావించుకొం
దు మహాభాగుని వీని నే"నన, నతం • డున్ వాని కిచ్చెన్ సుతన్.

127

సీ॥ ఏలుటకు మహామ • హీతలంబది లేదు! కొల్లువుసేయఁగ భట • కోటి లేదు!
కాంచనాదిక ధన • గ్రామంబులును లేవు! సముదార దివ్య భో • గములు లేవు!
వసియింపఁగా మేటి • భవనంబులును లేవు! తాల్ప ననర్హవ • స్త్రములు లేవు!
వాహ్యాభి యొనరింప • వాహనంబులు లేవు! శ్రమదీఱగంట వి • శ్రాంతి లేదు!

గీ॥ కేవలము హుమాయూన్ వడుక్లైశమెంచి మనసు గరగించు. సౌజన్యమహిమఁ గాంచి
కోరి యర్థాంగమును బంచు ♦ కొనియె! నెట్టి పాపనాత్మికయో 'హమీ ♦ డా'వధూటి.

మ॥ పనితఁ యోధులఁ గొంచు యోధపురభూ ♦ పాలున్ సమీపింప, వ
ద్దనె నాతండు; జసల్మియర్ ప్రభుఁడు పొ ♦ మ్మంచాడె; మర్వాన్ నృపుం
డును బంధింపఁగఁ జూచె; గొన్ని నెల లి ♦ ట్లున్ జెల్ల రారాజు చే
రెను దూరమ్మన సింధుదేశపుటెడ ♦ రిన్ దైవమున్ దూఱుచున్. 129

సీ॥ వైశ్యానర జ్వల ♦ జ్వాలాసమూహంబు చిమ్మి సూర్యుఁడు ప్రకా ♦ శించుచుండ!
నువ్వీతలంబెల్ల ♦ నుట్టుఁతలూఁగ జృంభించి వాయువు పెల్లు ♦ వీచుచుండ!
సుడికట్టి మండుటి ♦ సుక లేచి మిన్నంది వ్రాలి పాంథుల ముంచి ♦ నైచుచుండ!
బెక్కుయోజనములు ♦ వెడలి నాల్కపైఁ జేర్చఁ జక్కయు నీరు ♦ చిక్కకుండ!

గీ॥ నరులు దఱుమంగ! ననుచరు ♦ లంతమొంద! స్వస్థ సౌధంబుల వసించి ♦ పరమ సుఖము
మీఱఁదగు నిండుచూలా లె ♦ డారి యందు నాహమీదాలతాంగి యె ♦ ట్లరుగఁజేరె!

గీ॥ రాచటికమది బరువయ్యె ♦ రాజమాళి; కనుచరత్వంబు బరువయ్యె ♦ ననుచరులకు;
నున్నవారెల్ల బరువైరి ♦ మొంటియలకు; నొక హమీద మాత్రము చలింపకయె నిలిచె.

మ॥ హుమాయూ నెక్కిన యొంటెయున్ మడిసె న ♦ త్యుగ్రాతవవ్యాప్తిఁ గూ
రిమి భృత్యుండని యొంటె నిమ్మనుచు టా ♦ ర్దీబేగు నర్థించె; గూ
రమతిన్ వాడు తిరస్కరించిచనె; నిం ♦ ద్రప్రస్థరాజ్యంబుఁ బూ
ర్ణముగా నేలినమేటి నీరమున క ♦ న్నన్ బల్చనయ్యెన్ గటా! 132

గీ॥ తురకతేనికిఁ గష్టముల్ ♦ పెఱిగెఁ గాని పెక్కు విశ్వయత్నములు స ♦ ల్పినను గాని
కానరాదయ్యె వట్టివె ♦ క్కసము తక్క! నిండుదప్పి నార్చుగ నొక్క ♦ నీటిచుక్క. 133

గీ॥ చూలుపండిన యాహమీ ♦ డాలతాంగిఁ జిచ్చుటెండ తెడారిలోఁ ♦ దెచ్చుటెల్లఁ
బూఁచపిందెల క్రొమ్మావి ♦ మొక్క నకట! తీవ్ర దాహాగ్నిలో నీడ్చి ♦ తెచ్చుటయ్యె.

సీ॥ శదిలేక యండి కొ ♦ టడు గట్టి నాల్క నాభినఁజేర దిగఁగూజ ♦ కొనుచుబోవ!
నెంతేని జలియించి ♦ హృదయకోశంబట్టె కుత్తుక కెకతోట్టు ♦ కొనుచురాగ!
మెదడు నీరసమయి ♦ ప్రదిలి వైత్యోద్రదేకమునను బ్రలాపసం ♦ ధిని వెలార్ప!
క్షితితలంబెల్ల మ్రొం ♦ గినఁగాని తీరబో దనిపించు మరణవే ♦ దన కలంప!

గీ॥ నున్న కష్టంబు లట్టులే ♦ యుండ యననభటులు దాహంబునకు నీరు ♦ వడయలేక
పిచ్చియై త్రియుఁ గేకలు ♦ వేసికొనుచు బాతి రెల్లెడ నిసుకయె ♦ డారి నడుము. 135

❊ చ॥ కనిరొకబావి వేళువనె ♦ కన్నులపండువు గాఁగ; దాన మొ
 బనిడి జలంబు దోలెడు నె ♦ డక్ వడి నెద్దలఁ దోలుకొంచుబో
 వునతని కొక్కచోఁ 'బయికి ♦ బొక్కెన వచ్చె'నటంచు మాటలుక్
 వినబడబోమిఁ బెద్ద రణ ♦ భేరిని గొట్టుటవశ్యమై తగెక్. 136

సీ॥ అతిదాహమున నోరు ♦ లప్టె తెఱచియున్న జనులు బొక్కెన నూయి ♦ కొనను నిలిచి
 నిలువకమున్నె దా ♦ నిపయిబడి జలంబుఁ ద్రావబోవఁగ దాని ♦ త్రాడుతెగుచు
 బావిలో బొక్కెన. ♦ పడె; దానిమెంటఁ గొందఱు నూతఁ బడిరి; కొం ♦ దఱు మహాగ్ర
 తాపమార్పక నైక ♦ తస్థలిఁబడి మ్రగ్గి; రిఁకఁగొంద తానూయి ♦ నెక్కి దూకి;

గీ॥ రంతఁ గొందఱు చేది తో ♦ యంబుఁద్రావి గుండె బరువెక్కి కూలిరి; ♦ కొందఱెల్లా
 'యమరకొట'కు నాటి సా ♦ యంతనంబు నడచి కన్గొని రచటిరా ♦ చాప్రహారు 137

మ॥ మనుజాధీశుఁడు వారినందఱు స ♦ న్నానించె సౌఖ్యంబెల
 ర్వును; నైదుక్ బదివందలుక్ నలువ దా ♦ పై నింక రెండైన యే
 టను నాకార్తిక జీవవారము 'హమీ ♦ డాభానుబీగంబు' పు
 త్రుని నీల్లాడె నుదాత్తలక్షణయుతుక్ ♦ మర్వార తేజోనిధిక్. 138

వృ॥ పెద్దల్ గోత్రజు లక్కుమారకునకుక్ ♦ బ్రీతిక్ "మహమ్మజ్జల
 లుద్దీ నక్బుసు" నామ ముంచిరి; హుమా ♦ యాక్ పాదుషా చూచి యా

❊ On the fourth day of their retreat they fell in with another well, which was so deep that the only bucket they had, took a great deal of time in being wound up and therefore a drum was beat to give notice to the cassilas when the bucket appeared that they might repair by turns to drink. The people were so impatient for the water that as soon as the first bucket appeared, ten or twelve of them threw themselves upon it before it quite reached the brim of the well by which means the rope broke and the bucket was lost and several fell head long after it. When this fatal accident happened the screams and lamentations of all became loud and dreadful. Some lolling out their tongues rolled themselves in agony on the hot sand while others precipitating into the well met with immediate death.
 'Annals of Mewar'.

§ On this Humayun ordered the musk bag to be brought and having broken it on a China plate he called his nobles and divided it among them as the royal present in honor of his son's birth. This event, adds Jowher, diffused its fragrance over the whole habitable world.
 "Colonel G. B. Malletson C. S. I."

ముద్దుంగుట్టుని క్రివల్లి దెసలఁగఁ బుష్పింపఁ గాంక్షించుచుఁ
ముద్దలేముద్దలు పంచె నాపులకు నఁ మోదమ్ముమైఁ గన్తుఁగి.

చ॥ తనుఁ గడుఁజేరఁదీసి తలఁ దాఁచుకొనఁ నెలవిచ్చి పేర్చి నె
క్కినఁగ మెలంగు నయ్యమరఁ కోటనృపాలునియొద్ద నాత్మమో
హనసతియకా హమీదను నిఁ జాత్మజు నక్కరు నుంచి వెంట న
య్యనుచదులేగుదేరఁగఁ బ్ర యాణమొనర్చె నతండు వెండియుఁ.

మ॥ త్వరమై నాతండు పారసీకమును గాం దారంబు కాబూల్ వసుం
ధరలఁ జేకొనఁ గాని రాజ్యము స్థిరఁ త్వం బూనఁకే సాఁగె; నీ
కరణిఁ గాఁ బదునాలుగేడులు మహఁ కష్టంబులఁబొంది వం
దురె; నీలోపలఁ గొన్నిమార్పు లచటఁ దోతెంచె ఢిల్లీపురిఁ.

మ॥ అల పేర్థాఁ బలశౌర్యశోభితుఁడు రాఁ జ్యంబెల్లఁ గౌశల్యముల్
వెలయఁ బాలనచేసె; వానిపిదపఁ బృథ్వీశ్వరుల్ చాలదు
ర్యలులుఁ గ్రూరులు నొట రాజ్యమది స్తైఁ ర్యంబూడె; గొన్నేండ్ల క
వ్వల రాజయ్యె 'సికంద'; రీతండు సురాఁ పానక్రియాలోలుడౌ.

మ॥ స్థితి యిట్లుండుటెఱింగి దుడుగొని డాఁ సెఁ దా హుమాయూను; శూ
రతముం దుగ్గిపరాక్రమక్రముఁడు బైఁ రాంఖాను వచ్చెఁ జమూ
పతి; పుండ్రొడవయేటనున్న సుతుఁడఁ కృష్ణగూడ నేతెంచె; ను
ద్ధతిమై యుద్ధము సాఁగె ఢిల్లీని సికం దర్పణ చమూపాశితో.

మ॥ కడులేఁబ్రాయపుఁ జిన్నికృష్ణుడగు నఁ కృష్ణ ముందు నిల్చుండి యె
క్కుడు శౌర్యం బుసికొల్చి పూన్ప సుభటుల్ ఘోరంబుగాఁ దాఁకి ర
య్యెడ ఢిల్లీపతి యోడి పాతె; విజయం బింపారఁ జట్టాభిషి
క్తుఁడునయ్యెఁ హుమాయూన్ నిజపులును సఁ తోషించి యుప్పొంగఁగఁ.

సీ॥ 'పేర్కొండలం'బనుఁ స్నిగ్ధసౌధంబున హుమాయూను గూర్చుండి యొక్కనాండు
పొత్తముల్ చదువునఁ పుడు ప్రార్థనముచేయు కాలంబుఁ దెలుపునుఁ గంట మ్రో
వడివడి దిగిరాఁగఁ దొడఁగె నాతండు; నునుపైయున్న మెట్లపైఁ నడుగు జాతెఁ;
బైనుండి క్రిందికిఁ బడుట గాజవిధానఁ దలయెల్ల వేయి వ్రఁ క్కలుగఁ బగిలె;
గీ॥ నవలఁ బాజాబునందున్న యక్క రటకు వచ్చె; బదునైదువందలేఁ బదియు నాఁ
నగు శరత్తున నతనిఁ గఁ ల్యాణపురిని ఢిల్లీ పతిఁజేసి రుద్రోగుఁ తెల్లఁ గలిసి.

౭॥ ద్రవిశేషోగ్ర సమగ్రవిక్రముడు “బై ♦ రాంఖాను” తూత్రైకధ
ర్మవిమం! డాహుమయానుకోడలు సలీ ♦ మాదేవిఁ బెండ్లాడి బాం
ధవుడై యక్బరు బాల్యమూడి తరుణ ♦ త్వం బొందునందాఁక రా
జ్యవిధానంబును నిర్వహింపఁదొడఁగెన్ ♦ సంరక్షకుండై తగన్.

॥ కాశ్మీరమందు సి ♦ కందరుశాహి సైన్యము ప్రోవుచేసి ర ♦ ణంబుఁ గోర,
నచటఁ గాబూలులో ♦ నక్బరు ప్రతినిధి తరుణంబు వీక్షించి ♦ తిరుగఁబడఁగ,
మాశ్వదేశాధీశ ♦ మణి ఢిల్లీపైఁ బడు తెప్ప డెప్పుడటంచు ♦ నెగురుచుండఁ,
బులివంటిప్రోడ హే ♦ ముడు తుణతుణమును దండెత్తిరాఁ గాలు ♦ ద్రవ్వవండఁ,

॥ నల్ల కాబూలుకొఱకేగ ♦ ఢిల్లీ పోవు; ఢిల్లీకై చూడఁ గాబూలు ♦ చెల్లిపోవు;
వెనుక నూయి ముందర గోయి ♦ యనుటయయ్యె శౌర్యధనుడు బై రాంఖాను ♦ సైన్యపతికి

॥ తొలుత సికందరుశాహిని గలియుచు బై రాముఖాను ♦ కల్యాణారణ్
స్థలమున నోడింపఁగ నతఁ డలఘుగతి శివాలకన్రు ♦ లందున డాగెన్.

148

౧॥ లక్ష పదాతి ద ♦ శంబు కరుల్ వేయి తనవెంట నేతేర ♦ దండు వెడలి

.. హేముఁ డాగ్రాపురి ♦ కేరి చేకొనె దాని; నవల ఢిల్లీపురం ♦ బాక్రమించె;
బై రాముఖానుఁ డ ♦ క్బరు ససైన్యముగ సిద్ధంబైరి పానివ ♦ ట్టంబు నొద్ద;
నుభయసైన్యములకు ♦ యుద్ధం బెసఁగె; దురుష్కులు శత్రుసేన వ్ర ♦ య్యలుగఁజేసి

౧॥ హేము బంధించుకొనుచు బై ♦ రాముఁజేర్చి; రతఁడు కారుణ్యమును మాని యక్బరుఁ గని
“శత్రుశేష ముపద్రవ ♦ సమితిఁ దెచ్చు! శీఘ్రముగ వీనిమ స్త్రబుఁ ♦ జెండు”మనియె.

౩॥ “నామే ట్లార్చి వచించు నీనుడిఁ దలన్ ♦ చాల్పంగనోఁ గాని, యీ
హేముం డోడినవాడు; పట్టువడినాఁ; ♦ డీనాఁ డవధ్యుండు; నా
కై మన్నింపు”మటంచు నక్బ రనె; ఖ ♦ డ్గంబెత్తి ఖండించె బై
రాముం డత్రతీ హేముమ స్త్ర మిలవై ♦ రాలన్ భటుల్ భీతిల్.

150

౪॥ తూత్రప్రధాన ని ♦ శాతవర్తనుఁడౌట నావేశ మది కొంత ♦ యలరుఁ గాని!
బై రాముఖానుఁ డ ♦ క్బరుఁ బెక్కుగురువుల వేర్వేఱ నియమించి ♦ వివిధవిద్య
లభ్యసింపఁగఁజేసె; ♦ నాతని వేయికన్నులఁజూచి వేయిచే ♦ తులను గాచి
ధరణిరాజ్యం బూర్జి ♦ తము చేసె; గాబూలు చేకొనె; గాంధార ♦ సీమ గెలిచె; వ్రచె;

౫॥ జాఫురం బజమీర్ ప్రదేశములు గొనియె; గ్వాలియరు పట్టుకొనియె; మా ♦ ర్వారునొం
తుణము విశ్రాంతిఁగొనక రా ♦ జ్యములు గెలిచె నక్బరున్నతి పరమ లక్ష్యముగనుంచి.

మః అరుచెంచే బదు నెన్నిదేడులగు ప్రా ధ్యం; బప్పు డక్కర్ వసుం
 ధరః దానేలః దలంచె; సేవకతర్థి ధ్రవ్యంబు నర్పించి సుం
 బరముప్పారంగ నాత్మరక్షకుని నా ధ మక్కాకుం బంపించెఁ ద
 ట్ట “నబ్బారహిమాను” దత్తుతుని వే ధ డ్కజేర్చి పోపించుచున్.

సీ! ఆజాను దీర్ఘ బా ధ హర్షయుగభుఁ! దుద్యత్పద్మపత్ర సే ధ త్రములవాఁడు!
 ఘన సార్వభౌమ ల ధ తుణలక్షీతుండు! ప్రసన్న మనోహరా ధ స్యంబువాఁడు!
 బలశోభితారోగ్య ధ వచ్చరీరుండు! నీరదతుల్య గంభీర ధ రవమువాఁడు!
 శాంతిప్రథాన వ ధ ర్చశ్శోభితుండు! దయాపూర్ణ మృదుహృద ధ యంబువాఁడు!
 గీ! కష్టము సహింపఁగలదైర్య ధ గరిమవాఁడు! వితరణ వికాసములవాఁడు ధ వేయునే
 భరతఖండ మేలిన సార్వ ధ భౌములందు నింతవాఁ డింక లేడను ధ నంతవాఁడు.

సీ! అంచెల మార్పుచు ధ నశ్యంబులను, స్వారి యిరువదై దామడల్ ధ పటచియుండె!
 ఘూర్జరమ్మనఁ ద్రోవ ధ గొప్పబెబ్బలి రాఁగ నద్దానిఁ జేతఁ జూ ధ పుడఁచియుండె!
 విడక “ఖండిరా” వ ధ నెడి మత్తకరి నెక్కి యైదామడల దూర ధ మరిగియుండె!
 నాఁడుసింగము పిల్ల ధ లైదు మండుటెడారియందుఁ బైబడఁ బీచ ధ మణఁచియుండె!

గీ! నిరువురను దన సందిట ధ నిఱికికొనుచుఁ గోటగోడలపై నెక్కి ధ దాఁటియుండె!
 నప్రతీపప్రతాప ధై ధ ర్యములు దేహబల మితని సొమ్మనుచు మెచ్చఁమెలఁగియుండె!

మః భగవాదానునిపుత్రి యొక్కరిత న ధ క్కర్ కోరి పెండ్లాడె; నా
 భగవాదానుని సోదరాత్మజుడు “కు ధ న్వార్” మానసింహుండు వీ
 రిగర్విహుండు ఘోరజేరి పరరా ధ వ్రుశ్రేణులన్ గెల్చి కీ
 ర్తిగురుత్వంబు వహించి యక్ష్మకుడక్ ధ దీపించె సేనానియై.

11

సీ! ముప్పాల్పప్రజ మ్రొద ధ వులుగాన వారిసేమము తనకెట్లు సే ధ మమని తలఁచె;
 నని జయించియుఁ బట్టు ధ కొనివదానిని బానిసలఁ జేయఁచట్టంబు ధ నిలిపినై చె;
 యాత్రలకేగు భ ధ క్రావళితోఁ బన్నుఁ గొనరాదనుచు దానిఁ ధ గొట్టినై చె;
 పరకాలముగను వే ధ నెడు జుట్టపన్ను న్యాయవిరుద్ధమని దాని ధ నవలఁద్రోసె;

గీ! మ్రొదవ బుని యవనరా ధ జ్యంబు నిలుప నెన్నియత్నముల్ వలయుఁ దా ధ నన్ని చేసె;
 మః ములనుండి కన్యాకు ధ మారి దాఁక వసుధనెల్లఁ బాలింప న ధ క్కగు దలంచె.

క|| కొన్ మేతాదుర్గము; చేకొనె గోగోగ్గోకోట; యింక ధ గోవిందవనం
 బను చేతిము నెలిచెరు; గోటచు నాగోపురమునన్ దృ ధ ధమ్మగఁ గట్టెన్.

157

- 1 శరణని మాశవపతి దరి కరుదేరంగఁ గూర్చిఁగని స ♦ హస్రహయాధీ
శ్వరసేనాధీశుగ నాదరమున నాస్థానమున న ♦ తనిఁ జేర్చుకొనెన్. 158
- 2 తపతీనదిపైఁగల బ్రహ్మపురంబును విజయగృహము ♦ సతిరయమారణ
స్వపకులదీపకుఁ డక్కరు కృపకును లోనగుదుమనుచుఁ ♦ గ్రేభురికె వడిన్. 159
- 3 రావలపిండి సమీపములో విలయాంతకునకైన ♦ లొంగని గక్కా
రావీరుల కావర ముడివోవఁగఁ బంజాబుదేశ ♦ మును గెల్చుకొనెన్. 160
- 4 తూరుపుసీమల దృష్టిని సారింప నడేల్కులుండు ♦ చానాన్ దుర్గ
ద్వారములు దీసి యక్కరు భూరమణుని పాదకమల ♦ ములు పూజించెన్. 161
- 5 నరసింగపూరు చౌరాఘరు మఱి హోసంగబాదు ♦ క్రమమొప్పుగ న
కృపబాదుశాహి చరణాంబురుహంబులు శరణమనుచుఁ ♦ బొగడుచు నిలిచెన్. 162
- 6 'రండో పురుషోత్తమ!' యని ఖండిమనృపుండు కాల్లు ♦ గడిగి తనూజన్
మండలరాజ్యంబు నృపా ఖండలునకు నప్పగించెఁ ♦ గడుభక్తి మెయిన్. 163
- 7 చతురనంతబలంబులు ♦ సందడింప సింధు గంగా నదుల మధ్య ♦ సీమలందుఁ
తైత్రియాత్రాపరంపరల్ ♦ సలిపి దిగ్విజయము సాగించె నక్కరు ♦ చక్రవర్తి. 164
- 8 "భరతఖండై కభాగ్యమై ♦ పరగు రాజ పుత్రరాజ్యమేలని వాని ♦ పొడవు వృథయె"
యని నడిపె సేన; తద్భార ♦ మాగ లేక యరగనాయకు ఘణములు ♦ జ్ఞాతలూఁగె.
- 9 మహిత ధైర్యుండు లోడర ♦ మల్లు మేరు శిఖరమట్టి ఖాసింఖాను ♦ సింహమట్టి
బిరుదు'ఖా' ఖానను'పిడుగుల్ ♦ వ్రేళ్ల నలుపు భయదశౌర్యలు నిలిచి రఁకృపరును గొలిచి:
- 10 అలఘుపాశ్రీభవకీర్తివిక్రమయుతుం ♦ డౌ మానసింహుండు కొం
డలఁ బిండికబడఁగొట్టు మేటి భగవాన్ ♦ దాసిందునందున్న యో
ధులకున్ వృద్ధపితామహుం; దీరువురున్ ♦ దోతెంచి రీతండ్రికొ
డ్కులు దర్పించిన నడ్డుపాటు గలదే ♦ ఖోణీతలంబంచునన్! 167
- 11 ఈమెయి నక్కరు నడుపు చమూమానం బింతయనఁగ ♦ బుద్ధిచోరమ; బు
స్సామొదలుగఁ బాండోలీ సీమపటకుఁ బదియుమైట్లు ♦ సేనలు నిండెన్. 168
- 12 జలధులంతటి సర ♦ స్సులు పెక్కులుండె; గ్రిందట వనాశానది ♦ నడచుచుండె;
దరఁగని బహువిధ ♦ ధనధాన్యతలుండె; బైరు క్రొత్తఁగ నెక్కి ♦ వచ్చుచుండె;
గోటలేడును జుట్టు ♦ కొని దృఢముగనుండె; సప్తమహాద్వార ♦ సమితియుండె;
గురుతరాయుధపరం ♦ పర చెంతనుండె; యోధతతి చిత్తములందు ♦ ధైర్యముండె;

గీ॥ నక్కరునకెకా దవానిని ధ యబ్బకై నఁ దగ్గక రణంబు సాగింపఁ ధ దగ్గ యన్ని
సాధనము లుండె; లేమి యెచ్చటనుగలుగ దుదయసింహరాణా లేమియొకఁడంటి

ఉ॥ అంగడినున్నవన్ని శని ధ యల్లునినోర నటన్నమాట వా
సిం గనఁజేసి యాయుదయ ధ సింహుఁడు యుద్ధమటన్న భీతిచే
గ్రుంగుచు రాజపిప్పలిని ధ గోహిలువంశ్యులయొద్ద డాఁగె; నై
నం గనరాదు లోపము ర ధ ణం బానరించెడు యోధకోటికి.

తి సీ॥ అల సలుంబ్రాధీశుఁ ధ డగు సాహిదాసు, శౌర్యాన్నితుండగు దేవ ధ రాధిపతి
భేల్వాప్రభుఁడు శుద్ధ ధ క్తిరి 'పుత్త' నృపుండు, బేల్లా కొఱియో ధ పృథ్వీవర
నింక మడేరియో ధ నృపతి దూడాసింగు, పావనాత్ముండు యూ ధ లావిభుండు
యూలూరినేత యీ ధ శ్వరదాసు, సోనెగుజ్జేంద్రుడైన కరుణా ధ సాంద్రరాజు
గీ॥ గ్వాలియనుదేశపతి లోను ధ గా మహిపులు పగిలేదు పిరంగిగుండుకు ధ వక్తము
ధైర్యహేమాద్రులు విశేషధ శము లలరఁ బోయినిల్చిరి గెలుపొచావో యట

క॥ అల్ల యమభటులఁగేరెడు బల్లిదులగు భటులు గొలువ ధ వైరుల మనముల్
తల్లడిలఁగ వచ్చెను జయమల్లుండు రణరంగవార్ధ ధ మహితయశుండై.

It (Chitor) lacked not however brave defenders. Sahidass at the head a numerous band of the descendants of Chonda was at his post (the gate of the citadel) there he fell resisting the entrance of the foe, and there his alter stands on the brow of the rock which was moistened with his blood. Rawut Dooda of Machhal led the sons of Sanga. The feudatory chiefs of Baidla and Kotario, descended from the Prithwi Raj of Delhi, the Pramars of Bijoli the Jhalas of Sadri inspired the contingents with their brave example; these were all home chieftains. Another contingent of Deola again combatted for Chitor with the Sonegurra Rana of Jhalore. Eshwar Dass Rahatore, Karamchand Katchwaha with Dooda Sadani and the Tuar prince of Gualior were distinguished among the foreign auxiliaries on this occasion... But the names which shine brightest in this gloomy page of the annals of Mewar which are still held sacred by the bard and the true Rajput and immortalized by Akbar's own pen, are Jaimall of Bednore and Putta of Kailwa, both of the sixteenth century superior vassals of Mewar. The first was a Rahtore of the Mairtea house, the bravest of the brave clans of Marwar, the other was head of Jugawats another grand shoot from Chonda. The names of Jaimall and Putta are as household words inseparable in Mewar and will be honored while the Rajput retains a share of his inheritance or a spark of his ancient recollections.

- సీ॥ ఇతఁడు మార్వార్థహీ ♦ పతి మాళదేవుని సుతుఁడు; బాల్యమునందె ♦ శూరలోక
చూడామణియన వి ♦ శుద్ధకీర్తి గడించె; దండి కీర్తనికి భే ♦ దంబు వచ్చి
చిననాఁడు తనదేశ ♦ మును వీడి వెడలె; నీతని భుజాటాప దు ♦ ద్దాంతత విని
చిత్తూరిరాణాయుఁ ♦ జేయిచ్చి మన్నించి బడనూరు సంస్థాన ♦ పతి నొనర్చె;
- గీ॥ మహితధైర్యంబు వజ్రవ ♦ ర్మంబుగాఁగఁ దనదు రాఠోన్మోహవీర ♦ తతులఁ బూన్చి
తగిలి బ్రహ్మాండమైనఁ బిం ♦ డిగనొనర్చు రాదృతరథాటెఁ గాలాన్ని ♦ రుద్రుఁడితఁడు.
- క॥ కృప నాదరించు చిత్తూర్ నృపచంద్రుని పనులు మేని ♦ నెత్తురు కండల్
విపులముగ ధారపోసి జరుపు నామిస్సేహుబంధు ♦ రుల్ వీరెల్లఁ. 174
- సీ॥ సమర మనేకమా ♦ సము లయ్యె; నక్కరు పెక్కురుఁడనివాండ్రఁ ♦ బిలువనంపె;
దుర్గంబుక్రింద గో ♦ తులను ద్రవ్వించి చొప్పించి యగ్నిరజంబు ♦ ప్రేలిపించె;
జిత్తురిసేన కా ♦ చిననూనియలు శిలల్ గుప్పచు వైరులఁ ♦ గూల్చుచుండె;
యవనులు తలలపై ♦ శవకోటిఁగప్పి దుర్గము క్రిందఁద్రోయంగఁ ♦ గడగుచుండి;
- గీ॥ రెప్పుడునుగాని యాగోడ ♦ తెచటఁగాని పగులుటయుఁగాని సేన లోఁ ♦ బడుటగాని
కానరాదయ్యె! నక్కరుఁగడియగడియ కెటులెలులటంచు విసుగు నొండుటయకాని.
- సీ॥ ఉన్నమందంతయు ♦ నొకమాత్ర పెక్కుతావులఁ బోసి కూరి ని ♦ ప్పను ఘటించ
నొకగని ప్రేలె; ముం ♦ దుండిన మోగలుల్ గూలిరి; గోడయుఁ ♦ గొంత యురళె;
దానితోఁ గొందఱుం ♦ తమునొంది; రీవ లావలివారు ముందుకుఁ ♦ గలయదూకి;
రంత బ్రహ్మాండంబు ♦ నగలించు నొకపెద్ద ధ్వనితోడ నొండాక్క ♦ గనియుఁ బ్రేలె;
- గీ॥ దాన యవనహైందవులగా ♦ త్రములు గాలిఁగలిసె శతశ ససహస్రశః ♦ ఖండములయి,
విఠిగె నొకగోడ; యచటఁ జెక్కురుయవనులు హైందవులు చేరిరయ్యె ఘోరాహవాంబు.
- క॥ రణరంగమృగేంద్రులు చోహణవీరులతో. గొటేరి ♦ యా-బేడ్లరా
ణ్ణులు లాసమృద్ధిరణంగణమునఁ దెగి స్వర్గసీమఁ ♦ గట్టిరి గృహముల్. 177
- క॥ హరివంశ్యుల నడుపుచు నీశ్వరదాసును దెవరాధి ♦ పతియును ఝాల్
శ్వరుఁడును బెండ్లికి నడిచిన కరణిని ననికేగి మడిసి ♦ కనిరి యశంబుఁ. 178
- క॥ దురమున దూడాసింగును గరుణాసాంద్రుండు వైరి ♦ గణమస్తములఁ
దఱుగుచు రాసులు పోసిరి పరలోక ద్వారసీమ ♦ వఱ కవ్వేశఁ.
- క॥ భండన శతఘ్ను లనఁదగు చొండావద్భటులతో వి ♦ శుద్ధ యశస్సాం
ద్రుండైన సాహిదాసుఁడు ఖండితుడై యొరగె భటులు ♦ కళవళ మందఁ. 179

❶ క1 చండ నృపాఖండలు కులమండనుఁ డరిదండధరుఁ డ ధ మాత్యుఁ డితండుఁ
బండినయెడ నీనాటి కఖండ స్తంభం బొకండు ధ గననై యుండుఁ.

సీ॥ సాహిదా సేగ నా ధ స్థానంబు మఱలఁ జొండావత్కులుండె చెం ధ దవలెఁ; గాన
భారమ్ము పుత్రపై ధ వ్రాలెఁ; బ్రాయము పదునాజేండ్లు; తండ్రిలేఁ; ధ డమ్మపె
నిందుకు మూన్నాళ్ల ధ ముందె పెండిలియయ్యెఁ; బసపుగుడ్డలతోడ ధ వచ్చి సేన
కధిపతియాయ నూ ధ ర్యద్వారమున విజృంభించుచు నాకొత్త ధ పెండ్లికొడుకు
గీ॥ గొట్టియలమందఁ జొచ్చి గ ధ గోలుపఱచు జెబ్బులివిధానఁ దురకల ధ పిండు న
నామహాబాహు బాహుశౌర్యంబుఁ గాంచి యభయపై న్యంబులును దలఁలూఁచిని

❷ గీ॥ నవ్వు చవ్విరు జనని చోం ధ డావదన్వయము యశము పెంచు త్సావధిరావర
కోడలిని వెంబడిని బిల్చు ధ కొనుచు వచ్చి నై రిశిరములు రాసులుఁవడఁగ నల
సీ॥ ముద్దుమోమున నాణి ధ ముత్రైపుబాసికం! బద్ధంపుఁజెక్కిళ్ల ధ యందు మెఱుంగు
గాటుకచక్కయఁ! ధ గాళ్ల బారాణియుఁ! బసపువన్నియ పెండ్లి ధ వస్త్రములున
సకల కల్యాణ భూ ధ పణరాజితోఁ! దనుతాణింబుఁ దొడిగి హ ధ స్తమున ఖ
మరలఁ బ్రాణేశ్వరు ధ నండ నిల్చుచు సత్య నరకుసేనల నట్లు ధ నజిత నిపుల;

❸ The Rajput premier is the military minister, with the political Government of the fiefs; the civil minister is never of this caste. At Udaipur he is called Bhanjgurh. His influence, necessarily gives him unbounded authority over military classes with unlimited power over the inferior officers of the state.... When "Rana" of Udaipur leaves the capital, the Salumbra-Chief is invested with the government of the city and charge of the palace during his absence. By his hands the sovereign is girt with the sword and from him he receives the mark of inauguration on his accession to the throne. He leads by right the van in battle and in case of the siege of the capital his post is the Suryapol (the gate of the sun) and the fortress which crowns it in which this family had a handsome palace which is now going fast to decay. "Annals of Mewar"

❹ When Salumbra fell at the gate of the Sun, the command devolved on Putta of Kailwa. He was only sixteen, his father had fallen in the last shock; his mother had survived but to rear this the sole heir of their house. Like the Spartan mother of old, she commanded him to put on the 'Saffron robe' and go for Chitore, but surpassing the Grecian dame, she illustrated her precept by example; and lest any soft compunctious visitings for one dearer than herself might dim the lustre of Kailwa she armed the young bride with a lance, with her descended the rock and the defenders of Chitore saw her fall fighting by the side of the Amazonian mother. "Tod's Rajasthan."

- గీ॥ “వెన్నముద్ద పిరంగియై ♦ వెడలివచ్చె! హరిణశాబము బెబ్బలి ♦ యగుచు దూకె!
నబ్బిసీలత బ్రహ్మత్రు ♦ మగుచుఁ దాకె”నన రణమొనర్చె నాపుత్రాయనుఁగుఁ బడఁతి.
- గీ॥ పుత్రయు-నవోధ-తల్లియు ♦ ద్వృత్తిఁ బోరి డన్యుగళరక్తముల వసం ♦ తమ్ము లాడి
తల్లి చిత్తూరులక్ష్మీపాదముల నొఱిగి సమసి రుభయసైన్యములు బాష్పములు విడువ.
- సీ॥ ధన ధాన్య వసన వా ♦ హానము లియ్యఁగవచ్చు; గోదిన తిండి చే ♦ కూర్పవచ్చు;
గందంబు మెయినిండు ♦ గా రాయఁగావచ్చు; బెక్కు-భూషణములు ♦ పెట్టవచ్చు;
దాడిలేని విద్యలు ♦ చదివింపఁగా వచ్చు; విభవంబు లెన్నేనిఁ ♦ బెంపవచ్చు;
గ్రింద మన్నని శిర ♦ మందుఁ జేర్పఁగవచ్చు; నమరాద్రి తెచ్చి యియ్యఁగవచ్చు;
- గీ॥ గాని రణదుర్గ కర్పింపఁ ♦ గన్నకొడుకుఁ గోడలిని బంపి దీవించి ♦ తోడు వచ్చి
శత్రుశవకోటిపై వీర ♦ శయన మందె; బుత్త! నీతల్లి యెంతటి ♦ పుణ్యవతియో! 186
- సీ॥ తూత్రధర్మైకని ♦ శ్చలుఁడు రాఘోద్వౌశజలకెల్ల ఘనయశో ♦ జ్యోతియైన
జయమల్లుఁ డవ్వలి ♦ త్తణమె సూర్యద్వారసీమకు నడచుచుఁ ♦ జచ్చువోలె
బరసేనఁ దాకి కొ ♦ బృరకాయలవిధానఁ దలలు కుప్పలుగాఁగ ♦ నిలను రాల్చి
దత్తాధ్వరధ్వంస ♦ దారుణకృతిఁ బెంచు వీరభద్రుఁడువోలె ♦ వెలుఁగజొచ్చె;
- గీ॥ “నకట! నాభాగ్యమున సూర్యుఁడ స్రమించి యాగె రణ; మీతనికి గంటఁవ్యవధియున్న
సేన సర్వసంహారంబు ♦ చేసియుండు” ననుచు నక్కరు వెఱగొందె ♦ నతని కృతికి.
- మ॥ ప్రళయారంభమునాఁడు లోకముల గూ ♦ ల్కవచ్చు నాచుద్రునిఁ
దలఁపఁజేయుచు దుర్నివారబలవ ♦ ధ్ధాటీసమారంభమై
యలఘూద్యజ్జయచుల్ల మందర మమి ♦ తాసికినివారిధిఁ
గలఁపఁజొచ్చెను! బ్రొద్దు క్రుంకి రణ ము ♦ తం బందె నానాటికి. 188
- గీ చ॥ పలుచని పాలవెన్నెలలు ♦ పై నొలయఁ జయమల్లుఁ డాత్మయో
ధులఁగొనుచుఁ బరాహ్లామున ♦ దుర్గముగూలినచోట రాలు సె
దులనిడి బాగుసేయుటను ♦ దూరమునఁ గని యక్క రంతలోఁ
గొలిపెను గుండు ‘సంగ్ర’మను ♦ గొప్పతుపాకిని బట్టి పేల్చుచు. 189

§ By the light of the torches Akber recognised the Rajput general and believing him to be within distance, he fired and killed him on the spot. The Rajputs rallied indeed subsequently but it was too late and though they exerted to the utmost they could not regain the lost advantage. When the day dawned Chitore was in the possession of Akber.
“G. B. Malleson”

మ॥ విదితాగ్నిప్రభలోపు మండుచుఁ గడున్ ♦ వేగంబ హృత్కోశముం
దది దూఱన్ జయమల్లసూర్యుఁ డకటా! ♦ యస్తంగతుండై భయా
న్నదదుఃఖాంధతమంబునన్ విడిచె మే ♦ వాహ్మప్రపంచంబు; నె
ల్లదళంబుల్ స్పృహతప్పి బెండువడి నే ♦ లల్ వట్టె దైన్యంబునన్.

191

మ॥ అకటా! సింధుకు బ్రహ్మపుత్రకును మ ♦ ధ్యన్ గల్లు నీసర్వధా
త్రికి రారాజపు! యుద్ధ మాఁపుతటి! రా ♦ త్రిక్! గార్యనిర్మగ్ను! జౌ
ర్యకృత్తిక్ జంపితి వెచ్చరింపకయె వీ ♦ రవ్రాతశార్దులు; నే
టికి నీగొప్పతనంబు ధర్మమును బా ♦ టింపంగ లేకున్నచో.

191

చ॥ విలయకృతాంతమూర్తు లిటు ♦ పెక్కురు నాథులు గూల ధైర్యముల్
నిలువక యోధు లందఱును ♦ నిల్చిరి జీవములేని బొందులున్
వలె; దరుణీజనుల్ పడిరి ♦ వహ్నిని; నెన్నిదివేలు రాజపు
త్రు లపుడు తమ్ములమ్ముఁ గొని ♦ తోడ వసంతములాడి ముందటన్,

192

క॥ సూర్యద్వారము ధైర్యహార్యములై యపుడు తెఱచి ♦ యవనుల విజయా
వార్యుల నఱకుచుఁ దామును శౌర్యము రాజలఁగఁ బోరి ♦ సమసిరి వరుసన్.

193

ఉ॥ కూలిరి వేల కంగనలు! ♦ కూలిరి నూర్లకు రాజబంధువుల్!
కూలిరి వీరపుంగవులు ♦ గొబ్బున ముప్పదివేలమంది! య
వ్వేళను బెక్కువంశముల ♦ పెద్దలు గూలిరి! త్వారవంశుఁడౌ
గ్వాలియరీశుఁ డొక్కరుఁడె ♦ పాణిముతో మనియుండె! నేమనన్!

194

సీ॥ సంవత్సరంబు క ♦ ప్రముచేసి గెలిచిన చిత్తూరిలోఁ బ్రవే ♦ శించి యచటి
సాధరాజములు పా ♦ సాదంబులును గుళ్లు గొప్పకట్టడములు ♦ కూలదోసి
పెదపెద్దవగు రణ ♦ భేరులు డంకాలు గొని భవానిదేవి ♦ కోవలఁ గల
స్వర్ణదీప స్తంభ ♦ సమితియుఁ జిత్తూరునగరమ్ము ద్వారబం ♦ ధములు గొనుచుఁ

గీ॥ గుంభవిశ్వంభరాధీశ ♦ జంభవైరి దగు జయ స్తంభ మాదిగా ♦ నచట నున్న
పూర్వరాజ విక్రమచిహ్న ♦ ముల నఖిలము వీడ కక్కరు బగ్గము ♦ పాడు చేసె.

195

గీ॥ తనకు లొంగక తవిలి మా ♦ రొనిన రిపుల కన్నివిధముల సాయమైరనుచు దుర్గ
వాసులందఱ నఱకి ము ♦ ప్పదియువేలు పండువంటి సంసారముల్ ♦ పాడుచేసె.

§ Akber entered Chitore, when thrity thousand of its inhabitants became victims to the ambitious thirst of conquest of this "Guardian of mankind." All the

మ॥ తనచుట్టుకల రాతిగోడ హిమవం ♦ తంబట్లు దుచ్చేదమా
నని శత్రుల్ భయమొదిపాట నొకవే ♦ యబ్బంబులు గీరిమో
సిన విశ్వోన్నత పట్టణప్రవర మా ♦ చిత్తూర్ కటా! కాంతులె
ల్లను గోల్పోవుదుఁ గాడుగా నిలిచె! గా ♦ లం బొక నెబ్బంగిదో!

197

సీ॥ చిగురైన జమమ నొ ♦ చెప్పుచోట ముప్పదివేలపారులఁ గూల్చు ♦ జాలి తెల్లు!
కటవె భేదులు! నీకు! ♦ గడుపు నిండెనె! ప్రాతతోల్కుక్కలే! కాని ♦ దొరకఁగలదె!
దివ్వెకంబముఁ గొంటె! ♦ తీతెనే నీదరిద్రత! కటా భూరి సా ♦ మాజ్యపతివె!
కోట గెల్చితిగాక! ♦ కుంభు జయస్తాభ మేల కూల్చితి! లాభ ♦ మేమి నీకు!
గీ॥ గుడుల దివ్వెలార్చెడు పచ్చి ♦ కూశలైన జేకొనరె! యెట్లు చేయాడె ♦ జత్తురుపురి
ద్వారబాధముల్ గొనఁ! జల్లఁపడెనె కనులు! సరస గుణధామ! యశ్చరుసార్వభౌమ!

సీ॥ చిత్తూరునగర ల ♦ క్షీభాగ్య సాభాగ్య మానాటితోడనె ♦ యంతమొచ్చె;
నవల మేవాడ రా ♦ జ్యమున కయ్యది రాజధానిమై విభవ ము ♦ ధంగలేడు;
కోటల నెవరు బా ♦ గుపడఁజేయఁగ లేడు; భేరిధ్వనులు విని ♦ పిపలేరు;
పుడమితే డ్లాప్పుడం ♦ దడఁగిడిరదియులే; దొకయింట దీపంబు ♦ నుడలేడు;

గీ॥ యవనపతి చేసించిన మ ♦ హాపకార మనుదినము చాటు చిప్పటి ♦ కల్లె భయద
మృగములకుఁ గంటకావృత ♦ వృక్షములకు వాసమైయున్న! దెంతటి ♦ పాతకంబా!

గీ॥ మహిత చిత్తూరునగర సా ♦ మ్రాజ్యభవ్య నాటకాభ్యంతరమున నీ ♦ నాటి కకట!
కట్టకడతెర వ్రాల ము ♦ గళముపాడె ననఁగ ధ్వనిలేపుచుండు వి ♦ హంగతతులు!

heads of clans both house and foreign, fell and seventeen hundred of the immediate kin of the Prince sealed their duty to their country with their lives. The Tuar chief of Gualior appears to have been the only one of note who was reserved for another day of glory. Nine Queens and five Princesses with two infant sons and the families of all the chieftains not at their estates, perished in the flames or in the assault of this ever memorable day. Their divinity had indeed deserted them, for it was on Auditwar (the day of Sun) he shed for the last time a ray of glory on Chitore. The rock of their strength was despoiled; the temples, the palaces dilapidated; and to complete her humiliation and his triumph, Akber bereft her of all the symbols of regality; the nakaras whose reverberations proclaimed for miles around, the entrance and exit of their Princes, the candelabras from the shrine of the Great Mother and in mockery of her misery, her portals, to adorn his projected capital Akberabad. The abode of regality which for a thousand years reared her head above all the cities of Hindusthan is become the refuge of wild beasts which seek cover in her temples.

"Annals of Mewar."

క॥ 'పడునైదువందలును సర్వదియెనిమిది' యనిన సకల ♦ పరిభవముల కా
స్పదముని మేవాడ్ ప్రజ లాపదమును నేటికిని వినఁగఁ ♦ బాల్పడ రకటా!

201

సీ॥ ఆరణ్యమున నక్క ♦ రజరామరఖ్యాతిఁ గను శౌర్యధను లిద్ద ♦ అనుచు మెచ్చి,
జయమల్లు పుత్రుల ♦ సత్కీర్తికై వారి విగ్రహంబులు రచి ♦ పించి, ఢిల్లీ
లో మహాద్వారంబు ♦ సీమ నిర్వంకల వాని రెండేనుల ♦ పై న నుంచి
హితులును బంధులు ♦ నేతేరఁ జూపి వారల శౌర్యకథనముల్ ♦ దెలుపుచుండుఁ!

● గీ॥ గొండలట్లుండు నమ్మేటి ♦ కూజరములు వానిపై నున్న యవ్వీర ♦ వరులు నేటికి
కటకరిగి చూచువారలఁసాన్వితసమితి నెంత వెఱపుగూర్తురొ! దేవుఁడేయెఱుంగు

—*) ఉదయసింహుఁ డుదయపురముఁగట్టి కాపురముండుట. (*—

చ॥ కదనము నిల్చిపోయెనఁ ♦ గ్రమ్మరి వచ్చి తటాకముఁ ముదా
స్పదముగఁ గట్టి పే 'రుదయ ♦ సాగర'మం చిడి చెతనే వసిం
చెదనని కప్పై నిల్లదయ ♦ సింహుఁడు; పెక్కురు కట్టిచేరి రం;
దుదయపురాధిభానిమున ♦ నొప్పెఁ బురంబది వాని పేరునఁ.

202

క॥ చిత్తూరి రాజ్యమంతయు ముత్తునియలుగాఁగ నుదయ ♦ పురరాజమె స
ర్వోత్తమము చాలునంచని యి త్తటి నయ్యుదయసింహుఁ ♦ డేలఁదొడుంగె;

203

● I find nothing remarkable at the entry but two great elephants of stone which are in the two sides of one of the gates. Upon one of them is the statue of Jaimall, that famous raja of Chitore and upon the other Putta his brother. These are two gallant men that together with their mother who was yet braver than they, cut out so much work for Akber; and who in the sieges of towns which they maintained against him gave such extraordinary proofs of their generosity, that at length they would rather be killed in the outfalls with their mother than submit and for this gallantry it is, that even their enemies thought them worthy to have these statues erected to them. These two great elephants together with the two resolute men sitting on them, do at the first entry into this fortress make an impression of, I know not what greatness and awful terror.

Letter written at Delhi 1663.

Such the impression made on a Persian, a century after the event, but far more powerful the charm to the author of these annals, as he pondered on the spot where Jaimal received the fatal shot from Singram, or placed flowers on the cenetaph that marks the fall of the son of Chonda and the mansion of Putta whence issued the Sesodia matron and her daughter. Every foot of ground is hollowed by ancient recollections.

"Annals of Mewar"

- క॥ సుతు లిరువదియైదుగురై సతతము బహుపుత్రకులకు ♦ జనకుండని సొ
 మ్మతికెక్కె; గాని రాజ్యోన్నతికేమియుఁ చేయఁ డితఁ డ ♦ నామకుండగుచున్. 205
- సీ॥ ఉదయసింహుడు పూర్వమొకనాడు కొలువుండ నొకకత్తి లోహకారకుడు దెచ్చె;
 నది పదనైనదో ♦ యనిచూడ నొకపుల్లఁ గొంచెము చివ్వి యా ♦ మంచె గత్తి;
 యచటనుండిన సూక్తుఁ ♦ డై దేడ్ల బాలుడు 'కత్తు లొరుల నటు ♦ కఁగ నె కాని
 పుడకలుచివ్వ నే ♦ ర్పడ'వంచుఁ దనదు సాస్తము చీల్చె; దాన గొ ♦ ట్టమునఁ జిమ్మి
- గీ॥ నట్లు వేడినెత్తురు గాఢి ♦ యచటి రత్న కంబళంబంత రక్షసి ♦ క్షముగ నయ్యె;
 సందతాశ్చర్యమగుటై; ♦ రకుమానుఁ డచలుఁడై చూపు తుండ్ర యాస్యముననిలిపె.
- మ॥ తను నెట్లైనను జంపు నీతఁడని భీ ♦ తస్వాంతుడై తేడు "ఏ
 నిని గొంపోయి వధింపు"డంచు భటులన్ ♦ నేమిచె; వారు మహా
 వనమున్ జేర్చిరి; త్రోవనచ్చెడు సలుం ♦ బ్రాకృష్ణుఁ డిషించి యా
 తనిఁ దోడ్తచ్చుచు నిటఁ జేర్చుకొని పు ♦ త్రప్రేమఁ బొడవ వడి. 207

—*) ఉదయసింహుడు జగమ్ముని రాజుచేయఁ గోరుట. (*—

- సీ॥ చిత్తూరుమగ్గంబు ♦ చెడిన నాల్గేడ్లకు వసుధేశునకు గొప్ప ♦ వ్యాధి గలిగె;
 మఱిదులు సచివసా ♦ మంతిభాంధవజనుల్ గనుఁగొనవచ్చి; రొ ♦ క్కదినమాయ
 నుదయసింహుడు వారి ♦ నొద్దకుఁ బిలిచి "నే మనఁబోను; నానోట ♦ మాటయున్న
 యపుడ నావెన్న మీ ♦ రాచరింపఁగఁదగ్గ పనులు దెల్పినను మే ♦ లనుచుఁ దోచె!
- గీ॥ గొడుకు లిర్వదైదుగురు నాకుం గలిగిరి; సూక్తుడు ద్వితీయుఁ; డై దేడ్లుచొచ్చినపుడె
 చేరఁగొనిపోయి యాకృష్ణ ♦ సింగు పెంచుఁ బరమవాత్సల్యమున సలుంబ్రాపురమున.
- గీ॥ చందూరునినిండ జ్యోత్స్న యింపొందినట్లు సగవు మొగమునఁగులుక సుంతయుఁగలఁగక
 తనగళంబున వేడిర ♦ క్తంబునైన నేటు పాఠింపఁగల కడుఁ ♦ గ్రూరుఁ డతఁడు. 209
- క॥ అదయుం డతఁ డిటువెడలుట పదికోట్లని యుంటి; వానిఁ ♦ బార్థివుగాఁ జే
 యఁదగునె? దేశము సర్వంబు దహించు నొకింత యనల ♦ మును లేకుండన్. 210
- ఉ॥ మూడవనాడు సాగరుడు; ♦ మూర్ఖులలోఁ బ్రథముండు! నిర్వచా
 నేడులు వచ్చె; నుండఁ డెపు ♦ డేనియు నాకడ; నాల్కవేడి; యే
 నాడును ద్రవ్య మిచ్చియియి ♦ న్న రణమున్ గొనితెచ్చి పెట్టు; మే
 వాడధరిత్రి నాకొఱవి ♦ పాలనచేసిన మీకు నచ్చునే!

చ॥ నరహరి! వీడు నాసుతుల ♦ నాల్గవవాడగు; మింటఁ బెట్టినక
గురియదు వాన; నేలనిడఁ ♦ గోల్కొనబోవడు పైరు; పిల్చినక
దరియఁడు; చెంతకేగిన తు ♦ ఇంబునఁ బన్నిడు; వట్టి యగ్నియా;
నరహరిగాదు ప్రాణహరి ♦ నా కతఁ డియ్యిల నేల నర్హఁడే!

211

సీ॥ సకలమేవాణ్మహీ ♦ చక్రభారము దాల్చి పాలింపవలసిన ♦ ప్రథమపుత్రఁ
డాప్రతాపుం డెప్పు ♦ డతిసాహసికుఁడు! యుద్ధంబన్న విందని ♦ తలఁచుచుండు!
నొరులతోఁ బలుకఁడు! ♦ పరులను బిలువఁడు! నవ్వఁడు నొవ్వఁ డే ♦ నాఁడుగాని!
యనుకొన్న పనిని జే ♦ సినదాఁక విడువఁడు! నామాటయనిన నుం ♦ తయును జెల్ల
గీ॥ దిల్లనక వాకిలనక రే ♦ యెల్లఁ దిరుగు! మనరిపులు భిల్ల పతులతో ♦ మైత్రిసేయు!
నిది పెదవిదాటు వల్లని ♦ యెపుడో విడిచి! తేమిచేయును! నాభాగ్యమిట్టు లుండ!

చ॥ ఇరుపదియైదు పుత్రకుల ♦ నిర్వచినల్వరు మది యిట్టులుం
డిరి! జగముల్లుండొక్కఁ డిది ♦ నీదని నాదని కొంత కాపురం
బెఱిగిన బుద్ధిశాలి; యెపు ♦ డిట నెఱుంగి సమ స్తకార్యముల్
జరుపుచునుండు; నందఱను ♦ జక్కఁగఁ బిల్చియు మాటలాడెడుక.

214

చ॥ అదియును నాఁడువారని య ♦ నాదర మూనక యమ్మ యప్పయుం
చెద గరఁగఁ జరించు; నేపు ♦ డేనియు శౌర్యము గిర్యమంచునుక
వదరఁడు; బైటబోఁడు; భయ ♦ భక్తులు గల్గిన ప్రోడ; సన్మణా
స్పనుడని మీరెఱుంగుదురు ♦ వాని నొకించుక సేపు చూచినక.

215

చ॥ కొడుకుల శ్రేయముక డలఁచి ♦ గొప్పగఁ ద్రాడులు చెప్పఁగూడ, దా
లేడె సకలావసీభరమఁ ♦ దాల్చుగ యోగ్యుడ; నాను మాటలక
బెడచెవిఁ బెట్ట కాదరము ♦ పెంచుదు నాను ననంతరమ్ము మీ
రుడుగక సింహాపీఠమున ♦ నుంచుచు వానిని రాజుఁ జేయుఁడీ!

216

మ॥ మఱియొక్కం! డధికారమంతయు సలుం ♦ బ్రానాథుడుక నాయనం
తరమందుక వహించి యేర్పఱచు రా ♦ ణా నొక్కనిక గాన; ని
త్తటి నాతో జయముల్లు రాజగను నుం ♦ స్థాపితునం చాతఁడి
దఱలోఁ బెప్పుమఁ జేతఁజేయిడినచో ♦ నాయూర్మై శాంతి గనుక.

217

మ॥ అనుచుక బల్కినఁ గృష్ణసిం గుదయసిం ♦ హాధీశ్వరుక “సయను
జ్ఞను బాలించిన మేటిభాగ్యమగు; రా ♦ జస్థానసింహాసనం

బునఁ జూతుఁ జగమల్లు; నేకొఱ మనం ♦ బుఁ జేరఁగానీకు; దే
వుని ధ్యానించుచు శాంతి నొందు"మని సం ♦ బోధించె నయ్యుండఱు.

218

చ॥ త్వరఁపడి కృష్ణసింగు వసు ♦ ధాపతిమాటల కొప్పెనంచు నం
దఱును నతృప్తిగాంచి వగ ♦ దారొక్కని కుందిరి; కాని, కత్తివా
దరకరణిఁ బ్రతాపగుణ ♦ తన్మయుఁ డప్పలిరాజుమ్రొల నె
వ్వ రిదియుఁ గాదు కూడదని ♦ పల్కఁగ నేర్తురు ధైర్యమూనుచుఁ!

219

మ॥ శిరముల్ వంచుచుఁ బ్రక్కప్రక్కలకు వి ♦ చేసెన్ మహామండలే
శ్వరసంఘము; ప్రతాపుమామయగు నా ♦ ఝాలూరిరా వల్లుడ
ద్దిర! రాజౌనను నాస లూఁడెనని చి ♦ తించెన్; మహారాజ్ఞియున్
గరమున్ శోషిలె; బంధు లందఱును బా ♦ క్కజొచ్చి రవ్వార్తకున్.

220

మ॥ "అవురా! పుత్రులలోన జ్యేష్ఠుఁడు ప్రతా ♦ పాలంకృతుం డాప్రతా
పు వృథాచేసెనె రాజ్యహీనునిగ నీ ♦ భూమిశుఁ! డాకృష్ణసి
గవలీల్ దలయెట్టులూఁపె! నెటుచే ♦ యవచ్చు! నెద్దిన న
న్న పెన్ గొట్టమునందుఁ గట్టుడను చం ♦ దంబయ్యె! నేఁడెంతయున్.

221

మ॥ కమలాస్తానవ్యయమా! భవత్కృతమచశా ♦ ఘంటేమె! రాముండు పూ
ర్వము కొన్నేడులు మానియుండనలసెన్ ♦ బట్టాభిషేకంబు; చం
డమహీనాథుఁడు లేకయే చనియె; నీ ♦ నాఁ డీప్రతాపుండు స
ర్వముఁగోల్పోయెను; దుర్బలుల్ జనకు లా ♦ రా! యెంతకున్ గర్తవ్యం."

222

—*) ఉదయసింహుఁడు దివంగతుడగుట. (*—

చ॥ అని వగనొంది బంధుజను ♦ లంద అరుంతుడమా విషాదవే
దనలను బొంది కుందిరి; ప ♦ దంపడి యజ్ఞననాథు జబ్బు హె
చ్చెను; మఱునాటిచే యుదయ ♦ సింహుఁడు తాఁ బరలోకయాత్రకే
గెను, సుతులున్ సతీజనము ♦ కేవల దుఃఖపయోధి ముగ్ధగళు.

223

క॥ అవనిపతులు మరణించిన శవముఁ బురోహితుని యింట ♦ జక్కవిడువ నం
త్యవిధుల నలండు దీర్పుట యపుఁ బూర్వాచార మచటి ♦ యధిపుల యిండ్లకు.

224

క॥ వరసాధము 'నాచోకో' నగరులోఁ బట్టాభిషేక ♦ కార్యక్రమముల్
జరుగఁగఁ దొడఁగె; ముహూర్తము త్వరఁపడి జగమల్లుడలరఁ ♦ దరియఁగవచ్చెన్.

225

—*) పట్టాభిషేక పర్యంతము. (*—

సీ॥ పన్నీరు పునుగు జ ధ వాది య త్తరు దెచ్చి యెల్లవీధులయందుఁ ధ జల్లినారు!
పొరిగృహంగణము కం ధ బముల రంభా స్తంభనివహంబులను దెచ్చి ధ నిలిపినారు!
సౌరభంబాలుకు మం ధ దారమంజులమాలికలు తోరణంబులు ధ గట్టినారు!
భవనగురుండొందుఁ ధ బూర్ణవైభవమంచు స్వాగతాక్షరములు ధ వ్రాసినారు!

గీ॥ దివ్యమగు రంగవల్లులు ధ దీర్చినారు! పెక్కెడలఁ జల్వపందిరుల్ ధ వేసినారు!
బీదలకు నన్నమేర్పాటు ధ పెట్టినారు! సిరులఁజమ్మంగఁ బురమెల్లఁ ధ జేసినారు! 21

సీ॥ సౌభాగ్యలక్ష్మి కా ధ స్థానమొక్క! యనఁ బలువిధాలంకార ధ ములను గూర్చి
నిత్యజయోత్సవ ధ నిలయమై యలరార నాస్థానమండపం ధ బలవరించి
సమచతుష్కణ వి ధ శాలవిత్తర్జిపై నవరత్నదివ్యసం ధ తతులు గలిగి
కనకమయంబు ను ధ త్కటకాంతి మంతమా నొక్కసింహాసనం ధ బానరనునిచి

గీ॥ దానికవ్వల శోభాప్ర ధ ధానమైన పీఠపంక్తులు వరుసగాఁ ధ బెక్కునిలుప
నిండ్రుని సుధర్మయోయన ధ నెసఁగె! సుప్ర భాస్థలంబగు రాజాసంభాస్థలాబు. 22

గీ॥ సమచతుష్కణవేదికాం ధ తమునఁ దూర్పు కొనను సింహాసనమునకు ధ వెనుక నొక్క
వేయియవరంజిరణముల్ ధ వెలుంగ నలరె నతితరానందదంబు సూ ధ ర్యధ్వజంబు 23

సీ॥ గావలియోపతి మొదల్ ధ గాఁగలిగిన రాజపరమేశ్వరులు కుడి ధ ప్రక్కఁ దనరఁ!
జత్తురిరాణాల ధ సేవిండు సామంతజనపతుల్ వామచా ధ ర్షమున వెలయ!
నున్నతోద్యోగసం ధ పన్నులై శూరులౌ రాజబంధులు వెనక ధ ప్రక్క వెలుంగఁ!
గవులు వై వజ్రాలు ధ గాయకుల్ చారణుల్ సింహాసనముముందుఁ ధ జెలఁగుచుండ!

గీ॥ బహుళసంఖ్యాకులగుచు భూప్రజలు వికసి తాస్యములతోడ వచ్చి యందందనిలువ!
నిత్యకల్యాణమందిర ధ నియతి నొప్పి యాసభామందిరం బప్పు ధ దండగించె! 24

—* { జగమల్లు సింహాసనము నెక్కరాఁగా సలుగ్రా కృష్ణసింహవిభుఁ } *—
డనుమతింప కపోవుట.

మ॥ అరుదెంచె జగమల్లు నూత్నతరది ధ వ్యాలంకృతుల్ మేనన
చ్చెరువు గొల్పఁగఁ దాల్చి; తత్త్వణమె యా ధ సింహాసనంబెక్కి భా
స్వరశోభాకరరాజదండమును హ ధ స్తంబుడుఁ గీలించి “యం
దఱు నన్నొల్పిడు మీకు నెల్లరకు రా ధ ణానైతి నే నిత్యజిత్.

మ॥ అని యెంతో యధికారముక్తువలె నం ♦ దాసీనుడౌవాని బో
రనఁ జేరకజని బుజ్జగించుచు సలుం ♦ బ్రా కృష్ణసింహుండు లా
ననువా మాటల “సింహపీఠమిది దే ♦ వా! నీదిగా దాప్రతా
పుని; దవీరుడు వచ్చు; లేచి యిటు నీ ♦ పుక రమ్మ దూరమ్మగఁ. 231

క॥ అదియు నృపుడు కాఁదగువాఁ డుదయం బభిషేకమై ము ♦ హారము దరియక
గదియఁదగు సింహపీఠం; విడి తగునే! ముందెవచ్చి ♦ యిటుఁ గూర్చుండక.” 232

మ॥ అని పల్కఁ జగమల్లుఁ “జేమనెద వా ♦ హా! నాఁడు మాతండి) చె
ప్పినయాచొప్పున సమ్మతించియును నీ ♦ వేళక ననుక లేచిపా
మ్మని యెట్లాడెమ! ధర్మసూక్ష్మముల నా ♦ వంతులనఁ బాటంప! వె
వ్వని రాజుక బొనరించె దండ్రీ యతఁడే ♦ పాలింప నర్హుండగుక. 233

ఉ॥ ముప్పదియేఁడు లేలి చనె ♦ భూమిని! దండ్రీయనుజ్ఞగాక నీ
విప్పుడు చెప్పినక వినెద ♦ నే! యివి యేటికి వెట్టిమాట! లే
నొప్పును! నన్ను వీడి చను ♦ మూఱక! వద్దని గద్దరింప నీ
కెప్పుడు గల్గె బాధ్యత! యి ♦ నీ! జగమల్లుఁడు నీకలంతినే!” 234

మ॥ అని కోపమ్మునఁ బల్కు నాతని సలుం ♦ బ్రాధీశుఁడుక చూచి “నీ
జనకుం డక్కట! ధర్మముక విడిచి రా ♦ జ్యంబందు నిన్నుంచుమీ!
యన నాఁడో మఱునాఁడో చచ్చు; నపు డే ♦ లా యామహీనాథు నా
జ్ఞ నిరోధింప నటంచు మంచిదని శీ ♦ ర్నంబూచి దాఁటించితిక. 235

మ॥ అటుగాకుండిన నాప్రతాపుఁ డఖిల ♦ త్సాధీశ్వరుల్ గొల్వఁగాఁ
బటుదర్పంబున సౌర్వభౌముఁడగుచుక ♦ బాలించునక మాట నీ
కెటులక జ్ఞప్తిని లేదు! బంధువులు భూ ♦ మీశుల్ హితుల్ భూజనం
బెటుమాన్వగల! రమ్మహాత్ముని బలం ♦ బేమంచు భావించితో! 236

మ॥ అతిపూజ్యంబని తండ్రీయానతికి శీ ♦ ర్నంబాగ్ని కూర్చెండెగా!
కతఁడే రేగిన దేవదైత్యులకు శ ♦ క్యంబానె వారింప! ని
చ్చతురంభోనిధి సంవృతాఖిలమహీ ♦ చక్రంబునుక భస్మసా
త్కృతముక జేయఁడ! కుయ్యో మొట్టొయనినక ♦ దిక్కుండ దామిఁదటక. 237

సీ॥ జననమాదిగ వేయి ♦ కనులతో నాతని వీరవ ర్తనముఁ గ ♦ న్నెట్టియుండు!
రవికులోద్భవ రాజ ♦ రాజశిరోమణి కాఁదగ్గ గుణకోటి ♦ కల దతనికి!

- మేవాడఖనిని జ + స్థించిన మణులలో నింతతేజముగల + దేదిలేదు!
చిత్తూరురాజ్యం + స్మృత్యాగ్రవశమున నేకలింగేశ్వరదే + యిట్లు వాడమె!
- గీ॥ నువ్వీ రవిచంద్రతారక + లుండుదాళ నవతరింపబోడ డట్టి మ + హామహుండు!
కోటి బ్రహ్మాండములనైన + గోట మీటి పట్టభద్రుని జేతు! నా + ప్రాణమాననీ
మ॥ అనిశోతాపరాక్రమస్ఫురణ రా + జ్యంబేలె! సంగ్రామసిం
హునివెనక బలహీనుఁ డయ్యుదయసిం + హుం డెక్కిరాకుండఁ దీ
వ్రనితాంతాప్రతిమప్రతాపుడు పౌతా + పస్వామి సింహాసనం
బునఁ గూర్చుండియెయ్యన్నఁ జిత్తురుపురిక + బోగొట్టి యిట్లేస్తుమే! 2
- ఉ॥ ఏమని రాజ్యభారము వ + హించెనొ, నాటనుగోలె ముప్పలై
సీమకుఁ దెచ్చె; యుద్ధమనఁ + జేటెడు గుండెలుగాఁగఁ బాతె నూ
తామడ; కాలమెట్లాచనె; + నాతఁడు మేలనిపింతువీవు; నీ
తో మహిరాజ్య మాకొటవి + తోఁ దలగోకిన యట్టులుండదే! 21
- ఉ॥ ఇప్పటి దేశకాలముల + నెంచిన నప్రతిమానశౌర్యఁడా
యొప్పులకుప్ప సర్వసుగు + ణోన్నతుఁ డింకఁ బ్రతాపుఁడొక్కఁడే
తప్పక రాజుగా నిలువ + దార్ధ్యము గల్గిన బుద్ధిశాలి! ని
న్నిప్పుడు నిల్వినక జెఱతు + వేమియుఁ జేతికిఁ జక్కకుండఁగక. 21
- ఉ॥ కాన మదీయబోధనముఁ + గైకొని ప్రక్కకురమ్ము; మార్ధ్యముక
మాను"మటన్న లోకమున + మంచియుఁ జెడ్డ యెఱుంగనట్టి య
జ్ఞాని యతుడు "నీనుడులు + సాగవు; పొమ్మిక నన్నువీడి; యే
మైనను సింహాసీతి విడి + యవ్వలికేగ నొకింతయేనియుక.
- మ॥ జనకుం డాజ్ఞయొసంగె; నక్కతన రా + జస్థానసింహాసనం
బునఁ గూర్చుండఁగ నేనె యస్తుఁడ; ననుక + బోనాడుచుక బ్రక్కకుం
పిన సామంతులు భూజనుల్ కినిసి యి + ధ్లే నిన్ను శిక్షింతు; గొ
క్కనివీ విందట నేమిచేసెదవో! చ + క్కక జూతుగా కియ్యెడక. 24
- శా॥ ఏమయ్యా! యిటు చూచుచుండెద రిదే + మీ చోద్య! మాదగులెం
తో మేలే! యొకయక్రమంబు తమక + న్నుల్ చూడఁగా సాగనీ;
రేమో యాతఁడు వ్రేల భీతిగొనఁగా + నేలా యదల్పుండు; మీ
కేమే బ్రాణభయంబు గల్గినను నే + నిందుండి కాపాడెదక. 24

ఉ॥ ఈనిన సింహపుట్టు పయి ♦ కీతండు దూకెడి నమ్మచెల్ల! పు
ద్దైన యొకండు తానె బల ♦ మంతగఁ జూపిన మీరు పల్వురెం
తేనియుఁ బట్టుపట్టినను ♦ నెంతలు పుట్టునో! వ్రేలు వాచి రో
లైనను రోలు వాచినఁ గ ♦ టా! మితయుఁ మఱి మేర యుండునే.”

245

—*) సలుంబ్రా కృష్ణసింహవిభుడు కోపోద్దీపితుడగుట. (*—

మ॥ అని పీఠమ్మున వెన్న-నానుకొని సా ♦ ఖ్యాసీరుడౌ నాతనిఁ
గని కృష్ణుండును “మేలు, తాతకును ద ♦ గ్గఁ నేర్పు ధీశాలివా
మనుమం డైతివి; వీరలందఱు నినుఁ ♦ బట్టాభిషిక్తుఁ బొన
ర్చిననుఁ దాఁకెమవారె! నీకుఁబలె వా ♦ రిఁ వెఱ్ఱియుఁ సోకెనే!

246

శా॥ రాణాలఁ బొనరించు బాధ్యత సలుం ♦ బ్రావారిదఁ మాట యీ
క్షోణిఁ గల్గిన వారెఱుంగఁగల; రి ♦ చో నేఁ బ్రతాపుఁ మహా
రాణాగా నొనరింతుఁ; గూడదను ధీ ♦ రగ్రామణుల్ గల్గినఁ
బాణిఁ బైకెగనెత్తుఁ; డిప్పుడె యెదు ♦ ర్పఁ వత్తు నత్యుద్ధతిఁ.

247

మ॥ ఇది నాయుంటికి నాదువాకిలికినై ♦ యేఁజేయు కార్యంబె! యి
య్యదనఁ యోగ్యు సమర్థ భూధవుని జే ♦ యఁ నిత్యకల్యాణముల్
పొదలఁ రాజ్యము సౌఖ్యముఁ గనెడి; న ♦ ట్లుఁ గానిచోఁ జెందు నా
పద; యప్పాపము పెద్దపే ర్లలరుటఁ ♦ వ్యాపించు మాబొంట్లకుఁ.

248

మ॥ పనియే మొక్కరితోడ నాకిక! సలుం ♦ బ్రాకృష్ణుఁ డన్యాయముల్
తనమ్రొలఁ జరుగంగ నోర్వఁడని పె ♦ ద్దల్ చేయు నాశీస్సుకే
వినయం బూనెద; నిన్నుఁగాని మఱియుఁ ♦ వేతెవ్వరిఁ గాని మ
న్ననలఁజేయఁ; బ్రతాపునిఁ బతిగ సం ♦ స్థాపింతు మేవాడకుఁ.

249

ఉ॥ మెత్తని మంచిఘాట లివి; ♦ మేలని వైశమ లేచి రమ్ము; లే
దిత్తటి లేవనన్న నిను ♦ నెత్తుచు దూరము చేర్తు” నన్న న
య్యుత్తముఁ డింతయుఁ గదల ♦ కుండినఁ గృష్ణవిభుడు చేతితో
నెత్తి మృగేంద్రపీఠి విడి ♦ యేగఁగఁజేసెను బట్టి త్రోయుచుఁ.

250

ఉ॥ త్రోసిన నేమిచేయుటకుఁ ♦ దోఁపక యాజగమల్లుఁ డీసునుఁ
రోసము తన్గలంప వడి ♦ రోజుచుఁ గేసరిరాజుచేతిలో

గిరి వారిదప్పుకొను ధైర్యవడి గానని గొట్టెమాడ్కి నా
లో సభవీడి యశ్రుతత ధైర్యచనుడై చనె బీదమోముతో.

251

మ. “అవ్వరా! యెంతటి పూజ్యచిత్తుడు సలుం ధైర్యశుం! ధీవేళలో
వశకాశంబు లభించుమాత్రమున న ధైర్యంబు వారించి ని
క్కువ మేపారంగ ‘సింహపీఠముపయి’ ధైర్యగుండు యోగుండు భూ
ధివంశుండు ప్రతాపుడే” యనియె ని ధైర్యునిచిత్తుబునక.

252

మ. అమృతంబు మలయాద్రిమందపవనం ధైర్యంబులు స్వచ్ఛభా
వము గోల్పోయిన బోవవచ్చును! సలుం ధైర్యకృష్ణు మాలిన్యతే
శమునక సోదదటం చెటింగియు నజ ధైర్యచ్ఛ మాధీరు చి
త్తుమునక దప్పదలంచియుంటి మహరా ధైర్యయ్య! నెంతేనియు.

253

మ. వనితలఃకేరి వంటయిలు ధైర్యని యాజగముల్లు వీడి మా
నవగు సూరిచివట్టి యభి ధైర్యమానధురంధరు విక్రమైకవ
క్తరు కవివంశవర్ధను బ్ర ధైర్య తాపు ధరాధిపుఁ జేయనుండెడిక!
మరియెడఁగత మీతఁ డతి ధైర్యమానుషకీర్తి సహస్రవర్షముల్”

254

—* { సలుంధైర్యకృష్ణసింహవిభుడు సింహాసన మధిష్ఠింపుమని
ప్రతాపసింహుని భాగించుట. } *—

మ. అని నామంతులు భూప్రజాభులు సలుం ధైర్యశు వేనోళ్ల గీ
క్రమముతోచేయ “శుభాభిషేకము నొన ధైర్యబోదము” చందఱక
వలెవెంటఁగొని కృష్ణసింహుఁడును నా ధైర్యంబునందుండి భూ
వనివాసంబునుజేరి యచ్చట బ్రతా ధైర్యస్వామికే మ్రొక్కుచుక,

255

మ. కష్టకృష్ణము చొక్క ధైర్యజాతు! యద్ధ ముగాదిపండుగయల్లు ధైర్యచుండు!
నాహరికాగ్రత ధైర్యుడవు! పరులబాధలు చూచి యోర్వ ని ధైర్యముగాదు!
వీరపూజ్యము నీయు ధైర్య దేవ! నీతండ్రి మార్భ్యముగాఁగ ధైర్యదలంచి
క్షేపపుత్రుడవౌటఁ జెందఁగావలయు మేవాడ్డేశసామ్రాజ్య ధైర్యముబాపి
మీరువీరు శత్రుకైత్తురు ధైర్యమారుడనుచు నల్లజగముల్లునకొసంగు ధైర్యమి! నవ్వు
వలక నాదేల యని తల ధైర్యచియుంటి! సమయమైనట్లు మాచుకొందమనితలంచి
నామంతులు ననుండి నీపయిన నా ధైర్యభరంజెల్ల దై
వము; నావగు విన్నపంబుఁగొని రా ధైర్యుని దోస్తంభకే

- || భీరంగంబున నిల్చి ధర్మమునఁ బా ధింపఁ బ్రయత్నింపు పు
ష్పారామంబటు సౌఖ్యసౌరభములుఁ ధి వ్యాపింప దేశమునఁ.” 257
- మ|| అని వాక్రుచ్చిన నాప్రతాపుఁడు సలుం ధి బ్రాధీశు వీక్షించి “మ
జ్జనకాభీష్టముఁ దీర్పకుండినను నా ధి చంద్రార్క ముగ్రాపకీ
ర్తిని నేనొంద నె! ధర్మదూరగుడనై ధి దేవేంద్రభోగంబులఁ
గనుకంటెఁ నిరుపేదనై మనుట యో ధి గ్యంబంచు భావించెదఁ.” 258
- ఉ|| ధారణిరాజ్యముఁ స్థిరమె! ధి ధర్మము దేవునియట్లు సుస్థిరం
బై రహియించు; ధర్మమును ధి నాదట మీఱఁగనోప! దండ్రీకిఁ
మారటతండ్రీ! వందఱకు ధి మాన్యుడ వీవొనరించు నాజ్ఞలఁ
దూరముసేయనోప! నెటు ధి తోఁపక చిత్తము తత్తరించెదఁ.” 259
- చ|| మృదుహృదయుండు మాజనకుఁ ధి డెప్పుడు నీమమహాభుజంబె యా
స్పదముగ రాజ్యమేలెను! భ ధి వత్కృప సుంత తొలంగియున్న ని
య్యదయపురంబునుఁ నిలిచి ధి యుండను! మేమును నిల్చియుండ! మో
సదయ! భవన్మహోఽకృతి ధి సర్వజగన్నతిపాత్రమై తగుఁ.” 290
- చ|| అని యెటుచేయఁదోఁప కిటు ధి లాడు ప్రతాపుని జూచి “దేవుఁడే
నిను సృజియించె సర్వధర ధి ణీస్థలికిఁ బతిగాఁగ జ్యేష్ఠసం
దనునిగ; నీవు రాజగుటె ధి ధర్మము; భూప్రజ యే యుదాత్తవ
ర్తను వరియించునో యతఁడె ధి రాజగ నిల్పుట యెదుఁ గ్రొత్తయే!” 261
- మ|| అని కృష్ణుండు వచించిచూడఁగనె య ధి ధ్వుండున్న సామాతులుఁ
జను లొక్కుమ్మడి నైకకంఠ్యముగ “రా ధి జస్థానసింహాసనం
బునఁ గూర్చుండి ప్రతాపుఁడే నృపతియై ధి పూర్ణప్రజామోదముఁ
గని పాలించెడుఁగాక నిర్మలయశః ధి కల్యాణముల్ చేకురఁ.” 262
- శా|| మేమై కోరు ప్రతాపునిఁ విడుచుచుఁ ధి మేలంచు నీవల్ల సు
శ్రాముఁ దెచ్చిన శౌరిఁ దెచ్చిన సమా ధి ధానంబు మాకుండ దే
మో! మమ్మందఱ నుద్ధరించుననుచుఁ ధి ముందెంతకాలంబుగా
నో మాకున్నవి కోర్కె! లి ప్తితని నో ధి హో! వీడఁగా నేర్తుమే. 263
- ఉ|| ఎప్పు డింతండు రాజగునో! ధి యెప్పుడు కన్నులవిందుగాఁగ మా
యప్పను జూతుమో! య నెడి ధి యాసలు కొండలువోలె నుండు! నీ

యొప్పుమి నేమియు బలుక ♦ నోడితి: మితకు నీప్రతాపుడే

తప్పక రాజుగావలయు! ♦ దప్పదు! తప్ప"దటంచు బల్కినఁ;

264

చ॥ "కనుఁగొనినాడవే ప్రజల ♦ కాతుక! మిందఱకోర్కె ప్రోసివే

యనగునె! సన్నుహూర్తము ర ♦ యంబున డాసె! శుభాభిషేకమున్

బాసరుతు! మాజ్ఞ సేయు"డని ♦ మ్రొక్కి వచించెడు కృష్ణసింహు ప్రా

ర్థనమును ద్రోయఁజాలక ప్ర ♦ తాపుడు సమ్మతిఁజూపె నయ్యెడన్.

265

—*) ప్రతాపసింహుని షట్కాభిషేక మహోత్సవము. (*—

క॥ కొంగులముడి యలరారఁగ బంగరుపీటల విభుండు ♦ పాశేష్వరియున్

జెంగటను నమరసింహుఁ డనంగనిభుండు గూరుచుండి ♦ రతిహర్షమునన్.

266

మ॥ హరభట్టారకముఖ్యభూసురులు మం ♦ త్రానీకముల్ పల్కి బం

గరు కుంభంబులనుండు వార్ధిజలమున్ ♦ గంగాపవిత్రాంబు ల

బ్బురమున్ గొల్పఁ బ్రతాపసింహునకునై ♦ మూర్ధాభిషేకంబు చే

సిరి సుపూర్ణ విశుద్ధచిత్తముల నా ♦ శీర్వాదముల్ చేయుచున్.

267

సీ॥ సారభసురభిశ ♦ వారిపూరమ్ముల జలకంబుఁ దీటిచి, ♦ జిలుఁగుబట్టు

వలువలు ధరియించి, ♦ తలను ముత్రైపుసరుల్ కలకలలాడు పా ♦ గా ధరించి,

విలువవజ్రాల సా ♦ మ్ములు మేననిడి, సుగంధద్రవ్యములను గా ♦ త్రమున నలది,

మందారకుసుమదా ♦ మము వక్షమునఁ దాల్చి, సూర్యదేవుని మ్రొక్కి, ♦ స్తుతులొనర్చి,

గీ॥ యోకలింగేశ్వరుపదంబు ♦ లెదఁ దలంచి, భక్తిషెయి భవానీదేవిఁ ♦ బ్రస్తుతించి,

గురుల హరిచంద్రభట్టార ♦ కులను గొలిచి, యాప్రతాపుఁడాస్థానమునందుఁజేరె.

క॥ పరిపుల్ల రుచిర సరసిజ పరంపరలు నెఱపి నటు స ♦ భాభవనం బ

ప్సరజనముల నెమ్మోములఁ బరమామోదమున నపుడు ♦ భాసిలుచుండెన్.

269

సీ॥ దై వజ్ఞమణులు త ♦ దేవలగ్నంబంచు సమయంబు చూచి హె ♦ చ్చరిక చేయ!

వేదభూసురులు దే ♦ వీంవాచమచు మంత్ర ముచ్చైస్సవమున వా ♦ కుచ్చుచుండఁ

జారణుల్ పూర్వమ ♦ హీరమణిభిషేక ప్రసంగములు వే ♦ డ్కను బరింప!

వందులు జయజయ ♦ భావనపూర్వముగఁ బ్రతాపశబ్దమ్ము సం ♦ దడిగఁబొగడఁ

గీ॥ జంద్రభట్టారకుండు ర ♦ సంబుగురియు పెక్కుకల్యాణ వృత్తముల్ ♦ ప్రీతిఁజదువ!

నెంతసంతోషభరమొకో! ♦ యెవరెఱుఁగుదు! రందఱును మేను మఱచుచునవశులైరి.

కలనాదం బలరంగ, మంగళతూర్యములెల్ల మ్రోగ, ♦ గాయకులును బాటలు పాడ, నాప్రతాపుడు కొలువున సింహాసనమున ♦ గూర్చుండె నొగిన్. 271

ఆమహాన్నతశుభసమ ♦ యమున హర్ష సరభసములైన బహుళ మా ♦ స్తములనుండి యాసభాస్థలి నపుడె పె ♦ ల్లాక్రమించి కురిసె మెఱుంగారు బంగారు ♦ విరులవాస. 272
బంగారు బభ్రేరమున జ ♦ వాది పునుగు పచ్చికస్తురి మెదిపియు ♦ దెచ్చి యియ్య నాప్రతాపుని వికసితా ♦ స్యంబునందుఁ దిలకమును సలుంగ్రాభర్త ♦ దిద్దె నపుడు.

అమితోత్సాహముతో ఖణీశ్వరుని చా ♦ యన్ వెల్లు దుద్దంతభి
క్షము మధ్యంబునఁ గట్టి రత్ననివహా ♦ క్రాంతంబునౌ రాజదం
డము హస్తంబున కిచ్చి హాటకకిరీ ♦ టంబున్ దెసల్ నిండు తే
జముతోడన్ మిఱుమిట్లుగొల్పుఁగను సు ♦ స్థాపించె మూర్ధమ్యున్. 274

“భరియింపకగలఁ డీత్రాపుండిక మే ♦ వాడేదేశామ్రాజ్య; మి
త్తటి రాణానొనరించితిన్; బంజలు శ్ర ♦ ధ్ధాభక్తులేపార ని
పురుషశ్రేష్ఠుని గొల్వండి”యని కరం ♦ బుల్ మోడ్చి ముమ్మాటులున్
సరపైఁబాగి నమస్కృతుల్ సలిపె నా ♦ నందాభినిర్నుండై. 275

‘గొడుగు పట్టినట్టులు చల్వ ♦ గూర్పనేర్చ! రామరాజ్య మీతని”దని ♦ ప్రచురపఱుపఁ
బట్టిరి సితాతపత్రీ; మ ♦ ప్పట్లఁ గదలెఁ జామరగ్రాహిణుల హేమ ♦ చామరములు.
సూధదేంద్రపుత్రికబోలు ♦ పుణ్యసతులు దొడ్డముత్తైదువలు హస్త ♦ తోయజముల
సరుస బంగారు దీపాల ♦ పల్లెరములతో నివాళించి రపుడు భూ ♦ జాని నచట. 277

సత్నముల నొక్క కనకపా ♦ త్రమునబోసి హారతుల నెత్తి యంగన ♦ లవనిఁ బోసి;
సవి వెలిఁగె నాకసమునిండ ♦ నలముకొనిన వివిధ తారకా కోరక ♦ వితతి మాడ్కి.

అంతట నొక్క రొక్కరుగ ♦ నానృపశేఖరు పాద పంకజ
ప్రాంతముఁ జేరఁబోయి విన ♦ యమ్మలరార నమస్కరించి సా
మంతులు భూజనంబులు క్ర ♦ మమ్మున వస్త్రములున్ విభూషలున్
సొంతరలాడఁ గాన్కలిడి ♦ తోరపు హర్షము లొంది రయ్యెడన్. 279

హరభట్టారకుఁ జంద్రభట్టకవి వ ♦ స్త్రాలంకృతుల్ పెట్టుచున్
యితోపింపఁగఁజేసి యల్ల న సలుగ ♦ బ్రాన్వామికిన్ మ్రొక్కి “యా
సరణాబ్జంబులు నాకుసేవ్యములు మా ♦ చండక్షమానాథు శ్రీ
సరణంబుల్ వలె” నంచుఁ బీఠమున హ ♦ ర్షం బొప్పునాసీనుడై,

మ॥ “పువులుక్ బూచి సమస్తభూతలమున ♦ వ్యక్త గొల్పెనక్ మాడ్కి నూ
త్నవికాసస్ఫురణంబు వెంటగొని చై ♦ త్రంబుక్ బ్రేవేళించె; రా
ణ్ణివహంబుల్ ప్రజ లేగుడేరంగ భవా ♦ సీమాతకుక్ బ్రీతిగాఁ
గ వరాహంబులవేటలాడ నరుగం ♦ గా నెంచితిక్ గానకుక్.” 21

మ॥ అని తేడాడినఁ గృష్ణసింహుఁడును “దే ♦ వా! చైత్రమాసోదయం
బున నూత్నంబుగఁ బట్టభద్రులయిన ♦ ప్లుక్ వేటకై కానకుక్
జను టాచారము తొల్లనుండియు; భవ ♦ చ్చాపంబునక్ నేడు గూ
లిన సశ్వంబులఁ బట్టి భావిఫలముక్ ♦ లెక్కింతు ట్కోణీజనుల్.” 22

—*) పట్టభద్రుఁడయిన ప్రతాపసింహుని సాగరసింహుఁ డాక్షేపించుట. (*—

చ॥ ఇది శుభసూచనం బిప్పుడె ♦ యేగుడ”మంచన నెల్లవారు నొ
ప్పదమనునంత గోడపయిఁ ♦ బిల్లి విధంబున దూఁకి సాగరుం
డెమరయివచ్చి “యేటిపని! ♦ యెచ్చటి కేగెడు! రాజ్యలాభముల్
గుదిరెనటంచు సంతసము ♦ గొప్పగఁ గల్గెనె! నీకు నియ్యెడక్.” 23

మ॥ అరరే! యాజగమల్లుఁ బోదరిమి య ♦ న్యాయంబుమై భారణీ
భనముక్ గొంటివి; మంచి చెడ్డ లవి దోఁ ♦ పకలేదె! యేచట్టపుం
బరిపాటిక్ వహియించి చేసితివా! వ ♦ హ్వ! నేటి నీసేత యె
వ్వరికిక్ శక్తి యెసంగు వారె నృపులక్ ♦ భంగిక్ నిరూపించెడిక్.” 24

చ॥ ఇది కొఱమాలినట్టి పని! ♦ యింతటి దుర్జయముక్ గనంగ నా
హృదయము నిల్వలేదు; నిను ♦ నిండులనుండియు సుంత యవ్వలక్
గదలఁగనీను; నన్నుఁ గడ ♦ గాఁ దొలఁగించి యభీష్టకార్య మిం
పొదవఁగ దీర్చు; మేను మని ♦ యుండిన సాగపు సీప్రయత్నముల్.” 25

మ॥ అని యాతండు సరోష దృష్టిని సలుం ♦ బాధిశ్వరుక్ జూచి “యే
మనఁగావచ్చును నిన్ను! నేడిచట న ♦ న్యాయంబు నీవల్ల నే
జనియించెజమి; యిప్పు డేమచుచు మె ♦ చ్చుక్ జేతొ! లోకం బిహీ
యనదే నిన్నని; స్వామిభక్తియనఁ గ ♦ ట్టా! యిట్టిచై యుండునే!

గీ॥ పాసపూర్వాక్షరమునండు ♦ వలె సమస్త గుణగణంబులు నీయందుఁ ♦ గొఱతలేక
యలరవలెఁగాక! యుజక ని ♦ న్ననుసరించు నతని నననేటి కోసలుం ♦ బ్రాధిపాథ!”

—*) సలుగ్రబాకృష్ణసింహవిభుడు సాగరసింహునకు హితము నుపదేశించుట. (*—

చ॥ అనుచుఁ బ్రతాపుఁజేరఁజను ♦ నాతనిఁ గన్గొని కృష్ణసింగు “సి
వనుజుఁడ వమ్మహాప్రభున; ♦ కాయన నిందఱులోన నిప్పు డి
ట్లనుచు నిరోధముఁ సలుప ♦ న్యాయమె! శత్రువులెవ్వ రిట్లు కా
దని యెదిరింపఁ నియ్యదియు ♦ నార్యులు మెచ్చెడి మేటికార్యమే! 288

చ॥ కలకలలాడుచున్న సభఁ ♦ గల్గిన లోకుల మోములెల్ల ముం
గలములమాడ్కి నైన వివె ♦ కన్గొను దారుణమైన నీచు మా
టలు వినంత; కోపము వి ♦ డకజను నిత్రటి; శాంత మూనఁగాఁ
గలిగిన మేలు సుమ్మిపుడు; ♦ గడ్డము పట్టి వచింతు సాగరా! 289

మ॥ మనమందుఁగల క్రోధముఁ విడువు; నా ♦ మాటఁ మది న్నిల్పు; పా
వన గంగాధుర వారిపూరముల వి ♦ ప్రశ్నేఁగి మూర్ఖాభిషే
చనముఁ జేసిన యిమ్మహాత్ముని పదా ♦ బ్జుబుల్ శలఁ సోఁక నొ
క్కనమస్కారము చేయు; విారఁడు నమ ♦ స్కారార్థుఁ డెవ్వరికిఁ. 290

క॥ సరళమతిఁ యోజింపుము; పారవడకుము; వినవె! ‘పితృస ♦ మో జ్యేష్ఠ’ యనఁ;
గురుఁ డుదయసింహుతో నిప్పురుషవరుఁడు సముఁడు నీకుఁ ♦ బూర్వజుఁ డగుటఁ. 291

చ॥ కలుగఁగఁజేయఁబోకునుమి ♦ గందరగోళము; విన్ను నీచు మా
ట లితని సన్దఱుంబుఁ బొగ ♦ డకదగు; నిందకుఁ బన్నిరావు; చే
తు లితనిపాదముల్ నిలుపఁ ♦ దోరఁపుఁ బాడుకలై నఁ జెల్లు; గ
తులుగొని తాఁక దోషమగుఁ; ♦ దోచిన యంతయు నీకుఁ జెప్పితిఁ.” 292

చ॥ అని వినయమ్మునుఁ నయము ♦ నాదర మొప్పఁగఁ గృష్ణసింగు ప
ల్కిన విని సాగరుండును జ ♦ లింపక “ధర్మ మొకండె నేను గో
రిన; దది వీడి వీను లల ♦ రించెడు నీతు లివేల! తెల్పు మే
మనెదో ప్రతాప! నీ విపుడు ♦ న్యాయము నిల్పెదో! ప్రక్కఁకేగెదో! 293

చ॥ స్థిరగుణమాన్యుఁ డయ్యుడయ ♦ సింహమహీరమణాగ్రగణ్యుఁ డం
దఱును సమంబుగాఁ గనిన ♦ తండ్రి; కుమారుల యోగ్యతాపరం
పరల నెఱింగి రాజు జగ ♦ మల్లును జేయఁగ నాన తిచ్చె; న
పురమవతిమానీసుని ♦ పల్కును నిల్పుట పుత్రధర్మమా. 294

గీ॥ ఇరువదైదుగురైన భాగ్యవరులందు జ్యేష్ఠుడవు! ప్రపంచముతోవలెఁగువాడ!
వనుచితంబని తోచక ధనుజ సాము నవహరించితి! వింతయ ధన్యతగునె!

సీ॥ కనుమూసి గుడ్డక ధట్టిన దేమిలేదు; సమస్తభూప్రజయు సా ధమతనృపులు
పరికించు నెడఁ బట్ట ధపగటివేళను దండ్రు “జగమల్లు రాజాజ ధసలుపు”డనుచు
గొంతెత్తి యనె; నందుఁ ధగూడిన వారెల్లఁ దలలూచి; రిపుడు నీ ధదండఁజేరి
ప్రియభాషలాడు నీ ధకృష్ణసింహానాడు చిత్తంబని కరంబు ధశిరము వంచె;

గీ॥ నేడుగద రాజరాజుల ధనిర్ణయించు దొడ్డయధికార మితని చే ధతులకుఁ జక్కె!
మీర లిరువు రేకతమున ధమెదిపి మెదిపి కార్య మిటు త్రిప్పియుంటిరి ధకట్టకడకు .297

చ॥ ఇంక నొకవేయమాటలఁ బ సేమి! యిదే జగమల్లు రాజాజే
యక జనకాజ్ఞ మిఱుచు దు ధరాశ ధరేశత సంగ్రహించు నీ
వకట! మదీయవాక్యముల ధనాదృతి నుంతువె! తల్లిఁ జంపువా
నికీ చింతల్లిచేతులు గ ధనింపఁ జవుళ్ళచు చొప్పెఱుగవే!

297

ఉ॥ ముందొకఁడాడి వెన్నుకును ధబోయి మఱొక్కగతిఁ జరించు నా
చందము లెప్పు నేనెఱుగ; ధస్వాంతము విప్పివచ్చితుఁ; దండ్రు
జ్ఞం దలఁదాల్చి భూరమణు ధసల్పుము మా జగమల్లు; లేనిచో
నిదలు గల్గు; గట్టములు ధనీకును బెక్కులు వచ్చు నియ్యెడఁ.”

298

చ॥ అని బిరుసెక్కు చూపులను ధనందఱఁ జూచెడు తమ్మునిఁ గనుం
గొనుచుఁ బ్రతాపుఁ “ఁజోకొమర! ధకూడునె తొందర! మంచి చెడ్డలఁ
మనమున నిర్ణయించి జగ ధమల్లుని యోగ్యత నెంచి పౌరు లె
ల్ల నుడువు మాటలెంచి యిటు ధలఁ బొనరించితి సుమ్మ సాగరా!

299

బ॥ ఎఱుగుదు నే మన ధమిరువదైదుగురలో జగమల్లునకుఁ దండ్రు ధమిగులఁగూర్పు!
లెఱుగు దాతని వసు ధధేశుఁజేయుడటంచు మనతండ్రు నృపులతో ధననినలెఱుగు!
నెఱుగుదు నెదురాడ ధకెల్లగు మంచిదం దొకమాతె యాదల ధలూచుటయును!
నెఱుగుదు జగమల్లుఁ ధడైల్లెన మేవాణ్ణహోర్వి నేలెదనంచు ధనూఁగుటయును!

॥ నిన్ని యెఱిగియె నావైన ధనెనగు భార మవలఁజ నెనంచు నాబూతి ధఖాగ్రసీమ
నేకలింగేశు చరణనా ధభీకయుగము నెడఁదఁగొలుచు నుపాయంబు ధనెఱిగియుంటి.

॥ అతిపూజ్యుడదయసిం ధహత్త్వావరోత్రును కొడుకులలోఁ బెద్ద ధకొడుకనాట!
మారట తండ్రు స ధన్మాన్యుడి కృష్ణ భూజాని యానతి మిఱ ధరాని దగుట!

సామంత మండలే ♦ శముఖు లేకగ్రీవముగను సింహాసనం ♦ బునకుఁ గోరఁ! ♦
బ్రస్తుతస్థితిని నీ ♦ పాలన లేకున్నఁ జెడుదు” మంచని పౌరు ♦ లడలు చుండ!

గీ॥ నిన్నికష్టసుఖంబుల ♦ నెంచి యెంచి విముఖమై యున్న మనసును ♦ వెనుకఁ ద్రిప్పి
యన్నరో! పట్టభద్రుండ ♦ నైతి; గాని కోరి భారంబు తలను నై ♦ కొనఁగలేదు. 301

చ॥ మన జనకుండు ధాత్రి జగ ♦ మల్లున కిచ్చె నటంచు విన్నయం
తనె “తొలఁగెఁ దలఁగలుగు ♦ తద్దయు భారము; నే స్వతంత్ర జీ
వనమును నెందుఁగాని జర ♦ పఁగల; దేవుడు కూర్చొఁ జూచెఁ బా”
మృని మది యుబ్బి పోవునటు ♦ హర్షముఁ గాంచితి సుమ్మ సోదరా! 302

శా॥ ఈ మేవాడ నివాసముఁ దలిలి నే ♦ నిందున్న క్షీణజనం
తి బేమాడ్కిఁ దలపోయునో మది నటం ♦ చే ‘పక్షియా’ చేరి యా
‘భామాసాహి’ పదాంబుజంబులకడఁ ♦ వర్తింపఁ గాంక్షించి యి
ష్టే మున్ముందు ప్రయాణముఁ సలుప నుం ♦ టిఁ గంటకుఁ ముందటఁ. 303

ఉ॥ అప్పుడు కృష్ణసింహుండు ప్ర ♦ జాళి నృపాలియు వెంటరాఁగ నే
ర్పొప్పుఁగ వచ్చి “యూరకిటు ♦ లుండఁగ నేటికి! లేచి రమ్మ! నీ
విప్పుణిపీతలంబుఁ గొని ♦ యేల వలెఁ జమి! నీవు తప్ప మా
యప్ప! యెరుల మహీరమణు ♦ లైనను రాజ్యము నిల్వ దీయెడఁ.” 304

చ॥ అని యభిషేకముఁ సలిసి ♦ యహ్మదుకూలముఁ గట్టఁజేయుచుఁ
గొని యిటుతెచ్చె; బౌరులును ♦ “గూడదు కాదిక సింహాసీతమం

❖ It has been said that the brahmanical religion was foreign to India, but as to the period of importation we have but loose assertion. We can easily give credit to various creeds and tenets of faiths being from time to time incorporated ere the present books were composed; and that previously the sons of royalty alone, possessed the office. Authorities of weight inform us of these grafts for instance, Mr. Colebrook gives a passage in his “Indian classes.” “A chief of the twice-born tribe was brought by Vishnu’s eagle, from ‘Saca Dwipa.’ By Saca-Dwipa, Scythia is understood of which more will be said hereafter. Ferista also translating from ancient authorities says to the same effect, that in the reign of Mahrage, King Kanooj, a brahmin came from Persia, who introduced magic, idolatry and worship of the stars, so that there is no want of authority for the introduction new tenets of faith.
“Annals of Newar.”

దున వసియింపుమీ" యనినఁ ♦ దోయఁగఁజాలక విజ్ఞు లాజ్ఞచే
సిన యటు సింహపీఠిని వ ♦ సింఛితి దేశము సేమ మెంచుచున్.

30

మ॥ పరమోత్కృష్టమృదుస్వభావుఁడు సలుం ♦ బ్రాహ్మి! యీధన్యు భా
స్వర కారుణ్య కళా విశేషమున మే ♦ వాల్లక్ష్మీ శోభా పరం
పరలన్ గోల్పడ కున్న దిప్పటికి! రా ♦ శ్శూదారుఁ డిప్పుణ్యసా
గరునిన్ దూఱుచు వ్రేల్లుచూపి యటవం ♦ గాఁ బాడియే! నీకిటన్.

31

మ॥ ఎఱుంగకయుంచువొక్కొ! పురు ♦ టింటినిఁ బాయనిదాది తండ్రినిన్
మఱువఁగఁజేసి యీభువన ♦ మాన్యుఁడు నన్నును నిన్నుఁ దమ్ములం
దఱుఁ గొని యంతవారలను ♦ దద్దయుఁ బెద్దలఁ జేసి పెంచె; నొ
క్కరుఁ డెదులైన నేటికిని ♦ గాఁగిటఁ జేరుచుఁ దండ్రి భంగిగన్.

32

గీ॥ దుర్గమారణ్యములుచేచ్చి ♦ త్రుంపుమనుచుఁ దండ్రివంపఁడె నూక్తు! నా ♦ తఁడను చిగాడు
వైసలుంబ్రాపురమున సా ♦ ఖ్యమునమనుట యెవరిబలమూని! యీధన్యకృపను గా

క॥ పాపలసేమంబును ఖోణీరాజ్యముసేమములును ♦ నీసేమం బా
క్కించుఁజెఱుంగు; నెఱుంగఁగనెర! వతఁడె తల్లి తండ్రి ♦ నీకున్ నాకున్.

33

మ॥ మనముతైత యొకప్పు చండవిభుఁ డా ♦ త్కృత్యాగమున్ జేసి త
మ్మునికై రాజ్యము వీడె; దజ్జనకుఁ డ ♦ పూజ్యున్ సలుంబ్రాభున్
నొసరించె; దమదారవంశము యశం ♦ బున్ బొంద జన్మించె ని
య్యనఘుండున్ మనతాతచందమునఁ బూ ♦ జార్చుండు ముమ్మాటికిన్.

34

చ॥ హిమకరునందుఁ గందుగల! ♦ దీప గళంబున నల్పెసంగు! బం
కము కమలంబు నంటుకొను! ♦ గాని జగంబులు క్రుంగినన్ గిరిం
ద్రము లవి బెండుదేలినను ♦ ధన్యచరిత్రుఁడు కృష్ణసింగు స్వాం
తమునను గంచొకించుకయుఁ ♦ దార్కొననెరదు! కోటి చెప్పినన్.

35

గీ॥ నేను నృపుడనై యీతని ♦ నెత్తిఁ బెద్ద మకుట మిడలేదు; మఱి జగ ♦ ముల్లెఁ డవని
నాభుండయి తీయునది లేదు; ♦ నడుమఁజిక్కి పగులచే నాఱుదూఱును ♦ బడుట తక్కు

చ॥ జనకుఁడు పెద్దకాలము రు ♦ జా పరిపీడితుఁడౌట నెట్టలన్
మనమున నిర్ణయించెనొ! కు ♦ మారులలోఁ బ్రథముండు తండ్రి పో
యిన పిదపన్ ధరావలయ ♦ మేలుట యెందును లేదె! వై పరీ
త్యనియతి నేడు పుట్టెనె! క ♦ టా! యిది లోకము పాడియే కదా!

36

చ॥ ఇది జనకోటి కిష్టమని యెక్కితి నిత్రటి సింహపీఠి; ని
య్యదనను నీకు నొక్కనికి యస్వంతము సమ్మతిగాంచకున్న నే
వదలుట యెట్లు సాధ్యమగు! బాలక! నేనిదే శక్తివంచనల్
గొడుక్కొనిక కష్టపడి యీడిని నేలఁ బ్రయత్న మూనెదన్.”

314

—*) సాగరసింహుఁడు రాణావ్రతాపసింహు నిలునరించుట. (*—

చ॥ అనుచుఁ బ్రశాంతరీతిని న యంబును వత్సలతానిరూఢి నె
క్కినఁగఁ బ్రతాపసింహుఁడనఁ యోవము పట్టఁగలేక సాగరు
“డనుజుఁడ వంచు మేల్దలఁచి యాడిన నీతలకెక్క దయ్యె; కా
జ్యనియతిముందు నీతులు వి సుబుగఁ దోచెను నీకు నేడిటన్.

315

నీ॥ బహుకాలముగను మే వాడైశమేలిన జనకుండు దీర్ఘరు బా ప్రపీఠుఁ
డై యెట్టులో నిర్ణ యమొనర్చెనట! నతఁ డన్యాయవర్తనం డంట! యణువు
మొదలుగా బ్రహ్మాండ మును మ్రింగి త్రేచెడు నీకృష్ణసింహుఁ డ స్తోక ధర్మ
నిరతుఁడైనట! మీర లిరువురొక్కండయి ధర్మదేవత భార తంబు నుండి

గీ॥ లేవఁగొట్టంగఁ బుట్టు క లిన్వహాపులని తెలిసె! బట్టపగలు ప్ర జాళియెదుట
నింద్రజాలమునొనరించి యిట్టులుకనుఁ బ్రామఁగలిగితి! రేమన వచ్చు మిమ్ము.

మ॥ సదయుం డాజగమల్లుని బిలిచి రా జ్యంబిమ్ము; కాదేని నేఁ
గదనంబందునఁ దాకి లోకమలరం గా ద్వంద్వయుద్ధంబు చే
సెద నీతోడ; మదీయమానసము కిం చితైన ధర్మంబు మీ
ఱను; పోణంబు లశాశ్వతంబులగు; ధ ర్మంబే చిరస్థాయికా.

317

మ॥ అవనీరాజ్యము నిత్తువో! వివిధశ స్త్రాస్త్రంబులన్ దాల్చి యా
హవరంగంబున నన్ను దాకెదవో! యీ యర్థద్వయంబందు నీ
వవలంబింపు మొకండు; లేనియెడ శౌ ర్యస్ఫూర్తి నిట్టట్టులున్
లవమేనిన్ గదలంగనీ! నిపుడె తె ల్ప బోలు నీభావమున్.”

318

క॥ అని బిట్టబిగిసి తనమోమునఁ జూడుకలు నిలిపి యుద్ధ మును గోరెడు త
మ్ముని గనుఁగొనుచుఁ బ్రతాపుం డనె గాంభీర్యప్రధానుఁ డై జనులు విన్. 319

మ॥ “అడుగై నన్ గదలంగనీని శ్రమమే లా! రాచపుట్టాండు నె
వ్వఁడుగానీ రణమన్నఁ బండుగనుచున్ భావించు; నీయందఱున్

గడుహర్షంబునఁ దెచ్చి నాపయినఁ జ ♦ క్కన్ నిల్చి రీరాజ్యమున్;
గడఁదోయ్ జన; దట్టు తాట రణమే ♦ కర్తవ్యమై కన్యకున్.”

మ॥ అని యడ్లప్పడె మధ్యమందున సలుం ♦ బ్రాధీశుఁడు గట్టియుం
చిన నాగేంద్రసమానఖడ్గమునకై ♦ చేసాచె; నాసాగరున్.
గని సామంతులు భూప్రజానివహముల్ ♦ ”కట్టా! యితండేడవ
చ్చెనా! పిఱ్ఱబలె మామనోరథము శు ♦ మీ-భూతమై పోవఁగన్.

చ॥ కనికరమన్నమాటను జ ♦ గమ్మర నీతఁడు విన్నయట్టులన్
గనఁబడ; దిందుఁజేరియు ర ♦ గంబు రణం బనుచున్ ట్టణక్షణం
బు నుడువు; స్థానమో సమయ ♦ మో గ్రహియింపఁడు; వానికేమి! గె
ల్చిన సకలావసీభరము ♦ చేపడునన్న దూరాశ తక్కుఁగన్.

మ॥ అమితప్రాభవమొప్పు నిప్పుడు సలుం ♦ బ్రాధీశుఁ డాస్యంబు నం
దమునొందన్ నెలకొల్పు నాతిలకమున్ ♦ మట్టారదే! ద్వంద్వయు
ద్ధము రానేల! ప్రతాపుఁడేటికి సమా ♦ ధానంబు సూచింపఁ! గ
ష్టములన్ దెచ్చు నితండు! వల్లనుచు నా ♦ జ్ఞాపింపఁగా రాదొకో!

మ॥ కులశైలోపమ ధైర్యభూధనశిరః ♦ కోటిర కోటి మణి
జ్వలదారక్రమల్ పదంబులు నహిం ♦ చన్ జూచుచున్నట్టి క
న్నులతో దారుణసంగరాంగణమునం ♦ దన్ ఖడ్గముల్ చీల్చిగా
నెలికిన్ దూఁకెడు క్రొత్తరక్తములనున్ ♦ విఱ్ఱింపనా నేమొకో!”

మ॥ అని యిట్లుచు వచింపరాని కడుఁజు ♦ తావేళ దైన్యంబులన్
గని దుఃఖంపఁగఁ గృష్ణసింగు. “రణమే ♦ కర్తవ్యమే! వేటుత్రో
వ నిరూపింపఁగరాదే! యిప్పు డిప్పుడే ♦ వట్టాభిషేకంబు శో
భనమై సాగెను; యుద్ధమెట్లయిన ని ♦ ల్పన్ భావ్యమా నియ్యెడన్.”

చ॥ అనఁగఁ బ్రతాపసింహుఁడు “మ ♦ హాత్మ! భవద్వచనంబు మానసి
యనియతి నొప్పు; నైన నొరుం ♦ దాహాపమున్ బానరంపఁగోరి పి
ల్చినను నిరాకరింపఁగల ♦ లేతమనం బది లేను; కాని మీ
రనినటు లిట్టిసాఖ్యసమ ♦ యంబున నెట్లని చింత కల్గెడున్.

క॥ దండించుట క్రొత్తమ్మగు; దండింపమి చుర్బలతకుం ♦ దావగు; నవని
శుంధనయి నాపరిస్థితి యొండేటికి! సుమితముగ ♦ నున్నది తండ్రి.

మ॥ సరి; యీమంగళవేళయందు రణముఁ ♦ సాగింపఁ కొండొక్కఁడొ
కరణిఁ గార్యముఁ దిప్పి యీతనిఁ దొలఁ ♦ గఁజేతుఁ బొమ్మంచు “సా
గర! చిత్తూర్పురరాజ్యమెల్ల మదుద ♦ గ్రస్సార బాహుబల
స్ఫురణఁ రక్షణసేయ నెంచితి శుభం ♦ బుల్ నేడు సుధిల్లగఁ.

328

మ॥ అనిశప్రేమ వెలుంగ నయ్యుదయసిం ♦ హత్మావరుం డీమహా
వనిఁ బాలించి యశంబు గాంచెను; సలుం ♦ బ్రాహ్మణుఁ డానేత్రపో
యినవెన్నఁ దనకుఁ లభింపఁగల ప్పి ♦ త్యేకాధికారంబు పే
ర్చిని నన్నీడకుఁ దోడితెచ్చుచును ధా ♦ త్రీనాథుఁ డేక నడిఁ.

329

మ॥ ఎవఁడో యొక్కఁడు రాజుగా నిలిచి యి ♦ ష్పృశ్యస్థలికా వాని శ
క్తివిశేషమ్మున నేలు తొప్పఁ; బ్రజ భ ♦ క్తికా వాని యాబాబలం
బవలంబించుట యొప్పు; తేనియెడఁ జీ ♦ కాకై విపత్తోటిచే
నవయద్ధంబగు రాజ్య మెవ్వనికి వాఁ ♦ డై యేలఁగాఁ బూనినఁ.

330

ఉ॥ ఓరువరాని కార్యమిది; ♦ యూతక కావర మూని నీతివి
ద్యౌరమణుండు కృష్ణవిభు ♦ నాడితి నోరికి వచ్చినట్లు; నా
తో రణమాచరింపుమని ♦ త్రుల్లుచు నాదు మహాధికార ధి
క్కారము చేయుచుంటి; విఁకఁ ♦ గాదు సహింప భవత్ప్రేవర్తనల్.

331

—*) రాణాప్రతాపసింహుండు సాగరసింహుని దేశమువీడి పొమ్మనుట. (*—

మ॥ నిను వీక్షించుచు మత్ప్రిజల్ సుగుణని ♦ ర్జిద్రుల్ భవద్దష్ట వ
ర్తనముఁ నేర్చిన నేర్పు; కావున నినుఁ ♦ దండింపఁగా నొప్పు; వే
చను నాదేశమువీడి యిట్లై పరరా ♦ ప్ర్విశ్రేణులఁజేర; నో
ర్వ నిమేషం; బిట నాలసించినను; శీ ♦ ర్ష చేచ్చదముఁ జేసెదఁ.

332

మ॥ ఇది నాయాజ్ఞ! బహిష్కరించితిని ని! ♦ న్నీదేశమం దెచ్చుటఁ
మెదలక బోక”న సాగరుండు నగి “స్వా ♦ మీ! చాల సంతోషమై
నది! రాజ్యంబది యెంతటిపనుచు డెం ♦ దంబును భావించితో
విదితంబయ్యె సమ స్తభూజనులకుఁ! ♦ బెక్కిల వాక్రువ్వఁగఁ.

333

మ॥ ఇది నాయూ రిది నాదురాష్ట్రమనుచుఁ ♦ హీనుల్ మఱి దుర్బలుల్
మది నూహింతురు; కాని వీక్రమకళా ♦ లంకారులొ వారి క

య్యదమాస్తాచలమధ్యగంబయిన స ధి రోవ్వోత్తలంబు ముదా
స్పదమా కొంగుపసిండివోలఁ దమదై ధి భాసిల్లు నెల్లప్పుడు.

మ॥ పరమపాభవమొప్పు నీదయిన మే ధి వాడరాజ్యమందుండఁగా
నెరియు నామది; నీవు శత్రుఁడగుట ధి నీవారలు శత్రులా
దురు; నీకెప్పుడు గర్భశత్రువులు మి ధి త్రుల్ నాకు; నట్లాట మ
చ్చరణంబుల్ శ్రుణకాలముంచుచు జరిం ధి చ్చ నీదు దేశంబున.

నీ॥ ఇనియేమి పరభూమి ధి పతులసీనులకేగ! మేవాడ నెడ్డెప్పు ధి మింగుదునని
కనువిచ్చియుండు న ధి కృరుధరామండలాఖండలుం! డాతని ధి కడకుఁ బోదుం;
దృద్ధికటప్రవ ధి ర్తనమున నతనికి విశ్రలాభము గల్గు ధి మేర యొదవె;
నిప్పుడె పయనించి యేగెద ధిల్లి పురమునకుఁ గొన్ని ది ధి నములబోన!

గీ॥ హెచ్చుకగ్ని రాజ్యంబు ధి నేలుచుండు! మిదియె శాశ్వతమనియుండ! ధి కెప్పు డె
కెచట నేరీతి నిన్ను జ ధి యించి దాని నపహరింతురొ! తెలియఁబో ధి దజాన్మన.

—*) రాజాప్రతాపసింహుఁ డనుచునలతో వేటకుఁ బోవుట. (*—

మ॥ అని గాంధీర్యమెల్వఁగాఁ బలికి య ధి శ్వాసాధుడై పోయె! నా
తని వీక్షించుచుఁ గొంతసేపటికి యో ధి ధశ్రేష్ఠులు బెక్కురు
దనవెంట జనుదేర నయ్యెడ నర ధి నిప్రాంతము జేరఁగాఁ
జనె వేటాడ బ్రతాపసింహుండు జనల్ ధి సంతోషము బొందఁగ.

3

ఉ॥ కొమ్ములులేని యమ్మహిష ధి కోటులు, తొండములేని భద్రనా
గమ్ములు నాగనొప్పు పని ధి గల్గిన మత్తమహావరాహ పో
తమ్ముల నాప్రతాపుఁ డతి ధి దారుణ లీలల నీటియన్ శరీ
రిమ్ములు గాడఁగాఁ బొడిచి ధి రాసులురాసులువోసె నేలపై.

31

మ॥ అరుణాంశుచ్ఛటలీన నేత్రములు, శౌ ధి ర్యాటోప మేపార, ను
గ్రరసోద్రేకమునన్ బ్రతాపధరణీ ధి కాంతుండు సత్సాత్రసం
భరితుం డె త్తినయీఁపెడింపక మహా ధి మాయాకిరాక్షుండముల్
నిరతోదగ్రవిహారముల్ నెరపి ఖం ధి డించె వరాహమ్ముల.

33

మ॥ మొ॥ సామంతులు మీరయోధనివహం ధి బుల్ వారి దోశ్యక్తికి
దగు చందమున నొక్కమై గదిసి కాం ధి తారమ్మున గల్లు న

మృగసంతానములకాక్షణంబునను భూః + మిక్ గూల్చి పెక్కింటిఁ గు
పుగఁ దామెక్కిడఁజేర్చి రాదుధిరముల్ + పాటంగఁ బెన్మొల్వలై.

340

చ॥ అది ముదంబు మీఱ మృగ + యారతి సాగఁగఁజేసి నిల్చి స
త్వరముగ లెక్కసేయఁగఁ బ్ర + తాపుఁడు గూల్చు వరాహపంక్తి యం
దఱు సమయించు నమ్మృగవి + తానము మీఱుటఁ జూచి హర్షముల్
వఱలఁగ మంచి కాలమది + వచ్చు నటంచుఁ దల్లించి రందఱుక.

341

మ॥ శివుముత్తైదువ ప్రీతి కేకలములకాక్షణంబునను యో
ధవితానంబులు నూతనోత్సవసము + ద్యత్సాంతులై భూమియుక
దివియుక గ్రక్కదలంగ నార్చుచుఁ గడుక + దేజంబు దీపింప ను
గ్రవనంబుకవిడి రాజధానిని జొరం + గాఁబోయి గొక్కుమ్మడిక.

342

సీ॥ చిత్తూర్పురము శత్రు + చేఁబడి రాజ్యభాగము తద్దపెద్దది + గాకయున్నఁ!
దమదేశసామంత + ధరణీశు లొక్కొక్కరు పోయి యక్బరుఁ + గలియుచున్నఁ!
గడలేని యుద్ధసం + ఘర్షణంబులఁ దమదేశమంతయుఁ బిప్పి + తేలియున్నఁ!
బరిపంథియో నభో + భాగభూభాగముల్ తలక్రిందుచేసెడు + బలియుఁడైనఁ!

గీ॥ దమమది హరించు ఘనుఁడు దు + ర్దాంతతేజుఁ డర్కకులవర్ధనుఁడు సుగుణాంబురాశి
యాప్రతాపుఁడు రాజౌట + హర్ష మొంది మించి మిన్నంది ప్రజరమి + యించెనపుడు.

గద్యః— ఇది శ్రీమత్కామేశ్వరీ కరుణా కటాక్ష వీక్షా సమాసాదిత రసవత్కావ్య
నిర్మాణ చాతురీధురీణ, సుగుణగణపారీణ, దుర్భాకవంశదుగ్ధాంభోరాశి
రాకాతైరవమిత్ర, శాలంకాయనగోత్ర పవిత్ర, సుజనజనాను
గ్రహపాత్ర, మొకటరామార్యపుత్ర, కవిసింహ 2 వధాని
పంచానన కాన్యకళానిధీత్యాదివిరుద విఖ్యాత, సుకవి
రాజశేఖర, రాజశేఖరకవి ప్రణీతంబయిన
“రాణాప్రతాపసింహ చరిత్రం” బ
ను పద్యకావ్యమునం
దుఁ బ్రథమా
శ్వాస
ము

శ్రీ

కామేశ్వరైశ్వరము.

రాజాప్రతాపసింహచరిత్ర.

ద్వితీయాశ్వాసము.

మ॥ పరసౌఖ్యంబులకు నిరోధమగు నే ♦ రాటుల్ దొలంగించి సు
స్థిరత బెంచు వ్యవస్థలకు దిటముగా ♦ జేకూర్చుచు సత్యధ
ర్మరతుల్ మీఱుగ రాజ్యమేలుకొనుచు ♦ రాజాప్రతాపావనీ
శ్వరమందార మొకానొకప్పుడు సలుం ♦ బాభిర్ర నీక్షించుచు,

—* { సూక్తసింహుని రాజధాని కంపుమని ప్రతాపసింహుడు
కృష్ణసింహు నర్థించుట. } *—

మ॥ “మొదల నెత్తురు పంచుకొం చనుజుడై ♦ పుట్టించె; నాపైన బా
ల్యదశ బైనను బ్రక్కను బడుచు ♦ దు ♦ ల్యప్రేమతో మైత్రి కా
స్పదమై న్నరిలె; సూక్తు డొక్కత్రుటి న్న ♦ బాయు; డొక్కస్థైర్య ద
ల్లిదరి జేరడు; ప్రాణమొక్కడు నొడల్ ♦ రుక్మై న యట్లుండెడి.

గీ॥ రాము నుపమ నాయెడఁ బల్క- ♦ రాదు! గాని తెప్పవాల్చక కనువెట్టి రేముఁ బని
ననుచుండయి నన్గొల్పునపు డతడు నిజంబు మూఁడుమూర్తులకు లక్ష్యుఁడెను.

గీ॥ సూర్యవంశ ప్రదీపుడై ♦ సుతువిపత్తుఁ బాపి కాపాడితనుచు నీ ♦ భవ్యయశము
నలుదెసలఁ బ్రాక! సూక్తుడనంతకోటి జనవిజయసూక్తుడగుచుఁ దేజమునఁ బెరిగె.

గీ॥ అతఁ డడుగు మోపు సమయభాగ్యమునఁ జేసి యెంతకాలమొ సంతానమెఱుంగును
కడుపు ఫలియించి కొమరులఁ ♦ గనియె నీమ దొడ్డయిల్లాలు జగము సఁ ♦ తోషమొన

చ॥ ఎఱుఁగుదురెంతో సౌమ్యముగ ♦ నేను వచించిన మార్గమునా సా
గరుడు సభాముఖంబుననె ♦ కాటులు పోలుట; దానఁ గోపవి
స్ఫురణను దేశము విడచి ♦ పొమ్మని పంపితి! గాని కూర్మిసో
దరు నెడఁబాటుచే మది య ♦ ధాయథలైచనె నేమి తెల్పుదు!

గీ॥ సూక్తు నంపుము; చెంతనుం ♦ చుకొననెంత; నెచటనున్న నీవాడు గాఁడే యతండు!
నేను మొదలుగ నీరాజ్య ♦ మెల్ల యుష్మ దమృతహస్తాభిరక్షితం ♦ బగును గాదె!”

మ॥ అని యెంతేని బ్రతాపసింహుడును ద ✦ స్వస్థింపఁగాఁ గృష్ణసిం
గను మోమువికసించ “దేవ! నిను ని ✦ త్యంబుక్ మహాభక్తి నె
క్కినఁగాఁ గొల్పుటకన్న నొందుపని నా ✦ కుక్ హర్షదంజానె! యె
దును నీయానతి వేదతుల్యమని తా ✦ ల్తుక్ నేను శీర్షమ్మునఁ.

8

శా॥ నామాత్మకృడిదేల; నేను సుతులుక్ ✦ నాబంధులుక్ నాసఖు
బ్రామఃఖ్యావనిరాజ్యలక్ష్మీయును స ✦ ర్వస్వంబు నీచేతిదే;
యీమే నియ్యిలలోన నుండువఱ కి ✦ జ్ఞే సాగినఁ జాలు; నా
స్వామిస్నేహముమ్రొలఁ దుచ్చములు స ✦ త్రదీప్తసామ్రాజ్యముల్.

9

గీ॥ వత్సరమున నార్కెల్లు తా ✦ వకసమక్షమందు నేనుండు; నాసమ ✦ యంబునందు
దేవ! నీమృగుపాదరా ✦ జీవయుగము సూక్తు వదనారవింద మే ✦ జూడఁగందు.”

10

చ॥ అనుచుఁ బ్రతాపసింహువను ✦ ధాధిపసింహు ననుజ్ఞ నొంది శో
భనతర లక్షణాన్వితము ✦ వార్షము నెక్కి నిజాప్తయోధులుక్
దను గొలువంగ నాత్మసద ✦ నంబును జేరి లతాంగిసమృత్తి
గొని కొనివచ్చె సూక్తు రిపు ✦ కుంజరసింహుఁ బ్రతాపుఁజేరఁగఁ.

11

గీ॥ తావియును బూవు కరణి సో ✦ దరు లిరువురు కలిసి రాగరసాతిసం ✦ కలనఁ బెరసి
యేకమతు లేకవాక్కులైః ✦ యెల్లరలర నొండారులు పాయ కొక్కఁడై ✦ యుండిరపుడు

—*) వ స ం తో ద య ము. (*—

గీ॥ పల్లవవ్యాప్తి పుష్పవ ✦ ద్వైభవంబు ఫలనవోదయభూతి కొ ✦ మృలకఁ గూడ్చి
మాధవగృహీతయగు మధు ✦ మాసలక్ష్మి యఖిలజగము పూఁదోటయట్లలరఁజేసె.

—*) సలుంబ్రాకృష్ణసింహుడు లుగాదికానుకలు గొనివచ్చుట. (*—

మ॥ తలపై నఁ మగతాఁదురాయి వెలుఁగొం ✦ దఁ, ధాళధశ్యంబు రం
జిలు ఖడ్గంబులు వ్రేల, దొడ్ల నునుతే ✦ జీలెక్కి యోధాళి చె
తల నేతేరఁ, బ్రతాపసింహుఁ గొలువఁ, ✦ నానామహీమండలే
ద్రులు వేంచేసి రుగాదికానుకలు దొం ✦ తుల్ దొంతరల్ తెచ్చుచుఁ.

14

⊗ As Vasanti or Spring personified, the consort of Hur is worshipped by the Rajput, who opens the season with a grand hunt led by the prince and his Vassal chiefs when they chase slay and eat the boar. Personal danger is disregarded on this day as want of success is ominous that the great Mother will refuse all petitions throughout the year. “Annals of Mewar.”

శా|| లోకైక స్థిర విక్రమక్రముడు ను ♦ శ్లోకుండు చండేశ వం

శాకల్పుండు శిశోదియాభిజన దు ♦ గ్ధాంభోధిచంద్రుండు ని

క్లికస్వాతుడు స్వామిభక్త మణియన్ ♦ పేర్గన్న వాఁ డాసలుం

బాక్రృష్ణుం డరుదెంచె స్వామిచరణ ♦ ద్వంద్వంబు సేవింపఁగన్.

గీ|| కీరలోకైకమాళి రూఢా ♦ లూరిన్యపతి సోనెగుట్టుకులాంభోధి ♦ సోముఁడై న

భానుసింహుండు వేంచేసె ♦ గానుకలుగఁ జారునవరత్నదివ్యభూషణులను గొనుచు

గీ|| ముందుఁ జిత్తూరురణమునభూమి వడఁక మెలఁగు జయమల్లసుతుండు దో♦ర్బలయుత

తేజసిగు రాజోద్వంశ ♦ దీపకుండు తరలె బదనూరునుండి ప్ర ♦ తాపుఁ గొలువ.

క|| రూలూకులేంద్రుడు మహాత్రాలమగు రుమాయిదాల్చి ♦ తపసియవిభూ

పాలిగొని శ్యామసింహుండు హేలాగతి సాద్రినుండి ♦ యే తెంచె వడిన్.

ఆ|| స్వామిభక్తి యుగ్గు ♦ పాలతో మఱఁగిన పావనుండు ధేల ♦ వార నృపతి

యరుగుదెంచె నప్పు ♦ డామనస్సింహుండు కందులేని మఱను ♦ కాన్కచేయ.

గీ|| మదన-మాధవులటు గాఢ ♦ మైత్రితోడ వెలయు బేడ్లా-కొటేరియా ♦ పృథ్వి నాథు

లాప్రతాపమహీంద్రు పా ♦ దాంబుజములఁ జేరి సేవింప నెంచి వేం ♦ చేసి రవుడు.

మ|| విమలారణ్యమనోజ్ఞ వస్తువితతుల్ ♦ పెక్కుల్ రహింపఁ స్వతం

ప్రమహీరాజ్యరమాధురంధరుఁ డహా ♦ ర్యన్దైర్యుఁ డావిద్విష

తనమదవ్యాఘ్రమహాకిరాతుండు కిరా ♦ తస్వామి యాభీమచాం

దమలస్నేహమెలర్ప వచ్చెను బ్రతా ♦ పాధీశ్వరుఁ జూడఁగన్.

మ|| తనసామంతుల గారవించి ముదమం ♦ దన్ జేసి యాబాల్యమి

త్రుని భిక్షేశ్వరు భీమచాందుఁ గడు సం ♦ ణోమంబు నొందించి మ

గ్ననలన్ దన్ని ప్రతాపుఁడంతట “నప ♦ ధ్వాదేఽకిన్ బ్రీతిగా

పనికొ బోవలె వేటలాడ” ననియెన్ ♦ వారంద “రానా” ననన్.

—*) సామంతరాజ సహితుడై ప్రతాపసింహుండు వేటకు వెడలుట. (*--

సీ|| వై తకంబ నెడు నా ♦ జానేయమున మహాదాత్తుండు రాణాప్ర ♦ తాపసింహుఁ!

డాతనికడ నుత్త ♦ మాశ్వంబుపై ధీరుఁ డినకోటి తేజుఁడా ♦ కృష్ణసింహుఁ!

డితని చేరువ వాజి ♦ నెక్కి గావలియరు మహామహీనాథుండు ♦ రామచంద్రుఁ!

డతనిప్రక్కన సము ♦ ద్ధతహయారూఢుడై శూరశిఖామణి ♦ సూక్తసింహుఁ!

గీ॥ డతనిచెతను భానుసింఁ | గతనిపొంతఁ దేజసింహుఁ. డీతని కుడి | దసను శ్వాసు
సింహుఁ! డతని పిఱుఁద మనఁస్సింహుఁ! డవలఁ దరతమస్సూర్తి వెడలిరంఁదఱునుగలిసి.

మ॥ నుదుటన్ దొడ్డవిభూతిరేఖ కటియం | దున్ శాటి కంఠంబున్
రుదురాకల్ గల పేరులున్ ముఖమునం | దున్ బ్రహ్మతేజోగతుల్
పొదలన్ రాజపురోహితాగ్రణి జగ | త్పుజ్యస్వభావుం డవా
ర్యదయుండా హరభట్టనున్ వెడలె ది | వ్యాందోళికాయా ఘండై. 24

చ॥ వెలిజిగివల్వలన్ దొడిగి | శ్వేతహయంబులనెక్కి- విచ్చుక
త్తుల తెలికాంతిపుంజముల | తోఁ జను నాశ్వీకు లొప్పిరయ్యెడన్
గొలకున గుంపుకట్టి చను | కోమల రాజమరాళముల్ వలెన్!
బలుచనిగాలిసోఁకుల శు | భంబుగఁ దూఁగెడు పూలగుంపటుల్! 25

గీ॥ పణవరవము భేరీభాంక | రణరవంబు తప్పెటల బూరగొమ్ముల | ధ్వనములును
బూరటిలి రోవసిఁ బగిల్చి | నీరథులను గలఁచుగతి మిన్ను మన్ను నేకముగ మ్రోసె.

గీ॥ వనము వలయాకృతిగఁ జట్టు | కొనుచు నిలిచి యలబలంబుల నొనరించియలబలాంబు
భీకరాట్టహాసములతోఁ | బిలిచి పిలిచి తట్టి తట్టి మృగాళి నం | తటను లేపె. 27

గీ॥ భయద వార్జుక మేఘగ | ర్భంబు వెడలి వివిధముఖములఁ బరతెంచు | పిడుగులట్లు
చిమ్మచీకట్లు క్రొమ్మ న | నమ్మునుండి ఘాతుకమృగాళి నానాము | ఖముల వెడలె.

ఉ॥ ఎత్తిన హస్తయుగ్మముల | నీఁటెల ముందుకుఁ దూలఁబట్టి య
త్వత్తమ మంజులాశ్వముల | నూల్కొని పాఱగ హెచ్చరించి రే
కెత్తు మహోత్సవస్ఫురణ | నెల్లరు నొండొరుఁ బిల్చుకొంచు రా
హుత్తులు ముందుకున్ వెడలి | రుగ్రమృగావళుల వధింపఁగన్. 29

చ॥ సకల దిశావకాశముల | శాత కృపాణ ముఖోజ్జ్వలాయుధ
ప్రకరముతోడ దూఱు భట | వర్గముఁ దప్పకొనంగలేక దా
మొకఁడును రెండు మూఁడిటుల | నుగ్రమృగంబులు గుంపులై యొకా
నొకభటుమీఁదికిఁ గవయు | చుండుట చూడఁగ వేడుకై తగన్. 30

మ॥ ఒకపర్యాయమె యొక్కచోటనె మహా | యోధుం డొకొక్కండు కుం
తకృపాణాదులఁ బర్వజేసి మృగసం | తానమ్ములన్ గూల్చి యీ
తొకొనన్ వాని గుదుల్ గుదుల్ గొనుచు న | క్లేవచ్చు నాదృశ్య మిం
చుకచూడన్ గనులున్న భాగ్యమని తోఁ | చుగదె యెవ్వారికి! 31

—*) పేటచాలించి కూర్చుండిన రాజపుత్రునైన న్యమధ్యమునకు నరాహము వచ్చుట. (1

మ॥ తమకుంతంబులు దీర్ఘశూలములు వ్యధింబింతయుగాక సా
ర్థములైయొప్పు మృగంబులకా దునిమి వీధి రశ్రేష్ఠు లక్కాన నా
శ్రమముభోత రచించి పేట నపుడే చాలించి; రంతక వరా
హమొకం డయ్యెడ కేగుదెంచి జనమధింబంబు దూఱె వడిక.

మ॥ ధనుర్వస్త్రంబులు కట్టి ఖడ్గములు చేత తాదాల్పి యుత్సాహవ
ర్ధనలై యెల్లరు చూచుచుండంగ నమం దసూర్పి నద్దానిఁ గూ
ల్పను సూక్తుడు ప్రతాపుఁ డశ్వములపై లఘించి; రాక్రొడము
జనియె గుమ్మరసారెయట్లు భటులక బల్కొనును జట్టుచు.

చ॥ ఒకమొగమై పెనంగుచు మహాన్నతరోషముతోడ భీకరాం
బకములు పర్వతేసివను బందియు నక్షత భూరిగాత్రమై
సుకముగఁ బాటుచుండె; నిది చూచి సహింపక వార లిద్దరు
క్రొక్క నొకమోముగాఁ దిరిగి యుగ్రతఁ దాఱిరి క్రొడపోతము.

వెనుక ధనంజయవిక్రమ ఘనుడగు సూక్తుండు మును గా ఫాలవిలో
చననదృశుండు ప్రతాపుండు చని మోదిరి సూకరము ని శాతాస్త్రములక.

—*) సూక్తసింహుండు ప్రతాపసింహునితో వాదించుట. (*—

1 ముడుచుకొని పంది పుడమినిబడి నీలై; బ్రతాపసింహ వసుధావసుఁ డ
య్యెడఁ జేరె; దత్తము సూక్తుండు దూకెను “బంది నాది తొలఁగు”మటంచు.
“కాదిది నాచేబడె; నీయేమ ముఖము పగిలి కూలె; నిదె కనుఁగొనుమీ!
నామదెస పురోభాగము; నీది వెనుక; ముందుఁ దగులు నే! నీశరముల్” 37
అని విభుండన సూక్తు “డయా! పంది యెపు డెచట నెట్లు తిరిగెనో! యెవరెఱుగును!
రిందు నీదని వ్రాసితే! యేమిగుఱుతు! నాది గాదన దృష్టాంత మేది” యనియె. 38
“పనికిమాలిన పందికై యన్యతమాడె; దిలయుఁ గ్రుంగెనె! యంభోధు లింకి చనెనె!
వెలగలుగు వస్తువేయెన వెనుకబడెదె! కోటి యన్యతమ్ములేనిఁ బల్కటకుఁ గాని.”
అని నిలుచున్న ప్రతాపునిఁ గని సూక్తుండు “పంది నేమి గాఁ దలఁచితివో!
మును దానికైకదా పాఠునితోఁబో రాడె శంక రుండు ఘోరముగక!

గీ॥ తలఁపు లొకడైన లవము భేదమునురాదు; కొస్తుభంబైన జనుఁ జల్లిగవ్వమాడ్కిఁ!
బారుషము మాటపట్టింపు ♦ వచ్చినపుడు గడ్డిపోచయె మేరువై ♦ గలుఁగిఁగాంచు. 41

మ॥ పలుకఁ బూనిన విల్వము గుఱిచి మే ♦ వాడరాజ్యము బోలఁగాఁ
గల భాగ్యం బిలలేదు; సోదరకృత ♦ ఘ్నత్వంబును మీఱఁగాఁ
గల సాపంబును లేదు; నీతులను బ ♦ ల్కావచ్చు; నెవ్వారు వా
రలతప్పల్ గ్రహియితురే! జనుల మ ♦ ర్యాదల్ కడు జిత్రముల్. 42

సీ॥ విశ్వస్తుతాఖండ ♦ వికృమకృమునిసా మృవనిరాజ్యవిభూతి ♦ యంద్రు బుధులు;
మనలోన విక్రమ ♦ మహిమఁ బూజ్యుండెవఁ డతఁడె మేవాల్లక్ష్మి ♦ కర్మభర్ర;
కాని నీవాకడవే ♦ గళమునఁదాళిఁగూర్చిన భర్రగాపు; నిఁ ♦ మ్రుంగఁగలుగు
పోటరు లుండక ♦ పోరు; నీనెత్తిని బాడనైన యొకకొమ్ము ♦ పుట్టెనొక్కొ!

గీ॥ యేను డప్పిన నీరాజ్య ♦ మేలు ఘనుఁడు పుట్టఁడని యెంచినావు! నీ ♦ ముఖమునందె
ప్రాద్దుపొడుచునె! యిటు లేని ♦ పోని దురభిమాన మూనితి; వికనైన ♦ మానుటాప్పు.

క॥ పదికొట్ల మాటలేటికిఁ! గుదురుగ వాదంబు మాని ♦ క్రోడంబు నొసం
గుడువో! నాతో మార్కొని కదనము చేసెదవో! తెల్పు ♦ గావలె” ననినఁ. 43

చ॥ “కలఁగెనొ వ్రజ్జ! లేక చెకు ♦ కాలమె వచ్చెనొ! స్నేహమెంతయుఁ
వెలసిన యన్నదమ్ములకు ♦ నిప్పవిధాన మనోవిభేదముల్
గలిగెను జూచుచుండనె; య ♦ కారణవైరము లిట్టివేకదా!
పశ్చిమము వచ్చె; మాన్పగ ను ♦ పాయము దోపద-యేమిచేతుమో!” 45

క॥ అని పుట్లకొలఁదిగా విసమును గడుపులఁ బోసినట్లు ♦ పొగులుచు దృష్టల్
మొనయించి రంద ఊక మొగమునను సలుంబ్రాధినాథు ♦ ముఖకమలముపై. 46

—*) సలుంబ్రా కృష్ణసింహుఁడు సూక్తసింహునకు బుద్ధిచెప్పట. (*—

ఉ॥ ఆతఁడు లేచి సూక్తు దరి ♦ య్ జనుడెంచి “శిశోదియాకులో
దూభతులు పూర్వజ్జ గనిన ♦ మ్రొక్కఁగనేర్తురు కాని యెన్నఁడుఁ
నీతితోలంగి శిట్టఁగను ♦ నేరరు; క్రొత్తలు తెచ్చి పెట్టి మా
చేతములఁ దహించితివి; ♦ చెప్పెడి దేమిక. నీప్రవర్తనల్! 47

చ॥ శివశివ! యెట్టిపాపకము ♦ చేసితి; దేవుని దిట్టి కొట్టు దా
నవులయినఁ మహాన్నత గు ♦ ణంబులఁ బొల్చిన యగ్రజన్ము పా

దవనజముల్ భజించి నుతిఁ ♦ దన్నుచుచే! గురుతుల్య జ్యేష్ఠు ని
 ట్లవినయబుద్ధివోచుఁ దెగ ♦ నాడుచు ధర్మముఁ బూడిగల్పెదే!
 మ॥ అనురాగాంబుధి స్వామికాశ్వబడుచుఁ ♦ బౌద్ధించి మూన్నాళ్లు నీ
 వనుతాపమ్మునఁ గ్రాగి పస్తువడి పా! ♦ యశ్చిత్తముఁ జేయకుం
 డిన మేవాడధరిల్లి నెందరిగినఁ ♦ 'నీవిందురా; కూరుచుం'
 తనువా రుదురె! యెవ్వరోర్చెదరు క ♦ ట్టా! స్వామిధిక్కారముఁ.
 మ॥ మనవంశంబున నెన్నఁడుఁ గలుగ దీ ♦ మర్యాద; యన్నన్న! నే
 మనియున్న పృథ్వి నాసమక్షమున న ♦ స్మతాస్వామి నిందించు నీ
 వనుకంపార్హుడవౌదె! వధ్యుడవు! బా ♦ ల్యంబందు నిన్నెత్తిపెం
 చిన దోషంబున నోర్పుకొంటి! గడునా ♦ చ్చెఁ జేత మిప్పట్టునఁ."

—*) సలుంబా! కృష్ణసింహునెడ సూక్తసింహుఁ డవినయము జూపుట. (*

మ॥ అని వాత్సల్యముఁ ద్రొంగుతేక యిటు న్యా ♦ యంబాడు నాకృష్ణునిఁ
 గని సూక్తుడును "బిల్లికి జ్వరమనం ♦ గాఁజెల్లె; నీమాటలఁ
 వినఁగా నోపను; నీవ్రతాపవిభుని ♦ నేమొక్కగానోపఁ; బం
 ది నెటుల్ వీడఁగనోప; నోప రణమెం ♦ తేని విసర్జింపఁగఁ.
 ఉ॥ గుట్టుగ మీరలిర్పరును ♦ గూడుచు నాజగమల్లు బాధ్యతల్
 మట్టినిబెట్టి రాజ్యరమ ♦ లాగుటెఱుంగదె లోక! మందఱఁ
 గుట్టెడు తేలు ధర్మమిది ♦ గోయని చూపిన యట్టులయ్యె; నీ
 కిట్టలులాడె బుద్ధి; కడు ♦ వృద్ధవు; నోరు మెదల్చుకుండుమీ!
 మ॥ సిరి వీరుఁ వెదకుఁ; ఘనుల్ బెదరి యి ♦ స్సీ! మూలలఁ దాఁగఁబో;
 రురుశౌర్యజ్వలు లిందుఁ గల్గు మగలం ♦ దొక్కొక్కమా తొక్క రె
 వ్వరినేఁ బూన్పుము చెడివై చెదఁ! బ్రతా ♦ పస్వామి మద్విక్రమం
 బెఱుఁగుఁ; బైబడఁ; డీవు సాయమయి ర ♦ మీ! చూతు నాయుద్ధతిఁ."
 మ॥ అని గర్వించెడు సూక్తునిఁ గని సలుం ♦ బ్రాధీశుఁ "జేమంటి! ని
 న్ననఁబాపం! బిసుమత యోర్వ గురుధి ♦ కాకరాఘముఁ! నిన్నుఁ బెం
 చిన వాత్సల్యమునైనఁ జూడక శిర ♦ శ్చేదంబు గావించు ని"
 ట్లని ఖడ్గంబుఁ గొనఁ బ్రతాపుడు రయం ♦ బారఁ సమీపించుచుఁ,"

—*) ప్రతాపసింహుడు సలుంబ్రాకృష్ణసింహునకుఁ గోపాపశమనము చేయుట. (*—

మ॥ “గురుతుల్యుండవు! మాకు వంద్యుండవు! నూ ధ క్తుండాడు గర్వోక్తులఁ
దరుణాజ్ఞాత దళాతికోమలము స్వాం ధ తం బెంతగా నొచ్చెనో
స్థిరకారుణ్యసముద్ర! వానిబదు ల ధ ర్థింతుఁ డుమాభిక్ష! యే
కొఱలేకుండఁ బ్రసన్నమూర్తివయి నా ధ కుఁ దర్భనం బీయవే! 55

గీ॥ గురుని దండన తన్ను మేల్పొటచు ననుచు నెఱుంగ కితఁడాడు నుడుల వంధుఁగఁబోకు!
వాఁడు నాచేత నిపుడు త్రోవకునువచ్చు సత్త్ర మస్త్రేన శామ్యతి ధ య నెడు నట్లు.”

క॥ అని సూక్తుఁ జూచి “కొమరా! కనుచుండ నె యెంతవఱకుఁ ధ గడపితి నుడులఁ!
నిను నీవెఱిగితి తేదో! యనుచితమని నీకుఁ దోచ ధ దా! యిపుడైనఁ. 57

ఉ॥ తండ్రికిఁ బంగనామములు ధ తద్దయుఁ దీర్చెడు పుత్రుండండ్రె పె
క్కం! డ్రొకఁబూచి పేర్గొనుట ధ కష్టము; చుట్టుండటంచుఁ బేరు చే
కొం డ్రవివేకు లూఱకయ; ధ కూడిన వీరవరేణ్య లింద తే
పూడ్చినియైన నెంచ కిటు ధ లాడుచు నిందలఁ గట్టుకొందువే! 58

మ॥ జనకప్రాయ మహాత్ముఁ గృష్ణవిభు ను ధ స్వాంతంబు నొప్పించి న
న్ననురాగార్దుని జ్యేష్ఠ భూరమణు హ ధ స్యంబాడ నుకించి; తిం
కను గన్విచ్చుచు ముచిచెడ్డల నెఱుం ధ గల్లేక యిట్లున్న నే
మని నీభావము నెంచఁగానగును! గ ధ ట్టా! యిట్లు వర్తితువే! 59

గీ॥ గురు లమృతహస్తములతోడఁ ధ గొట్టినపుడు విసముగా నది తోచుట! విలయమునకె;
యెందఱను గొట్టెదీవు! నేఁ ధ జేల యిట్టి తలబిరుసుమాట! లిపుడైనఁ ధ జెలివిగనుము.

మ॥ ఉరుకొర్యుల్ మననెత్తిపై నడచువా ధ రున్నారు బ్రహ్మాండ ము
క్కఱజేయంగల విక్రమపాకటు: లే ధ లా నీదు గర్వోక్తు లిం
దఱలో! దాడిని దన్నువాని కలపై ధ దన్నంగలాడుండు! నీ
గరువంబుఁ సకలంబు దింపంగల నొ ధ క్కుండఁ నిమేషంబునఁ. 61

గీ॥ అనిన “ముంజేతి మణిజూడ ధ నద్దమేల! కుడువఁబోయి కూరలరుచి ధ యడుగ నేల!
చేయి చేయిని గలుపు! నీ ధ శీర్ష మెగిరి యవలంబడకున్న నను సూక్తు ధ డనఁగఁబోకు!

గీ॥ ఇంక నొక్కఁ డింపిన్నవా ధ రెవ్వరైన నందఱైనను నన్ను మా ధ ర్కొందులేని
మివుల హర్షించి ప్రళయభై ధ రవునిమాడ్కి సర్వసంహార మొనరింతు! డుగములోన.”

—*) హరభట్టారకుడు సూక్తసింహునకు నీతిగ గఱపుట. (*—

మ॥ అని మీసంబునఁ జేయిమోపుచును గ ధి రావేళముఁ జూపు సూ
క్తుని వీక్షించి ప్రతాపసింహుఁడు కడుఁ ధి గ్రుడ్ధాత్ముడై “నెత్తికి
గనులెక్కెఁజమి నీకు; నిప్పుడె భవ ధి ద్వర్వాంధతఁ డిటు ర”
మ్మనునంతఁ హరభట్టు వారలను ధా ధి య్ బోయి దీనాస్మ్యుడై,

జ॥ “నాయనలార! సూర్యకుల ధి నాశకరమ్మగు ఘోరకృత్యముఁ
జేయఁగ నుంటిరేల! పగ ధి చే రిపులఁ సమఁఁఁపవచ్చుఁగా!
కీయెడ నన్నదమ్ము లటు ధి లీసును రోసము నూని పోరు ట
న్యాయమటంచుఁ బూజ్యులన ధి రా! వినరా! రణధర్మపద్ధతుల్.

మ॥ ఒకకాడఁ జనియించు రెండుపువుల ధి ట్లొప్పారి మీరెట్లుఁ గూ
ర్కినికె బేర్కికె ధావులై మెలఁగినఁ ధి మిన్నంది మాబొంట్ల మూ
ఱక హర్షింతుము! కాని యుద్ధము లొన ధి ర్పఁ బూనినఁ మానసం
బకటా! వ్రయ్యలు వ్రయ్యలై చనదె! క ధి ట్టా! చూచి యెట్లొర్తునో!

చ॥ అదియును నాశ్రితుండగుట ధి నందఱు మెచ్చఁగ నిచ్చకంబులఁ
వదరె నితండటంచుఁ దలఁ ధి పఁవల; దిరిగిపురోహితుండ న
భ్యుదయమె మీయెడఁ దలఁచు ధి చుండుట క్రొత్తయుఁగాదు; త్రేమసం
పదఁ బరికింప నాకుఁ గడు ధి భాధ్యత యుండు తెఱుఁగు లోకముఁ.

చ॥ తరములకొద్ది మిమ్ము వసు ధి ధాపతులంచని మేము మమ్ములఁ
గురువులటంచు మీరలును ధి గొల్చి పరస్పరశేదలేశముల్
పొరయఁగనీక కాలమును ధి బుచ్చితి; మట్టులుగాన మిమ్ములఁ
దరియు విపత్తు లేశమయి ధి నఁ మఱి మేరువుగాఁ గనంబడుఁ.

జ॥ మంచియుఁ శ్రెష్ఠయుఁ వెలుపు ధి మాచ్యులు లేరు; గతిఁచె దండ్రీ; ప్రా
పంచక పద్ధతుల్ తెలియు ధి ప్రియముగా; దిఁక రాజ్య మెంతో భా
రాచితహా; రిపుల్ బలియు; ధి రాహవ మర్హముగాదు; మిమ్ముఁ బ్రా
ర్థించెదఁ దండులార! విన ధి రే! గుగువాక్యము మీఱరాదనఁ.

మ॥ వల దాత్మక్షయకారకంబయిన యీ ధి వ్యాపార; మిందుండియుఁ
దొలఁగఁబొం; డిది సోదరత్వమునకుఁ ధి దూరంబు; నాయానయుఁ

గల" దంచాడిన నవ్వి సూక్తుడు "నమ ధ స్కారంబు కైకొంచు న
వ్వలకు బొం డీక; నడ్డువచ్చి కలిగిం ధ పబోకుఁ డాలస్యముఁ.

70

గీ॥ అపజయమొ లేక జయమొ యిష్టందఁగోరి చావు బ్రదుకుల నున్నాము! మీవచ్చిచు
చప్పనగు మాట లూఁకొట్ట ధ మొప్పబోవ! మేమిటికి గవ్వపడఁగ! నింకేల వగవ!

61 మ॥ తనదాశక్తికి మీఱు కార్యములకుఁ ధ దార్జొన్నచో ముప్పు వ
చ్చును; మాయుర్వరలోన నొక్కఁడు రణ ధ త్తోణి మృతిగన్న మీ
రును రావచ్చును! నేడ్వవచ్చు! మఱి జా ధ రోహిత్యముఁ జేయవ
చ్చును! లభి గొనవచ్చు! నిష్ఠ చనవ ధ చ్చుఁ దాటి దూరమ్ముగఁ."

72

62 క॥ అనిన సారభట్టు నిలువెల్లను నీరయి యడుగు నవ్వ ధ లకవైచి ప్రతా
పుని వంకను దీనముగాఁ దనదృష్టులు వఱపె; నాప్ర ధ తాపుండంతఁ,

73

క॥ "గురుఁడనక దైవమన కెవ్వరినైనను దెగడు వీని ధ పై నభిమాన
స్ఫురణము మాను; మెఱుంగవె! యరసికులక బలుకరింప ధ నగు ముప్పునుచుఁ.

74

63 క॥ మలినమును జలముకై వడి నిల నలమిన పాపసమితి ధ నింకించు రణం
బు; అవశ్యము కరణీయంబులు నృపవంశమునఁ బుట్టు ధ పురుషులకెల్లఁ.

75

క॥ ఏవేళ కేడివచ్చునో యేవెరవునఁ బరిణమించు ధ నెవరెఱుంగఁగలా!
రీవేళ మమ్ముఁ గూఱిచి భావమునను నొవ్వ"కనుచుఁ ధ బలుకుచు వెడలెఁ.

76

—*) సూక్తసింహ-ప్రతాపసింహు లొందురు పోర యత్నించుట. (*—

మ॥ కమలాస్తావ్యయ మీదినం బపయశః ధ కాలుష్యముఁ బొంది పూ
ర్ణముగాఁగఁ జెడనున్న! దీప్రళయముఁ ధ దప్పింపఁగా నిష్ట మా
ర్గ మొకండున్నదె; తప్పపాటదను మీ ధ రకబోయినక వీరి దే
హములుఁ జేతికిఁ జిక్కునే! యకట! వ్ర ధ య్యల్ వ్రయ్యలై రాలవే."

77

మ॥ అని యందుండిన వారలందఱును మః ధ ఖావేళ దైన్యంబులక
గని శోషిల్లఁ బ్రతాపసూక్తులు నిజో ధ గ్రస్పార ఖడ్గంబులక
గొని వేగమ్ముగఁ ద్రిప్పు చొండొరుల ను ధ గ్గునూచముఁ జేయ ముగ
దున కొక్కుమ్మడి దూఁకి! దేమనఁగ నుం ధ డుక మీఁది కార్యంబులుఁ!

78

—*) హరభట్టారకుఁడాత్మార్పణము గావించుట. (*—

చ॥ మెఱుపు తటాలునక మెఱయు ధ మెల్లున నాహరభట్టు తత్తణ

స్ఫురిత మనోవికాసమున ♦ భూరి-కృపాణము నెత్తి వక్షమున్
బరియలుగాఁగ జీల్చుకొని ♦ వారల మధ్యను నేల వ్రాలుచున్
బారిపారి బాణముల్ విడిచె ♦ ముక్కున నోరను నెత్తు రొల్కఁగన్.

మ॥ తనసేవించు నృపాలనందనులు కృ ♦ ధృత్యంబుమై నొండొరున్
దననేత్రమ్ముల మ్రోల మాఱునుచు నం ♦ తంబొందఁ జూడన్ సహిం
పని పుణ్యాత్ముడు! నాటి కష్టదశఁ దీ ♦ ర్పబూని యాత్మార్పణం
బు నొనర్చెన్ హరభట్టు త్యాగనిధియై ♦ ముల్లోకముల్ మెచ్చఁగన్.

మ॥ వనధిధాన్యగభీరఘోషము రహిం ♦ పక్ బ్రక్కకున్ వచ్చి సూ
క్తుని వీక్షించి ప్రతాపుడున్ “నినుఁ గనుం ♦ గొన్న గడున్ బాపముల్
జనియించున్! గలుగంగరాని యిడుముల్ ♦ సంధిల్ల! క్షీరాబ్ధిఁబో
లిన సూర్యాన్వయమొందె నీకళన మా ♦ లిన్యంబు లీనాటికిన్.

ఉ॥ ఒత్తడిచేసి కోరకుము ♦ యుద్ధము వద్దని కృష్ణసింహుడున్
నెత్తిన నోరువెట్టుకొని ♦ నీకు వచించె; వినంగనైతి వ
య్యుత్తము బోధ మించుకయు; నూటక ప్రేలితి; నేడు నీతలన్
గ్రొత్తలు పుట్టె; మిట్టిపడి ♦ కొంపకుఁ జేటును దెచ్చి తెలయన్.

మ॥ సమరంబున్ బానరింపనుండఁగ వసి ♦ వృప్రాభవాశ్వుండు పు
ణ్యమయుం డీహరభట్టు తా నుదయసిం ♦ హమ్మోలధీశు చం
దమునన్ వంద్యుడు ముందు దూఁకి మనమ ♦ ధ్యంబుచునన్ వ్రాలి జీ
వము లగ్నించి త్యజించె దేహముఁ దృణ ♦ ప్రాయంబుగా నెంచుచున్.

చ॥ ఇతఁడును వేదరాశి! శత ♦ వృద్ధ! కుమారులభంగి నిన్ను, నన్
సతతము పెంచె; నిట్టి సుగు ♦ నివ్రతుడున్ బలియయ్యె నీమ మా

⊙ As they (Pratap and Sookta) took their ground and agreed to together, the purohit (family priest) rushed between the combatants and in them not to ruin the house. His appeal however being vain, there was no way being left to prevent the unnatural strife, the priest drew his dagger, plunging it in his breast, fell a lifeless corpse between the combatants. At the horrid deed “the blood of the priest on their head” they desisted from infuriated aim. Pratap waving his hand commanded Sookta to quit dominions who, bowing, retired and carried his resentments to Akbar.

ర తవలనఁ; గనుగొనుము ♦ కాలువ గట్టుచు సమ్మహాత్ము ర
క్తతతులు పాఱజొచ్చె! నెటు ♦ కన్గొని యొర్చెద నిట్టిదృశ్యముఁ.

84

మ॥ పలుకష్టములఁ గూడు నీళ్లు గొన కీ ♦ బ్రహ్మాండ మున్నంతకుఁ
దలక్రిందాచుఁ దమంబు చేసిన గురు ♦ భ్వంసాఘపుంజంబులుఁ
దలఁగఁ బాటునె! తన్మహానలశిఖిల్ ♦ దర్పించి నిన్నుఁ సనుఁ
గులముఁ దేశముఁ గాల్పువే! యెటుల నా ♦ కుఁ దప్పు! నిష్పాపముల్.

85

చ॥ గురురుధిరంబు దాఁటఁగను ♦ గూడదు; కావున నిష్ఠ సంగర
స్ఫురణము మానుటఁ బ్రదికి ♦ పోతివి; నీవిదె నాను రాజ్యముఁ
ద్వారగఁ ద్యజించి యిష్టమగు ♦ తావునకుఁ జను; మాలసించినఁ
శిరము నిమేషమాత్ర ధర ♦ ణిఁబడు” నంచు వచింప సూక్తుడుఁ,

86

—*) ప్రతాపసింహుఁడు సూక్తసింహుని దేశభ్రష్టుని గావించుట. (* —

మ॥ “హరభట్టారకమూర్తి పుణ్యతముఁ; డ ♦ య్యాచార్యుఁ డిట్లాటకుఁ
నెరియుఁ నామది; కాన నేడు రణముఁ ♦ నేఁగోర; భీతిల్లి నే
నరుగఁబూనితినంచు నెంచకుము; నీ ♦ యశాద్ధత్యబాహుబల
స్ఫురణఁ వమ్మొనరింపకుండినను నే ♦ సూక్తుడనే కాదుపో!

87

చ॥ ఇరువుర నెవ్వరో యొకరుఁ ♦ డీజగతిఁ విడునంతకుఁ బర
స్పర ముఖిదర్శనంబు కొన ♦ సాఁగక యుండెడుఁగాత ఘోరసం
గరములఁదప్ప; బ్రాణమును ♦ గాచి మెలంగు”మటంచుఁ బల్కి తా
నరిగెను ఢిల్లితో”వకుఁ గు ♦ లాంతకు లందఱు పోవు తావుకుఁ.

88

మ॥ “సమయఁజేసి కృతాఘపుంజములఁ బ ♦ శ్వాత్తాపదీప్తాగ్ని, శు
ద్ధమతిఁ వచ్చినఁ జోటులేదనదు”వా ♦ త్సల్యంబువారాశి కో
పము జన్మింపని దొడ్డతల్లి మనమే ♦ వాణ్మాత! దాక్షిణ్యహ
స్తము వైఁగప్పు శతావరాధికయినఁ ♦ సద్భక్తిఁ బ్రార్థించినఁ.”

89

మ॥ అని తా నింటికి వెళ్లి యయుద్ధదయసిం ♦ హస్వామిక్ బోలె న
య్యనఘాచార్యున కంత్యసత్క్రియలు చే ♦ యొకబంచి యాత్మోపశాం
తిని బెంపఁ జపహామదానములు సం ♦ ధింపఁ మొదల్పెట్టి య
జ్ఞనాథాగ్రణి యిచ్చెఁ దత్పుతునకుఁ ♦ సారాగ్రహరంబులఁ.

90

గీ॥ మారగురుం డనంతత్యాగః • మాచరించి నట్టియెడ నొక్క సత్రంబు • గట్టబనిచె
శాశ్వతాన్నదానంబును • జరుపడలంచి దుర్మరణదోష మతనిని • దొరయకుండ. 91

క॥ ఆమఱునాడు కిరాత గ్రామణి సామంతవృత్తులు • గ్వాలియరు మహా
భూమిశ్వరుడు ప్రతాపస్వామికడకు వచ్చి రతని • సందర్శింపఁ. 92 |

మ॥ పసఁజెన్నారు చిరత్నరత్నతతి శో • భల్ గుల్కు క్రొమ్మేడపై
నసమానంబగు వ్యాఘ్రచర్మమున న • భ్యాసీనుడై రాజయో
గసమాధిస్థితినున్న భూపమణియుఁ • గన్నెత్తి వీక్షించి చెం
త సమాసీనులు గండటంచుఁ గనుస • న్నఁ జేసి యత్యాదృతిఁ, 93

—*) ప్రతాపసింహుఁ డనుచరులతోఁ గ ర్రవ్యము నాలోచించుట. (*—

సీ॥ “తనదేశలక్ష్మి సంత • తతభోగభాగ్యవైభవములఁ దులఁదూఁగ • వలయుననుచుఁ!
దనప్రజ లీతిభా • ధలులేక బహువిధైశ్వర్యంబులు వహింప • వలయుననుచుఁ!
దనయిల్లు పూర్వాగ • తప్రతిష్ఠాభరంబుల వృద్ధి నొందంగ • వలయుననుచుఁ!
దనపేరు పరుల నిం • దల కాస్పృశంబీక స్వచ్ఛమై యెపు డుండ • వలయుననుచు!

గీ॥ వసుధపై జన్మమె త్తిన • ప్రతిమనుజుఁడు జీవితమునిడ యత్నంబు • చేయుటోష్ఠఁ!
గాని మనదేశమందభా • గ్యమునఁజేసి యధియుఁ దలపోయ దుర్ఘటంబై రహించె.

మ॥ కనుఁ డామధ్యధరాసముద్రముమొదల్ • కాబూలుపర్యంత మొ
ప్పిన విస్తారసమస్తదేశముల వ్యా • ప్తిగన్న తొరుక్కభూ
పనికాయంబులు పూర్వ మేడవశతా • బ్దబాదిగా భారతా
వని కేతేరదొడంగె నాహవకళా • ప్రత్యర్థినుర్వారమై. 94

క॥ ఎఁటేట వారు లక్షలుఁ గోటులుఁగా పై న్యములను • గొనివచ్చు మహా
ధాటికి భారతదేశము బీటలువారిన విధంబు • వెఱ పొనఁగూర్చు. 95

సీ॥ ఆభోరాసా నిస్స • హా నాప్రనిష్ఠాన మాబెలూచిస్థాన • మాయీరాను
టర్కీ-యిరాకు బా • గ్గాడు మెసపొటోమియా శిరియా సీమ • లందునుండి
వసుధ యీనినయట్లు • బహుసంఖ్యగలుగు యావనవీరభటకొటి • బయలుదేఱి
పలుశతాబ్దములుగాఁ • బరతెంచి పై బడి భరతఖండంబు డీ • ల్పడఁగఁజేసె!

గీ॥ నందనోద్యానమట్టులు • డొగఁదగిన భూమి పారతంత్ర్యచూహి • మునిగి, కఱపు
వ్యాధు లీతిబాధలు గల్గి • బలముతటిగె! మనభరతఖండపాప మే • మని వచింతు!

సీ॥ కోటిసూర్యప్రభాం ♦ కుండు పృథ్వీసార్యభాముఁ డీయవనుల ♦ బారి మడిసె!
సర్వజ్ఞతుల్యుఁడా ♦ సమరసింహస్వపుండు తురకలతోబోరి ♦ తొఱఁగెఁదనువు!
సమనర్తిమూర్తి దు ♦ ర్దమశౌర్యుఁడా హమీ రాయువున్నంత కా ♦ హవమొనర్చె!
గుంభుండు రాజది ♦ కుంభి తదర్థమై తనజీవితమునెల్ల ♦ ధారపోసె!

గీ॥ నింక సంగ్రామసింహ భూ ♦ మీశ్వరాదు లప్రతీపప్రతాపులు ♦ యవనసేన
నాపి మెండొడ్డి దేహంబు ♦ పాణములునుగోరువెట్టి స్వాతంత్ర్యంబుఁ ♦ గొలిచిరపుడు.

మ॥ ఒకనాఁడా! యొకమాసమా! మఱియుఁడా ♦ నొక్కబ్బమా! వేయియేం
డ్లకుఁ జైనయ్యె మహమ్మదీయసుభటుల్ ♦ లక్ష్మీపలక్షల్ లయాం
తకులై పైబడసాగి; యెంత జనబృం ♦ దంబున్న మేవాడమా
తకునైనన్ దలమున్నకలై బ్రను కసా ♦ ధ్వంబంచుఁ దోఁపించదే!

99

శా॥ ఒడ్డారించుచు పై న్యముల్ గొని యలా ♦ యుద్ధీను చిత్తూరుపై
నొడ్డొక్క ముట్టడి; వానిధాటికి జగం ♦ బూటాఁడె; వాఁడెంతఁగాఁ
జెడ్డల్ చేసెనొ దేవుఁడేయెఱుఁగుః ని ♦ స్సి! ధర్మమో సత్యమో
యడ్డంబుండునె! నాస్తికాధముల దు ♦ ర్వాపారముల్ మాన్పఁగన్.

100

మ॥ అరుదెంచె బహదూరుశాహి బహుసై ♦ న్యాసీకముగ్ గొంచుఁ జి
త్తురుపై నన్; బ్రళయొగ్నిబోలె నతఁ డు ♦ ద్రోశించి దుర్గంబు రూ
పట నహ్మోస్త్రములన్ నిగుడ్చుచు స్వమా ♦ పధ్వంసమున్ జేసె; వీ
రరసాంభోనిధు లెందఱో మడిసి రా ♦ రా! నాటి యుద్ధంబునన్.

101

గీ॥ ఆ లలాటాక్షుమూర్తులో ♦ యనఁదగు హరకులజు లై దువందలమంది ♦ కొలుచుచుండ
దుర్జయుడు మాపితామహి ♦ తోడఁబుట్టు రణము సాగించి యర్జున ♦ రావు మడిసె. 102

సీ॥ నామ ముత్తాత చం ♦ డనృపాలు సంతతివాఁడు దుర్గారావు ♦ పశ్చిమకైర
వారావుఁడై వైరు ♦ లడలిపాఱఁగఁ బోరి పడియెఁ జోండావద ♦ న్వయులఁగూడి!
యాపైనవచ్చి మా ♦ యవ్వ జవాహిరిబాయి గాయంబులు ♦ వేయుఁగాఁగ
మహిషాసురేశ్వర ♦ మర్దనివలె రేగి విమతుల నోర్చి పా ♦ ణములు విడిచె!

ఆ॥ బదియుమూఁడు వేలు ♦ పడతులు గొలువఁ గర్ణావతియును నాదు ♦ నాయనమ్మ
రోహితాశ్వుశిఖల ♦ జోహారు గావించె! నిట్టి వీరమూర్తు ♦ లెందుఁ గలరు! 103

సీ॥ కడకు మూఁడవమాటు ♦ గా నక్క రేతెంచె నంతములేని పై ♦ న్యములఁగొనుచు!
వీరులందఱుగూడి ♦ విశ్వపూజ్యంబైన చిత్తూరుకోట ర ♦ ష్టింపవచ్చి!

రల పరంగుల పిరం ♦ గులమ్రోల దుర్గంబు గాజవిధాన వ్ర ♦ కలలయి కూలె
మేవాడ వీరల ♦ క్షీవప్రజమకుటముల్ జయమల్ల ముఖవీర ♦ సమితి మ్రగ్గె!

గీ॥ గనుదెఱచి కాపురని కూయఁ ♦ గాఁ దెలియని శిశువులాదిగ జగదేక ♦ జేత్తుకొర్య
పరులవఱ కందఱను బట్టి ♦ నఱకె నక్క! రెటులు చిత్తూరురమ తల ♦ యెత్తిబ్రదుకు!

గీ॥ ఆచతుశ్శాల! లాభవ ♦ నాంగణమ్మ! లాజయ స్తంభతతులు! దే ♦ వాలయమ్మ!
లూఁచముట్టుగఁ జెడియె! జి ♦ తూరుపురము కాడుగామాటి పాండవ ♦ బీడు దేతె.

సీ॥ తలపైనఁ గొమ్మున్న ♦ ధైర్యమేరువులు ఝాలావసింద్రుల సేన ♦ లడఁగిపోయె!
సహిరాజు కోటల ♦ నైనఁ బట్టి పెకల్చు చోహణబలములు ♦ చొప్పుదప్పె!
బాతాళ మఱచేతఁ ♦ బగిలించు ప్రమర లేవలన స్రుక్కిరొ సుంత ♦ తెలియరాదు!
గగనధాత్రుల నేక ♦ ముగఁజేయఁజాలిన రాతోడ్కులాబు పే ♦ ర్మఱువనయ్యె!

గీ॥ నల చతుర్దశలోకముల్ ♦ గలిసెనేని సమయఁజేయు చోండావతుల్ ♦ సన్నగిలిరి!
నలుగు రెదిరించినను దాఁకి ♦ నిలువరించు పోడిమికిఁ దప్పి మేవాడ ♦ వాడు దేతె!

ఉ॥ వైరులు మాసమాసమును ♦ బైరులఁ గోసెడు నట్లు వీరుల
నూఱులు వేలు గోయఁగ, మ ♦ నోజ్జ సువర్ణ శలాకలట్లు లం
గారశిఖాచయంబులను ♦ గాలుచు వేలకు వేలు స్త్రీలు జో
హారులు చేయ, దేశ మక ♦ టా! జనశూన్యము గాక నిల్చునే!

సీ॥ తనదు కండలును ర ♦ క్తము క్రుమ్మరించి మేవాణ్ణాత వీరసా ♦ భాగ్యలక్ష్మి
యొక వేయియేండ్లుగా ♦ నోర్చె! నోర్పుచునుండె! శాత్రవతతిపోటు ♦ సడలదయ్యె!
దధ్ధాతములకు నా ♦ తల్లి శరీరమ్మ కుమ్మెలు పోవుచుఁ ♦ గుట్టు పట్టె!
నువచారశతముల ♦ నొట్లుపెట్టెను! చిక్కి చిద్రుపలై శల్యావ ♦ శిష్టమయ్యె!

గీ॥ సమ్మహామాత గతి తలఁ ♦ పై నయప్పు డొడలు పరవశమై రక్త ♦ ముడుకు లెత్తుఁ!
గడుపు చుమ్మలుచుట్టు! నే ♦ కరణి నామె దేర్తునని రేయఁబవలు చిం ♦ తించుమా!

మ॥ తన లోకావన కచ్చహాన్వయము పా ♦ తాళంబునకఁ గ్రుంగఁ బు
త్రిని ఢిల్లీశునకిచ్చి వియ్యమును బ్రీ ♦ తిగూర్చి తత్పుత్రు! నా
తని కట్పించెను మానసింహుఁ, భగవాన్ ♦ దాసుండు తొల్దొలై; నే
మని వర్ణాశ్రమ ధర్మ పద్ధతి తిరం ♦ బై నిల్చు! లోకమ్మునక.

- తి సీ॥ తనయంతరాజు లేఁ ♦ డనిపించి విస్తారభూమి మర్వా లేలు ♦ భూపమాళి
యుదయసిం గక్పట ♦ నెదురేగి తోడ్పెచ్చి తనరాజ్యలక్ష్మి స్వా ♦ తంత్ర్యలక్ష్మి
నొసఁగుచు సోదరి ♦ యోధబాయి నొసంగి యేకసహస్రహా ♦ యేశుడయ్యె!
ననుజుని జుద్రసే ♦ నుని నిజాత్మజు శూరసింహు ఢిల్లీని సేవ ♦ చేయఁబనిచె!
గీ॥ బమలుగా నక్ప రొకకొన్ని ♦ పల్లె లియ్య నతని సామంతుడగుచు రాజ్యంబొనర్చు!
ధీరుడెవఁ! డధీరుడెవండు! ♦ పీఠపులె సిగ్గుచెడి తగ్గుకూటి కా ♦ సింఛినపుడు.
మ॥ లికసిరీశ్వరుడుజ్ జనల్ మియరు పు ♦ ధీనాథుడుజ్ వారి క
న్యకలజ్ ఢిల్లీకి గాన్కగాఁబనిచి సే ♦ నాధీశ సామంతులై
సుకముజ్ గోరుచు నక్పరుజ్ గొలువఁగాఁ ♦ జొత్తెంచి రిల్లెదఱు
యకటా! సోదరభూపతుల్ చెడిరి! హే ♦ యంబైన దాస్యమున్.
- మ॥ వడకించె సచరాచరావనిఁ బ్రణా ♦ పన్నూర్తి జిత్తూరుము
ట్టడియ ప్లష్టసరావు; శూరధనుఁ డి ♦ ప్తశ్రేష్ఠుఁ డమ్మాన్య పు
త్రుఁడు! మాతృద్రుడి మేనమామకొడు! కెం ♦ తో కూర్చువాడయ్యె నజ్
విడి ఢిల్లీశ్వరుఁ జేరె! నీకథలు వి ♦ స్వింపంగ సిగ్గయ్యెడి!
- మ॥ దురదృష్టంబదియెల్ల నాపయిని గం ♦ తుల్ వెట్టె! గాడేని సా
గరుఁ డప్పద్మహితాస్వయం బపయశః ♦ కాలువ్య మొందంగ న
క్పరు పాదాబ్జముఁగొల్ప నేలచను! హృ ♦ ధ్బంధుల్ హితుల్ సోదరుల్
పరునిజ్ జేరిరి! మందభాగ్యమున కె ♦ బ్బంగిజ్ వగజ్ గాంతునో!

111

112

113

❀ Raja Udai Singh of Marwar, surnamed the fat, chief of the Rahtore held but the munsub of one thousand, while a scion of this house Raj Singh of Bikanir had four thousand. The independent prince of Chanderi kerow Duttea with the tributary feudatories of the larger principalities and members of the Shekavati Federation were enrolled on the other grades from four to seven hundred. In short it became general and what originated in force or pursuatic was soon coveted from interested motives and as nearly all the states submitted time to give queens, to the empire, few were left to stigmatize this deralectic from Hindu principle.

Akbar thus gained a double victory, securing the good opinion as well the sword of these princes in his aid. A judicious perseverance would have rendered the throne of Timoor immovable, had not the tolerant principles and beneficence of Akber Jahangir and Shah Jahan been lost sight of by the bigot and blood thirsty Aurangzeb.

"Annals of Mewar."

మ॥ అకటా! సూక్తుఁ డకారణంబుగ నెక ధ్యంబెంచి వాదాడి ధి
ల్లికి వేంచేసెను నిన్ను; శత్రుజనపా ధి మన్ని తూటాడు సిం
హాకిశోరంబులు తమ్ము లిట్లగుటకై ధ్యన్యన్యంబెట్టి బా
ధకు లోనయ్యెనా దేవుడే యెఱుంగు! ని ధి ద్రక్ష గాన రేయంతయున్. 111

సీ॥ సువిశాలదుర్నిరీ ధి క్షవికాస మక్ష్మ రాష్ట్రానరంగప్రభా ధి తతికి బ్రమసి!
యాశ్రయించినవారి ధి యాసలన్నియుఁ దీర్పు నతని వింతగు వదా ధి న్యతకు నలరి!
తమపేరు జగమునం ధి తకుఁ బెద్దరారాజు పేరుతో జలగూడు ధి పెంపు నెంచి!
కనకసాధాగ్రభా ధి గములందుఁ దెరలలో విహరించు తురక బి ధి బీబీలఁ దలంచి!
గీ॥ సేతుశీతనగాంతర ధి సీమఁ గలుగు మనుజపతులెల్ల మతిచెడి ధి కనులు తిరిగి
విడని పేరాస నక్కరు ధి విజయరథము కాడి మోసిరి స్వాతంత్ర్య ధి ఘనత మఱచి.

మ॥ కనుసన్నన్ ననుఁగొల్పు భూపతులు మో ధి గల్జేని గుఱ్ఱాలు గా
యను వేంచేసి! ర నేకదుర్గవింతతుల్ ధి హారావళిపర్వతా
వనిదక్కన్ రిపుచేతఁజెక్కె! జముపుల్ ధి వమ్మయ్యె! భాండారముల్
ధనశూన్యంబు! లికెట్లు నిల్పనగు! స్వా ధి తంత్ర్యంబు మేవాడకున్. 116

సీ॥ స్థానమా! విశ్వవి ధి శ్వంభరాదేవికి వజ్రభూషణము మే ధి వాడసీను!
యన్వయమా! జగ ధి దారాధ్యదశదిశా వ్యాప్త కీర్తియుతంబు ధి భానుకులము!
పూర్వుల! లోకైక ధి పూజ్య లిత్వాకు హరిశ్చంద్ర మాంధాత్య ధి నృపతిమణులు!
ప్రజల! జగజ్జైత్ర ధి పరిపూర్ణవిక్రమ ప్రాభవోద్ధాము లా ధి రాజపుత్రు!

గీ॥ లాత్మలో తూత్రగుణ మణు ధి వంతయైనఁ గలుగువాడెవఁ దుఱక గా ధి జులు ధరించి
చల్లఁగా నింటఁగూర్చుండ ధి సాహసించు! దనమ సర్వస్వ మర్పింపఁ ధి దలఁచుఁగాని.

పి॥ త్మాగోళమును ముంచు ధి గాధాంధతమసంబుఁ గరదివ్వెనో నార్పఁ ధి గడఁగునట్టు!
లత్యగాధము సాగ ధి రానంతజలముల కేతమ్ము వేయ నూ ధి హించునట్లు!
వసుధ బొగ్గుగఁగాల్పు ధి పశియాగ్ని హోత్రంబుఁ గన్నీటిచే నార్ప ధి నున్నయట్లు!
క్షయకాలమున రేగు ధి సప్తమాయతథాటి, తేటి రెక్కల నాపఁ ధి దివురునట్లు!

పి॥ లని జగము నన్నుఁ బరిహాస ధి మామఁగాక! యెక్కటిని నిల్పి బలమెల్ల ధి నెమరువెట్టి
విధికి మాఱొడ్డి స్వాతంత్ర్య ధి విజయలక్ష్మీ యడుగులకు నిత్తుఁ గల్యాణహారతులను.

పి॥ ఎట్టి బ్రహ్మప్రయత్నంబు ధి నేనించేసి యుదయపురలక్ష్మీకిఁ గిరిట ధి ముంతఁ దలను!
గాక దైవోపహతుడనై ధి కడిమిచెడిన రక్తతతిఁ గూర్చు రతనాల ధి రావిరేక. 119

శా॥ నా కొక్కించుకడైనఁ గప్ప మెదురై † నన్. మేరువుగఁగఁ జే
కాకున్ శెందు మృదుస్వభావులరు! మీ † యాశీస్సు శ్రీరామర
క్షాకల్పంబగు! ధర్మసూక్ష్మముల నీ † సందిగ్ధకాలమ్మునన్
నాకున్ జెప్పి కృతార్థుఁడేసి కడుఁ బు † బింబొందఁ బ్రార్థించెదన్.” 120

క॥ అని వెండికొండ సింహాసనమున శివ్రుణ్ణాలె శాంతి † సదనంబగు స్వా
మినిగని భక్త్యావేశంబునను సలుంబ్రామహీశ † పుంగవుఁ డంతన్, 121

—*) సలుంబ్రా కృష్ణసింహవిభుడు తన నిశ్చయము నెఱిగించుకొనుట. (*—

మ॥ “ఇవియున్ వీరరాస్థిపీఠికలు గా † నీ మాటలున్ గావు; నైం
దవముం చెందును సత్యధర్మములు సఁ † స్థాపింప మేవాడభా
గ్యవిశేషంబునఁ బుట్టువున్ గనిన సా † త్వాద్విశ్వనాథుడవౌ
దువు; మర్త్యుడవు గావు; నిన్దొలుచు లెం † తో మాకు శ్రేయంబగున్. 122

మ॥ తెలియున్ దేశము నాదు స్వామిపదభ † క్తిస్థైర్యలీలత్; చతు

❊ స్థలరాశిక్రమితావనీతల మహా † సామ్రాజ్య మర్పింప దా
వలికాల్ దగులంగ నొల్లను; భవ † త్పదాబ్జముల్ భక్తిమై
దలపై నన్ ధరియించి నామనుగడన్ † ధన్యంబు గావించెదన్. 123

గీ॥ నాదు భటకొటి ధనము ప్రాణంబు రాజ్యరమయు నర్పితు! మఱియు నాప్రాణమిత్రుఁ
డంద్ర! నీమస్వాతంత్ర్యర † థంబు మోయఁ గుడిబుజం బప్పుగించుట † గొప్పయగు న!

మ॥ తమగర్జ్జావధాటి నెల్లెడల గో † త్రత్సూధరశ్రేణి ఖం
డములై త్రైశ్యగఁజేయు దోర్బలులు చోం † డావన్నహవీరసిం
హములన్ దోడ్కొనివచ్చి నిల్చెద! విప † యారణ్యముల్ గాల్చి భ
స్మముగావిత్రు సమగ్రవిక్రమకళా † సురంభపారీణతన్. 125

మ॥ పదివేలేన్లయంత దార్ధ్యమున మ † ద్భావంబు నీపాదముల్
గదియున్ నిక్కము! దేవదానవులు లా † గన్జూచినన్ సుంతయున్

❊ It is a rare thing for a Rajput to betray his Thacoor. Fidelity to the chief, 'Swami Dharma.' is the climax of all virtues. The Rajput is taught from his infancy in the song of the bard to regard it as the source of honor here and of happiness hereafter.

“Annals of Mewar.”

గడలగజా! దనిలోన శత్రులను మ్రు + గ్గజేతు! గాదేని నీ
 పడపడ్డంబుల మ్రొల వ్రాలి విడుతు! + బ్రాణంబు లో యీశ్వరా!
 మ॥ తనువులో నశ్వరముల్; విశుభ్రయశము! + ధర్మంబు సుస్థాయియై
 తనరారు!; వెనుకంజవేయకు; పని + త్రంజైన దీకార్య; మే
 యనుమానంబును లేదు; వేగమె రణ + ప్రారంభము! జేయుమి!
 నిను సేవించెద; నీకుముందు రిపులం + క్షిణజించి చెండాడెదగ్.

—*) భానుసింహుడు ప్రతాపసింహునితోఁ దన నిర్ణయము చెలుపుట. (*—

గీ॥ అనుచుఁ గేల్తోడ్చి విరమించునతనిమాట నందుకొని భానుసింహుఁ “ఓ! ముధిప! మ
 స్వామిభక్తియై రక్తమా + పమునఁ బాటు; నిన్ననుసరింప కేరీతి + నిలువఁగలము.

సీ॥ స్వామి! స్వాతంత్ర్యపరి + భామనోజ్ఞంబు నీవదనమ్ము భువనసే + వ్యమ్ముగాదె!
 యకలుషస్వామిభ + క్తికిని మాచిన్ని రాష్ట్రమ్ములు పూర్వకా + లమ్మునుండి
 సూతికాగృహముల + శోభఁ జెన్నారు! నినుకుఁ దోడుగా నీమ + నోజ్ఞనామ
 సంస్మరణంబు దు + సాధ దుశ్శేధ దుగ్ధముగాఁగ మమ్ము ర + తుణముచేయు!

గీ॥ గంఠమునఁ బ్రాణవాయువుల్ + గలుగుదాఁక మాండునకెకాని వెనుకవై + పునకుఁజూ
 మరుల కలవాలములు పూల + సరములట్లు కంఠములు కౌఁగిలిందిన + కాలమందొ

చ॥ ముదుసలివైన మోగలు చ + మూవిసరంబు ముఖంబు, భూస్థలి
 గదియుచుఁ జీల్చు నాగటివ + గ్గ బగిలించుచు, రెండుపాయలై
 చెదరఁగఁజేతు; బాణములు + చిచ్చుపిడ్డులువోలె వైతు! గ
 ల్గును లవమేనియు! బిఱికి + కండ మదీయశరీరమందునగ్.

ఉ॥ క్రూరతురుష్కసంతతుల + క్కు మఱి నీకు ఘటిల్లు నామహా
 భారతయుద్ధరంగమున + ఫల్గునతుల్యుడవౌచు నీవు చె
 న్నారఁగ నీవదంబులు హృ + దబ్జలంబున నిల్చి మత్స్యధా
 తీరమణుడొకోయన న + రిపశ్రతిగ గడలేర్తు నాజిలో.

మ॥ దివియు! భూమియు నొక్కడై పడిన నా + దేహంబునగ్ బ్రాణహ
 యువు లున్నంతకుఁ గన్నులై త్తి యహితుం + డొక్కండు నిజాడఁగా
 నవకాశంబు నొసంగఁజోవ; సేముద + గొట్టోప మేపార న
 య్యవనాభానిధిఁ ద్రచ్చివై చెద జగం + బానందము! బొందఁగగ్.

క॥ వినిపింపనేల పెక్కులు! నిను మొక్కి వచించువాడ ♦ నీప్రాణము వె
స్కను మాప్రాణంబులు ముందరిన మనస్సింహుడప్పు ♦ దండలు విసంగ్. 133

—*) మనస్సింహుడు తన యభిప్రాయము వెల్లడించుట. (*—

క॥ “ఝూలాన్మపతులు శౌర్యోత్తాలులు పరిపంథి గహన ♦ దహన జ్వలన
జ్వాలాభులనెడు కీర్తిని నేలగలుప సాహసింతు ♦ నే! నీమోలెగ్. 134

సీ॥ శూరుల గావలియి ♦ సోనెగుడ్డేశ్వరుల్ దుగ్ధద మాతృప్యక్షితీ ♦ దుగ్ధులునుగాగ్!
సకలసంగరమర్మ ♦ సర్వజ్ఞమూర్తి యాభీమచాందును యదు ♦ స్వామిగాగ్!
శ్రీసలుంబాకృష్ణ ♦ సింహుడు దోర్బలోద్దండసాహసుడు భీ ♦ ముండుగాగ్!
దేజసింహుడమాను ♦ మాజేయ విక్రమగురుకీర్తిఘనుడు ఫ ♦ ల్లునుడుగాగ్!

గీ॥ శ్యామసిం గేను కవలమై ♦ యండచుండ! ధర్మరాజవై నిలిచి స్వా ♦ తంత్ర్యరథము
స్వర్ణజయఘంట మ్రోయించి ♦ జయముగాంచి ధర్మసంస్థాపనాచార్య ♦ తను వహింపు.

గీ॥ దస్యశవకోటిపైన మ ♦ ద్భటులు నేను దనువులను వాల్చి, నీవు స్వా ♦ తంత్ర్యలక్ష్మి
కలవలచు రత్నదేవాల ♦ యమ్ముజేరఁ బరచగలమయ్య! కనక సోపానపంక్తి. 136

మ॥ ‘పనులెల్ల సమకూరె మీవినయసే ♦ వల్ తృప్తి సుధించె స్వ
స్వనివాసంబుల కేగుఁ’ దంచు భవదా ♦ జ్ఞల్ వచ్చుదాఁగ్ దినం
బును భూశయ్యయు నేకభుక్తము వ్రతం ♦ బుబూని వహ్నిజ్ జూరుం
దనిన దక్షకుఁ బట్టుడన్న వెచుదీ ♦ యబోము రాజేశ్వరా!” 137

—*) శ్యామసింహుడు తన నిశ్చయ మెఱిగించుకొనుట. (*—

క॥ అని వచించిన నుగ్రాశనితుల్యుడు శ్యామసింగు ♦ సాద్రీశ్వరుఁ “ఊ
యినవంశాభరణ! నాయనుజని మాన్గమునె నేను ♦ ననువర్తింతుఁ. 138

ఉ॥ ప్రాణము తీవుగాదు, కర ♦ వాలభుజుగికిఁ గ్రూరశాత్రవ
ప్రాణసమీరమిచ్చి విజ ♦ యంబు యశంబు గడించి నిత్యక
ల్యాణము లొందుటొక్కఁడు; మ ♦ హాహవరంగములందు వ్రాలి ని
ర్యాణమునొందు టొక్కఁడు ప ♦ రాక్రమపూజ్యము రాజకోటికిఁ. 139

సీ॥ విశ్వంబు నగలించు ♦ వేడిపిక్కులనైనఁ బువ్వులవలె శీరం ♦ బున వహింతు!
శేషాహిపతి నైనఁ ♦ జేనెత్తి ముత్యాల హారంబువలె గంఠ ♦ మును దాల్చు!

హిమవత్కుధరశీర్ష ♦ 'మెవరెస్తు'పైనుండి దూకెడఁ బాతాళ ♦ లోకము నకు!
నాత్మగర్జాస్ఫూర్తి ♦ నడవి మార్తోయించు మృగరాజు నశ్వము ♦ ట్లెక్క నేర్తుఁ
గీ॥ గూరతెరుమృతతుల నీ ♦ మ్రోలఁ బట్టి కసిమసఁగనేర్తు మననేర్తుఁ ♦ గాని నిజ
విడువనేర్తు నే! ప్రాణముల్ ♦ విడిచియైన నగుణకేతనచ్ఛాయలఁ ♦ దిగుగనేర్తు.

మ॥ విడియెండైనను నర్థరాత్రమయినఁ ♦ మిట్టైన గుంతైన నె
క్కుడువాడైనను లొచ్చువాడయిన మీ ♦ కుఁ దోచిన ట్లెజ్జపె
ట్టఁడు! ముందుఁ వుటి వెన్నచూడకయె పి ♦ డ్డుబోనె వైరివజం
బడఁగఁ దాకెడఁ! జూడు వేయునుడులే ♦ లా! ముందుఁగార్యంబులఁ.

మ॥ కడప్రాణంబులు బొందివీడి చనుదాఁ ♦ కఁ నిన్ను సేవితు; నె
క్కుడు దర్శింపైతి సంగరాంగణములఁ ♦ ఘోరారి సుఖుంబులఁ
దొడరఁబోయెడ; వీడ కందఱను గొం ♦ తుల్ గోసి తద్రక్తముల్
మడవల్ గట్టెద దేశమంతట; యశో ♦ మందారముల్ పెంచెదఁ."

క॥ అని వదిలింపఁ బ్రతాపుఁడు తనచెంతను ధైర్యపర్య ♦ తమువోలె వసిం
చిన బదనూర్ నరవతిఁ జూచిన వదనంబెత్తి తేజ ♦ సింహుండంతఁ,

—*) తేజసింహుఁడు తన తెఱు గెఱింగించుకొనుట. (*—

మ॥ "అననీభారము హెచ్చి-ధర్మములు వ్య ♦ త్యస్తంబులై పోవఁ బూ
ర్వవికాసం బలరింప నీశ్వరుఁడు స ♦ ర్వజ్ఞుండు మీవంటి మా
నవమూర్ఖుల రూపమొంది యిల జ ♦ న్నంబెత్తు; నీదర్శనా
దివిశేషంబులు లోకమంతటికి స ♦ ధించుఁ మహాశ్రేయముఁ.

నీ॥ ఒకయెత్తు నీవు వే ♦ టొకయెత్తుగా దైవకోటి నిల్చిన నిన్నె ♦ కోరుకొందు!
స్వామి! యానీపద ♦ ద్వయి విశ్వపూజ్యంబు! నడుమ తోవను నీవు ♦ నడచునఁ
డడుగు సోకిన ధూళి ♦ యణుమాత్ర మంటిన నఖిలలోకముఁ గాల్పు ♦ హాలమాలఁ
చేదంతయును దగ్గి ♦ శీతమై తీయనై నిమిషమ్ములో నమృ ♦ తముగ మాఱుఁ!

గీ॥ ద్వత్పదము లెంత కొలిచినఁ ♦ దనివిలేదు! నీయనఘనామ మెంత ధ్యా ♦ నిం చుచు
విసుగు గనుపింప! దింకను ♦ విడక కొలువ ధ్యాన మొనరింపఁగాఁ గోర్కొ ♦ యగునుగ

నీ॥ ధర్మసంస్థాపనా ♦ ర్థము ధాత్రి మెలఁగు దేవా! యేకలింగాప ♦ రావతార
పదినూఱు లేడ్లు యా ♦ వనస్సపుల్ భరతఖండమునకుఁ గూర్పు బ ♦ న్నములు,

- వాఁంఁగఁ బూర్వఁ వీరుల త్యాగంబు, ప్రస్తుతకార్య కఁ ర్తవ్యములను
నెఱిఁగించుచో నీకుఁ మృదులాతిమృదుల భావం బెంతనొచ్చె బైఁ వమ యెఱుంగు!
- గీ॥ వినుకొలఁది చిచ్చుదఁకొన్న విధమతోఁచె! పై న్యబల మల్పమనె కానిఁ చాలియున్నఁ
దలను బూవాడ కింట నిఁ న్నిలిపి నేనె రిపుల సర్వనాశన మాచఁ రించియుందు.
- సీ॥ భువనపావన! నీవుఁ పూనినకృతి జగద్వంద్య! మందఱము దోఁ డ్పడఁగఁగలము!
రణమహోత్సాహవఁ ర్థనమైన నుముహూర్త మెంచి సూర్యధ్వజంఁ బెత్తి నిలుపు!
కలికి బంగరు చిఱుఁ గజ్జెల మ్రోశ మ్రోగలులు యామ్యమహిషఁ కంఠ కాంస్య
ఘంటానినాదంబుఁ గా వినెదట గాక! ధ్వజము చుట్టుందుముఁ బలిసి కొలిచి
- గీ॥ పులులఁ బోలిన చరణదాఁ సులముమేము! కడకు మేవాడ నొకచిన్నఁ కత్తి పట్టు
మగనిసువుగల్గ నది రాలఁకెగుఁగఁగాక! యమరులు నుతింతురగాక! నీవిమల యశము.
- సీ॥ 'ప్రా'భవంబిత్తు రాఁ స్త్వమునిస్తు ధనమిత్తు రాణాను విడనాడిఁ ర'మ్మటంచు
ఢిల్లీపురంబునుఁ డి దినంబు వచ్చు లేఖల నొక్కకొట్టంబుఁ గప్పవచ్చు!
ద్యాయైకమూర్తి! ధఁ ర్మావతారా! నీముఖము నొక్కమాటు దూఁ రముననుండి
కనువిందుగాఁగఁ జూఁ చినవాఁ డెవండైన నీనీచతరమార్గఁ మెట్లు సాచ్చు!
- గీ॥ బ్రాణమలతోడ నిన్నెడఁ బాయఁగలుగు వాడొకఁడులేడు నీకు సేఁ వకులలోనఁ
జెంతఁ జింతామణిని వీడిఁ చిల్లిగవ్వ కెగుబుజము చూప నెవ్వనిఁ మొగమువాఁచె.
- సీ॥ హారావళీ భూధఁ రావతంసప్రాంత సానుభాగము యజ్ఞఁ శాలగాఁగఁ!
బాపనాత్ముఁడు చంద్రఁ భట్టారకు కవిత్వధారలు వేదమంఁ త్రములుగాఁగఁ!
నల సలుంబ్రాకిరాఁ తాదీశు లసమానవిక్రమక్రములు ఋఁ త్వజులుగాఁగఁ!
శార్ఙ్గసన్నిధి బలఁ స్థాల్యశోభితము నీపటుమహాధనువు యూఁ పంబుగాఁగఁ!
- గీ॥ బ్రబల యవనసేనలు పశుఁ పత్రతిగాఁగ! యాయజ్ఞాకుండవై దీక్షఁ నవధరించి
సవనమునుదీర్చి జగము నిఁ ర్యవనముగనుజేసి త్రైలోక్యనుతుల రంఁ జిల్లవయ్య!
- శా॥ 'బౌరా! శాత్రవకోటిపాలిటికిఁ బఁ శ్యత్ఫాలమూర్తుల్ గదా
యీరాతోణ్మణులంచుఁ జిత్తురురణంఁ బం దందతెన్నఁ రవి
ద్వారంబుదునఁ జేసె శాత్రవకులఁ ధ్వసంబు మాతృద్రుఁ యా
వీరాగ్రేసరచక్రవర్తి యదుగుల్ఁ వేయేండ్లు సేవించెదన్.
- మ॥ "పదివేల్ వీరుల బాహుశౌర్యయుతుడీఁ బాలుం"డటం చెన్నఁగాఁ
గదనం బెచ్చట భీమమా నచటఁ జఁ క్కవాళి దుర్దంత శ

తుదళచ్చేదము చేసి నిన్ను జయయు ♦ క్రుజేయ యత్నింతు! నీ
బదనూర్ సింహము తేజసింహము నుడుల్ ♦ వ్యర్థంబు గాకుండుతా!

శా॥ నిగిక్ ముట్టెడు కోటకొమ్మగుముఁబు ♦ దేవాలయమ్మల్ జయో
త్తుంగ స్తంభము లొప్పు; స్త్రీపురుషు లెం ♦ దుక్ బుత్రపౌత్రా ప్తి నొం
దంగా. మాదృశభాపతుల్ కొలువునన్ ♦ ద్విత్యాదముల్ మోయఁగా,
సింగారించిన తేరియ ట్లలగు నా ♦ చిత్తూర్పురి గాంతునే!”

మ॥ అని వాక్రుచ్చి హృదంతరాళమున వీ ♦ రావేశ ముప్పొంగు; వి
చ్చిన కెందామరలైన కన్నులతుదిన్ ♦ జెన్నాఱు లేమంచుబా
ట్టన నొక్కశ్రుకణంబు జాఱఁగను వీ ♦ రాగ్రేసరుడుండె; వె
న్నను గూర్చుండిన గ్వాలియర్ విభుఁ డనం ♦ తత్యాగ సంశోభియె,

—*) రామచంద్రదేవుడు తన మనోగతము దెలియజేయుట. (*—

సీ॥ “దరిలేని జల మగా ♦ ధస్తాయి వెలుగొందు కడలికి నొకతొయ ♦ కణమునట్లు!
బ్రహ్మాండమంత గొ ♦ పుగనున్న పెనునైకతాదికి నొకచిన్న ♦ యణువునట్లు!
శాఖాచయంబు ది ♦ శాకోణములఁబాకు నవనీజమున కొక్క ♦ యాకునట్లు!
భూదేవి మకుటమై ♦ పొడవు నెత్తున్న పర్వతరాజమున నొక్క ♦ రాయుచుట్టు!

ఆ॥ లేబలుంబు లేని ♦ యేకాంగి బహువాహినీశు నీకు సాయ ♦ మేమి చేతు!
స్వాదయకుసుమ మొక్కఁ ♦ డే నాచు సర్వస్వ! మదియె నీపదముల ♦ నప్పగిం

చ॥ అజిత పరాక్రమంబున మ ♦ హాహవసీమలఁ గత్తిమోసి నా
బుజములు కాయగాఁచె! గడుఁ ♦ బూర్వుడ వృద్ధుడ నైతిగాని, నీ
విజయరథంబు మోయ భుజ ♦ వీర్యము పట్టున లోటులేదు! నే
గజవిజచేసి శాత్రువుల ♦ కండలు మెండుగ రాల్చు మేదిని.

శా॥ చండారాతి కులాటవీ దహన శ ♦ శ్వతీర్తి! సర్వస్వ మీ
తండ్రికొండె పోషించుచుండుగల ము ♦ ద్భాగ్యంబు నాహున! యీ
ఖండేరావు కురంగముల్ దునుము వ్యా ♦ ప్రుస్వామిపోతా బలో
ద్దండుండై తెగటార్చు వైరులఁ గృతాం ♦ తపాయుడై యాజిహ్.

ఓ॥ కరుణావిహీనుఁ డ ♦ కృప సర్వభక్షకుండయి గ్వాలియరును గొ ♦ న్నయది మొ
నెట్టిపాయములేక ♦ యెందో రెక్కలులేని పక్షి నైపడిన యీ ♦ బడుగునన్ను

- మేవాడఁజేరిచి ♦ మీతండ్రిగారు సహస్రహస్తములతో ♦ నాదరించి!
 రతని యనంతరం ♦ బభిమానమెనయఁ దండ్రివిధాన నోమితి; ♦ నీబుణంబు
- గీ॥ వేయిజన్మాబులెత్తి నీ ♦ విమతన్మపుల నసమరణభూమిఁ జీల్చి చెం ♦ డాడియైనఁ
 దీర్పఁజాలమి సత్య! మీ ♦ దేహ మెపుడు త్వత్పదసమర్పితంబు భూ ♦ ధవకులేంద్ర!
- సీ॥ నిత్యకల్యాణమం ♦ దిరము చిత్తూరుమండలము వివాహమం ♦ డపముగాఁగ!
 రంగుగుల్కు ననేక ♦ రాజపుత్రస్యందనమ్ములై రేనికుం ♦ డలునుగాఁగ!
 గృష్ణసింహుడి వీ ♦ రేశ్వర దోఁపితాపస్ఫూర్తి రత్నదీ ♦ పతతిగాఁగ!
 యవనభూధవ కిరీ ♦ టాళి నిర్గతమణుల్ వజ్రరంజిత రంగ ♦ వల్లిగాఁగ!
- గీ॥ దన్యుగళరక్తముల వసం ♦ తమ్ములాడి నీదుకరవాల మెచటఁదా ♦ నై దనర్చి
 సకలమును దీర్చు నాగప ♦ సానిగాఁగ! విజయలక్ష్మి వరించి నిన్ ♦ బెండ్లియాడు.”
- గీ॥ అని యుపరమించె; నంత నాతనిసమీపమున మహాన్నతరూపుడై ♦ మూర్తిఁగొనిన
 పీఠరసవాఙ్మయో యనఁ ♦ గూరుచున్న భిల్లలోకైకనాథుఁ డా ♦ భీమచాండు, 159

—*) భీమచాండు తన సాయమును వివరించి చెప్పట. (*—

- సీ॥ “కాండ్రుకాండ్రని పెద్ద ♦ గా మోతల నిగిడ్చి గబ్బిబెబ్బలిపిండు ♦ బొబ్బరించు!
 శైలముల్ పగిలి ప ♦ చ్చడిగాఁగ ధ్వనిచేసి సింహపోతములు గ ♦ ర్జించుచుండు!
 జేయెత్తు లేచి ప ♦ చ్చివిసంబు వెదచల్లి కోడెనాగులు బుస ♦ కొట్టుచుండు!
 వసుధ యిట్టటులాడ ♦ బరువై పరువులెత్తి యేనుంగుగుములు ఘో ♦ కృతులుసేయు!
- గీ॥ బద్మజాతాండచుంతలై ♦ భయము గొలుపు గండశిలలఁ గొండలు చుట్టు ♦ నింకియుండు!
 బ్రహ్మయుతుడైన కైలాస ♦ భర్తకై నఁ జాలునే గుండె! నాదు రా ♦ జ్యంబుఁ జొరఁగ
- సీ॥ భూలోకనాకమా ♦ బోయెపాళెంబుండు! జుదనతరువర ♦ చ్చాయలుండు!
 గొలువుకూటంబుండు! ♦ గోడెగుబ్బెతగముల్ వింజామరమ్ములు ♦ వీచుచుండు!
 బొమడికంబుల భిల్ల ♦ పుంగవుల్ నడచివ్వె లగుడు! రందఱును నీ ♦ యాజ్ఞనుండ్రు!
 నాయాత్మకైంతో యా ♦ నందమా! నాను సింహాసనంబుండు నీ ♦ వధివసింపు!
- గీ॥ మండఁ గూర్చుండి క్షణమైన ♦ నవలఁ బోక కొలిచి దేవునకట్లు సే ♦ వలు ఘటెంతు!
 నడుగు మన్నెట కోర్వ! నా ♦ హస్తయుగము జాళువా పట్టుదిండుగా ♦ సంతరింతు!
- మ॥ సరియంచుకొనలయూచిచూడు మఱి! నా ♦ స్వర్గంబు నందైన ని
 ర్జరులుకొ ముప్పుదిమూఁడుకో జైపుడు పూ ♦ జల్చేసి సేవించు న

పురుకూతుండును జూచియుండని సుఖం ♦ బుల్ భోగముల్ వచ్చి దొం
తరలై చుట్టునుజేరి కొల్చు నిను! మ ♦ ద్వాక్యంబు నాలింపుమా!

మ॥ అకటా! నీయెడ నెయ్యిపుకొబలిమి నే ♦ నట్లాడితిగ్ గాక యే
టికి నాపార్థన మియ్యకొందు! వెపుడుగ్ ♦ డెందంబునగ్ దేశమా
తకు నాటిల్లు వికత్తుకై వగచి చిం ♦ తగ్గ్రాంగు నీ వగ్గి మ్రిం
గక స్వాతంత్ర్యము దక్కుదాడ నొకచో ♦ గాలూని కూర్చుండువే!

సీ॥ జాతియు జన్మదే ♦ శమును భిన్నములైన! మనపూర్వులకు మైత్రి ♦ దనరకున్న,
నాకన్న వయసు సుంతగఁ దక్కువైన, బాల్యమున నొండొరుజూచి ♦ నది మొద
నీపైన నవ్యాజ ♦ నియతి నామదినిల్పె! రెండవదేవుడగ్ ♦ రీతిజూతుఁ!
గడఁబాదు నీమ జా ♦ గ్రన్థంగళాకృతి కలనైన హృత్ఫల ♦ కముననుండు!

గీ॥ నీవు పాల్గొననట్టి యీ ♦ నిఖిలలోక సార్వభౌమత నరకవా ♦ సముగ రోతు:
నంద నీవున్న నుబలి ♦ నైన నమృత మట్లు సేవించి యానంద ♦ మందనేర్తు!

సీ॥ అహితమై తేయ ప ♦ శ్యత్ఫలమూర్తులౌ శౌర్యమర్జయు లొక్క ♦ జాతివారు
తరతరంబులుగ స్వా ♦ తంత్ర్య లక్ష్మీమహోదయముఁ గోరి విదేశ ♦ ధరణిపతుల
మాజ్ఞోక్తి బాహుశుం ♦ భత్సితాపము చూపి ధనభాగ్య వస్తువా ♦ హనయుతమా
సర్వార్పణ మొనర్చి ♦ శాశ్వత ధన్యత్వ ముడు తెవ్వరికి వం ♦ ద్యంబుగాను!

గీ॥ హృదయముగలట్టి మానవుండెవడు వారియడుగులను గొల్చి, యహితులనణచి
పావనముసేయఁ దాతని ♦ బ్రమకదేల! బల మదేల! నిరర్థకై ♦ శ్వర్య మేల!

సీ॥ అకటా! ముప్పదికోట్ల హైందవులు మో ♦ యొడగ్గ భారంబుఁ గొం
కక నీవొక్కడ వెత్తికోఁ దలఁచి! తిం ♦ కక నిన్ను సేవించి గొం
తుక లర్పించెడువారు పూజ్యులగు భ ♦ క్తుల్! నీపతాకంబు క్రిం
దికి రానొల్లనివార లందఱును మా ♦ తృదోఽహులుగ్ పంచకుల్.

సీ॥ పొదలగ్ వెల్వడు దొడ్లకోలుపులు లే ♦ పుక జూపు నాసింగపుం
గొడమల్ వీరని శాత్రవుల్ బెదరు ను ♦ క్కుందుట లున్నార లే
బదివేల్లెంకలు భిల్లవంశజులు నీ ♦ పాదాబ్జముల్ గొల్వ నే
కొడలేకుండఁగ నందఱుగ్ బనిచి నీ ♦ కుక బీతి గావించెడగ్.

సీ॥ వెమరు పొదలనుండి ♦ ప్రిదిలిన యాణిముత్యములు కుప్పలు కుప్ప ♦ లై రహించు!
ఘణిఘణాగ్రములందుఁ ♦ బండి రాలిన మణుల్ పరుపులు పరుపులై ♦ ఘడిదవిల్లు!

గనుల మొల్చిన యన ♦ ర్హస్వర్ల కాప్యాది లోహముల్ పెనుకొండ ♦ లుగఁ దనర్చు!
శైలసానువులలో ♦ జంద్రకాంతశిల లీజగమంతటికినైన ♦ జాలియుండు!

గీ॥ బెరుగుటయె కాని తఱుఁగుట ♦ యెఱుఁగనట్టి రత్నగర్భ సార్థముగ నా ♦ రాజ్యసీమ!
యూఁచముఁబ్బుగ నాయొద్ద ♦ నున్నసిరులు నాథ! నీమోల సర్వార్ప ♦ ణం బొనర్తు.

మ॥ రవిబింబధ్వజ మొప్పు నీ పనికి జే ♦ ర్క నీకు మున్నున్నె యా
రవికన్ను మునుదోచు నప్పొడుపుఁదా ♦ ర్కబోలె జృంభించి యా
హవరంగాభ్రముఁ జొచ్చి శాత్రువ కుల ♦ ధావంతంబుఁ జీల్చు బ్రతా
పవిభుండన్న పిరంగి కీఘనుఁ డయః ♦ పసి్పిత గోళంబనన్. 169

సీ॥ పారతంత్ర్య మదల్చి ♦ స్వాతంత్ర్యమునునిల్పు బవరమ్ము వచ్చె! సం ♦ పత్సరాది
పండుగువోలె నీ ♦ భారతప్రజకెల్ల సమభాగమైన యు ♦ తహవేళ!
యండఱ మొక మొగం ♦ బై నిల్చి యరుల గెల్చితమేని స్వాతంత్ర్య ♦ సిద్ధియొదవు!
ననిలోనఁబడినఁ గ ♦ ల్పూతంబువఱకు శాశ్వత నాకలోక వా ♦ సంబు గలుగు!

గీ॥ రెంట నేదిగల్గినఁ గృత ♦ కృత్యులగుదు! మింతకన్నను జిరపుణ్య ♦ మేది గలదు!
మీనమేషులను బొద్దు ♦ మించకుండ నిపుడె పసి్పానభేరి మో! ♦ యింపవయ్య!”

—*) పరితాపసింహుని నిగ్గ యము—నిబంధనములు. (*—

మ॥ అన గాంభీర్యము పూరుషాకృతిని దృ ♦ శ్యంజాచు నిందుండెనో
యనఁ గూర్చున్న బ్రతాపసింహుఁడు “మహా ♦ త్నా! నీ కసాధ్యంబు గ
ల్గున! యీనాటి కిరాతవేషమునఁ జె ♦ ల్వుబోటి వెన్వంట లే
దనుటేకాని పురాకిరాతుఁడవు గా ♦ వా! శత్రుప్రార్థాహకా! 171

గీ॥ త్యాగమూర్తులు వీరధ ♦ రైకనిరతు లింద టుండఁగ జయసిద్ధి ♦ కేమికొఱత!
యాకసమువ్రాలుఁగాక చే ♦ యప్పించి యాపఁగలము! విపత్కొటి ♦ నోపఁగలము!

సీ॥ సమరముల్ నిష్కార ♦ ణమరేగి రత్నగర్భయు రక్తగర్భయా ♦ పనికి జాల!
నొకచీమకైన ని ♦ చుకహాని గలిగినఁ గనలేను; భారతా ♦ పనిని గలుగు
తరు లతా గుల్మ భూ ♦ ధర గహ్వరములఁ బ్రేమింతుఁ బ్రాణమును బ్రేమించునట్లు!
నాదుహృద్బంధు లిం ♦ దఱ మిమ్ముఁగొనిపోయి రణరంగమునను శా ♦ త్రవుల కత్తి

గీ॥ వాడరల కప్పుగింపఁగా ♦ వలయు ననిన మేరువంతటి బాధ జ ♦ న్నించు నాకుఁ!
గటకటా! కోరరాని దు ♦ ష్కార్యముల రణబునంతటి ఘోరకృ ♦ త్యంబు గలదె!

- గీ॥ అలఘుమేవాడ లక్ష్మీ ము ధ ఖాబ్జమునకుఁ గుంకుమంబట్టి చిత్తూరు ధ గుఱుతుఁబాపి
యిపుడు హారావలీసీమ ధ నెల్లఁ గొనఁగ నక్కరు తలంచినటు తెలి ధ యంగనయ్యె.
- గీ॥ రాజ్యలక్ష్మీ సేనాలక్ష్మీ ధ రావ్యలక్ష్మీ లంచములుదూపి యతఁడు వం ధ చించితీఱు
నెంత బలవిక్రమములున్న ధ నిపుడు మనకు నాత్మనిగ్రహమును ద్యాగధమవసరంబు.
- గీ॥ ఏను మొదలుగ సామంతు ధ తెల్ల ప్రిజలు రజత సౌవర్ణరత్నపా ధ త్రములు విడిచి.
పశ్చిమతీయర్పించు పచ్చతా ధ పల్లెరములు చదురుఁగాకు లందున మెస ధ వుడముగాక
- గీ॥ తలఁచిన మనోరథప్రాప్తి ధ గలుగుదాఁక వ్రతము నడిపిన దశరథ ధ రాము కరణి
హంసతూలికాతల్పుమ్మ ధ లవల విడిచి మృదుల దర్భాసనముల నుం ధ డుదముగాక.
- క॥ పెరుగునుగావుత చికురో త్కరము శిర శ్చుబుక గండ ధ తలముల; భద్రా
కరణము సేయింపకయుండిరుగాత మహర్షికోటి ధ తో నెన యగుచుక. 178
- క॥ మొరయునుగావుత ముందట మొరసెడు దుందుభులు వెనుక ధ మొగమై యనిలో!
నఱనిదురయు నఱకడుపును బొరయఁగఁ బూనుదము వీర ధ పూర్ణస్మృతముక. 179
- సీ॥ ఈశ్వరశరభక్తి ధ యెపుడు మానఁగరాదు! మధుమాంససేవన ధ మఱగరాదు!
బంగారు పట్టువ ధ ల్వయి గట్టఁగారాదు! భోగకోటులవంకఁ ధ బోవరాదు!
కామాది శత్రున ధ ర్గము లంటరాదు! సత్యంబు శౌచము విడ ధ నాడరాదు!
త్యాగంబుఁ గలనైనఁ ధ దగ్గనీయంగరా! దాత్మనిగ్రహము పో ధ నాడరాదు!
- గీ॥ మాన ను త్రమధనమాట ధ మఱువరాదు! ధర్మమే దైవమనుబుద్ధి ధ తలఁగరాదు!
నిఖిలజగములు మాతోడ్డి ధ నిలుచుఁగాక దేశభక్తిని విడనాడి ధ తిరుగరాదు! 180
- సీ॥ స్వాతంత్ర్య ధర్మవాం ధ ఛాళీలురగువారి దారిఁగట్టుబులు ధ చేరియుండు!
నావిపశ్చోటితో ధ నడలక వీరులు శాశ్వతయుద్ధంబు ధ సలుపవలయు!
సనుపమశ్యాగస ధ మారాధనములతో ధర్మదేవతఁ గొల్చి ధ తనుపవలయు!
దద్భక్తజన జీవి ధ తమ్ము దుర్దమ తపోమయమై సురక్షితం ధ బయి తనర్పు!
- గీ॥ మహితకష్టానుభూతి ధ ధర్మంబు పొలుచు! నపజయంబుల నది తగ్గ ధ కశిశయ్యుల!
గాన విజయంబె ముఖ్యంబు ధ గాదు మనకు! ధర్మనిర్వహణంబు క ధ ర్తవ్యమెపుడు!
- సీ॥ ఉదయమే లేచి తే ధ పుడయపురమువీడి కుంభలోమియకొట ధ కును జనుదము;
పదివేలపల్లెల ధ ప్రజలు స్వస్వనివాసములు వీడి యచటికే ధ పోవవలయు;
బొలములునున్న నాఁ ధ గలి మోపఁగారాదు; పశువుల నెచట మే ధ పంగరాదు;
బాటల నెవ్వరు ధ పయనింపఁగారాదు; కౌశముల జలంబుఁ ధ గోలరాదు;

గీ॥ వనమృగం బొక్కడైన జంఘంగరాదు; మఱచియో తప్పియో చెట్టునఱుకరాదు;
కేల నొకగడ్డిపోచయు ♦ నిల్లరాదు; గిరులు విడనాడి బయటల ♦ దిరుగరాదు.

శా॥ నీరంధ్ర దుమి పుంజ రంజితమునై ♦ నిద్రాణ నానామృగ
స్ఫారంబై భయదాంజనాచల మిటుల్ ♦ వ్యాపించెనాఁ జీకటుల్
బారై యంబరుదేశమాదిగ సలుం ♦ బ్రాసీమయుదాఁక బ్ర
హ్మరణ్యం బగుఁగాక దేశము జనం ♦ బం దేగరాకుండఁగన్. 183

క॥ తనకించుకయును లాభము దనరదనుచు నకృత రేణిగి ♦ దండెత్తక యుం
డిన నిరుదెగలకు మేలగు! మన ముందము కొన్నినాళ్లు ♦ మానసుతోడన్. 184

క॥ తనపట్టు విడక సంగర మునకు దొరకొనిన దడిసి ♦ ముప్పందుము మో
యును! నిక్కము మనకున్న దతనికున్నది! తప్పదపుడు ♦ ధారణి కుంగున్. 185

సీ॥ తతహరిశ్చంద్ర మాం ♦ ధాత్రాదులు చరించు వజ్రాలబాట నా ♦ భానుకులము!
నరమాత్రుఁ డొకని కే ♦ శిర సాగి యిత్వాకులకు మసిపోత నో ♦ వృకొనలేను!
భరతఖండంబు కం ♦ పము పట్టి మేవాడ మునిగి క్రిందికి గ్రుంగి ♦ పోవుఁగాక!
యవనులతోడి బాం ♦ ధవ మాన! నిన్నాళ్లు మని తురుష్కులకూడు ♦ తినఁగఁజాల!

గీ॥ గాన బలమెల్లఁ జూపి సంగర మొనర్చి గెలిచి స్వేచ్ఛాభి మానముల్ నిలుపుకొనుటా!
దురమునను వాల్చి మరణ మొందుటా నిజంబు! కలుగ దెందును మధ్యమాఁగ్గంబునాకు.

క॥ ఇది నానిగ్లయ"మనె "మంచిది యెల్లర కనుసరింప ♦ జెల్లు నటులె చే
యును"మని యందఱు గదలుచు సదనములకు వెల్లి రధిక ♦ సంతోషమునన్. 187

మ॥ "పరివారంబులతో ధనావళులతో ♦ వస్తుప్రపంచంబుతో

⊕ నరుగఁగావలె నేడె యందఱుజనుల్ ♦ హారావళిగవ్వారో

⊕ Pratap commanded his subjects on pain of death to retire into the mountains. During the protracted contests the fertile tract watered by the Bunas and the Beris, from the Aravalli chain west, to the eastern table-land was be-cheragh (without a lamp.)

Many tales are related of the unrelenting severity with which Pratap enforced obedience to this stern policy. Frequently with a few horse he issued forth to see that his commands were obeyed. The silence of the desert prevailed in the plains. Grass has usurped the place of waving corn; the high ways were choked with thorny babul and beasts of prey made their abode in the habitations of his subjects. In the midst of this desolation a single goat-herd trusting to elude observation disobeyed his prince's injunction and pastured his flock in the

త్కరముల్ చేరంగ; నెవ్వ డాజ్ఞను దిర ♦ స్కారంబు గావించినన్
ధరపై రాలుఁ దదీయశీర్ష" మని మ్రొ ♦ తల్పెట్టె ధక్కాధ్వనుల్.

198

గీ॥ అట్టె హారావళీపర్వ ♦ తాంతరమునఁ బరిణయము లొక్క-లక్షయు ♦ జరిగె నేని
ర్థి యంత జనబృంద ముండఁబో ♦ దనఁగఁదనరె! నఖిలదేశంబుప్రజయెల్ల ♦ నచటనుండె.

—*) మేవాడ్దేశమంతయుఁ బాడువడి యరణ్యముగ మాటుట. (*—

సీ॥ రాజులు నివసించు ♦ ప్రాసాదములు గూలి వనమృగంబులకు ని ♦ వాస మయ్యె!
బాలములలోన వి ♦ త్తులు రాలి మొలిచి చెట్లకాశమును దాకు ♦ నట్లు పెరిగె!
గొలతులలోఁ గూప ♦ ములలో జలము నిల్చి వాడుక లేమిని ♦ బాడువడియె!
నదులు సోఁకమి స్వేచ్ఛఁ ♦ బెరుగుచు నొకటికి వేయిగా మృగములు ♦ వృద్ధి నొందె!
గీ॥ నలఘు రావీ-వనాశాంత ♦ రావనీతలము లతావృక్షమృగవిహం ♦ గమవృతమయి
దేవదానవులకు నైనఁ ♦ దేరి చూడరాక చొరరాక మృత్యువ ♦ క్రమముగఁ దనరె.
గీ॥ తరులు రాపాడుమ్రోత, వాతములమ్రోత, మృగవితతిమ్రోత, పలుసెలఁయేళ్ల మ్రోత,
ఖగతతులమ్రోత, గలిసి యోంకారనాద మెపుడు నల్లెనలందుఁ బై ♦ కేగయుచుండె.
మ॥ ఒకమా తా 'బదనూ'రరణ్యములలో ♦ నుద్దండులై శత్రు సై
నికు లేతేరంగ నాప్రతాపవిభుఁడు ♦ వీక్షించి యాత్మీయ సై
న్యకదంబులుతోడ వచ్చి మదశుం ♦ డాలమ్ముల్ జీల్చు సింహ
హాకిశోరంబటు దాకి కూల్చెను జగం ♦ బారా యటం చెన్నఁగఁ. 192
ఉ॥ వేటొకసారి యిట్లై పడి ♦ వేలభటుల్ మహాబాజుఖాను చి
త్రారికి వెళ్ళుచుండఁగ మ ♦ హోగ్రీవనంబున ముట్టడించె; వా

luxuriant meadows of Ontolla on the banks of the Bunas. After a few questions he was killed and hung up in terrorum. By such patriotic severity Pratap rendered the garden of Rajasthan of no value to the Conqueror.

"Annals of Mewar."

§ Without a capital, without resources, his kindred and clansmen dispirited by the reverses of his house, yet sympathising with him in his refusal to ally himself with a muhammādan, Pratap Singh had established himself at Kumbhalmer in the Aravallis and had endeavoured to organize the country for renewed struggle.

G. B. Malleson C. S. I.

రూఠక నిల్పిరందఱు; ద ధ యోదయుఁడౌచుఁ బ్రతాపుఁ డంత సు
హారముసేయకే విడిచె, ధ నద్దిర! యాతని ధర్మ మెట్టిదో! —

193

- సీ॥ గొల్లలు మేకలఁ ధ గొని మేపుమరటంచు బచ్చికబయళ్ళులఁ ధ జొచ్చి చూచుఁ
గాపు పొలాన నాఁ ధ గలి మోపునోయంచు దూరప్రదేశముల్ ధ తొంగిచూచు!
వేటరుల్ మేకముల ధ పిండుఁ జంపుదురంచు ఘోరవనంబులు ధ దూరిచూచుఁ
దరుల బోయలును వా ధ గుర లొడ్డుదురటంచుఁ గొండపేటెక్కి యం ధ దుండిచూచు!
గీ॥ నాసలుంబాధిపతి వెంట ధ నంటియుండ దేశమెల్లడఁ దిరిగి శో ధ ధించుచుండు!
దనదునానతి లవమైనఁ ధ దప్పెనేని ప్రళయమగుఁగాక! యెవ్వఁడు ధ బ్రతుకఁగలఁడు!
గీ॥ భోగసన్నాసమున వీర ధ పూర్ణదీక్ష పట్టి యిటఁ బ్రతాపుఁడు కష్ట ధ పడుచునుండ!
రాజ్యతృష్ణాభరైక పూ ధ క్షవ్రతంబు దీక్షగొని యక్ష రచట సా ధ ధించుచుండె.

—*) అక్షరుసార్వభౌముని దిగ్విజయములు. (*—

- సీ॥ అంబరుదేశముం ధ దా రణస్తంభపురము నాష్టనుఁడు పాల ధ నము నొనర్చె;
నల శమంతకసింహుఁ ధ డనువీరుఁ డాదుర్గమును వానికడనుండి ధ కొనుచు “నుదయ
పురికి సామంతుఁడై ధ పరిపాలనముసేయు” మని తనపతి శూర ధ ధనునకిచ్చె;
గోటవాఁకిటనున్న ధ గొప్పపల్లె శమంతకుఁడు గొని తా నేలు ధ కొనుచునుండె;
గీ॥ గొండకన్న దుర్భేద మా ధ కోటఁగొనఁగ దండువిడిసి యక్షరు నిల్చె ధ రెండునెలలు;
చెంతనున్న మందంత పో ధ సిననుగాని జయమొదవునన్న యాన లే ధ శమును లేక.
సీ॥ తురకలు సంధిగో ధ రిరి; దుర్గపతి యొప్పె; సేవకుఁడును మాన ధ సింహుఁ డదిగి;
రంద తాస్థానము ధ నందుఁజేరిరి; శూరధనరావు పినతండ్రి ధ తనకెదురుగ
మానసింహుని పీఠ ధ మాని నిల్పిన భటుఁ గనుతెప్పపెట్ట కొ ధ క్కగతిఁజూచి
యక్షరని గ్రహించి ధ యతనిచేతులుపట్టి సింహపీఠమున నా ధ సీనుఁడైన;
గీ॥ సక్ష్మనును శూరధనరావు ధ నాదరించి కాశికామండల మొసంగి ధ గారవించె;
గోటవెలికి రాఁదలఁపఁ గ ధ వాటసీమ నతనిఁ దాఁకె శమంతకుం ధ డతిరయమున.

⊕ But this dereliction of duty was effaced by the rigid virtue of the brave Sawunt Hara who as already stated had conjointly with the Kotario Chohan obtained Rinthumbhor. He put on the saffron robes and with his small but virtuous clan determined inspite of his sovereign's example, that Akbar should only gain possession over their life-less bodies. Previous to this useless explosion of fidelity he set up a pillar with a solemn anathema engraved thereon on "what-

మ॥ “పురముల్ పోయిన రాజ్యముల్ చెడిన నె ధ్ధ మాకు రాణయె ను
స్థిరదై వంబగు; నట్టిస్వామిపదభ ధ్ధ క్తి మాని మోగల్భరే
శ్వరు సాదంబులు గొల్పె శూరధనుడుఁ ధ్ధ భాగ్యంబు నాసింది; యో
హరవంశ్యాగ్నినిలార! యీయధము దు ధ్ధ ర్వాపారముల్ మెత్తురే.” 198

మ॥ అని తానుఁ దనయైదునూర్లు హరవం ధ్ధ శ్వశ్రేష్ఠతా సద్భటుల్
చని యొక్క-మ్మడి వారలఁ దగిలి యా ధ్ధ స్వాతంత్ర్యయుద్ధంబునఁ
దనువుల్ వీడుచు నిత్యనాకసుఖమొ ధ్ధ దఁ బోయి; రాదేశభ
క్తిని లోకంబులు మెచ్చి వారియశముఁ ధ్ధ గీర్తించె వేనోభులఁ. 199

గీ॥ రామచంద్రుడు రీవామ ధ్ధ హామహింద్రుఁ డలఘు కాలంబరీ దుర్గ ధ్ధ మప్పించె!
బాజబహదూఁ రొసంగె మాధ్ధశ్వము! సహస్రవాజపతులొచ్చుఁగొలిచి రధ్ధకృరును వాడు.
గీ॥ జోధబాయి మార్వార్మహీ ధ్ధ శునితనూజ కనె జహంగీరు; తక్కిన ధ్ధ కాంతలనా,
నక్కరు ‘మురాదు’ ‘దనియాలు’ ననెడు సుతులఁ బుత్రికామణు లొక్కఁ ధ్ధర్షరనుబడసె.

—*) అక్కరుసార్వభౌముడు ఘూర్జరదేశము జయించుట. (*—

మ॥ జనసమ్మర్థము ఘూర్జరంబు ‘ముజఫర్ ధ్ధ పా’ యన్న దుర్గాగ్గుఁ దా
ఘనుడుఁ బాలనశేయఁగా నచటి క ధ్ధ కృ కొంతసైన్యబుతోఁ
జనె; వాఁడెంతయు భీతుడై యతని ప ధ్ధ జ్ఞజేరె; డిల్లీకుఁ దా
తని సీమఁగొని కొన్నిపల్లె లొసంగెఁ ధ్ధ ద్జవనాంబుగఁ. 202

rrr Hara of gentle blood should ascend the castle of Rinthumbhor or who should
nit it alive.” Sawunt and his kin made the sacrific to honor, they gave up their
e’s blood to maintain their fidelity to the Rana albeit himself without a capital;
id from that day no Hara ever passes Rinthumbhor without averting his head
om an object which caused disgrace to the tribe.

“Annals of Mewar.”

☉ The possession of numerous ports and the resulting extensive maritime
mmerce made Guzarat the richest kingdom in India. Ahmadabad the capital
is justly reputed to be one of the finest cities in the world, while the manufacture
salt, cloths, paper and other commodities flourished in many localities.
sovereign consumed as Akbar was by the lust of conquest and the ambition of
pire, could not possibly allow, such a delectable land on his frontier to continue
the enjoyment of unfettered independence.

“Akber the great Mogul.”

మ॥ మును బై రాముడు రాజరక్షకుడు! త + త్పుత్తు బదాశేంద్ర వా
నిని సబ్బారహిమాను సై న్యపతిగా + నేమించి యాఘూర్జరం
బునకుఁ రెండవమాటు సేనల రణం + బుఁ జేయఁగా నక్కరుఁ
గొనిపోయెఁ సచరాచరావని వడం + కుఁ బొంది శోషిల్లఁగఁ. 203

సీ॥ ఉభయసేనలకు మ + హోద్ధతయుద్ధంబు పడియె నహమ్మదా + బాదు పొంత!
నక్కరుపతి ఘోర్జ + రాధిపు రణరంగమందుఁ బెల్లుగఁదాకి + బందె గొనియె!
సమర మంతమునొందె! + జయ మక్కరు వరించె! ఖండిషు కై రాయుఁ + గధియనాడ
కాంబె బ్రోచియు రివా + కాంత మాహీకాంత, రాధాపురంబు సూ + రతు బలిస్సు
గీ॥ పయి బరోడా యహమ్మదా + బాదు మఱియుఁబాలనపురాది బహుమండలాలియవన
సార్వభౌముని మృనుపదా + బ్జములు చేరి యేబదియలక్షలధనంబు + నియ్యవొడఁగె.

—*) అక్కరుసార్వభౌముడు వంగదేశమును జయించుట. (*—

మ॥ పరుసఁ వంగవిహారముల్ కొనఁగ న + క్షర్ కోరె; నాసీమలఁ
బరిపాలించె సుఖపదమ్ముగ సులే + మాఁఖానుఁ; డాపిరుడుఁ
మరణంబొందినమీదఁ దత్పుతుఁడు స + మాట్టయ్యె దావూదు; ము
ష్కరుఁడై లోకుల బాధపెట్టుచును రా + జ్యంబేలె వాఁ డయ్యెడఁ. 205

సీ॥ ధనము లక్షలు కోట్లు + దనరె; నర్వదివేల యాశ్వికుల్ మూఁగువే + లాటునూళ్లు
ద్విరదంబు లిర్వది + వేల్ పిరంగులును లక్షయును నల్వదివేలు + కాలిబొట్లు
పదినూళ్లు యుద్ధవా + వలు గల్గి దావూదు చక్రినర్పిని లెక్క + సలుపఁబోక
సరిహద్దునందున్న + 'జామేనియా' దగ్గమును సేనలను గొంచు + ముట్టడించె;

గీ॥ నదియుఁ గోపకారణమయ్యె + నక్కరునకు; మానసింహుడు తోడర + మ్ము పీఠ
బలుఁడు ఖాసిముఖానాది + ప్రిబలవీరు లండఁ గొలుపుండ వెడలె బ్రహ్మాండమద్రువ

మ॥ అమర ద్వీపవతీ తటాంతరమునఁ + హాజీపుర ప్రాజ్య దు
గ్గమునుఁ జేకొని పాటలీనగర దు + గ్గంబుఁ గొనె! బెక్కుయు
ద్ధములఁజేసి విహారవంగముల నా + తర్వాత నోఢ్రంబునుఁ
గ్రమమొప్పఁ గ్రహించె నక్కరు సమి + ద్గాడివి యీతుడనఁ. 207

కీ॥ పరిపూర్ణ విజయమున నక్కరు ఢిల్లీపురముఁ జేరి + కడ సంతోష
స్ఫురణమున మానసింహుని సరసకుఁ బిలిపించి గోష్ఠి + సలిపెడువేళఁ, 208

—* { అక్కరుసార్యభాముడు కున్వార్ మానసింహప్రభువుతో } *—
మంత్రాంగము చేయుట.

- మ॥ పదమూడేడులు దాటిదాటకయె లేఁ ♦ బ్రాయంబునన్ దండ్రయున్
ద్రదివం బేగెను; నాటనుండియు ధరి ♦ త్రీ రాజ్యభారంబు నన్
గదిసెన్; దేవునికూర్చి సర్వమును జ ♦ కన్ దాల్చి కల్యాణసం
పదలన్ లోపము గల్గకుండ నెపుడున్ ♦ వర్ధిల్లఁగా జేసితిన్. 2
- సీ॥ తేగిసహారమున ము ♦ త్రియములువోలె భారతరాజ్యమది పెక్కు ♦ వ్రక్కలగుచు
జనచిన్న పాయలై ♦ చెడె; రాష్ట్ర పతులలో నొండొరులకు మైత్రి ♦ యొడవ దెపుడు
నిత్యలక్ష్మీ శుభ ♦ నిలయములై యుండవలయు రాజ్యములు శా ♦ శ్వత రణముల
ధనజనవస్తువా ♦ హసశూన్యమై పాడువడి శ్మశానములట్లు ♦ ప్రభదోలం గె!
- గీ॥ నిట్టి కుత్సావతారంబు ♦ లెల్లఁబోయి భరతఖండ మఖండైక ♦ భాగ్య విభవ
నిలయమైయుండఁ జూడఁగా వలయుననుచుఁ గడుపులోఁ గొండయంతానఁగలిగెనా
- సీ॥ సింహాసనం బధి ♦ స్థించినదాది నీభావమే మది వేరు ♦ పాటియుండె!
నాగ్రా మొదల్లాగ ♦ ననుదినం బొక్కొక్క రాజ్యంబు గెలిచి రా ♦ స్త్రిమునఁజేర్చి
ప్రాభాత మృగంధ ♦ వహునట్లు భారతమేదినితల మాకృ ♦ మించి ప్రజల
కామోదసాభాగ్య ♦ మలవరించుచు రామరాజ్యవిఖ్యాతిఁ గూ ♦ ర్పంగఁగంటి!
- గీ॥ నెందో యొకరిరువురు రాజ్య ♦ తృప్తచేత నక్కరును దిగ్దయ మొనర్చు ♦ నండ్రు! గా
సత్య మీ వెఱుంగవె! ధాత్రిజను లెఱుంగరె! భువనములనేలు నాదిదేవుండెఱుంగ
- సీ॥ సహగమనము భీతి ♦ సడలించుచుంటి, నన్యాయమా పన్నుల ♦ నణచియుండెసి;
మధుమాంస సేవన ♦ మాన్పితి; భారతనృపులతో వియ్యంబు ♦ నెరపుచుంటి;
నొకకంట నవృత మి ♦ కొకకంట సున్నంబు గలిగి వీక్షింప; మో ♦ గలులు మ్రో
పులటన్న భేదంబు ♦ గలుగదు; మీలోన మత్ప్రాణసము లెంత ♦ మంది లేరు!
- గీ॥ భారతాభ్యుదయముఁ గూర్చి ♦ పవలు లేయు నేను పడుబాధలాడేవుఁడే యెఱుంగ
నీకుఁ జెప్పిన దప్పున్న ♦ దే! కనులకు క్షణము సేపైన నిద్దుర ♦ గదియరాదు. 2
- శా॥ రారాజై మితిలేని సౌఖ్యభరమున్ ♦ బ్రాపించి యున్నాడటం
చీరెన్నందగుఁగాక; నాదు హృదయం ♦ బెస్థాక్క చింతాగ్నిచే
క్షీరాభోనిధి క్రూరబాడటమహా ♦ గ్నిజ్వాలచేబోలె గం
గారౌచుండును; నాని బాధలకుఁ గ్రుం ♦ గన్ సాగితిన్ బెల్లుగన్. 2

మ॥ అది యెవ్వారల తోడనేఁ దెలుపరా! † దద్దాని నెవ్వారు తీ
 ర్చెదమన్ను మఱి తీరఁబోవ! దెవుడు † జొతించి చింతించి నేఁ
 దుదిదాఁక మది నోర్వనేవలయు; నెం † తో కూర్చు మిత్తుండ! ప
 య్యది నేఁజెప్పిన నీదు మానసము చిం † తాయ త్తమై కుంఁగెడుక.

214

చ॥ ఇరువదియేండ్లుగాఁగ సహి † యించుచునుంటిని; యెన్నిమాల్లో నీ
 వెఱుఁగవుగాని యేకతమ † యిరువ్విర ముండినయల్లు నావ్యధా
 భర మిటులుండెనంచుఁ దెలు † పక గమకించితి; నంతలో హృదం
 తరము కలంగి మాటయయి † నక వెలిదాటక నిల్చిపోయితిక.

215

చ॥ ఒక యెడ సింధువాహిని మ † టొక్కటఁ బూజ్యము బ్రహ్మపుత్ర యిం
 కాకయెడ వింధ్యభూమిధర † ముత్తరమందు హిమాలయంబు వీ
 నికి నడుమకగలట్టి యవ † నీస్థలి నాపరిపాలనమ్మునక
 వికసన మొంది భూపజయు † నేనును సౌఖ్యము గంటి మెంతయుక.

216

మ॥ అరులెల్లక నశియించి; రక్కరన నా † హా యంతరాజేఁడి యం
 దురు; గర్భంబు ఫలించి పుత్రులు పు † త్రుల్ గల్గి; రత్యంతభా
 గ్యరమల్ పొల్పెడి; కోటిమంది హితు; లిం † కక బ్రాయమో స్వల్ప; మే
 కొఱత ల్లేపు; మహోన్నతస్థితులె నా † కుక జెల్లె నీనాటికిక.

217

మ॥ అమరాధీశుఁడుగూడ నానవడు నా † ర్యావ ర్తదేశంబు స
 ర్వము నాధత్రీము క్రిందికై నడిచె; మే † నాడ రాజ్య మొక్కండుమా
 త్రము స్వాతంత్ర్యరమాభిమానముల మ † త్ప్రజ్ఞాధికారంబు లే
 శము మన్నింపక గర్వముల్బలిసి శీ † ఝంబెత్తి కేఁగించెడుక.

218

చ॥ నను గడుఁబేర్చిమైఁ గనుచు † నాప్రభుతక మదిమెచ్చి కన్యని
 చ్చిన మిమువంటినారి వెలి † చేసి ప్రతాపనృపుండు పుత్తీభో
 జనములకైన నించుకయు † నైపక తేలికచేసి చూచె; మీ
 ఘనతకు హానివచ్చినను † గల్గవె నాకు విషాదవేదనల్!

219

చ॥ కలుగఁగరాదు లాభ మొక † కాసును నాకని దేశమందు లో
 కులఁ బురముల్ త్యజించుచును † గొండలనుండఁగఁ బిల్చి సుఖదల్
 వెలసెడి దేశమెల్లఁ బెను † బీడుగఁజేసె; వివేక మొన్నదే!
 యెలుకల దాడి కోడి తన † యింటికి నిప్పిడు కూళలుందురే!

220

- ఉ॥ ఆదిమసూర్యవంశభవుఁ డంట; తురుష్కులఁజేరి కొల్వఁగా
రాడఁట; నల్వరెవ్వనొ ప డ రాక్రమవాక్యము లాడినంత మా
మీఁదికిఁ గాలు దువ్వనఁట; మేము భయంపడి దూరమున్న మ
ర్యాడఁట; కాక లేగినను డ సంతముచేయు నటంట; వింటివే! 21
- మ॥ మఱి నాయొద్దను జేరు భూమిపతులఁ డ మర్యాదతోఁ జూడనో!
ధరణీభాగము లియ్యనో! పిలిచి బాం డ ధవ్యంబు చేకూర్చనో!
చిరమైతికి విహరింపనో నృపులు నఁ డ సేవించి చే దేమి మే
సిరి! తానింతటి మార్ఫ్యమేమిటికిఁ దా డ ల్పఁ! జెప్పఁగాఁ జాలుదే! 22
- బ॥ సేగోరునది యెల్ల డ నిఖిలభారతఖండభాగ మొక్కడనేల డ వలయు ననియె!
యెపు డిద్వరు స్వతంత్రు డ లిటనుండఁ జోటుండరాదు! లోకము పెద్ద డ రాజననుచు
నంగీకరించె న! డ న్నాతఁ డంగీకరించిన దాన నినుమంత డ చేటు గలదె!
తనకిటుంబు క్రిం డ దను వ్రాలునే! వట్టి పెడసరకట్టె య డ స్పించుకొనుటె
- బ॥ కాని! నేలేగినను నాపఁ డ గలుగువార లేరి! తానెంత! తనదేశ డ మెంత! తనదు
సేనయది యెంత! హృద్భంధు డ లై న మిమ్మువంటివారలఁ గని యూరఁకుంటిఁగాక.
- బ॥ నిజము చెప్పటకేమి! డ నీవాతనినిగూర్చి పలుమాఱు గడుఁగార డ వంబు నెరపి
పలుకుటఁజేసి నీ డ భావమెచ్చటనొచ్చునో యంచు నెట్టులో డ యోర్చియుంటి!
“నీవాడ” ననమను! నేనేల నీకిష్ట మైనట్టు లతని మ డ ర్యాద చేయు!
మతఁడు స్వతంత్రుఁడై డ యలరరాదనికాదు! దేశమొక్కటిగ వ డ ర్థిల్లవలయు
- బ॥ ననుచు నింతగఁ జింతింతు; డ సతని మార్ఫ్య మంతకంతకుఁ బెరిగె; రా డ జ్యంబు పాడు
వడియె; సేమనఁగూడక డ యెడరుపడితి హృదయశల్యము పాయు చొప్పెఱుంగనైతి.
- చ॥ విను కడమాటగా వినుతుఁ! డ జెద్దయుఁగాలముగా శరీరముఁ
డినియెడి రాచపుండువలె డ దీరని వ్యాధియుఁబాలె నాపత్రితా

● It is not necessary to adduce any particular incident as supplying a motive for the attack on the Rana Pratap, who is represented by Abul Fazl as serving chastisement by reason of his alleged arrogance, presumption, disobedience, deceit and dissimulation. His patriotism was his offence. Akbar had on over most of the Rajput chieftains by his astute policy and could not endure an independent attitude assumed by the Rana, who must be broken if he would not bend like his fellows. The campaign of 1576 was intended to destroy the Rana early and to crush finally his pretensions to stand outside the empire. The

పునిదెసనైన చింతఁ దను ♦ పుక మనసుక వ్రణ మయ్యె; నేగతిక
దినములు దాటు! దీట దిది ♦ దేహముతోడఁగని యీజనిక.

225

మ॥ అకటా! చల్లఁగ నింట నన్నిలిపి య ♦ యస్తాద్రీయందుండి చూ
డ్కి పేగొ నుదయాద్రీదాతఁగల ది ♦ దేశములక గెల్చి లా
భకళల్ నించెడు నీవు నాప్రమణినై ♦ వరించినక జింతఁబా
యక నేనెప్పుడు క్రుంగిపోవలసె! గ ♦ ట్టా! దైవ మెల్బుంగిదో!"

226

—*) అక్కరుచక్రవర్తికి మానసింహప్రభువు మనస్తాపోపశమనము చేయుట. (* —

మ॥ అని యాస్యంబును వాల్చి చూపు ధరపై ♦ వ్యాపింపఁగాఁజేసి చిం
తను సూచింపఁగ మానసింహుఁడు ప్రచం ♦ డప్రాభవోద్దండుఁ డా
తని వీక్షించుచు "దీని కింతవడిఁ జిం ♦ తక బొందఁగా నేటి! కీ
పని నీకోరినయట్లు తీర్పఁగను మ ♦ ద్భారంబు! నీ కేటికీ!"

227

ఉ॥ ఇంతకు నీవు కోరుపని ♦ నెవ్వరికేనియుఁ దప్పవట్టఁ గా
సంతయుఁ జోటు లేదు! జగ ♦ మంతయు సేమమునొందు సౌఖ్యసి
ద్ధాంతమె చూపినావు! తటి ♦ యైనపు డమృహనీయుఁ జూచి త
త్సంత మెఱింగి వీలయిన ♦ యట్టులు కార్యము నిర్వహించెదక.

228

సీ॥ అతఁడు మాకులముల ♦ కధిపతి; యతని శ్రేయముఁ జూడ మాధర్మమండ్రు; కాని
యెప్పటిమాటలో! ♦ యెన్నటిజోలియో! వినుటయే యతని నేఁ ♦ గని యెఱుంగ!
ధ్వజసీపతిశ్వసం ♦ బంధంబు సామంతభావంబు వియ్యంబు ♦ బాంధవంబు
సేండ్లుపూండ్లును దాటు ♦ హితవృత్తి యెల్లప్పు సముఖమ్మున మెలంగు ♦ చనువుకలిమి
గీ॥ పయిని నొకవేయి సుబంధఃబంధములును దొడరి పూలసంకెలలు నాఁమెడనుబడుచుఁ
గట్టుపడినాడ నీపాద ♦ కమలములకు! నాతనికిఁ గూర్తునే! నిన్నె ♦ యనుసరింతు.

గీ॥ ఉదయపురిపై న దండెత్తి ♦ కదియఁబోకు! స్వల్పరాజ్యము! నీధాక ♦ పై పలేన!
మృదుశిశిషపుష్పమ్ము! తుఁమ్మెదయెవ్రాల నోర్వదు! ఖగేశ్వరుఁడు త్రొక్క ♦ నోర్వఁగలదె!

failure of the effort caused deep disappointment to Akbar. The emperor desired the death of the Rana and the absorption of the territory in the imperial dominions. The Rana while fully prepared to sacrifice his life if necessary was resolved that his blood should never be contaminated by inter-mixture with that of the foreigner and that his country should remain a land of freemen. After much tribulation, he succeeded and Akbar failed.

"Akber the great Mogul."

చ॥ అన “సరి యట్లుచేయు”మని ♦ యక్కరు “పెక్కురు కార్యదత్తులకు
బనిచితి! రెండుసారులుగ ♦ వారలు ఘూర్జరదేశ మేగి యం
దునఁగల రాజ్యకార్యములు ♦ తోచినయట్లులు తీర్చి! రైనఁ బా
లనము స్థిరత్వము గనిన ♦ లా గగుపింపదు పెక్కులేండ్లకు.”

231

—*) మానసింహప్రభువు ఘూర్జరమునకు వెడలుట. (*—

క॥ అనిన “నదియెంతవని తెమ్మ”ని పలుకుచు మానసింహుఁ ♦ డామఱునాఁడే
తనమెటఁ గొంతసైన్యముఁ గొనుచుఁ బ్రయాణం బొనర్చె ♦ ఘూర్జరమునకు. 232

చ॥ చని యటనున్న కార్యములు ♦ సర్వముఁ దీటిచి యుత్తమవ్యవ
స్థను నెలకొల్పె; రాజ్యరమ ♦ సర్వసుఖంబులు గాంచి వృద్ధినొం
దెను; బలవంతుఁడుఁ బ్రబల ♦ నిర్ఘ్న మెంతటి దుర్గచుస్థం
బునయినఁ జీర్చి చొచ్చుకొని ♦ పోవు నటంచను పల్కు నిల్పుచు. 233

మ॥ తనయంబుకపురిఁ జేరఁగామఱి మ ♦ ధ్యక్ గల్గు మాంగ్గంబునకు
జనుచో నొక్కడ మానసింహుఁడు “కడుక్ ♦ సద్భక్తి నీపాద ద
ర్శనము జేయఁగఁ గోర్కెకల్లె! నిదె యా ♦ జ్ఞక్ వేగఁ బాలింపవే”
యని మామక్ జయమల్లు బంచెను బ్రతా ♦ పాధీశు నర్థింపఁగఁ. 234

చ॥ కదిసి ప్రతాపసింహస్థపుఁ ♦ గార్య మతుఁ డెఱిగించె; సమ్మదా
స్పదుడయి భూవిభుం ‘దుదయ ♦ సాగరసీమరు జాతు’ నన్న వా
ర్తఁదెలిపె నాతఁ; డిచ్చటఁ బ్ర ♦ తాపుడు నచ్చట మానసింహుఁ డ
య్యుదయపురంబుఁ జేర గమ ♦ నోన్ముఖులై చని చేరి రిరువరు. 235

గీ॥ అన్నియును బర్ణశాలలే, ♦ యంతరమున నన్ని దర్భాసనంబులే, ♦ యన్నిచోట్ల
నతినిరాడంబరత్వమే, ♦ యందఱ ముఖముల నమాయికత్వంపుము ♦ ద్రతె, రహించె.

గీ॥ అచటి యందఱు భోగసంన్యాసిమఃబలు! పరమహంస ముఖ్యుఁడు ప్రతా♦పప్రభుఁడు!
పజ్జనున్న గంభీరాస్ర ♦ వంతి వోలెఁ బరమగంభీర మందఱ ♦ భావవృత్తి. 237

గీ॥ అతుల సువిశాల పర్ణశా ♦ లాంతరమున మృదుల దర్భాసనంబులు ♦ పది దనర్ప
నొక్కదానిపైనఁ బ్రతాపుఁ ♦ డుండె! నతని చొత్తనే సలుబ్రాకృష్ణసింహుఁడుండె.

—*) మానసింహప్రభువు ప్రతాపసింహుని దర్శించుకొనుట. (*—

శ్రీ సీ॥ వజ్రదీధితులు శు ♦ భక్తపాలములపైన నాట్యమ్మ సలుపు కుం ♦ డలము లలర!
బరమగుర్ల భమహా ♦ భాగ్యశేఖ లెసంగు రమణీయ దీర్ఘ నే ♦ త్రములు దనర!
సౌందర్యదేవతా ♦ సదనమై సంపూర్ణ చంద్రుని గేరు నా ♦ స్వంబు వెలుగ!
క్షీతి నెల్లఁ ద్రుటిని వ ♦ శీ కృతి గావించు భూరిలక్షణదివ్య ♦ మూర్తి యమర!
గీ॥ మంచి చందురుకావి రు ♦ మాలుపైన రాజ చిహ్నమా మగతా తు♦రాయిగులుక!

మానసింహుండు ప్రబలాభి ♦ మానధనుడు హయముడిగి పర్ణశాలకునరుగుదెంచె.

మ॥ కరముల్ రొడును మోడ్చి భూమిపలు మో ♦ కా లూని కూర్చుండుచుకొ
శిరముక వంచి నమస్కృతుల్ సలిపి ని ♦ ల్పెక మానసింహుండు; సా
దరచిత్తుడు ప్రతాపసింహవిభుఁ డు ♦ త్సాహంబుతో “నంబరే
శ్వర! ర మ్మిచ్చటఁ గూరుచుడు”మని సం ♦ భావించె సంప్రీతిమై.

240

గీ॥ “రాజపుత్రభూస్థలింగల ♦ రాజులకు నాయనా! నిన్నుబోలు రా ♦ బ్బులు గలరె!
ప్రాభవమునందు యశమగు ♦ బలమునందు నితవాఁ డింకలేడన ♦ నెసఁగినావు!

చ॥ ఒకత్రినియేనియక వ్యవధి ♦ యుండను; భారతదేశకార్యముల్
సకలము నీపయిబడి తొ ♦ లంగవు; వేసవియందు మండుటెం
డనుఁ గడుదూర విట్లు పయ ♦ నం బొనరించితి; వెట్టి దొడ్డ కా
ర్యకరణ మూనియో! తెలుప ♦ నర్హమయైనను విందు” నావుడుకొ.

242

మ॥ “నిజధర్మాచరణం బానర్పం బురముక ♦ దేశంబు సర్వస్వముకొ
స్వజనంబుకొ విడనాడి యెప్పు ప్రబల ♦ స్వాతంత్ర్యముకొ గొల్చి బే

§ Mann singh the nephew and the successor of Bhagavandoss was the most brilliant character of Akbar's court. As the Emperor's Lieutenant he was entrusted with the most arduous duties and added conquests to the empire, from Khotam to the Ocean. Orissia was subjugated by him; Assam humbled and made tributary; and Kabul maintained her allegiance. He held in succession the governments of Bengal and Bihar the Deccan and Kabul. Raja Mann soon proved to Akbar that his policy of strengthening his throne by Rajput alliance was not without hazard; these alliances introducing direct influence in the state which frequently thwarted the views of the sovereign. "An account of the life of Raja Mann would fill a volume. There are ample materials at Jaipur.

రజ మొక్కింత యెఱుంగకుండెడు మహా ♦ రాజు! నీపాదపం

కజముల్ గొల్పుటకన్న నిప్పు మఱి యే ♦ కార్యంబు నాకుండెడిక!

243

సీ॥ హారావళీపర్వ ♦ తాటవి రాజ్యంబు! కొండగుహలు కొల్వ ♦ కూటములును!

బూచిన పెనువృక్ష ♦ ములు సితచ్చత్రముల్ లాగండకిలలు సిం ♦ హాసనములు!

విరులగుచ్చమ్ములు ♦ వింజామరమ్ములు! పంచాస్యవితతి సే ♦ వకగణంబు!

ప్రకృతిసౌందర్యంబు ♦ భాగ్యసౌభాగ్యంబు! జ్ఞానమే మోక్షుల ♦ త్త్వంబుగాఁగ!

గీ॥ ముప్పదియునాఱు కులముల ♦ భూపమణులు పాదములు గొల్వఁదగు జగత్పావనుండ
వడవిఁ బడరాని యిడుమలు ♦ పడుచునుంటి! ధర్మ నిఘ్నర వీర ప్ర ♦ తంబుఁ బూని."

క॥ అని మానసింహభూవరుఁ డనఁగఁ బ్రతాపుఁడను "మత్తు ♦ లాభరణులు పూ

ర్వస్త్రపాలుర ధర్మము నే ననుసరణ మొనర్చుచుంటి ♦ నతిదృఢనిష్ఠఁ.

245

మ॥ స్థిరదీక్షఁగొని ధర్మదేవత నుపా ♦ సింపఁ బ్రయత్నించు నా

నరులఁ గష్టములెల్ల మార్కొను! ననం ♦ తత్యాగ ధైర్యంబు ల

క్కరయకా వారికిఁ జీకఁటల్ బలియఁ జ ♦ క్కల్ తేజముఁ బెంచు నా

కరణిఁ ధీరులు పెంచుచుందురు విప ♦ త్కాలంబునఁ ధైర్యముఁ.

246

సీ॥ దృక్పథంబున భేద ♦ మే కాని దైవదత్తములెకా కష్టసా ♦ ఖ్యములు రెండు!

రెంటిలోఁ గష్ట ము ♦ త్కృష్టమం! ద్రది దాను వలగొన్నవారి పా ♦ పములు గడిగి

పక్వృతివిజ్ఞానసం ♦ పదలఁ బెంపొందించి శమదమాదిగుణాళి ♦ సంతరించి

యఖిలజగం బీశ్వ ♦ రాధీనమని తెల్పి యుత్తమజ్ఞానంబు ♦ నొందఁజేయు!

గీ॥ నిరత మాత్మశోధనచేసి ♦ నిశితశిక్ష పెంచి కష్టానుభూతి ప్రా ♦ పించి గాక

మనుజుఁ డొకకోటియోగముల్ ♦ మరగియైన నుత్తమోత్తమపురుషత్వ మొందఁగలఁడె!

మ॥ అమరోద్యానముఁబోలె నెల్లడ సమ ♦ గానందముఁ బెంచి లో

కముఁ గల్యాణపుమండపంబటు పెంు ♦ గజేయు స్వాత్మత్ర్యధ

ర్మమహాదేవత ముగ్ధఁ గిల్బిషసము ♦ ద్రంబుదునక; రక్తహ

స్తములక లేపిన లేచు; లేవ దణుమా ♦ త్రక రిక్తహస్తంబులక.

248

మ॥ పాడయెండైనను సోడఁగా నెఱుంగ కె ♦ ఘ్న శీతలచ్ఛాయలక

బడినక, దుఃఖము మా టెఱుంగక సుఖ ♦ పాబల్యభావంబు లే

ర్పడినక, నొప్పి రవంతయుక దేలియ క ♦ శాంతింబు భోగంబు చొ

ప్పుడినక, మానవుఁ డాత్మజీవితపు శో ♦ భాలాభముల్ చెంచునే!

249

క॥ నాకష్టంబులఁ గూఢించి వాకొనకుము; కష్టములకు ధయపడ" నన "నాఁ గాక"నుచు మానసింహుఁడు "నాకొక్కఁడు తోచు! దెల్పి ధన గనలకుడీ! 250

—*) ప్రతాపసింహునితో మానసింహప్రభువు సంధిమాటలు జరుపుట. (*—

సీ॥ కాబూలుమొదలు వం ధముదాడ వ్యాపించు సకలభూతలమేలు ధ చక్రవర్తి! యవనపైందపులందు ధ లవము భేదములేక సమదృష్టిఁజూచు వి ధ జ్ఞానశాలి! యడుగరేకాని త ధ న్నుడిగిన రాజ్యమైన నొసంగఁగల వదా ధ న్యప్రభుండు! తనచూపుచాటు ది ధ క్కుననెం దపజయంబు వినరాని రణరంగ ధ విజయమూర్తి!

గీ॥ కాలిబండ్లబద్దెదుల ధ క్కులును బదియు నైదులక్ష లాశ్వీకదళం ధ బైదువేలు హస్తితతి గల్గు విశ్వలోకైకభర్త! యక్ష్మరున్మృతాలుతుల్యు లి ధ యవని గలరె!

సీ॥ భూదేవి పూలమే ధ ల్మునుఁగూనెనోయన వఱలు నుద్యానముల్ ధ పెరుగఁజేసె! ధ ఛత్రముల్వలె వంగి ధ చలువ నిచ్చెడు చెట్ల రాజమార్గముల నే ధ ర్పాటు చేసె! ద్వాదశవర్షముల్ ధ వర్షంబు లేకున్న దఱుగని చెఱువులఁ ధ ద్రవ్వఁజేసె! మహియెల్ల సీశ్వర ధ మయమంచుఁజూటఁ గోపెలులు దీపములట్లు ధ వెలయఁజేసె!

గీ॥ సకలభాషాకవీంద్రుల ధ సత్కరించి కృతులు వ్రాయించి బహుబహూ ధ కృతులుచేసె! బదియు నాఱునూఱులు నైనన్యఃపతులుగొలువ మీతె మధ్యమలోకమంధారుడగుచు.

సీ॥ మ్నాచక్రమెల్ల నే ధ కచ్చత్రమైయుండ నాసించి దిగ్విజ ధ యము లొనర్చు! దనచే బరాభూతిఁ ధ గనిన రాజులనెల్ల సమగౌరవమ్మున ధ సత్కరించు! దనయేలుబడిని నొఁ ధ దలఁదాల్తు మనిపించి పారిదేశమ్ముల ధ వ్వారికిచ్చు! నికఁగొంత రాజ్యంబు ధ నిచ్చు! నాస్థానమం దరసి సేనాధిప ధ త్యంబు నిచ్చు!

Students well versed in European History seldom, if, ever, realise the fact that the empire of Akber during the last quarter of the sixteenth century, undoubtedly was the most powerful in the world and that its sovereign was immeasurably the richest monarch on the face of the earth. Proof will be given later, that when he died in 1605 he left behind him in hard cash not less than fifty millions of pounds sterling equivalent in purchasing power to at least two hundred millions at the present time and probably to much more. Even in 1576 the amount of his hoarded riches must have been stupendous and none but the bravest of the brave could have dared to match the chivalry of poverty-stricken Mewar, against the glittering hosts of rich Hindustan.

"Akber the great Mogul"

- గీ॥ నెయ్యమునకుఁ దోడుగఁ దన ♦ వియ్యమిచ్చు! నడుగ లేదనఁజాలఁ! డే ♦ మైన నిచ్చు
గల్పకము మేరుగిరి కామ ♦ గవియుఁజేరి యతనియాకృతి నిల జన్మ ♦ మందె నిజు
- తి॥ మ॥ అలబ్ధువాచనమేగి యందలి మునీం ♦ ద్రానీకమున్ గొల్పి గో
కులసాలాన్వయవార్ధి చంద్రుఁడగు నా ♦ గోవిందు భావించి కో
వెలన్ నాలుగు గట్టినాడు! యవనో ♦ ర్వీనాథు లీభారతీ
యులఁజైవంబుల మ్రొక్కి దేవళము లో ♦ హో! కట్టి సేవించిరే!.
- సీ॥ ప్రజ భానిసలుచేయఁ ♦ బడు చట్టమును నిల్పె' జట్టుపన్నును దుద ♦ ముట్టఁజేసిరి
బరమేశుఁగొలువ నం ♦ దఱును సమానార్హులని యాత్రికులపన్ను ♦ నణఁచివై యె
బ్రతిదినోదయము త ♦ ల్పమునుండి లేచినయంతఁ బరబ్రహ్మ ♦ మాత్యుఁ దలఁచు!
నాలోమూర్ఖులకన్న ♦ నాదిదేవునికన్నఁ బూతంబులంచుఁ గో ♦ వులకు మ్రొక్కు!
- స్రీ గీ॥ నాన్వవిధి సూర్యభగవానుఁడనర్ప సేయుఁ! డెల్లగడ్డయు మాంసంబుఁదివఁగనోయు
నికఁ బెక్కేల నీకాల ♦ మీగుణమ్ములు త్రమభాహ్మణులకైన ♦ నున్న చెప్పున
- గీ॥ స్వామి యాతుడు! సద్గురుఁస్వామివీపు! నిహ మతఁ డొసంగు! బరసౌఖ్యఁమీమోసం
దిరువురును రెండుకనులు నా ♦ కేకరీతిఁ గొలుతు నిరువుర పాదముల్ తల ధరించి.

§ The most notable examples of the eclectic style of Akber's age, with a predominance of Hindu elements, outside Agra and Fatepur Sikri are to be found at Brindaban in the Madhura District, the reputed residence of the Devis Krishna. Local tradition affirms that in 1573, the year of the conquest of Guzarat, Akber was induced to pay a visit to the gosains or holy men of Brindaban and was taken blindfold into the sacred enclosure of the Nidhbbhan (Grove of the nine treasures) where a vision was revealed to him so marvellous that he was constrained to admit that he had been permitted to stand upon holy ground. The Rajahs who bore him company expressed a desire to commemorate the vision and do honour to Krishna by the erection of four temples which were constructed in due course.

"Akber the great Mogul."

§ He (Akber) performed private devotions four times a day, at sun rise, noon, sunset and midnight spending a considerable time over them. In his latter days these devotions consisted largely of acts of reverence to the sun, fire and light.....Akbar's action in abstaining almost wholly from eating meat and in issuing strongest prohibitions resembling those of Asoka restricting to the narrowest possible limits, the destruction of animal life, certainly was taken in obedience to the doctrine of his Jain teachers.

"Akber the great Mogal "

మ॥ భవదత్తు త్తమధర్మదీక్ష త్రిజగ ♦ ద్వంద్వంబయా! దేశకా
లవిధుల్ చూచియు సుంతమార్పుకొనినా ♦ లగ్నయ్యెడిక; రాజసి
తివికాసం బఖిలార్థసిద్ధులను సం ♦ ధించుక; వృథాకష్టన
ప్రవిచారంబులు పెంచుపట్టుల నను ♦ స్థానంబు మార్పకదగుక.

256

సీ॥ నీవీరధర్మంబు ♦ నెపమున లోక మెంతగ బాధనొందుచు ♦ న్నుదియొ చూడు!
ప్రజలు నిల్వంగ నీడ ♦ పడయక తినఁగూడు కట్ట బట్టయులేక ♦ గాసిపడిరి!
పాడుపడె ధనిత్రీ! ♦ బలియురౌ మగలు కంకాశమ్ములోయనఁ ♦ గానఁబడిరి!
భాగ్యదేవతలట్టి ♦ పడతులు దుర్భరచారిద్రవ్యదేవత ♦ గ్లా రహించి!

గీ॥ రనుదినం బేకభుక్తంబు ♦ నవనిశయ్యుఁగొని ప్రపంచోన్నతుండవై ♦ మనఁగఁదగిన
నీవు సన్న్యాసివేమాన ♦ నిలువ గుండె దిటవు చెడియెఁ! గొండంత సం ♦ కటముగలిగె!

ఉ॥ నీరవివశగై రవము ♦ నిల్పుట పూర్వమునుండివచ్చు నా
చారము మాకు; వదనము ♦ సల్పి వచించెద; నట్టివానితో
వైరము మేలుగా; చెప్పుడుఁ ♦ బాలును నీరునుబోలె నొక్కఁడై
మీరు మెలంగినా జగము ♦ మేలు గనుక; సుఖమగ్గలంబగుక.

258

మ॥ గురువై రాగ్యకళాసముద్రుండవు నీ ♦ కుక బూర్ణసాభాగ్యభా
గ్యరమాసేవధి యక్ష్మశ్వరునకుక ♦ కల్లోల గంభీర ను
స్థిర పాథిధులఁగూర్చు చిన్ని జలసం ♦ ధికబోలె నే సంధిని
వలలకజేసెద! శంభుమాధవుల తే ♦ వక మైత్రీ వర్తింపరే!

259

క॥ సిరులఁ దులఁదూగ వలసిన ధరణిని యుద్ధములులేపి ♦ దారుణవధలక
బరిపించి రక్తబలులను నెఱవఁ దలఁపఁ బోకుమనుచు ♦ నిన్నున్ధింతుక."

260

క॥ అన మోముమందహాసము చినుకఁ బ్రతాపుడును మాన ♦ సింహు వదనముక
గని "నీవచించు హితములకును నామది నెంతయేనిఁ ♦ గుతుకంబయ్యెక.

261

సీ॥ సచరాచరప్రపంచం ♦ చము పుట్టుటాది యాత్మస్వేచ్ఛ ప్రథమబా ♦ ధ్యత నరునకు!
నొకమానవుండు వే ♦ ణొకనికి లోబడి మనుటయు దైవస ♦ మ్మితముగాదు!
ధన రాజ్య విభవ సా ♦ ధనము లాసగఁజూపువారు వానికి నాస ♦ పడెడువారు
సమముగాఁ గలుషభా ♦ జను! తైహికాముష్మికసుఖముల్ వారికిఁ ♦ గలుగఁబోవు!

గీ॥ స్వేచ్ఛ మదినెంచి స్వజనంబు ♦ నెల్లసిరులు ప్రాణమును సర్వమును బాయు ♦ వారియెడల
దైవమే లేకయున్న నీ ♦ ధరణియందు సత్యమేలేదు! పైన నీ ♦ శ్వరుండె లేడు. 262

26207
25.3.73.

- సీ॥ రాజసీతియును ధ + ర్మం బీద్యయిని నీతి తఱుచుగా లాభపఱి + దముగఁ జోంచు!
 గాని కామోపభో + గముల కైశ్వర్య సంపాదనకే యది + పనికివచ్చు!
 ధర్మం బఖలలోక + తత్వంబులకు నెల్లఁ దల్లియుఁ దండ్రీయుఁ + చైవమగును!
 నీతియో గౌరవ + స్వాతంత్ర్యముల కడ్డుపడనంతవఱకె సు + భావనీయ!
- గీ॥ మాతృగౌరవహాని డా + వైనయపుడు మానధనులకుఁ ద్యాగసం + పదయుఁ బొ
 మమును సాహసమును గాక శరణయోగ్యమగు పథం బొక్కఁడుండదీయననియించ
- సీ॥ పలువురు నీవంటి + వారు ఢిల్లీశ్వరుం డగణితగుణశాలి + యనఁగ విందు;
 నతఁడు ఘనుడుకాఁ + డనను నేఁగూడ; నక్కరుదెసఁ గడుగౌర + వం బెసంగు;
 నతఁ డమానుషసద్గుణధ్యుం డనను; గాని యవనభూపతుల యోగ్యతముఁడగుఁ
 గొన్నిమంచిగుణంబు + లున్నవి నిజము; శాత్రవుఁడైన గుణమాన్న + దాపరాదా;
- గీ॥ పరులవృత్తి విమర్శించి + పారబట్టి లేని పోని దుశ్శంకలు + లేవనెత్తి
 నలుపులు గణించి లేని నిం + దలుఘటించు టభిమతముగాదు నాకు బాల్వంబును
- సీ॥ జగమునందీవున్న + సమ్రాట్టులందెల్ల నక్కరు పెద్దవాఁ + డగుట నిజము!
 నీవనినట్లు నీ + నావారములు లక్షలుం గోటు లతనికుం + డంగవచ్చు!
 బట్టిన దంతయు + బంగారు గావచ్చు! గోపాలదేవునిఁ + గొలువవచ్చు!
 సర్వేశ్వరుని కటా + క్షమున శ్రీమంతుఁడై జనియించె! నతఁడు సుం + శయములేన
- సీ॥ కాని నరుఁడాల నిష్పాక్షికముగఁజూడ నుండనే యుండు లోపమ్ములొకఁడు రెండు
 మనకును దురుష్టలకును ధర్మములు వేఱు! మనది వేదంబు! వారిదై + చనుభోరా
- మ॥ తనచే నిర్జితులైన భూపతులు క్రో + ధంబుల్ విసర్జించి యె
 ప్పును బ్రేమంబునఁ దన్నుఁ జట్టుకొని కొ + ల్వకజేయఁ గాంక్షించి యె

⊙ He never gave anybody the chance to understand rightly his inmost sentiments or to know what faith or religion he held by; but in whatever way could best serve his own interests, he used to feed one party or the other with the hope of gaining him to itself, humouring each side with fair words and protestations that he had no other object with his doubts than to seek and find out by the answers the simple truth till then hidden from him! And in all business this was the characteristic manner of king Akbar a man apparently free from mystery as quite as honest and candid as could be imagined but in reality so close and so contained with twists of words and deeds so divergent one from the other at most times so contradictory that even by such seeking one could not find the clue to his thoughts.

"Bartoli."

- దును దేశంబు మతంబు వేటయిన బం ♦ ధుత్వంబుఁ గల్పించు నా
పనికిఁగడ్గై; నిగూఢ మాతని మనో ♦ వ్యాపార లీలాగతుల్.
- గీ॥ అల్లుడై బావయై మామ ♦ యైన తన్ను వెలితి గననీక శ్రీమహా ♦ విష్ణునట్లు
భారతీయులు గొలుతురఁభావ మెఱిఁగి యక్ష్మ రిటుచేసె; హేతు వన్యంబు గలదే!
- గీ॥ సీ॥ తనకెదురుండరా ♦ దను దీక్ష కకట! దుర్గావతితోడి సం ♦ గరము నాఁచీ!
చాండేలు వంశాబ్ధి ♦ కిందిరాసతి! మహాబా గన్న పుణ్యసం ♦ పన్నమూర్తి!
యామహాజనని రా ♦ జ్యము సంపదలనోడ వేదనాదముతోడ ♦ విద్యతోడ
వ్యాపారములతోడ ♦ వస్తువ్రజముతోడ నానందసదనమై ♦ యతిశయిల్లె!
గీ॥ రాజ్యతృష్ణాభరైకకా ♦ రణముగాక తోడరి చంపంగనేటి కా ♦ దొడ్డతల్లి!
జగము కటకటపడె; స్వదే ♦ శప్రభువులమైన మాకెల్లఁ దలవంపు ♦ లై దనర్చె.
- సీ॥ అఖిల ప్రజా హృద ♦ యక్షేత్రముల సత్య ధర్మబీజములుంచు ♦ ధన్యచరిత!
యాబాజబహదూ ర్మ ♦ యానాపతుల గెల్చి పరిభూతి యెఱుంగని ♦ బలిమికత్తె!
పల్లెలపైఁ బులి ♦ పడెనన్నఁ జని చంపుదాఁక నుపవసించు ♦ ధర్మమూర్తి!
వివిధ వర్ణాశ్రమ ♦ విధులు తూ చా తప్పకయె స్రుతిస్థించిన ♦ శారవాధ్య!
- గీ॥ యట్టి తూత్రతపస్విని ♦ నరులుదాఁకఁ బ్రాణముల నియ్యలేక భా ♦ రతమహీశు
లంగనలకన్న దుర్బలు ♦ లైరటంచు దేశదేశముల్ తిట్టు దు ♦ స్థితులు వచ్చె. 269
- సీ॥ సిరి పుట్టినిల్లు ఘూ ♦ ర్జరదేశమును దవానలమొకోయన తామ ♦ మలముకొనియె;
మ్రుంగ మెరుకులేక ♦ మేదిసిప్రజ తినరానిజంతుల శరీ ♦ రములు దివియు
నాకలి చల్లార ♦ కట్టె కుప్పలు కుప్పలై కూలెఁ; దక్కువా ♦ రా శనములఁ
గాకులు గ్రద్దల ♦ కరణిఁ బైబడి పీకి తినఁజొచ్చి; రక్తరు ♦ దిగ్విజయము

§ That country was then governed by a gallant lady Rani Durgavati who, fifteen years previously had become regent for her minor son. She proved herself worthy of her noble ancestry and governed her adopted country with courage and capacity doing great things by dint of her far seeing abilities. It was her custom that when she heard that a tiger had made his appearance, she did not drink water until she had shot him. She carried out many useful public works in different parts of the kingdom and deservedly won the hearts of her people. Her name is still remembered and revered. Akbar's attack on a princess of a character so noble was mere aggression wholly unprovoked and devoid of all justification other than the lust of conquest and plunder.

"Akbar the great Mogul "

- ❶ గీ॥ చల్లగా సాగ వంగడే ♦ శముననుండే! గాని త్రుటియైనఁ జింతించు ♦ కరణి లేకు
జగము సర్వంబు గెలిచిన ♦ సౌఖ్యమేమి! ప్రజ కెడరులేక పాలింపవలయుఁగా!
- గీ మ॥ పదిపండ్లొందు వసంతముల్ గడచిపో ♦ వకలేదె సన్నాసులక
గదనంబుక బురికొల్పి యందు నొకప ♦ క్షంబూని తా నందఱక
దుదముట్టించి ధనేశ్వరంబునను గ ♦ న్నుల్ చల్లఁగాఁ జూచుచుక
మదిమోదింపఁడె; దొడ్డవారి కుచితం ♦ బా! యిట్టి హింసారతుల్!.
- మ॥ ఘనదుర్గంబులు వాహినీతతులు భా ♦ గ్యశ్రేణులక బట్టి యె
ఘ్నను దేశోన్నతి నెన్నరాదు; గుణసం ♦ పూర్ణత్వముక నిగ్రహం
బును ధర్మాచరణంబు సత్యము యశం ♦ బుక ద్యాగముక గల్గు న
య్యనఘస్వాంతులసంఖ్యఁ బట్టి యెపుడా ♦ యాన్నత్య మేపారెడుక.
- గీ॥ తనతల్లియుఁ దనదేశము తనకా స్వర్గమునకన్నఁ ♦ దత లక్ష్మీవ
ర్ధనములు పూజ్యతమంబులు నను నిది సత్యమును సహజ ♦ మై పాలుపొందూక.
- బ॥ అచలవృత్తివహింతు ♦ నాధర్మమూని! లోకము పుట్టుటాది యీ ♦ క్షణముదాఁక
మాభానవంశంబు ♦ మానవమాతృన కెవనికిఁ దలయొగ్గి ♦ యెఱుంగదెప్పు!
దస్వతంత్రము మేరు ♦ వై నలక్ష్మ్యముచేయ! స్వేచ్ఛ జీవింప నూ ♦ హింతుగాని!
యక్కరు తనరాజ్య ♦ మంత యిచ్చెదనన్న నదియేల! క్రింగంట ♦ నైనఁజూడ!

❶ The ruling passion of Akbar was ambition. His whole reign was dedicated to conquest. His aggressions made without the slightest regard to moral calculations were not determined in any instance by desire to better the condition of the people attacked. In reality, a more aggressive king never existed. His attacks on Gondwana, Kashmir, Sind were aimed avowedly at destroying the dependence of every state on his borders and of securing the material gains of conquest. We may be tolerably certain that the people of Gondwana were happier under Rani Durgavati than they were under Asaf Khan.

"Akbar the great Mogul."

§ It is disappointing to find that a man like Akbar could encourage such sanguinary spirit and even wantonly sacrifice the lives of his own soldiers who had no interest in the quarrel. In his youth he certainly had no qualms of conscience about bloodshed. The story does not stand alone as a proof that the policy of his Turk and Mogul ancestors was an essential element in the character of Akbar, kept under control as a rule, but occasionally given free play.

"Akbar the great Mogul."

గీ॥ వల్కలముఁ గట్టి సావితంత్ర్యవైభవమున నిట్లు సన్నాహిసివై యున్న ధనియె చాలు!
నాకు భోగభాగ్యముల కెం ధ తయునుదూర! మాన విడిచిన వానికా యాసమున్నె!

సీ॥ అఖిలభోగములున్న ధ నాత్మతృప్తియులేక దారిద్ర్యజలధి నా ధ తడు మునుంగు!
నేసంపదయులేక ధ యే స్వతంత్రతనుండి యీశ్వరుకృప గడి ధ యింపనేర్తు!
గౌరవమునకు భం ధ గముదెచ్చు నక్కరుతో సంధి నాకు సం ధ తోష మిడమ!
మేమిర్వురము దూర ధ మై మనుటయె శ్రేయ! మిది దై వసంకల్ప! ధ మింతమాత్ర

గీ॥ భారతావనికెట్టి లో ధ పమును రాదు! కాలచక్రము తిరిగెనా ధ కలిమి తిరుగుఁ!
దిరుగదా యుండనిమ్ము! నా ధ ధింపరాని పనికి వగవేల! యాయాస ధ పడఁగ నేల!

శా॥ ఆకాపట్యము! లాదరస్మితము! లా ధ యాదార్య! మావియ్య! మా
మోకాల్ మొక్కులు! నాచమావిభవ! మా ధ ముప్రృద్ధు సేవించుటల్!
నాకెత్తు దలంపి పట్టణముల ధ న్న; మీకు న్నెందునో!
నా కీ కొండలువోలె సౌఖ్యమిడు శాం ధ తస్థానముల్ లేవు పో!

276

శా॥ ఈసర్వంసహయెల్ల లోఁబడకపో యె నాకటం చెప్పుడు
గాసింబొందఁ; బొగ డ్దపై మదినిడ; ధ గవ్వంబు లెక్కింపఁ; బే
రాసక ద్రవ్యముఁగోర; నిట్టి తృణశ ధ య్యల్ పగ్గశాలల్ సుధ
ర్మాసింహాసన నై జయంతముల మే ధ రజూచి యుప్పొంగెడక."

277

గీ॥ అనుచుఁ దనమాట మోయసి ధ యమినిజేసి మో మొకింత విఘర్జతఁ ధ బొంగుచుండ
నెట్ల సవరించుకొని ప్రతా ధ వేంద్రుఁజూచి మానసింహుఁడు కార్యంబుమఱువలేక,

సీ॥ "క్రాంత్రగా నేడెప్పు ధ కొనఁగ నేమిటికి! నీయెఱుంగని ధర్మంబు ధ లెనులేవు!
మేవాడరాజ్యల ధ క్షీదేవిదెస నొక్క కనువై చియుండు న ధ కృరున్మహిళుఁ!
డెప్పుడు లేఁగునో! ధ యేదెస వచ్చునో! యెల్లుచేయునో! యెవ్వ ధ రెఱుంగఁగలదు!
పట్టుపట్టెనయేని ధ వానిచలంబును జారుష మింతని ధ పలుక వశమె!

గీ॥ లేడిపయి దూకు సింగంబు ధ జాడవచ్చు! నెంత విక్రమోన్నతియున్న ధ నేమిథలము!
వాని పొరుషధాటి కో ధ ర్యంగలేక బాధ పడెదవు; బలవద్వి ధ రోధ మేల!

279

చ॥ పెరన్నపుల్లె లోఁబడెడు ధ వేళలఁ గొన్ని నిబంధంబు ల
కృరు విధియించుచుండుట జ ధ గంబెఱుంగుగద! మైన నిన్ను నా
తెఱుంగునఁ బొమ్మనగలనె! ధ దేవునియిల్లా మఱొక్కచోటా నే
నెఱుంగనె! యెల్లకాల్యముల ధ నే సమకూర్చెద నీకుఁ దృప్తిగక.

280

- సీ॥ నీకన్నియల బాధ్యుఁ డా క్రిచ్చుటయులేక! జట్టుప న్నేనాడుఁ డగట్టకుండ!
బనిమీద సింధువా ఁ హిని దాటుటయులేక! యాస్థానమున కెప్పు ఁ డరుగకుండ!
జాతియు నుతము లే ఁ శము వీడుటయులేక! సేనాధిపత్యంబు ఁ చెందకుండ!
మోకాళిపై వ్రాలి ఁ మొక్కి నిల్చుటలేక! గుట్టుంబులను దెచ్చు ఁ కొనకయుండ!
- గీ॥ వత్సరారంభపు నవరా ఁ త్ర్యుత్సవముల సంతలకు రాజీవాసమ్ము ఁ ననుటలేక!
కడుపులోఁ జల్ల యిటునటు ఁ గదలకుండ! సమత దైవార మీకు నే ఁ సంధిఁగూర్చు.
- సీ॥ నీకథారవమైన ఁ నాకైనయల్లె! నీదివ్యచి త్రము నుఖ ఁ స్థితిని నుంచు!
మీఁపల్లశాలలో ఁ నేకాంతముగనుండ! మిచటికి నొరులెవ్వ ఁ రెఱుంగకుండ
మెలమెల్లఁ జీకటుల్ ఁ మొలుచువేళకుఁ దెత్తు! నక్కరుచెవిని ర ఁ హస్యముగను
“సరియె పొమ్మ”ను! మొక్క ఁ క్షణమున నాతని నేను గొంపోయి థి ఁ స్త్రీని జేర్చు!
- గీ॥ నుదయపురినేలుకొనుము! చిత్తూరుపురము బాగుపఱుపంగఁ బట్టు దివ్యంబుఁబెత్తు!
గొడువ యనిపించినను మాశ్వ ఁ ఘూర్జరములు తీసికొన నాజ్ఞ నెత్తిపైఁమోసి తెత్తు.
- సీ॥ ముప్పదిమూడు రా ఁ బృథ్వీవంశములు పాదములు గొల్పెడు గురు ఁ స్థానమీవు!
నీపాదపాంసుల ఁ నిరత మూదలఁ దాల్చు నేను నీయున్నతి ఁ సెగ్గఁజేతు!
సంధి సంగరములే ఁ శరణమై కనుపించు; సంధిఁ ద్రోసినను ని ఁ శ్చయము రణము!
ప్రస్తుతస్థితుల న ఁ కృరువీడి నినుజేరి దుర మొనర్చుట నాకు ఁ దుర్లభ మగు!
- గీ॥ నలేడు విడఁ దీపు లోబడఁ ఁ వంతమేది! మకర గజరాజముల పోరు ఁ మాడ్కి సాగుఁ!
బుష్పవనమట్టి భారత ఁ భూమియెల్ల నగ్గి పెట్టితిరంచు దు ఁ ర్యశము గలుగు. 288
- ఉ॥ భూరమణేందు ల్పదఱును ఁ బోయిన మార్గమె యోగ్య! మింతకున్
నేటగు త్రోవలేను; పృథి ఁ విఠగల సర్వము వెంటఁగొంచు నీ
యే తీటు పాఱఁజొచ్చె నెదు ఁ రీద నెవండు సమర్థుడౌ; వృథా
పారువమున్నదంచు బడ ఁ బాజ్యలనంబును బాఱఁమింగెడే” 284
- గీ॥ అన ముసిముసి నగవులు మోమునకుం జెంగావరంగు ఁ మొనయింపఁ బ్రతా
పవృపతి యంబర్పతి యాననముచెసను గాంచి “ముగిసె ఁ నా! నీమాటల్. 235
- గీ॥ కోమటి యొకచిల్కఁ ఁ గొని కొన్నియేడ్లకుఁ బంజరంబును గొంచు ఁ వనికీ పోయె!
నడవిచిలుక “మట్ట ఁ మా! బందెగొనిరె! స్వాతంత్ర్యమ్ము చెడె! నెట్లా ఁ తప్పుకొనుచు
నేగుచె”మ్మనె! స్వేచ్ఛ ఁ యెఱుంగని తొలిచిల్క “గాలిలో నెట్టులు ఁ తేలుచుంటి!
క్రిందఁ బడవె! యేమి ఁ తిందువీ యడవి! నెవ్వరు సాకెడరు! శత్రు ఁ భయములేడె!

- గీ॥ పంజరమునఁ జోటిత్తు! నా ♦ పజ్జనుండు! కోమటియఁ దియ్యమామిడి ♦ గుఱ్ఱపెట్టు!
బిల్లి కరువదు! పామును ♦ బీక దిచట; భయములేక కాలముఁ గడపు ♦ వచ్చు"ననియె.
- సీ॥ ఆది సెల్యూకనుం ♦ డరుదెంచినపుడు సర్వబలంబు లుండె భా ♦ రతధరిత్ర!
కాచంద్రగుప్తుఁ డా ♦ హవమందుఁ దాఁకి వానిని మూఁడుచెఱువుల ♦ సిట్లుదాపె!
నాపిమ్మట నరబ్బు ♦ లరుదెంచి! రప్పుడు దార్శ్వతేజము కొంత ♦ తగ్గి పోయె;
నవలఁ బఠానులు ♦ యవనులు వచ్చి! రయ్యెడ దేశవీర్య మె ♦ క్కుడుగఁజెడియె:
- గీ॥ నిపుడు భారతలక్ష్మీ తా ♦ నెట్లు లుండె! గోట్లకొలఁదిగ జనులెల్ల ♦ గూడులేక
పరమదారిద్ర్యజలధి ము ♦ గ్గరి; కనుఁగొను మినుపసంకెలల్ మనకాళ్ల ♦ కెక్కియుండె!
- సీ॥ పదివేల పల్లెలు ♦ పాడుగాఁ బడియుండె; రాష్ట్రమంతయు మహా ♦ రణ్య మయ్యె;
నొకకాని ధనమేని ♦ నొకచిట్టి ధాన్యమేఁ గరగతమా నట్టి ♦ వెరపు లేదు;
పడమటికొండల ♦ బ్రహ్మమానులమాడ్కి బీడలమగుచు జీ ♦ వితముఁ దీర్తు;
మిట్టిదేశముపైన ♦ నీపట్టదలయేల! మము గెల్చి యేమి లా ♦ భము వచ్చిపు!
- గీ॥ పరుల కావంత కీడ్చొన ♦ ర్పంగలేని హరిణశాబము హింసించు ♦ నతఁడు రెండు
కొమ్ములును జర్మమును గాక ♦ కోట్ల కట్టె పడగలెత్తెడు భాగ్యంబుఁబడయఁగలఁడె.
- సీ॥ స్వాతంత్ర్యలక్ష్మీ వి ♦ శాల సేవలకు జీవితమును నేదీసి ♦ పెట్టినాడ;
బ్రహ్మాండమంత వి ♦ పత్తు వచ్చిన నోర్తు; నించుకయేని జం ♦ తించఁబోను;
మఱిసెందుఁగాని ని ♦ ర్మాణమ్మునకు ముందు విధ్వంసనము ముఖ్యవిధిగనుండుఁ;
బరతంత్రగతి నొందు ♦ నైభవంబునకన్న స్వాతంత్ర్యమున వచ్చు ♦ చావు మేలు;
- గీ॥ మాశిశోదియా వంశ సుభవులు బ్రదికి స్వేచ్ఛమై నుండవలె; లేని ♦ యెడలఁ జచ్చి
స్వర్గముననైన నుండఁగా ♦ వలయుఁ; గాని మధ్య వేఱొందు మార్గంబు ♦ మాకులేదు.
- సీ॥ ఆ ర్థ రక్షణము చే ♦ యఁగబూని మేని కండలు చెడియిచ్చు వి ♦ జ్ఞాననిధులు!
సత్యంబుకొఱకు యో ♦ పాపుత్రకుల నమ్మి మాలనిఁ గొలిచిన ♦ మానధనులు!
పితరులకై పూని ♦ ష్ఠితియెల్ల మేలొండ స్వర్గంఁగఁ దెచ్చు దీ ♦ థానిరతులు!
జనకాజ్ఞకై పెక్కు ♦ సంవత్సరము లరణ్యములఁ గష్టములొందు ♦ విమలయశులు!
- గీ॥ భానుకులమునెకాక స ♦ ర్వప్రపంచమును యశశ్చంద్రికలఁ బూత ♦ పూయఁగలిగి!
రట్టి పూర్వుల దొడ్డపే ♦ రగ్గిఁ గలుప నోర్తు నే! ప్రాణములు వీడ ♦ నేర్తుఁగాక. 290
- సీ॥ మానసింహా! యభి ♦ మానసింహుడవుగా కగునని యిట్లాడఁ ♦ దగునె నీకు!
నుగ్వి యెప్పుడు పుట్టె ♦ నో యపై మాభానువంశంబు పృథవింది ♦ వాసిఁగాంచె!

- నెన్నియుగంబులో! ధైర్యముగంబులో! యిందాకఁ దలవంప ధైర్యమునిలిచె!
మావంశస్థులకుల ధైర్యము నూహించి నే బరవశత్వమున మై ధైర్యముచుందు!
- సీ॥ నట్టి విశ్వోన్నతలైన ధైర్యమున కకట! యేనీచుండైన దుర్వశముగూర్చు
బూనినను బ్రాణములతోడఁ బోవఁగలఁడ! ప్రక్కలై శీర్ష మది నేలఁబ్రాలుఁగాక,
నీ! అప్రతిహతముగా ధైర్యముగూర్చు యేల క్షితిని దేవుడు సృష్టి ధైర్యములేదు;
విరత ప్రజాకోటి ధైర్యముచే దునుమాడఁబడుటకై పుట్టింపఁ బడఁగలేదు;
సకలభూపాల క ధైర్య లాభునుని భోగపరత కుద్దేశింపఁ బడఁగలేదు;
ధరణీసుల్ల నా ధైర్యజేరి కొలిచి పాదము లొత్తఁ బుట్టువం దంగలేదు;
సీ॥ తనముకనిరాజ్యత్వముకై ధరణీగలుగు ప్రజయు స్వాతంత్ర్యమును బాసిపారతంత్ర్య
మున మునుఁగుటెల్ల బాడిగా ధైర్యము నకృత్యంబు యెఱిగిన జగమున కంత మేలు.
మ॥ “అకట! కష్టము! నాకుఁ దోడుపడుమీ!” ధైర్య చొక్కని వేడు పా
రక మే నేరను; మీఁదుమిక్కిలి భవ ధైర్యముగూర్చు నాదు కు
త్తుకయు బోయెడు నప్పుడైన నడుగ్గ; ధైర్యముల దారుఁష్య ని
టికి ని నిల్లటపల్లుగా విడిచి, పా ధైర్య దప్పి వర్తితునే! 29!
- సీ॥ తెలువ లఖండ పా ధైర్యత్యబలమున బృథవిగిరిల తే ధైర్య రహితము!
పురుషులు విరధ ధైర్యసావతారులై విరత ధైర్య శతఘ్ని ధైర్యములటు
లొక్కొక్క రొకదుర్గ మోయన నుందురు; వైరుల దృష్టి మే వాడనీమ
చిన్నదై కానుమి చినను మచ్చేదమా; దేశ నై సర్గిక ధైర్యములఁబట్టి

From the most remote periods we can trace nothing ignoble nor any vestige of vassal origin. Reduced in power and circumscribed in territory compelled to yield much of their splendour, and many of the dignities of birth they have not abandoned an iota of pride and high bearing arising from a knowledge of their illustrious and regal descent. On this principle, the various revolution in the Rana's family never encroached and the mighty Jahangir himself the Emperor of the Moguls, became like, Caesar, the commentator on the history of the tribe of Sesodia. The potentate of the twenty two satraphies of Hind, dwell with proud complacency on this Rajput King, having made terms with him. He praises heaven that what his immortal ancestor Baber, the founder of the Mogul dynasty failed to do, the project in which Humayun had also failed and in which the illustrious Akber his father had but partial success, was reserved for him. It is pleasing to peruse in the commentaries of these conquerors Baber and Jahangir their sentiments with regard to these princes.

"Annals of Mewar."

గీ॥ యొతమేరయు గెలిచిన ♦ నంతె కాని! యంగుళంబైన ముందున ♦ కరుగు టరిది!

శతశతాబ్దముల్ యుద్ధముల్ ♦ జరిపియైన నక్క రఖిలంబుఁ గొనుట సాధ్యంబై కాదు.

మ॥ నను నారాజ్యము దూరముంచి తనస ♦ న్నాహంబు లెచ్చొటనై

నను సాగించిన నాకునేమరుచు మా ♦ సంబూసఁగావచ్చు; నా

ఘనుడున్ నాదెసఁ జిన్నిప్రేలోకండు ని ♦ క్కబెట్టినన్ మాటలన్

బని యేమున్నది! దేశమున్ బ్రళయమొం ♦ దకజేతు నిక్కంబుగన్.

295

క॥ వినుతుల ఖిన్నము హృదయాబ్జముఁ జొన్నునుగాక యచటి ♦ స్వాతంత్ర్యపు చీ

జముఁ జంపుట మాత్ర మసాధ్యము; నెఱవేఱదు జగంబు ♦ తల క్రిందైనన్.

296

మ॥ పుడిసెందూపిరి మేవ నున్నవఱకున్ ♦ బోరాడి యీత్రోవనే

నడతున్; గాదని యాకసంబురలుచున్ ♦ నాశ్శక్తికి మిఱున

ప్పుడు ధిల్లీ పురిఁదేరి యక్కరు సభా ♦ భూమిన్ బ్రవేశించి కే

ల్గుడుతున్ బొమ్మిక; నంతదాఁకను వినన్ ♦ బో నేరి సందేశమున్.”

267

గీ॥ అనుచు గంభీరముద్రయా ♦ స్వమునఁ దొలకరింపఁగానుండె నంతలోఁగృష్టసింహుఁ

డాత్మభావ మించుక తెలి ♦ యంగఁజేయ మానసింహుని వదనప ♦ ద్రమును గాంచి.

—*) సలుగ్రా కృష్ణసింహుఁడు మానసింహు నధిక్షేపించుట. (*—

సీ॥ “సాటిరాజుల భుజా ♦ శౌర్యవంతుడవు! దైర్యబలంబు సాహసం ♦ బలరు ప్రోడ!

వఖిలదేశమ్ము దా ♦ స్వాధికారమ్మునఁ బడి దుర్గతుల ముద్ది ♦ చెడెడువేళ

భుజమిచ్చి లేపక ♦ మొగలురాజులఁ జేరి సేవించుచుంటకై ♦ సిగ్గుపడక

తగుదు ననుచు వచ్చి ♦ ధర్మదేవతవంటి యిమ్మహాప్రభు సము ♦ ఖమ్మనందుఁ

గీ॥ బిరికినుండు పోయంగ నిట్లు ♦ పెనఁగుచుంటి వార! యిన్నాళ్లు బ్రదికి నీ ♦ సీరసోక్తు

లాలకింపఁగనయ్యెఁగా ♦ యనుచుఁ జింత హెచ్చె! నేమందు! నీభాగ్య ♦ మిట్టులుండె.

సీ॥ నవ నిబంధనముల ♦ నవలనుంచుదువంట; చీకటిలో సంధి ♦ చేతువంట;

యక్కరుచెవి నేమొ ♦ యాడఁగావలెనంట; యెవరిని బ్రదికింప ♦ నిన్నిపాట్లు!

ఊటోటువిద్దెలు ♦ బూటకం బీమహావిభుఁ డొప్పుననియె భా ♦ వించినావె!

మాయయెఱుంగని ♦ మహానీయులకు రహస్యములతో నెపుడైన ♦ నవసరంబె!

గీ॥ కనులు కర్ణంబు లొకవేయుఁగలిగి జగము నిండియుండెడు దేవుండునిజ మెఱుంగఁడ!

ధర్మతత్వైకమూర్తి ప్ర ♦ తాపుండెడ! జగముల్నయు రోయు నీ ♦ సంధియేడ! 300

గీ॥ యవనుల పదంబుఁ గొలిచి వియ్యంబు వలచి కుశమహారాజు కులకీర్తిఁ గంటఁగలి
చెడుపవచ్చితె మమ్ము! దాఁ జెడ్డ కోతి వనము నంతయుఁ జెలుచునన్ భంగిదోడఁ

క॥ ఉరగమును వృశ్చికమ్మును గరళక్రూరములు; పాము ♦ కన్నను మేలం
దురు తేలు; నిన్నుఁగన నక్కరు మేలనవచ్చు స్వకుల ♦ వర్ధనుఁడౌటన్.

302

శా॥ పావిత్ర్యంబున కాటపట్టు! పరిశు ♦ భ్రంబైన సత్కిర్తికిన్
దా! వాసత్యము నూతకోల! యగు నీ ♦ ధర్మాత్ముతో నూఱులున్
వేవే లక్ష్మరులైన దూఁగుదురాకో! ♦ నీ కేటి కీ వెట్టి! కా
శీవిశ్వేశ్వరుఁ డొక్కఁడే సవతుగాఁ ♦ జెప్పంగఁబోలున్ జువీ!

302

మ॥ లవమున్ నీదగుబోధ మొప్పుడన నే ♦ లా! యేకలింగేశుఁ డి
య్యవనీచక్ర సమగ్ర రాజ్యమును నీ ♦ కర్పింతు నన్గూర్చి య
య్యవనాధీశ్వరు మైత్రిచేయుమనఁగా ♦ నొనం చనన్ బోడ; మా
నవుడీ ధైర్యసురాద్రి పట్టుదల మా ♦ న్ను నేర్పునే యెవ్వఁడున్.

304

మ॥ సకలస్థావర జంగమాత్మక మహీ ♦ చక్రంబునన్ సత్యధ
ర్మకళల్ నించు ప్రతాపసింహవిభుఁ! డీ ♦ రాజర్షి కాలుంచు పా
దుకలున్ మోయఁగ యోగ్యతల్ మనకు నెం ♦ దున్ గల్గునే! యట్టివా
నికి ధర్మంబులు నేర్పఁజాలుదు మొకో! ♦ నీపున్ మఱిన్ నేనునున్.

305

చ॥ కఠఁగిన లక్కపైన నదు ♦ కక్ గల ముద్రికవోలె మాకునం
దటకు మనోంబుజంబులఁ బ్ర ♦ తాపుడు తాండవమాడు; నీతఁడొ
క్కరుడని యెంచెనేమొకొ మొ ♦ గల్పతి; యిర్వదిరెండువేల యు
ద్ధరబలులుందు మించుకయుఁ ♦ దొట్రిలఁబోని శతఘ్నులున్ బలెన్.

306

మ॥ కరముద్రేకముతోఁ దరంగతతు లా ♦ కాశంబునున్ సోక సా
గరమధ్యంబున శీర్ష మెత్తి లవమున్ ♦ గంపింపఁగాఁబోని దు
ర్భర భీతిప్రద గండశైలమువలెన్ ♦ రాణాప్రతాపేంద్రుఁ డ
కృతు సేనాంబుధి చుట్టినట్లు నిలువం ♦ గానేర్చు శౌర్యగ్రుడై.

307

§ From Kush descend the Cutchwaha princes of Nirwar and Amber, and their numerous clans. Amber, though the first in power is but a scion of Nirwar transplanted about one thousand years back, whose chief, the representative of the celebrated Prince Nala, enjoys but a sorry district of all his ancient possessions.

"The Rajput tribes."

మ॥ ధరణిఁగల్గిన రాజులందఱ బలా ♦ ధృత్యప్రభాచేఖ స
క్షురు మస్మాధుఁడటందు; వీశ్వరకటా ♦ తుంబున్న నాస్వామి యొ
డ్కరుఁ డవానినిఁ బట్టి గావుగొను; భూ ♦ కంపంబు దుర్వారభూ
ధరముఁ తెప్పయు మూయులోపలనె నా ♦ తాళంబునకా దింపదే! 308

మ॥ ఘనుఁ డయ్యక్షురు మాట యేమిటికి; న ♦ క్షుర్ వానిసేనల్ స్వదే
శస్రపాలుర్ మఱి భారతక్షితియు వి ♦ శ్వంబెల్ల బైనెత్తివ
చ్చినఁ దానొక్కఁడటంచుఁ గొంచమయినకా ♦ జింతింపఁ దువ్వెత్తుగాఁ
గొని జృంభించి రసాతలంబునకుఁ ను ♦ స్థానూకఁగాఁ దొక్కెడుకా. 309

మ॥ కనులకా మూసియు నూటకుండినను మే ♦ లల్లుకా! బ్రతాపప్రభం
జనుఁడుకా రేగిన సర్వవస్తుతతులుకా ♦ శైలంబులుకా భారతా
వనియుకా సప్తసముద్రముల్ చెదిరి స ♦ ర్వం బేకమై చూర్ణమై
చను; నీయక్షురు నెచ్చటకా వెదకెదో ♦ సందేహ! మామీఁదటకా. 310

మ॥ రవి యస్తాద్గిని మొల్పుఁగా! కఖిల పా ♦ రావారముల్ కుంిగుఁగా!
కననిచక్రము నీలిఁగాక! చెడుఁగా ♦ కాకాశ! మయ్యగ్రభై
రవుఁడై విశ్వముఁ గాల్పుఁగాని! లవముకా ♦ రాణాపితాపుండు గా
రవముకా గోల్పడి మర్త్యమాతునికు శీ ♦ ర్వంబొగ్గఁ డెప్పుట్టనకా! 311

గీ॥ పెద్ద పిన్న మర్యాదల ♦ విధము లెఱుఁగు టభ్యుదయము గోరెడు వానికత్యవసర!
మట్టై తొందరపడకు”మ ♦ టంచుఁ దెలిపి యాపితాపాధినాథు నాశ్రయంబుఁ జూచి,
సీ “వసుమతీదేవి కీ ♦ శ్వరుఁడిచ్చు మణిభూషలగుఁచుఁ బుష్పము లుండు ♦ నంతదాఁక!
క్షుణమైన విడక జ ♦ గత్పాణిఁడును జగత్పాణిమగుచు నుండు ♦ నంతదాఁక!
నమరసన్నతము స ♦ త్యంబు చిరస్థాయియై లోకమున నుండు ♦ నంతదాఁక!
స్వాతంత్ర్యధర్మ శ ♦ బ్దము ధీరహృదయాభిమందు మోయుచునుండు ♦ నంతదాఁక!

గీ॥ నోప్రభూ! నీమహార్థగు ♦ శోజ్వలతయు భావపరిశుభ్రతయు సత్య ♦ వైభవంబు
ధర్మసంత్రాణకీర్తి యీ ♦ ధరణి నిండి యారవి సుధాకరం బాచు ♦ నలరుఁగాక.” 313

గీ॥ అని పలుకునంత నొక్కసే ♦ నాధినాథుఁ డదుగుడెంచి “జగద్గురూ! ♦ యారగింప
వేళ యయ్యో” నటంచని ♦ విన్నవించి నిలువ నందఱు లేచి లో ♦ పలికిఁ జనిరి. 314

మ॥ అటఁ జట్టుకగల తావులందుఁ బదివే ♦ లాకుల్ దగకా వేయఁగా
భటులెల్ల వడిఁ జేరి; రొంకొకయెడకా ♦ బ్రత్యేకమర్యాదఁ గా

న్నిటినికే పేయుచు గూడుగూరలును బా ధి నీయంబు వడ్డించి; ర
తటఁ గూర్చుండిరి మానసింహుఁడును జెం ధి తక్ వానినై న్యప్రభుల్.

315

సీ॥ అచటికప్పు ప్రతాపు ధి నాత్యజఁ డమరసింహుఁడు వచ్చి మానసి ధి హునిగనుగొని
“ప్రార్థయ్యె; భోజనం ధి బునకుఁ గూర్చుండుఁడు పరిషేచనం బానఁర్పంగఁదొడఁగుఁ”
డన నంబరేశ్వరుం ధి డమరసింహునిఁ జూచి లోకగురుం డింక ధి రాక పోయె”
ననుఁడు, వా రారోగ్య ధి మనువుగాలేమి న్నబనిచిరి మీకు న ధి పర్యసేయ”

గీ॥ ననిన మానసింహుఁడు ముఖమపైయెత్తి “యతిధి నైయున్న నాకు మీయయ్యగాదు
స్వయముగా వచ్చి పంక్తిభోజనముపెట్టి ప్రియము దొలుకాడఁగా గారవిందుటొప్పు.

మ॥ తనమర్యాదకు నాయశంబునకు నిం ధి దల్దెచ్చె! దా వచ్చి చెం
తను గూర్చుండకయున్న నొక్కమెనుకై ధి న్న దాక; నాపిమ్మట
బను లేలాగున సాగునో తెలియఁగా ధి వచ్చుఁ జూచి! పోయి యా
యన రప్పింపుము! తప్పదో యమరసిం ధి హా!” యంచు నాక్రచ్చినన్;

317

సీ॥ అంతలోనఁ బ్రతాపుఁ ధి డక్కడి కేతెంచి “యయ్య! నీవెఱుంగని ధి యదియుఁ గలదె!
యవనులతోడ బాం ధి ధవమూను వారల సరసఁ గూర్చుండి భో ధి జనముసేయ
నని నియమమ్మునా ధి కగుట నీచెంత భుజింపలేమిని దద్ద ధి చింత యొదవె!
నేనేమి చేయుదు! ధి సిధర్మ మిట్లుండె; నియమంబు విడనాడ ధి నేర నేను;

గీ॥ పంక్తిభోజన మది తప్ప ధి వలయురీతిఁ గోటిమర్యాదలను గూర్తు! ధి గొడువగుగ!
దయ్య! భటులును నీవు విం ధి దారగించి చల్లఁగాఁ బొండు రేపు మీ ధి ధీల్లిపురికి.”

మ॥ అనుచుఁ బల్కినఁ దొడ ద్రొక్కిన భుజం ధి గాఢీశు మర్యాద బో
రన శృంగంబులు భంగమై చనిన గో ధి రాజంబు చందంబునన్
గినుకన్ దాల్చుచు మానసింహుఁ “డరరే ధి నీయున్నతిన్ బెంపుసే
యన తొరుమ్మనరేంద్రబాంధవము చే ధి యగ్గలై నాబోంట్లకున్.

319

ఉ॥ నేఁడును నక్కరీశ్వరుని ధి నేను భరంపడి నిల్చుకున్న న
వ్యాఁడు ప్రిచండవారినిధి ధి భంగములో యన సేన లంపి మే
వాడ రసాతలంబునకుఁ ధి బంపుచు నిన్నును బట్టి తున్నిహ
టాడకపోయియుండ! డిపు ధి డై నను గండము తప్పిపోయెనే!

320

మ॥ తలతో నీపదపద్మముల్ గొలువఁ జెం ధి తక్జేరు నన్నున్ మహా
బలదర్పొద్దతుఁ బంక్తి బాహ్యుడనుచున్ ధి వాకుచ్చె! ది ట్టెనచో.

నిలువ నేర్పునొకో భుజద్వయిపయిక్ ధీశిర్ష ముక్! గన్నులుక్
దలకెక్కెజుమి! నీదు గర్వమును డిం ధక్షేతు నేకత్రుటిక్.

321

గీ॥ తెగియె నేటి కిర్వురను బంధించియున్న స్వామిభృత్యధర్మము! లాహవములుపెంచి
నిలువ నీడ లేకుండ గు ధట్టలఁజరింపఁ జేయలేకున్న నను మానసింహుఁడనకు.”

సీ॥ అని కోపమునఁ బల్కు ధ నాప్రతాపమహింఁద్రుఁ “ఓ నిష్ఠురొక్కల ధ నేమి లాభ!
మున్నమాటాడిన ధ నులుకు నొందెదవేల! యిటు నీకుఁ బరిభవ ధ మేమిగలిగె!
నేనయి నినుఁబిల్చి ధ యిటుచేసియున్న లోపంబెల్ల నానత్తి ధ పయిన నుండు!
నీవె వచ్చితివి! సం ధ భావించి దర్శనం బిచ్చితి! భేదమిం ధ తేని లేక

గీ॥ చేయఁదగిన మర్యాదలు ధ చేసియుంటి! బూర్వనియమానుసారము ధ భోజనమును
విడిచితిని; వేఱుగతిని భా ధ వించి కినుకఁజెంది యేమేమె పలుకఁజూ ధ చ్చితివి నీవు.

గీ॥ నేను గోపము నొందను! ధ గాని మానసింహు రణమందు సంధించి ధ చేయిచేయి
గలిపి బలము తూచుకొనంగఁగలిగెనేని యదియ పదివేలటంచు సమ్ముదముఁగాఁకు”

మ॥ అని మందస్థితరోచులక్ నెఱవఁగా ధ నయ్యంబరీశుండు “నీ
మనియున్నంతకు నాచునామము జపిం ధ పక్షేసి రే నిద్రయుక్
దినమం దన్నము బుద్ధిక్ లవము శాం ధ తిక్ గల్లఁగానీక నే
జెనుకన్బంబులు పెంచి డిల్పఁచి నిక్ వెన్నంటి వేటాడెదక్.”

325

మ॥ అని శేషాగ్నివిధాన రోజుచు నమ ధ స్వావేశుఁడై యన్నదే
పుని ప్రీత్యర్థముగాఁగ నైదుమెదుకుల్ ధ బోసేసి చేగడ్డి మ్రొ
లనె నిల్పుండిన యాత్మనైనకుల నె ధ ల్లక్ శీఘ్రమే లేచి రం
దని తా నానతి యిచ్చి వచ్చి జవనా ధ శ్వారూఢుఁ డయ్యెక్ వడిక్.

326

మ॥ పరమోల్లాస హృదంతరుండగు సలుం ధ బ్రాహ్మి “యోయంబరీ
శ్వర! నీమాట యటుండనీ; నగరిలో ధ వర్తించు నీబావ న
క్ష్మరు నీవెంటనె జేవలెక్! మఱచిపో ధ వక్రాదటంచాడ సం
దలు శక్కుమ్మడిఁ జప్పటల్ చఱచి రు ధ తాహమ్ము దైవారంగక్.

327

గీ॥ మండిపడి వెనకూచి యంబరువిభుండు “భవునికడ నున్న బసవన్నవలెఁ బ్రతాప
గొలిచి తలయూప మఱఁగిన ధ పలుకుబండ! నిన్ను లక్ష్యపెట్టుదునె! నేనెన్నఁడై

క॥ కనుఁగొందువులే నీగతి” యనుచు నెలుంగెత్తి పలికి ధ యాత్మీయదళం
బును గొంచు ఢిల్లిదెసకైచ నె మడిఁ గౌర్యమ్ము నీను ధ సందడిగొనఁగక్.

మ! అవసరేవులః బిల్వబంచుచును బు + గ్యాహమ్మ చేయించి మ్రో
 ల వెలుంగొందు నదీజలంబుల సచే + లస్నానముల్ చేసి పూ
 జ్యవిధానమ్మునఁ బంచగవ్యమును బా) + యశ్చి త్రముఁ బొంది మ
 క్కువమై నందఱు పోయి చేరుకొని రా + 'కుంభలోమియర్' దుగ్గముఁ.

390

గద్యః:- ఇది శ్రీమత్కామేశ్వరీ కరుణా కటాక్ష వీక్షా సమాసాదిత రసవత్కావ్య
 నిర్మాణ చాతురీధురీణ, సుగుణగణపారీణ, దుర్భాకవంశదుగ్ధాంభోరాశి
 రాకాకైరవమిత్ర, శాలంకాయనగోత్ర పవిత్ర, సుజనజనాను
 గ్రహపాత్ర, వెంకటరామార్యపుత్ర, కవిసింహవధాని
 పంచానన కావ్యకళానిధీత్యాది బిరుద విఖ్యాత, సుకవి
 రాజశేఖర, రాజశేఖరకవి ప్రణీతంబయిన
 “రాణా ప్రతాపసింహ చరిత్ర” బ
 ను పద్యకావ్యమునం
 దుఁ ద్వితీయా
 శ్వాస
 ము
 సంపూర్ణము.

శ్రీ
కామేశ్వరైశ నమః
రాణాప్రతాపసింహచరిత్రం.
తృతీయాశ్వాసము.

మ॥ జలపూరం బడుగంటి కూపములు కా ♦ సారంబులు వీలి సొ
దులఁ బాతాళము లోతు చూప; ధరయు ♦ దుర్వార ఘోరాగ్నిమం
డలమై మండుచుఁ బేలగింజవలెఁ బె ♦ ట్లఁ జంతుజాలంబు శో
షిల గ్రీష్మబడి నిప్పులఁ జెఱఁగి డా ♦ సెఁ సర్వముఁ గాల్చుచుఁ.

1

—*) అక్షరు సార్వభౌముడు మేవాడవైఁ దన సైన్యముల నంపుట. (*—

ఐ॥ సీ॥ స్థిరవై రియముడనఁ ♦ జెల్లు తోడరమల్లు! రణమర్మము తెఱుంగు ♦ రాయసింగు! వ్య
చండాది విపినాన ♦ లుండు పిరబలుండు! పృథ్వీకీర్తినిదేలు ♦ రాయశీలుఁ!
కుల్లాసమతియు న ♦ బుల్లూచమూపతి! పౌరుషంబూను మా ♦ బాజుఖానుఁ!
డభిమానసంధానుఁ ♦ డబ్బూరురహిమానుఁ! డసమశౌర్యనిధానుఁ ♦ డసపుఖాను!
గీ॥ మఱియు ఖాసిముఖాముఖుల్ ♦ మహితశౌర్యరేఖ ముల్లోకములఁ జప్పరింపఁగలుగు
యవనసరపాలమాళి సై ♦ న్యాధినాథు లేకముఖమునఁ గదలి దం ♦ డెత్తిరపుడు.

మ॥ అరిసంత్రాసకరోగ్ర సత్వయుతమై ♦ హారావలీ పర్వతాం
తరమందుఁ జెలరేగుచుఁ జగమునం ♦ తఁ గాల్చు స్వీయాగ్రసో

⊕ Todar Mal was born in Oudh and after serving in subordinate offices received his first important commission by being entrusted with the Revenue assessment of Guzarat. He proved himself to be good and valiant soldier when serving in Bengal with old Muniam Khan and in 1577—1578 received his reward by being appointed as Vizier.

"Akbar the great Mogul "

§ Raja Rai Singh led a gallant band of his Rahtores in all the wars of Akbar, the emperor obtained for Prince Selim, Rai Singh's daughter for wife. The unfortunate Purvez was the fruit of the marriage.

" Annals of Rajasthan. "

దర శౌర్యప్రబలాన్ని నార్పగ మహా ధారాధరస్ఫూర్తి సా
గరసూక్తద్వితయంబు లేచెను దు ధమ్మశ్రేణి మేల్కొలువన.

సీ! యవరాజుణి సలి ధమ్మకమదించిన కొమ్ముటంబానియెన్నుపై సధివసించె!

సీ! నతివిక్రమోద్భాసి ధమ్మ మానసింహుండు యవనదేశమహాన్న తాత్పర్యమెక్కె!
నతనితో నిర్వది ధమ్మమే లాభికుల్ గదలి! దుర్వర గడ గడ వడంకె!
నక్షమ సర్వసే నాధిపత్యముభార మంబరేశ్వరు శిర మందు మోపె!

సీ! జలనిధితరంగములంబోలు ధమ్మములును దత్తదధినాయకులుగూడి తరలిపోవ
శిల్లిపురి జనశూన్యమా లేవె దనరె! నరిగి యంద 'అంబరు'దాటి రతిరయమున

సీ! మండలగృహంబు పురంబు దండఁ గనుమ కరిగి హారావళి పర్వ తాంతరమున
లోయల్ బడి పయనంబు చేయసాగి రతిభయంకర విపిన మ ధ్యంబు జూచి.

—*) హస్తీభూటు కనుమ వర్ణనము. (*—

సీ! హారావళిపర్వ తాంత ముత్తరము 'కుంభలమియర్,' దక్షిణ పార్శ్వమందు
రుక్మనాథమ్మ, తూ రుపు సతుల్లా, పశ్చిమము మేరుపురము, లీ మధ్యసీమ
బాడ పెనుబడిమైళ్లు వెడలు పెన్నదిమైళ్లు గలుగు హస్తీభూటు కనుమతావు
పాపాణములతో బ్ర పాత సంతతులతో లతలతో నిబిడ గు ల్మములతోడ

సీ! బాడలతో గండశిలలతో ననులతోడ గంటకమ్మలతోడ వృ క్షములతోడ
నింగై నను జొరగ సు దీయనట్టి భీకరారణ్య శైల ము చ్చేద తలము.

☉ Raja Mann who had succeeded to the throne of Amber was the most celebrated of his race and from him may be dated the rise of his country. This prince exemplified the wisdom of the policy which Baber adopted to strengthen his conquest, that of connecting his family by ties of marriage with the Hindu. It has been already related that Humayun espoused a daughter of Bhagawandoss, consequently Raja Mann was brother-in-law to Akbar. His courage and talents well seconded this natural advantage and he became the most conspicuous of all the generals of the empire. To him, Akbar was indebted to half his triumphs. The Mutchwaha bard found a delightful theme in recounting his exploits from the snow clad Caucasus to the shores of the golden Chersonese. Let the eye embrace these extremes of his conquests, Cabul and the Parapomisan of Alexander and Araccan in the Indian Ocean; the former reunited; the latter subjugated to the empire by a Rajput prince and a Rajput army.

"Annals of Mewar."

సీ॥ కుండలీంద్రుడు చుట్టు ♦ కొని పండెనోయన వలగొనియున్న ప ♦ ర్వతపుంబుక్తి!
నిలువుగా నటకిన ♦ ట్టులు పాకగారాక చక్కగా నిలుచు పా ♦ మాణసమితి!
ప్రకృతి నై సగ్గిక ♦ భంగి బ్రోవుగనిడ్డ కొండపేటలమీది ♦ కోటగములు!
మలిచి కొలిచియుంచు ♦ మాదిరియై యేటవాలగు పర్వత ♦ పార్వములును!

గీ॥ శకటములు రెండు సుఖపుగా ♦ జనుటకైన నను వాసంగనట్టి యొకచిన్న ♦ కనుమగలిగి
యల సురాసురులకుఁ జొర ♦ నలవిగాని కఠినతలము 'హస్తీఘాటు' ♦ కనుమ సీమ!

ఉ॥ ముందుగ మ్రోగు దుందుభుల ♦ మ్రోతలు నిల్పుచు సైన్యకోటి నం
దందును నిల్వజేయుచు ర ♦ యంబునఁ దా నొకచోటఁ జేరి య
య్యందఱ వాహినీపతుల ♦ నన్నటఁ జేరిచి మంతనంబు చె
ల్పందగ మానసింహవిభుఁ ♦ డాదర మేదుర చిత్త మేర్పడక,

8

—*) మానసింహుఁ డనుచరులను హస్తీఘాటుకనుమఁ జొర నియోగించుట. (*—

సీ॥ “ఇక దుర్గమము మార్గః ♦ మీ మీదటి ప్రయాణ మతికష్టతరము; భయాన్వదంబు;
గంటకుఁ దక్కువ ♦ గాఁ బ్రాప్తు నిలిచె; 'గుంభల్ మియ' రిటకు ని ♦ ర్వదియై మైట్లు
గలదు! హస్తీఘాటు ♦ కనుమ కట్టెదురఁ గన్నడి మృత్యుముఖమట్లు ♦ భయముఁగొలిపె!
మెలమెల్లఁ జీకటుల్ ♦ మొలుచువేళకు నైనఁ గనుమ నెట్టులొదాటి ♦ చనెదమేని

గీ॥ యర్ధరాత్రము కుంభల్ మియరును జేరఁగలము! జయమొందఁగల! మటుగాకరిపులు
మనకుముందుగఁ గనుమ దూరిననుఁ బిదప నంగుళంబైన ముందునకరుగు టిది.

§ Pratap trusted to his native hills and the valour of twenty two thousand Rajputs to with-stand the son of Akber. The range to which Pratap restricted was the mountainous region around, though chiefly to the west of the new capital. From north to south Kumbhalmir to Ricumnath about eighty miles in length and in breadth from Merpur west to Satolla east about the same. The whole of this space is mountain and forest, valley and stream. The approaches to the capital from every point to the north, west and south are so narrow as to merit the term of defile; on each side lofty perpendicular rocks with scarcely breadth for two carriages abreast, across which are those ramparts of nature termed (col) in the mountain scenery of Europe which occasionally open into spaces sufficiently capacious to encamp a large force. Such was the plain of Huldighat, at the base of a neck of mountain which shut up the valley and rendered it almost inaccessible

“Annals of Mewar.”

⊙ Kumbhalmere (Kumbalgarh) is situated on a mountain near the western border of Mewar about 40 miles to the north of Udaipur City.

“Akber the great Moghul.”

సీ॥ ఈగిరులెల్ల రా + ణాగారికి సమీప; మెపు డెందు దూతునో + యెఱుగరాదు;
మనగాలి సుంత సోఁ + కినను సింహంబులవంటి శిశోదియా + భటులు గొలువ
సీనినపులి యట్టు + లెగిరి పై వ్రాలు; నాతని నోర్వ నుడుట నే + త్రమ్ము గలుగు
నా గజాసురవైరి + కైన దుర్భర; మెంత యప్రమత్తుల మైన + నంత మేలు;

గీ॥ కాన వాద్యంబు లెల్లను + గట్టిపెట్టి పెదవి గదలింపకయె మాన + విధి వహించి
వడివడిగఁ దూటి కనుమవె + బడిని సాగి యవలఁ జేరంగవలయు నే + ర్పతిశయిల్లి."

మ॥ అనుచు నల్వరు నల్వరై నిలువ సై + న్యం బంతయుఁ దీర్చి యీ
పని సంద్రంబున కేత మెత్తు టనుచుఁ + భావించియుఁ మానసిం
హాన్మపాలుండు ప్రతాపునిఁ గెలుచు న + త్యాశ బలా కృష్ణుడై
చనుఁడం చాజ్ఞ నొసంగె ముందునకుఁ ద + తైన్యాధిపుల్ భీతిలక.

—*) సలుంబా) కృష్ణసింహుండు హతాత్తుగాఁ గనుమ నాక్రమించుట. (*—

సీ॥ కడ గానరాని దీ + ర్ఘశరీరమున మహారగము నికుంజగ + ర్భంబు వెడలి
వంకరగా సాగి + పైకిఁ బ్రాకెడురీతి యవన సేనా దండ + మల్ల నల్లఁ
గదలి హస్తీఘాటు + కనుమ డాయుచు నందు మొదటినల్వరు కాలు + మోపునంతఁ
బిడుగులచప్పు డై + ల్లడ రేగ మూడువే లాశ్వీకోత్తములు త + న్ననుసరింపఁ

గీ॥ దటములెకతట్టుకొని మహా + ధ్ధతిని దూతు పరమ గంభీర గంగాప్రవాహ ధాటి
నాకనుమఁదూటి యాద్యంతఁమలవి నిలిచె సింహమటు సలుంబ్రాకృష్ణఁసింహవిభుఁడు.

చ॥ అనుపమ వాయువేగమున + నద్రి ప్రతిధ్వను లీన నుద్ధతిఁ
గనుమమొగంబు చొచ్చుకొని + కట్టెదురక లయకాలరుద్రుడో
యనఁ బలుదూతు కృష్ణవిభు + నా మొగలుల్ గని భీతిఁ గ్రుంగుచుక
వెనుకకు మ్రొగ్గి రగ్గరుండు + నిక గని తగ్గు నహివ్రజం బనక.

—*) యవనసైన్యంబులు రాత్రికి దండువిడియుట. (*—

మ॥ సమయం బెంతయుఁ బ్రాతికూల్యము వహిం + చక గట్టునకజిక్కి తా
లిమివో రోఁజెడు నాదిశేషువలె ని + ల్పెక మానసింహుండు వై
రము సాధించెదనంచు; నంతఁ జతుర + శ్రహ్వాహముఁ బన్ని ప
శ్చిమదిబ్బుస్త ముఖంబుతోడ వసియిం + చక బాదుపా సైన్యముల్.

౧౧ ము॥ బలుసింగంపుఁ గదానికేతనము శో॥ భల్ నలైసల్ నిండు క్రొంగ
జలుగుఁబట్టు జరా గుడారమున ని॥ ల్పై దా జహంగీరు; ముం
గలిప్రక్క నును పంచవన్నియ పతా॥ కం బొప్పు క్రొమ్మించు చ
ల్వల జేరాకడ మానసింహుఁడు వసిం॥ పక్షబోయె నారాత్రికి.

క॥ ఇరువుర గుడారముల నలుతెఱంగుల యువరాజు నింటి॥ తెరవలు గణికల్
మఱి కవులు గాయకులు విడిసిరి తత్తద్దత్త రుచిర॥ శిబిరములందు.

క॥ నలుదెసల నీగుడారంబులచుట్టును మానసింహ॥ భూవరు సంబర్
బల మిరువదియైదగువే లలరారె నరాతివిక్ర॥ మాపహలీల.

ము॥ అలపై న్యంబులచుట్టు వీధులను జే॥ య్బంచి పాసీయశా
లలు గోళాలలు నాటి దాన్యధనశా॥ లల్ చేచ్చి సర్వైద్యశా
లలు నెక్కిల్పియుఁ బెక్కులంగడులు ని॥ ల్వజేయుచు మద్యశా
లలు స్థాపింపఁగ గొప్పపట్టణము లీ॥ ల్ గ్రాలె జో టంతయు.

క॥ ఈవీధుల వెలివరుసను యావనపాదాతిదళము॥ లాశ్వీకులును దం
తానళసమితి పిరంగుల ప్రోవులు నందంద భీతి॥ పొడమఁగ నిలిచె.

సీ॥ మొనసి హల్దీఘాటు॥ కనుమకు నెమర యావనచమూ పశ్చిమ॥ పార్శ్వమెల్ల
ముగురుసేనాధీశ॥ ముఖ్యు లయ్యెడఁ బంచుకొని వారివారి యి॥ క్కువల నుండి
రవ్వాలిలో మధ్య॥ మందున నేబదివేల యాశ్వీకులు సే॥ వించుచుండఁ
బరిభూతి యెట్టిదో॥ యెఱుంగని విక్రమమహితుండు తోడర॥ మల్లు నిలిచె;

గీ॥ ఘనుఁ డసప్ ఖాను ఖాసిము॥ ఖాను ప్రబల బాహుబలు రొక్కరొక్క రి॥ రవ్విదియు
వేల యాశ్వీకుల్ గొలువ న॥ వీరవర్యు నుభయపార్శ్వదళంబుల॥ నుండి రపు

ము॥ అదయాక్రామ దరాతివీరభట శౌ॥ ర్యాగ్ని చ్ఛటా వాక్షుకాం
బుద మద్బూర్ రహిమాన్యు వీరబలుఁ డా॥ పూర్ణప్రభారాసు లే
బదివేల్ కాల్వరతో నొక్కొక్కరుడు ప్రా॥ గ్భాగంబున నిల్చి రా
త్నదళంబుల్ జయనాదముల్ సలుప ను॥ త్సాహంబు దీపింపఁగ.

§ The great bannér of Mewar exhibits a golden Sun on a crimson flag, the
hose of the chiefs bear a dagger. Amber displays the Panch-Ranga or five-colour
flag.

మ! చలదంభోధి గంభీర ధీర గుణు లా ♦ మాబాజుఖాక్ రాయసిం
హులునుఁ దక్షిణమందు; నుత్తరము శౌ ♦ రోద్యదగ్రులై క్రోలుబె
బ్బులులఁ బోలిన రాయశీలుడును న ♦ బుల్లాయుఁ దారుష్కసే
నల నొక్కొక్కరుఁ డర్థలక్ష గొనుచుఁ ♦ దాముండి రా యా యెడఁ. 22

సీ॥ రాత్రికాలమ్ము శా ♦ త్రవవాహినీ సమూహమున కతిసమీప ♦ మగుటఁజేసి
పడమటిదెసయందు ♦ వాయవ్య నిర్మతికోణములఁ బిరంగితం ♦ డములు నిలిపి
సూరుపు తరులతా ♦ మగ్గమారణ్యంబు గానఁ దద్భాగ ర ♦ ట్టణము మడిని
వలచి యీశాన వై ♦ శ్యానగ కోణంబులందు వారణసమూ ♦ హంబు నిలిపి
గీ॥ పనులు పదివేలకనులతో ♦ భద్రపటచి మానసింహుఁడు శిబిరంబు ♦ లోని కరిగె;
గాయకుల గేయములు గణి ♦ కాచయముల యాటలును సాగఁగాఁ జేసెనాసలీము.

—*) రాజపుత్రసైన్యము లెదిగినచ్చి హస్తీఘాటు కనుమచేరుట. (*—

సీ॥ కల్ప నిగ్ధాత సం ♦ కాశ రాతోడ్వంశ దీపకుల నడవెఁ ♦ దేజసింహుఁ!
డతులవిక్రములఁ జో ♦ హణవీరులను గొంచుఁ బరతెగెఁ బలియుండు ♦ భానుసింగు!
ధేలవారా సుభ ♦ టాళుల నడిపించె సింహశౌర్యుడు మన ♦ స్సింహవిభుఁడు!
పులిపిల్లలని శాత్ర ♦ వులు భీతినొందు ఝాలాన్వవాయులఁ దెచ్చె ♦ శ్యామసింగు!
గీ॥ హరకులోద్భవులును దేవ ♦ రాన్వయులును బ్రమరభటులుఁ హరావఙ్గి ♦ పర్వతంబు
ముక్కముక్కలై పడఁ బెడ ♦ బొబ్బ లిడుచు వెడలి రప్పు దిర్వదిరెండువేలదొరలు.
గీ॥ సకలయవనుల కాల మా ♦ సన్నమైనఁ బూని సంయమనికిఁ గొని ♦ పోవ వచ్చు
యముఁ డతనిభటుల్ వీరనిఁయరులు వెఱవ భిల్లభటులతో ముందుఁజేభీమచాండు.
సీ॥ సర్వ సర్వసహా ♦ స్వాతంత్ర్యధర్మ మంత్రోపదేశ గుహత్త ♦ మోత్తముండు!
నియతేశ్వర ధ్యాన ♦ నియతి బ్రహ్మైక్య సంధానంబు నెఱపు నా ♦ చందవాఙ్గి!
కారణమాత్ర సం ♦ సార మంటియు నంటకుండు నుత్తమరాజ ♦ యోగిమాత్రి!
సచరాచర ప్రపం ♦ చమునెల్లఁ దనుఁబోలె సమబుద్ధిఁ జూచు వి ♦ జ్ఞానశాలి!

☉ It is worthy the attention of those who influence the destinies of states in more favoured climes to estimate the intensity of feeling which could arm this prince (Pratap) to oppose the resources of a small principality against the then most powerful empire of the world; whose armies were more numerous and far more efficient than any ever led by the Persians against the liberties of Greece. Had Mewar possessed her Thucydides or her Xenophon, neither the wars of Pelepo-

గీ॥ ధర్మ సంస్థాపనార్థము ♦ దృఢమునొందు దేవతాదివ్యతేజంబు ♦ దీగ్ధమూర్తి!
యాప్రతాపుడు “వైతక” హయమునెక్కి తరలె నమరులు మెచ్చి యాఁదలలనూఁ

సీ॥ రాజపుత్ర భటోత్క ♦ రంబు దొంతరలుగాఁ గనుమకు రెండుప్రక్కలనుజేరెఁ;
బ్రబల శిశోదిమా ♦ వంశ్యవీరులతోడ దానికి నడుమఁ బ్ర ♦ తాపుఁడుండె;
నతని దక్షిణపార్శ్వ ♦ మందుఁ జోండావద్యకేణులతో నిల్పెఁ ♦ గృష్టసింహుఁ;
డవ్వలఁ దేజసి ♦ గాతని చెంత ఖేల్వాపతి నిల్చిరి ♦ భటుల తోడ;

గీ॥ నాప్రతాపుని వలపట ♦ శ్యామసింగు భానుసింహుండు గ్వాలియర్ ♦ పతియు ధేల
వార భూపతి బేల్లా-కొ ♦ తేరియా నృపాలకులు నిల్చి రహిత డు ♦ ర్వార వీరి. 2

మ॥ తమకు నిర్దోష జాభువా కలికి పూఁ ♦ తల్ గుల్కుచు వేయి వె
ల్లులు నల్లిక్కులఁ బిక్కిటిల్లఁ బలుని ♦ గ్గల్ దేలు బంగారు గ
జ్జెలు వారాపతి మ్రోత లెత్తఁగఁ జలిం ♦ చె వైరిపై న్యంబు గుం
డెలు వ్రీలంగ రవిధ్యజోత్తమము హా ♦ ల్దీక్షాబు సీమోపరిఁ.

2

సీ॥ పరిసర భూభృచ్చి ♦ ఖర కోటిపై న! నుగ్రములైన స్రవ్యతిదు ♦ గ్గములపై నఁ!
గడునెత్తుగానున్న ♦ గండశిలలపై న! మధ్య నుండెడు నితం ♦ బములపై న!
నేటవాలగు కొండ ♦ పేటలపై నఁ! జెంగటనున్న గొప్పవృ ♦ త్తములపై నఁ!
గ్రొండ మీడనుగల్గు ♦ సందుగొందులలో న! గుమురులై తగు నికుం ♦ జములలో న!

గీ॥ నెందుఁ గనుఁగొనినను నేల ♦ యీనినట్లు భీమచాందు తోడైచ్చిన ♦ భిల్లభటులు
సింహనాదంబుతోఁ బోయి ♦ చేరుకొనిరి పర భయంకర శర ధను ♦ స్పాణు లగుచు

సీ॥ హైందవాంగనల నా ♦ ట్యము నాఁగె రుచిరమై రాయశీలుని గుడా ♦ రమ్మలందు;
నమ్మత మూరెడు గాన ♦ మలరాఁ నబ్బూరురహిమాను పటకుటీ ♦ రమ్మలయందు;

nessus nor the retreat of the "Ten thousand" would have yielded more diversified incidents for the historic muse, than the deeds of this brilliant reign, amid the many vicissitudes of Mewar. Undaunted heroism, inflexible fortitude, that which keeps honour bright perseverance, with fidelity such as no nation can boast, were the materials opposed to a soaring ambition, commanding talents, unlimited means and the fervour of religious zeal; all however insufficient, to contend with one unconquerable mind. There is not a pass in the Alpine Aravali that is not sanctified by some deed of Pratap. Some brilliant victory or oftener more glorious defeat. Haldighat is the Thermopalaee of Mewar, and the field of Davier her Marathon.

"Annals of Mewar."

మొగలు నపుంసకా † పూర్వ నృత్యపుగోల చెలంగె నాసప్తాను † శివరములను;
ద్రాక్షారసంపుఁ బా † త్రలు సత్తె నర్తన ల్వాబాజుఖాను వే † లములయందు;
గీ॥ నవల మిగిలిన యవనసే † నాధికతుల విడుదులను బ్రాద్దుపోకకై † వెలసె మద్య
పానమును ధూమపానమ్ము † పచ్చి నల్లమందు విందులు నందువై † సందడులును. 30

మ॥ యవనాశ్వంబులు హైందవాశ్వము లసం † ఖ్యాకంబు లొండొంటిఁ జూ
చి విరోధమ్మునఁ గాలు నువ్వి రజనీ † సీమంతినీ కర్ణరం
ద్ర విచారంబుగ హేషలక సలిపెఁ గాం † తారంబు భేధిల్ల; ని
క్కువలక నిల్చుచుఁ గొండకోళ్ల గుములుక † గూసెఁ విశేషార్భటిక. 31

మ॥ సగవుక వెన్నెల మోముచందురునితో † నాణెంపుఁ బానాలతో
సొగసుక జందురుకావి నిర్దపు జరా † చొక్కాయతోఁ గాంతులక
బగటిక గూర్పు కృపాణితో నటఁ బ్రతా † పస్వామి శైలంబుదం
డ గుడారంబులలోఁ జమూపతులఁ జూ † డకబోయె శీఘ్రమ్ముగక. 32

సీ॥ తల్లి పుత్రకుల నా † దరమునఁ జూచున ట్లనురాగ పూర్ణుడై † యధిపుఁ డరయ
వీరులందఱు భక్తి † వివశులై “మాదేవుఁ డిట మమ్ముఁబ్రోవ ని † ప్లేగుడెంచె!
మందహాసజ్యోత్స్న † లందమై వర్షించు నీమోము చూచిన † డైల్లలోక
సామ్రాజ్య మిడిన హ † స్తము సోఁకనిత్తుమే! యీతని పదసేవ † యింద్రభోగ”

గీ॥ మనుచుఁ గన్నులఁ గని హృదయములఁ దలఁచి భూవిభుని సద్గుణంబులు † పొగడుచున్న
యంత నుదయ ధరాధరమందు మొలిచె వెలుంగు గములకుఁ బలునిక్క † వేంగుజుక్క

మ॥ “కలనాదంబు లొనర్చెఁ బక్షితతి; చు † క్కుల్ వీడె వజ్రంపుశో
భలు; పాచీడిశఁ గాంతిపూర మలమెక; † బ్రాభాత మంగానిల
మ్ములు వీతెంచె” నటంచు మంజులరవ † మ్ముల్ మీఱఁ చారుషకయో
ధులకుఁ బాడిరి మేలుకొల్పు లపు డెం † తో రక్తివై తాళికుల్. 34

—*) సూ ర్యో ద య ము. (*—

మ॥ “కులముక బ్రోచెడు ధర్మమూర్తులకు నె † స్సల్ కల్లరా దీ తురు
మ్మలబారిక బడకుండఁ బ్రోచెద” నటం † చుక వేయి బంగారుచే
తులు పైఁగప్పుచు నాదరించె ననఁ బ్రా † దుర్భావముక బొంది తొ
ట్టొలుతక సూర్యుడు దోఁచెఁ దూర్పుమలయం † దుక రాజపుత్రాళిక. 35

—*) ప్రతాపసింహుడు సూర్యోపాసనము చేయుట. (*—

శా॥ “ఏరుల్ పోయిన రాజ్యముల్ చెడిన ను ♦ ర్విజ్ఞ దేశదేశప్రజా
వారం బేగిన నూత్నజీవ మిడు శో ♦ భారాశివై విశ్వమం
దారప్రాయుడవై సభోగతి ననం ♦ త బ్రహ్మకల్పంబుగా
మీఱగల్గిన బ్రహ్మమూర్తివి! నినుక ♦ బేర్కొందు ఛాయాధిపా!

36

సీ॥ నగరమందలి ప్రధా ♦ నద్వార మెల్లప్పు సూర్య మహాద్వార ♦ శోభఁ గాంచు!
మాహర్వ్యమున రాజమణులు కొల్వొందు భాగము సూర్యభవన విభ్యాతిఁ గాగాను!
జనులకు నృపులు ద ♦ ర్శనమిచ్చు పైమేడ సూర్య శిఖర మంచు ♦ స్తుతి వహించు!
సింహాసనము వెన్నఁ ♦ జికిలి బంగరు మేటి సూర్యబింబము మూర్తి ♦ సాబగు నొంగు!

॥ ధ్వజములు సితాతపత్రముల్ ♦ తనరు నీదు పేరనే; నిన్ను మించిన ♦ వేల్పు లేడు;
తలపులను గదలికలను ♦ బలుకులందు నీ వెపుడు గోచరించుచు ♦ జెదపు మాకు.

బి॥ జననం బుదినవాడ నీకులమునక! ♦ స్వాతంత్ర్య ధర్మంబు ని
ల్చును గాంక్షించితి; నేడు వైరుల నద ♦ ల్పక గూల్చి యత్నింతు; నీ
మునిమన్మండ మదీయ గౌరవయశం ♦ బుల్ నిల్వ దీవిపుమీ!
యని ప్రార్థించె బ్రతాపుఁ డర్యముని భ ♦ క్త్యవేశ ముప్పొంగఁగఁ.

38

॥ ఆపయి నేకలింగవిభు ♦ నవ్వలఁ బర్వతసార్యభౌమ పు
త్రీ పదపద్మ యుగ్మము మ ♦ దిగ్ గడుభక్తి భజించి ధర్మశి
తాపరులైన పూర్వనృప ♦ సత్రములక దలఁచెక బ్రతాపుఁ డెం
తో పరిసృద్ధమా హృదయ ♦ నోయరుహంబున భక్తిఁ జెంచుచుక.

39

పడవడి దుందుభి ♦ ధ్వానంబు చెలరేగె; రాజపుత్రులు తను ♦ త్రాణములను
ధరియించి దీర్ఘకుం ♦ తములు ఖడ్గములు హస్తములఁ దాలించి శిర ♦ స్త్రాణములను
వహియించి యున్నతా ♦ శ్వము లెక్కి భండనోచిత మండనములు రంజిల్లుచుండ
సమర సన్నద్ధులై ♦ తమతమ సేనాధిపతులవైఁ గన్నుంచి ♦ పజ్జ నిలువఁ

గృష్ణసింహాది బహువాహి ♦ నీశ్వరులును వీరరస పూరుషాకృతుల్ ♦ వెడలి పచ్చి
యాప్రతాపుని యకుగులఁయందు వ్రాలి యుద్ధ మొనరింపఁగా నెల్లఁవొసఁగు మనిరి.

—*) పృతాపసింహుఁ డనుచరులకు యుద్ధముచేయ నెల వొసంగుట. (*—

మ॥ తఱఁగఁ బోవని దేశభక్తిమెయి స్వా ♦ తంత్ర్యంబు భావించి యీ
ధర మున్నెవ్వరు పూనియుండని మహా ♦ ధర్మవ్రతం బూని భో
గ రమావైభవముల్ త్యజించితిరి! ని ♦ స్కామ క్రియా యోగు! లిం
దట మిమ్ముగ్ గనుఁగొన్న నాహృదయ మా ♦ నందాబ్ధి నోలాడెడిన్.

41

శా॥ నా మేవాడఁ గలట్టి వీరరస స ♦ న్నాహంబు సర్వస్వ మీ
భూమిధ్రువంబున నేడు చేరినది పూ ♦ వుల్ పూచు చందాన! 'మీ
రా మేమా' యని ముందు దూఱవలె వీ ♦ రశ్రేష్ఠ! లీనాటిసం
గ్రామంబట్టి మహావకాశ మిఁక గ ♦ ల్గఁబోవ దెన్నేండ్లకున్.

42

సీ॥ అక్కరు సకలలో ♦ కాతిశాయిబలుండు. లక్షలుగోట్లు కా ♦ ల్బంట్లు, లక్ష
లాళ్ళికుల్ గలధీరు! ♦ డఖిలజగం బొక్కనిమిషమే పిండిపిం ♦ డిగను జేయఁ
గల పిరంగులు వేలు ♦ గలవాఁడు! నడకొండ లట్టి వారణబలం ♦ బలరువాఁడు!
వేయేటి కీసర్వ ♦ విశ్వంబు ప్రతికూలముగ మనపైఁ ద్రిప్పి ♦ పూన్నినాడు!

గీ॥ మనము నిరుపేదలము! విక్ర ♦ మం బొకండ్ల మనకుఁ గల సర్వసమరసామగ్రి; కాన
జంకకయు వెల్లిఁగనక యు ♦ తాహ మంది పోరు సలుపుద మపక్షిఁపారయకుండ.

సీ॥ రాజ్య తంత్రములు కా ♦ ర్యస్వతుత్రత వైభవంబులు చతురంగ ♦ బలము లొకట!
ధర్మంబు దైవత ♦ త్వరతయు స్వాతంత్ర్యవాంఛ యాత్మబలోప ♦ పత్తి యొకట!
దమతము శౌర్యవీ ♦ ర్యములతో మొనకట్టి యొడొంటి డీకొన్న ♦ యుద్ధ మిదియు!
నేపక్ష మిచట జ ♦ యించునో యని ప్రపంచమువారి కన్ను లి ♦ చ్చటికిఁ దిరిగె!

గీ॥ నాత్మపంచన లేక యాహవము నడిపి జయముఁ గైకొన్న స్వాతంత్ర్యసౌఖ్యమబ్బుద!
బశుబలము నిల్వలే దాత్మబలముమ్రొల ననెడి సిద్ధాంతమును నిల్పుయశముగలుగు.

సీ॥ కల్లోల భయద సా ♦ గరమధ్యమున నిల్పు గండ్లోపలము మాడ్కిఁ ♦ గప్తవేళఁ
గంపమొందని భట ♦ గ్రామణి వీరు! డాతనికన్న మేటి యీ ♦ ధరణిఁగలుగె!
డాతని వైభవం ♦ బాత్మగౌరవ డీక్ష! ప్రఖ్యాతి యతని సం ♦ పాదనంబు!
తలఁగని కప్తవే ♦ లల స్వదేశీయుల దృష్టు లాతనిదెసఁ ♦ దిరుగుచుండు!

గీ॥ దేశ భక్తగ్రగణ్యుడౌ ♦ ధీరు బ్రదుకు వేయునేండ్లైన ట్లఱమైన ♦ వెలితి యున్నె!
కాలగర్భంబునందుఁ రాఁ ♦ గలయగుముల నతనిక్రీరి దివ్యజ్యోతి ♦ యై వెలుంగు. 45

శా॥ నా యీపై వ్యములందు నొక్కభటుఁడై ♦ నక భీరుఁడై యున్న ని
 డై యుద్ధాంగణమున్ దృఢించి యెటకే ♦ నేగంగ లగ్నఁ జగి
 పాయత్తుల్ భయమే యెఱుంగని యుద ♦ గ్రాటోపులే నేడు నా
 కా యా పార్వములందు నిల్చి జయమున్ ♦ హర్షంబు నీయకదగున్.

క॥ సమయమున భీతిగొని శౌర్యముఁ గోల్పడి లోకపూజ్య ♦ మగు మీసంతా
 నము దాస్యశృంఖలా బద్ధము చేయకుడనుచు విమ్ముఁ ♦ దగ నర్థింతున్.

సీ॥ నాల్గు దిక్కులఁ జుట్టు ♦ సభము సోకెడు మహోద్దండ శైలము లొప్పుకొండ
 మనల నెవ్వరు చూతు ♦ రని తలంపకుడు! జగచ్చుట్టుఁడైన యా ♦ కర్మసాక్షి
 వై నుడిచూచు లో ♦ పలి తలంపులు! విపక్షచ్ఛేదమొనరించి ♦ సమయువారి
 నభినందనముచేసి ♦ యశము నిల్పిరటంచుఁ గడుపువైఁ జేరిచి ♦ గారవించుఁ!

గీ॥ దాతలకుఁ దాతయైన యా ♦ ధన్యతముని బాజ్జపై కెక్కి మాహేంద్ర ♦ పురమ
 తొలిమహాద్వారమున దేవదూతలెల్ల మ్రొక్కఁగలభాగ్యమొందు ట♦దృఢతమ

సీ॥ శత్రులు నాల్గుల ♦ క్షులకుఁ బైఁబడియుండ్రు! ద్వావింశతిససాస్ర ♦ దళము మన
 యొక్కఁ డిర్వదిమంది ♦ యోధుల నోల్చిన జయమున కింక సుం ♦ శయము గా
 యాచాటి సాహసం ♦ బలరనివాడు మీయందఱలో నొక్కఁ ♦ డైనఁ గలఁడె!
 కవచఖడ్గములుండఁ ♦ గా రాజపుత్రుఁ డిర్వదిమందిఁ గూల్చు దు ♦ ర్ఘటమె యె

గీ॥ నైదువేల పిరంగులు ♦ సంతసంఖ్య ద్వీరదళతీయున్న భయమేమి! ♦ వేడి వేడి
 పిడుగు లురలెడు మనచూపులడర గజము లజములు పిరంగులవి బొంగులగుచు

సీ॥ వనచరసాహాయ్య ♦ మున రాముఁడొక్కఁడే యసురబలాంబుఁ జ ♦ క్కాడ లేదె
 గోగ్రహణమునాడు ♦ కురువీరకోటుల ఫల్గునుం డొకఁడె డీ ♦ ల్పఱుపలేదె!
 మూంజుని భిల్లచ ♦ మూసమూహము నెల్ల హమ్మీరుఁడొకఁడె తు ♦ న్నాడ లే
 నామముత్తాత చం ♦ డనృపాలుఁ డొక్కఁడె చిత్తురిసేన ని ♦ ర్జింపలేదె!

గీ॥ యాత్మతేజోబలాఘ్య లి ♦ యృఖిలజగము లెత్తివచ్చినఁ ద్రుటిని జ ♦ యింప
 రందకేకాగ్రవనముల ♦ నహితభటుల నూఁచముట్టుగఁ దాఁకంగ ♦ నొప్పునిపు

—*) ప్రతాపసింహునితోఁ గృష్ణసింహుడు తన పట్టుదల నెఱిగించుట. (*—

గీ॥ అనిన రాజానుగని సలుం ♦ బ్రాధినేత “యిచటి భటుల భీరుం డొకం ♦ డేని నె
 కట్టకడపటి భటుఁడైనఁ ♦ గట్టితెచ్చి మృత్యుదేవతఁ జెఱసాల ♦ నిడఁగఁ గలఁడ

- సీ॥ బక్కొక్కడును సమ ధస్త్రీతలమునిండ నిరుపమామోదంబు ధ నెఱపునట్టి
పూవు లసంఖ్యముల్ ధ పూచె రాజస్థాన నందన దేవము ధ దార తరువు!
తడ వొకింతయులేని ధ తెరువువాహినీ జైత్రయాత్రా ప్రభు ధ జనముధాటిఁ
గూడటిప్రేళ్లతోఁ ధ గూడఁ గంపించెఁ జెట్టా పూవు లన్నియు ధ నవని రాలె!
- గీ॥ నీవనెడు దొడ్డపూవైన ధ నిలుచుఁ బాలుచు విశ్వవిశ్వంభరామోద ధ విజయలక్ష్మి
నలుదెసల నించునంచని ధ తలఁచుచుండ నక్కరనెడి జంఝూనిల ధ బలమె నేడు! 52
- శా॥ పోనీ రాజ్యము; భోగభాగ్యవితతుల్ ధ పోనీ; సతీపుత్రులు
బోనీ; ప్రాణము పోవనీ; మఱియు నీ ధ భూచక్రమే పిండియై
పోనీ; చండనృపాలు పావనకులం ధ బుక్ దాస్యమున్ మోయఁగాఁ
బోనీయన్ ద్రిదివాధిపత్యవిభవం ధ బుల్ దక్కున ట్లుండినన్.” 54
- క॥ అనుచు సలుంబాకృష్ణుం డనినంతనె తేజసింహుఁ ధ డమలస్మిత శో
భన వదనం బెత్తి ప్రతాపుని గని నైన్యంబులెల్ల ధ మోదంబుఁ గన్, 55

— *) తేజసింహుఁడు తన శక్తి యుక్తు లెఱిగించుకొనుట. (* —

- సీ॥ “శతశతాబ్దములు క ధ ధ్వుముచేసి కట్టిరి వంశపావనులు మే ధ వాడరాజ్య
సౌవర్ణ సాధరా ధ జము; దుర్బలులమైన నిమిషంబులో నది ధ నేల వ్రాలుఁ;
బరతంత్రగతి సార్వ ధ భౌములై బ్రహ్మాండ మున్నంతకు బ్రదికి ధ యుండుకంటె
దారిద్ర్యయుక్త స్వ ధ తంత్రజీవన మొక్కగంటయుఁ గడకొక్క ధ షణము చాలు;
- గీ॥ దేశధర్మరక్షాదీక్ష ధ ధీరవృత్తి మీతెదముగాక! రిపులఁ జం ధ పెదముగాక!
భీతి మృత్యుమహావృక్ష ధ బీజ మగుటఁ బిరికిచేతి బల్లెం బది ధ బెండుగాచె! 56
- సీ॥ తనపాటు తోవ దు ధ ర్గమగండశిలలైన దునియలుతునియలై ధ తోరగునట్టు
లతితరోన్నత పర్వ ధ తాగ్రంబునుండి యప్రతిహతధాటితో ధ వచ్చి దూకు
నచలసరిత్ప్రవా ధ హము ముందునకెకాని వెనుకను మఱలని ధ విధముతోఁడు
జృంభించి కేగి యే ధ కైకధాటిఁ దురుష్కవీరుల నిపుడె యు ధ వైష్ణవగొంగు!
- గీ॥ మొక్కఁ డిరువంద్రనేటికి! ధ నొక్కవేయి మందినై నను దొడరి చం ధ పంగనేర్తు!
మేము విహరించు చోటెల్ల ధ మృత్యుదేవతా విహారస్థలంబు ధ తనరుఁగాక. 57
- మ॥ యవనుల్ నాలుగు లక్ష లుందురని యే ధ లా చూడ! మద్బాహుసం
భవ శౌర్యోగ్ర విహారమారుతము శుం ధ భద్ధాటికికె వైరి యో

ధవితానంబులు వృక్షసంతతుల ప + త్రోశ్రోణులు బోలె ని

య్యవనిక డుల్లగఁజూతు! నీమదికి నా + హ్లాదంబు చేతు బ్రభూ!

క॥ శ్రమమేల; యగాధసముద్రముబోలిన యీ యపార + తోరుష్క-వూస్

హమునందు వామభాగార్థము లేదని యింతనుండి + తలఁపుము దేవా!"

క॥ అన భీమచాందు "భళి! నీజనకుని మఱిపింపఁగలవు + శౌర్యోటోపం

బున" నని ప్రతాపసింహునిఁ గనుఁగొని లయకాలమేఘు + గర్జారభటికొ,

—*) భీమచాందు యుద్ధమునుగూర్చి యుత్సాహవాక్యము లాడుట. (*—

సీ॥ మనువులు పదునాల్గు + మంది పుట్టకమున్నె! భరతోన్వి నార్యు లే + ర్పడకమున్నె!

రామాయణంబు భా + రతము వాయకమున్నె! వేదముల్ భాగముల్ విడకమున్నె!

రాజాధిరాజ లే + ర్పడుటకుమున్నె! నాగరకత భువిని బాగి + కకయ మున్నె!

యీ యేరు లీ కొండ + లీ గండశిలలు నీ వనములు మాభిల్ల + వంశజులవి!

గీ॥ యీతురుష్కులెకాదు మ + హేశుఁడైన సరుగుదెంచినఁ బ్రాణ ము + స్నాతలోన

శిరములను ఖండఖండముల్ + చేతుఁగాని మిగులనిచ్చిన నిదీయొక్క + మిస మొక్కొ

సీ॥ గొలుసులనున్న బె + బ్బులిపిల్లలనఁగ యావనవీరమృగముల + పైన వాల్చి

కడికండలోలుచు యో + గం బెప్పు డెప్పుడం చదె భిల్లభటులు ము + ప్పదియువే

కొండకోటలపైన + నుండి గుప్పనదూఁక నుత్సాహభరమున + నున్నవారు!

రణమం దమల డీల్ప + ఆచి గెల్పుటో లేక చచ్చుటో మూఁడవ + జాడ గలుగ!

గీ॥ దింక మేవాడపైన దం + డెత్తు టనిన మృత్యుముఖముఁ జొచ్చుటెయంచు + నడఁదప్రి

యక్కరును భీతిగొనఁగ నా + హవముసేతు నీపదములాన ప్రాణంబు + తిప్పుగాదు. 6

య॥ మదమాతంగ సమూహమట్లు బలసం + పన్యాన్య లొక్కొక్క రేఁ

బడితైలంబుల నెత్తి సంద్రమునఁ ద్రో + వణజాలు వారల్ల ము

ప్పదివేల్ భిల్లుల నింటికిఁ మఱిలిపో + వణగోరఁ డొక్కండు! నే

దుద్విప్రాణంబులు మేన నుండువఱకుఁ + దోడుండు నీముందటఁ."

6॥ అనిన నాభానుసింహుడు + లందఱొక మొగమున "నేడు హస్తీఘాలు + కనుమనిండ

వైరిరక్తప్రవాహముల్ + పాఱఁజేతు" మనిన నందఱ తోడల లూఁపు + సంతలోన; 6

య॥ "అరిసంఘంబులఁ గూర్చి గెల్పుఁగొన నా + యత్నంబు గం" డంచు. నం

దఱకుఁ దెల్పుచు యావనాయన బృహ + న్నాళాస్త్ర శుభదృశాం

తరమందుండియుఁ బ్రేతె గుండాకడు ది ♦ గ్దంతిశ్రవోయుగ్గగ
హ్వరవిచ్చేది కఠోర దుస్సహ మహా ♦ ధ్యానంబు సంధించుచుక.

65

—*) మోగలు పై న్యంబులు యుద్ధమున కాయత్త మగుట. (*—

శా॥ బారుల్ బారులు తీర్చి యావనభట ♦ వాతంబు లశ్వంబులం
దారోహించుచు నిల్పెఁ గట్టెదుర! బా ♦ హావిక్రమప్రాభవో
దారుల్ తోడరమల్లముఖులు తను ♦ తాణాదులకా దాల్చి యా
మేరుక్షౌధరశృంగముల్ వలెఁ గడుక ♦ బెంపారి రత్నగ్రుత్త!

66

శా॥ ధీరశ్రీ లయకాల మృత్యుముఖ స ♦ ద్రీచీన ఘోరంబులై
నోరుల్ విచ్చు శతఘ్నులకా నిలిపి యం ♦ దుక శ్వేతసూచీముఖుల్
క్రూరాత్ముల్ భృతిపాలితుల్ జగము సం ♦ ట్తోభింపఁగా నిల్చి రా
శూరుల్ పంచసహస్రముల్ బుడుతకీ ♦ చుల్ నిష్పలకా గుప్పచుక.

67

మ॥ సమస్త స్త్రీంబులు నగ్నిచూర్ణయుతముల్ ♦ వృష్ట్యంగుళక్రూరనా
శములుకా భీకరతిర్యగూర్ధ్వబిలమూ ♦ లమ్ముల్ తుపాకుల్ విశా
లముతా ఊమ్ముల కాన్చి పచ్చితురకల్ ♦ బహాబలాటోపదు
ర్దములై నిల్చిరి దీర్ఘకాయులు రణా ♦ రంభక్రియాలోలురై.

68

సీ॥ ధవళ ధూసర హరి ♦ ద్ర శ్యామ లోహిత పింగవర్ణ తనుత్ర ♦ వితతిఁ దొడిగి
కరవాల పరశు ము ♦ ద్గర భిండివాలాది సమరోచి తాయుధ ♦ సమితిఁ దాల్చి
మూఁడులక్షలభటుల్ ♦ మూఁగిరి; మృగ మిశ్ర భద్ర మంద్రవిభేద ♦ వారణములు
నాకర్ష దీర్ఘ ము ♦ ఖాభీల కఠిన శాతాంకుశహస్తతా ♦ హస్తపకులు

గీ॥ నిఘవ వివిధబలంబుల ♦ యలబలంబు యుగసమయఘూర్ణమాన ప ♦ యోధిరవము
ననుకరింపంగ యవనపై ♦ న్యప్రపంచ మొక్క-మొగి విజృంభించె మహోగ్రగతుల.

—♦) ప్రతాపసింహుఁడు యుద్ధసన్నద్ధుఁ డగుట. (♦—

గీ॥ శుభద గోధూమసమ్మిత ♦ స్థూలలోహ వర్మచూను దాల్చి యాప్రతా ♦ పప్రభుండు
తనరె భారతభూమి సాస్వి ♦ తంత్ర్యలక్ష్మి వీరయోధావతారయై ♦ వెలిఁగె ననంగ. 70

సీ॥ నలువదియంగుళం ♦ బుల దీర్ఘ వదన మంతకును మూఁడంత తా ♦ న్నత్య మలరి
మాయూరకంఠస ♦ మగ్రీవమును హ్రస్వకుక్షియు నత్యల్ప ♦ ఖురపుటమును

మేఘనిస్వనము న † మేయసారము కాంతకాంతిమంతమ్ము ను † గంధదుచిర
మాకాశనిలవ † ర్ణామోఘమును సర్వతోభద్ర పద్మ భ్ర † మాభిరామ
గీ॥ ముత్తమోత్తమ లక్షణ † యుతము పూర్ణహర్షము సువర్ణరత్నభూ † షాంచితంబు
నైన నైతకాజానేయ † మధిపుఁ డెక్కె నఖిల సామంత మండలి † యభినుతింప.

శా॥ హారావ శ్యచలప్రపంచము నితం † బాపత్యకోపత్యకాం
తారామాశ్మగుహాధునీయుతముగా † నాకంపమొందక మహా
దాకసాభివుఁ డాప్రతాపుని మహా † న్యద్దక్షిణావర్తశం
ఖారావంబులు భూనభోంతరము వ్ర † య్యల్ గాఁగ మోసెక వడిక.

సీ॥ తపసియవజ్జనూ † త్రిములు నాల్గంచులెక్కిన శంఖమూదెను † కృష్ణనృపతి!
సావర్ణచిత్రపు † వృమనోజ్ఞ శంఖంబు మ్రోయించె గ్వాలియర్ † భూమివిభుఁడు!
మెఱుఁగారు మగతాల † మిసిమిగజ్జెలసరుల్ దెమరు శంఖంబాత్తై † దేజసింహుఁ
దాణిముత్తియముల † హారముల్ తుదివేలు శంఖంబుఁ బూరించె † శ్యామసింహుఁ

గీ॥ దుత్తమావర్త మర్థహ † స్తోన్నతంబు పశ్చిమాంభోధిభవము సా † వర్ణవృంత
మగు మహాశంఖ మొత్తై న † రావతిశాయి వీరలోకకమాళి యా † భీమచాందు.

సీ॥ అచలోపమాన దే † హాభీల యావన ద్విపసమూహము భూరి † బృంహితములు!
జగదేకవిక్రమో † జ్వల రాజపుత్రవీరకదంబ సింహగ † ధ్వా విరావ!
మహితసైంధవదర్శ † నాతిరోపిత తురుష్కతురంగబహుళహే † షాస్వనంబు!
లనిలధాటీచలి † తాసంఖ్య సూర్యకేతన జాత పటపటా † త్కారవము!

గీ॥ తురకల పిరంగిగుముల యు † ధ్ధరరవంబు! భిల్లసుభటకొదండ హా † ర్విధ్వనులును
రెండునైన్యంబులను రేఁగు † షిడిమరవ! మట్టె మిన్ను మ స్నేకహా † నట్లు మ్రోసె

—*) { రణమున కుపక్రమింపుమని చంద్రభట్టారకుఁడు
ప్రతాపసింహుని మోచుచుట. } (*—

ఉ॥ “నైదులు సర్వసన్నహన † భారముఁ దీర్చి రణంబుసేయ ను
న్నారలు; వారలక బలిగొ † నక మనవారలుగూడఁ బూనియు
న్నార; లుపకృమింపుము ర † ణంబు తుణుకున” నంచుఁ జంద్రభ
ట్టారకుఁ డాప్రతాపు నిక † టమునకుఁ జని తెల్పు నాతఁడుకా,

—*) ప్రతాపసింహుని విషాదము. (*—

మ॥ శిరమున్ వంచి నమస్కరించి “సుకవి ధ శ్రేష్ఠా! సుఖావాప్తి సం
బరమున్ గప్తమునన్ విషాదమును బెం ధ పక్షాని యస్మన్న హా
స్థిరచి త్తంబు నిమేషమాత్రము చలిం ధ చెక్ ముందుఁ గన్పట్టు నా
పరిపంథి ధ్వజినీ సమూహమును స ధ ర్వం బిట్లు వీక్షించుటన్.

76

గీ॥ సీ॥ స్వచ్ఛజాంబూనద ధ చంద్రహాసధ్వజప్రభలు నల్లిక్కులఁ ధ బర్వచండ
యావనసేనా ము ధ ఖాగ్రభాగమున లక్షలులక్ష లాశ్విక ధ సమితి తనదు
కనుసన్నల మెలంగఁ ధ దనరు తోడరమల్లు మాయయోధ్యాపుర ధ మండలభవుఁ
డితని పితామహు ధ లెపుడు మాపూర్వుల కాంతరంగికులయి ధ యలరువారు;
గీ॥ కాల మించుక ప్రతికూలఁగతిని దాల్చి నక్ష్మరునృపాలు పదము సేవ్యమనిపోయి
యసమమేధాబలమున పై వ్యవతియగుచు నిదిగో మనమిఁది కిపుడు దండ్రి త్రివచ్చె.

మ॥ అనియందైనను దేవతార్చనము సే ధ యక్షాక నీరైన ము
ట్టని యాచారపరుండు! సజ్జనుండు! తో ధ డర్మముల్లు! సద్వంశవ
ర్ధనుఁ! డీయు త్రమభారతీయుండు స్వధ ధ ర్మచ్ఛేదమున్ జేయుచున్
మనపై వచ్చె స్వదేశమిట్లు పరతం ధ త్ర త్వంబుమైఁ బుంగింగఁగన్.

78

సీ॥ ఆవైపు కాంచన ధ వ్యాఘ్రకేతన మూని కడుపొడవైన పా ధ గా ధరించి
సువిశాలపాదాతి ధ నివహంబు నడపు నా రాయసింగు బికనీర్ ధ రాజమాళి!
మాపూర్వులకును సా ధ మంతుడై కల్యాణసింహుఁ డీతనితండ్రి ధ సేవ చేసె!
నప్పునెల్లెండ్రఁ బెం ధ జ్ఞాడి యీతం డక్క రన్నదమ్ములవాని ధ యలరుచుండు!

గీ॥ రొక మహారాజ్యమేలుచు ధ నుండవలయు నితడు నాల్గువేల్పు యములఁకీశ్వరుడయి
తురకలనుగొల్చి మనతోడఁ ధ దొడరవచ్చె! నింక స్వామిభృత్యన్యాయఁమెందుఁగలదు

§ The chief adviser of Akber in matters of revenue, finance and currency was the Raja Todar Mall, of whom I have spoken in the last chapter, He was a man of great ability and of tried integrity. Though attached to the court of a Muhammadan sovereign, he was an earnest Hindu and performed faithfully all the ceremonies of his religion. On one occasion when accompanying Akber to the Punjab, in the hurry of department he forgot his idols. As he transacted no business before his daily worship, he remained for several days without food or drink and was at last with difficulty consoled by the Emperor.

“G. B. Malleson C. S. I.”

సీ॥ ఆయు త్రదగింత ♦ మందుఁ దుపాకిపాజలనెల్ల సంగ్రామ ♦ సుముఖులుగను

❊ జేయుచుండెడి రాయ ♦ శీలుఁ డంబరువృపుండగు భగవాన్ దాసు ♦ నంకితుండు!

వానిపజ్జఁ దురుష్క ♦ పాదాతిదళము మందారమహిజకే ♦ తనముక్తిందఁ

బూన్పుచునున్న జాం ♦ బూనదకవచుగడు జయమల్లుఁ డంబరే ♦ శ్వరుని మఱఁది!

శీ॥ యోధపురరాజమాళియా ♦ నుదయసింహు ప్రియతనూజను జేకొన్న ♦ పెండ్లికొడుకు!

మావసింహుని దనకూర్చి ♦ మేనయల్లు మొన్న నేగద దర్శన ♦ మునకుఁ దెచ్చె. 80

మ॥ కడఁజూడఁబడనట్టి దుర్దమ తురు ♦ ష్కపాజ్యపై న్యాధినా

ఘోషయై సంగరచక్రముఁ గరములం ♦ దుక్ ద్రిప్పు నామానసిం

హుఁ డెవం! డన్నియుఁ జక్కనుండినను న ♦ త్యుల్లాసియై యెల్లు నా

యడుగుల్ గొల్పెడు నాశీతుండెకద! యా ♦ రా! కాల మెబ్బంగిదో! 81

సీ॥ అంద టొక్కవిధంబు ♦ ముందున్నది ముసల్ల పండుగ యన్నట్టి ♦ భంగిదోఁచ

నిదిగా టోడరమల్లు ♦ నిరుదెస సింహమ్ముఁ జేరి కొల్పెడు వ్యాఘ్ర! ♦ శిశువులట్లు

సూక్తసాగరులు నా ♦ సోదరు లిరువురు గనుపింతు! రకట! ర ♦ కంబుఁ బంచు

కొని యేకగర్భంబు ♦ నను బుట్టితిమి! ఛాయయట్లు నన్నెప్పుడు ♦ ననుసరింతు!

శీ॥ నాకు వానికి భేదమిం ♦ తయును గలదె! కదలినంతనె వారలే ♦ యెగురుపడుదు!

రిది యవనసేనతోఁజేయు ♦ కదనమో! స్వజనముతోఁజేయు కదనమో! ♦ శంక గలిగె.

చ॥ బవరము లోకపావనము; ♦ భ్రాతలు మిత్రులు తండులైన నా

హవమునఁదాఁక బోరుట నృ ♦ పాళికి ధర్మమటందు; రట్టి ధ

ర్మవెఱుగలేకకాదు; మొగ ♦ ముల్ గని సోదర బంధు మిత్ర! కం

తవిదళనం బొనర్చుట క ♦ టా! కడుఁగూర్చమటంచుఁ దోఁచెడున్." 82

౧॥ అనఁ గవి "లేవాత్మ ♦ కయ్యనస్థాభేదనాశముల్ దేహంబు ♦ నకునుబోల!

నాత్మ నిత్యంబు! దే ♦ హం బనిత్యము! వీరుండగువానికిని స్వధ ♦ రాచరణము

❊ Raisi accompanied his proper liege lord the great Raja Mann of Amber against the heroic Rana Pratap of Mewar. Jaimall had been a great favourite with Akbar, for, of all the Rajapootana nobles, he had been the first to pay his respects to him and had ever rendered his true and loyal service. He had married a daughter of Raja Uda Singh of Jodhpur a princess possessing great strength of will.

తల్లిదండ్రులకన్నఁ ♦ దనకన్న మిత్రులకన్నఁ జుట్టంబుల ♦ కన్న మిగుల
ను త్రమంబగు! క్షుత్తి ♦ యుం డెప్పు డు త్రమో త్రమకర్మవీరుడై ♦ తనరవలయు!
సీ॥ సమధికాత్మైకత త్వవి ♦ జ్ఞానమయుడ! వోటు గెలుపుల సమబుద్ధి ♦ నూహసేతు!
నీకు ధర్మంబులను నేర్ప ♦ నేనెవండ" ననిన దిటవూని నృపతి సై ♦ న్యములఁజూచి;

—*) ప్రతాపసింహుడు సైన్యాధిపతుల యుద్ధమునకుఁ బురికిల్పుట. (*—

సీ॥ “హారావలీపర్వ ♦ తాగ్గిగణ్యము విశ్వపావనమైన మే ♦ వాడసీమ
యీ కోన లీలోయ ♦ లీ నదు లీ వను లీ భానుమండలం ♦ బిన్ని మనవి!
పూర్వ లెన్నియొ యుద్ధ ♦ ములుచేసి వారరక్తములతో నీభూమిఁ ♦ దడిపినారు!
ప్రాణ మున్నంత కీ ♦ యవని విదేశీయు లాక్రమింపంగ నీ ♦ యంగరాదు!
సీ॥ కట్టకడయూపి రున్నంత ♦ కట్టై తనదు పట్టి బిగఁబట్టి పరులకుఁ ♦ బట్టియీని
జననికరణి హస్తీఘాటు ♦ కనుమ నాని పూని కాపాడుడో రాజ ♦ పుత్రులార! 85

సీ॥ ఇంతవిస్తారమం ♦ చెఱుంగరానిది కాలపాథోధి! యలలు సం ♦ వత్సరమ్ము!
లా కాలగర్భంబు ♦ సం దెండఱు నృపాలు! రెన్నెన్ని దేశంబు! ♦ లెన్ని రణము!
లెన్నెన్ని జాతులో! ♦ యెండఱు గెలిచిరో! యెండఱు మడిసిరో! ♦ యెఱుంగఁగలమె!
యందఱలో నొక్కఁ ♦ డైన నేడున్నాడె! యశమె చిరస్థాయి ♦ యయ్యెగాక!

సీ॥ మూటలనుగట్టి యాయువు ♦ బుజ్జికెత్తి శాశ్వతబ్రహ్మకల్ప మీ ♦ జగతినుందు
మో! యరులదాడి గెలుపొ యో! టోగ్రహింత! మందతేకమనస్కులై యనికీజనుడు

ఉ॥ ఆవడగండ్లవానవలె ♦ సంతట విశ్వములోని దుష్టవా
తావరణంబు శుద్ధమగు ♦ నట్లొనరించెడు యుద్ధముల్ జగ
త్పావనముల్; విపక్షబల ♦ భంజనులై గెలుపొందివచ్చిన
బూవులసోనవానలను ♦ భూజనముల్ గుఱియింత్రు మీపయి. 87

సీ॥ వనిని బూవులు రాలి ♦ పడును: వసంతం డాదటవచ్చి మఱల స ♦ న్నిటినిదెచ్చు!
జెడ నెండఁబాటిన ♦ చెట్టులు క్రొక్కాఱుచినుకుల మఱల లేఁ ♦ జివురు చాల్చు!
గొందఱో మనలోన ♦ నందఱో మడిసిన మనతావు చేకొండ్రు ♦ మనతనయులు!
నాయంతకేమొ యం ♦ తమునొందుదు నటన్న భయమింతయైనఁ గ ♦ న్పడఁగఁబోదు!

సీ॥ సాహసంబునఁ బోరి వి ♦ శ్వప్రపంచమునఁ బ్రజాహృదయముఁ జూఱఁ ♦ గొనెదమేని
మూట లేటికి! మనకింక ♦ మరణ మేది! క్షీణి జరంజీవులమయి ని ♦ ల్పెదముగాక.”

చ॥ అను విభువిక్రమోక్తులను ♦ నంతట నంతట నిల్చి తేజసిం
గును మఱిగృష్ణసింహుడును ♦ గొండాకవైపున భానుసింగు యో
ధ నికర కర్ణ పేయముగఁ ♦ దద్రస మింత తొలగకుండఁగా
వినిచిరి యక్షరాక్షరము! ♦ వీరరసంబున నూఁగె నైన్యముల్.

89

సీ॥ గగనభాగంబెల్లఁ ♦ బగిలించి పర తెంచు పిడుగుతండముల స ♦ వ్వడులఁబోలి!
ప్రళయకాలాభీల ♦ వనదముల్ రాపాడ జనియించు మేఘుగ ♦ ర్జనము మించి!
రంగ దుత్తుంగ త ♦ రంగపంక్తులుఁదేగు వనరాశి ఘోర ని ♦ స్వనముఁ గేరి!
సచరాచరప్రపం ♦ చము తూలిపడ వీడు ప్రకటప్రభంజను ♦ ధ్వనిని మీఱి!

కీ॥ దిగ్గజంబులు చెవు డెత్తి ♦ తెలివి దప్పు నట్టె హారాసభీశైల ♦ మంత నిడి
యంబఁదేశ్వరు శిబిరంబు ♦ నఱుత మ్రోగె సంగరారంభ దండుభి ♦ స్వనభరంబు. 90

—*) రాజపుత్ర సేనాధిపతులు యవనసేనలను దాఁచుట. (*—

పీ॥ అద్రి నెల్లెడ 'హర! ♦ హర! మహాదేవ!' యన్ సమరనాదం బాక ♦ సంబు నిండ
శ్రీసలుంబ్రాకృష్ణ ♦ సింహుఁ డాసపాఖాను మూఁడువేల్ భటులతో ♦ మొదటఁదాఁకె!
బదసూరుభర్త మా ♦ బాజ్ ఖాను రాయసింహుల కడ్డుపడె నంత ♦ బలముతోడ!
నాశ్వికత్రిసహస్ర ♦ మమర భేల్వాపతి యబ్బూరురహిమాను ♦ నని నెదిరెచ్చ!

న॥ నప్రతీప్రతాపాంకుఁ ♦ డాప్రతాపుఁ డతులకాలాగ్ని సమమూర్తు ♦ లగు శిశోది
యాన్వయులు మూఁడువేలతో ♦ యవనసైన్య మధ్యముననున్న తోడఁగఁమల్లుఁదాఁకె!

౨॥ రెండువేలాశ్వికు ♦ లండఁగొల్పొండ ఖాసింఖానుతో శ్యామ ♦ సింహస్మపతి!
యంతటి బలముతో ♦ నద్రిఁదైర్యుఁడు రాయశీలునితో భాను ♦ సింహభర్త!
పూని యబ్బుల్లా చ ♦ మూపతితో రామచంద్ర మనస్సింహ ♦ శౌర్యఘనులు!
విక్రమ ప్రకటు లా ♦ వీరబలునితోడ బేడ్లా-కొఁపేరియా ♦ పృథ్వీనాథు!

॥ లాహవారంభ మొనరింపఁ నలఘుబలుల నాత్మసుభటులఁ గొనుచు బ్రహ్మాండమద్రావ
వీరగీర్జావమెలర్చు ♦ భీమవాంఛ భీకరాస్త్రంబులు నిగుడ్చి ♦ తాఁకె రిపుల. 92

౩॥ వనధుల్ రెండును! దాఁకి ఘాట్లెత్తు కే ♦ వన్ గొండతోఁ గొండ డీ
కొనున ట్లంబుదమాలికల్ దొడరి సు ♦ షోభించుచందాన యా
వనసైన్యంబులు రాజపుత్రచముపుల్ ♦ వైరంబు వీర్యంబు నె
క్కొన నొండొండు కలంగఁదాఁకె సమర ♦ క్రోధప్రవృద్ధులులై.

93

ప్రతి యాత్రాకు.

హాల్ పాటు కనుమ.

ఫోటోపతి	రాజ్ డు	సలూబా	మహారాజా	శ్యామ	భానుసింహుడు	రామచంద్రుడు	బేడా-కొటేరి	భీమ
3000	తేజసింహుడు	కృష్ణసింహుడు	ప్రతాప	సింహుడు	2000 అశ్వీకులు	భండారావు	యా నృపులు	చాంచు
అశ్వీకులు	3000 అశ్వీకులు	3000 అశ్వీకులు	3000 అశ్వీకులు	2000 అశ్వీకులు	2000 అశ్వీకులు	2000 అశ్వీకులు	4000 అశ్వీకులు	30000

అగ్రా	సాబోజుభాగ్ -	అగ్రా	తొడరమలు -	భాసింఖాను	రాయశీలుడు	అగ్రా	వీర బలుడు
50000	రాయ	అగ్రా	నూత్తుడు -	25000	50000	అగ్రా	50000 కాలుగు
కాల్వరు	సింహుడు	25000 అశ్వీకులు	సాగరుడు.	అశ్వీకులు	తువాకి పాజు	50000 కాలుగు	
	100,000 కాలుగు		50000 అశ్వీకులు				

మనవల్
మహాసింహుడు
సలీము అంబరు
బలము 25000
అశ్వీకులు.

...

మ॥ బెడఁగుంగత్తుల మేల్తల్ల తల్లల దోష్టఁ దటిత్తుంజముల్
 పాడమెన్; వీరరసావతారులగుచున్ ♦ మోగల్ భటగ్రాములు
 కడుశౌర్యమున రాజపుత్రకులపై ♦ లంఘించి దోర్దర్పమే
 ర్పడ నొక్కుమ్మడిఁ దాఁకి యార్చిరి రణ ♦ ప్రారంభ సంరంభులై.

94

—*) ఫేల్వాపతియబ్బారహిమానుతోజేయు యుద్ధము. (*—

ఉ॥ తారకదైత్యనాథు ననిఁ ♦ దార్కొని యొంచు కుమారుభంగి ఫే
 ల్వారమణుడు బాహుబల ♦ వైభవుఁ డా లయకాలభైరవా
 కారుల యోధులన్ గొనుచు ♦ గాఢరయంబున నేగి తాఁకె న
 బ్బారహిమాను మోగలులు ♦ తోడనె వెన్కకుఁ దూలి యార్వఁగన్.

95

ఉ॥ ఆతఁడు శైలముల్ పగుల ♦ నార్పుచు నేబదివేలు వీరసా
 దాతుల హెచ్చరించుచు గ ♦ దా కరవాల పరశ్వధాయుధ
 వ్రాతములన్ ధరించి గిరి ♦ వర్గము భేదిలఁ దాఁచు నాబలా
 రాతివిధానఁ దాఁకె నతి ♦ రాద్రభరమున రాజపుత్రులన్.

96

మ॥ ఇరువైయేడుల ప్రాయమున్ జెలువమున్ ♦ హెచ్చింప వారిర్వుగున్
 స్థురుడున్-శంబరు నట్లు సాత్యకియు-న ♦ శ్వశ్శామయున్ బోలె నొం
 డొరు వెన్నీక హయాధిరూఢులగుచున్ ♦ యుద్ధంబు సాగింప న
 య్యిరువాగున్ భటులెల్ల నిల్చిరి దిదృ ♦ తైకొగ్రచేతస్కులై.

97

సీ॥ ఉభయకూలంబుల ♦ నుప్పొంగి యుల్లోలకల్లోలమాలికల్ ♦ గడలుకొనఁగ
 నతితరధాటితో ♦ నదుగు నఖండగంగాప్రవాహభరంబు ♦ కరణి దూఁచు
 రాజపుత్రచమూభ ♦ రంబుడాకకు మొగల్ కాండముల్ పులిసోటి ♦ కండలయ్యె;
 నెంత ఖండించిన ♦ సుంతయుఁ జెడక సముద్రతరంగముల్ ♦ పోలెఁ బొంగి

గీ॥ పొరలి పైకెత్తివచ్చు న ♦ మొగలుపక్షు వాహినీభూరిపరిమాణ ♦ భార మప్పు
 డతులిత పరాక్రమోపేతు ♦ లైన రాజపుత్రసైనికులకుఁ దల ♦ మున్నులయ్యె.

98

మ॥ కుదురాచున్ వహబాజుఖానుడు తుచా ♦ కుల్ ప్రేలిపింపంగ నేఁ
 బదివేల్ గుండులు లేచి ధూమము నభో ♦ భాగంబుఁ గప్పుంగఁ దు
 మ్మెడలున్ బోలె దటాలున్ బెడలి క్ర ♦ మ్మెన్ రాజపుత్రాస్యప
 ద్బదశంబండునఁ! జేతఁ దట్టి యవి క్రి ♦ డన్ గొట్టి రవ్వీరులున్!

99

—*) తేజసింహుడు యవననై న్యముపై బడి ధ్వంసముచేయుట. (*—

మ॥ పెడబాబ్బల్ నికటాద్రిశృంగములఁ ద ధ్విబై పడకజేయ. బ
ల్విడిఁ దారుష్కపదాతివర్గము విజృంభించె; మహావీరయో
ధుడు రాఠోద్భావ తేజసింగు భటులఁ దోడ్పొందు నైరివ్రజం
బడఁగఁ దాఁకెను శంఖమూడుచును బ్రహ్మాండంబు భేదిల్లఁగఁ. 100

సీ॥ ఒకమాటు ముందున ధ్మకటికి సందొనరించి యవనయోధుల శిరం బవియమోదు!
నొకమాటు దాపటి ధ్మగుండై దూకి యందిన వారినెల్లను ద్రెళ్లఁ జేయు!
నొకమాటు వలపటి కురవడి లంఘించి యందఱు దున్ని తూఁ టాకి నైచు!
నొకమాటు పిటిడి కిం చుకతగ్గి తనచుట్టు వెనుకనుండెడివారిఁ బిలుకుమార్చు!

గీ॥ దీఁగమెటుపట్టు లశ్వంబుఁ ద్రిప్పికొనుచు మృత్యుదేవత చందాన ధ్మెలఁగె! నపుడు
యవనపాదాతిదళములఁచెవులమ్రోసె యమ మహిష కంఠ ఘంటా మహాస్వనంబు.

చ॥ అడరి మహాగ్నికీలలను నంతటఁ జమ్ము తుపాకిగుండులుఁ
గడుపునఁజొచ్చి చుట్టుతిరు గఁ బలువేదన నొందు మర్మ్యుకై
నడి నలతేజసింగు భటు వర్గము దానును గర్భముఁజొరఁ
బడఁగఁ దురుష్కనై న్యములు బగ్గముపాడుగఁ గూలె నేలకుఁ. 102

ఉ॥ ఆమహాబాజుఖాను సుభ టాళులఁ గొందఱు గొంచు విద్విష
ద్భీషణబాహుగర్వమునఁ దేజని ముందుకుఁ బూన్చె; సంతలో
రోషకషాయితాతుడు గు రుష్కిరశౌర్యుడు రాయసింహుఁ డా
శేషఫణిద్రుమాడ్కిఁ గవి సె రథసమ్మునఁ దేజసింహుపై. 103

తా॥ ఆవీరుల్ హయముల్ గదల్చుకొనిశౌ ధ్మాయత్తులై మీఁదికిఁ
రా వీక్షించి గజంబులఁ గనిన హ ధ్మర్మప్రభుఁడో యనం
గా విచ్చేసెను సింహనాదము వెలుం గఁ దేజసింహేంద్రుఁ డా
ప్రావృట్కాల పయోద గర్భగత గ ధ్మాస్పర్శిఁ గ్రేణించుచుఁ. 104

సీ॥ కల్పాంతకాల మే ధ్మము గర్భముననుండి వెడలు సాదామనీ వితతిమించి
తతమండలాగ్రి దీ ధ్మతులు దిక్కులబర్వఁ ద్రిప్పుకొంచును బోయి తేజసింగు
వార లిరువ్విమధ్య వ్రాలి పో రొనరింప జ్యోతిర్లతలు చుట్టు చుట్టివట్లు
కనులు కానఁగరాక వెనుకకుఁ దిరిగి భీకరహయంబులు త్రిప్పి మఱలఁదాడి!

గీ॥ రంత రాతోడ్కులుండు క ♦ ల్పాంతరుద్రు శూలమునుబోలు కుంతంబుఁగేలఁ నాత్మ
“తెగిరి రింకెందుఁ బోదురో ♦ ధీరులార!” యనుచు సింహనాదమునఁ బై ♦ కరుగుడెంచె.

మ॥ ఉదయద్వాని సహస్ర బింబగత ర ♦ క్తోనగ్ర కాంతిచ్ఛటల్
వదనం బీనడు తేజసింగు నెదిరిం ♦ పక ధైర్యముల్ లేక పైఁ
గదియుండంచు భటాళికిఁ దెలిపి చ ♦ క్కక బాటి రాయిర్పు; ర
య్యదనక గాల్చెను దేజసింహదహనుం ♦ దావైరి సైన్యాటవిక. 106

గీ॥ అసహ దక్షాధ్వర ధ్వంస ♦ మాచరించు నుగ్రశివుఁబోలఁ దేజసిం ♦ హుండు పొది
వచ్చి-వందఱలాడ, వి ♦ పక్షసైన్య మాక్షణం బకాండప్రళయమున మునిఁగె. 107

—*) సలుంబ్రాకృష్ణసింహుండు — ఆసహానుతోఁ దలపడుట. (*—

కా॥ ఆసంరంభ విజృంభణంబు నఖిలం ♦ బాలించి కోపోగ్రుండై
యాసహానుండు పంచవింశతి సహ ♦ స్రాసీకిని బూన్పుచుక
జ్ఞానె ముందుకు; మూఁడువేలు భటు లం ♦ డక గొల్వఁగా నాసలుం
బ్రాసింహం బెదిరించె నాతని భుజా ♦ వప్తంభ సంరంభమై. 108

సీ॥ ఎనిమిదంతలు బలం ♦ బెక్కుడై యున్నఁ జోండావతుల్ విక్రమా ♦ డంబరమునఁ
జచ్చుఱిపిడుగులై ♦ చెలరేగి యావనాశ్వికులపై వ్రాలి ని ♦ ర్జింపఁ జొచ్చి;
రాతురుమ్ములు విజ ♦ యాతురుల్ సంఖ్యాబలమున నొక్కఁడుగఁ గ ♦ లంగఁదాటి;
సుభయసైన్యంబు లొం ♦ డొంటి సోకినఁ దోఁచె నుదధిద్వయము పొంగియొరసిఁట్లు.

గీ॥ ప్రళయకాలాంతకోగ్ర జ ♦ హ్వ కరాళ దీర్ఘకుంతంబురుచులు న ♦ లైసలఁ బరవ
నాసలుంబ్రాధిపాథుండు ♦ యవనవీర సుభటవక్షమ్ములను గ్రుమ్మఁ ♦ జొచ్చె నపుడు

క॥ కడు నున్న తాశ్వమును గుడి యెడమలకుఁ ద్రిప్పుకొనుచు ♦ నినతేజుండు కృ
ష్ణుండు రిపులగాత్రములు పచ్చడియైపడ నఱకె శౌర్య ♦ సాహసవృత్తి. 110

చ॥ అదిగని యౌర్వలేక జ్వలి ♦ తాగ్రహుఁ డాసపుఖాను కృష్ణునిక
గదిసిన నాతఁ డశ్వమును ♦ గ్రక్కున వెనక్కుఁదీసి యొక్కపె
ట్టదరఁగఁ దాటి సాశ్వఁడగు ♦ నాసపుఖానుని గొంచుబోయె. బె
ల్లెదిగి తృణంబు నెత్తుకొని ♦ యేగెడు నా సుడిగాలి కైవడిక. 111

ఉ॥ సాహసవంతులుక సమర ♦ శౌర్యనిధానులు రాజపుత్రు లు
తాహాధరంబుతోడ రిపు ♦ సైన్యములక జొరఁబారి చీల్చుఁ ద

ద్వాహిని పట్టుదప్పి నలు ♦ వంకలకుఁ జెడఁబాఱ! నట్టి కో
లాహల మాకసంబు పగు ♦ ల్ గవిసెన్ నలుదిక్కులందునన్.

112

—*) ప్రతాపసింహుడు — తోడరమల్లు నైవ్యముఁ దాకి చీకాకుగావించుట. (*—

మ॥ తనసూర్యధ్వజ మొక్కచేత నొకచే ♦ తన్ శేషనాగేంద్రుఁబో
లిన దుర్వారకరాశిభిక్షము రుచుల్ ♦ నింపన్ జగజ్జాలమున్
దునుమాడన్ జనుదెంచు నాప్రళయ రు ♦ ద్రుండోయనంగాఁ బ్రతా
పస్థానోత్తంసుఁడు కొండ డిగ్గి యహిత ♦ వాఁతంబు డాసెన్ వడిన్.

113

ఉ॥ ఎత్తుననుండి వచ్చు కడు ♦ నెత్తగు నశ్వము! దానిపై న లో
కోత్తర శౌర్య సాహస స ♦ మున్నతమూర్తి ప్రతాపదేవుఁ! డా
యుత్తమువెంట నొత్తుకొని ♦ యుగ్రబలాధ్యులు సూర్యవంశ్యరా
హుత్తులు! మొత్తమై గదలి ♦ దుర్విసమస్తము కంప మెత్తఁగన్.

114

క॥ ఆరాజపుత్రసుభటుల యారభటులు యవనసైని ♦ కాళుల పృథుగ
ర్హారావంబులు నిబిడంబై రోదసినిండిఁ బొంగి ♦ యవలికిఁ బర్వెన్.

115

మ॥ త్వర లంఘించుచు వచ్చి సింహములు మా ♦ తంగోత్తమాంగుబుల్
ఖర నిఘాత నభాగ్రిసంతతుల వ్ర ♦ క్కల్ చేయుచందాన భా
స్వరశౌర్యాధ్యులు రాజపుత్రులు తురు ♦ మ్మ శ్రేణిపై వ్రాలి నె
త్తురున్ గండలు కాల్యలై ధరణియం ♦ దున్ బార్చి రొక్కుమ్మడిన్.

116

ఉ॥ శృంగము భంగమైన వృష ♦ భేంద్రునిచందము దోఁపఁ దోఁకఁ దో
క్కంగనె పైకిఁదూఁకు భుజ ♦ గప్రభుమాడ్కి సరోషసాహసా
భంగురమై తురుష్కభట ♦ వర్గము లేగుచు రాజపుత్ర సే
నాంగము వెనక్కుఁబడ మ ♦ హాబలధాటిని దాఁకె నయ్యెడన్.

117

ఉ॥ కత్తులు తాకు చప్పు! మెయిఁ ♦ గప్పిన జోడులు చిన్లు చప్పు! రా
హుత్తులు వ్రాలు చప్పుడు! హా ♦ యోత్తమముల్ ధరఁగూలు చప్పుడుల్!
దుత్తలఁబోలె నెత్తురులు ♦ దూఁకెడు చప్పుడు! గాయ మొంది యె
ల్లెత్తినవారి చప్పుడులు! ♦ నెల్లెడ లేగె రణాంగణంబునన్.

118

ఉ॥ ఒక్కొక్కరాజపుత్రకుల ♦ యోధుని బెక్కురు చుట్టు ముట్టి యు
క్కెక్కిన మోగలుల్ గవిసి ♦ యెల్లెడ నొంపఁగనాఁగి రౌర! వా

రొక్క-కర్డు బ్రతాపన్నపు † నుజ్జ్వలమూర్తులనంగ వైరులన్
సుక్కిగఁజేసి! రెంతటి య † శోనిధులొక్కా! శిశోదియాకులుల్.

119

మ॥ పొదిమై తాకెడు రాజపుత్రుల బలం † బుల్ పుష్కలావర్తనీ
రదముల్ గాఁగఁ, బ్రతాపభూవరుడు ప † ర్జన్యుడుగాఁగఁ, బ్రభా
స్పదవర్ణంబులు చంచలాతతిగ, శుం † భత్తడ తీవ్రాశనుల్
గుదులై రాల్చు దురుష్క నై న్యములు ను † గ్గున్ నూచమై సోలిన్;

120

మ॥ విరియఁబారెడు వాహినీనికరమున్ † విశ్మింపఁగలేక తో
డరమ ల్లందఱ హెచ్చరించుచు బ్రచం † డస్సూర్తిమై దాఁకె; సా
గరుడున్ సూక్తుడు కోపఘూర్ణిత కటా † ష్టశ్రీలు రంజిల్ల గే
సరియుగ్ధంబువలె బ్రతాపుపయి ను † త్సాహంబుతో చూఁకఁగఁ.

121

సీ॥ త్రిజగద్విరోధుతా † త్రిపురాసురులతోడఁ దొరయు కైలాసనం † దిరుఁ డనంగ!
విలయకాలమున జృం † భించు త్రేతాగ్నుల ముంచెడు వరుణదే † వుం డనంగ!
మాల్యవ న్నాగ్రి ను † మాలిముఖ్యులఁ బట్టి వేధించు శ్రీమహా † విష్ణుఁ డనంగ!
ఖరదూషణాది ర † ష్టశ్రేష్ఠులన్ గోపమునఁ దాఁకు శ్రీరామ † మూర్తియనంగ!

గీ॥ నసమ విక్రమ రణ సాహ † సాంకమూర్తి యాపత్రాపుడు సర్వసం † హారలీల
సాఁగి సూక్త తోడరమల్ల † సాగరులను మించి కలగించి యొంచి డయ్యించెనపుడు

మ॥ బరువై యొప్పెడు దీర్ఘఖడ్గము పత్రా † పస్వామి పైకెత్తితో
డరమల్లన్ బడమోది కంకటము గా † డకొజిల్పి సూక్తున్ ధరన్
బారలన్ దప్పఁగఁదోసి సాగరు శిరం † బుజ్జూచి వేయంగ, ము
వ్వరు నవ్వరునిమోల నిల్వక పరీ † భూతాత్ములై పాటిన్,

122

మ॥ ఉరగవ్రాతము సంహరింపఁగ మహా † గోత్రాహమున్ బెంచు నా
గరటామంతుడు వానిచుట్టములవీ † కన్ రాజరాజేశ్వరుం
డరుగుఁడెంచె బ్రతాపుడున్ భటయుతుం † డై! యావనశ్రేణి దు
ర్భర తద్వోర కఠోరధాటికిఁ జలిం † పఁసానె నాద్యంతమున్.

124

మ॥ కడుశాంతంబు నగాధమై పోలుచు నా † గంభీరవారాశిలో
నుడుకున్ నిల్ల ప్రివాహ మొక్క మొగమై † యుప్పొంగుచున్ బాటు కై

☞ It emerges from the gulf as the famous Gulf Stream and is joined by the Equatorial current. At first the Gulf-Stream is a rapid current of dark

పడి రాణాయ శిశోదియాభటులు గ ధ్ధిబుక్ బ్రవేశించి య
య్యెడఁ దారుష్క చమూసమాహము బలం ధింకించి రత్సుగ్రులై.

125

ఉ॥ మందరశైల మంబునిధి ధి మధ్యము చొచ్చి కలంచునట్లు చు
ట్టుం దళమొందు మోగలు భ టుల్ పదులు శతముల్ సహస్రముల్
మృందఁ బ్రతాపసింహుఁడు బ ధి లస్థికు లాతని యోధవీరు లం
దందఁ బరాక్రమస్ఫురణ ధి మచ్చుపడఁ విహరించి రయ్యెడఁ.

126

—*) శ్యామసింహ — ఖాసిఖానుల యుద్ధము. (*—

మ॥ ఇరువై యెడగు వేల యాశ్వకబలం ధి చిరవంకల గొల్పు ను
స్థిర దుర్వార పరాక్రమక్రముఁడు ఖా ధి సిఖానుపై శత్రుసం
హరణోద్యోగఁడు శ్యామసింహవిభుఁ డా ధి సాదీశుఁడు వీరకే
సరియోనాగఁ బరాక్రమించి నడిచేఁ ధి ఝాలాన్వయుల్ గొల్వఁగఁ.

127

మ॥ క్రతుకాలమ్మన యాయజాకుఁడు హవి ధి ద్రావతాబులక్ వహ్ని నా
హుతులక్ జేసెడునట్లు శత్రుభటులక్ ధి యుద్ధంబునఁ దాకి శీ
ర్ష తతిక్ దుగించుచు శ్యామసింహుఁడు గుహ ధి సంఘాతముల్ వక్రలై
క్షితిపై రాలఁగ సింహనాదము నొన ధి ర్చే వీరశౌర్యార్పటిక్.

128

ఉ॥ దండధరోపమాన భయ ధి దస్థిర మేచక దీర్ఘదేహు లు
ద్దండ కృపాణపాణులయి ధి దర్ప మెలర్ప మహమ్మదీయు లా
భండనసీమ వైరిభట ధి భంజనముక్ బాసరింప, గాలిచే
బండులు భూమిపైఁ బొరలు ధి భంగి శిరంబులు డుల్లఁ బెల్లుగఁ.

129

శా॥ బాహశౌర్యులు శ్యామసింహుఁడును ఖాక్ ధి పరువుండు శౌర్యోగులై
బాహ-బాహి కచా-కచిక్ బల మెల ధి ర్చుక్ బోరఁ దద్దర్శనో
త్సాహశ్రీరతులొచు రెండు మొనలక్ ధి దై వాదు రాహుత్తు లెం
తో హర్షంబున మాన మూని రణమం ధి దుక్ నిల్చి రవ్వేళలో.

130

blue warm water. The average is three miles an hour or five miles in the coldest and warmest seasons. This is about equal to the speed of the Ganges or Irrawady. The current speeds out and becomes the North Atlantic Drift, flowing right across the Atlantic and keeping warm the shores of the British Isles and north western Europe generally.

“ L. Dudley Stamp ”

ఉ॥ అత్తటి విక్రమించి భయం దాహవశౌర్యుడు శ్యామసింహభూ
భృతలకుండు శీర్షకము ధేదిల మోదుచు ఖాను ఖడ్గము
ద్వృత్తి వియత్తలంబునకుఁ ద్రేవ్వఁగఁగొట్టి హయంబుఁ గూల్చి నో
రెత్తక వాఁడు మానము వ ధి హించుచుఁ బాతెను నేల దూఱుచున్.

131

—*) భానుసింహుడు — యవనసేనల నుఱుమాడుట. (*—

మ॥ దెసలెల్ల దన కేతనప్రభలు సం దీప్తంబులై వెల్ల సా
హసశౌర్యాంకుడు భానుసింహవిభుఁ డ య్యాదిత్యుడుబోలె వె
క్కసమా తేజముతోడఁ బొంగుచు విప ధి వాత్రమున్ జీల్చి వీ
రసమూహంబును మోహరించుకొను సం రంభంబు వీక్షించుచున్;

132

చ॥ యవనులవైపు యోధులను నాజయమల్లుడు రాయశీలుఁ డా
హవమున కెచ్చరింప రయ ధి మారఁ దుపాకులు గాల్చి రందఱున్;
బవనము వీపఁ దుమ్మెదలు పద్మములన్ విడివచ్చునట్లు గుం
డ్లు వెడలి రాజపుత్రులు లోకముపై బడియెన్ మహోగ్రిమై.

133

చ॥ పిడుగులు గుంపులై పడెడు విడను నిప్పులు రాలునట్లు పైఁ
బడెడు తుపాకిగుండ్ల జడి వానలపెల్లున కోర్వఁజాలమిన్
దడఁబడి రాజపుత్రులు తండము ముందును వెన్క దోప క
య్యెడ స్పృహలేక నిల్వఁబడె నెచ్చటి గుం పచటన్ స్థిరంబుగన్.

134

మ॥ “అకటా! శత్రులు వేయఁ బెల్లెగయు న య్యాగ్నేయ మాహేంద్ర నా
గ కఠోరాస్త్రచయంబుఁ జూపులనె వ్ర క్కల్ సేయువారయ్య రా
జకులాగ్ర్యాలు స్వల్ప మియ్యనలవ ర్షంబున్ భరింపంగఁజా
లక ముం దేగక వైరిగూల్చి కిలు ని ల్వన్ బాడియే! యియ్యెడన్.”

135

చ॥ అనుచును భానుసింహవిభుఁ డాడి హయంబుఁ గదల్చి వెంటరం
డని కదలన్ భటాళి నిబి ధి తాతప మారవివెంట నేగు న
ట్లనుపమధాటి లేచి యన లాస్త్రపరంపర కోర్చి శత్రుసే
న నెదుగఁ బాతె; నంతట ర ణంబు చెలంగె భయానకస్థితిన్.

136

చ॥ కడువడి రాజపుత్రులు ము ధి ముఖంబుఁ జెంతకువచ్చి దూకి పైఁ
బడఁగ మహమ్మదీయులు తు పాకులు గాల్చుగ వీలులేక యా

బడెలను ద్రిప్పి మోదిరి; కృ + పాణ భయంకర తీక్ష్ణ భార లె
లైడ నిగుడంగ వారి నల + యించి కలంచిరి హాజపుత్రకుల్.

137

చ॥ తరణి నభంబునన్ దిరుగు + దారి మెలంగుచు భానుసింహుడ
త్రజీ జయమల్లు శీర్ష కము + ధాత్రిని వ్రాలంగ మోది ముగిమకున్
బరచుచు రాయశీలు ఘన + నక్షము నుద్ధతి వేయ నాతఁడున్
సరగునఁబాతె ఖడ్గము భు + జంబున సోకుచు నెత్తు రొల్కంగన్.

138

మ॥ ఖురసంఘట్టన రేగు ధూళి సమర + త్కోటిక దివిజేరగా
హరిశౌర్యాధ్యులు రాజపుత్రకులు కో + పాటోప మేపారఁ ద
త్కరవాలోగ్ర భుజంగకోటికిఁ దురు + వ్క్రప్రాణవాతంబు ల
త్రజీ భక్షింపఁగఁబెట్టి యార్చిరి వియ + ధ్ధాత్రుల్ ప్రకంపింపఁగన్.

139

—*) రామచంద్రదేవుని యుద్ధము. (* —

మ॥ సమరోత్సాహ విజృంభమాణ పటు గ + భ్రాస్పూర్తితోఁ గొండనుం
డి మనస్సింహుడు రామచంద్రపతి ఖం + డేరాపు దోస్సారులై
బామవిండుల్ ముడిదేలఁగా వెదలి య + బుల్ల చమూత్రేణి స
ర్వము చీకాకుపడంగఁ దాఁకి సమయిం + పన్ జొచ్చి రాచెంగటన్.

140

శా॥ తోఁక్క ద్రొక్కు భుజంగరాజువలె న + బుల్ల ఖోరాసాభటా
సీకంబున్ బురికొల్పి గ్వాలియరుతో + ణీనాయకున్ దాఁకె; ము
క్కాఁకల్ దీఱిన యానృపో త్రముఁడు ఖ + డ్గం బెత్తి సింహంబటుల్
కేకల్ వేయుచు వానిమహీసముఁ బగి + ల్చెన్ మోగలుల్ బెగ్గిలన్.

141

శా॥ పెల్లై రక్తము దూఁకి మూర్ఛిల, భటుల్ + వీక్షించి శీఘ్రంబె య
బుల్లఃఖానుని మోసికొం చవలిక్ + బోవన్ మనస్సింహుడ
త్యుల్లాసంబున బొంగుచున్ రిపులపై + నుద్వృత్తి లంఘించుచున్
ద్రుశ్యజేసెఁ దురుష్కవీరభటసం + దోహంబు నిర్వంకలన్.

142

మ॥ ఒకమూత్రానువిభండు దుర్దముఁ డలా + యుద్దీనుడన్ వీరుఁ డో
ర్వక యుద్ధాంగణమందు నలైసలకున్ + బాఱన్ బ్రయత్నించు నై
న్యకదంబంబుల హెచ్చరించుచు దద + ధ్యక్షత్వమున్ బూని యా
జకి ధైర్యం బిగురొత్తఁజేసి మరలిం + చెన్ బూన్చి యవ్వేళలో.

143

—*) ఖండేరావు యుద్ధము. (*—

సీ॥ పదునాటువర్షముల్ ♦ పాయని పూచేలేబ్రాహ్మణులు సాకుమా ♦ ర్యము వెలార్పఁ
దరుణారుణాబ్జప ♦ త్రవిశాలమగు తేట కనుగవ పరమభా ♦ గ్యంబుఁ దెలుపఁ
దనమూర్తి సాబగు మ ♦ దన వసంత జయంత సౌందర్యములకు సి ♦ గ్గందఁ జేయ!
నిజ తనుత్రాణ కాం ♦ తిచ్చట లఖలభాగములందు దుర్నిరీ ♦ తుతను బెంప!

గీ॥ నసమ వజ్రాభరణశోభి ♦ యై తనర్పు దొడ్డకాంభోజహయము ముం ♦ దునకుఁద్రీప్తి
రామచంద్రు ఖండేరావు ♦ రణముఖమునఁ దాఁకి విక్రాంతి వజ్రల మూల్తానుదోరల.

మ॥ పులిపిల్లల్ చెలరేగి పైబడునటుల్ ♦ మూల్కా భౌరాసాను యో
ధులు కాక్షేయక కుంత ముద్గర గదా ♦ దుల్ దాల్చి శౌర్యంబు వా
టిల నొక్కుమృడి వచ్చి పైబడిరి; ఖం ♦ డేరాయఁడుక దుర్భర
జ్వలనుండోయన యుద్ధసీమఁ జరియిం ♦ పక సాగె వీర్యాఘృతై .

145

మ॥ నికటారామఫలాభిఁ బాలకుఁడు ఖం ♦ డింపక మొదల్ పెట్టు నా
రకమై పాచకసార్వభౌముఁడును గూ ♦ రల్ గోయు నచ్చెయఁ బూ
నికమై వీరవిహారముల్ నెఱపి ఖం ♦ డేరావు తొరుష్కయో
ధకదంబంబుల మస్తముల్ దునిమె దు ♦ ద్దాంతక్రియాభీలుడై .

146

మ॥ పరుసక భీమ-ఘటోత్కచా-ర్జును లద ♦ ల్పక భీతిమైఁబాటు న
క్కురుసైన్యంబుల భంగిఁ బాటిరి తురు ♦ ఘ్నల్ రామచంద్రుండు సు
స్థిరశౌర్యుండు తదీయపుత్రుఁడు మన ♦ స్సింహుండు దుద్దాంతవీ
రరసావేశముతో నరాతిభటశీ ♦ ర్షంబుల్ విదాంపఁగక.

147

—*) బేడ్లా - కొటేరియా పరీభువుల యుద్ధము. (*—

గీ॥ ప్రిణయబద్ధులు చోహణ ♦ వంశ్యమణులు వీరమూర్తులు బేడ్లా-కొ ♦ టేరియా పృ
పతులు నాల్గవేలాశ్విక ♦ బలము గొలువ యవనులను దాకి రపుడు భయంకరముగ.

ఉ॥ గండశిలాప్రపంచము న ♦ గంబుననుండియు దొర్లినట్టు లు
ద్దండమహోన్నతాశ్వికవి ♦ తానము నాలుగువేలసౌఖ్య పై
నుండియు టూడరా నిలువ ♦ నోపక యావనసేన లన్నియున్
బండిన పైరునాఁ దలలు ♦ వాల్చుచు మ్రొగ్గై రణాంగణంబునక.

149

మ॥ కవలున్ గౌరవసేనలన్ బొదివి వ్ర ♦ క్కల్ చేయుచుదాన దా
నవనై న్యంబుల గలంచు దంతిముఖు-సే ♦ నానుల్ వలెన్ వచ్చి శౌ
ర్యవికాసంబునఁ జోహణప్రభుకుమా ♦ రద్వంద్య మవ్వేళ శా
త్రవనై న్యంబుల కంతలుంతన మొన ♦ ర్పకాగె వేభంగులన్.

150

—*) భిల్లులు - యవనులతోఁజేయు యుద్ధము. (*—

మ॥ కడునెత్తుండెడు కోటకొమ్మగుములన్ ♦ గండ్లోపలశ్రేణివై
నడిఁ గూర్చుండిన భిల్లులున్ ధనువులన్ ♦ బాణాళి సంధించి సొ
దడిగా నార్చుచు వేయఁగాఁదొడరి; రే ♦ తద్బాణసందోహముల్
జడివానల్ వలెఁ బెల్లు ముంచెను దురు ♦ మ్మ ప్రాజ్య నై న్యంబులన్.

151

చ॥ అచలనితంబభాగముల ♦ యందు రహించెడి గొప్పగుండులన్
బ్రచురబలుల్ కిరాతభట ♦ వయ్యలు నూలులు వేలు పట్టి పూ
నిచి కదలించి, దొల్లెడు ధ్వ ♦ ని గిరు లన్నియు ప్రేల శత్రుహ
స్తిచయము నిల్చుచోటికిని ♦ జెచ్చెరఁ ద్రోసిరి గుంపుగుంపుగన్.

152

॥ ఆపయినుండి దుర్గమ మ ♦ హాబలధాటిని దాటివచ్చు గొ
ండ్లోపలకోటి మార్గమున ♦ నున్న పదార్థములెల్ల నట్లుగు
జై పడ వ్రాలి మోగలు గ ♦ జావళిఁ జొచ్చి పదుల్ శతంబులున్
రూపఱ దొర్లసాగె యవ ♦ నుల్ ప్రళయంబున మున్గి కూలఁగన్.

153

మ॥ హనుమద్వానరభర్త శైలముల బా ♦ హశక్తిమై తెచ్చి వై
చిన రామాయణయుద్ధమందు నసుర ♦ శ్రేణుల్ వలెన్ వ్రాలి యా
వనదంతావళికోటియున్ శిలలు వై ♦ వ్రాలన్ ధరన్ వ్రాలి మొ
క్కనిమేషంబున మ్రగ్గె నట్టలవలెన్ ♦ గాత్రంబులున్ నుగ్గఁగాన్.

154

చ॥ వెఱచుచుఁ గాలిమూఁకలును ♦ బిక్కబలంబునఁ బాజె; నాశ్వికుల్
పరచిరి నోరులన్ దెఱచి ♦ ప్రక్కలకున్ గిరి నెక్కలేక; యు
ద్ధరతఁ దుపాకిపాజులును ♦ దోడనె కాల్చిరి; కాని గుండు లా
గిరిపయినున్న భిల్లతతి ♦ క్రేవకుఁ బోక పడెన్ ధరిత్రివై.

155

శా॥ ఆమాయాశబరస్వరూప మనఘం ♦ బై యిద్రక్షిలాచలో
ద్దామప్రస్థములన్ జరించు గజదై ♦ త్యధ్వంసి చందంబునన్

భీమాటోపుడు భీమచాందు ధరణీ * భృచ్చృంగమందుండి యు

గ్రామోఘప్రదరాళిః గూల్పెను విప * డూరణ్య సత్వంబులఁ.

150

గీ॥ అలరి యలరించు నొక్కమాతాప్రతాపుఁ! బరుల నొకమాటు కనుసన్న * బ్రమియఁజేయు!

విడక యుభయపై న్యముమధ్య * విజయలక్ష్మి యబ్జనాశపుదూఁగుట * య్యావలనూఁగె!

—*) మ ధ్యా హ్న వ ర్జ న ము. (*—

శా॥ పెండై యెడలు నిండె; నల్లెసలఁ గ్ర * మ్మెన్ నిప్పలన్ గుప్పు చు

ద్దండ గ్రీష్మసమీరముల్; నిఖల స * త్వంబుల్ గడున్ డసె; బ్ర

హ్మండంబుదుఁ బొగల్ నెగల్ తుటుములై * వ్యాపించె; మధ్యాహ్నమా

ర్తాండుం డుజ్జ్వలకాండుడై గగన మ * ధ్యంబుండు వెల్గొందఁగన్.

158

ఉ॥ ఆరవ నాతపోద్ధతికి * నాయసవర్మములెల్లఁ గ్రాఁగి సం

జాతకృశానుకీలలు భృ * శమ్ముగఁ జమ్ముటఁజేసి యోధసం

ఘాతము దేహముల్ బడలి * కల్ గని సేనలు రెండువైపులం

దాతఱి సుంత కన్గొనిచి * నట్టులు కూర్చె నిమేషకాలమున్.

159

సీ॥ తలలపై బొడిగిడికం * బుల యిప్పరేకుల నలమి దహించు సూ * ర్వాతపాగ్ని!

నలుదెసల మిడుంగు * రులు చిమ్ము రక్తదీప్తాత్ములఁ గోపభ * యంకరాగ్ని!

ప్రాభాతసంగర * వ్యాయామమున కేగి జగము మ్రొంగఁగఁగోరు * జాతపాగ్ని!

భువనసంతతి నెల్లఁ * బొడిపొడిగావించు బహుబృహన్నాశాస్త్ర * ధైరవాగ్ని!

గీ॥ యన్నిటిని మించి లోకభ * యంకరమయి యతిశయిల్లు బాహుప్రతా * పాగ్ని! వెలుంగ

భటులు పంచాగ్ని యోగ భావనల మెదిగి మఱలఁ దలఁపడి రనిగి నిగ్జరులు పొగడ.

—*) మానసింహుడు పరంగుల నుసికొల్పి పిరంగులు ప్రేలిపించుట. (*—

చ॥ “ఇరువదిరెండువేల భటు * లెల్లెడ నాలుగులక్ష లున్న మ

మ్మరవఱచేయఁ జొచ్చి రక * టా! గతియే”మని కుంది దక్షిణో

త్తరముల మానసింహుడు శ * తఘ్నుల సంతతధార నిప్పలన్

గురిసి విపక్షపై న్యములఁ * గూల్పంగ నాజ్ఞ యిడెన్ భటాళికిన్.

161

సీ॥ మొగలాయి సేనా స * ముద్రాంతరమునుండి పొడతెంచు బడబాగ్ని * మూర్తులనఁగ!

రాజా ప్రభంజన * రాజి మోగల్ శాఖ నిలువ కూడెడు తాళ * ఫలము లనఁగ!

163

164

165

"Annals of Mewar."

- సీ॥ గౌతమగోత్రంబు! ధాధిపురము రాజధాని! యాచార్యుండు ధైత్యగురుండు!
 వంశంబుకర్త వి ధాన్వమిత్రు! దాస్యగ్రమర్త్యముల్ మునుపు స్రం ధన మొనర్చె!
 బదునాల్గులోకముల్ పైకి నచ్చిన సుంత కీడెఱుంగనిది రా తోడు కులము!
 బిగఁబట్టి తెచ్చి నిలిపిన దురుష్కులు మీముఖముఁ జూడ వెఱతురకఁ ఖ్యాతిగలిగె
- గీ॥ నఖలభారతవీర మ ధోభవనము గోపురమున నెత్తిన పూర్ణ కుంభతుల్యుఁ
 డగుచు మీతండ్రి జయమల్లుయశముఁగాంచె! ద్వీపదేభేంద్రసింహ! యోతేజసిహ!
- సీ॥ సామ్రాజ్య మఖలంబు సవతితమ్మున కిచ్చె సంతతత్యాగి యా చండన్యపతి
 యా బయానాసీమ నరుల తలల్ వేలు రాలఁగా విహరించె రత్నసింగు!
 చిత్తూరుకోట డు సినిచోట నిలిచి దుర్గారావు ప్రళయరా ద్రమునఁ బోరె!
 నెనిమిదేడుల క్రింద నీరేడులోకముల్ జయపెట్ట వర్తించె సాహిదాసు!
- ఆ॥ సకల పూజ్యమైన చండేశు వంశంబు స్వామిభక్తి యుగ్గు పాలఁ బెట్టిఁగె!
 నాకులంబు వీరు లంను నాయకమణి కృష్ణసింహవిభుండు కృష్ణనిభుండు. 166
- సీ॥ జగదేకదుర్నిరీ షుప్రకాశు లటన్నఁ జూపు నూర్లకొలది సూర్యకులము!
 నిత్యసత్యవ్రత నిష్ఠాపరు లటన్నఁ జూపు వేలకొలది సూర్యకులము!
 కండ లొలిచియిచ్చు ఘనవదాన్యు లటన్నఁ జూపుఁ లక్షకొలది సూర్యకులము!
 లోకంబులెల్ల గె ల్లు ధనుర్ధరు లటన్నఁ జూపుఁ గోట్లకొలది సూర్యకులము!
- గీ॥ ఖోణి వెలయు నసంఖ్యాక కులములందు సురలకును సాయ మొనరించె సూర్యకులము
 సూర్యకులము దూరం బుంచి చూచునెడల నఖలభవనంబు లంధకారావృతములు
- సీ॥ ఇత్వాకు వెటు లోక హితుండు! కాకుత్స్థత్రిశంకులు మఱి హరి శ్చంద్రుఁ డెట్టి
 వారు! మాధాంత స్రా భవ మెంత! నాభాగుఁ డంబరీషభగీర థాది నృపులు
 సామాన్యలే! యిక సగర-దిలీప-రఘుక్షేత్రులక్రీడిం గొలువఁ గలమె!
 బ్రహ్మాండమంతయుఁ ద్రాసున నిడిన నిదుల నొక్కఁడొక్కడే తూఁగఁగలఁడు
- గీ॥ భువనసామ్రాజ్యలక్ష్మి కా పురముచేయు వజ్రహర్ష్యరాజంబు మీ భానుకులము
 శతశత నమస్కృతులు చేసి సకలజగము నిషదముఁ గొల్పుటరుదె ప్ర తాపదే
- సీ॥ కాఫరిస్థాప్రజా గణము నేటికిఁగూడ బప్పురాయల ఖడ్గ పటిమఁ బొగడ!
 నాఖానానాదేశ మందు ఖోమనసింహు నాణెంబు లింకను నడచుచుండ!
 సమరసింహేంద్ర వి క్రమగాధలెల్లఘ్న ఘోరిజనులు కొడు కులకుఁ దెలుపఁ!
 గుంభరాణా శౌర్య జ్ఞంభణం బేవేళ దేశదేశములు గీ ర్తించుచుండ!

- గీ॥ భారతీయుల యొడభులఁ ♦ బ్రాణముండ మఱువనేర్తు రె రవిహళ ♦ చుహిను మెపుడు!
ధర్మసంస్థాపనార్థ మే ♦ తత్కులమున దేవుడై పుట్టితి ప్రితాప ♦ దేవ! నీవు, 171
- సీ॥ భరతఖండక్షమా ♦ భరము నిజోద్బంధ బాహుదండబున ♦ వజ్రలంకేసి
జగమెల్ల జయపెట్ట ♦ శకము నిల్వినమేటి విక్రమాదిత్య పు ♦ ధ్వీవిభుండు!
సతత మింద్రప్రస్థ ♦ సామ్రాజ్యమున సార్వభౌమపరంపరఁ ♦ బాదుకొలిపి
బహుకాల మేలి శా ♦ శ్వేతకీర్తి గనిన యచంగపాలాది రా ♦ ట్టుంగవులును!
- ఆ॥ సకలసుగుణగణవి ♦ శాలు రేవంశసాగరము గనిన దొడ్ల ♦ కొస్తభమ్మ!
- ❀ లట్టి మేటివంశ ♦ మపక్షిఁ బడకుండఁ బోరరయ్య! త్వరు ♦ వీరులార! 172
- సీ॥ పావకాన్వయ సంభ ♦ వక్షత్రయులకెల్ల నాధారయష్టి చో ♦ హణకులంబు!
ము న్నేడవ శతాబ్ద ♦ మునఁ చురుష్కులను ఖండించె లక్షలుగ మా ♦ ణిక్యరాయఁ!
డితని యన్నకుమారుఁ ♦ డేడేండ్ల లాటుండు దన్యుకోటిని ద్రుంచి ♦ తాను మడిసె!
సకలవిక్రమం ♦ చము మాళివెలయు దివ్యజ్యోతి యితఁడను ♦ ఖ్యాతిఁగాంచె!
- గీ॥ నతనితండ్రి దూలారావు ♦ యవనవీర వాహిని వార్ధి కుంభసం ♦ భవమహర్షి!
ధీ మిమ్ముఁ గనినంత జగము కంఠించుచుండు! బాహుబలులార! చోహణప్రభువులార!

❀ If it had to boast only of Vikramaditya, the paramount lord of India, whose era established fifty six years before the Christ, still serves as the grand beacon of Hindu chronology, this alone would entitle the Tuar to the highest rank. But it has other claims to respect. Delhi the ancient Indra-prastha, founded by Udisthira and which tradition says, lay waste for eight centuries, was rebuilt and peopled by Anangpal Tuar (A D 792) who was followed by a dynasty of twenty princes which concluded with the name of the founder, Anangpal [1164] when contrary to the Salic Law of the Rajputs he abdicated [having no issue] in favour of his grand child the Chohan Prithwi Raj.

"Annals of Mewar."

§ Chohan: This is the most valiant of the Agniculas and it may be asserted, not of them only, but of the whole Rajput race. Actions may be recorded of the greater part of each of the Chateeskula which would yield to none in the ample and varied pages of history. Its branches have maintained all the vigour of the original stem and Haras the Keechees, the Deoras, the Sonegurrahs and others of the twenty four, have their names immortalized in the song of the bard..... There were several princes whose actions emblazon the history of the Chohan. Of these was Manikya Rao who first opposed the progress of the Muhammadan arms. Even the history of the conquerors record that the most

- సీ॥ ఆ యనంగు ననుంగు ♦ టాడుబిడ్డకొడు! కింద్రప్రస్థపురము పు ♦ ణ్యములపంట!
 సోమేశు కులవార్ధి ♦ శుభ్రమరీచి! రుక్మా గర్భ శుక్తి ము ♦ క్రాఫలంబు!
 సమరసింహుని స్నేహ ♦ సౌహృదప్రతిమ! పృథామహాదేవి సా ♦ దర్శనము!
 కల్యాణ మేనటి ♦ కపు ముద్దుమాను! సంయుక్తా మనోబ్జ భా ♦ నూదయంబు!
- గీ॥ సమద జయచంద్ర జలద జంఘూమరుత్తు! ఘోరి గజ సింహ! మితనిబోల్ వీరు లేరి!
 యీచతుర్భుజరాజేంద్రు! ♦ నెన్నదరమె! పృథ్వీరాజై చతుర్భుజం ♦ డెసఁగెఁగాక.
- శా॥ సౌరాష్ట్రంబుననుండి వచ్చుచుఁ దురు ♦ మ్మ శ్రేణిఁ జక్కాడుచో
 మారాణాలను దొల్తనుండి బలసం ♦ పన్నాన్యులై కొల్చు దో
 స్సారం బెల్ల జగంబును బొగడె! మీ ♦ ఘూలామహావంశ మా
 ధార స్తంభము భారతాభ్యుదయ సా ♦ ధస్థాయితౌ నిల్చుఁగఁ.
- శా॥ ఐదారేఁడుల చిన్న కుష్టులయినక ♦ హర్యక్షశాబంబుల
 స్థూదస్యప్రకరంబుఁ గూల్చు కులమ ♦ ర్యాదల్ వెలుంగఁ రిపు
 చేదంబుక బొనరించి వారితలలక ♦ జెండాడి చెం డాడుఁదీ!
 యేదీ చూతము మీభుజాబల మహా ♦ హేలా కళా దీధితుల్!
- ఉ॥ తొమ్మిదినూలులేండ్లు ధృతి ♦ తో నెలకొల్పు మతాభిమానభా
 వమ్మును మాతృభక్తి ఫల ♦ పాకము వమ్మగు వైరి నోర్పు నూ
 కమ్మనఁ దక్కువై న; నలు ♦ గావున నిష్ఠర దీక్షఁ బూని శౌ
 ర్య మృఖలంబు చూపి రిపు ♦ లందఱ నొంపరె! క్షీర్తి నింపరే!”
- మ॥ అని విప్రోత్రముఁ డంబుదస్వనముతో ♦ నందండునుక నిల్చియుం
 డిన యవ్వీరుల వంశగౌరవము వ ♦ ర్జింపక శ్రవఃప్రీతిగా
 విని యాద్యంతము నైనయంతయు విజృంభ ♦ భించెక సముద్రంబు పొం
 గినచందమ్మన భూరి వీర రస సం ♦ కీర్ణ ప్రభావమ్మునక.
- ఉ॥ అంతట మానసింహవిభు ♦ నాజ్ఞఁ బరంగులు పెకపిరంగు ల
 త్యంతజవంబు రొద్రమును ♦ దార్కొనఁ ద్రిప్పుచుఁ జెంతనున్న మం

175

176

177

178

obstinate opposition which the arms of Muhammad of Ghazni encountered, was from the prince of Ajmir who forced him to retreat, foiled and disgraced from this celebrated stronghold in his destructive route to Sourashtra.

దెంతయుఁ దొంటికన్న నిపు డిబ్బడి ముబ్బడిగాఁగఁ బ్రేల్పఁ గ
ల్పంత మహాశనిపతతి యట్లవి యాత్మబలంబుఁ గూల్పఁగఁ,

179

గీ॥ హరుని నయనాగ్ని బాడమి దిగంతరములఁ గ్రమ్మ చండాగ్నికణములఁకరణి యవన
పైనిక ముఖాబ్జ నిర్గత యచరీక పటలములు పైన వ్రాలెఁ దు యిది గుండ్లు. 180

—*) రాతోడేజసింహుఁడు విజృంభించి పిరంగుల వైకేగుట. (*—

గీ॥ ఆజానుదీర్ఘ బా యహగళయుగళంబు సమధికోదాత్త ల యక్షణముఁ దెలుప!
నతనుసింహాసనం యైన పక్షము మహారాజనృ పట్టభ యద్రోత వెలార్ప!
నరుణరేఖామనో యూర దీర్ఘనేత్రముల్ సతత లక్ష్మీనివా యసతను బెంప!
దర్శనీయంబైన యతనమూర్తి నవకోటి మన్మథసాందర్య యమహిమ నింప!

గీ॥ సమృతరస మొల్కు మొలకనవ్వలరు మోము శతశరచ్చంద్ర సాభాగ్యసరణి గేరఁ
దన భటుల వీడి హయము ముం యదనకుఁ ద్రిప్పె ధీరలోకైకమాళి యాతేజసింగు.

గీ॥ రణదుర్గ పరమ శౌ యర్థప్రాభవము మెచ్చి పైజల్లు శతపత్ర యపటల మనఁగ
గుహలు మార్మోయంగ యబహుశతఘ్నిక లవిచ్చిన్నధారల నగ్ని యజెఱుగుచుండ
వేదమంగ్రముల దీ యించుచు భూదేవతతి చల్లు మంగళా యక్షుల నడుమఁ
గరములు ముకుళించి యశిర మొకించుక వాల్చి పెండ్లి కొడుకు మ్రొక్కఁవెల్లి నట్లు

గీ॥ గుడియఁ గేడెంబుఁ జేతులఁ యగుదిలపఱచి చిత్రధార నశ్వముఁ బూన్చి యశిరము వంచి
పరమసాహసుడగుచు యబ యర్పతము డిగుచుఁ దేజసింగు పిరంగుల యదెసకు దూఁకె.

మ॥ “నిమిషంబున్ నిను వీడి యుండఁగలమే యనీతోడిదే మాకు లో
క”మటంచున్ దమజన్మమాది దృఢదీ యక్షా భక్తులన్ గొల్పు ను
త్తమరాతోడ్కులవీరు లందఱును మొ యత్తంబై నిజాధీశు పా
దములన్ గొల్పఁగ మెటఁ దూఁకి రరిసం యతానమ్ము చింతింపఁగన్.

183

శా॥ ఆలోకోన్నత శౌర్యసాహస సమ యగ్రాశ్చర్య దృశ్యంబుఁ దా
మాలోకించుచు రెండుపక్షముల వా య“రారా! సురలోగూడ నీ
లీలల్ నేర్తురె! నీసమాను లిలలో యతే” రంచుఁ దద్విక్రమ
శ్రీలన్ బాడిరి తేజసింహునకు “జే! యజే!” యంచుఁ గీర్తించుచున్.

184

—*) రాతోడ్ తేజసింహునకు సలుంబ్రాకృష్ణసింహుఁడు తోడగుట. (*—

శా॥ దూరంబందుననుండి యీకృతులు సం యతోషమ్ముతోఁజూచి “యశా

రా! రాతోణ్ణి! నీబలోద్ధతి ప్రపం ♦ చాతీర! మత్తానిక్
బారం బున్న దె" యంచు మెచ్చుచు సలుం ♦ బ్రాహ్మిని చోండావతుల్
బాదై కొల్వ శతఘ్ని కాతతిపయిక్ ♦ లంఘించె సింహాకృతిక్.

186

మ॥ తనచే గాలుని దండమంతటి గదా ♦ దండంబు సంధించి భీ
మునిచందంబున గొప్పకన్నుగవ ని ♦ ప్పల్ రాల దుగ్ధాంతవృ
త్తిని రోపించుచుఁ దేజసింహుఁడును నాం ♦ దిక్ దీర్చి పుణ్యాహవా
చనముజేసెన శతఘ్ని కాత్రయము పి ♦ చ్చల్ గాఁ బడక్ మోదుచుక్.

186

మ॥ ఖరఖడ్గంబునఁ బోర్చుగీసుభటులక్ ♦ ఖండించుచుక్ ఘోరము
ద్గ్రభాతుంబుల నాశతఘ్నులను వ్ర ♦ క్కల్ చేయుచుక్ లోకసం
హరణోద్యోగపరాయణుండయిన ఛా ♦ లాక్షుక్రియక్ ధీర సు
స్థిరరాద్రోద్ధతిఁ దేజసింహుఁడు చరిం ♦ చెక్ శాత్రవుల్ బెగ్గిలక్.

187

మ॥ సునిశాతస్థిరవీరవిక్రమయతుల్ ♦ చోండావతుల్ వారిప్ర
క్కన రాతోడులు బాహుశక్తి యలరం ♦ గా నా"పహార"యె డా
రిని నిప్పుల్ దిను గోడిపుంజులటు లు ♦ ద్వృత్తిక్ శతఘ్నిచయం
బును వ్రయ్యల్ పడ మోదసాగిరి గదా ♦ భూరిప్రభాతుంబులక్.

188

చ॥ కెరలుచు వ్రాలుచుక్ బుడుత ♦ కీచులఁ గూల్చుచు నాశతఘ్నులక్
జెరచెరలాడి వ్రక్కలుగఁ ♦ జేయుచు దక్షిణ మాదిచేసి యు
త్తరమున కేగు లోకభయ ♦ దప్రతనిష్ఠుఁడు తేజసింహభూ
వరమణి యు త్రరాయన ది ♦ నాకరుఁబోలె వెలింగె న త్రతిక్.

189

సి॥ ఖగరాజు కినిసి ప ♦ న్నగరాజశీర్షముల్ చిదుఃపలై వాఁలంగఁ ♦ జెండినట్లు!
వానకారునఁ గృష్ణి ♦ పలుఁడు గుడ్డలి పట్టి పుట్టలన్నియుఁ దెగఁ ♦ గొట్టినట్లు!
కడురోషమున లోహా ♦ కారుండు మండెడు మూసలన్నియు డుల్ల ♦ నేసినట్లు!

⊙ Among exotic birds there can be hardly one better known by report than the strange majestic and fleet footed creature that scorneth the horse and his rider or one that from the earliest times to the present has been oftener more or less fully described. And an adult male (bird ostrich) will stand nearly 8 feet in height and weigh 300 lb. The great mercantile value of ostrich feathers has led to the formation of the numerous "Ostrich-Farms." In favourable localities and with judicious management these establishments are understood to yield very considerable profit.

"Encyclopædia Britannica."

గీష్మవాతము బిట్టు ♦ కేగి యారామ జపాపుష్పముల రాల్చి ♦ నైచినట్లు!
 గీ॥ దండధర గదాదండ పృ ♦ చండ దీర్ఘ దండమున శతఘ్నీ సము ♦ దాయ పృథుల
 వక్త్రములు వ్రక్కవ్రక్కలై ♦ పడంగ మోడెఁ దేజసింహుండు తూత్రసంధీపుండగుచు
 మ॥ వడిమై నిప్పులయేటు దాటి భువన ♦ వ్రాతుంబుపై నెత్తి వ
 చ్చెడు వైవస్వతుడో యనంగ “బదనూర్ ♦ సింహంబు” రాశోడులె
 ల్లడఁ జుట్టు దనుఁగొల్వఁగా యనన వా ♦ హిన్యగ్రము దాకి యె
 క్కుడు విక్రాంతి భటాళి మస్తముల ను ♦ గ్గు నూడగా దంచినన్; 191
 —*) యవనసేనాపతు లొక్కుమ్మడి రాజపుత్ర సేనలను దాకుట. (*—

గీ॥ ఆరటమంది పై న్యవిభుఁ ♦ దాసపుఖానుడు, రాయసింహు న
 ధ్విారహిమానునిన్ సమర ♦ ముష్కరు నాపహబాజుఖానునిన్
 జేరఁగఁబిల్చి పై న్యములు ♦ చేరిచి నల్వరు గూడి శౌర్యదు
 ర్వాదులు రాజపుత్రకుల ♦ పై దొడరన్ నియమంబుచేయుచున్, 192

మ॥ తనకంఘాణహయంబుఁ ద్రిప్పి సముదా ♦ త్రప్రాధి నాతేజసిం
 గు నెదిర్చెన్; షహబాజుఖాను దవిలెన్ ♦ గ్రోధోద్ధతున్ గృష్ణసిం
 హుని; భేల్వాపతి దూరమందు సకలం ♦ బూహించి యత్యంతభా
 తిని జేరన్ జని రాయసింహవిభుఁ బ ♦ ట్టెన్ సైంహికేయుండన్. 193

మ॥ బదనూర్ సింహము సింహవిక్రమమునన్ ♦ బై వచ్చి ఖడ్గమృతుల్
 చదలన్ బర్వంగ నొక్కమైఁ దగిలె నా ♦ సప్తఖాను; వాడంత బె
 ట్టిదమా కోపముతోడఁ గుంతమును నా ♦ టెన్ దీర్ఘవతుంబుపై;
 నది తుంటల్ పడెఁ తేజసింహవిభు ఘా ♦ రాశిప్రయోగంబునన్. 194

మ॥ త్వరమై సాయుధుఁడౌచు వాడు బదనూర్ ♦ భర్త సమీపించె; నా
 విరుదున్ వీరసాంధివీచికవలెన్ ♦ వీతెంచె నాఖానుపై;
 మెలుపుల్ వోలె గృపాగముల్ దిరిగె; గ్ర ♦ మ్మో వాజిపై వాజి; యా
 పరివేషముల సూర్యచంద్రులవలెన్ ♦ భాసిల్లి రక్షిరువ్వున్. 195

మ॥ కరవాలమ్ములు నాగుపాములవలెన్ ♦ గంతంబులన్ జుట్టె; ని
 ర్వర వ్రేటుల్ మఱి పోటు లిన్నియనుచున్ ♦ రూపింప రాకుండె; భా
 స్వరఖడ్గంబునఁ దేజసింహనృపుఁ డా ♦ సప్తఖాను మోదంగఁ, ద
 త్తురగం బీల్గినఁ, జెట్టుతోడఁ బడు మ ♦ ర్వుండట్లు వాడున్ బడెన్. 196

ఉ॥ ఆరణవీరుఁ డిట్లయిన ♦ నవ్వల నాఁటుచుఁ దేజసింహుఁ డ
బూరహిమానుపైఁ గవినెఁ; ♦ దోడనె వాఁడును దాఁకె, వారిధి
వారిధి దాఁచు నట్టులు; ర ♦ ణంబు క్షణంబున ఘోర మయ్యెఁ; బా
కారి బలానురుల్ పెనఁగు ♦ నట్టులు పోరఁగసాఁగి రివ్వరుఁ.

19

ఉ॥ భూరిభుజాప్రభావగుణ ♦ ముక్ బ్రకటించుచుఁ దేజసింహుఁ డ
బూరహిమాను ఖడ్గరణ ♦ ధూర్వాహశక్తి వెలుంగ, నుగ్రులై
యారణవేది వెల్లెడు మ ♦ హాదహనోగ్రసమగ్రమూర్తులై
పో రొనరించి రివ్వరును ♦ బూర్ణ పరాక్రమ రేఖ యొప్పుఁగఁ.

198

శా॥ బౌరా! నీదగు సాహసం"బని మనం ♦ బందెంచుచు విద్విష
ద్వీరారణ్య దవానలుండు బదనూర్ ♦ పృథ్వీశ్వరుం డశ్వముక్
ప్రేరేపించుచు ముందు దూఁకి తనవై ♦ రిక్ గుఱ్ఱమందుండి దు
ర్వా రేఖంబు మృణాళముక్ గొనిన తే ♦ వక్ గొంచుఁబోయె వడిక్.

199

ఉ॥ సైంధవుఁడో యనంగ బల ♦ సాహసుఁ డాషహబాజుఖాను ద
ర్పాంధుఁడు శ్రోవకడ్డువడ ♦ నాతనిఁ బైకొనెఁ గృష్ణసింహుఁ డా
కంధిని జొచ్చు కుంజరము ♦ కైవడిఁ! దద్బలధాటి వాఁడు వ్రా
లెం ధరపై న దోమయుఁ బ ♦ లెక్ గనుమూసిన యంతలోపలఁ.

200

మ॥ పరమోదారుఁడు రాయసింహవిభు ఖే ♦ ల్వాభ ర్త యా కారవే
శ్వరునిక్ దాఁకెడు సాత్యకిక్ బలెఁ గడుక్ ♦ సంరంభ మేపార సు
గరరంగంబునఁ దాఁకి యాతని భుజా ♦ గర్వమ్ము వమ్మై చనక్
గరవాల్మున వేయ నాతఁ డుఱిక్కెక్ ♦ గాయంబు గాయంబుగాఁ.

201

శా॥ ప్రావృట్కూల పయోధర వ్రతతి తే ♦ వక్ కేగి రాతోడు చోం
దావద్వీరు లరాతిసైన్యపటలాం ♦ తర్భాగముక్ జేరి వీ
రావేశమ్మున వైదివీరతతి నం ♦ దందక్ విదారించుచుక్
ప్రోవుల్ ప్రోవులు పోసి రెల్లెడ సమి ♦ ద్భూమిక్ శిరశ్శ్రేణులఁ.

202

ఉ॥ చండపరాక్రమంబు భుజ ♦ శౌర్యము శోభిలఁ దేజసింహుఁడుక్
ఖాండవముక్ దహించెడు ధ ♦ నంజయుఁ బోలె నరాతియోధులక్
మెండుగ శీర్షముల్ తఱిగి ♦ నేలకుఁ గోలకుఁ దెచ్చినుత నా
భండనసీమ మోగలులు ♦ పచ్చముపాడుగఁ గూలి రెల్లెడఁ.

203

మ॥ పరసేనా బదనూరుభ ర్తయు సలుం ♦ బ్రానేతయున్ జొచ్చి యి
ర్వురు ఖడ్గంబుల కడ్డు తీరనిపని ♦ బుట్టించి రవ్వారి పీ
రరసోద్రేకమునందుఁ జిక్కి యమదం ♦ స్త్రామధ్యమున్ జొచ్చు నా
కరణిన్ వైరులు నూర్లు వేలుగను ద్రుం ♦ గన్ సాగి రవ్వేళలో.

204

ఉ॥ ఓడలు గుంపుగూడుచు మ ♦ హోదధియందలి నీటిమొత్తమున్
దోడనె చించుచున్ జనము ♦ తోఁ జనున ట్లరిసేన జొచ్చి చ
క్కాడుచు వార లిరువురును ♦ నాశ్వికవర్గము గొల్వ సంగర
క్రీడల వ్రేగు చూపి విహ ♦ రించిరి శాత్రవ మధ్యసీమలన్.

205

—*) పృతాపసింహుని ద్వితీయ యుద్ధము. (*—

మ॥ ద్విసహస్రంబు శిశోదియాభటులు సే ♦ వింపన్ బ్రతాపప్రభు
డసమాన స్థిర వీర విక్రమ కళా ♦ వ్యాపార మేవార శ
త్రుసమాహంబుల మీడికి వెడలి గొం ♦ తుల్ గోసి కోరాడి యు
గ్ర సహస్రాంశుడు వోలెఁ దేజము వెలుం ♦ గన్ నిల్చె దుర్వారుడై.

206

మ॥ కడుదట్టంబయి యొప్పు చెట్టడవి చీ ♦ కాకై ధర్మ వ్రాల సం
దశిమై దంతిపరంపరల్ గవియు చం ♦ దంబార, రాణాపృతా
పుండు తద్యోధులు వైరినైనయము ముఖం ♦ బున్ జీల్చి దోర్దర్ప మే
ర్పడఁ దన్నధ్యమునందు దూకి రహితుల్ ♦ పాటంగ నల్లిక్కులన్.

207

శా॥ తోడన్ మల్లును యుద్ధనైపుణకళా ♦ దోస్సారుతా యోధులున్
దోడై కొల్వ. శిశోదియాపృథువరే ♦ ణ్యున్ వీకమై దాకి పో
రాడన్ జూచె; బృతాపసింహవిభుఁ డు ♦ ద్యధాటిఁ దచ్చిర్ప మూఁ
టాడన్ ఖడ్గము నెత్తి మోది యరిమ ♦ ధ్యంబందు దూకె వడిన్.

208

ఉ॥ రోసమునొంది చుట్టును డు ♦ దుష్కులు కొందఱు కొల్వ, లోకసం
త్రాస విశేషశౌర్యబల ♦ దర్పుడు సాగరుఁ డగ్గిసోదరున్
డాసె; బృతాపుఁ డాతని క్షు ♦ ణంబునఁ గిందికిఁ చెచ్చె; నిట్టి భ
స్మాసురు లట్టి యుగ్గినిట ♦ లాక్షుల చెంగట నిల్వ నేర్తురే!

209

శా॥ దూరంబందుఁ దురుష్కయోధులను నూ ♦ క్తుం డోక్కెడన్ జేర్చి "మీ
రి రాణా నెదిరించి కూల్చు"డన వా ♦ రెల్లన్ బ్రతాపేంద్రువై

బాలై దూకిరి; కొండఱ్ఱ దునిమి కో ధి పన్ను ర్రిమై నూక్కునికో
జేర కో బోయి తదీయశీర్షకముఁ జిం ధి చెకో రాజమూర్తాండుఁడుకో.

210

చ॥ జలరుహబాంధవుం డుదయ ధి శైలము నెక్కినఁ దల్పి కాశముల్
నలుచెసలకో వడికో గవియు ధి లాగు ప్రతాపుఁ డరాతిసైన్యసీ
మల మెలఁగో దదీయభట ధి మండలి చుట్టును జుట్టుకొందు మో
గలుభట శీర్షకోటి కడి ధి కండలుగా నిలరాల్చె నయ్యెడకో.

211

సీ॥ అతిపావనంబు హ ధి రావల్లీశైలరాజమున హల్దీఘాటు ధి సవనశాల!
యతులప్రతాప బా ధి హవీర్యభర యశోధనుఁడు తోడరమల్లు ధి దక్షమాని!
యాతని యాజమా ధి న్యమునఁ జేరి మెలంగు రాజపుత్రకులు ని ధి న్నరుల గణము!
వేలకువేలు సే ధి విందు యావనభటుల్ వేలెడు చాడుగు గ ధి డ్దాల ఋషులు!

గీ॥ శూరవరులు శిశోదియా ధి వీరభటులు ప్రమథగణములుగాఁ! బ్రతా ధి ప ప్రభుడు
ప్రళయ ధైరవ విగ్రహ ధి ప్రాభవమున! సరిచమూతతిఁ జొచ్చి చ ధి క్కాడె నపుడు.

మ॥ కటకుంబీరపు రాజపుత్రకుల డా ధి కకో సై పఁగాలేక యా
కొఱప్రాణంబులతోడ నెల్లెడఁ దురు ధి ఘ్నల్ పాఱఁగాఁజొచ్చి! రా
హరిశౌర్యుండు ప్రతాపుఁడుకో యవనసే ధి నాంతంబుఁ బ్రాపించి శం
ఖరవంబుకో బాసరించె భూధరగుహ ధి గర్భంబు లూఁటాడఁగకో.

212

మ॥ ప్రళయాంభోధర గర్జనంబువలెఁ ద ధి ధ్ధానంబు వీజేర న
వ్వల నిల్వంబడు మానసింహవిభు నం ధి బకో యోధులుకో, జెంతనే
పులి గాండ్రించిన దద్దటిల్లి హరిణం ధి బుల్ పాటుచందాన, ది
క్కులకుకో బాఱఁగఁ జొచ్చి; రెంతభయ మొ ధి కో! యాప్రతాపుండునకో.

213

గీ॥ అంతలోఁ బక్కినున్నట్టి ధి యవనసేనఁ జెందుబెండాడి శ్రీకృష్ణ ధి సింహవిభుఁడు
శంఖనాదంబు విని చాల ధి సుభ్రమమున స్వామి యొద్దకు మెటుపట్లువచ్చిమాఁకి.

మ॥ “అకటా! యొంటిగ నిట్లు రాదగునె! దే ధి వా! శత్రుమధ్యం బపా
యకరస్థానము! వైరినైన్యము లసం ధి ఖ్యాకంబుగా నున్నచో
టికి రాఁజెల్లదు! నామ పార్థసముఁ బా ధి టింపుం”డటం చొందుప్ర
క్కకుఁ గల్గెంబును బట్టి యశ్వముఁ దొలం ధి గకో ద్రిప్పెఁ గార్యజ్ఞుడై.

216

చ॥ పువ్వు వికసించినట్లు మొగ ధి ముకో జిటున వ్వలరింపఁగాఁ బ్రతా
పవిభుఁడు “తండ్రి! వీరున క ధి పాయము లేని స్థలంబులున్నె! యా

హవ మిది; వెన్మజూడఁ దగ" ♦ దంచన నంతటఁ దేజసింహుఁ డా
యవనులసేనఁ జంచుకొని ♦ యక్కడకుఁ జనుదెంచె సూటిగఁ.

217

చ॥ ఒక్కయెడఁ గృష్ణసింహుఁడు మ ♦ తొక్కయెడఁ బదనూరుభర్తఁడై
తకము ఖలీనముఁ గొని ప్ర ♦ తాపుని జేర్చిరి తొంటిచోట; దా
ని కపల రెండునై న్యములు ♦ నిగియు నేలయు రాయునట్టి పో
లిక, నతిరొద్రధాటిఁ దవి ♦ లె రణశౌర్య విజృంభణంబునఁ.

218

—*) యవనుల వారణబలముతో రాజపుత్రులకైన యుద్ధము. (*—

స॥ స్థావరత్వము మాని ♦ జంగమత్వముఁ దాల్చు నంజనాచల సమూ ♦ హము లనంగ!
మొగలాయి వాహినీ ♦ వ్యోమసేనుఁ జరించు నీలకాదంబినీ ♦ నివహ మనంగ!
దళముగా మొలిచి వి ♦ చ్చలవిడిఁ బెఱుగు నుజ్జాల తమాల సు ♦ తాన మనంగ!
మొగలు నదీజలం ♦ బులు తగ్గ వెలిదోచు విపులగంఢోపల ♦ వితతియనంగ!
గ॥ యవనసైన్యోత్తర దిశా ము ♦ భాగ్రసేమ నిలిచి ఘోకారముల నిగి ♦ నేలఁ గలిపి
కరిఘటాకోటి కాటుచీ ♦ కటుల దాటి యరితతులఁ దాఁక వెడలె! భయానకముగ.

స॥ కడుఁబడనై యున్న ♦ గన్నెరాకమ్మలఁ దలలలో మెదడు బ్ర ♦ వ్దలుగఁగోసి!
బలమైన కత్తివా ♦ తి లకోరులు నిగుడ్చి దీర్ఘదంతంబులఁ ♦ ద్రెళ్ళవేసి!
నిశితధారల నొప్పు ♦ నెలవంకకోలల శోభిల్లివృంతములు రా ♦ సులుగఁబోసి!
వాఁడిమి గల పాత ♦ వాఁటియలుంగులఁ దుండముల్ మిగులఁ దు ♦ త్రుమురుచేసి!

గ॥ పలురకంబుల నంపదె ♦ బృటువాన గురిసి కుంభస్థలంబులు ♦ గూలఁదోసి!
శరములను 'జత్తజల్లు'గాఁ ♦ బరపి భీమచాందు భటులు గూల్చిరి దంతిసంతతులను.

క॥ బలవంతులైన భిల్లుల యలుగులు మెయి నిండ నాటి ♦ యావనగజముల్
వెలిఁగె నొడలెల్ల ముండులు పులకెత్తిన యేనుపంది ♦ మూఁక లనంగఁ.

221

ఉ॥ బిట్టగ మావటీండు గజ ♦ బృందములఁ నిశితాంకుశంబులఁ
నెట్టుచుఁ బూన్చి రదిగి; కవి ♦ నెమ్మది నెక్కఁగసాఁగె ఘోకృతుల్
పెట్టుచు; మోగలుల్ కరుల ♦ వీపుననుండి తుపాకిగుండలతోఁ
గొట్టిరి; వాని డాకలకుఁ ♦ గొందఱు భిల్లులు కూల్చి రయ్యెడఁ.

222

ఉ॥ దట్టముగాఁగ మూఁగి బల ♦ దర్పులు భిల్లులు ప్రిసముల్ గదా
పట్టిన భిండివాల కర ♦ వాలతతుల్ గొని తుండముల్ తెగఁ

గొట్టినఁ గుంజరోత్కరము ♦ కొండలు గూలినయట్లు బిట్టు గీ
పెట్టుచు నేలపై నొడఁగె ♦ బెంటలు పెంటలు గాఁగ నత్తటికె.

220

—*) భీమచాందు యుద్ధము. (*—

సీ॥ వామబాహువు నంటి ♦ వజ్రలు చాపము, మహారాజరాజ దీర్ఘహా ♦ రంబుగాఁగఁ
గడలెల్ల దుర్నిరీ ♦ క్షద్యుతుల్ వెదచల్లు శూలంబు ముమ్మెన ♦ వాలుగాఁగఁ!
హస్తాగ్రమున దక్షి ♦ కావరశంఖ మయ్యంబుజాసను కపా ♦ లంబుగాఁగఁ!
గడియయైనను దన్ను ♦ విడక కొల్పెడు భిల్లతతులెల్ల బ్రమథసం ♦ తతులుగాఁగఁ!
గీ॥ నప్పు డబ్బూర్నబీ తెచ్చు ♦ హస్తదైత్యు భిల్లపశుపతి గదనైత్తి ♦ పిప్పిసేయ
గాయపడి చెందిరవుఁగొండ ♦ కరణి నదియుఁ గాల్లు పైకెత్తి పిల్లేరు ♦ గంతునైచె.

ఉ॥ భండనభీముఁ డాశబర ♦ పంశ్యశిఖామణి భీమచాందు దో
ర్లండ గదాభిఘాతముల ♦ దంతిసమూహము కుంభగోళముల్
మెండుగఁ జీల్చివైచుచు వె ♦ లింగెను గండశిలావ్రజంబులక
బిండిగఁ గొట్టుచుండు నొక ♦ పెద్ద యయోమయ యంత్రోమోయనక.

221

క॥ బరువయిన గదను దాలించి యరవరలై పడఁగమోద, ♦ నాద్విరదము లే
కరదములై యాపిమ్మట నరదములై కూలె నంగ ♦ లార్పఁగ యవనుల్.

222

మ॥ విబుధేంద్రుండు పవిప్రయోగముల ను ♦ ర్వీధింబులకభోలె ని
స్పబడెఁ ద్రిప్పుచు వేయియిచ్చు యవనసే ♦ నాలక్ష్మి సింగారపు
గబరీభారముఁ గోసివైచెనొ యనం ♦ గా! దంతిసంతానముక
శబరస్వామి హరించె దోర్బలకళా ♦ సంరంభ మేపారఁగక.

223

—*) బుడుతకీచులు పిరంగులను బ్రేల్చుట. (*—

సీ॥ యావన నైశ్య దు ♦ ధాభిఁ ద్రచ్చినఁ బుట్టు కాలకూటానల ♦ జ్వాలనఁగఁ!
దురకదండను చిల్వ ♦ దొర ఫణంబులఁ దోచు మాణిక్యపటలసం ♦ పదలనంగ!
కదనానిలమున మో ♦ గలు సరస్సుననుండి రాలెడు శతపత్ర ♦ రాజయనఁగ!
బహుళ శతఘ్నిప్ర ♦ వాళవల్లుల జాటు గుమ్మరైన ఫగడాల ♦ గుత్తులనఁగఁ!

గీ॥ బరగి తాళ బింబ కపిత్థ ♦ ఫలసమాన నీల భయద తప్తాయన ♦ గోళతతులు
బహుబృహన్నాళికాస్రముల్ ♦ పటఁగఁజేసి బుడుతకీచులు నడిపి ర ♦ బృరముదోచు

- సీ॥ మొగలాయి పై న్య జీ ♦ మూతగర్భమునుండి వెలిజాలు పిడుగుల ♦ పిండనంగ!
యావనసుభట బా ♦ హాపృతాపమహస్నికడ లేచు నంగార ♦ కణములనంగ!
రణదుగ్ధ యురిమి నే ♦ తృముల రాధృము గృక్క బాడమిన గొప్ప నిఃప్వకలనంగ!
మృత్యుదేవత కోప ♦ మెత్తి తూరుపుపట్ట దోతెంచు కొరవుల ♦ తులలనంగ!
- గీ॥ నల్లా నేరెడుపండ్లంత ♦ లగుచు యవన భటతతులనుండి వెడలు తు ♦ పాకిగుండ్లు
రాలె నీలోత్పలచ్చాయ ♦ రాజపుత్ర పై నికులకుఁ గడ్డావతం ♦ సంబులగుచు. 229
- క॥ వడివడి నవి తొడరుచుఁ పై బడినక దడబడియు డీలు ♦ పడి యిడిగిలక
బడి యెత్తువడి బడల్ పడి బుడివడి కడుఁజెడియె రాజ ♦ పుత్రుల సేనల్. 230
- క॥ పనుగురు పదునేనుగు రిర్వదిగురు నలువదిగురు నలు ♦ వదిగురు మఱి తొ
బదిగురు నూర్గురు సుభటులు తుదముట్టిరి వేడిగుండ్ల ♦ తోరపు జడికి. 231

—*) ఖండేరావు యుద్ధము. (*—

- శా॥ చండాగ్నేయ కరాళగోళములు వ ♦ గ్నంబట్లు వీశేర, బృ
హ్మాండంబంతయుఁ బిండిసేయఁగల ధై ♦ ర్యాహర్యులు, సుతయు
గుండెల్ నిల్వక కుంగు కప్పదశ, న ♦ తుదృపభావాధ్యుడై
ఖండేరావు నిజాప్రయోధు లలరం ♦ గా నశ్వయు ద్విప్పుమక, 232
- క॥ పుష్పసమయావసరమునఁ బుష్పంధయసేన గొలువఁ ♦ బుష్పరథముపై
బుష్పాస్త్రమృగలఁ జమ్మెడు పుష్పశరునిమాడ్కి నపుడు ♦ ముందుకుఁ గదిలెక. 233
- చ॥ వెనుక నె రాజపుత్రకుల ♦ వృద్ధపితామహుడైన భానుసి
గు నడిచె; శ్యామసింహుడను ♦ గొండవిధంబున వారివెంబడిక
జనియెను; రామచంద్రనృప ♦ సత్తముఁ డట్టులె చేరె; ధేలవా
రనృపతి వచ్చి దూఁకెను; జో ♦ రంబడి రయ్యెడఁ జోహణప్రభుల్. 234
- ఉ॥ అందఱు ప్రక్కప్రక్కలకు ♦ నా రణరంగమునక శతశ్శిక్తా
బృందము లున్నచోటు విడి ♦ యేగి తుపాకులవారిఁ జేరి యి
దిందిరరాజమాడ్కిఁ బర ♦ తెంచి కలంచెడి గుండ్ల కోర్పి వా
రిం దెగవేయసాఁగి! రర ♦ రే! యల వీరుల శౌర్య మెట్టిదో! 235
- మ॥ మురువొ కస్తురి వానలు గురియ నా ♦ పుల్ చుట్టునుండక వధూ
వరు లూరేగెడు నట్టి మాడ్కిని బ్రతా ♦ పస్వామి సామంతభూ

వరనైన్యంబు తుపాకిగుండను సహిం ♦ వక్షగల్గి యానాటి సంగర
వైవాహిక మండపంబున వెలుం ♦ గజ్జోచ్చె గేళిగతి.

236

మ॥ “యమునశంబులఁ బుట్టియుండవలె! లే ♦ దా యిట్టి బాహుప్రతా
పము ధైర్యంబు మనుష్యమాత్రుల కెల ♦ ర్పణ సాధ్యమే!” యంచు ఖా
సిముఖానాది సమస్తయోధులును యో ♦ జంపణ మొదల్పెట్టి నై
న్యము లన్నింటిని జేర్చి రొక్కెడ విప ♦ ఠ్ఠాసీకముగ్ దాఁకగజ్జ.

237

మ॥ నలిగె హైందవనైన్యధాటికినిఁ బ్రా ♦ వ్హంబందుఁ దారుష్కసే
నలు; నాహైందవసేన డస్సె నపరా ♦ వ్హంబందుఁ దారుష్కసే
నల నాభాగ్నుల; కట్టిచో నుభయపై ♦ న్యంబుల్ రణోన్మాద మ
గ్గలమై యొండొరు మీఱఁ బోరు సలుపం ♦ గాఁ బూను టాశ్చర్యమే!

238

సీ॥ శూరాగ్రయాయీ ఖం ♦ జేరావు యవనుల నఱికి మొక్కలనట్లు ♦ నఱికివైచె;
భానుసింహునిధాటిఁ ♦ బరసేన శిశిరంబునం దాకు రాలెడు ♦ నట్లు రాలె;
సింహశౌర్యుడు శ్యామ ♦ సింహభూభృన్మణి చెట్టుకొక్కడు పాఱఁ ♦ జేసె రిపుల;
నరిరాజసమవర్తి - యగు మనస్సింహుండు విమలనైన్యము పీన్మ ♦ పెంటచేసె;

గీ॥ మహితయశులు మదన- ♦ మాధవ తుల్యులు ధైర్యరతులు సమర ♦ శౌర్యఘనులు
వెలగపండ్లువోలె ♦ జేడ్ల-కొటేరియా నృపులు రాల్చి రపుడు ♦ రిపుల తలలు. 239

సీ॥ పృత్యేక భయదార ♦ వములు శోభిలు రాజపుత్రాశ్వ హేమా స ♦ మూహరుతము!
లహితుల గుండియ ♦ లవియ రేగేడు యోధసముదాయ సింహగ ♦ ర్హాస్యనంబు!
పరిపుష్ట తోరుష్క ♦ భటకపాలములు కత్తులు లాఁకి పగులు ను ♦ ధ్వరరవంబు!
రాజపుత్రుల చమూ ♦ రాజ హస్తాంభోజ భాస్వన్మహాశంఖ ♦ నిస్వనములు!

గీ॥ భటసమూహాట్టహాస శుం ♦ భన్నినాద మఖిలదిశలను బగిలించి ♦ యడలు గూర్చ
నతిభయము నొంది మానసింహప్రభుండు ‘పద పదం’ డని తనమూల ♦ బలము నడిపె.

—*) భానుసింహ - వీరబలుల యుద్ధము. (*—

ఉ॥ వాడినచేనిపైఁ బడెడు ♦ వర్షము నట్టులు మానసింహుండు
దోడయి వచ్చినంత యవ ♦ నుల్ ధృతితోఁ జెలరేగి మూపులు
మూడయి పొంగ, వీరరస ♦ పూర్ణుండు వీరబలుండు యోధుల
గూడి యెదిర్చె నయ్యహిత ♦ కుంజరసింహము భానుసింహము.

241

మ॥ కరవాలంబులు కన్నుగోనలు స్ఫులిం ♦ గశేణి నల్లిక్కులన్
బరహన్ భీషణచంద్రహాసరుచు ల ♦ భ్రంబగటి వర్తిప ని
ర్వరు గంధర్వములన్ విచిత్రగతులన్ ♦ బోనిచ్చుచున్ దాడి సా
గరమున్ జేసిరి బాహుశౌర్యము సమ ♦ గ్రప్రాధి దీపింపఁగన్. 242

మ॥ తన గర్జారవధాటికేన్ దెసలు బ్ర ♦ ద్దల్ బ్రద్దలై పోవ, నూ
తన సంరంభ విజృంభణంబున నమి ♦ త్రశేణి భీతిల్లఁగా
వెనుకన్ జూడక భానుసింహుడు రణో ♦ ర్విన్ శాత్రవున్ దాడి, యా
తని యశ్వంబు గళంబునున్ దటిగె ను ♦ దృభృష్టధారాహతిన్. 243

ఉ॥ వీరబలుండు వ్రాలి రణ ♦ వీధి మఱొండు హయంబు నెక్కి 'రా
రో! రణవీరులార!' యని ♦ యోధులఁ బిల్వ నరాతివీర సం
హారపరాయణుల్ సుభటు ♦ లట్టులె దూడిరి; భానుసింహుడా
త్రీరమణుడు వారి నెది ♦ రించె నొకండె పరాక్రమమ్మునన్. 244

క॥ కమలసరోవరమున ద్వీరదము విహరించిన పిథానఁ ♦ దనివి సనక వి
క్రమరాశి భానుసింహుడు సమయించె దురుష్కభటుల ♦ సమరతలమునన్. 245

చ॥ అదిఁగని మానసింహవిభుఁ ♦ డంబరు వీరుల 'భానుసింహుపైఁ
గదిసి రణంబుసేయుఁ' డని ♦ కట్టడసేయఁగ నట్టహాసముల్
పొదలఁగ వారు పైఁబడిరి; ♦ భూరిభుజాబలచేఖ యొప్పఁగాఁ
గదనము చేయఁసాగె లయ ♦ కాలయముండన నాతఁ డుగ్రుండై. 246

ఉ॥ క్రూరతురుష్కవీరుఁ డొక ♦ రుం డతనిన్ దరిఁజేరఁ బోయి దు
ర్వారకృపాణ మెత్తి తల ♦ వ్రక్కలుగాఁ బడ మోద, రక్తముల్
వాఱఁగ భానుసింహుడును ♦ వ్రాలె ధరిత్రీఁ; దదీయవాజి య
వీర్వరుపై న నిల్చె నరి ♦ వీరులు పైఁబడకుండఁ గాచుచున్. 247

ఉ॥ అంతట శ్యామసింహుడు ర ♦ యమ్మున నచ్చటి కేగుచెంచి జం
భాంతకు నోటువుచ్చి విమ ♦ లామృతభాండముఁ గొన్న యాగరు
త్సంతుడు పోలె, వీరబలు ♦ దర్ప మడంచుచు, భానుసింహు సే
నాంతరమందునుండి కొని ♦ యవ్వలి కేఁగె సురక్షితమ్ముగన్. 248

చ॥ "పడెఁ బడె భానుసింహుఁ!" డను ♦ వార్త దవోనలమో యనంగ నె
ల్లెడలను నాక్రమింప విని ♦ యీనిన బెబ్బలిమాడ్కి, రామచం

ద్రుఁడు, జయమల్లునైన్యముల † తో నొనరించు రణంబు వీడుచున్
వడివడి వచ్చె వీరబలు † పై గిరిపైఁబడు వజ్రమో యనన్.

249

—*) రామచంద్రుడేవుని ద్వితీయ యుద్ధము. (*—

ఉ॥ కైటభవైత్యుపై నడచు † కంజదళాయతనేత్రుఁడో యనన్
నూటిగ రామచంద్రునప † సోముఁడు మోగలువీరయోధులన్
దాటుచు వచ్చి, వీరబలుఁ † దాకి తదీయభటాళిఁ జేతులన్
దీట యడంగఁ గంతములు † ద్రెంచి యనేకులఁ గూల్చె నత్రతీన్.

250

శా॥ గుల్లల్ గుల్లులు గాఁగఁ గొందఱును, ను † గ్గున్ నూకఁగాఁ గొందఱన్
ద్రెళ్లన్ జేయును, రామచంద్రుఁడును ద్వా † ర్విరుల్ విజృంభించు ను
ద్యస్తీలల్ గని మానసింహవిభుఁడున్ † దౌదవ్వలందున్న య
బుల్లఱునునిఁ బిల్చి వారిపయికిన్ † బూన్చెన్ మహాగ్రాజకిన్.

251

శా॥ ధీరోదాత్తుఁడు రామచంద్రుఁడును సం † దీప్తానలహ్వలయై
తేరుష్కాటవి భస్మసాత్కృతముగా † దర్పించి చెండాడి, యా
శ్రీరామప్రభుఁ డస్త్రధార నసుర † శ్రేణీశిరశ్శ్రేణిలన్
నూఱుల్ నూఱులు రాల్చునట్లు రణము † దున్రాల్చె మస్తంబులన్.

252

చ॥ అలయక రామచంద్రపతి † యావనసేనల గీటడంచి, చే
తులకసిపోవఁ బోరి బల † ధుర్యుని వీరబలేంద్రుఁ దాకి, మం
ట లుమియు ఖడ్గరాజము బె † డంగుగఁ ద్రిప్పుచు, దచ్చిరంబు వ్ర
క్కలుగను మోదె! వాఁడు పడఁ † గన్ భటులున్ గొని పోయి రవ్వలన్.

253

మ॥ పొగవోలెన్ దగఁ బాఠి యాన్యపతి య † బుల్లఱచమూనాయకున్
దగిలెన్; వాఁడు పరాక్రమించి, నడగొం † డన్బోలె వచ్చెన్; మహా
రగమున్ దాన్మృదువోలె బట్టి యిలపై † రాల్చంగఁ, దత్సేనయున్
మొగవిచ్చెన్ గను విచ్చి యంబరువిభుం † డున్ గాంచి శోకింపగన్.

254

శా॥ గాసిన్ బెంచుచు రామచంద్రుఁడు తురు † షుగ్రశ్రేణి ఖండించుచో
ఖాసింఖాను పదాఱుమందిభటు లం † గశ్రేణి రక్షింప యు
ద్ధానక్తు డయి యాతనిన్ దొడరి యు † ద్యద్ధాటిమి ఖడ్గమున్
వేసెన్; భూపతి దాని రాల్చె నవనిన్ † నిస్త్రిశధారాహతిన్.

255

తి డి॥ ఆపదునేడుమంది యొక్కఁ డై పయినం బడి; రంత దోర్బలా
టోపముమై నెదిర్చుచుఁ గ డి డుం గడు డస్సియు రామచంద్రభా
త్రీపతియుఁ దురుష్కభటు డెబ్బ గళంబున సోఁకి క్రిందుమీ
దై పడి కూలెఁ; గల్పకమ డి హావనిజాతము కూలు చాడ్చునన్.

256

—*) శ్యామసింహాదుల యుద్ధము. (*—

శా॥ ధూలావీరుల శ్యామసింహుడు తురు డి మ్మశ్రేణిపైఁ బూన్చి దా
నాలంబుఁ బానరించి రక్తతతు లే డి తై పార్చెఁ; దద్ధాటికిఁ
రాలెఁ మ స్తము లెల్లడఁ; లయసమీ డి రమ్మల్ విజృంభింపఁగాఁ
దాశీపకవ్యఫలంబులుఁ ధరణి మీఁ డి దఁక రాలు చందంబునన్.

257

మ॥ పరుసాకారులు, యామ్యకింకరుల తే డి వఁక వెల్లు, నాచోహణుల్
సరసఁ గొల్పఁ గొటేరియావిభుడు, బే డి డ్లాభ ర్తయుఁ, యావనో
త్కరముల్ భీతిలి న్నాల్గువైపులఁ జనం డి గా, సంగరక్షోణి శౌ
ర్యరసోన్మాదముతోడఁ బోరిరి మృగేం డి ద్రారావముఁ జేయుచున్.

258

శా॥ ఆటోపమ్మున రామచంద్రసుతుఁ డా డి వ్యాఘ్రంబువోలెఁ నిరా
ఘాటప్రక్రియ వై రిపై న్యమృగసం డి ఘాతంబుపై వ్రాలెఁ; ద
ద్ధాటికిఁ పై పఁగలేక తుత్తుమురుగాఁ డి దందోపతండంబుగా
రోటఁ బెట్టి సడించుమాడ్కి యవసేం డి ద్రుల్ స్రుక్కి రవ్వేళలో.

259

చ॥ జలధితరంగమాలికల డి చాడ్చున యావనసేన పై బెడెఁ;
జలమున రామచంద్రన్మప డి సత్తముసూనుడు శేషనాగ మ
య్యెలుకలపిండుపై బెడెడు డి సేపున వ్రాలుచుఁ బోరుచుఁ దురు
ష్కుల తల లేరివైచె, సుమ డి గుచ్చము లల్లన గిల్లుకై వడిన్.

260

తి The exiled prince of Gwalior Ramsah, his son Khandi Rao' with three hundred and fifty of his brave Tuar clan, (paid the debt of gratitude with their lives. Since their expulsion by Baber, they had found sanctuary in Mewar whose princes diminished their feeble revenues to maintain inviolable the rights of hospitality. 800 Rupees or £ 100 daily, is the sum recorded for the support of this prince.

"Annals of Mewar."

మ॥ అతఁడు రెండవభైరవుం డనఁగ బా ♦ హాటోపసాహంక్రియా
రతి నుప్పొగుచు పీఠవిక్రమవిహా ♦ రమ్మల్ పొనర్ప దురు
మృతతుల్ మ్రగ్గెను; మృత్యుదేవతయు నా ♦ ల్కాజాచెనో నా రణ
క్షీతియెల్ల భటశూన్యమాచుఁ గనుపిం ♦ చెన్ వాని నల్లిక్కులన్.

201

కా॥ “అండ జేరఁగ నీడు! తుత్తమురుసే ♦ యన్ జొచ్చె మమ్మెల్ల! నీ
ఖండేరావు యముండా! రుద్రుడా! మమున్ ♦ గాపాడి రక్షింపఁగా
రం” డంచున్ యవనుల్ చమూఢతుల మొ ♦ ఱ్టల్వెట్టి ప్రార్థింప, ను
గ్రుండై యాజయమల్లు దూఁకె! ‘భయమున్ ♦ గోల్పోవు’ డం చార్చుచున్.

202

కా॥ చండాటోప మెలర్ప నయ్యెడ భౌరా ♦ సావీరులన్ వచ్చి యా
ఖండేరాయనిఁ దాడి; రాతఁడు భుజా ♦ గర్వంబుమై మార్కొనెన్;
బెండై శౌర్యము, కొంద తేఁగిరి రణో ♦ ర్వివీడుచున్; గొంద అ
ద్దండస్ఫూర్తి నెదిర్చి, రప్పరశు కుం ♦ తశ్రేణులన్ గ్రుమ్ముచున్.

203

చ॥ తడయక రామచంద్రవసు ♦ ధాపతిసూనుఁ డవక్రవిక్రమా
ధ్యుఁ డయి రణంబు సేయ, నొక ♦ యోధుండు ఖడ్గము నెత్తి వేయఁగాఁ
గుడిభుజ మట్టె ప్రీతి బెడఁ ♦ గుం గరవాలము ధాత్రి డుల్లినన్
బొడువుఁ డటంచు వైరు లుర ♦ మున్ బడఁ గ్రుమ్మిరి కుంతసంతతిన్.

204

—౧౧) ఖండేరావు రణరంగమునఁ గూలుట. (౧౧—

సీ॥ గగనహర్త్యాగ్రభా ♦ గమున నిల్చుట మాని, యిలఁ జేరు చంద్రమః ♦ కళ యనంగఁ
గ్రాంచభేదనము గా ♦ వించి విశ్రాంతిఁ గూర్చుండెడు పాణ్డూతు ♦ రుం డనంగఁ
గ్రతువైరి ఫాలనే ♦ త్రజ్వాలలకు సొమ్మసిల్లి కూలెడు మన ♦ సిజుఁ డనంగఁ!
గల్పాంతపవనసం ♦ ఘర్షణంబున కోర్వ కిల వ్రాలు హెమాద్రి ♦ శృంగ మనఁగ!

గీ॥ నభ్రముననుండి తనదు పు ♦ ణ్యంబుఁ దప్పి నూటి తెగిపడ్డ చక్కనిఁచుక్క యనఁగఁ
దనువుఁ దాల్చిన భువనసాం ♦ దర్య ధనము బవరమందు ఖండేరాయఁ ♦ డవనిఁ గూ

మ॥ వనరాశిన్ జొరఁ బాటు వాహినులలుల్ ♦ బారై మనస్సింహుఁ డా
తనితోమ్మండ్రు సహోదరుల్ యవనమ ♦ ధ్యంబును బోరాడఁ జొ
చ్చిన ఝాలాసుభటండుల్ భటశిర ♦ శ్చేదంబు సేయన్, విప
క్షునికాయంబులు దిగ్భ్రమన్ దవిలి వె ♦ న్కన్ జూడఁగా సాగినన్,

205

1 గ్వాలియరీశులు దెగిరి; † వ్రాలెను నేలను భానుసింహుఁ; డి
వేళ్ళ జయంబు తప్ప; దొక † పెట్టన వైరులఁ దాఁకి కూల్చుటల్
మేలని మానసింగు నియ † మించె; దురుష్కులు దిక్కులెల్ల గ
గ్గోలుపడంగ నార్చి రిపు † కోటులఁ దాఁకి రవార్యశౌర్యులై. 267

2 భయద యావనవీర † భటు లారభటులతోఁ బ్రళయకాలపయోద † పటలిమాడ్కిఁ
జెలఁచేగి నాల్గుది † కులఁ గ్రమ్మ, దావాన్ని యలమిన మృగములు † కలఁగినట్లు,
లగ్నివర్షించు గ్రీ † హృతపోద్ధతికిఁ బుష్పనంబు తలవాల్చి † వాడినట్లు,
వారాశి యుప్పొంగి † మేరమీఱఁగ, నదీ తోయపూరం బెక † దొట్టినట్లు,
3 రాజపుత్రులు పటుపరా † క్రమసమగ్ర మూర్తులై పోరుచున్నను † మొగలువీర
భటులసంఖ్య హెచ్చుట నో † ర్వంగలేక బరువుపడిరి కొండలు పైన † వ్రాలి నట్లు.

—*) చంద్రభట్టారకుఁడు యవనులపైఁ గవియుట. (*—

4 అరు లాత్రీయబలంబు నొంపఁ, గవిలో † కైకాగ్రగణ్యంబు స
ద్గురుఁడు విప్రుఁడు చాందుభట్టు కర ము † గ్రుండై రణోన్మాద వి
స్ఫురితుండై గజరాజవాహముఁ, గలం † బుగైతము వీచుచుఁ,
గరవాలంబు ధరించి దూఁకెఁ బ్రతిప † డుచ్చేదము జేయఁగఁ. 269

5 అనిలజవంబునక విటుగు † సభ్రము లట్టులు, శ్వేనధాటికిఁ
మెనుకకుఁ బోవు నవ్విహగ † బృందము నట్లులు, వేటకాని ద
ర్శనమన నోడి పర్విడెడు † సత్యము లట్టులు, చాందుభట్టు ఘో
ర నిబిడధాటి బెండువడి † మ్రగ్గిరి మోగలు యుద్ధవీరులుఁ. 270

6 కడదాఁకఁగనిన భ † గ్న పాసనివహంబు! ఖండితాలంకార † మండనంబు!
నసమన్వితోరు ప † దార్థసంఘాతంబు! స్థలిత వ్యవస్థాక † గణయుతంబు!
దుష్ప్రియాశ్మత శబ్ద † దోషభూయిష్టంబు! నపరాసహిష్టు వా † క్వాన్వితంబు!
నధిక విసౌధియు! † నపగణ నియతియు! నగణమాన గురు ల † ఘ్నంతరంబు!

7 నపగత రసావకాశంబు! † సత్యనన్వయక్రమముగాఁగ, యవనపై † న్యంబునెల్ల
సరసకవిలోకపతియయ్యుఁ † జంద్రభట్టు కుకవికావ్యంబుబోలె నె † కొనఁగఁ జేసె.

8 “పిడుగుంబాటున పైన్యగర్భమున నా † వేళించె నీతుడు; చం
పుఁడు పోనీకుఁ” డటంచు నొండురులు గుం † పుల్ గుంపులై వ్రేలు మో

పెండు సందీయక చుట్టు మూఁగిరి మొగల్ ♦ వీరుల్ తదధ్యక్షు! ల
య్యెడ దేవాసురయుద్ధమట్లు సమరం ♦ బేసారె నత్తుగ్రమై.

272

సీ॥ చంద్రహాసం బెత్తి ♦ జయమల్లు కేడెంబు శీర్షకంబును జించి ♦ చెండి వైవ!
రాయశీలుఁడు సుప ♦ ర్ణప్రాభవుం డాచుఁ గలవాలఫణిని ప్ర ♦ క్కలుగఁ జేయ!
సింహశౌర్యుండు ఖా ♦ సింఖాను మున్నుచ్చు పరతెంచి యున్నతా ♦ శ్వంబు నఱుక!
బులివంటిప్రోడ య ♦ బూల్లచమూపతి నెత్తివై ఖడ్గంబు ♦ నెత్తివేయ!
గీ॥ రాజపుత్రతాధిక ♦ గ్రంథకర్త చంద్రభట్టారకుఁడు యశ ♦ సాంద్రమూర్తి
తల పగిలి యశ్వముననుండి ♦ తెలివి తప్పి ముందునకు సోలి ధరవ్రాలి ♦ మూర్ఛమునిగి.

చ॥ ఎవని పదాంబుజాతము ల ♦ హీన నృపాలవరేణ్యసేవ్య మా
కవి ధర వ్రాలినన్ మెఱుపు ♦ గ్రక్క-న వీచినయట్లు ధేలవా
రవిభుఁడు వచ్చి దూఁకి కరి ♦ రాజ మృణాళముఁబోలె నెత్తి యా
హవతలమందునుండి వడి ♦ నవ్వలఁ జేరిచె నశ్రమంబుగన్.

274

మ॥ 'కవి నిర్యాణమునొందె; మమ్ము నెమరం ♦ గా లేఁ డొరుం'డంచు న
య్యవనుల్ పొంగుచుఁ గేక లార్పులును జే ♦ యన్, దన్నహానాదముల్
దివి మ్రోయంగఁ బ్రతాపభూవిభుఁడు త ♦ తేనాధిపుల్ నెమ్మనం
బవియన్ శోకము నొంది కుందిరి దురం ♦ తాయాసభారమ్ముగన్.

275

—*) రాజోడ్ తేజసింహుని మూడవ యుద్ధము. (*—

సీ॥ సాగరాంతర నివా ♦ సము మాని ధరణికిఁ బరతెంచు బాడబ ♦ వహ్ని యనఁగ!
నాప్రతాపేశ్వరుం ♦ డను గజాసురవైరి ఫాలనేత్రానల ♦ జ్వాల యనఁగ!
సచరాచరప్రపం ♦ చముఁ గూల్చుఁ బరతెంచు ప్రళయకాలపరేత ♦ రా జనంగ!
యవనసేనారణ్య ♦ మలమి భస్మము చేయఁ దవలెడు నిర్ధామ ♦ దహనుఁ డనఁగ!
గీ॥ ధరకు దిగి వచ్చు చండమా ♦ ర్రాండుఁ డనఁగ! వైరిగిరికోటిపై వ్రాలు ♦ వజ్రమనఁగ!
భూతలంబు నిర్భవనంబు ♦ చేతు ననుచుఁ దేజసిగు హయంబును ♦ ద్రిప్పి కదలె.

మ॥ తనరాజోడులు రెండువేల్ భటులు చెు ♦ తన్ గొల్వఁగా సింహగ
ర్జనమున్ జేసి యజాండకర్పరము పి ♦ చ్చల్ గాఁ బడన్ దూఁకఁ, ద
క్షిణియున్ మృత్యువు నట్టహాసమటు శ్రో ♦ త్రద్యంద్యమున్ జీల్చి 'ని
డెను సూతేన్ ద్ల'ని ప్రీత మోగలుల గుం ♦ డెల్ తేజసిహుగనన్.

277

ఉ॥ మారట రుదుక్రై యతః డ ♦ మందపరాక్రమరేఖ యొప్పు గొ
క్కారుమెఱుంగువోలె దుర ♦ గంబు రణాంగణమందుఁ ద్రిప్పి ను
ర్వారజవంబునక దలల ♦ పై నడిపించి తురుష్కులోక సం
హార మొనర్పఁగాఁ దొడఁగె ♦ నచ్చటి యందఱ కన్నిరూపులై . 278

మ॥ కృతసర్వాహవసాధనాధ్యము రణో ♦ ర్విఁ దేజసింహస్నిప
ర్వత ముప్పొంగుచుఁ దన్మహానలము ప ♦ ర్వఁ దప్పుకో లేసి దు
ష్ఠితిఁ దొరుమ్మ చమూమహాననము భ ♦ స్త్రీభూతమై చుట్టునక
క్షీతిపై రాలెను గుప్ప తెప్పలుగ ని ♦ జ్జీవస్థితిఁ గూలుచుక . 279

మ॥ యవనోర్వీరుహకోటిఁ ద్రుంచి ధరపై ♦ వ్యాపింపఁగాఁ జేసి యా
హవసుక్షేత్రము సర్వముఁ జదను సే ♦ యకగల్గి దుర్వారసైం
ధవసంఘట్టనతోడ మెత్తఁగను దు ♦ న్నక గల్గి రాజోడు పు
గవుఁడుక శత్రుల రక్తధార మడవల్ ♦ గట్టె బ్రతాపోన్నతిక . 280

గీ॥ అహితులందఱు తనదు సా ♦ హసము మెచ్చ విసుగ కంతంతకును విజృంభించి పొంగి
యాకుగుమి దూసి పోసిన ♦ యట్లు నఱకి వైరిసంహార మొనరించె ♦ వాలుమగఁడు.

మ॥ ఖరసంఘట్టన తాళమానముల ని ♦ గ్గుజూప రాజోడ్చుటల్
ఘోరగవాతముఁ బూన్చి యాపశయరు ♦ దుల్వోలెఁ దీండ్రించి యు
ద్ధరతొరుమ్మచమూసమూహములపైఁ ♦ దొక్కించి స్రుక్కింప, న
య్యరులుక వాల్చిరి పీన్గుపెటలుగ హా ♦ హాకారముల్ చేయుచుక . 282

మ॥ తెగియున్నట్టి మనోజ్ఞ హారమున ము ♦ త్రెంబుల్ వలెక దిక్కులక
మొగలుల్ పాటిరి; మానసింహుఁడు “జయం ♦ బుల్ చేతికిఁ జిక్కుచోఁ
చెగఁబాటక దగునయ్య! ధైర్యరమ సం ♦ ధిల్లక రిపుక్రేణిఁ గూ
ల్పఁగఁ బొం” డంచని మందలింప నట ని ♦ ల్వక లేక వా రందఱుక , 283

సీ॥ “ప్రళయరుద్రులు గాని ♦ బదనూర్భటులుగారు! తెలియవే రాజోడు ♦ తేజసింగు!
మృత్యుదేవతకైనఁ ♦ గృప గల్గుఁగాక! చంపినదాఁక నీతండు ♦ విడువఁబోడు!
నితనితో మార్కొని ♦ యేన్గుతోండంబుత బుసవచ్చె! నొడఘల ♦ నుసురు లేడు!
గొలుసులఁ గట్టి తో ♦ వొనిపోయినను మోము తేజసింహునిదిక్కుఁ♦త్రిప్పఁబోము!

గీ॥ నిలక తూగాడె గాళ్లు! నీకొలుపు చాలు! బ్రాణముండిన లాభముల్ ♦ పడయవచ్చు!
“రాము రాజేము మేము పోరంగఁ జాల”మనిన, మానసింహుఁడు దిగులంది నిలిచె.

శా॥ ఆసక్తానుడు కొంతసేనఁ గొని డా ధి య్ వచ్చె నచ్చటి; క
ష్టాసక్తి గని మానసింహవిభుడుఁ ధి బ్రాణంబుఁ బ్రాపించి పె
ల్లాసల్ బాసలు పెంచి కష్టపడ, నా ధి యా సైన్యముల్ దైన్యముల్
వాసెఁ; డాసిరి తేజసింహు నెదిరిం ధి ష్ క బూని వా రందఱుఁ.

285

మ॥ చిటున వ్యాస్య మలంకరింప; రిపులఁ ధి జేయెత్తి “వేంచేయుఁ డం
దఱు వీరుల్! మిముఁ దాఁకి పోరుటకు డెం ధి దం బుత్సవం బందె; ను
స్థిరులై పాఱక నిల్వఁ” డంచు బదనూర్ ధి సింహంబు పూరించె ని
ష్ఠురశంఖంబు విపక్షకోటిపయి రా ధి తోడుల్ వడిగ దూఁడఁగఁ.

286

చ॥ ఒకయెడ రెండులక్షలగు ధి యోధులు గుండెలులేక నిల్వ; నిం
కొకయెడ రెండువేల భటు ధి లుర్వి వడుకఁగ వారిఁ దాఁడఁగా;
నొకనికి నూఱుమంది భటు ధి లోడెడి యా రణరంగవైభవం
బొకవెయికండ్లఁ జూడవలె! ధి నూఱక వర్ణన చేయు తెల్లగుఁ.

287

చ॥ ఉదధి తరంగపంక్తులు మ ధి హోన్నతధాటిని శైలపార్శ్వమం
దుఁ దగిలి పాయలై విఱిగి ధి తోడనె వెన్కకుఁ బాటి శాంతమై
పోదలుగతిఁ దురుష్కచము ధి నుల్ రభసమ్మునఁ దేజసింహుపైఁ
గదిసి తదీయధాటిని ధి గ్రమ్మిటి వెన్కకు మ్రొగ్గె నయ్యెడఁ.

288

మ॥ పురదై తేంద్రుల నొంచు రుద్రునివలెఁ ధి బోసక యాలోకభీ
కరుఁ డయ్యగ్రన్యసింహమూర్తి యరులఁ ధి ఖండించి దోర్దర్ప వి
స్ఫురుణఁ వెల్ల, రణాంగణం బఖిలముఁ ధి శూన్యంబుగాఁ దోఁచె; “గు
మ్మరి కేడుఁ; గుడె కొక్కనాఁ” డనెడు సా ధి మ్యం బొప్ప రూపించుచుఁ.

289

మ॥ అలఘువోయి మ ధునీప్రవాహభరమ ధి ట్లత్యార్భటిక దూఁడు నా
జలపాతం బటు దేజసింహుఁ డతిభీ ధి వ్యప్రాభవుం డాచు ముం
గలికిఁ దూఁడఁ; దదీయధాటి నిలువం ధి గా లేక సర్వంబు మో
గలుసైన్యంబు దిశాముఖంబులఁ గలం ధి గఁ బాఱె దైన్యంబునఁ.

290

ఉ॥ “ఈ యపమృత్యువుఁ దొడరి ధి యీశ్వరుఁ డైన మనంగలేడు! మా
యాయువు గట్టి చాట నొడ ధి లం దసువుల్ గనఁ గంటి! మింటికి
బోయియు నాలుబిడ్డలఁ గ ధి నుంగొనువారము! వైరి గెల్వ నే
దో యొకదారి చూచుకొను! ధి మూఱక చంపకు కూటిపేదలఁ.”

291

మ॥ అనగా, సంబరుభర్త యాటుగుర పై ♦ న్యాధీశులక జేర్చి యే
మని తా నాశలు చూపెనో; భటులు తో ♦ జై కొల్వ వారు రణో
ర్విని దూరమ్మునఁ బొంచి పొంచి యనువా ♦ వేళక వడిక దేజసిం
హునిచుట్టుక వలయాకృతిక గవిసి ర ♦ త్యుగ్ర ప్రతాపాశ్వులై . 292

చ॥ అది గని తేజసింగు ధను ♦ రాకృతి వార్వముఁ ద్రిప్పి, ఖడ్గముల్
చిదియఁ, నురంగమంబులు న ♦ లికబడ, యోధులు డుల్లి కూల, 'స
ర్వదమనుఁ' డంచు నెల్లరును ♦ బల్కఁగ; వైరుల నొక్కఁ జైన దె
బ్బు దిననివాడు లే డన న ♦ వార్యబలంబునఁ జేసె యుద్ధముక . 293

స॥ "ఇదె చెంతఁజేరితి ♦ నిపు జైన నెదిరింపు" డని కొందఱను దాకి ♦ యసువు లూడ్చి!
"పరువు తెత్తెదరేల! ♦ మరణంబు దప్పునే" యనుచుఁ గొందఱ తలఁలవిను మోది!
"యేది మీవిక్రమం ♦ బిట్టిదేనా" యంచుఁ గొందఱ డాసి ను ♦ గ్గుగను జేసి!
"యొదిగియుండెద రేల ♦ కదిసి రా రం" డని కొందఱ నసిధార ♦ మ్రంద నేసి!

గీ॥ "మీరు కంపించు టట్లుండఁమీనాయములు వడఁకెఁ గనుఁ" డంచుఁ గొందఱఁబట్టికూల్చి
మెలఁగె రణమునఁ దేజసిం ♦ గెలుకపొడు నలముగొని పిల్లి చెరలాట ♦ మాడు నట్లు.

స॥ ఆననేంచువు దర ♦ హాసచంద్రికలీనఁ జని రాయశీలు వ ♦ తుమ్ముఁ గ్రుమ్మె;
నొయ్యారమునఁ బోయి ♦ యొరచూపునఁ జూచి జయమట్లు నశ్వంబు ♦ సంహరించె;
నిలిచి నట్టులె నిల్చి ♦ చెలరేగి ముందేగి వీరబలేంద్రు ను ♦ ద్వీబడ మోదె;
నొర ఖడ్గ ముంచి య ♦ త్యుల్లాసమునఁ జేయి సాచి ఖాసింఖానుఁ ♦ జక్కడంచె;

గీ॥ గరయుగంబున ఖడ్గయు ♦ గంబుఁ దాల్చి, చనుచు నఱికె నబ్దుల్లా భు ♦ జదవ్యయంబు
మీస మొత్తి యాసపఁఖాను ♦ మేను చించె! దేజసింగు ప్రతాప సంధీవుఁ డగుచు.

మ॥ కడురక్తిక జయలక్ష్మీయుక పధువు, మో ♦ గల్గివీరు లాదేవి సం
దడిమైఁ గొల్పెడు చుట్టపక్కములు, యు ♦ ధ్ధంబుక వివాహంబుగా,
బెడగుకగత్తుల పూలమాలలు శుభా ♦ ప్తిక గూర్చుచుక దేజసిం
హుండు దేగాటల నాడు పెండ్లికొడు క ♦ ట్లొప్పాతె నవ్వేళలో . 296

గీ॥ దేవ తిర్మ జ్ఞానుష్యులఁ ♦ దేజసింహు నట్టి వీరుడు లే డని ♦ యంద అనఁగ
సమర మొనరించె; శాత్రవుల్ సమసి! రపుడు శిశిరమున నాకు రాలెడు ♦ చెలువుదోచె.

ఉ॥ పోడిమిమీఱ నార్వర చ ♦ మూపతులుక భటే లెంతకాల ము
ల్లాడినఁ దేజసింహుఁ డిసు ♦ మంత కలంగుటగాని వాజి తూ

గాడుటగాని, కత్తి కర ♦ మందుఁ జలించుట గాని లేద; క్రొ
వ్యాడిమితోఁ దురుష్కభట ♦ భంజనము బాసరించె నుగ్రుండై.

298

మ॥ కదనక్షోణిని మానసింహుఁ డట వె ♦ స్కం వెన్న నే పొంచి సా
గి దరిగ్ జేరుచు జోడుగుండుల తుపా ♦ కిగ్ బ్రేల్పఁగా వర్మముగ్
జదుగ్, వెన్ను నగల్పి వక్షమున డూ ♦ సెగ్ గుండు; లాదెబ్బతోఁ
జదియగ్ మోదెను తేజసిం గతని దో ♦ స్తంభంబు బెండై చెడగ్.

299

—*) రాతోడ్ తేజసింహుని నిర్యాణము. (*—

సీ॥ గిరిభేదనము చేయు ♦ తటి నొక్కచో శ్రాంతిఁ బడయు దైవతచక్ర ♦ పరి యనగ!
గగనహర్మ్యాగ్రభా ♦ గ విహారమును మాని ధరఁజేరు చండమా ♦ త్రాండుఁ డనగ!
దివి నేగువేళఁ గ్రిం ♦ దికి విమానము జాటి పడిన భేచరసార్వ ♦ భాముఁ డనగ!
భువనముల్ గంపిల్ల ♦ మ్రోగి యాఁగిన ప్రతాపాబ్జాక్షు పాంచజ ♦ న్యం బనగ!
గీ॥ సంతదాశను మొగలుసే ♦ నాభి యింకఁ బరమవీర్యంబున జ్వలించు ♦ బాడబాగ్ని!
దేజసిం గశ్యముననుండి ♦ త్రెల్లి పడియె 'నోజగద్గురు! త్రిజగద్గు ♦ రూ!' యటంచు.

శా॥ ఆరాతోడ్భువనప్రతాపతపనుం ♦ డ స్తంగతుం డై చనగ్
భేదీనాదము బాబ్బ లార్పులును శో ♦ భిల్లెగ్ మొగల్సేస; శో
కారావంబుల రాజపుత్రకుల సై ♦ న్యం బాతయుగ్ స్రుక్కి ని
స్సారంబై స్పృహ తప్పె జీవకళ లే ♦ శంబైనఁ గన్పింపమిగ్.

301

—*) ప్రతాపసింహుండు విజృంభించి యవనసైన్యముఁ జొచ్చుట. (*—

సీ॥ హారావళీపర్వ ♦ తాంతరమందుండి వచ్చు కేసరిసార్వ ♦ భాముఁ డనగ!
యావనభువనసం ♦ హారంబు గావింప నెత్తిపైఁబడు పెను ♦ మిత్తి యనగ!
జగము లన్నిటిని ధ్వం ♦ సం బాసర్పగ రెచ్చి పరతెంచు లయకాల ♦ భర్గుఁ డనగ!
గల్పాంతమున జగ ♦ ద్గణము దుమ్ముగఁజమ్ము సప్తప్రభంజనో ♦ చ్చలన మనగ!
గీ॥ దేజసింహుని మృతికి నా ♦ ర్నిని వహించి "యవనసైన్యాంబునిధి మదీయాస్త్రబాడ
బాసలవ్యాప్తి నింకింతు" ♦ నని ప్రతాపవిభుఁ డరాతులపై విజృం ♦ భించె నపుడు.
సీ॥ ముక్కు తోడరమల్లు ♦ భూరిసైన్యం; బసభాను ఖాసింఖాను ♦ కన్నుగవయుఁ;
గంత మబ్బుల్లాముఁ; ♦ గడుపున జయమల్ల రాయశీలుల ♦ భట వ్రాతములును;

బాదంబులను వీర ధీ బల-రాయసింహుల సైన్యంబు; రెండుప ధీ ధీబులందు
సాబాజుఖాచమూ ధీ సమితి యబ్బూరహిమానుసేనాపరం ధీ పరలు బెరసి;
యంబరీశుండు పుచ్చంబు ధీ నందు నిలిచి; గారుడవ్యాహ మొనరింపఁ ధీ గాఁ బ్రతాప
విభుండు సామంతులందఱు ధీ విడక కొలువ, దన్యుకోటి దండవ్యాహఽథాటిఁ దగిలె.

ప॥ ఉరగాధీశు సహస్రజిహ్విక లటం ధీ చూహింప దోర్దర్బదు

ర్భరులై యొప్పు శిశోదియాసుభటు లా ధీ రాణాపిఱుండక భయం

కర నిస్త్రింశకఠోరధార నిగుడం ధీ గా, గండభేరుండముల్

హరిణవ్రాతము నట్లు చెండిరి విప ధీ త్వానీక మత్యుద్ధతి.

304

శ॥ లోకమ్ముల్ పొడిగాఁగఁ దాండవకళల్ ధీ దొల్కాడ న్ద్రుండు నా

శ్రీకంఠు బురుడించు కౌద్రరసమూ ధీ ర్విప్రాభవం బొప్పుఁ బ

ట్టక త్రి గొని యాప్రితాపుఁ డరికం ధీ తంబుల్ విదారించుచుక

జీకాకై పడఁ జేసి; మోగలుచమూ ధీ శ్రేణీ సమికన్ధలిక.

305

ప॥ క్రమమై హస్తము లట్టై తేచుటయు, ఖ ధీ క్షవ్రాతముల్ కాంతిపూ

రములక బెల్లుగఁ గ్రమ్ముటల్, భటుల మా ధీ ర్భమ్ముల్ వడిక వీలిర

క్తములక బై కెగఁజిమ్ముటల్, యవనయో ధీ ధ వ్రాతముల్ గూలి ప్రా

ణము గోల్పోవుట తప్ప వేఱెదియుఁ గా ధీ నకరాదు నల్వొకలక.

306

ప॥ తమప్రూహంబు చొరకబడక యవనయో ధీ ధశ్రేష్ఠు లిరవొకలక

గుములై పైఁబడఁగాఁ, బిషీలికములుక ధీ గుం పొచుఁ బై కెకక స

శ్రీమమై పాఱు భుజంగరాట్టదృశమా ధీ రాణాచమూదండ మా

ర! మహావేగముతోఁ దురుష్కభటగ ధీ ర్భంబు దూరక వడిక.

307

ప॥ శతధా ఖండము లాచు రాలె సమర ధీ త్కౌమధ్యమండుక, విశే

ర్ణ తనుత్రాణచయంబులుక, దళిత కుం ధీ తశ్రేణు, లాపై విలు

తిత కంఠంబులు; భగ్న ఖడ్గములు; కుం ధీ తీభూత భేరుల్; నిపా

తిత కేతువ్రజముల్; విఖండిత గదా ధీ దీవ్యన్మహాదండముల్.

308

ప॥ తడయక వైరిశీర్షములు ధీ తాశఫలంబులువోలె డల్లుగఁ

బాడువఁగ నమ్మహాపురుష ధీ మూర్తికె చెల్లును; శాత్రవాశ్వముల్

వడిఁ దనుఁ గాంచి భీతిగొని ధీ పాటఁగ వర్గితధార సేత్తి ప

చ్చెను పని వైతకంబునకె ధీ చెల్లు ననంగ మెలంగి రిద్దరుక.

309

ఉ॥ అప్రతిమాన సాహసము ♦ హాబలవిక్రముఁ డైన రాజపు
తప్రభుఁ డాప్రతాపుఁడును ♦ దన్యుసమూహములక వధించి; బ్ర
హ్మప్రళయంబు చేసి; సమ ♦ రాంగణముక విడి యంబరీశు నై
న్యప్రతతుల్ గలంగుచు భ ♦ యావిలచి త్తతఁ బాతె దిక్కులక.

310

—*) ప్రితాపసింహుఁడు మానసింహ - సలీములఁ దగులుట. (*—

⊙ గీ॥ పూచి పట్టిన నడగొండ ♦ పోల్కిఁ దనరి; పట్టు బంగారు జలుగుటంబారి నెసఁగి
“పంచమంగళ” గజరాజు ♦ వజ్రాలె; నందు మానసింహ-సలీములు ♦ గానఁ బడిరి,
గీ॥ తెఱలి తీవ్రక్రూధాశోణ ♦ ద్యగ్యుగంబుఁ బఱపి; యశ్వముఁ గోల్తలఁ ♦ బైఁ గవించి;
యుగ్రసింహంబు వేదండ ♦ యుగమునట్లు బల్లె మెత్తి ప్రతాపుఁ డ ♦ వ్వారిఁ బోదెసె.
సీ॥ రాద్రోరసాహుధి ♦ శ్రవణముల్ డిక్కించి వీపున నున్న ప్రి ♦ తాపుతోడ
నులికి; ముందరికాళ్లు ♦ లున్నతంబుగ నెత్తి; యువరాజమానసిం ♦ హుల గజంబు
దంతద్వయంబుపైఁ ♦ దగ మోపి భయదహేషలఁ జేసి దర్పించి ♦ చైతకంబు
నిలిచె; నాపంచమం ♦ గళము తద్ధాటికి వెఱచి తొండముఁ దల ♦ విసరుకొనుచు
గీ॥ వెనుక కొక్కుమ్మడిగఁ బాతెఁబృథివియద్రవఁ; గజగమనధాటి గండంబుగడచి పోయి
మానసింహ-సలీములు ♦ మనఁ గలిగిరి; మావటులు మాత్ర మిరువురు ♦ మడిసి రపుడు
సీ॥ కను లున్న భాగ్య మీ ♦ తని యమానుషశౌర్యకేఖఁ గంటి మటంచు ♦ రెండుపక్ష.
ముల భటు లని మాని ♦ నిలిచి; రజ్జూరహిమాను నిల్వెల్ల వి ♦ స్మయము గదురఁ

⊙ In vain he (Pratap) strained every nerve to encounter Raja Mann. but though denied the luxury of revenge, on his Rajput foe, he made good a passage to where Selim commanded. His guards fell before Pratap, and but for the steel plates which defended his howdah, the lance of the Rajput would have deprived Akbar, of his heir. His steed the gallant Chytuc, nobly seconded his lord and is represented in all the historical drawings of this battle, with one foot raised upon the elephant of the Mogul, while his rider has his lance propelled against his foe. The conductor destitute of the means of defence was slain. When the infuriated animal, now without control, carried off Selim. On this spot the carnage was immense, the Moguls eager to defend Selim, the hordes of Mewar to second their Prince who had already received seven wounds. Marked by the Royal umbrella, which he would not lay aside and which collected the might of the enemy against him, Pratap was thrice rescued from amidst the foe.

“Annals of Mewar.”

“బదునాల్లు భవనముల్ ♦ వెదకిన రాజపుత్రకులట్టి విక్రమ ♦ రాసు లుండ!
రిట్టి పూజ్యుల బట్టి ♦ హింసించు మామొగల్ జాతులు పరమదు ♦ ద్వాతులగుతఁ!
గీ॥ దనువునను జీవ ముండెడు ♦ దాఁడ, వారి చరణసేవ చేయుడుఁ గాని! మఱచి తప్పి
యైన, నినుమంత యపకార ♦ మాచరింప” నని ప్రతిని చేసి తనఖడ్గ ♦ మవని వైచె.

ము॥ తనచే నున్న రవిధ్వజంబుఁ గని “ఁయీ ♦ తండే ప్రతాపేశ్వరుం”

డని మొగల్ భటకోటి చుట్టుకొని ఖ ♦ ఙ్గానీకకుంతాది సా
ధనముల్ వైచిరి; కాని యాతఁ డణుమా ♦ త్రక్ష వెన్నకుఁబోక, కే
తనముఁ వీడక, పోరుచుండె నరిసం ♦ తానంబు ఖండించుచుఁ.

815

సీ॥ అరి వీడు, వీడాపుఁ ♦ డనరాక సుకులరణ మయ్యె; రాణా న ♦ రాతికోటి
మంటడించెను; రాజ ♦ పుత్రపిరులు క్షీణబలులౌట మేవాడ ♦ భానుని గతి
సందిగ్ధముగఁదోచె; ♦ మందేహగణముతో రణమున రక్తధా ♦ రలను దోఁగు
తపనునిమాడ్కిఁ బ్ర ♦ తాపపభ్రంకు గాయములతో రక్తసి ♦ క్రాంగుఁ డయ్యె!

గీ॥ విరియఁ బూచిన కింశుక ♦ తరువువోలె వెలుఁగుచుండియుఁ గడు విజృం ♦ భించి వైరి
భలుల శిరములు చిచ్చిపల్లె ♦ వసుధ రాల, నలెడు రణ మొనరించె భ ♦ యంకరముగ.

సీ॥ వెనుకు ముందులు చూచుకొనక, యూపిరి పుచ్చుకొనక, యాలోచించుకొనక, వీరు
వా రనుకొనక, క ♦ న్నడవారలను బట్టి చంపు నా సకుల ♦ సమరమందు,

❁ నాసపుఖానుతో ♦ నాబదోనియ “మనప్రక్క, వైరులప్రక్క, ♦ రాజపుత్రు
లుండురుగా; వీరియందు శాత్రవు లంచు హితు లంచు మీ రెట్లు ♦ లెఱుఁగుచుందు”

గీ॥ రన, నసపఖాను “కన్నూసి ♦ కొనుచు జీల్చి వేయుదుము; రాజపుత్రులు ♦ విమతులైన
విహితులైన యావనమతద్వేషు లగుట నం దెవరు నీల్గినను మేలె” యనుచుఁ దెలిపె.

సీ॥ తమరాజరాజు ర ♦ క్తము గన్నడ శిశోదియావీరులును సలుం ♦ బ్రాధిపతీయు,
శ్యామసింహాదులు ♦ సంవర్త సమవర్తిమూర్తులై యరిగళం ♦ బులను జీల్చి;
రపుడు మనస్సింహుఁ ♦ డప్రతాపేందుని యడుగులు మ్రొక్కి నూ ♦ ర్యధ్వజంబు
పెఱికి కొండొకదూర ♦ మరిగె; నెచ్చట రవిధ్వజ మున్న నచటఁ బ్ర ♦ తాపుఁడుండు

❁ At one stage in the fierce struggle Badouni asked Asaf-Khan how he could distinguish between the friendly and the enemy Rajaputs and was assured in reply that he could not do wrong if he shot, as sportsmen say “into the brown” because, as the commander cynically observed ‘On whichever side they may be killed it will be a gain to Islam.’
“ Akbar the Great Mogul ”

గీ॥ ననుచుఁ బెక్కురుయవను లంఠదరిగి; రంత, దురము భర మయ్యె; భటులతోఁ దొమ్మిదిగూర్చి
స్వ సోదరులతో మనస్సింహుఁ డాదినంబు స్వర్గమున కేగి చెల్లించె డస్వామిభక్తి! 318

ము॥ అపని వ్రాలంగ ధేలవారనర పా డాధీశుఁ, డుద్యుత్ప్రతా
పవికాసంబునఁ బెల్లురేగుచుఁ ప్రతా డపస్వామి రోపించి శా
శ్రవవిచ్ఛేదము చేయఁ జొచ్చెను సలుం డబ్రాభరతో డాచు నా
హవరంగంబున వైరి వీరభటశ్రీ డ్వాళి విదారించగల్గె. 319

గీ॥ బల్లెమది మూఁడుచోట్లఁ, దుఁపాకియొక్కచోటఁ, జంద్రహాసము మూఁడుచోటులందు
దాకి రక్తము లురలఁ బ్ర తాపదేవుఁ డొప్పె నంగారవల్లరి డయో యనంగ!

ము॥ తూములనుండి ధార లయి డతోయము దూఁకెడు నట్లు; భీమదం
బై మెయినుండి తొమ్మిదియు డనఱ్ఱది గాయములందు నెత్తురుల్
భీమముగాఁగ దూఁక, రిపు డవీరహయాళి భయంబు నొంది ది
క్సీమలఁ బాఱఁ, జైత్రకము డసింహమామాడ్కిఁ జెలంగె నయ్యనిగ. 321

ము॥ “విస! నేఁ డీమొగలాయీవీరుల తలల్ డభేదింతు; నిందుండి రా!”
నని జృంభించుచు వైరిఁ గూల్చెడు ప్రతా డపాధీశు నధించి ప్రా
ర్థనముల్ సేసియు విన్నవించియు సలుం డబ్రా భిల్లలోకేంద్రు లా
తనిఁ దోడైచ్చిరి శత్రువీరభట మ డధ్యంబందుఁ దప్పించుచున్. 322

ము॥ తనవంశంబునఁ బుట్టి స్వచ్ఛమగు స్వా డతుత్ర్యంబుఁ గాంక్షించి యా
వనపై న్యంబును జించి చెండుచుఁ బ్రతా డపప్రాభవుండొ ప్రతా
పునకున్ గల్గఁగనున్న క్లేశము లవం డబున్ జూడఁగా నోడి క్రుం
కె ననంగారవి పశ్చిమాంబుధి మునిం డగె రక్తకాంతిచ్చటన్. 323

§ Manah seized upon the insignia of Mewar and rearing the golden Sun over his own head, made good his way to an intricate position drawing after him the brunt of the battle, while his prince was forced from the field. With all his brave vassals, the noble Jhalak fell and in remembrance of the deed his descendants have, since the day of Huldighat, borne the regal ensigns of Mewar and enjoyed the right hand of her princes.

“ Annals of Mewar. ”

● Three from the spear, one shot, and three by the sword.

“ Annals of Mewar. ”

సీ ఆనాఁడు రణరంగ ధి మందుఁ గూడిన ప్రతాపపృథ్వీసుభటు లి ధి ర్వవియ్యురెండు
 పేలలో నెన్నిది ధి వేల్పుంది బ్రదికి; రాతని బంధు లైదువం ధి దలు మడిసిరి;
 త్వరువీరులు మూఁడు ధి వందలేబదిమంది పడి; రొక్కొకకులాబు ధి వందలుగను
 భటులఁ గోల్పడియె; యా ధి వనపక్షమందుఁ దొంబదివేలు వ్రాలి రక్తక్షయమందు;
 మూఁడులక్షల కెక్కుడై ధి మొగలుభటులు మనినవారెల్ల గాయముల్ ధి దినినవారె!
 శత్రులందాఁక నోపక ధి పైన్యమెల్ల నిలిచె బెగడంది నింగిఁ జూఁచుటలు నిగుడ్చి,

—*) కృష్ణసింహుఁడు యుద్ధమునుండి వెడలిపొమ్మని ప్రతాపసింహు నఁజెనుట. (* —

మ॥ పరమోదారుఁ బ్రతాపుఁ గన్గొని సలుం ధి బ్రాభర్త “యెల్లప్పు డి
 తరుదై నీముఖచంద్రునిక దవిలి లో ధి కాష్లాదముక బెంచు నా
 దరహాసాంకుర మెందు డాఁగె! నిటు చిం ధి తక గుండ నేలా! సుతే
 శ్వరుఁడుక గాలము దప్ప నొక్కకరణక ధి వర్తించుటల్ వింతయే! 325

సీ “ఎకలింగేశ్వరుఁ ధి డిచ్చిన దానితో నేవేళఁ దృప్తి ప ధి హించు తొప్పు;
 సాధనసంపత్తి ధి చాలమి విజయ మొందఁగలేక పోయియుం ధి డంగవచ్చు;
 బరిభూతి యనినంతఁ ధి బ్రళయమంచుఁ దలంప; మపజయంబున సత్యమతిశయిల్లు;
 నీపూట కిది చాలు; ధి రేపు మరల వచ్చి భువనముల్ కీర్తింపఁ ధి బో రొనర్త;
 మెంతకాల మజేయ మై ధి యెసఁగి ధర్మ మహిమ స్వాతంత్ర్యదీక్షయు ధి మనల విడువ
 వంతకాలము శాస్త్రపు ధి లంగుళంబు మేర యైనను గదలింప ధి లేరు మనల. 326

చ॥ ఇదియుఁ బ్రదోషకాల; మిపు ధి డెట్లును యుద్ధము నిల్చె; నిండు జే
 యఁ దగిన దేది కన్నడమ; ధి హాయిగఁ గొండను దాటి పొమ్మ; నే
 దుదిమొద లీచమూతతులఁ ధి దోడ్కొని నీపదముల్ భజాపఁగా
 నుదయమె వత్తు; నొండుగతి ధి నుల్లమునక దలపోయ కేఁగమి!” 327

మ॥ అనఁ “దండ్రీ! నను నమ్మి కొల్వఁగల సే ధి నాధీశ్వరుల్ వాల్చి కూ
 లిన నీచీఁకటిఁ దోగిసి నే నెటుల హా ధి వ్రీఘాటు వీడంగ నే

§ But the desperate valour on the part of Rana Pratap was unavailing against such a force with numerous field artillery and dromedary corps mounting swivels and out of twenty two thousand Rajputs assembled that day for the defence of Huldighat, only eight thousand quitted the field alive.

ర్తును! మేవాడ్భటశౌర్యలక్ష్మీ రణమం! దుక్ దుమ్ము పాలయ్యె! నే
ననిఁ గావించెద; శత్రులకు దునిమెదక; ♦ బ్రాణంబు లర్పించెదక.

మ॥ “గురులు మాన్యులు చుట్ట-పక్క-ములు నా ♦ కుఁ గూర్చు సామంతభూ
వరు లీలోకమునందు నాకుఁగల సం ♦ బంధుల్ భుజావీర్యవి
స్ఫురణకు బోరుచు వారి వారి పొడుగుఁ ♦ ట్లీజీస్థలిక గొల్చి పం
డిరి; వీరందఱ వీడి దొంగఁబలె నొం ♦ టికు బోవఁ గాల్లాడునే!

మ॥ ఒడలం దూపిరి యాడునంతకు రణో ♦ ద్యోగంబునందుంకి నా
యడుగుల్ వెన్న-కు రావు; సుంతయు శరీ ♦ రాయాసముఁ దోఁప దీ
కడ; యే యైన దివంబ యైన, నొకఁడై ♦ కన్నట్టు; బూర్వాద్రి సూ
ర్యుడు దోతెంచెడుదాఁక శాత్రువుల ♦ నోర్తుక; గూర్తుఁ గ్రీచ్చటల్.”

సీ॥ అని పత్రాపుడు పల్క- ♦ విని భీమచాంచు “భారతఖండ చండమా ♦ ర్తాండః
యని యొనర్పంగలే ♦ వనికాదు; భీతిల్లు దనికాదు; సకలలో ♦ కాళి యెఱుంగ
నినువంటి వీరుఁ దెం ♦ దును ద్రిలోకములఁ ద్రికాలమ్ములందును ♦ గలుగఁ ద
సమయ మట్టిది గానఁ ♦ “జనుట మే” లనెఁ గృష్ణసింగు; నాకట్ల తోఁ ♦ చెడిఁ

గీ॥ గొంతకాలము సంగర ♦ ట్లీజీ విడిచి యవలఁ దొలఁగుట పొరుష ♦ హాని గా
నీవు గలిగిన నిఖిలార్థ ♦ నియతి గలుగు; దైవ మున్నది యాపై వి ♦ ధానము

చ॥ అనినఁ బత్రాపుఁ “డేమియును ♦ నాడఁగలేను; పరాభవాన్ని నా
మనసు దహించె” నంచన, న ♦ మాత్యశిఖామణి కృష్ణసింహుఁడకు
వినయ మెల్లప్పు వేడుకొని ♦ వేయు విధంబుల విన్నవించి సాం

తీ త్వనములఁ గు స్రరించుచుఁ బత్రాపునిఁ బంపె రణంబునుండియుక.

—* { రణరంగము వీడిపోవు ప్రతాపసింహుని యవన
సేనాధిపతులు వెన్నంటుట. } *—

సీ॥ కాలిబాటను జైత ♦ కముపైఁ బ్రతాపుఁడు గిరివెంటఁ గొంత ద ♦ వ్వరుగునఁ
జెంత నశ్వఖురాళి ♦ ట్లీతి సోకు ధ్వని విని తిరిగి వెన్న-కుఁ చూచి ♦ తురకభ
తఱుముకొనుచు వచ్చుటఁజేఁగె; గొండాకదూర మిరిగి మరలి చూచియం

⊕ The Rana having been wounded, fled to the hills mounted on his steed Chytuc and his victors were too exhausted to pursue him.

“Akbar the Great Mogul”

తగ్గియుండుటఁ గాంచె; ♦ దనప్రయాణము సాగఁ జేయుచు మరలి వీ ♦ క్షించె; నిక
 ॥ నొకఁడు లోపించె; సంతలో ♦ నుదురగతిఁ బాటు పదిమూరల వెడల్పుఁటెఱు దవలెఁ;
 జైతకము దేహముననున్న ♦ సత్వమెల్ల నొక్కచోఁ జేర్చి సెలయేటి ♦ నుబికి దాఁటె.
 ॥ మ॥ కడుఁ గష్టంబున వెన్కవచ్చు భటుఁ డొ ♦ క్కం డేటియంగున్ సాయం
 బడుగుల్ మోవఁగఁ జేసి, దాటుకొని “నీ ♦ లాశ్వంబుపై నెక్కిపో
 యెడి యో యోధకులొగ్రణీ! నిలుపుమీ! ♦ యి” ఘంచుఁ బల్కున్ బ్రతా
 పుఁడు; “సిద్ధంబుగ నుంటి ర” మృని హయం ♦ బున్ డిగ్గి నిల్వంబడె. 334

—*) సూ క్తసింహుఁడు ప్రతాపసింహుని మన్నన వేడుట. (*—

మ॥ త్వరమై నశ్వము డిగ్గి యోధుఁడును జెం ♦ తన్ వ్రాలి “నానామహీ
 శ్వర శీర్షస్థ కిరీట రత్నచయ శో ♦ భాపూర నీరాజన
 స్ఫురణా మించు భవత్పదాంబుజయుగం ♦ బున్ గాంచి సేవించు నా
 పరమైశ్వర్యము గల్గె నేటికిఁ! బ్రతా ♦ పా! విశ్వలోకార్చితా! 335
 మ॥ “ధర, సామాన్యపు శబ్దజాలమున “సా ♦ తంత్రంబు” దా నొక్కఁ జై
 పరఁగెన్; నేడు భవత్పరిగ్రహ మహా ♦ భాగ్యంబునన్ జేసి, స
 ర్వరసాధిస్థితమాధీ నొప్పుచుఁ బర ♦ బ్రహ్మప్రభావప్రభన్
 వఱులజొచ్చెను; దివ్యమూర్తివి! ప్రతా ♦ పా! విశ్వలోకార్చితా! 336

§ Pratap unattended fled on the gallant Chytuc who had borne him through the day and who saved him now by leaping a mountain stream when closely pursued by two Mogul chiefs, when, this impediment momentarily checked. But Chytuc, like his master was wounded, his pursuers gained upon Pratap and the flash from the flinty rock announced them at his heels; when, in the broad accents of his native tongue, the Salutation “Ho! nila Ghodaca aswar (ho! rider of the blue horse!) made him look back and he beheld but a single horse-man, that horse-man his brother Sukta, whose personal enmity to Pratap had made him a traitor to Mewar, beheld from his ranks of Akbar, the blue horse flying unattended. Resentment was extinguished and a feeling of affection mingling with sad and humiliating recollections took possession of his bosom. He joined in the pursuit but only to slay the pursuers who fell beneath his lance and now for the first time in their lives, the brothers embraced in friendship. Here Chytuc fell and as the Rana unbuckled his caparison to place it upon “Unkaroo” presented to him by his brother, the noble steed expired.

“Annals of Mewar”

- సీ॥ అన్నపు; స్వామివి; ధ యాచార్యుడవు; ప్రాణమెత్తుగాఁ చూచి న ధ న్నేలు నిన్నుఁ
దెగనాడి, యకట! భ్రా ధ తృద్రోహమును గురుద్రోహంబు నొడిగట్టి, ధ తురకలంఘ
గలిసి, మేవాడపైఁ ధ గత్తిగట్టుటను మాతృద్రోహ మొనరించి ధ తిట్లు పడితి!
నేఱు వాణెడి బాష్ప ధ వారి నీయడుగులు తడుప నాచిత్త ము ధ తలము నొంచె
- గీ॥ నఖిలభవనవంధ్యంబు నీయడుగుఁదోయిఁ దలఁకుదుక నాదు పాడుచేతుల స్పృశింఁగ
బెఁగెఁ గొండలు కొండలై ధ మఱితరాశి; యెట్లు కృపఁ దేల్తువో! నన్న ధనికమీఁద,
- సీ॥ మరణదండన మాన్ని ధ కరుణించి యమృతసారము పోసి తనదుప్రా ధ ణమున కన్న
నెక్కుడుగాఁ జూచి ధ యిర్వదేడులదాఁకఁ గ్రింద మన్నని బాజ్జ ధ యందుఁ జేర్చి
జనకుడై పెంచె శా ధ శ్వతయశోనిధి సలుంబ్రారాజ్యలక్ష్మి గా ధ రాపుభర్తః
యకటకటా! నోర ధ ననరాని విధమునఁ గాఱు లాడితిఁ గండ ధ కావరమున;
- గీ॥ నభినవ కిసాల కోమలం ధ బై తనర్చు నామహారాజు మది యెంత ధ యడలె నొక్క
యీ పితృద్రోహ మొక్కఁడే ధ యెట్టిపర్గ తులకు నైనను గొంపొవఁ ధ గలదు నన్ను
- క॥ ఈతటి నీపంచమహాభూతమ్ములు సాక్షి; వైర ధ ము నశించెను నా
చేతమ్మున; నన్నుఁ గృపాస్వీతుడవై యేలు” మనినఁ ధ బృధ్వీశ్వరుడుకా,
- సీ॥ “నిష్టేతుకంబుగా ధ నీవు వాదాడి నన్నెడఁబాసి చని పెక్కు ధ లేడు లయ్యె!
బోరాని చోటికిఁ ధ బోతివి! కొలువంగఁగూడని విమతులఁ ధ గొలుచుచుంటి!
పుదయంబునుండి న ధ న్నెదిరి తఱిమి పోరు నడిపితి సాయంత ధ నంబువఱకు!
మూఁడుమాఱులు నన్ను ధ ముట్టి యంతంబునొందింప గట్టిగఁబ్రచు ధ త్నించియుంటి
- గీ॥ వని ముగిసి గంటకాలేద! ధ యపుడె యేడ్లపాడవున నెసంగు వైరంబు ధ పొలిసెననుచు
నిచ్చకపుమాటలాడుచు ధ నిటులువచ్చి! తెఱుల నిను నమ్మనగును! నా ధ కెఱుకపడద
- క॥ మర మొనరించుటకే యిపు డరుదెంచియున్న యుష్మ ధ దగ్రజుఁ డెపు డె
వ్వరు కోరిన వెనుదీడని యెఱుఁగు” మని వచింప సూక్తు ధ “డిటు లేమిటికే! 34
- సీ॥ సకలసామంతరా ధ జసమూహములు సభాస్థానంబునందు ని ధ ర్జరగణంబు
తెఱఁగునఁ గొలువగ ధ దేవేంద్రసమవై భవంబున నీవు మే ధ వాడరాజ్య
సింహాసనం బధి ధ స్థించి యేలుటఁగాంచి యెడఁద నోడిమిలేక ధ యీర్ష్య వొడమె!
గాని యెన్నెన్నియో ధ గతుల యత్నించి బయల్పడనీక లో ధ నణఁచికొంటి!
- గీ॥ వేఱుచాలించి కూర్చున్న ధ వేళ నెట్టులో హఠాత్తుగ నదియుఁ బై ధ కుబికిరాఁగఁ
బుది నెపమున నీతోడ ధ వాదుపెంచి యుంటి! నాచిత్తవృత్తి య ధ ట్లుండె నాడు.

- ॥ సందేశమున నిన్ను ♦ శత్రువుల న్యములు హాస్యములుకనుమఁ గా ♦ ల్నిలువఁబోవ
నటనుండివచ్చెనో ♦ యేలుదూఁకినయట్లు మాతృద్రు యాసలుం ♦ బ్రామహింద్రుఁ!
డిరులు క్రమ్మడువేళ ♦ కిరువడిరెండువేళ్లు గొల్వంగ నీ ♦ వరుగుదెంచి
సూర్యధ్వజము నిల్చు ♦ జూచితీ నపుడ నామదిలోన నొకగొప్ప ♦ మార్పుగలిగె!
॥ బహిరంత నీవదముగొల్ప ♦ వ్రాలియుందుఁ గాని రిపుల యుప్పునుడిన్న ♦ కారణమున
రాత్రి నిలిచి పొన్నుటనుండి ♦ రణము నడిపి వాణియుణ మావిధమున దీర్చంగఁగంటి
॥ అని ముగిసికొని నెలలసే ♦ నాధిపతుల మంబరీశ్వరు శిబిరంబు ♦ నందు నుంటి
మంత నీవు దేవా! నీవు ♦ కాశ్య మెక్కి చురుగు టందఱమును గంటిమద్రదేసను.
॥ అబద్ధులఁడు 'బుద్ధు' ♦ నడుగ'! ప్రతాపుఁ డాతనితలఁ దెచ్చు నీ ♦ రునకు మాశ్వ
ధర యిచ్చుననియె; మూ ♦ ల్లా భౌరాసాదోరల్ గదలి; రేకాకి నిఁగించి కరిగి
మొగలులఁసఁ గిక్క ♦ పొడమి యాయుగువురఁ దఱిమి గీటడఁచి నీ ♦ దరిఁ దరిసితి;
మూఁడొక్కఁడలపున ♦ మునిగి నీటికిఁ గంటిఁ దనివివో భ్రాతృవ ♦ శ్చలుని నిన్ను;
గీ॥ నకట! యాన్వీగ్రహగ్రస్త ♦ మైన వృద్ధయశాపమెల్లఁ బశ్చాత్తాపపహ్ని సమసె
దృశ్యపాపమృతవృష్టి నా ♦ పై నఁ గురిసి ననుఁ గృతార్థుని జేయు మ ♦ నాథనాథ!
గీ॥ అకట! నావంశిపాపాత్ము ♦ నకుఁ బవిత్రమైన మేవాడఁ జోటుండఁదని యెఱుఁగుదుఁ!
గాని నీకువిశ్వవిశాల ♦ మైన వృద్ధయశీమఁ దావుడుననియె వ ♦ చ్చితి త్నమింపు.
॥ మదిఁ గోపము పాయదయే నదె కుంతము నీదుహస్త ♦ మ! దిదిగో నా
వృద్ధయము! సూరిగఁ బొడపుము! ఁదసీమను వ్రాలి విడుతుఁ ♦ బ్రాణానిలముల్!"
॥ అని బడినట్టివదముపురఁ గనులను బాష్పములు దొరఁగ ♦ గద్గదకంతం
బునఁ గేలు మొగిచి నిలిచినఁ గనుఁగొని వాత్సల్యరాగ ♦ కళ లుట్టిపడె, 348
నీ! బోను! నాపెన్మఁచుఁ ♦ డశ్వముల్ తఱుముచు నరుగుదెంచుట మున్నెయరసియుంటి!
నటఁ గొంతసేకటి ♦ కగఁపడ రెండుమాత్రము! మఱియును గొంత ♦ తడవునకును
మిగిలె నొక్కఁగ! డంతఁ ♦ దగిలె నీ యే అడ్డమై! దీని దాఁటెడు ♦ సంత నీవు
పిలిచితీ! శాత్రవ ♦ పీరులయశ్వంబు లవిగొ! శాతులులేక ♦ యడవివట్టె!
గీ॥ మంచిమనసున సీవరు ♦ దొరియుంట కింతకన్నఁ దారాణ మిం ♦ కేమి వలయు!
రణపరాజయమఃఖని ♦ ర్మగుండనగు నాకు సోదరలాభ మీ ♦ నాడు గలిగె. 349
గీ॥ ఇట్లు లనుతాపపడి యుప ♦ కృతి యొనర్చి సరసఁజేరితివని విన్న ♦ తుణమె నిన్ను
శిరమునను జేర్చుకొనుఁ గృష్ణసింహవిభుఁడు! పరమ కోమల మమృహఃప్రభువుమనసు

గీ॥ మబ్బుతెర జాత సుప్రభా ♦ మహితుడైన చంద్రునివిధానఁ గిల్కిషఁతూళనము
ద్విగుణిత కళావిభాసివై ♦ తేజరిల్లుచుండు నీ వేరికైన మా ♦ న్యుడవు కొమర

మ॥ నను నీవితగ వేడుకోవలెనె! య ♦ న్నా! ర"మ్మటంచుక బ్రతా
పన్యపోత్తంసుఁడు సూక్తుఁ గాఁగిటను ని ♦ ల్పక, వాఁడు హర్షించె; నం
తన నిల్వంగనులేక వైతకము క్రిం ♦ దక వాతె; వీక్షించి గ్ర
క్కున జీనిక సడలించి తేడు సరసక ♦ గూర్చుండె జింతారతిక.

—*) చైతకాశ్వము వీరస్వర్గమున కేగుట. (*—

మ॥ అతిదీనంబుగ స్వామిమోముఁ గని యా ♦ యత్యుత్తమాశ్వంబు బా
ష్పతతుల్ వీడుచు మందమందముగ హే ♦ షాధ్యానముక జేసి, యం
చితమా భక్తిఁ దదీయపాదములపై ♦ శీర్షంబుఁ బొందించి స్వ
స్థతఁ గన్నూనె; మఱెట్లు మేల్కొనని ని ♦ ద్రానిష్ఠలో మున్యుక.

చ॥ 'అకటకటా! జగత్ప్రళయ ♦ మైన, నొకంగుళమైనఁ దప్పుదా
రికిఁ జన కాయరాతిహయ ♦ బృందము భీతిలి పాటఁ దాకి యా
ర! కుడిభుజుబ హేచు సమ ♦ రంబుల నన్ను భరించుచుంటి; చై
తకమ! ఋణానుబంధములు ♦ తప్పెనె! నీకును నాకు నేటికిక.

సీ॥ నాయెడ నీకు నెం ♦ తటి భక్తి! యెంత విశ్వాస! మెంతటి మహో ♦ త్సాహభ
కొడుకునకన్న నె ♦ క్కుడు ప్రీతిఁ బండ్రెండు నత్సరంబులుగ నా ♦ పంచ గాఁ
తకటకటా! శిర ♦ మందుఁ దురాయితోఁ బెట్టికొడుకునట్లు ♦ వెడలివచ్చి
కనువీం దొనర్తువు; ♦ కదనరంగముల నీసరిలే దనఁగఁ గ్రిది ♦ నెరపినావు;

గీ॥ బంధులను నాపులను వీడి ♦ వచ్చునన్న విడువఁజాలక యిందాక ♦ పెంట వడి
తోయి! మధురాతిమధురమై ♦ యెప్పు నీకు వీరహేష నాలించెడు ♦ పెంపు చె

—*) సూక్తసింహుఁ డన్న కశ్యమునిచ్చి యవనుల శిబిరమున కేగుట. (*—

సీ॥ అని కుండఁ గని సూక్తుఁ ♦ "డభ్రంబు తలపైన నొఱుంగ సుత కలంగియెఱుంగ
చైతకంబు మృతికి ♦ శతపత్రజైత్ర నేత్రముల బాష్పములు ము ♦ త్యంబులట్లు
క్రమ్మ నేఁ గని యోర్వఁ ♦ గొఁ జాల; నిదిగో నా "యంకారు;" నీసేవలవధ!
దీనినిఁ గొని భద్ర ♦ మా నెడ కేగు; మంబరుభర్త మో మొక్క ♦ మాఱు చు

- || త్వరితముగ వచ్చి నీపదఁదవ్వయముఁ గొలుతు,” ననుచు, నశ్వము నిచ్చి జోఁహారొనన్చి యెఱుఁతనున్న భౌరాసాను ♦ హయము నెక్కి యరిగి కనె యెగుల సర్వశీఁనాధినాథు.
- || “ఆప్రతాపుని శిర మేది! ♦ యకట. కానరారె! మూల్తాభౌరాసాను ♦ వీరవరులు! నీహయం బేది! సూక్త! సంఁదేహమయ్యె! జెప్పు సత్యం” బనిన, మానఁసింహుఁగాంచి,
- || “అల్ల హస్తీఘాటు ♦ నందు సూర్యభవజం బెత్తినప్పుడె చిత్త ♦ వృత్తి మాతె; నాల్గులక్షలు మిమ్ము ♦ నావార లిరువదిరెండువేల్ దొర లెది ♦ రింపఁ గంటి; నవజయంబున ఖన్నుఁ ♦ డై యన్న యని వీడి యెంటిఁ బోఁ దలను దెఁమ్మంటి వీవు! పొగిలి నాహృదయంబుఁమూల్తాభౌరాసాను భటులఁ గూలిచి వాడుఁవాజి నిచ్చి
- || వంపి నినుఁ జూచి పో నిల్లు ♦ వచ్చినాడ! నమ్మినను నమ్ము; లేక చి ♦ త్తమ్ము వచ్చు నట్లు దుడిపు! వెఱవ! నాఁప్రాణమాన”యనిన, మానసింహుఁడు కోపఁమంది నిలిచి,
- || “మేమై నీవీవు డాప్రతాపు తలఁ దె ♦ మ్మి పొమ్మనక లేదు; తా నై ముందుక బడిపోయి మాహితుల సం ♦ హారంబు గావించి రా కా మే లెంచి తొలంగఁ బంపె; నను నిం ♦ గల్ చేయుచుక వచ్చె; నీ స్వామిద్రోహిని బట్టుకొడు; చెఱ నుం ♦ పకబోలుఁ, బో నీకు రే!”

359

—*) సూక్తసింహుని దండింపవలదని యబ్బారహిమాను వాదించుట. (*—

- || అనుచు గర్జింప నచటి నై ♦ న్యాధిపతులు వానిఁ జుట్టి; రబ్బారహి ♦ మానుఁ “డిశఁడు డై ర్యమున వచ్చి యున్న సత్యంబు చెప్పె; నే మనఁగఁబోకుఁ” డని యంబఁరీశుఁ జూచి
- || “ఇతఁడుక నేనును రెండువత్సరము ల ♦ య్యెక్ మైత్రిఁ బాటించి; పు ణ్యతముం డంచు వచింతు నిక్కముగ; ద్రో ♦ హం బుండేనేనిక బ్రతా పు తలక నెచ్చునినట్లె నీదగు శిరం ♦ బుక జెడియే యున్న మా స్థితి యెట్లుండెడి! నించుకేనియును యో ♦ జి పంగ సందుడునే!
- || బ్రాత, కొలముసామి, ♦ పౌరుషవంతుఁడు, రాజరాజ, రణప ♦ రాజితుఁ డయి చను ప్రతాపుఁగూర్చిఁసాయంబు చేయు టబ్బురమె!” యని సలీముఁమోముఁ గాంచి,
- || ‘ఈరణమం దిటుల్ మనల ♦ నిందఱ నొంచి కలంచి తొలఁగా నేరిచె! నాప్రతాపవిభు ♦ నేటి యమానుష వీర విక్రమో దార విహారముల్ గనినఁ ♦ దప్పక లోకము లన్నియుక నమ స్కారము చేయు నన్న, నను ♦ జన్ముఁడు మెచ్చి చనంగ వింతయే!

363

ఉ॥ ఏనును రాజపుత్రుల జ ధి యించి యశంబుఁ గడింప వచ్చితోక;
గాని, తదీయపౌరుష వి ధి కాసము దైవత దైత్యకోటులు
గానము చేసి రిప్పుడు: జ ధి గన్నుతకౌర్యుఁ బ్రతాపు మానవు
డౌ ననరాదు! దేవుఁ డను ధి టర్హమటం చని తోచు నామదిక.

364

సీ॥ హారావలీపర్య ధి తాగ్రంబునం దొక్క నవరత్నదివ్య మం ధి డపము గట్టి!
యవరంజితో నామ ధి హాభాగు విగ్రహం బమరించి తన్మధ్య ధి మందు నిలిపి!
విశ్వశోభన మైన ధి వేళలో నాధీరు పరమపావన వామ ధి పాదమును
సకలజగజ్జేతృ ధి సంజ్ఞా మనోహర స్వర్ణతులాకోటి ధి సంతరించి!

గీ॥ భక్తిమెయి విశ్వవీరప్ర ధి పంచ మెప్పుడు నర్చ చేయంగవలయు శూఠ్రాగ్రయామి!
యమృహారాజుఁ బోలు ధి ధానుయామి! సురలయందైన వెదకిన ధి దొరుకుటది

సీ॥ జగముసంభవ మైన ధి క్షణమునుండియు నేటిదాక స్మాతంత్ర్య మిం ధి తటి మహతో
దీక్షతోఁ గొలిచిన ధి ధీరుండు గనుపింపఁ; డిప్పుడు మనియున్న ధి యెల్లవార
లడుగులకు మడుగు ధి లిడి కొట్టు; రాగల యుగములలో బుట్టు ధి మౌనువాడు
స్వాతంత్ర్యధర్మదీ ధి క్షాగురూ త్రముఁ డంచు నాచంద్రతారార్క ధి మభినుజింతు;

గీ॥ రమ్యహత్ముని సోదరుఁ ధి డైన సూక్తుఁ డితకాల మిచ్చట నిల్చు ధి టెంతో భాగ్య;
మితనిఁ బ్రతాపుఁడేరఁ బోనిండు నేడు; మన్ననముచేసి, కడుఁ బెద్దమనసు చేసి."

మ॥ అని భాషింప, సలీము, సూక్తుఁగని "య ధి య్యా! నీవు మాయుష్పరుక్
దిని మీయన్నకె సేవ చేసితి; నినుక ధి శిక్షింపఁగా నొప్పు; నై
నను సత్యంబు వచించుటక బ్రదికి, తం ధి డక నిల్వ కెందేనిఁ బా"
మృని శాసించె, "సెబాసు మంచిది సలా" ధి మఁ చేగె నాసూక్తుఁడుక.

3

—*) బదోని డిల్లీకివెల్లి పావఃపాకు యుద్ధఫలము దెలుపుట. (*—

సీ॥ అప్పు డంబుభర్త ధి యాజ్ఞ బదోనియు నానాటియుద్ధంబు ధి నందుఁ జంద్ర
భట్టారకుని భద్ర ధి వారణంబును గొంచు శీఘ్రప్రయాణముల్ ధి చేసి, ఢిల్లీ
కరిగి, యక్ష్మరువిభు ధి నడుగుఁడమ్ముల వ్రాలి, పూసగుచ్చినవిధం ధి బునను సమర
వార్త లన్నియుఁ దెల్పి ధి వారణరాజంబు నర్పించి నిలిచిన ధి యక్ష్మరుపతి

గీ॥ ముద్దుమోమునఁ జిలునవ్వు ధి మెలకఁతెత్త నాణిముతైంపు హారంబు ధి నలుత వైచి
చంద్రహాసంబు యావనా ధి శ్వంబుఁ బారి తోషికము లిచ్చి యశని సంఘోషపలు

౬॥ అంతటఁ గొన్నినా ఘోరుగఁ ♦ సంబరుభర్త; సమస్తవాహినీ
కాంతులు నై న్యముల్ గొలువఁ ♦ గాఁ బయనించుచు శిల్పి చేరి భూ
కాంతుని పాదపంకజయు ♦ గంబు సమీపమునందు వ్రాలి, నే
కాంతమునక విభుం డతని ♦ కార్యము మెచ్చక మందలించుచుక,

369

—*) అక్కరుసార్యభాముఁడు మానసింహునితో నిష్ఠురోక్తులాడుట. (*—

౭॥ “నిను మేవాడకుఁ బంపునట్లు మది నుం ♦ డెక గొండల ట్లాప్రతా
పుని నిర్జింతు వటన్న యాసలు; సమి ♦ ద్భూమి నినుక వైరి మా
ర్కొనెనో లేదొకా! సర్వముక విడిచి నా ♦ కుక జెప్పఁగా వచ్చి; తే
మని చింతింతును! మందభాగ్యునకు నే ♦ లా శాస్త్ర! సద్యోగముల్.

370

౮॥ అకటకటా! ప్రతాపు నెటు ♦ లైనను ద్రుంపు మటంచు నేను జె
ప్పుకొనిన యంతసే పయినఁ ♦ బోవలదే! యొకపూటలో నె వె
న్న కరుగుదెంతురే! యకట! ♦ కట్టిడినై నిను నమ్మిసందుకై
వెకలిని జేసి; తేమనుచు ♦ వేయు విధంబుల నిన్ను దూఱుము!

371

౯॥ ఎంత కాలమ్ముగా ♦ నీయుద్ధ సంరంభ! మెంతటి సన్నాహ! ♦ మెంత సేన!
యెన్ని శస్త్రాస్త్రంబు! ♦ లెన్ని సంభారమ్ము! లెందఱు సేవకు! ♦ లెంత వ్యయము!
నాస్థితి యకట! కొం ♦ డను ద్రవ్వె యెలుకను బట్టిన చందానఁ ♦ బరిణమించె;
గడకు హస్తీభూటు ♦ కనుమలో నట! యొక్కపగలట! ఘోరాహా ♦ వంబు గలిగె
గ॥ నట!తుదకు నాకె జయ మయ్యెనట! యివేటి మాటలో! నేను విన నోప! మానసింహ!
నావెతలు మాన్ని ననుఁ దేర్పఁసి వెవండ! వగు నదియుఁ గాక మాన” దటంచు వినినె.

౧౦॥ అప్పు డంబరునేత ♦ యక్కరీశుని గాంచి “దేవ! నీ విల్లు చిం ♦ తింపఁ దగునె!
నాజీవితంబును ♦ నాయభిమానంబు నీయధీనముచేసి ♦ నిలిచినాడ;
శక్తివంచనలేక ♦ క్షణ మేమటంగఁ బోక యాప్రతాపాధీశు ♦ నని నెనుదు;
యముడనై యతనిప్రా ♦ణాలముల నూడ్చి పీల్చి పిప్పియొనర్చి ♦ వెతలఁజెనుతుఁ;
గ॥ బలుకు లొకవేయు నేటికి! ♦ భరతఖండ మందు శాశ్వతస్థాయిగా ♦ యవనలోక
రాజ్యసంస్థాపనాచార్య ♦ రాజరాజ బిరుదములు నీకుఁ గూర్చి శో ♦ భిల్లఁజేతు.”

మ॥ అన, నక్కరీవిభుఁ డానుగాకని కరం ♦ బానందము బొంది “యొ
క్కనిమేషంబును నూరకుండకయె సం ♦ గ్రామంబు సాగింపు పా”

మ్మని శాసించిన, మానసింహుఁడును సే ♦ నాథీశ నైన్యంబులఁ
గొని రాణాపయి కేఁగు నుత్సుకతతోఁ ♦ గొల్పిండ్ల నీర్వాణువై.

374

గద్య:- ఇది శ్రీమత్కామేశ్వరీ కరుణా కటాక్ష వీక్షా సమాసాదిత రసవత్కావ్య
నిర్మాణ చాతురీధురీణ, సుగుణగణపారీణ, దుర్భాకవంశదుగ్ధాంభోరాశి
రాకాకైరవమిత్ర, శాలంకాయనగోత్ర పవిత్ర, సుజనజనాను
గ్రహపాత్ర, మెకటరామార్యపుత్ర, కవిసింహవధాని
పంచానన్యకావ్యకళానిధీత్యాది బిరుద విఖ్యాత, సుకవి
రాజశేఖర, రాజశేఖరకవి ప్రణీతంబయిన
“రాణా ప్రతాపసింహ చరిత్ర” బ

ను పద్యకావ్యమునం

దుః దృతీయా

శ్వాస

ము

సంపూర్ణము.

(శ్రీ)

కామేశ్వరైశ్చ నమః.

రాజావ్రతాపసింహచరిత్ర.

చతుర్థాశ్వాసము.

మ॥ స్థిరశౌర్యుడు ప్రతాపసింహపతి హః ♦ వ్రీఘట యుద్ధంబురా
తిరి సూక్ష్మ విడనాడు నా పిదప న ♦ ద్రిశేష్ఠము దాటుచు
మఱునాఁ డయ్యుదయాద్రి సూర్యుఁ డుదయిం ♦ పక బోవు నవ్వేళకు
దరియక బోయెను శైలమార్గములగుం ♦ డక “శైలవారా”ధరక. 1

సీ॥ జాము ప్రొద్దెక్కిడు ♦ సమయంబునకు సలుంబ్రాభరత యెదిగి భూ ♦ పతి పదాబ్జ
ముల వ్రాలి “దేవ! వీ ♦ రలు ప్రమరలు; వీరు చోండావతుల్; వీరు ♦ చోహణభటు;
లీతఁడు శ్యామసిం; ♦ గితఁడు ఖేల్వాపతి; బేడ్లా-కొటేరియా ♦ విభులు వీరు;
తమతమ పైన్యశే ♦ వములు గొల్వంగ నీశ్రీపాదసేవఁ గాం ♦ టించి వచ్చి;

గీ॥ రాదరింపవె!” యనిన, సై ♦ న్యపతులెల్ల మ్రొక్కి నిలిచిరి; భిల్లులు ♦ ముందుఁగొలువ
వందన మొనర్చె భీమచాం; ♦ దందఱఁ గని కూరుచుండంగ నియమించిఁగోవిభుఁడు,

—*) వీరస్వర్గమునకేగిన యనుచరులఁగూర్చి ప్రతాపసింహుఁడు విచారపడుట. (* —

చ॥ “మనమును నాలుగేండ్లుగ స ♦ మస్తవిధంబుల నాని పూని చే
సిన బహుళశ్రమంబు ఫల ♦ సిద్ధి వహింపక నేడు నిష్ప్రయో
జనముగ నయ్యె! సాటి నృప ♦ సత్తములక దలయెత్తి యెట్లు చూ
డ నగు! విధాతచెయ్దు మక ♦ టా వికటించెనె! యిట్లు నాదెసక. 1

సీ॥ భూదేవతాళి క ♦ పురపుహారతు లిచ్చి మంత్రపుష్పము పెట్టు ♦ మహితదేవ
పూజాగృహం బట్లు ♦ పొదలె నాసేనతో నిన్న హస్తీఘటా ♦ నికటసీమ!
గంట లిర్వడినాల్గు ♦ కడచిపోకయ మున్నె పెండ్లికొడుకులట్లు ♦ వెలయు శూకు
లెందఱు-కన్నుల ♦ కందక చాటెరి! పదునాల్గువేలు స ♦ దృఢులు గూలి!

- గీ॥ “రక్కటా! కడుపున హాల ♦ హాలము పోయు వడుపునం దేహమంతయును నుడుకులెత్తి
సమృతభాండము పలువ్రక్కలగుచు విరిసె! బెండ్లి చవికె గుభాలున విటుగఁబడియె
మ॥ “అదయుల్ శత్రులు గ్వాలియర్ గొనిన, రా ♦ జ్యం బూడి చిత్తూరులోఁ
బదముల్ మోపినదాడి, దండ్రవలె మే ♦ వాడ్ రాజ్యలక్ష్మీపదం
బుఁ దలఁ నిల్పుచు, రామచంద్రనృపుఁ డె ♦ ప్లు భక్తి సేవించె; నా
సదయస్వాంతు ఋణంబుఁ దీర్పఁగలనే ♦ జన్మాంతరం బందునుఁ!”
- శా॥ “అటు బైఁ బదియేండ్ల ప్రాయమును బూ ♦ జ్యస్వాంతమున్ మన్మథా
కారం బొప్పెడు లేతకుట్టుడు తురు ♦ ప్కు శ్రేణులఁ దాకి, కం
గాలై పాటఁగఁజేసి శాశ్వతయశః ♦ కాయంబునఁ నిల్చె; ఖం
డేరావు బురుడించు పోలరులఁ గం ♦ టే! యే యుగంబందునఁ.”
- సీ॥ “తొరుక్క విపుల ప ♦ దాతివర్గము దూసి యశాంతముల కేఁగు ♦ నట్లు దోలె!
యావన బహుళ బృ ♦ హన్నాళికాస్త్రముల్ వేలకువేల్ పిండి ♦ పిండి లేపె!
రెండువేల్ భటులతో ♦ రెండులక్షలు తురుష్కుల లీలఁ దాకి గ ♦ గ్గోలుపటచె!
నైదువందలు వీరు ♦ లదిమి చుట్టిన వ్రేలు తనవైఁ బడకయుండ ♦ నని యొనర్చె!
తే॥ జగము పుట్టినదాది నీ ♦ క్షణముదాక బదియు నేడేండ్లప్రాయంపు ♦ బాలుఁ డింత
కౌర్యముం జూప లేదని ♦ జనము పొగడఁ దివిరె! నకట! సామాన్యఁడే జేజసింగు!
- సీ॥ “తనదేహ ధన జీవి ♦ తము లిచ్చి మాతృదేశముఁ గొల్పు భక్తి వి ♦ జ్ఞానమయుఁడు!
పమనాల్గులోకముల్ ♦ గదిరినఁ దనపట్లు వీడని పరమగం ♦ భీరమూర్తి!
మృత్యుదేవత నైన ♦ మిత్రునియట్లు వ్రేమించెడు వీర ల ♦ క్ష్మీప్రభుండు!
మత్పదం బేకాగ్ర ♦ మనమునఁ గొలుచు పూర్ణస్వామిభక్తిప ♦ రాయణుండు!
- తే॥ “భారతమునకె కాక వి ♦ శ్వమున కెల్ల యశముఁ జేకూర్పఁ జాలు మహాబలాధ్యుఁ!
జార! రాఠోడు-లంబు ధ ♦ న్యతమ మయ్యె! దేజసింహవతారసం ♦ యోజనమునఁగి
- తే॥ తండ్రవలె నేల; మనసు మె ♦ త్తనిది! వీర సమరరంగాభ్రాసీమఁ బ్ర ♦ చండభానుఁ;
డకట! భానుసింహుండు గూత!” ననుచు వగచు నాప్రతాపునిఁ గని సలుం బ్రాధిపతియ
- చ॥ “అనిఁ బడు భానుసింహవసు ♦ ధాధిపు సాద్రినృపాలుఁ డడ్డై చెం
తనుగల శైలగవ్వారము ♦ దాపునఁ జేర్చి సపర్యచేసె; నా
తనికి భయంబు లే”దనఁ బ్ర ♦ తాపుండు “కీడున మేలు గల్గె! దే
వుని కృప” నంచు నాత్మఁ దల ♦ పోయుచు మ్రొక్క నిమిలితాత్ముఁడై.

—*) ప్రతాపసింహుడు సేనాధిపతుల సత్కరించుట. (*—

- సీ॥ అల సలుంబ్రాధీశు, ♦ నవ్వల సాద్రీశు, బదపడి భేల్వాన్యు ♦ పాలు, బిడప
బేండ్లా—కొటేరియా ♦ పృథ్వీనాయకులఁ బేర్చిని జూచి “మీరును ♦ మీరు మీరు
సంవర్త-సమవర్తి ♦ సదృశులై నిన్న హల్దీఘాటుకనుమ న ♦ మోఘధాటిఁ
బరసేనఁ దాకి యు ♦ గ్రరణంబు సాగించి కొఱలేక రిపులను ♦ గూల్చివారు;
- తే॥ స్వామిభక్తి పరాయణుల్ ♦ సరళమతులు మీయెడఁ గృతజ్ఞుడ” నటంచు సాయము విను
తిచి వేత్వేర సరసకుఁ ♦ దీసి వారి వారికినిఁ గొన్ని ఫలములు ♦ పంచి విభుడు; 11
- సీ॥ “యువరాజ మానసిం ♦ హులయేగ్గు చైతకాశ్వము ధాటి కోర్వక ♦ పాటు పిడప,
వేలు లక్షలు మొగల్ ♦ వీరులు నను ముట్టఁ ద్వర వచ్చి నారవిధ్వజముఁ గొనుచుఁ,
దురకనుఁజలఁ జాల ♦ దూరంబుఁ జేర్చి నాపైని యొత్తడి తద్దఁ ♦ బాయఁజేసి,
తొమ్మండ్రుగురు తన ♦ తోబుట్టువులఁ గూడి స్వామిభక్తిని జూపి ♦ స్వర్గ మేగె;
- తే॥ నామనస్సింహునకును మే ♦ లేమిసేతు! నతని యనుజుండు జ్ఞాతి యాశ్వామసింహుఁ
ఁ బ్రధనసీమల నాకుడి ♦ వంకఁ బోరునట్టి యధికార మిచ్చి యి ♦ ప్లావరించు. 12
- సీ॥ ఇఁకమీఁద యుద్ధంబు ♦ లెసఁగుచో సాద్రీన్యపాలురే దినమణి ♦ ధ్వజము వట్టి
నన్నుఁ బాయకయె వెం ♦ టన యుండెదరుగాక! యాస్థానమును జేర ♦ నరుగునపుడు
గీ తన్నందుభులు రాజ ♦ ధాని నాహర్యసింహద్వారమును జేరు ♦ నంతదాఁక
మ్రోయుచుండెడుఁగాక! ♦ యాయస్వయమున నిప్పటినుండి సాద్రీన్య ♦ పాలమాఘ
తే॥ లందఱును దమ నామధే ♦ యములముందు రాజపదలాంఛనమ్ము గౌరవపదమ్ము
దాల్చు గావుత వంశజల్ తరతరముగ” ననిన, ‘బళి’ యనె నైకకంఠ్యముగఁ గొలుపు.
- క॥ “దేవా! నీసేవను ఝాలావంశము ధన్య మై చె ♦ లుగె” ననుచు శ్వా
మావని పతి మ్రొక్కెను; సంభావనమెయిఁ బతియు భిల్ల ♦ పతిఁ గన్గొనుచు, 14

⊕ A splendid act of self devotion of the Jhala chief, when Rana Pratap was oppressed with the whole weight of Akber's power, obtained with the gratitude of this prince, the highest honours he could confer—his daughter in marriage and a seat on his right hand.

“Annals of Mewar.”

§ The descendants of Manah yet hold Sadri and all the privileges obtained on this occasion. Their Kettle drums beat to the gate of the palace, a privilege allowed to none besides and they are addressed by the title of Raja.

“Annals of Mewar.”

మ॥ “తరమే! నిన్ను నుతింప; నీభుజమ యా ధారంబు నా కుగ్రసం
గరరంగంబుల; దేన నెట్టులు బహూ ధారంబు గావించు: బ్రే
మరసం బోడగఁ గాఁగిలింతు” నని సం ధావించె; నట్లే వడి
మొరసై భేరులు, సూక్తుడు నిజబలు ధూల్ గొల్పి గానంబడె.

1.

—*) సూక్తసింహుడు ప్రతాపసింహుని జేరవచ్చుట. (*—

ఉ॥ “నిన్ను నితండు చేసిన ప ధని వొందక వైర మూని, నే
డన్నను దాడ వచ్చె! దును ధూడరె వీని” నటంచు బల్కి యం
దున్న సమస్తవీరులు మ ధూధతి లేవ, బ్రతాపుఁ డంతఁ జే
సన్నను వారి నిల్పి “యొక ధ సంగతి మీ కెఱిగింతు; నైపుండీ!

10

సీ॥ అందఱు గూర్చుండు; ధని నిల్చుపై నిన్ను గిరివెంట నే వచ్చు టెఱిగి, యం
రీతుండు నను గూల్చ ధిరువుర వీరుల బంపె; వారు పిఱుంద వచ్చి రంత
సూక్తుడు వారి గూల్చుచు నన్ను గని మొక్కె; నితని నే గనికరించితని; బిడ
జైతంక బిల వ్రాలి ధ సమసె; నిజాశ్వము నా కిచ్చి తఱలి, యా ధ నాడు వచ్చె;

తే॥ గలిగె నాకు హస్తీపూటు ధ కదనమందు నిన్ను సోదరలాభ!” మ ధ టన్న హర్ష
మలర నందఱ నెమ్మొము ధ లడరె నపుడు: నవవికసితారవింద సం ధ తతుల కరణి.

సీ॥ సూక్తుఁ డశ్వము డిగ్గి ధ సూటిగఁ జని సలుంబ్రాధీశునకు మొక్కి ధ యన్న కెఱిగి
“దేవ! నీయొద్ద రా ధ తిరి యనుమతిఁ గొని చని మానసింహు ధ ధనము చేసి,
యవనసేనాధినాయకులఁ గూల్చుట, నిన్నుఁ గొలుచుటాదిగఁ, గార్యములను నెలి
నన్ను సేవించు నైశ్వము వెంటఁ గొనుచు మార్గమున వచ్చుచు “భిల్లురా” పురంబు

తే॥ గాంచి యవనుల నొంచి దు ధ ర్గము గ్రహించి దాని గురుదక్షిణగ నీపదద్వయమున
నప్పగింపంగ వచ్చితి; ధ నాదరించి చేకొను” మటన్న నవ్వి యా ధ శీర్షదించి,

18

ఉ॥ ఎత్తి కవుంగిట బొదివి ధ యిష్ట కుమారక! నాకు నీమహా
దాతగుణంబు మిక్కిలి ము ధ దం బొడగూర్చె; భవత్ప్రరాక్రమో
పాత్రము భిల్లురానగర ధ వర్యముఁ జేకొని నాకు మాటుగా
ని త్రఱి నేలు” మంచు వచి ధ యించి ప్రతాపుడు మిత్రకోటితో,

19

—*) ప్రతాపసింహుఁ డనుచరులతోఁ గర్తవ్యము నాలోచించుట. (*—

సీ॥ “మనము హస్తీపూటు ధ కనుమలోఁ జూపిన త్యాగ-కౌర్యములు ప్లాఘ్యములె! కాని,

గుటికి బెత్తెనుగఁ ద ధ క్కువ యాట జయలక్ష్మి యందనిమాని పం ధై తనర్చె!
మన కపజయము గ ధ ల్లిన దంచుఁ గుందకు! డపజయంబున నీక్ష ధ యతిశయించు!
నెంత త్యాగం బున్న ధ సంతగా దేవుని వాత్సల్యమునకు స ధ త్వాత్మమగద!

తే॥ యింక రాఁగలవేళల ధ నేమి సేత! మరివిజయకాంక్ష విడువక ధ యని యొనర్త
మనుచు మదిఁదోచె నాకు; మీఁయంద తెట్టులానతిచ్చెద”రన, సలుంధ్రబాధిపతియు,

క॥ “శ్రీలు తొఱంగి గేహమునఁ ధ జీతటిమూలల గోల్లు మీఁటి వై
ద్యాలయమందు రోగులక్రి ధ యన్ శయనించెడు మందమన్త్య కం
కాళము లెట్లు లోకహిత ధ కార్యముఁ దీర్చెడు! విక్రమానల
జ్వాలలు నిన్నుఁబోలు పటు ధ శౌర్యులు దీర్తురుగాక రాణ్డాణి! 21

సీ॥ ఆనాటి కొకమాట ధ యీనాటి కొకమాట పలుక నేర్చునె సలుంధ్రబాధిభుండు!
నామాట యేమి! యం ధ దఱభావ మెఱుఁగుదుఁ; బ్రాణంబు మేన నున్మంతవఱకు
స్వాతంత్ర్య సమర దీ ధ తూవుత్తి సాఁగించి మీ దివ్యచరణస ధ మీపనీమ
నాత్మార్పణ మొనర్చి ధ యజరామరఖ్యాతిఁ జెంద సేవింపఁ గాం ధ క్షీంతు మెపుడు!

తే॥ క్షణము తడవు సేయకయె రధ క్త మెగజల్లి రణ మొనర్చుచు శత్రుమాఁరణ మొనర్తు;
మెత్తిన ధ్వజంబు దింప కాఁయ త్తపడఁగ వలయు”నన భీమచాండు భూఁవరుని గాంచి,

సీ॥ “జనదుర్నిరీక్ష తే ధ జశ్శాలి! భారతఖండ ప్రచండ మా ధ హ్లాదమూర్తి!
నీ వుండుచోటనే ధ నిఖిలధర్మము లుండు; సత్య ముండును; నిత్య ధ జయము నుండు;
నాసూర్యభగవాను ధ నట్టివాఁడవు; దినదినమును నిన్నుఁ జూ ధ చిననె చాలుఁ;
బావిత్ర్య గాంభీర్య ధ భావముల్ క్రొత్తందనంబును దఱుఁగ వే ధ నాఁడు గాని;

తే॥ పూర్ణ సాత్వికానందరూ ధ పుండ్రు! రాజ పుత్రసంస్థాన మేటికి ధ భూభువనము
లన్నిఁటి జయింపఁ గలుగు మ ధ హాభుజుండ; వనఘ! నీమైత్రి పరమభా ధ గ్యంబుగాఁచె!

క॥ “మాజీవితములు నీపద పూజకు విడిచితిమి; కొదవ ధ పొడమ”దనఁగ, ఘే
ల్వాశాని “సందియం బేలా! జయవెట్టంగ లోక ధ మని సేయఁ దగున్. 24

సీ॥ రేఁగెడు సమరఘే ధ రీభాంకృతుల్ విప్రవితతి నాందీవాద ధ వేదరవము!
గళముల వ్రాలు వై ధ రుల తీక్ష్ణకరవాలధారలు కల్యాణ ధ హారచయము!
పొగ రేఁగి క్రాఁగి గు ధ ప్పునఁ బ్రేలు లోహనాశాగ్నులు మంగళ ధ హారతులును!
దస్యుల గళ గళ ధ ద్రక్తపూరములు దేహమున స్పృశిన వసం ధ తముల రంగు!

తే॥ ప్రైరిహధ్యస్థలంబు వి ధ వాహవేది! మొగలుభటవిదారణములు ధ భూతబలులు!

- గా విజృంభించి సమరరం ♦ గమునఁ బోరి పెండ్లియాడుదు మితఁ వీర! విజయలక్ష్మి.²²
- తే॥ అనిన, బేడ్లా-కొటేరియా ♦ మనుజవిభులు; “మాతృదేశ విముక్తికై ♦ మాయఖలము, నించుకయు జాగుసేయ కల్పించుకొనఁగ సిద్ధముగ నుండు” మనఁ, గృష్ణ! సింహవిభుడు, సీ॥ “విన్నవించెద నొండు ♦ నిన్న హస్తీఘాటుకనుమలో నసమసం ♦ గరము నడపి, వ్రాలిన వారు శా ♦ శ్వేతయశస్సాంధ్రు లౌదురు; కాని వారి కం ♦ దఱకుఁ దోడు వైతకాశ్వము చిర ♦ స్మరణీయమై యొప్పు; నది వ్రాలిన ప్రదేశ ♦ మందుఁ బెద్ద యరుగును నద్దాని ♦ యంచునఁ గూపసత్రిములు ప్రతిష్ఠించి ♦ దానిపేరు
- తే॥ నిలుప సెల వీయఁ దగు” నన్న! నృపతి “యకట! దానిఋణమును దీర్చ నా! తర మె! మీఁ కోరినటులు చేయింపుఁడు ♦ కొఱత వలవ” దని పలికి యందఱను గల! యంగజూచి, డే॥ “పట్టిన పట్టు పట్టినదె; ♦ పాణము దేహమునందు నుండ, నే పట్టన మానఁగాదు; మన ♦ పై కరుదెంచు తురుష్కసేన లీ గుట్టలు చొచ్చు పెల్ల యము ♦ కొఱలు చొచ్చుపె యంచు గుండియల్ కొట్టుకొనఁ మెలంగవలె ♦ లోకులు కన్నులు విచ్చి చూడఁగఁ.” 28
- సీ॥ యవనసంగ్రామ మ ♦ హానాటకప్రదర్శనమున నిన్నటి ♦ దినమునందు జరగు హస్తీఘాటు ♦ సమరోత్సవంబు ప్రస్తావంబు చందమై ♦ సాంగియుండె; బ్రథమాంక మింకఁ బ్రా ♦ రంభంబు గానుండు; నడుమ వ్యవధి తద్ద ♦ యడరఁ జోవ; దెన్ని యంకంబు! లె ♦ న్నేండ్లాడవలయునో! యెట్టులు ముగియునో! ♦ యెఱుంగరాదు!
- తే॥ మంగళాచరణము మొదల్ ♦ మంగళంబు వఱకు నుత్తరోత్తర రస ♦ పౌణ్డి వెలయ, దేతువ వహించి వర్తించి ♦ తృప్తిపఱుప వలయు నీవిశ్వసభ్యప్ర ♦ పంచకమును. 29
- తే॥ చెలఁగె నొకభంగి మనపరి ♦ స్థితులు నేటివఱకు; “ముం దున్నది ముసళ్ల! పండు” వనెడు కరణి వచ్చుకాలము కష్ట ♦ గర్భిత మగు; నేకలింగేశ్వరుండె తో ♦ డింక మనకు.” 30
- సీ॥ అనినఁ “గొండలు పిండి ♦ యైపడ వర్తింతు మింక సందేహింప ♦ నేల! దురము నిలువక సాంగింప ♦ వలె” నంచుఁ బలికి రందఱు; “మంచి” దనుచుఁ బ్ర ♦ తాపవిభుడు వార్షాశ్రుకలితనే ♦ త్రాంచలుఁ డయ్యె; వా రరిగిరి భూధర ♦ పాత్రములకు; వానకా రరుదెంచి ♦ భయదనీలాంభోధరము లాకసమ్మునఁ ♦ గృమ్మసాఁగె;
- తే॥ వాన జడిపట్టి కురిసె; యా ♦ వనబలములు గిరులఁ డిరుగఁ జాలక వెనక! కరిగె; నంత త్కూచిజ్ఞాన కట్టె వి ♦ శ్రాంతి కొంత; పెరిమ హేమంతముం బ్రస ♦ వించెఁ బ్రకృతి.
- గీ॥ కాలు ముగిలుతో వాన ♦ కారు దాటె; గెఱలి చలి ప్రకృతికి గిలి ♦ గింత లిడియె;

గానఁ గోనల వహబాజు † ఖాను గడచి పాజు హారావధీసీమ † పట్టు జేర్చె. 32
 సీ॥ అలసలుఁ బ్రాసీమ † యందుండి పిడుగుల గేరు వీరులఁ దెచ్చెఁ † గృష్ణసింగు;
 ఝాలూరిసేనల † తో లేచి వచ్చె దుర్వారవిక్రముఁ డైన † భానుసింగు;
 సాద్రియందుండి ఝా † లాన్వవాయులసేన లన్ని దోడ్కొనివచ్చె † శ్యామసింహు;
 డా బునేరా-షాపు † రాధీశులు శిశోదియావీరభటులతో † నరుగుదెంచి;
 ధీ॥ తే॥ రింక బేండ్లా-కొటేరియాన్యపులువచ్చి; రవల సూర్యమహాలునుండిఁ యచటఁ జేరె
 దుర్జయుఁడు; దుర్నివార బం † ధురబలుండు భిల్ల సేనలతో డాసె † భీమచాంను. 33

—*) రౌడవ సంవత్సరము యుద్ధము. (*—

చ॥ తనవయి వచ్చు నైరులఁ బ్ర † తాపమహీంబ్రుండు మాఖశుద్ధపం
 చమి నెదిరించె, నైలముల † దండ, విశాల సమున్నతప్రదే
 శముల; దురంబు ఘోరముగ † సాగె; గురుష్కులు రాజపుత్రులు
 సమసిరి వేనవేలుగను † నాటి మహాసమరాంగణంబునన్. 35

చ॥ యవనులసేన సంఖ్యలకు † నగ్గలమై జలరాశి వీచి పం
 క్తివలెను బొంగి పైబడ ను † దీర్ఘపరాక్రము లయ్యు నాప్రతా
 పవిభుని రాజపుత్రభటు † వరు్యలు తజ్జ్వలనాస్త్రధాటి కో
 ర్వ వలనులేక డీల్పడి ప † రాజయమొందగ సాగి రయ్యెడన్. 35

క॥ మఱుసటి సంవత్సర మక్బరు మేవాడ్సీమఁ జొచ్చి † స్వయముగ వసుధా
 పరిపాలనాదికమ్ములు స్థిరముగ నేర్పాటుచేసి † చేరె బురికిన్. 36

క॥ అల బహిరంగసహికంబుల యవనుల నోర్వఁ గప్ప † ముగఁ దోఁపఁగ సే
 నలఁగొని ప్రతాపవిభుఁ డిమ్ములఁ గుంభలేమియరు దుర్గ † మును జొరఁదలఁచెన్. 37

సీ॥ క్రీమముగాఁ గైలవా † రాసీను దాటుచు, నెత్తైన కొండల † నెక్కి పోయి,
 దట్టంబుగా నాగ † దాళి మొల్పుటఁ గ్లిప్తమగు నైలమార్గంబు † లందు నడచి,

§ We have also amongst the nobility of Mewar, two, who hold independent title of Prince or Rajah, one of whom is by far too powerful for a subject. These are the Rajas of Benera and shapoor, both of the blood royal.

⊕ Akbar himself entered Mewar, arranged the mode of administration, then proceeded to Malwa.

“ G. B. Malleson, C. S. I. ”

తొలుత బహిద్వార ♦ ములు రెండు గడచుచు జని హనుమద్వార ♦ మునఁ గమించును, విజయద్వార ♦ మునను శోణద్వారమునను రామద్వార ♦ మునను జొచ్చి
తే॥ సేన లన్నియుఁ గోటలోఁ ♦ జేరికొనియె; నాప్రతాపప్రభూత్తంసుఁ ♦ డంబుదముల
నొరయుచు మహోన్నతమయి సుం♦దరమునైన మేఘభవనంబులో విశ్రాంతమై యున్నాడు.

—*) కుంభలోమియరు యుద్ధము. (*—

ఉ॥ పుట్టలు వీలి చీమల గు ♦ ముల్ వెలికి బరతెంచు కై వడి
దట్టములై వడి మిడుత ♦ దండు గుముల్గొని దూతునట్లు పెం
గుట్టలలో దురుష్కభట ♦ కోటి చొరంబడి నాల్గుదిక్కులక
ముట్టడిపేసి దుర్గమును ♦ ముంచెను పెద్ద పిరంగి వేటులక.

89

సీ॥ విక్రమంబున కాది ♦ పీఠమైన ప్రతాపుఁ డడరి నాల్కలు సాచు ♦ నగ్నిశిఖల
వంటి రాజస్థాన ♦ భటులఁ బ్రేరేప, నా మడమ ద్రొప్పని మేటి ♦ కడిమికాండ్రు
గోడలు బురుజులు ♦ గోపురంబుల నెక్కి వీడ కొక్కట శిలా ♦ వృష్టి గురియ,
భిల్లవీరులు లోక ♦ భీకరంబుగ ధనుష్పంకార మొనరించి ♦ శాత శర ప

తే॥ రంపరలఁ జిత్తజల్లుగా ♦ నింపుచుండ యముఁడు నాల్క సాచినయట్లు ♦ యవనసేన
దిన దినము గంట గంటకుఁ ♦ దేకువ నెడి బలము తఱిగి యంతంతకుఁ ♦ బలుచనయ్యె.

తే॥ పశ్చిమమార్తాండువలెఁ బ్రతాపప్రభుడువహ్నిఁ గురియింప మొగలానుభటులకొట
వైపు చూడలే రైరి; పా ♦ భాజుభాను రాతిగుండియలో బెద్ద ♦ బీతు దవిలె. 41

సీ॥ గుమలుగుమల్ బాణ ♦ కోటు లాయుధములు కుంభవృష్టిగఁ బెల్లు ♦ కురియుకతన
యవనవీరులు తల ♦ లపిసి సంధులు వీలి గాత్రముల్ రక్తసి ♦ క్రంబుగాఁగ
రణరంగలక్ష్మియు ♦ రక్తాభిషేకంబు చేసిన చందమై ♦ చెదరె సేన;
క్షణములు బలిసి యు ♦ గంబులై నిలిచె; పాభాజుభా నేమొన ♦ ర్పొగఁ దోచ

తే॥ కడలు నొంది యాబూపర్వ ♦ తాధికారి నాల్తుని బ్రతాపఘను దేవ ♦ రాధిపతిని
ధన కనక వస్తు వాహన ♦ తతులతోడ నడిగి, తన్నుద్ధరింపుమం ♦ చాశ్రయించె. 42

ఉ॥ క్రచ్చుఁ గోటఁ జొచ్చి నడు ♦ రాతిరి యన్నరూపదానవుం
డచ్చుఁపుఁ జీకటి 'నవగు' ♦ కాఖ్య రహించెడు కూపమందునక
బెచ్చు విసంబు పోసి కలి ♦ పెన్ నెన రించుకయైన లేక; హ
వచ్చని యింటఁ జచ్చునిడు ♦ పాపుల కేపని చేయఁ గానిదా!

తే॥ కోటలో నది యొక్కడే ♦ కూపముగుట, నంద జానీరమును గ్రోలి; ♦ రం దనేకు
లనువులను వీడి; రిదిచూచి ♦ యాప్రతాపసరపతిని భానుసింహుండు ♦ దరియనేగి,

సీ॥ “జలముల విసమును ♦ గలిపి దేవరపతి తడిగుడ్డ గొంతుకల్ ♦ తఱిగినాడు;
నెలుగు మొగలుసే ♦ నలు పోరినను నేడు గలిగిన నష్టము ♦ గలుగలేదు;
నిటఁ దడవున్న ని ♦ స్వేతుకంబుగ సంఘమృతి గల్గుటయు ధ్రువం; ♦ బీవు కృష్ణ
సింహాదులను గూడి ♦ శీఘ్రంబె దుర్గంబు దాటిపోవుట మేలు; ♦ తనువులందుఁ

తే॥ బ్రాణములు గల్గుదాఁక ముద్భటులు నేను కోట మొగలాయిబలము చేకొనకయుండ
నని యొనర్తుము; మాటుమాటాడకేగు; మద్దకొనువాడఁ గనుల నీయడుగుదోయి.”

క॥ అని వినయంబునఁ బ్రార్థించిన నందఱు నట్లే యొత్తి ♦ చెప్పకొనఁ బ్రతా
పస్వపతి సమయ మెఱుంగుచు మనమును నొడఁబటచె నొక్క- ♦ మాదిరిగాఁగఁ.

—*) ప్రతాపసింహుండు చేపందా దుర్గమును జేరుకొనుట. (*—

క॥ క్రందుగ మేవాణ్ణిర్మతి దిశందగు చప్పన్నసీమ ♦ శబరులదేశం

ర్థి బం దరిగి ప్రతాపుండు “చేపందా” దుర్గంబుఁ జేరె ♦ బలములతోడఁ. 47

సీ॥ “మునుపటివలె దుర్గ ♦ ముననుండి పోరాడఁబూనిన విషజలం ♦ బులను ద్రావి
పూటకేనును నై న్య ♦ ములును మ్రగ్గుట ధ్రువం; చిహపరంబులు రెంటికిడియు దూర;
మెట్టులైనఁ దప్పను ♦ మృతి; యట్లుగాన దుర్గబహిర్గతుడనై య ♦ రాతిసేనఁ
జిచ్చట పిడుగట్లు ♦ చీలిచి చెండాడి చిందరవందర ♦ చేయనె తగు”

తే॥ ననుచుఁ దలపోసి తనదుపై ♦ న్యమ్ముఁగొనుచు ముందుఁగల హనుమద్వాఙ్మరమునుదెఱచుచు
హరుని ఫాలనేత్రజ్వల ♦ ననుకరించి భానుసింహుండు వైరుల ♦ పైన వ్రాలె. 48

Pratap took post in Kumbhalmer which was invested by Koka Shabaz Khan. He here made a gallant and protracted resistance and did not retire till insects rendered the water of the “Nongun” well, their soul resource, impure. To the treachery of the Deora chief of Aboo, who was now with Akbar, this deed is imputed.

“Annals of Mewar”

§ ‘Chaond’ is a town in the heart of the mountainous tract on the south west of Mewar called Chuppan, containing about three hundred and fifty towns and villages peopled chiefly by the aboriginal bhills.

“Annals of Mewar.”

—*) చంద్రభట్టారకుడు భానుసింహునకుఁ దోడుపడుట. (*—

తే॥ అనిలఁ డనలంబునకును దో ♦ డైనయట్లు సిద్ధహస్తులు విక్రమ ♦ శుష్టులైన
సద్భటులఁగొంచుఁ గవిరాజు ♦ చంద్రభట్టు భానుసింహునకును సాయ♦పడియె నపుడు.

ఉ॥ మండెడు వహ్నికుండముల ♦ మాడ్కి విలోకన విస్ఫులింగముల్
నిండ, హయవ్రజంబుఁ గద ♦ లించుచు భూరిఖురాగ్రఘట్టనా
ఖండ ధరాపరాగముల ♦ క్రందున గాఢతమంబుఁ గూర్చి యు
ద్దండత రాజపుత్రభట ♦ తండము దాఁకె నరాతికాండమున్.

50

తే॥ వీరకేసరులను బోలు ♦ భిల్లభటుల కర కలిత కార్ముక కదంబ ♦ కములనుండి
పక్షితతి మాడ్కి శితబాణ ♦ పటలి లేచి తురకమూఁడల శిరముల ♦ నఱికివై చె. 51

ఉ॥ అంతఁ దురుష్కసేనల మ ♦ హాహవ శౌర్య విలాసరేఖ సా
యంతన మొందుచుండ, నలి ♦ నాపుడు పశ్చిమవార్ధి డాసి సా
యంతనమున్ బొనర్చెను! ర ♦ యమ్మున నాసపుఖాను సేనతోఁ
జెంతఁ గనంబడన్ యవన ♦ సేనలు పొంగె నముద్రమున్ బలెన్.

52

చ॥ యముని కరాళజిహ్వక కి ♦ యన్ జెలఁచెఁగుచు భానుసింహుఁడున్
సమర మొనర్చుచున్ మొగలు ♦ సైన్యముఖంబును వ్రచ్చి చొచ్చి గ
ర్భనునను మాటి వైరుల శి ♦ రంబులు రాసులు పోసి పోసి ప్రా
ణమును ద్యజించె నబ్బురము ♦ నన్ రిపులున్ దను మెచ్చి యార్వఁగన్.

53

మ॥ కవిరా జాదినరాజువోలెఁ గర ము ♦ గ్రస్పారతేజంబుతో
నివమున్ మాపెడునట్లు వైరిగణమున్ ♦ హింసించి మండేహదై
త్యవితానంబులతోనఁబోలె రిపుసం ♦ తానమ్మున్ జిక్కి, గా
యపడెన్; నిర్గత రక్తధారలు తిరం ♦ బై పాతెఁ బెన్కాల్వలె.

54

సీ॥ బహ్మవంశంబు పా ♦ వనమై పొదల బృహస్పత్యంశమునఁ బుట్టు ♦ బ్రహ్మవేత్త,
పికరాజువోలె గొం ♦ తుకయెత్తి మధురగీతికలు పాడిన మేటి ♦ సుకవిరాజు,
క్రమత హస్తీఘాలు ♦ రణమునం దరికోటి దోమలట్టులు ♦ దోలు భీమసేనుఁ,
డజరామరఖ్యాతి ♦ నవనిపై నిలుపంగఁగలుగు శతాధిప ♦ గ్రంథకర్త,

ఆ॥ వీరరసము వెల్లి ♦ విరియఁ గుంభలేమియన్ రణము నడపు విలయ ♦ రాద్రమూర్తి,

ఁ చంద్రభట్టు చొచ్చె ♦ సవిత్వమండలి, నమావాస్యగాఁగ నాత్మ ♦ పక్షమునకు.

On this occasion also fell the chief bard of Mewar, who inspired by his deeds as well as by his song, the spirit of resistance to the 'ruthless King' and

మ॥ వనధిక్ జేరు మహానదీజలము స ♦ రవ్వం బందునన్ లేనమై
చను చందంబున రాజపుత్రులు తురు ♦ ష్కశ్రేణులన్ జల్పుచున్
జని నిశ్చేషముగాఁగఁ గూలి; రటుపై ♦ మాభాజుఖాన్ సేనలన్
గొని మోగల్ ధ్వజ మెత్తి చేరికొనియెన్ ♦ గుంభల్మియర్ దుర్గమున్.

56

—*) మానసింహుడు ధర్మేతి-గోకుండా దుర్గములఁ జేకొనుట. (*—

శా॥ నిండెన్ గొండలలోన మోగలుభటా ♦ నీకంబు లందంద; ను
న్లండప్రాభవశౌర్యధైర్య రతుఁడా ♦ “ధర్మేతి” దుర్గంబు “గో
కుండా” దుర్గము మానసింహుఁడును జే ♦ కొంచున్ మొగల్ సేన లం
దుండెన్ జేయుచు ఢిల్లీకి జనియె న ♦ త్యుత్సాహ మేపారంగన్.

57

తే॥ ప్రళయకాలాగ్ని శిఖమాడ్కిఁ ♦ బ్రజ్వలిల్లి శత్రునై న్యాటవులఁ గాల్చుఁ ♦ జాలు యోధ
శేఖరుఁడు మహాబత్తును ♦ సేనతోడ నుదయపుర మాక్రమించి యం ♦ దుండసాగె.

ఉ॥ “స్థాణుఁడా విష్ణుఁడో మఱి ప్ర ♦ తాపుని మానవమాత్రు సంగర
క్షోణిని గెల్వ నిట్లు కొతు ♦ కుం బడ నేటికి! నేడు నామ న
క్షీణాబలంబు లోకములు ♦ క్షీరనసేయగ వానిఁ దాకి స
ప్రాణునిగాఁగఁ బట్టుకొని ♦ వచ్చెద” నంచుఁ బ్రజ్ఞ చేయుచున్,

59

—*) ఫరీదుఖాను ప్రతాపసింహునితోఁజేయు యుద్ధము. (*—

సీ॥ ఆఫరీద్ ఖాను పై ♦ న్యముల నద్రులనిండ నెక్కించె; నందుపై ♦ నొక్కనాడు
రాణాయ పెడలి దు ♦ గ్గబహిఃప్రదేశంబులను జరించుచునుండె ♦ ననుచుఁ దెలిసి
చమువుల నాల్గుభా ♦ గములుగా విడదీసి యనుమాన మున్నచో ♦ ట్లాక్రమించి
వేఁగుజామైన రా ♦ ణాగారు చిక్కుచు రిది తప్ప దని నమ్మి ♦ నిమరవోయె;
తే॥ నర్థరాత్రమ్మున మహాగ్ని ♦ యద్రు దోఁచె; నది ఫరీదు దవానలం ♦ బని తలంచె;
రాజపుత్రసేనలు గొల్వ ♦ రాజగురుఁడు ముందువైపునఁ దాకె న ♦ మొగలుసేన.

whose laudatory couplets on the deeds of his lords are still in every month. But the spirit of poesy died not with him for, princes and nobles, Hindu and Toork vied with each other in exalting the Patriot Pratap, in strains replete with those sentiments which elevate the mind of the martial Rajput who is inflamed into action by this national excitement.

“Annals of Mewar”

- అ॥ అంటరాని మంట ♦ యాసలుంబ్రాస్వామి యుక్కుతునియ లట్టి ♦ యోధులఁ గొ
యవను లున్న లోయ ♦ యవ్వలి దెస నెల్ల ముట్టడించి త్రోవ ♦ మూసి వైచె.
- ఉ॥ కాకులువోలె వైరులు వి ♦ కావికలై యటవంగఁ జుట్టి ద
క్వీకరభీకరంబులగు ♦ పెద్దకటారుల నెత్తి స్వాంతముం
దేకడ జంకులేక వధి ♦ యించి ప్రతాపుడు కృష్ణసింహుఁ డు
గ్రాకృతిఁ దోవఁజేసిరి ర ♦ రావని మోదుగు పూచి నట్లుగఁ.
- తే॥ పదియునైదువేల్ భటులు వెం ♦ బడిని గొలువ రాయసిం గుదయపురిఁ జేరంగ
బొబ్బ లార్పులు గర్జనం ♦ బులు దనర్ప వ్యాఘ్రులై లంబు డాయంగ ♦ వచ్చె న
ఉ॥ వచ్చుట తా నెఱింగి శర ♦ వర్షము గుప్పచు భిల్ల సేన కా
ర్చిచ్చునుబోలి గుట్టలను ♦ జెట్టుల పుట్టలనుండి గుంపులై
వచ్చి హతాత్తుగాఁ బొదివి ♦ పాయలు పాయలుగాఁగఁ గ్రొచ్చుగా
విచ్చి వితాకుఁ గాకువడి ♦ బెగ్గిలి పాతెఁ దురుష్క నైస్యముల్.
- అ॥ బ్రహ్మపుత్రనుండి ♦ పంజాబుదాకఁ గన్యాకుమారియును హి ♦ మాద్రి నడుమ
ర్మి మెఱసెఁ బరమశాంతి; ♦ మేవాడ యొక్కండె కదనలక్ష్మి కయ్యెఁ ♦ గాపురమ్మ
క॥ మెల్లగ 'మండలగృహ' మబ్దుల్లాఖాన్ మాతస్యమర్గ ♦ మును నా"షేరో
నెల్లా"ధరఁ గలదానిని బల్లిదుఁడగు మానసింగు ♦ పట్టిరి వరుసఁ.
- తి॥ తే॥ శ్రావణమురాకఁ గొంత విశ్రాంతిఁగొనుచు మాగ్ధశీర్ష మ్ముతోడఁగ్రమ్మటఁడ
విసరములు లేగ, నిసుమంతవినుగుపడిక రణము సాగించుచుండె నా॥రాజగ
సీ॥ ఏఁటేట నెలనెలఁ ♦ గృశియించె దేహంబు! నవసిపోసాగె సే ♦ నాబలంబు!
దుర్గంబులెల్ల శ ♦ త్రుగతంబు గాజొచ్చె! ద్రవ్యసంపత్తి త ♦ ద్దయును దఱిగె
భారమ్ముగాఁ గుటుం ♦ బము వృద్ధి యగుచుండె! ననుదినం బాపద ♦ లతిశయ్యె
నానాట నెదిరిసే ♦ నలపెంపు లావయ్యె! దలఁదాచుకొనుచోటు ♦ తక్కువ

§ The ruler of Mewar was being hunted by the imperial troops, but no other part of India was the sound of arms heard.

"The Emperor Akbar."

⊙ Unaccustomed to such warfare the mercenary moguls became dis-
in combating a foe seldom tangible; while the monsoon swelled the mor-
streams filling the reservoirs with mineral poisons and the air with pestil-
exhalations. The periodical rains accordingly always brought some respite to P

"Annals of Mewar."

శే॥ జెట్టులను బుట్టలను బ్రాపు ♦ చేసికొనుచుఁ గడుపు నించుచుఁ బూటలు ♦ గడుపవలసె!
గడియగడియ కరులో వచ్చు ♦ కతన నిజ నివాసముల బెక్కు-మాన్లు మా ♦ ర్పంగ వలసె.

—*) అక్కరు సైన్యము నంపి కైలవారాసీమలోని ఫలవృక్షములఁ గొట్టించుట. (*—

సీ॥ “పురములు మార్చి కా ♦ పురములనెత్తించి పదివేలపల్లెలు ♦ పాడువెట్టె!
యవరేఖి యంతైన ♦ నవని దున్నుటయులే! దొకగింజయునుధాన్య ♦ మొదవఁబోదు!
కైలవారానుహా ♦ గహనంబు ఫలముల దినమున కొకఁడుగాఁ ♦ దినుచుఁ బ్రచుకు!
నెన్ని యత్నంబుల ♦ నే నొనర్చినను లోఁబడఁ! దంతకంతకుఁ ♦ బటిమఁబెంచుఁ!

గీ॥ గావునను మీరు కైలవా ♦ రావిపినము చేరి ఫలవృక్షములనెల్లఁ ♦ జెండ్లివైచి
యాప్రతాపేంద్రు వెడకి వెళ్లెనంటి వేట లాడుఁ”డని పాడుశాహి సై ♦ న్యముల నంపె.

క॥ పొడవును వెడలుపు పెక్కా-మడలగు నాకైలవార ♦ మహియందుఁ జొరం
బడి యవనులు ఫలతరువులు పుడమిబడఁ గొట్టి రొకఁడు ♦ పాలివోకుండఁ. 70

క॥ కొందఱు భటులను వృషభములం దన వెంబడినిగొని ఫ ♦ లంబులకై తో
పుం దరిసి శ్యామసింహుం డందుఁ బడిన చెట్లు చూచి ♦ యాపులఁ గనుచుఁ; 71

క॥ “మన తిండి చెఱచి యవనులు చనుచుండిరి; వారిఁ గదిసి ♦ సమముంతము రం”
డనిరేడి యహితసైన్యంబును దెంపరియగుచు వెన్ను ♦ ముట్టఁగఁ దాఁకె. 72

క॥ అనుచరులఁ బద పదండని తనముంగలఁ దఱిమి తురక ♦ దళవాయి వడిఁ
దనపిక్క-బలముఁ జూపఁగ వెనుదిరుగుచు శ్యామసింహా ♦ విభుఁ డరుదెంచె. 73

క॥ స్థితిగతులెల్ల సలుంగ్రాపతి కెఱిఁగింపఁగ నతండు ♦ స్వామిని గని “దే
వ! తురుష్కులు ఫలవిటప్రితతి నఱికి రనచు నేడు ♦ వార్తలు వచ్చె. 74

చ॥ దినమున కొక్క-పండు మఱి ♦ తీయని తీర్థము నొక్కచేరెడుఁ
గొని మునిరాజవృత్తిమెయి ♦ గొబ్బనఁ గాలము పుచ్చుచున్న నీ
కును రమఁబోలు నీలలన ♦ కున్ మదనోపమ మంజులాంగుతా
తనయుల కక్కటా! చెనఁటి ♦ దైవము తిండికి గర్వచేసెనే! 75

గీ॥ పౌరుషంబున్న సంగ్రామ ♦ వీరరంగముల మనలఁదాడి దర్పించి ♦ గెలువవచ్చుఁ!
గట్ట! పూచి కాచిన చెట్లు ♦ గొట్టుటయును గౌరవమె! వట్టి కటిక మొ ♦ క్కలముగాక!

సీ॥ అడుగులకును మ్రొక్కి ♦ యర్థించి కొనివచ్చి యమృతాభిషేచనం ♦ బాచరించి
బాగారు జిలుంగు దు ♦ వ్వలువలు గట్టించి నవరత్నమయ భూష ♦ ణములు దొడిగి

- కర్పూరమిళిత సు ♦ గంధచర్మ లలంది పరిమళపత్రపు ♦ ప్షము లొసంగి
 నవసాయసాహార ♦ నైవేద్య మిచ్చి భక్తిమెయి నాత్మప్రద ♦ క్షీణము చేసి
- గీ॥ కొలువఁదగు దేవుఁడవు నాకుఁ; ♦ గొంతకాల మారఁబండిన పండు లా ♦ హారమిడుట
 కైవగలఁ బొక్కుచుంటి; నేఁ ♦ డవియులేని యధికదుర్దశ వచ్చె; నే ♦ మని తపింతు!"
- క॥ అని కడుజాలిమెయి వచించిన సచివప్రవరుఁ జూచి ♦ చిటునగవు ముఖం
 బున మొనయఁగఁ "దండ్రీ! యెంతని నీప్రేమంబు మహిమ ♦ నగ్గింపఁగనా! 78
- గీ॥ కంచె చుట్టును నెలకొల్పి ♦ కాపు వెట్టి జలము పాటించి పండించి ♦ ఫలము తెల్ల
 బుడ్లపై దోలి మన కిచ్చు ♦ భంగియైన శుభమెకద! యేదివగ తురు ♦ ప్కులకుమనకు
- క॥ తలయెత్తుటాది విమతుల సిలుఁగుల నిడు మీకు వగవఁ ♦ జెల్లునె! మనము
 వలగొని రాలేఱువ్విన వారలు పువ్వులు రువ్వఁబోదు ♦ రా! యెందైనకా. 80
- సీ॥ కైలవారామహా ♦ గహనంబు సువిశాల! మడ్డొకింతయులేని ♦ యారబయలు!
 ప్రకృతి యచ్చటఁ బెద్ద ♦ పండ్లతోపును బెంచె! రాకసోకలకు మా ♦ ర్గములుగలవు!
 చనుదెంచి యెవరు గో ♦ సిన వద్దనవుచ్చెట్టు! లఖల జనాకర్ష ♦ మచటి ఫలము:
 లండఱ కందెడు ♦ నా తోటపై జీవితమ్ములు మోపి యా ♦ ధారపడుట
- గీ॥ మనదితప్పగు! రిపులనే ♦ మనుటకుండు! బగను సాధించి మనల లోఁ ♦ బఱచుకొనఁగ
 నింతకన్న వీలగుమార్గ! మేదిగలదు! మనమె యాహారమును మార్పు! కొనుటయొప్పు!
- సీ॥ ఇందు నం దనకుండ ♦ నెందైనఁ గలదిగఁ! జిక్కింతలేక చేఁ ♦ జిక్కు నదిగ!
 నెండకు వానకు ♦ నింత వాడనిదిగఁ! గాల భేదములేక ♦ క్రాలు నదిగ!
 బాదుమాగాదు దే ♦ వతలెల్ల వచ్చి వాసరవార మాస వ ♦ త్సరములేల
 శ్రాంతి నొందక పెక్కు ♦ బ్రహ్మకల్పములు కష్టించిన నిసుమంత ♦ చెడనియదిగఁ!
- గీ॥ బారలును గుద్దలులు వట్టి ♦ పని నడిపిన మూఁడు జాములలోపల ♦ మొవటికన్నఁ
 దఱిమి విమతుల వీపులఁ ♦ బెరుగునదిగ వెలయు నాహారమును గను ♦ పెట్టువాఁడ!
- సీ॥ పెక్కామడలదాఁక ♦ వెడలుపు పొడవునై హారావళీశైల ♦ మలరుచుండు!
 సూదిమోపఁగ సందు ♦ సుంతలేకిచ్చోటఁ బెరుగు "మో" లనియెడి ♦ బీడుగడ్డి;
 దీని రుచి యొకింత ♦ తీయనై యుండు! బ్రొద్దుటపెల్లి మనభలుల్ ♦ దోకితెత్తు!
 రవిరుబ్బి గొట్టెల ♦ ననువుమైఁ బోయించి ముందుకాలము పొట్ట ♦ పోసికొంద!
- గీ॥ మకట! యిదికష్టమని మది ♦ నడలఁరాదు! కొంచె మలవాటుపడిన రు ♦ చించిపీఱు!
 నాకలి నడంప నే తిండి ♦ యైనఁ జాలు! గార్యగౌరవమున రుచి ♦ గననిదేది! 83

- || తినఁగాఁ దిండి యొకండె యేటికిఁక! నా ♦ దేహంబును జీవమున్
జనెడున్ గాక మనుష్యమాత్రునకు శీ ♦ ర్షం బెప్పుడున్ వంచబో
వను; జేనెండగు పొట్టకూటికయి దై ♦ వప్రాయమై క్షీమో
సిన స్వాతంత్ర్యము నమ్మివేయఁగల దు ♦ శ్శీలుండు తుంతవ్యఁడే! 84
- || ఈగడ్డిరొట్టె తిండికిఁ ద్యాగము స్వాతంత్ర్యయోగ ♦ ధర్మంబును దో
డై గెలుతు! మరులు కను మేలాగున విరిగెదరొ మన బ ♦ లమ్ములమ్రోలన్. 85
- || ఇది సంతసింపనదనగు నెద వగవకు” మనుచు నినకు ♦ తేశ్వరుఁ డన “మే
లిది యాచరణీయము సౌఖ్యదమని యాకృష్ణసింగు ♦ హర్షము పొంగన్; 86
- || “ఫలవృక్షంబులఁ గూల్చి నంతట నె య ♦ భ్రం బంతయున్ ప్రీలుచున్
దలపై వ్రాలు నటంచుఁ గుంది తమచె ♦ తజేరి దోసోహమన్
పలుకుల్ పల్కెదమంచు నెంచి రహితుల్! ♦ పంచాంగముల్ చించి చు
క్కలు లేవంచు వచించు వీఱఁడుల జో ♦ కల్గావె యీకార్యముల్! 87
- || కానిం డియ్యది యొకగతిగా నున్నది భటుల బీడు ♦ గడ్డిని దెండు
చానతి యిచ్చెన నే”డని యా నూత్నహరినియతి ♦ నారంభించెన్. 88
- || అంత నుండియు నాప్రణా ♦ పాపనీశునకుఁ గుటుంబమునకు భటు ♦ లకును “మోలు”
గడ్డిరొట్టెలె గతియయ్యె; ♦ గాలుచున్న కడుపునకు మండు గంజియన్ ♦ వడుపుగాఁగ!
- || ఒకనాఁ డాసపుఖాను నై న్యములతో ♦ నుగ్రాటవిన్ జొచ్చి ముం
దుకు నేతేరఁ బ్రతాపుఁ డాత్మబలమున్ ♦ దోడ్కొంచు నావిద్విష
త్ప్రకరంబున్ నలుమూలలన్ బెదరి పా ♦ టన్ బోర మర్దించి వె
న్నకు నేతెంచి నివాసభూమి దరియం ♦ గా నేగె మధ్యాహ్నమున్. 90

—*) ప్రతాపసింహుఁ డనుచరులకు “దోనా” పంచి పెట్టెట. (*—

- || ఒక దర్భాసనమందు రాజమణి కూ ♦ ర్పుండంగ సామంతు లిం
చుక దూరమ్మున నోసరిల్లి కరముల్ ♦ జోడించుచున్ నిల్చి; రా
నికటాద్రీంద్రబిలంబునుండి యునురా ♦ జ్ఞీరత్న మవ్వేళ సే
వకుతో నంపెను బండ్లు రొట్టెలు ప్రతా ♦ పస్వామి కర్పింపగన్. 91
- || ఫల మొక్కించుక త్రుంచి చేకొనుచు, నా ♦ పై వొట్టె నొక్కండు ము
క్కలుగాఁ జేసి యొకింత నోర నిడుచున్, ♦ గన్నన్న నందున్న వా

రల సామంతులఁ బిల్వెఁ; డగ్గటి నలుం ♦ బ్రాభర కేలోడ్చినఁ
ఫలముఁ రొట్టియముక్కఁ జేనిడఁ బ్రతా ♦ పసావి దీవించుచుఁ.

92

సీ॥ సాష్టాంగ మెఱుగి మ ♦ హాప్రసాదంబని చేదోయి యొగ్గి దో ♦ సిట గ్రహించి
తులకించు భక్తిఁ గ ♦ న్నుల నద్దకొని వెన్నఁ జనుచు యథాస్థాన ♦ మున వసియై
నటుపైన సూక్తసిం, ♦ గంత ఫేల్వాపతి, బేడ్లా—కొడేరియా ♦ విభులు, పిదప
నా. పాపురా-బునే ♦ రాధీశు, లవల దుర్జయసింహుఁడును నల్లై ♦ సంగ్రహించి,

తే॥ పరమభగవత్ప్రసాదంబు ♦ భంగిఁ జూచి యాజగద్గురు చంద్రముం ♦ డారగించు
పిదపఁ దామెల్ల భుజియింప ♦ వేచియుండి రధికభక్తి నర్ధనిమిలి ♦ తాత్సులగుచు.

సీ॥ కడుపునిండుగఁ గూడు ♦ కట్ట జేనెడు గుడ్డ, తలదాచుకొన నుంత ♦ నెలపులేక
ర్థ పరమదరిద్రదే ♦ వతలట్టు లుండు నా పటువీరలోకైక ♦ పట్టభద్రు
లాదికాలమున మ ♦ హైశ్వర్య భోగభాగ్యములతో స్వర్ణ సా ♦ ధములలోన
నెంతటి మర్యాద, ♦ యెంతటి విశ్వాస, మెంత మనశ్శుద్ధి, ♦ యెంతభక్తి,

తే॥ యెంత యుత్తమక్రమరూఢి; ♦ యంతకన్న శతగుణము లెక్కుడుగఁ దండ్రి ♦ సరణిఁజూచి
యాప్రతాపుని గొలుచు దృఢశ్రద్ధబుంగనఁగఁ గనులు వేయైనఁ దక్కువే ♦ యనుచుదోచు.

—*) యవన సైన్యములు మేవాడపై నెత్తివచ్చుట. (*—

ఉ॥ వైభవసాంధ్రుడై యవన ♦ వాహిని చుట్టును గొల్వ నొక్కభ
ద్రోభము నెక్కి యామడ లో ♦ కేగతిఁ దీవ్రత వచ్చు కాలరు
దాభిని మానసింహుఁ గని ♦ యచ్చట నుండిన వార లున్నయ
ట్లే భుజియింప మాని వడి ♦ నేగిరి మోగలుసేన మీఁదికిఁ.

93

ఉ॥ సేనలు రెండునుఁ దగిలెఁ! ♦ జేతి కటారులు పూలమాలలై
మేనుల వ్రాలుచుండె! బలి ♦ మీఁ వల చుట్టిన వేటకాండ్ర ర

§ Yet amidst such complicated evils the fortitude of Pratap remained unshaken, and a spy sent by Akbar represented the Rajput and his chiefs seated at a scanty meal, maintaining all the etiquette observed in prosperity the Rana bestowing the Donah to the most deserving and which though only of the wild fruits of the country, was received with all the reverence of better days. Such inflexible magnanimity touched the soul of Akbar and exhorted the homage of every chief in Rajasthan.

"Annals of Mewar."

మ్యాననశేఖ యాయవను ♦ లందును, గ్రుడ్ధముగేంద్రశేఖ రా
సైనికులందుఁ దోచె; రవి ♦ జారంగ నిల్పిరి పోరు మోగలుల్.

96

—*) యవనులు రాజపుత్రుల దుర్గములను గొనుట. (*—

సీ॥ అవ్వల యవనశే ♦ నాధీశ్వరులు మూఁగి ముట్టడించిరి దుర్గ ♦ ములను గొన్ని;
నజమీరుదుర్గంబు ♦ నందె ఖాసింఖాన్; పరీదుఖానుఁ డచల ♦ గృహముఁగొనియె;
దోడరమల్లు తో ♦ డ్రోబట్టె “జేవండు” నింతలోపల “నమాఁయిత” గిరింద్ర
దుర్గంబుఁ దవలె న ♦ బ్బుల్లా; శిశోదియావీరులు మార్కొని ♦ పోరి; రిల్లు
తే॥ నెల జరిగె పోరు; కోట మోగలుల కయ్యె; నా“మడేరియా” ప్రాంతమ్మునందు “రాతి
కోట” యను దుర్గమును బట్టు ♦ కొని ఫరీదు యవనశేనా సమూహంబునచట నిలిపె.

క॥ అంతట ఖాసింఖాను “వసంతా” దుర్గంబుఁ బట్టి ♦ సైన్యము నిడి యా
చెంతఁగల “ఫత్రకోట” నసంతచమూతతులు గొలువ ♦ నరికిట్టుకొనెన్. 98

మ॥ యవనుల్ నాలుగువైపులఁ గదిసి దా ♦ వాగ్నిక్రియఁ గాల్పుగా
భువనాతీతపరాక్రమాంకుడు ప్రతా ♦ పుం డట్లు సాయంతనం
బవుదాఁక రిపుకంఠరక్తపుఁ బ్రవా ♦ హం బూడ్చి చల్లార్చి యా
రవి క్రుంకంగఁ గుటుంబ ముండు గుహఁ జే ♦ రన్ బోయె విశ్రాంతికై. 99

—*) దేవేరీ యుద్ధము. (*—

సీ॥ వటువాత లేచి దై ♦ వప్రార్థనముచేసి, వినతిమై నుదితభా ♦ నునకు మ్రొక్కి,
కలయఁ గన్గొనిన మో ♦ గలు దండుతుండంబు లెల్ల దిక్కులఁ గొండ ♦ లీనినట్లు
పరిసర గహన గ ♦ ర్భము లాక్రమించి నిద్రింపఁ గాంచి ప్రతాప ♦ దేవుఁ డంత
నాబునేరా-షాపు ♦ రాధీశ్వరుల, సలుంబ్రాభర్త ఫేల్వాన్మ ♦ పా లు సూక్తు.
తే॥ దుర్జయుని గొంచు వైరులఁదొడర నరిగె; శ్యామసింహుఁ గుటుంబర ♦ క్షణకు నిలిపి!
యుభయసైన్యంబులకు నయ్యె ♦ యుద్ధ మమిత తీవ్రభంగి “దేవేరీ” ప్రదేశమందు.

సీ॥ శైలనిర్ఘరమట్లు ♦ సరభసమ్ముగ సలుంబ్రామహీపతి దాఁకె ♦ రాయసింగు;
ప్రజ్వలజ్జ్వాలల ♦ వలె బునేరా-షాపురాధీశ్వరులు ముట్టి ♦ రసపుఖానుఁ;
బ్రబలదంభోళి సం ♦ రంభంబు వెలయ ఫేల్వాపతోతగిలె షా ♦ బాజఖానుఁ;
బ్రకటప్రభంజన ♦ ప్రతిమానుడై యెదిరించె దుర్జయుఁడు ఫ ♦ రీదుఖాను;

26209
25373

తే॥ దండధరుడట్లు దాకే బ్రతాపవిభుడు ముందుఁ గలుగు నబ్బుల్లాచఁమూచయఁ
భిల్లగణ మెల్లఁ గొలువ నా ధీమచాందు కడు విజృంభించి ఖాసిముఖానుఁ

క॥ పుడమి యద్రువ యమరాజుల వడువునఁ జెలరేఁగు నాత్మ ధటు లందఱు
బడి రాఁగ మృత్యువటు సూక్తుఁడు మహాబత్థానుఁ దగులు ధ కొనె ఘోరము?

ఉ॥ ఆకలిగొన్న సింహనిచ ధ యంబువిధాన మహాశిశోదియా

నీకిని బిట్టురేఁగి రణ ధ నిష్ఠుర వీర తురుష్కు కోటులఁ

దాకి ప్రతాపసింహుని మ ధ నం బలరారఁగ సుంత సందువో

నీక శిరంబులఁ నఱకి ధ యేఱులు పార్చిరి వేషిరక్తముఁ.

ఉ॥ అంతటిలో దురుష్కభటు ధ లాసపుఖానుని గూడి లోకదు

ద్దాంశపరాక్రమంబున న ధ రాతులఁ దాఱుచు షాపురావనీ

కాంతునిసేన వెన్నకరు ధ గఁ విదళించి యజాండకర్పరం

బంతయు ముక్కలై పడఁగ ధ నాచ్చిరి వీరరణోత్సవంబునఁ.

ఉ॥ ఆధ్వని నాలకించి సుభ ధ టాభులఁ గొంచుఁ బ్రతాపసింగు సూ

ర్యధ్వజిమెత్తి ముందటిమి ధ యాసపుఖానుని దాకి, తత్తురు

ష్కధ్వజిన్జొరంబడుచు ధ సర్వము నాశనముఁ బొనర్చి, ద

క్షాధ్వరహ ర్తయైన నిట ధ లాక్షుఁడు వోలె వెలింగె నయ్యెడఁ.

ఉ॥ ముందుఁగలట్టి వైరిబల ధ ముల్ దనుఁ గాంచి తపించుచుండ, మ

ధ్వందినచండభానుని క్రి ధ యఁ జెలరేఁగుచుఁ గృష్ణసింహుఁ డం

దంద విహారముల్ సలిపి, ధ యందఱు ముందఱ విచ్చి పాఱుచుఁ

సం దొనరింపఁ శౌర్యరథ ధ సమ్మునఁ బోరె భయానకమ్ముగఁ.

తే॥ రాయసింహు సేనావిస ధ రమును దాకి చేను గోసిన చందానఁ ధ జెడివై చ

క్మస్థసింహేంద్రు మగ్రమూ ధ ర్ని గనంగ వీరులకునైన గుండె కం ధ పించిపోవు

గీ॥ ప్రళయకాల దవానల ధ జ్వాలయయి ఫరీదుఖా దుర్జయుని మించి ధ రేఁగి దా

రాజపుత్రసైన్యంబుపైఁ ధ గ్రమ్ముకొనుచు రక్త కీలానిధిఁ జేసె ధ రణతలంబు.

మ॥ తనదర్పద్ధతి కోర్వలేక మహాబ ధ త్థా సైన్యముల్ దిక్కులఁ

గని యువ్వెత్తుగఁ బాఱుచుండఁగ, ఫరీ ధ ధ్ధా కాలరుద్రుండొకో

యన వెన్వెంటన వచ్చె; సూక్తుఁడు ప్రతా ధ పాధీశు పేరెత్తి యు

గ్రస్థసింహాకృతిఁ బెంచి తాకెను పరీ ధ ధ్ధామాళి నుగ్ధపడఁ.

శా॥ ఆసూర్యాన్వయకాననేశ్వర మహా ♦ వ్యాఘ్రంబు దుర్వారబా
హాసంరంభవిజృంభణంబుఁ గని ధై ♦ ర్యం బూడుచున్ భీతి హె
చ్చె సై రింపఁగలేక యయ్యవనసై ♦ న్యం బంతయున్ విచ్చుచున్
దూసెన్ దత్పతియా ఫరీదు కలలం ♦ దున్ మర్వ తేకుండఁగన్.

110

సీ॥ లక్షలు సేనాబ ♦ లంబున్న, నంతటి యాశ్వికదళ మున్న, హ స్తిచయము
లెన్నికకును మీటి ♦ యున్నను, లఘుబృహన్నాశాస్త్రములు వేన ♦ వేల కున్న
సైన్యాధిపులు పోడ ♦ శతతంబుపైనున్న, రాసులురాసులు ♦ ద్రవ్య మున్న,
వలసిన యన్ని సుం ♦ బారమ్మ లున్నను, సమర మేడ్లకొలంది ♦ సాగుచున్న,
తే॥ దలను బూ వాడకుండఁ బ్రతాపుఁడుండె ననుచు బాదుపా వగవ, ధై ర్యంబు చెప్పి
యవనిఁ దలక్రిందుగాఁజేతుఁననుచు వచ్చి కడకు నిట్టైతి ననుచు సుం ♦ కటమునొంది,
ఉ॥ ఖాసిముఖానుఁ డుగ్రభుజ ♦ గప్రభు మాడ్కిని ముడి లోకసం
తాసకర ప్రతాపుని బ్ర ♦ తాపుని దాఁకఁ దలంప, భిల్ల సే
నాసముదాయ మడ్డుకడి ♦ నన్ రణ ముగ్రముగాఁగ సాఁగె; నా
గాసురహర్తృబోలె శబ ♦ రాధిపుఁ డయ్యరులన్ బోర్కిగొనెన్.

112

తే॥ తురకదొరల సైన్యంబులుతురగములును పదులు నూఱులుగా గుడుల్ గుడులుగాఁగ
బలి యగుచు నుండె భిల్ల భూ ♦ పతిభుజంబు నెక్కిన ర్తించు పెనుపుట్టెడుక్కుగదకు.

చ॥ స్థిరతర రాజపుత్రభట ♦ తీక్ష్ణభుజాబలధాటి కాగలే
కఱచి మహమ్మదీయ భటు ♦ లాదఱు మారుతధాటి నిల్వితే
కొరుగుచు వాగ్రిలు పై రుగతి ♦ నోజ తొలంగి కలంగువేళ, ని
ష్ఠురబలశాలి వీరబలుఁ ♦ డున్ బరతెంచె భటాళి గొల్వెఁగన్.

114

సీ॥ పడదాకి సోలెడు ♦ వారిపై నమృతవర్షము జాఱు రీతిఁ గ ♦ ర్కశ తురుష్క
చమువు లన్నియు రణో ♦ త్సహంబుతో సముద్రములట్లు పొంగి యా ♦ రాజపుత్ర
సేనలపైఁ గవి ♦ సెను; బ్రతాపునిదెస యోధులు పోరాడి ♦ రుగభంగి;
నపుడు చూపిన శౌర్య ♦ మప్పటి సాహసం బమరలోకశ్లాఘ్య ♦ మై తనర్చె!
తే॥ దురకమూఁకలు ముందుముం ♦ దునకుఁ బొంగి యొత్తుకొనివచ్చు నొత్తడి ♦ కోపలేక
యాప్రతాపుని వీరసై ♦ న్యంబులెల్ల పెనుకకును మ్రొగ్గతిలునేమొ ♦ యనుచుఁదోచె
క॥ కాలాహిక్పూరులు నిజఘాలావీరులును బంచ ♦ శతసంఖ్యగఁ ద
నోవీలి భజింపఁగ శ్వానునృపాలుండు ప్రతాపుఁ జేరి ♦ వైరులఁ దాఁకెన్.

తే॥ శంఖరవములు సింహగ ధ్వారవంబు లతిశయిల రాజపుత్రునై ధన్యంబు లెల్ల
నువికి యుంకించి యురభించి యూడితాళ విరిగిపడి వైరిబలము ని ధ్వేషగలం,

తే॥ సూర్యభగవానుఁ డపరాధిఁజొచ్చె; యవన గణము పులి నాకి విడిచిన ధన్యంబు
గడ్డి కఱచెను; భిల్లులు ధర్మముకొనిరి కడల మునిముని చీకటుల్ గదియు కరణి,

శా॥ నూఱుల్ మించిన రాజపుత్రకుల దం ధుర్వేలకుఁమించి యు
గ్రాహణి యవనుల్ పయిబడఁ బ్రతాప ధీశుఁ డయ్యందఱ
బాఱుదోలుచుఁ బుష్పవర్షము సురల్ వర్షింప న్తరించె; 'దే
వేరియ్యున్ మహర్షి' మన్న నుడి ప ర్వణ లోకవిఖ్యాతమై.

119

—*) ప్రతాపసింహుడు యద్ధరంగమునుండి శైలగుహ కరుదెంచుట. (*—

సీ॥ "ఈనాడు మొగలులఁ బోనీక కడతేరు! మిచ్చుట మీరుండ నేల! యతఁడె
శ్యామసింహుడుగూడఁ జనుదెంచె! దల్లి పాశుశ్వరీదేవియు నేకతంబ
పిల్లలతో శైల బలమున నున్న; దావంతయుఁ బలుకుదో డైన లేక!
యీనాటి పోరాట మెప్పుడు ముగియునో! యెప్పుడు రా నొదవునో! యెఱుంగ నే!

తే॥ మనుచరులతోడ మీరేగు" ధనుఁ గృష్ణ సింహుఁడును భీమచాగమును జెప్పుకొనగ
భిల్లు నొకనిఁ ప్రతాపుఁడు వెంటఁ గొనుచు శీఘ్రముగ శైలగుహయందుఁ జేరుకొనిమె

తే॥ కడుపు మలమలమాడు నాఁ కటికి వెక్కి వెక్కియేప్పి నిద్రించిరి బిడ్డ లెల్ల;
విభుడు-పాశుశ్వరీదేవి- భిల్లు భటుఁడు గంగ మ్రొంగక యారేయి గడుపవలసె.

సీ॥ లలితసాదామనీ లలికలు చుట్టు నూగిన ముగ్ధ గోప కా మినులుగాఁగ,
రణరణ చ్చారు గ ర్జనాదము మనోజ్ఞమైన వేణునా దమ్ముగాఁగ
నంచుల మెఱయు సంగ ధారాగఢలమ్ము రమణీయ పీతాంబ రమ్ముగాఁగ,
స్మృత్య స్మయూర వి స్మృత కలాపము శిరస్సుదానితావతం సమ్ముగాఁగ,

తే॥ నతి విశాలమా సంతరి యౌగణమ్ము చెలువ మమరు బృందావన సీమగాఁగ,
బూని విహరించె విశ్వర యౌనిరూఢి బ్రావృ డంభోద బాల గోపాలమూర్తి!

122

ఉ॥ ఆమలకాభమై చినుకు లంతకు సంతకు నేకధారలై
పాములు వ్రేలఁ దీయు గతిఁ బర్వత, నేనుఁగుదొండ మంతలై,
భూమి జలార్ణవం బయిన జోలిక నిడుచు, గుండపోత గ
ర్జనముఖరుంబులై కురియ సాగె నభం బవియంగ మేఘముల్!

123

॥ కనులుమూసినఁ జేల్పు ♦ కొని లోనరుగు ధగద్దగలీను నిబిడ సా ♦ జూతులును,
 నొక్కొక్కఁడు జగంబు ♦ వొక్కలు నక్కలై చనఁ జేయు మేఘుగ ♦ భారవములు,
 కొండ లొండొంటిపైఁ ♦ గూలి బ్రహ్మాండంబు నగలించు ప్రళయ జంతునిలములు,
 తుణమున విశ్వలో ♦ కపాణితతిఁ గూల్పుగతి జాణు భయద ని ♦ భారములును,
 శే॥ సంత కంతకు జృంభించి ♦ యావరించి పశ్యయములు కోటి యొకనాఁడ ♦ గలిగివల్లు
 పశ్యతి కాయువు నిండిన ♦ పగిని, నూపి రాదనీక గాలియు వాన ♦ యలముకొనియె
 శే॥ కోటి కొక్కడైన నిలువక ♦ గుదులుగుదులుతరు-మృగ-విహంగములు గూలెఁభాత్రివిప్పె
 గర్భనిశ్భేదకమగు నా ♦ కాళరాత్రిఁ దలఁచు మాత్రన నిలువెల్లి ♦ జలదరించు. 125
 శే॥ ఏలు లీతబంటిగ మ్రోత ♦ లెత్తి పాటి కలిసి యుప్పుగి యెకవొట్టి ♦ కొలఁది మీఁ
 కొండలును-లోయలును-వనుల్-♦ గుహలు నిండి నిఖిల మేకార్ణవముగ ఘూర్ణిల్లెనపుడు
 మ॥ అక్కఱ! గాలియు వాన గూడినిబిడం ♦ బై కేగఁగా రాతిచ
 ల్వకుఁ గ్రొన్నెత్తురు ముద్ద గట్టుకొని పి ♦ ల్లల్ మంచుగడ్డల్ వలె
 నికటోర్విక శయనించి కప్పకొనఁగా ♦ నీ! జేనెడుగొడ్డ, క్రి
 దినికి లేకయ నాటిరాత్రి శివరా ♦ త్రికబాలె నెట్లీడ్చిరో!

127

—*) పృథాతము (*—

అ॥ వేఁగుఁజుక్క లేదు! ♦ వెల్లఁబాటను తూర్పు! కొండకోళ్లగుములు ♦ గూయ వెచట!
 రవి జనింపఁ; డెట్లా ♦ ప్రాభాత మయ్యె! వర్షంబు బల మొకింత ♦ సన్నగిల్లె. 128
 క॥ తడియాటని గడ్డిని శబరుఁడు గొనిరా, రాణి రుబ్బి, ♦ రొట్టెలు చేసెఁ;
 గడనుండి బిడ్డలదట కిడి, పదపడి నొక్కరొట్టె ♦ నిడఁ బతి యెరుకె. 129
 సీ॥ పద్మాసనమున దై ♦ వధ్యాననియతి నేత్రయుగంబు మూసెఁబ్ర ♦ తాపదేవుఁ;
 డంత నొక్కబిడాల ♦ మా గుహకడ నాడుకొనెడు బిడ్డయొడలు ♦ గోష్ఠ గీరి
 చేతిరొట్టెను నాచి ♦ శీఘ్రుబె యొక్కశాఖని నెక్కి చన! బిడ్డ ♦ కెప్పుమరుచు
 నటచి భూమిని వ్రాలె! ♦ నాధ్వని కడలి పాశేశ్వరి చని బిడ్డ ♦ నెత్తికొనియె!
 గీ॥ దనయయేఱ్ఱునఁజెవులు చీఁదటలువోవఁ గనుదెఱచి తొమ్ముఁగ్రమ్మర ♦ క్తంబుఁగనుట
 వజ్రపంజరకల్పమ ♦ ప్పార్థివేంద్రు వీరహృదయము చెదరి ద్ర ♦ వించి పాడె! 131
 సీ॥ “పదియుఁబండ్రెండు సం ♦ వత్సరంబులు సంఘటించు పోరులకుఁ జు ♦ తించలేదు;
 జగము మ్రుంగు నసాధ్య ♦ శత్రు వక్పరు కేఁగి పగవత్సనని సుంత ♦ వగపులేదు;

- కోటలు సేనలు ♦ కోశంబు దేశంబు బలము తగ్గెనటంచు ♦ భయములేదు;
 కడు స్వీర్ణకాలంబు ♦ గడచినఁగూడ జయము గల్గదని విచా ♦ రమునులేను;
 తే॥ ఆపదల కోర్పుటకె వీరుఁ ♦ డవతరించు నని వివత్కోటి నెదిరి ధై ♦ ర్యమున నడతు;
 గాని యానోరులేని ర ♦ క్తంబుసొత్తు లనుభవించు కష్టము చూడ ♦ నలవిగాదు. 131
- తే॥ దాసదాసీసహస్రముల్ ♦ తమ్ముఁ గొలువఁ బమరభాగ్యోదధిని దేల ♦ వలయువారు
 కూడు లేకుండ మలమల ♦ మాడుచుండ్రు! తుద కొకండే నదృష్టవంతుండుగాఁడె! 132
- తే॥ అంతిపురి లేదు; తూఁగుటు ♦ య్యాలలేను; కొండలను గుట్టలను జీఁకు ♦ గుహలయును
 గాలి వాన యెండలఁజిక్కి ♦ కరకురాలఁ బఱచుకొనలేక పడియుండ ♦ వలసె నకట! 133
- ఆ॥ నాయనంతరమున ♦ నీయఖండక్షోణి నంత యేలవలయు ♦ “నమరసింహుఁ”
 డిట్లు లిడుమ పడెడు! ♦ నిది యెట్టికాలమో! క్రోలుపులియుఁ బిల్ల ♦ కూనయయ్యె! 134
- సీ॥ మూర్తీభవించు మ ♦ త్సూర్య పుణ్యఫలంబు, మామక హృదయ సా ♦ మ్రాజ్యలక్ష్మీ,
 పావిత్ర్య మందిరో ♦ పరి పూర్ణకలశంబు, తనువు ధరించు సౌం ♦ దర్యధనము,
 శాశ్వత శాంతి మ ♦ హైశ్వర్యదేవత, ప్రకట సౌభాగ్య ప ♦ ర్యాయపదము,
 కష్టాపనుద మహా ♦ కల్పధాత్రీజంబు, నిరుపమ వరవర్ణి ♦ నీ మతల్లి,
 తే॥ ప్రియతమంబైన మత్రేయ ♦ విగ్రహంబు, స్థుప మకుట రత్న రోచిః ప ♦ రీత చరణ,
 యైన పాశ్వరీదేవి ♦ యకట! యిట్లు పరమ దాఁద్ర్యమున ముగ్ధ ♦ వలసె నేడు. 135
- క॥ దిన మంతటి కొకఫలమును గొని తీరని యుద్ధములఁ ద ♦ గుల్కొని కండల్
 దునిసి యెముకపట్టెను మే;నినుమైన ని టెంతకాల ♦ మిఁక నిలిచెడునో! 136
- ఆ॥ వానకాలమందు ♦ వణకుచుఁ దలదాఁపఁ గూటివేడకైన ♦ గుడిసెయుండు;
 జక్రవర్తినయ్య ♦ సంతాన మిటు శైల గుహల నిలిచి గోడు ♦ గుడువ వలసె. 137

⊕ It is universally admitted that there is no better criterion of the refinement of a nation than the condition of the fair sex therein Like the ancient German or Scandinavian the Rajput consults her in every transaction; from her ordinary actions he draws the omen of success and he appends to her name, the epithet of Devi or 'godlike' Of one thing we are certain, seclusion of females can only originate in a moderately advanced stage of civilization.....Of all the nations of the world who have habituated the female to a restricted intercourse with society, whether Grecian, Roman, Egyptian or Chinese, the Rajput has given least cause to provoke the sentiment of pity; for if deference and respect be proofs of civilization, Rajaputana must be considered as redundant in evidence of

ఈ ఉరమునందు రక్తః † మురలంగఁ దిలకింప మనసు చెడియె నాకు; † మజులఁ దిండి
యొదవు టెపుడో! వైరు † తెమకాదు రింత! కీ కడుపుఁగోత యెట్లు పడఁగ నేన్తు!” 138

చ॥ అని వగ నొంది భూరమణుఁ † డాకును గంటము దీసి వ్రాసి చెం
తను గల భిల్లుచేత నిడి † దానిని ‘బాదుశహ’ కొసంగుము
చనిపి యొకింత కన్నొగించి † ధ్యానసమాధి మునిగె! రాక్ష యొ
య్యనఁ జనుడెంచి యాత్మవిభు, † నాతని చెంగటి రొట్టెఁ, గాంచుడు, 139

గీ॥ “రాజయోగసమాధి నే † త్రములు మొగించి కడలివలె నీమహారాజు † కడల కుండ;
భావగంభీరమైన త † ద్వదనమందు నలఁతి యలఁతి చింతారేఖ † లలమియుండె.” 140

చ॥ అని తలపోసి నాథు వద † నాంబురుహంబునఁ జూడ్కి నిల్చి య
య్యనుపమవీరపత్ని విభు † నండనె నిల్పె; బ్రతాపదేవుఁడు
గనుఁగవ విచ్చె; విచ్చిన మొ † గమ్మున దేనియు డగ్గరించుచు
వినయము నాదరమ్ము గను † పింప నకపితవృత్తి యేర్పడక, 141

—*) పాశుశ్వరీదేవి ప్రతాపసింహుని విచారమునకుఁ గారణ మడుగుట (*—

గీ॥ “రత్న సింహాసనం బెక్కి † రాజ్యమెల్లఁ గన్ను సన్నులఁ బాలించు † కాలమందు,
నడవిఁ బాలించునేడు, నె † న్నడునుగననిచింత బూమోమునను బ్రవేశించెనేల! 142

సీ॥ ప్రాణేశ! నీయుద † రము నంటు నాడలి, నీక్షణంబుల నాశ్ర † యించు నిద్ర,
మోమునందుఁ బ్రసాద † మును గాఢనిద్ర, చిత్తములోని దుర్దమ † ధైర్యగరిమ,
‘మెట్టి దుష్టుటకార్య † మిపుడు మీయెడనుండి దొంగిలించి యొకింత † తొలఁగఁజేసె!
దృష్టిమార్పక యొకే † దిక్కుగాఁ జూడ్కులు క్షీతిపై నిగుడ్చి వీ † క్షింపనేల!

గీ॥ మీమది నొకింతయును జింత † మేకొనంగ నెఱుంగ నెన్నడు; మిమ్ము నే † నెఱుంగుటాది
నిదియె తొలుసారి; నగపున † కేమి హేతు! వెఱుంగఁజెప్పముమానసం † బెరియసానె 143

సీ॥ పదియాఱుకళల వి † శ్వమునిండి వెలుగు కళానిధి సహజ క † శంకమూర్తి;
నిలువెల్ల విచ్చి వ † న్నెల నీను వెల్లదామరకుఁ దుమ్మెదపోటు † మానని పని;

it. Where females are honored there the deities are pleased, but where dishonored there all religious rites become useless. “Strike not, even with a blossom, a wife guilty of a hundred faults” says another sage, a sentiment so delicate that Reginald Born, the prince of Troubadours, never uttered any more refined.

Customs of Mewar.

- తళతళమెఱయు ని ధ్వపుటద్దము పరాగధూసరమగుట పోఁ డోయరామి;
యమలవాఃపూర గా ధరాంగ గంగానది వానకారు కళంకు ధ వదలకుడు;
- క॥ నివి ప్రకృతికి లోనైనవి; యింతవఱకు నాయెఱిగినంతదాఁక రా ధ రాప్రతాప
సింహదేవుఁడు ప్రకృతివి ధ జేత; యిట్టి ఘనుని మోమున నీవిన్న ధ దన మిదేల! 144
- గీ॥ వైరు లెదిరింప వెన్నిచ్చి ధ పాఱ వెపుడు; పాఱు వైరులఁ దఱిమి చం ధ పంగఁబోవు;
కలిమిలేముల మనసు మా ధ ర్పులనుబొంద; విటుల యోజింపఁ గారణఁ మేమినాథ! 145
- ఉ॥ 'ఆపదలందు ధైర్యగుణ' ధ మన్న నుదాహరణమ్ము నీవ; నీ
ప్రాపున నిల్చె ధీరజన ధ పట్టము; హేతు వెఱుంగలేక సం
తాపము నొందు నామనసు; ధ నాథ! వచింపఁగ నర్హమైనచో
దాఁపక యానతిమ్మని ప ధ దంబుల వ్రాలుచు విన్నవించెదఁ." 146
- గీ॥ అనెడుపల్కులు చెవిసోఁకు ధ సంతమాత్ర విభుని హృదయారవిందము ధ విచ్చె; మోము
విచ్చె; విచ్చిన కెందమ్మి ధ వెడలివచ్చు మధురమధుధారయన జాతెఁ ముఱుఁగితి. 147
- మ॥ "జననంబందిన నాఁటనుండియు రహ ధ స్వం బొందు నేనెన్నఁడై
నను బాటించి యెఱుంగ నింతవఱకుఁ; ధ నాయుగ్ధదేహంబవై
చను నీతోడ వచింపరాని దొక యం ధ శం బుండునే! యింతకుఁ
మునుపే తెల్పకపోతినే యని మనం ధ బుఁ జింతచేఁ గాఁగెడిఁ. 148
- సీ॥ ప్రాకారవలయిత ధ ప్రాసాదములయందు, శశికాంతమయ చతు ధ శ్యాలఁందు,
ననుపమంబైన శు ధ ద్ధాంతసీమలయందు, మిగులనెత్తగు గాలి ధ మేడలందు,
బరమ సుఖప్రద ధ ప్రమదావనములందు, బస్నీటి కాల్యల ధ పట్టలందు,
సారాంబుపూర కా ధ సారతీరములందు, మోదంబు గొలుపు పూఁ ధ బొదలయందు,
- గీ॥ దాసదాసీసహస్రముల్ ధ దళమకొనుచుఁ గన్నుసన్న మెలఁగ నెండ ధ కన్నెఱుంగక
యలఁదగు మహారాజుభా ధ ర్యపుగనుండి యిడుమ పడుచుంటి నామర ధ దృష్టవశత.
- ఉ॥ వీరసావతారమని ధ పేరు వహించు నృపాలపూజ్యుఁడా
శూరుని ధర్మపత్ని యొక ధ చోఁ దలఁదాఁపఁగఁ జోటులేక మా
ర్జాఠికవోలెఁ బిల్ల లుద ధ రమ్మైన వ్రేలఁగఁ జెట్ల గట్లఁ దా
ర్మారగుచుండ నేకతన ధ మర్త్యుఁడు చూచి సహింపనేర్చునో!
- మ॥ అకటా! నాకసుగందు లీయడవీ బో ధ యల్ మోయ నిదందు వే
శకు నన్నంబును నీరులేక కనువా ధ ల్పక సుతచో టింత తీ

రికయుఁ లేక తపించుచుండ, నిక యే ♦ శ్రీ లొంది మే లొంద నూ
అక నీని యుబులాట మందవలె! పీ ♦ రత్వంబు మే లిట్టిజే!

151

సీ॥ ఎండ్లుగాఁ బిల్లులు ♦ నీవు తపింప వీక్షించి ధైర్యమున స ♦ హించుచుంటి!
దిసమఁగ మలమల ♦ తిండిలేక తపించు బిడ్డనోరును గొట్టి ♦ పిల్లి గీక
లోమ్ముఁజ్జెఁ గ్రమ్ము ర ♦ క్తమ్ము వీక్షించి కెవ్వనివేయు కేకను ♦ వినుటఁజేసి
సముదారనిద్రాపం ♦ జరసన్నిభంబు నానావంతులు తుణము దు ♦ ర్బలత నొంది

గీ॥ 'యాలుమూసముల్ విశ్రాంతి ♦ యవసరమని తోచె; నేడవనెల రాఁగఁదురముచేయ
సిద్ధముగ నుండు' నని చిన్న ♦ చీటినాసి భిల్లుచే బాచుపాకుఁ బా ♦ పించినాడ. 152

ఉ॥ ప్రాసితోగొని కమ్ము; సది ♦ వాసినదాది నరుంతుదవ్యధా
యాసిగొన్న మనంబు వెను ♦ కాడుచు నున్నది; నూర్యవంశ మ
భ్యసములేని క్రొత్తయల ♦ వాటున కాస్తుద మయ్యె నేడు; నా
వాసి తోలంగ; నీమినికి ♦ ప్రాసితినంచు మదిఁ దపించెడఁ."

153

—*) పాశ్చాత్యోదేవి ప్రతాపసింహునకు రణోత్సాహముఁ గలిగించుట (*—

చ॥ అనుచు బ్రతాపసింహుండన ♦ నావనితామణి సుంత విస్మితా
నెనయి భర్త మోముఁ గని ♦ "నాథ! ప్రమాదమటన్న మాటయే
జుకమ మిమ్ముం; గార్యమును ♦ జేసెనుచో ఫలసిద్ధి చక్కగా
మనమునఁ జర్చసేయ కొక ♦ మార్గముఁ ద్రొక్కని ధీరవత్తుల!

154

మ॥ వ్యూహం నొందఁగఁగోరి తాఱు నెల; లీ ♦ పై యుద్ధముఁ సిద్ధమే
యప్పుడ లాభ మదేను! యీగడుపుచే; ♦ నాయుస్సు హెచ్చించిన
ల్లపు; నేడే పద్మనాభ నీదు కరవా ♦ లానాటి కిట్లుండునే
యవనప్రాత శిరో విదారణ పలు ♦ వ్యాపార పారీణతఁ.

155

సీ॥ ఊకాలమైన వి ♦ శ్రాంతి నొందఁగఁజోక, తనియ నూపిరి పుచ్చు ♦ కొనఁగఁజోక,
సంతతభ్యాసని ♦ స్థ యెలర్పఁ గార్యసాధకుండు రేబవలును ♦ దత్తురుఁడయి
తనరంగచలయు; న్వా ♦ తంత్ర్యమహత్తమకార్యనిర్వహణంబుఁ ♦ గాంక్షచేసి
సర్వార్పణ మొనర్చి ♦ జంకక పనిచేయు భవనైక వీరపుం ♦ గవుడ వీవు;

గీ॥ పౌరుషోద్యోగజలదప్ర ♦ భంజనమగు శ్రాంతి నైటు కోరి! తాఱుమా ♦ సములుకూడ
చున్నయట్టి నిర్వాప్యపాకుఁడెన్ని జన్మములు గడిచెనేని పనిచేయఁగలఁడె మల! 156

- సీ॥ గతిచెడి యఖిలభా ధతలత్కి యవనుల పాలయి కడగండ్లు ధ పడుచునుండ,
గన్న సంతానంబు ధ కన్న మిన్నగ నెంచు ప్రజ దాపులేక చే ధ డ్పడుచునుండ,
గల్కాణినిలయదు ధ ర్గము లెన్నియో కూలిపడి బీడుపడి కాడు ధ పడుచునుండ,
పైందవాచార మా ధ ర్యస్త్రీల పావిత్ర్య మడుగంటి మంటిపా ధ లగుచునుండ,
గీ॥ భారతీయస్వతంత్రత ధ పట్టుదప్పి వీరి నానాటి కుట్టారత ధ లూఁగుచుండ,
దనకుటుంబముపై నాన ధ ననిఁ దొలంగ నోపునే! వీరరాణావ్ర ధ తాపమూర్తి! 157
- సీ॥ భువన ముద్భవమొందు ధ మొదలుగా నెవ్వ రూహించి కల్పించి సా ధ గించి యెఱుగ
నట్టి స్వాతంత్ర్యము ధ హయోగదీక్ష నారంభించితివి మహాా ధ గ్రప్రవృత్తి;
సీయసంతత్యాగ ధ నియతియును నఖండేశభక్తి రతి ను ధ తించె జగము;
లా యజాండకటాహ ధ మావరించిన జ్యోత్స్నవలె సీయశలబు వి ధ శ్వమున నిండె;
గీ॥ ధరణి నాచంద్రతారకా ధ స్థాయిగాఁగ నీమ పావననామంబు ధ నెగడునట్లు
మెలఁగనేర్చితి; లోపముల్ ధ గలుగఁగలవె! ధన్యులగు వారిలో ధన్య ధ తముఁడవీవు,
గీ॥ సానఁడిచ్చిన కొలది వ ధ జంపుముక్క, తఱచిన కొలది మంచి గం ధ దంపుఁజెక్క,
యిడుమ లందిన కొలది లో ధ కైకవీరుఁడును, బ్రకాశించునన నెఱుఁ ధ గనిచె నీకు!
- సీ॥ కోటలన్నియు శత్రు ధ కోటి చేకొనెనంచు, సేనాబలంబు గృ ధ శించె ననుచు,
జయ మింతవఱకు ద ధ ర్శన మీయలేదంచు, నాపదల్ మెడబంటియయ్యెననుచు,
జన సేన్లుపూండ్లును ధ దినఁ దిండి లేదంచు, బసికూన లగఁచాట్లఁ ధ బడుమ రనుచు;
మదిఁ గుండవలవ! దీ ధ మాఱు వైరులు రాఁగఁ గవచఖడ్గము లూని ధ కాసెఁగట్టి
గీ॥ యద్వితీయబలుని నిన్ను ధ నీద్వితీయ నైన నేను రణక్షోణి ధ ననుసరించి
శత్రుసంహార మొనరింతు; ధ శంకలేల! యిరువురము నిల్వ జగమెల్ల ధ నెదురఁగలదె!
- సీ॥ అరులచే, నున్న సై ధ న్యాధిపుల్ మడిసిన, సామంతవృపులెల్ల ధ సమసిచనిన,
భటుఁడొకండును లేక ధ బలమెల్లఁ దొలగిన, నాపదల్ వేసవే ధ లలముకొనిన,
నేను బిడ్డలుఁగూడ ధ నిశితఖడ్గము లూని రణము సేయుదు మీరు ధ ప్రక్క నిలిచి;
కొండలోఁ జివర యం ధ గుళమైన రణములే కళ్ళరు సుఖముగా ధ నందరాదు;
గీ॥ మనకుటుంబములో జనిం ధ చిన కడపటి నిసువు గళమునఁ గొనయాపి ధ రెఱఁగియుండ
వై వసముడ వీ విడిన స్వా ధ తంత్ర్యసమర మజ హరాదు లెదిర్చిన ధ నాఁగరాదు.
మ॥ కొఱ యొక్కింతయు లేదు లోకమువ నా ధ కుఁ; బ్రహ్మకల్పంబుగా
ధర జీవించెడు వారు లే చెపుడు; ము ధ దస్మేరముల్ మీముఖం

బునుహంబును దాండవించుచు ముదం ♦ బుక్ బెంచుగాకంచు నీ
శ్వరుఁ బ్రార్థించెద” నన్నఁ బత్నికీ బ్రతా ♦ పస్వామి హర్షంబునఁ; 162

సీ॥ “అనిచేసి మరలి వ ♦ చ్చిసవేళ మొదలంట శ్రీమఁ దీర్చు మధుర వి ♦ శ్రాంతిసీమ!
తలఁగిపోవని యాప ♦ దలు ముట్టినపుడు ధైర్యం బీయఁగల యంట ♦ కాని కోట!
కష్టాంధతమసంబు ♦ గప్పి తోఁపనియపు త్రోవఁ జక్కఁగఁజూపు ♦ దొడ్లజోతి!
పదికి వేయిగ వైరి ♦ భటులు పైఁబడినప్పు డసమానబల మిచ్చు ♦ నమృతఘటిక!
యన్ని వేళల సౌఖ్యంబు ♦ లలవరింప నందనోద్యాన మనుచు డెం ♦ దమననెతు
సీమధుర ధీర గంభీర ♦ నిబిడఘటితిఁ దలఁచి పాశేశ్వరీ! వని ♦ తామరల్లె!

మ॥ వరసాశీల్యము నాభిజాత్యమును సా ♦ భాగ్యంబు శ్రీయ్యుక్ మనో
వార శాంతి స్థిరధీరతల్ దనరు ని ♦ స్మృథాంగిగా నిచ్చి యు
ర్వర నాకిప్పు డనన్య దుర్లభ మహా ♦ భాగ్యంబు సంధించె నీ
శ్వరుఁడంచుక్ మది నెంచి పాయని కృత ♦ జ్ఞశ్వంబునఁ మ్రొక్కుచుక్. 164

సీ॥ నేనెఱుంగకయున్న ♦ నిరతంబు ననుఁ గాచి నాకోప ముపశమ ♦ నంబుచేసి
మధుర స్వభావసం ♦ పదచే నుడుకుఁదీర్చి యలఘుశాంతతఁగూర్చి ♦ కలఁతదేర్చి
యూరించి లాలించి ♦ యుపచరించి కఱుచి యలరించి మించి ధై ♦ ర్యంబు నించి
మది హరించెడు గుణ ♦ మాధుర్యమున రూపమాధుర్యమును జెంచి ♦ మమత నుంచి
సీ॥ యండఁ బాయక నీవుండు १ నాతదాఁక వనిత! కోటానఁగోటు లా ♦ పదలు వచ్చి
తలఁబడిన నంగుళంబు ప్ర ♦ తాపవిభుఁడు దారి తప్పునె! స్వాతంత్ర్య ♦ ధర్మనిరతి.”
సీ॥ అనుచు వచింపుఁగా “భాగ్యమామెనాకుఁ; బ్రాణనాథ! ప్రసాదంబునారగింపు”
మనెడి పాశేశ్వరీదేవి ♦ ప్రార్థనమున జనవశేణ్యుఁడు లేచి భో ♦ జనముఁ జేసె. 164

—*) రాజపుత్ర పై న్యములు యవనుల నోడించి ప్రతాపసింహునిఁ జేరవచ్చుట. (*—

క॥ ఆలోన సమీపంబున తైలగుహ భూరి కుహర ♦ సంతతులెల్లఁ
ప్రీలఁగ భిల్లేశ్వరు నాభీలమహాశంఖరవము ♦ వీలెంచె వడిక్.

14

శా॥ ఆకల్యాణ మహారవంబు మధురం ♦ బై వీచి శ్రోత్రేంద్రియ
వ్యాకోచత్వము సంఘటింపఁగఁ బ్రతా ♦ పస్వామి లేచెఁ; సలుం
బ్రాకృష్టాదులు వచ్చి స్వామిచరణ ♦ ద్వంద్వంబుపై వ్రాలుచుఁ
సాకల్యంబుగ నాటి సంగర విశే ♦ షంబుల్ నివేదించినఁ,

క॥ విని యానందించెను యావనసేనలు దినదినంబు ♦ పైఁబడ సమరం
బానరించుచు గెల్పుచు వెన్నను బడుచును గొన్నినాళ్లు ♦ గడిపె విభుఁడు. 169

—*) భిల్లుఁడు ఢిల్లీపురమున కరుగుట. (*—

క॥ పనముల లభించు ఫలములు తినుచును నాల్గొమడలుగ ♦ దినము ప్రయాణం
బానరించుచు భిల్లుఁడు కనుఁగొనె ఢిల్లీ పురము కనక ♦ గోపురవరము. 170

సీ॥ అంజనాచలముల ♦ ననుకరించెడు దంతిసముదాయము రహించు ♦ శాల లొకట!
నుచ్చైశ్రవము మేలు ♦ మెచ్చని యవనాశ్వసంఘంబు లలరారు ♦ శాల లొకట!
స్ఫటికంపుబొమ్మల ♦ భంగి వెలుగు పరంగు లుండెడు మంది ♦ రంబు లొకట!
నివిడబాహుతోప ♦ నిరతులై దీపించు యవనుల్ వసించు గే ♦ హంబు లొకట!

గీ॥ గోపురంబున రెండు ది ♦ క్కులను భువనవిలయమును గూర్చుఁగాఁ జాలి♦భీతిఁగొలుపు
మెను పిరంగుల తండముల్ ♦ గనుపడంగఁ జూపులకు వింతఁ గొలుపు డి ♦ ఢిల్లీపురంబు.

గీ॥ హైందవులు గొల్పు శివకేశ ♦ వాలయములు భూరి యావనప్రార్థనా ♦ గారవితతు
లాపుర సరోవరమునఁ బె ♦ ల్లలమి వెలయుఁ గలయ విరిసిన పుండరీ ♦ కముల కరణి.

ఆ॥ సంమలంను నడచి ♦ గొందుల విడిచి వీధులను రాజమార్గ ♦ ములను గడచి
వీరి వారి నడిగి ♦ భిల్ల వార్తాహారి పురము మధ్యభాగ ♦ మునకుఁ బోయి, 173

క॥ లక్షలు కోట్లు ధనంబిడి లక్షలు పనివాండ్రు వరశి ♦ లాతతిఁ బెక్కిం
క్షయముగఁ గట్టిన హర్యక్షద్వారాంగణంబు ♦ నాతఁడు డాసె. 174

క॥ ద్వారము రక్షించు ప్రతీహారులు కరవాలధరు లు ♦ దారబలాధ్యుల్
'రారా'దని వారించుచు దూరమునకుఁ ద్రోయ నతఁడు ♦ తొలఁగుచు నిలిచె. 175

సీ॥ అలఘులక్షణభూష ♦ కాంచితమగు పట్టపంబారియేన్లుపై ♦ నధివసించి,
చామరగాఁహిణి ♦ సముదయంబు మనోజ్ఞకరములఁ గనకచా ♦ మరము లిడఁగ,
నాణిముతైపు సరు ♦ లలరు విశాల సితాతపత్రంబు చా ♦ యల మునింగి,
బహుళసేనాధీశ ♦ పటలంబు యవనాశ్వముల నెక్కి చుట్టును ♦ మూఁగి కొలువ,

గీ॥ జెలులు కనకపుష్పములు లా ♦ జలను జల్ల, భువనమోహనదరహాసఃసూర్తియల,
నిలిచి మ్రొక్కు పౌరులదెసఁ ♦ గలయఁజూచు చక్కరీశ్వరుఁ డాత్రోవఁనరుగుదెంచె.

గీ॥ అణగి ముమ్మాటులు సలాము ♦ లలవరించి ద్వారపాలకతతి బరా ♦ బరు లొనర్చి,
భిల్లుఁడును సార్వభౌముని ♦ ద్వీరదముదెసఁ దరలి జాబున్న తనదు హస్తంబు సాచె.

- || ఏమరక జేరకు ప్రక్కకు వొలగె'మం ♦ చెల్లెత్తి జావారికుల్
పదరక భిల్లుడు నిల్చె బొమ్మవలె; న ♦ కృర నేత "యేకార్య ము
న్నది! నీ వెవ్వడ!" వన్న భిల్లుడును "రా ♦ జాగారు నీకిమ్మటం
చిదె యీ కమ్మను బంపి" రన్న విభుఁ డ ♦ య్యేన్గ దిగక బాటుచుక, 178
- || "వా రేకొండలలో సంచార మొనర్చెదరు! వారి ♦ సంతానము దే
వేయు సేమముతో నున్నారే! యెఱుంగంగ బల్కు ♦ నాతో" ననినక, 179
- || "అందఱు సేమమే" ♦ యని కమ్మ నందిచ్చె; నక్కగుపాదుషా ♦ యాదరమున
నంజలి వట్టుచు ♦ నద్దానిఁ జేకొని సుభ్రమాబున నంతఁ ♦ జదువఁదొడఁగె;
నక్షియుగము విచ్చె; ♦ నాస్యంబు వికసించె; జిత్తమందు ముదంబు ♦ చినులాకె;
వ్యాకోచ పంకేరు ♦ హస్యంది మధుధారలన మోదబాష్పంబు ♦ లలితయిల్లె;
|| జేష్ఠులం దింత తొందరఁచెలంగఁజొచ్చె; నొడల నొకవిత రకమైనఁ హాయిలు పుట్టె;
సంత సంగరేకునఁ గమ్మ ♦ సంతరించి చనియె భిల్లుఁ దోడ్కొని లోనిఁ సాధమునకు.
|| గీ॥ ఐదువేల్ రాణివాసంపు ♦ ట్టజ్జముఖులు వారి వారి నెచ్చెలులతో ♦ వచ్చి చేరి
లలిత దరహాస మధుర వి ♦ లాస మలర భిల్లమూర్తిని గని సంత ♦ సిల్లరపుమ.

—*) అక్కరు చక్రవర్తి ఢిల్లీపురంబు నలంకరింపఁ జేయుట. (*—

|| సీ॥ పురిని నూఱులువేలు♦ మొగలుకెక్కెములు వింతగు రంగులనుగుల్కి♦యెగురసాగె
బ్రతిగ్గుహంగణము. స్తంభములందుఁ దరుణరంభా స్తంభనివహంబు♦ప్రభలు గొలిపె!

§ The imperial harem constituted a town in itself. No less than five thousand women dwelt within the walls and each of them had a separate apartment. The maintenance and control of such a multitude of women necessitated a carefully devised system of internal administration and the organisation of adequate arrangements for discipline. The inmates were divided into sections each under a female commandant and due provision was made for the supply from the ranks of clerks to keep the accounts. A strict method of check was applied to the expenditure, which was on a large scale. The inside of the enclosure was protected by armed female guards.

"Akber the great Mogul."

⊗ Over-joyed at this indication of submission, the Emperor commanded public rejoicings.

"Annals of Mewar."

సల బహిర్వారసీ ♦ మలను బచ్చని మామిడాకు తోరణము ల ♦ ల్లాడఁదొడఁగె;
రత్నసంతతిఁ గూర్చి ♦ రచియించు ముత్యాల రంగవల్లికలు హా ♦ రంగు నెఱపె;
గీ॥ జలువపందిరుల్ పానీయ ♦ శాల లెన్ని యెడలనో నెలకొల్పఁగాఁ ♦ బడి తనర్యె;
విరులు పునుగు జవాది య ♦ త్రువుచేతఁ బురము సిరి నించి సౌరభంబులను విసరె.

మ॥ అరుగ్ జొచ్చిరి వీధి వీధి జవనా ♦ శ్వాసాధు లుద్యోగు లె
దఱ్ఱ “యాస్థానమునందుఁ గొల్వమరు మ ♦ ధ్యాహ్నుంబువై నక్బరీ
శ్వరుఁడు; గాన నమాత్యులు నృపతులు ♦ నై న్యాధిపుల్ పౌరుల
దఱు నాస్థానముఁ జేర రం” డనుచు వా ♦ ర్తక దెల్ప సోత్సాహులై. 173

సీ॥ ఈశ్వరేశ్వరుఁగూర్చి ♦ యెల్ల మసీదులందును భక్తి వెలయఁ బాి ♦ ర్థనలు జరిగె;
వైదిక మంత్రపు ♦ ష్పములు మంగళహారతులు సాగె నెల్ల దే ♦ వళములందుఁ;
గూటిపేదలు మొదల్ ♦ కోటిశ్వరులదాఁడఁ బురజనుల్ మృష్టాన్న ♦ ములు భుజించి
నూతనవస్త్రసం ♦ దోహముల్ దాలించి పలువిధాలంకార ♦ ములు ధరించి;

గీ॥ రాజులినిగొన్న బీదల ♦ కండఱకును బంచభక్త్యభోజ్యంబులు ♦ పంచఁబడియె;
నీడులేని సౌఖ్యాభి నో ♦ లాడి, నాఁడు ఢిల్లిపురి స్వర్గపురి మేలు ♦ డిందుపఱిచె.

—*) అక్బరుసార్వభౌముని సభాభవనము. (*—

గీ॥ శకటములపైన యావనా ♦ శ్వములపైనఁ బల్లకీలపై నేర్చుటా ♦ బాఠపైనఁ
జెల్లుబడి కల్లు దొడ్డవా ♦ రెల్ల వచ్చి కొలువుసింగంపు వాఁకిట ♦ నిలిచి రపుడు. 185

గీ॥ విలువనుస్తులు ధరియించు ♦ వేత్తధరులు వంగి వంగి సలాములు ♦ ప్రచురపఱచి
తత్తదర్హస్థులమ్ము లా ♦ దఱకుఁ జూపి సమతఁ గూర్చుండఁజేసిరి ♦ క)యత నెఱపి.

గీ॥ హేమ రుచిర మహాద్వార ♦ సీమనుండి యాసభాప్రాజ్యవజ్రసిం ♦ హాసనంబు
చూపఱకుఁ దోచు నొకచిన్న ♦ చుక్కమాడ్కి ననిన, భవనవై శాల్య మే ♦ మనఁగవచ్చు

సీ॥ పలుచిత్తరువులు బే ♦ బరునాటి యుద్ధవిశేషముల్ గోడలఁ ♦ జెలఁగుచుండఁ,
బలురకంబుల యద్ద ♦ ముల గవాక్షములలో రవిరశ్మి వింత హా ♦ రంగు నెఱప,
మెఱుఁగారు లోహని ♦ ర్మితకుండమందార మాల లందందును ♦ వేలుచుండ,
నొక్కొక్కఁడును వేయి ♦ ఢిక్కులఁ బ్రతిఫలించెడు కాచదీపంబు ♦ లడరుచుండ,

గీ॥ నేల యొక్కింతయేని గ ♦ న్నింపకుండ మహితకాశ్మీర రత్నకం ♦ బళము లమర,

- సందుపై రెండువేలు ది ♦ వ్యాససములు దవరః దవరారె నక్పరా ♦ స్థానవాటి. 188
- దాని చివర విశాల వి ♦ తద్వి యమరేః; గ్రింద మొకమాలు పైన జ ♦ రీషని గల
పట్టుగుడ్డ వెలుంగొండే; ♦ పైననుండి వివిధముక్తగుళుచ్ఛముల్ ♦ వ్రేలుచుండె. 189
- ఆవిత్పరికకు మ ♦ ధ్యమున వెల్లెను మనోహరనూత్నకనకసిం ♦ హాసనంబు;
సద్దాని చివరల ♦ నప్పదిక్కులయందుఁ దవరారె హాటక ♦ స్త్రాభవితతి;
వైడూర్యమాణిక్య ♦ వజ్రసంస్థగితమై శాంతు లీనను స్తంభ ♦ గర్భసమితి;
యా స్తంభములపైన ♦ నపరంజిపై కప్పు రేకులు రేకులై ♦ ప్రియముఁ గూర్చె;
నెత్తయిన చుట్టుగోడలఁ హేమ మత్స్య సింహ గజ పక్షి శిరముల ♦ చ్చెరువు నించె;
బరమభాగ్యాంకమగు నాన ♦ భాభవనము తగె మఱువు సుధర్మాస్థాన ♦ తలముఁగేరి.
మాత్రులుద్యోగు లాప్త సాఁమంతమణులు పదియు నాఱునూఱులుపైన్యఃపతులు గాయ
కులును బండుగుల్ నిండిరి; ♦ కొలువు దవరేః దరగ బారులఁ దూఁగు సాఁగరము కరణి.
కనకపు సింహాసనమునకును గుడిచెస నగ్రపీఠి ♦ గొమరొందెను శో
భన వైభవపరుఁడు 'సలీ' మనఘుఁడు యువరాజు భార ♦ తాపని కెల్లా. 192
- సై బైరాముఖా చమూ ♦ పతి పూర్వజన్మ తపోమహీజాతంబు ♦ పూర్ణఫలము!
యవనసంగతభార ♦ తాఖండబహుళి సామ్రాజ్యమేలెడు మహా ♦ మంత్రిమాళి!
విశోన్వత్తైశ్వర్య ♦ విభవసాంద్రుండైన యక్బరీశ్వరుని వి ♦ య్యాలసురభి!
పరిషియభాష బే ♦ బరున్మపేందుఁ చరిత్ర మచుపదించినయట్టి ♦ యగ్రసుకవి!
కులముగాదు దొడ్డ ♦ గుణమె ముఖ్యంబంచుఁ జాటు సజ్జనుండు! ♦ సరళహృదయుఁ!
డాన్ వర్తనాంకుః ♦ డబ్బూరురహిమానుఁ డధివసించియుండె ♦ నవలి పీఠి. 193

§ He classified his officers in thirty three grades ranging from mansab dars of 10 to 10000. Late in the reign such officers numbered about 1600 in all and formed an official nobility.

"Akber, the Great Mogul."

⊗ One of the ablest warriors and most generous of men in the service of Akbar was Mirza Abdurrahim, son of his old Atalik or preceptor Bairam Khan. For many years he exercised the office of Khan-khanan literally 'lord of lords' tantamount to commander in-chief. But he was as learned as he was able in the field. He translated the memoirs of Baber, well described by Abul-fazal 'a code of practical wisdom' written in Turkish into the Persian language then prevalent at the court of Akbar, to whom he presented the copy.

"G. B. Malleson C. S. I.

- సీ॥ ధరణీతలంబెల్ల ♦ దాన మిచ్చినను వేళిలుంచి తాతని రాజ ♦ యోగిమూళి,
 వసుధాంతమునకైన ♦ వాహనం బెక్కక శ్రమచేసి నడచు ని ♦ స్థాపరుండు,
 జైనధర్మగ్రంథ ♦ సార మాస్వాదించి ఖ్యాతి వహించు జ ♦ గద్గరుండు,
 బుద్ధి బడినవారి ♦ బతుల విడిపించి పశుహింస మాన్పు కృ ♦ పానిరతుండు,
 గీ॥ యాత్రీకులపన్ను గోవధ ♦ మణచివై వ సార్వభౌము బోధించు వి ♦ జ్ఞానరాశి,
 గ్రీ “హరివిజయసూరి” భువనవి ♦ ద్యాగురుండు వేదిపై నొక్క యపరంజి ♦ పీట నుండె.
 మ॥ పగిలించెఁ బ్రభుకోటి గుండియల; న ♦ కృష్ణపాదుసా కిచ్చె ముం
 దుగ నాత్మీయతనూజ; నై న్యపతులం ♦ దుక్ జూడఁగా నింతవా
 దగుపింపడనఁ బొల్పు నంబరువిభుం ♦ డౌ వృద్ధహర్షత్తు మా
 “భగవాన్ దాసు” వసించెఁ జెంతఁగల భా ♦ స్వత్స్వర్ణ పీఠమ్మున్.
- సీ॥ “కచ్ఛహా”న్వయము లో ♦ కప్రసిద్ధ మొనర్ప నవతార మందు మ ♦ హాభుజుండు!
 రక్తాబ్ధినుండి బ ♦ ర్మానాఁక దనక త్తి కెదురు లేక జయించు ♦ పృథుబలాఘ్నఁ!
 డప్రతిహతముగా ♦ నర్థకతాబ్ద మంబరుదేశ మేలు నృ ♦ పాలచంద్రుఁ!
 దాఖ్య కక్పరె కాని ♦ యఖలంబున కితండె యనఁగ వ్రుంచు న ♦ ర్వాధికారి!
- ॥ జగము పుట్టుటాదిగ నింత ♦ శౌర్యరేఖ యింతటి మహోన్నతౌద్ధత్య ♦ మింత మాట
 తి బలిమి గల నై న్యపతి యొందు ♦ గలుగఁడ నెడు మానసి గ్రధష్టింపఁ బ్ర ♦ ధానపీఠి

19.

The Khan Khanan [Abdurrahim] to whose daughter Dāniāl was married, also did his best to restrain his son-in-law.

“Akbar the great Mogul”

§ Harivijaya Suri, the first named, the most distinguished of the three and credited by Jain authors with the honor of having converted Akbar, is placed by Abulfazl along with twenty others, including Sheik Mubarak, in the first of the five classes of the learned, among the select few who understand the mysteries of both worlds. Haravijaya Suri refused all the costly gifts pressed upon his acceptance and in accordance with the rules of his order, started on a long walk to Fathpur-Sikri. He persuaded the Emperor to release prisoners and caged birds and to prohibit the killing of animals on certain days. The Suri, who was granted the title of Jagad-guru or world-teacher returned to Ujjain.

“Akbar the great Mogul.”

⊙ A desire to be rid of the Great Raja Mann of Amber, to whom he was much indebted, made the Emperor descend to act the part of the assassin. He prepared a majoom or confection a part of which contained poison; but caught in

- సీ॥ మతసహనంబు శా ♦ శ్వేతధర్మమని యధీశ్వరునకు నేర్పు పా ♦ వనగుణుండు,
చతుర చతుస్సహ ♦ స్ర హయాధిపతియౌచు నశ్చరుఁ గొలిచిన ♦ యలఘుబలుండు,
తనమాట విభుండు వే ♦ దంబుచు మన్నించి తలదాల్చు మెలఁగిన ♦ ధన్యమూర్తి,
తనదు కాలంబునం ♦ దలి చరిత్రలు పెక్కు వ్రాసిన యుత్తమ ♦ గ్రంథకర్త,
గీ॥ యకలుషోదారస్తనం ♦ డగు ఘనుండు, దినము పదివీసియల తిండి ♦ తినెను దొడ్డ
ఁ తిండికాఁ 'డబుల్ ఫజ'లను ♦ పండితమణి యలరె ముండట నొక్క స్వార్థాసనమున.
సీ॥ లాహిరీపురన్మహా ♦ లకవశ ముద్ధరింప జని చిన్త్యి పా ♦ వనగుణుండు,
హైందవాచారమ ♦ ర్యాద లామూలాగ్ర మెఱిఁగి యనుష్ఠించు ♦ గురుమనీషి,
ఘోరాహవంబున ♦ ఘూర్జరేశ్వరు గుండె లవియంగడాకిన ♦ యలఘుశౌర్యుఁ
డశ్చరీశ్వరుని పై ♦ న్యాధీసులందు నగ్రస్థాన మొందు వీ ♦ రప్రభుండు,
గీ॥ తన గొలుసు క్రింద భారతా ♦ వనిని గొలిచి సిన్తులు విధించు నేర్పొట్లు ♦ చేయుటందుఁ
గ్గి గలియుగమున వీని సమండుఁగలుగఁడనఁగ వెలయు 'తోడరమ' ల్లాక్కఁపీఠినుండె.
సీ॥ ధనసేనుడనెడు మం ♦ దస్మితమూర్తి ముం దొక్క పీఠముపైనఁ ♦ నుండె; నితఁడు
ఓవామహీంద్రు కూ ♦ రిమి గాయకుండు; రాగ మాలాపనముచేయ ♦ యామునజల

his own snare, he presented the innoxious portion to the Rajput and ate that drugged with death himself. We have a sufficient clue to the motives which influenced Akbar to a deed so unworthy of him and which were more fully developed in the reign of his successor; namely a design on the part of Raja Manu to alter the succession and that Khoosru his nephew should succeed instead of Selim. With such a motive, the aged Emperor might have admitted with less scruple the advice which prompted an act he dared not openly undertake without exposing the throne in his latter days to the danger of civil contention, as Raja Manu was too powerful to be openly assaulted.

"Tod's Rajasthan."

Abulfazl: his private life when judged by a muslim standard was considered to be blameless. He had a prodigious appetite rivalling that of Sultan Mahmud Bagarha of Guzarat and is reputed to have consumed daily thirty pounds of food.

"Akber the Great Mogul."

§ He was born in Oudh at a village named Laharpour, and after serving in subordinate office he was appointed Diwan. He is specially remembered for his share in the assessment of the land revenue, which he undertook in that capacity. On the whole, he was, perhaps, the ablest officer in Akbar's service.

§ All authorities and traditions are agreed that the best performer in Akber's Court was Miyan Tansen, whom Akber, in the seventh year of his

- ముల ముగ్ధ; రెండుగం ♦ టలపై నఁ బాగ లేచి బుగ్గలు పుట్టె; విప్రప్రండు మడిసె”
 నని యక్ష్మరన, వల ♦ లడరించి బాలరుల్ పట్టితెచ్చిరి; కార్య ♦ భంగమునకుఁ
 గీ॥ గనలి హిందోళ-మేఘరా ♦ గములు రెండు గానమునకు నిషిద్ధమాఁ ♦ గాకయనుచు
 శాప మిచ్చిన గాయక ♦ సార్యభాముఁ! డిలని కీతఁడె సాటి యీ ♦ యీతితలమున. 199
- సీ॥ పరమశిశోదియా ♦ న్వయ ముద్ధరించు పృథ్వీనాయకుల కూర్చి ♦ పెండ్లి కొడుకు,
 త్రిసహస్రగంధర్వ ♦ విసరాధిపతీయయ్య వాహినీపతులందుఁ ♦ బ్రథమగణ్యఁ,
 డకలంకవర్తన ♦ నక్పరుసభయెల్ల దలఁదాల్చు దివ్యమం ♦ దారమాల,
 కవిరాజుబిరుదసం ♦ కలితుఁడై యనుపమగ్రంథముల్ వ్రాసిన ♦ కవివరుండు,
- గీ॥ ధరణి క్రుంగిన నభమెల్ల ♦ విజిగిపడిన, నడ రొకించుక లేక న ♦ త్యంబు పలుకు
 ర్వ పృథ్వీరాజాఖ్యరాతోడు ♦ వీరమూర్తి యలరె ముందున్న యొకయున్న ♦ తాసనమున.
- సీ॥ కాలంజరీసమ ♦ గ్రహ్మతలంబెల్లఁ బాలించుచుండు చా ♦ వనగుణుండు,
 ప్రభువతుండు భగ ♦ వాదాసు సేవించి గౌరవం బందు వి ♦ ఖ్యాతకీర్తి,
 యక్ష్మరు హృదయర ♦ హస్యంబు లెఱుంగంగ నేచ్చ వర్తిలు చిర ♦ స్నేహితుండు,
 కవి గాయకుండు కథా ♦ కథకుఁడై వక్తయై సభ నలరించు ప్ర ♦ జ్ఞారతుండు,
- గీ॥ తనదు ప్రతిభానిరూఢికి ♦ ధరణిజనుల వదనములు కాపురంబుండు ♦ సదనములుగఁ
 జతుర సరసోక్తు లాడు సం ♦ స్తుతమనీషి, ‘వీరబలుఁ’ డుండె నొక దొడ్డ ♦ పీఠమాయ.

reign, had required the Raja of Riwa to surrender. Abul-Fazl declared that a singer like him has not been in India for the last thousand years. He was a close friend of Sur-das and like many of his contemporaries received much of his musical education at Gualior. His talents included the composition of verse.

“Akbar the Great Mogul.”

§ Prithwi was one of the most gallant chieftains of the age and like the Troubadour princes of the west could grace a cause with the soul-inspiring effusions of the muse as well as aid it with his sword: nay in an assembly of the bards of Rajasthan the palm of merit was unanimously awarded to the Rahtore Cavalier.

“Annals of Rajasthan.”

⊗ Raja Birbal was a brahmin, a poet and a skillful musician. He was noted for his liberality and bonhomie. His short verses and jokes are still in the mouths of the people of Hindusthan.

“G. B. Mallison. C. S. I.”

- || అలఘు లీలావతీ గణి ♦ తానువాదకుడు, నలచరిత్ర వ్రాసిన ♦ గొప్పసుకవి,
 || యా 'ఫయాజి' ముందున్న హేమాసనంబు నందుఁ గూర్చుండె నవిరళానందమూర్తి.
 || పారసీక భాష ♦ భారతరామాయణములు వ్రాసె; నిజమ ♦ తమున దురభి
 || మానశాలి యా బ ♦ దోసికవీశ్వరు డవలి స్వర్ణపీఠి ♦ నాక్రమించె.
 || సీ॥ బికసీరురాజ్యపా ♦ లకుఁడై చతుస్సహస్రహయాధి పతియైన ♦ 'రాయసింగు!'
 మాభ్యదేశాధీశ ♦ మణి గాయకవిభుండు సౌజన్యరాశి 'బా ♦ జబహదూరు!'
 పలుదేశచరితముల్ ♦ వ్రాసి దిగంత యశస్సాన్ముడగు 'పెరి ♦ స్తా' మనిషి!
 || యల తులసీదాసు ♦ తుల యీతఁడగునను వాసి గాంచిన "సూరిదాస" సుకవి!

Birbal was at first in the service of Raja Bhagavan Das. He enjoyed the rank and pay of a commander of a 2000.....He then recieved the title of Raja-Birbal. He actually enjoyed the jagir of Kalanjar in Bundel-Khand later in his life.

"Akbar the great Mogul"

§ His abundant leisure Faizi devoted to poetry. It is said that he composed a hundred and one books.

"G. B. Malleson. C. S. I."

The poem rehearsing his adventures under the title of Nal and Damayanti was translated into Persian at Akbar's command by Faizi, brother of Abul fazl and has since been made known to the admirers of Sanskrit literature by Professor Bopp of Berlin.

"Rajasthan Volume II."

The influence of the two brothers Faizi and Abul-fazl dominated as long as they lived.

⊕ Badouni was a remarkable man. Under instructions from Akbar he translated the Ramayana from its original Sanskrit into Persian as well as part of Mahabharata. Badouni to his intense disgust was compelled to labour on the infidal Mahabharata & Ramayana. He could find only faint comfort in the thought that he was a blameless victim of destiny;—

Faizi made the version of the treatise on arithmetic.

"Akbar the great Mogul."

§ Rae singh and the Emperor had married sisters, princesses of Jessulmir. This connexion obtained for him on his introduction to court by Raja Mann of Amber, the dignity of a leader of four thousand horse, the title of Raja and the government of Hissar.

"Annals of Bikanir"

Yet that Hindu (Tulsidas) was the greatest man of his age in India

గీ॥ యట్టె గసగసగింజపై ♦ నాఖొరాను ద్వంద్వశాధిక శతతమా ♦ ధ్యాయ మెల్లఁ
గ్గి బూర్ణముగ వ్రాసినట్టి “య ♦ బ్దూస్సమాదుఁ” డధివసించిరి యాణి ♦ ముత్యాల
గీ॥ ‘షేక్ముబారక్’ మొగల్ బుధ ♦ శేఖరుండు, నా ‘హకీం హుమా’ మక్బరు ♦ నా వ్త
డిరువు రొకచోటఁ బీఠంబు ♦ లెక్కియుండి రవిరళానందమున సస్తి ♦ తాస్యల
క॥ విరియు వివిధకుసుమంబులఁ బరిమళములు నించు పుష్ప ♦ వాటిక సౌబగున్
బురుడించి సభాభవనము దొర లందఱు గొలువ నలరెఁ ♦ దోరపుఁ గళలన్.

—*) అక్కరుసార్యశౌముఁడు కొలువుఁగూటమునకు వచ్చుట. (*—

గీ॥ సకల కల్యాణ భూషణ ♦ సహితమైన చారు లక్షణ భద్ర కుం ♦ జరము నెక్కి
యక్కరు సభాభవనమున ♦ కరుగుదెంచె భిల్లుఁడును పల్లకీ నెక్కి ♦ మెటరాంగ.
ఉ॥ అంతటఁ దూర్యముల్ మొరసె! ♦ నక్కరు భిల్లునితోడ డిగ్గి య
భ్యంతరమందుఁ జొచ్చె! దొర ♦ లందఱు నిల్చి నమస్కరించి! రం
తంతనె వారి వందనము ♦ లందుచుఁ జేరెను సింహాపీఠి; దు
ర్దాంతరవం బెలర్పఁగ బి ♦ రంగు లనేకము ప్రేలె నయ్యెడన్.
గీ॥ దుద్దఁగంబడి బుజముల, ♦ దుడ్డుఁగట్టి కరమున, నెసంగు గంభీర ♦ కాలమూర్తి!
భిల్లుఁడు వసించె నొకదొడ్డ ♦ పీటపైన వేడికాంతమం దక్కరు ♦ విభుఁడు చూప.
క॥ చుక్కలలోఁ జంద్రునివలె నక్కజముగ వెలిగె నక్క; ♦ రందఱు దొరలున్
గ్రీక్కిరియుచుఁ గూర్చుండిరి; చక్కఁగ సభ దెసను బాదు ♦ పా కనుఁగొనుచున్
సీ॥ “అఖిలసేనాధీశు ♦ లార! సామంత నృపా త్తంసులార! యు ♦ ద్యోగులార!
యిది మహాసుదీనమా! ♦ నిపు డనంతానంద ములించు దొడ్డకా ♦ ర్యంబు జరిగె”

greater even than Akbar himself in as much as the conquest of the heart
minds of millions of men and women effected by the poet was an achievement
finitely more lasting and important than any or all of the victories gained by
monarch... The second place after Tulsi-Das is accorded by unanimous consent
to Sur-Das, the blind bard of Agra. He is said to have excelled in all styles.

§ Khwaja Abdus Samad, the most notable artist at Akbar's court in
early years of the reign... enjoyed much influence at court. His skill of eye
hand was so marvellous that he is recorded to have written on a poppy seed
much venerated chapter 112 of the Koran, which is reported to be worth a
of the whole book.

“Akbar the great Mogul.”

నా మహాదివ్యహా ♦ ర్హాశంబుఁ దెలుప మి మ్మాదట రమ్మంటి ♦ నాదరమున;
నాజీవితమున ని ♦ తటి యమూల్యనువార్త నితవఱకుఁ దెల్పి ♦ యే నెఱుంగ;

॥ నందఱును నాలకించి యా ♦ నందమొందుఁ”డనుచు నంగరేకునను దాటాకుఁ దీసి
“యిందలి పవిత్రవార్తల ♦ నిపుడె చదువు” మనుచు లేఖఁ బ్రశ్నీరాజునందఁ జేసె.

౪॥ వినయం బేర్పడ జాబు దోసిటను బృ ♦ క్షీరాజు చేకొంచు దా
నిని వీక్షించుచు రాతిబామ్మకరణిక ♦ నిల్చుండె; నక్కర్విభం
డనురాగోత్సుకచిత్తుండై “నుకవిరా ♦ జా! యేటి కట్లుంటివో!
వినిపింపకదగుఁ గాదె! లేఖ” యనఁ బృ ♦ క్షీరాజు మో మెత్తుచుక,

212

౫॥ “ఆస్థానవాటియు ♦ దడుగిడినది మొద లారోగ్య మొకరీతి ♦ ననువుపడదు;
కన్నులు పచ్చనై ♦ కానరా! వీ తాళపత్ర మించుక కానఁ ♦ బడునె; కాని
యక్షరం బొకఁడై న ♦ నగపడ; దిట్టి దుష్టితి నివేదింపుగ ♦ సిగ్గు దోచె”
నన “శ్రమ మేటికి! ♦ ననువుగాఁ గూర్చుండి కొంతకుఁ గొంత వి ♦ శ్రాంతి నొందుఁ”

౬॥ డని వచించి యక్క ♦ ‘రఙ్గారహిమాను’ వదనసీమ దృష్టి ♦ పఱపి “మీరు
జాబు నందఱు వినఁజదువు”డనఁగ దాని నతఁడు గొనుచు నిలువ ♦ యవనపతియః

౭॥ “మీరును జదువఁగఁ దొరకొన! రూఱక యేమిటికి నిలిచి ♦ యుండెద! రిపుడే
ప్రారంభింపు” డన, నఙ్గారహిమానుండు వినయ ♦ భూషణుడగుచుక,

215

౮॥ “పదినాళ్లుగా జ్వర ♦ బాధచే నారోగ్య ముచువుగా నుండలే; ♦ దై న, నీమ
నాజ్ఞ యనుల్లంఘ్య ♦ మగుట నెట్లులా కష్టపడి సభాస్థలికి నే ♦ వచ్చినాడఁ;
గొంచెముకాలంబు ♦ గూడ నిల్వఁగనాకు శక్తి లేకున్నది; ♦ సత్య మిపుడు
దేవరకడ నివే ♦ దించితి” నని విన్నవింప నక్కరు నేత ♦ వెత వహించి

౯॥ యేలముందె తెల్పుకపోతి ♦ రీవిధంబు! నుఱక సభకు రప్పింపక ♦ యుండి యుందు!
నై న నిపుడేమి! చతురంత ♦ యానమెక్కి యింటి కరుగుండు! శ్రమమందఁ నేలయిచట!

౧౦॥ త్వరగ వెడలుండనఁ బ్ర ♦ థానమంత్రియు “నిప్పు డింటి కరుగఁజాల! ♦ నిందె కొంత
నేపు విశ్రమింపఁ ♦ దాపంబు తగ్గ! విచారపడకు” డనుచుఁ ♦ గూరుచుండె. 216

౧౧॥ అనఘుం డక్కరు తనకరమున లేఖను గొనుచు ముఖము ♦ పుల్లాంబురుహం
బును గేర మధురకంఠ స్వనమున ‘వినుఁ’ డనుచు సభను ♦ జదువఁగఁ దొడఁగె.

“అక్కరు నృపాలకా!

స్వస్తి! ♦ యవధరింపు!

మెడతెరిపిలేని యుద్ధంబు ♦ లెసఁగె; రుజకుఁ
దనువు పాల్పడె! విశ్రాంతిఁ ♦ గొనఁ దలంతు;
నొడఁబడుదువేని యార్పెలల్ ♦ గడువు చాలు;
వైరి వయ్య నుదారభా ♦ వమ్ము గలవు;
న న్నెఱుంగుదు! వెఱుగుదు ♦ నైతికమ్ము!
హితము యోజించి, నీమతం ♦ బెట్ల తేలుపు!
తప్పక మెలంగు నట్లు....

ప్ర ♦ తా ప సిం గు. ”

సీ॥ అనుచు విశ్వములోని ♦ యవనీశ్వరులయందు సగ్రగణ్యస్థాన ♦ మాక్రమించు
నా పవిత్రశిరోది ♦ యాస్వయాంభోరాశి రాకాసుధాకర ♦ ప్రచురమూర్తి,
ధన్యుండు రాణాప్ర ♦ తాపసింహనృపేంద్రుఁ డాఱుమాసంబులు ♦ వ్యవధిఁగోరె;
నతని ప్రస్తుతపరి ♦ స్థితులెల్ల విషమమై పరిణమించినయట్టి ♦ సరణి తోఁచె;
గీ॥ నచిరకాలమునకు ♦ నామహాభాగుండు సంధి కరుగుదెంచు ♦ జూడ తోఁచు;
నంబరీశు మేటి ♦ యసమప్రయత్న మీ యానుకూల్యములకు ♦ నాస్పదంబు.

సీ॥ అకలుషానందదా ♦ యకమైన కల్యాణవార్తను మీకుఁ దె ♦ ల్పంగఁగోరి
యందఱ నీదిన ♦ మాస్థానమునకును జేర్చితి”ననుచు వ ♦ చించు నంత
“సంధియుఁ దప్పక జరగుఁబా”మ్మని కొంద, “అతఁడు లోబడు సత్య”మనుచుఁ
“తా ‘జలబుద్ధి’ ♦ హరిహరాదులుగూడ నాపంగనేర్తురే!” యనుచుఁ గొం

గీ॥ “తాప్రతాపుని దశసహ ♦ స్రాశ్వసతిగఁ జేయు”డని కొందఁ తెత్తుగాఁ ♦ జేతుల
యాసభాభవనములోన ♦ నన్నికడల లోకులును మిన్నముట్టంగఁ ♦ గేక విడిరి.

గీ॥ అంత నక్కరునృపమాళి ♦ “యవును! వారు మైత్రి పాటింతురని తోఁచె ♦ మా”క

❁ బృథ్వీరాజుఁ జూచుచు “నేటి ♦ కిట్లు నిల్తు! రేల కూర్చుండ!” రని పల్కఁబృథ్వీర

❁ He adored the very name of Pratap and the intelligence filled with grief. With all the warmth and frankness of his nature, he told th it was a forgery of some foe to the fame of the Rajput Prince. “I know well” said he “for your crown he would not submit to your terms. He req and obtained permission from the king to transmit by his courier a le Pratap, ostensibly to ascertain the fact of his submission, but really with to prevent it.

“Annals of Mewar.

* అశ్వరుసార్వభౌమునితో లేఖ ప్రతాపసింహునిదిగాదని పృథ్వీరాజు నివేదించుట. *

- I "సేనకుండ నేను; నాన్వామి ♦ వీవు; నాకుఁ దెలిసినంత నీకడ నివే ♦ దించుటయును
ధర్మువగు! విన్నవించు; బ్ర ♦ తాపసింహ కర లిఖిత లేఖ యిది కాదు! కాదు! కాదు!
- II అనుల కైలాసశైల శృంగ ♦ గమునకన్న రమ్యతరమైన యామహా ♦ రాజు క్షీర్తి
పై పఁ జాలని యాగర్భ ♦ శత్రుఁ డెవఁడో యిట్లు కల్పించి లిఖించె ♦ నిది నిజము!
- III పాణిప్రతిష్ఠ స ♦ దృక్తితో నొనరించి, యమృతాభిషేకంబు ♦ నలవరించి,
కోటి కొక్కఁడు తెచ్చు ♦ కుసుమంబు లర్పించి, సాంబాణి వాసనల్ ♦ సంతరించి,
పూర్ణ నైవేద్యంబు ♦ ముందుంచి యర్పించి, కప్తపు టారతుల్ ♦ కానక లాసగి,
మంత్రపుష్పము పెట్టి, ♦ మమత నాత్మపదక్షిణనమస్కారస ♦ త్క్రియలు దీర్చి,
- IV భక్తుఁ డెట్లు నాత్మదైవతముఁ గొలుచు నట్లుస్వాతంత్ర్యమును గొల్పు! నాప్రతాపు!
డతని గళమునఁ గొనయూపి ♦ రాదుచున్న నీకు లోఁబడు ననుమాట ♦ నీళ్లమూట.
- V బ్రహ్మవిద్యామహా ♦ త్వరహస్య మెఱిగిన యుత్తమోత్తమ రాజ ♦ యోగిమాధి,
హరిహరబ్రహ్మదు ♦ లడ్డవచ్చిన సుంత వెనుదీని భువనైక ♦ వీరమూర్తి,
పదునాల్గులోకముల్ ♦ ప్రతిఘటించినఁ బట్టుదల మానని భగీర ♦ థ ప్రభుడు,
తవిలి మారొక్కన్న మే ♦ రువునైనఁ బాదుతోఁ బెకలించు దుర్దమ ♦ పృథ్వుబలుండు,
- VI చంద్రసూర్యులు గతిదప్పి ♦ చనిన నాత్మవైభవముఁ గోలుపోని యా ♦ భానుకులుఁడు
శ్రీఁదాఱఁగితానుగా నీడు! చెలిమి కోర నిలయుఁ గుంగెనె! యంభోధు! లింకించెనె!
- VII ఢిల్లీతో మొగల్ సామ్రాజ్యమెల్లఁగొనుచు స్వయముగా నీవుపోయి తఁచురణయుగళ
మును భజించెద నంచు మ్రొ ♦ క్కిననుగాని తగులఁ డాతండు వామపా ♦ దమున నేని.
- VIII తొరుష్కన్యపమహా ♦ స్థానవాటికలోన నిదఱు దొరలు నేఁ ♦ డిట్లు చేరి
తనకమ్మఁ బరికించి ♦ తగునంచు నీపట్టపగ లిట్లభిప్రాయ ♦ పడిరటంచుఁ
దెలిసెనేని ప్రతాప ♦ దేవుని కోమల దివ్యచిత్తం బెన్ని ♦ దిశల నొగిలి
జాలినొందునో తెల్పఁ ♦ జాల; నక్షరటన్న నతనికిఁ గొంత మ ♦ ర్యాద యుండె;
- IX నక్కట పకేంగితజ్ఞాన ♦ మణువుగూడ లేదె! విపరీతవర్తనుల్ ♦ వీరలంచు
సమ్మహాత్ముండు తలపోయు; నతనిమదిని నున్న మర్యాదయును గూడఁనూడిపోవు."
- X అని వచింప నతని ♦ యంబుదగంభీర భాషణములు విని స ♦ భాజనంబు
లబ్ధురంబు నొంది; ♦ రక్షరు నవమంద హాస రోచియగుచు ♦ నతనిఁ జూచి,

—*) అక్కరుసార్వభౌముడు పృథ్వీరాజునకు బదులు చెప్పట. (*—

సీ॥ “ఆమహామహుడు పు ధి ణ్యస్వరూపుడటంచు, భువనైక వీరపుం ధి గవుడటంచు,
నర్కవంశస్థుల ధి కావతంసంబంచు, ననుపమ శుద్ధవ ధి ర్తనుడటంచు,
గొలదిమీఱిన పట్టు ధి దల గలవాడంచు, నసమానధైర్య హే ధి మాద్రియనుచు
నాశలేని యమాను ధి షానందపరుడంచు, బ్రతిలేని యాశ్వర ధి భక్తుడనుచు,

గీ॥ గ్రమ్ముకొను బహుళాపదా ధి ర్ణవములందుఁ గడిమి తగ్గని నెఱయీత ధి కాడటంచు,
నే నొకడ నేల! యీదేశధి మెల్ల భువన మెఱిగి యెఱిగి వేనోభులధి నెపుడు మెచ్చు.

గీ॥ సర్వమంగళోదారప్ర ధి శస్త్రమూర్తి శ్రీప్రతాపు స్వాతంత్ర్యల ధి క్షీప్రహవ!
శల్లి పాశేశ్వరీదేవి ధి ధైర్యమహిమ శిశువు లాటలలోఁ బ్రశం ధి సింహుడు. 230

గీ॥ ఆమహీంద్రువై నెంత మ ధి ర్వాదగలదొ పల్లకీ నెక్కినచ్చి స ధి భాస్థలమున
వేదిపై హేమపీఠిపై ధి వెలసియున్న వననివాసియౌ యీల్ల ధి వరుడు సాక్షి! 231

క॥ వీరకుటుంబం బగును మహారాజాగారి దనుచు ధి నౌదల యూఁప
నేరనివాఁ డిలపై మన నేరని వాడందు; నిజము ధి నిజ మిది యెందు. 211

క॥ ఉన్నదిదె తాటియా; కిం దున్నది నృపగురుని వ్రాత; ధి యున్నది తుది వ్రా;
లున్నాడు భటుడు; ఇనియే మున్నది లేదనఁగ, లేని ధి దున్న దనఁగ! 212

గీ॥ త న్నునివె మహారాజాప్ర ధి తాపసింగు జాబు నాకియ్య ననుచు నొ ధి సొగె దీని
బొంకనఁగ నెట్టిదో దాని ధి పు ట్టెఱుఁగని మంచి మనసున్న యీభిల్ల ధి మధురమూర్తి.

క॥ “ఇందు నసత్యం బుండదు! సందేహము వాయదేని ధి శబరభటుని మీ
రిందఱలో నడుగుం” డన సందియ్యక పృథ్వీరాజు ధి “శ్రమ మేమిటికి! 235

క॥ ఈలేఖికిందఁ దవలిన వ్రాలునకును సత్యమైన ధి వ్రాలున కెంతో
పోలిక గల దంతియ; యీవ్రాలును నృపగురుని దనుచుఁబలుకఁగఁజాల. 215

క॥ వివరం బిది; యీభిల్లుని నెవఁడేనియుఁ బిరియిండు! ధి నీకాలమునం
దివి క్రొత్తలె! ధన మున్నను భువనంబులు మార్చనచ్చు ధి బో! నిమిషమున. 237

గీ॥ అంత యేటికి! దేవర ధి యనుమతింపఁ బరమవిశ్వాసియైన సే ధి వకునిఁ బి
యరయువాడ నిందలిసత్య; ధి మంతదాఁకఁ గమ్మ నమ్మకయుందురు ధి గాక మీరు.”

—*) మానసింహుడు ప్రతాపసింహునిగూర్చి తేలికగా మాటాడుట. (*—

క॥ అని బలము నిగుడవచియించిన వదనంబెత్తి మాన ధి సింహుండు “ప్రతా

పశ్యసతియెడ నాకును దీరని వైరంబుంట యంద ♦ అకు విదితుబే!

239

క॥ అతఁ డతిలోకబలోన్నతుఁ డతులితవిక్రమనిధానుఁ ♦ డలఘుత్వాగా
నివ్వుతుఁడనుట సూర్యదేవుఁ డతితరతేజస్వరూపుఁ ♦ డనుటయ కాదే!

240

క॥ ఇనచంద్రులు గతిదప్పినఁ దనస్వాతంత్ర్యంబు విడక ♦ ధైర్యంబున డీ
కొని కోటివిషత్తులు గోటను మీఁపెడు ధీరుడని దృ ♦ ఢమ్ముగ నెంతుక.

241

గీ॥ ధైర్యశౌర్యాదిగుణసము ♦ దాయమునకుఁ దగ్గనిది పెంకెతన మాప్ర ♦ తాపునండుఁ!
గానిచో నందఱులు సా ♦ ఖ్యమున మనక యూహిరాడని రణముల ♦ నేపుచెడునె!

242

సీ॥ “అఖిలదేశాధీశుఁ ♦ డగు మహమ్మజ్జలాలుద్దీను సాహాయ్య ♦ మొదవియుండ,
నుదయపర్వతమునం ♦ దుండి యస్తాద్రిమేరకుఁ గల్లు సకల గో ♦ త్రాభరంబు
నెదిరి లేకుండ జ ♦ యించిన నావంటి పటుపరాక్రమశాలి ♦ పత్తిఘటింప,
మానవమాతృలే ♦ రైన నితటికన్న నిమిషంబు తలయెత్తి ♦ నిలువఁజాల;

గీ॥ రిడకే పాదుపాగారి ♦ తోడి పోరు తలమునుకతాచుఁ బడియెఁ బి ♦ తాపుమీఁద;
నాతఁ డాతకాలము యొక ♦ నని యొకర్పఁ బూసఁ; డీమాస మజీ కలలోని బాస.

సీ॥ మేవాడరాజ్యల ♦ క్షీ యనాథయయ్యె! దుర్గమదుర్గనివహముల్ ♦ గాలిఁ గలిసె!
భాండారములు పటా ♦ పంచలై చెడిపోయెఁ సేనాబలం బెల్ల ♦ శిథిలమయ్యె!
సామాతన్యపు లన్య ♦ సీమల కేగిరి! బంధుసంతానంబు ♦ పలుచనయ్యె!
దల దాచుకొన నింత ♦ నెలవును గఱనయ్యె! గట్టుగుడ్డలు పేలి ♦ కలుగఁ జిరిగె!

గీ॥ గడుపు మలమలమాడె! బిం ♦ కంబు లూడె! బలము సుడిసె! స్వాతంత్ర్యపి ♦ పాస లెడసె!
నిట్టి నిరుపేద యని సేయ ♦ నెంచునేని యతని సంరంభ మెల్ల స ♦ న్నాస్తిసిపెట్టి.

చ॥ అడిగెను నేటి కీవ్యవధి ♦ ప్రాణము వోవక; నాటుమాసముల్
గడువపు చూడుఁ; డీగడువు ♦ కాలము దాటుకమున్నె పాదుపా
యడుగుల వ్రాలి తా నవిన ♦ యం బొనరించిన జాడఁనెల్ని మ్రొ
క్కెడి; నివి లోకమండుఁ బరి ♦ కించిన చర్యలె; నేడు కొత్తలే!”

245

క॥ అను మానసింహు మాటలు వినినంత నొకింత వంత ♦ పెరుగఁగ స్వాంతం
బునఁ బృథ్వీరా జడఁపంగనులేక సభాజనంబుఁ ♦ గలయఁగఁ గనుచుక,

246

—*) పృథ్వీరాజు మానసింహుని మాటలను ఖండించుట. (*—

శా॥ “ఏమో! నాకటువంటి భానము రవం ♦ తేనిక మదిక లేదు! వి

శ్వామీయప్రకట ప్రతాపుడు ప్రతా + పాధీశుఁ డాబూగిరి
న్వామి గా కొరు మొక్క డెట్లు! శతల + తుల్ వీరయోధుల్ సమి
దూభిమి ముట్టినఁ గెంజిపుల్లటు శిరం + బుల్ గిల్లివైచుఁ జూమి: 247

సీ॥ గోచిపాతయులేని + కుంభసంభవుఁడు సముద్రముల్ ద్రావె నా + పోశనముగ;
బడుగయ్యు మఱి వసి + ప్థుఁడు గాధిసుతుసేన బ్రహ్మాదండమున లో + పలికిఁగొనియె;
బ్రహ్మాదుఁ డైదేండ్ల + ప్రాయంపువాఁడయ్యు విశ్వంబు నెల్ల స్త్రా + భింపఁజేసె;
నంగముల్ లేనివాఁ + డయ్యుఁ బంచశరుడు పూవులమ్మున లోక + ములు జయించె;

గీ॥ నాత్మబలము ప్రథానమై + యలరుఁగాని యుపకరణములఁ బనియేమియు త్రములకు
లేమి యున్న, సాయంబేమి + లేకయున్న, నాప్రతాపుఁ డధ్యాత్మ + సత్వప్రభుడు.

గీ॥ అకట! యతఁ డేడ! నీ వేడ! + యక్క చేడ! యమరగిరి కణువునకున్న + యంతరంబు!
జగము తలక్రిందయినఁగాని + జరుగఁబోవ దాప్రతాపుఁడు లొంగుట” + యని వచిచె.

గీ॥ పులకితశరీరుతాచ నాఁ + దలల నూపు దొరల తలల రుమాలులు + వజ్రలె నపుడు;
కమ్మతెమ్మెర గ్రమ్మ వృ + త్ములతుదల గునిసియూడెడు క్రొవ్విరి + గుత్తు లట్లు. 250

సీ॥ “మానసింహస్వపాల! + మనము సృష్టిరాజు విన్నపంబును ద్రోసి + వేయఁబోల;
దిట నుండు వారిలో + నితఁ డొక్కఁడే మహారాజాప్రతాపు గా + రాపుఁజుట్ట;
మితఁ డప్పు డప్పు డా + యినకులస్వామి దర్శన మొనరించిన + చనువుకలిమి
నామహామహు భావ + మన్నియంశంబులయెడ నెక్కుఁడగురీతి + నెఱిఁగియుండు;

గీ॥ నింత కింతఁడు తొందరమాని + యెల్ల కార్య గతుల దీర్ఘ మాలోచింపఁ + గాఁ దగు ననె;
మనకు మాత్ర మిప్పటికి మిం + చినది గలదె! విదియఁ దోఁపని చంద్రుండు + తదియఁదోచు

గీ॥ ఎదిరి వాదమ్మనకుఁడగు + నెన్నివసతు లన్నియు నొసంగి సత్కూటు + సరయు టుచిత!
మాత్ర మేమిటి కిపు” డని + యవననృపతి దృష్టిమార్చి పృథ్వీరాజు + దెసనుగాంచి,

ఉ॥ “నీవు వచించుమాట గణ + నీయమ: యట్టులె నీకు నిష్టమా
కై వడి నమ్మ నేర్చిన యొ + కానొక సేవకుఁ బాపి, యాజగ
త్పావనవర్తనుండగు ప్ర + తాపుని భావ మెఱింగి, మాకు నా
యాచివరంబులఁ దెలుపు + మందలి సత్యము రూప మేర్పడక. 251

గీ॥ ‘అంతదాఁక మేవాడపై + నరుగేరాదు మొగలు సైన్యంబు’ లని నేను + ముదలసేతుఁ
బనులు చాలింతమిపు” డని + పలికి లేచి సభ ముగియఁజేసె; నంతదుం + దుభులు మ్రోసె

—*) పృథ్వీరాజు భిల్లుని దోడ్కొని తన యింటి కరుగుట (*—

॥ కుండంబునుండి ది ♦ కులనిండ నన్నికణాబులు చెదరు చం ♦ దంబు వోడు,
సైన్యాధినాథు లా ♦ స్థానరంగము వీడి యాత్మమందిరముల ♦ కరిగి రపుడు;
రాజమార్గమున న ♦ గ్రస్థానమున నిజగృహము జేరంగఁబోయె ♦ బృథ్వీరాజు;
ద్వారసీమ కతని ♦ భార్య జోషీబాయి స్వర్ణకుంభంబున ♦ జలము దెచ్చి

౮॥ పాదయుగము గడిగి ♦ పై చెఱంగునఁ దడి యారెప్ప; లోని కిరువు ♦ రరిగి రపుడు;
పావనానురాగ ♦ బద్ధ శోభన రాజహంస దంపతులను ♦ ననుకరించి. 255

॥ “అఱుమాసముల్ విశ్రాంతి ♦ యవసరమని పాదుషాకడ కీభిల్ల ♦ బటుని బంపె
నాప్రతాపదేవుం” డని ♦ యతనిఁజూపె బృథ్వీరాజు; జోషీబాయి ♦ వెతఁ గలంఁ. 255

॥ “ఏనుచు నీకిచ్చె ♦ నీకమ్మ! రాణాప్రతాపేశ్వరుం” డంచు ♦ ధవుఁడు నుడువ,
“వ్రాయునప్పుడు కమ్మ ♦ వ్రాయుపైఁ దద్భావ మెట్టులుండె.” నటంచు ♦ నింతియడుగు;
“నామహామహుముఖా ♦ బుత నొచ్చినయట్లు కనుపించెనే.” యంచుఁ గాంతుఁడనఁగఁ;
“బాటేశ్వరీమాత ♦ ప్రిభుఁడు లేఖ లిఖించు కతయెఱుంగునె!” యంచు ♦ సతీవ పలుకు;

౧॥ “భక్తమణి సలుంబ్రాస్వామి ♦ పాయకెపుడు విభునిగొల్చు నె” యనిభక్త ♦ పృచ్ఛసేయఁ,
“గనదు మొగ్గలు మాతల్లి ♦ కాన్పులదవి కాకలకుసుక్కిరో” యంచుఁ గాంతయడుగు.

౩॥ “చెప్పుము చిత్త మిచ్చి యిదె ♦ శ్రీసృపలోకజగద్గురుండు మా
యప్ప ప్రతాపదేవుని ము ♦ ఖాంబురుహంబునఁ జంద్రబింబమా
దొప్పెడి వెన్నె లట్లలరు ♦ నుత్తమమా దరహాసరేఖ తా
నెప్పటియట్ల పాయక ర ♦ హించుచు నుండునె! భిల్లశేఖరా!” 253

౪॥ అని మఱియు మఱియు నయ్యంగనయును బలి మొత్తియడుగఁ ♦ గా భిల్లుండుఁ
దనమడి కుదురుపఱచి కల్గిన సంగతు లెల్లవారి ♦ క్కొ వినిపించెఁ. 259

॥ “తోలిదినంబునఁ జీక ♦ టులు క్రమ్మువఱ కాజి విడకరేఁగె” నటన్న ♦ నెవ వహించు;
“దినరాత్రములు రెండు ♦ తిండిలేక కుటుంబ మలసిపోయె” నటన్నఁ ♦ గళవఱించు;
“గాలియు వాన జ ♦ గర్భశయమురేప నుబితె” నన్నను మది ♦ నుమ్మలించుఁ;
“బిల్లి రొట్టెను నాచి ♦ బిడ్డతోమ్మును జీల్చిపోయె” నంచు వచింపఁ ♦ బొక్కిపోవు;

॥ “రాజగురుసార్వభౌము వ ♦ జ్రంపుగుండె కఱకునెడి మెత్తవడి వ్రాసెఁ ♦ గమ్మ” యనిన
వేడినిట్టూర్పు పుచ్చి యా ♦ పృథ్వీరాజు లేమ కన్నీటి మున్నీటి ♦ లో మునింఁ. 260

- సీ॥ “తపనీయ ఘటిత సుం ♦ దరమందిరములున్న, బలురకంబుల నుప ♦ వనములున్న,
మదనోపమానుడై ♦ మన్నించు మగఁడున్న, దాసీజనంబు వం ♦ దలుగనున్న,
బెన్నిధులనుమీఱు ♦ విత్తసంపదయున్న గరమరుదైన భో ♦ గంబులున్న,
వలువలు నగలు రా ♦ సులు రాసులుగనున్న, దమమాట వేదమై ♦ తనరుచున్న
- గీ॥ మాటవివర గప్త మిప్పటి ♦ మానవతులు; తినఁగఁ గట్టఁగ లేక కా ♦ ననము పెంట్ల
నాథు దేవునివలె గొల్పె; ♦ నాదుపెద్ద తల్లి జోలిన సాధ్వీమ ♦ తల్లి గలదె! 261
- గీ॥ జగములోని వీరులును రా ♦ జన్యవరులు గొలువ విశ్వాన్నతుండునై ♦ యలరవలయు
తండ్రి పడుపాట్ల కకట! యం ♦ తంబెలేదె!” యని కలంగి జోషీ బాయి ♦ యడలునడియె.
- గీ॥ తనకుల సుధాంబురాశి పూ ♦ తమ్ముసేయ నవతరించిన పద్మాల ♦ యావతార
యలఘసాధ్వీ జోషీ బాయి ♦ యడలు చూడరాదనుచు సూర్యుఁ డపరవా! రాశి డాసె.
- సీ॥ పలురంగులీను పు ♦ వ్వలచే నలరి మందిరము వెన్క నొక్కయా ♦ రామ మలరు;
నారామమున వట్టి ♦ వేరులతోఁ గప్పఁబడి యొక్క చలువ చ ♦ ప్పరము దనరు;
నద్దాని నడుమఁ గ ♦ మ్రాసనములు కొన్ని వాని నడుమ నొక్క ♦ బల్ల యుండె;
యొకమాలు వలువ సాంపులుగుల్కెఁ బైన; వ్రాతకుఁ దగ్గ యన్ని సాధనములుండె;
- గీ॥ నంతఁ బృథ్వీరాజాక విశా ♦ లాసనమున బల్ల ముందుఁ గూర్చుండి ని ♦ లెల్ల దీర్ఘ
యోజనల ముగ్గి కొంతసే ♦ పుండి పిదపఁ గరమునను గాగితంబును ♦ గలముఁ గొనియె.

—*) ప్రధానమంత్రి యబ్దురహిమాను పథ్వీరాజును దర్శింప వచ్చుట. (*—

- గీ॥ అంత సేవకుఁ డరుదెంచి ♦ “యగ్రమంత్రిగారు విచ్చేసి”రన వెల్లి ♦ గారవించి
ప్రక్కవాకిటఁ జలువచ ♦ ప్పరమునందుఁ జేర్చి తానును జెంత నా ♦ సీనుఁడయ్యె.
- క॥ “పదినాల్గుగ నారోగ్యము కుమరుగలే దనుచు మీరు ♦ కొలువునఁ దెలుపక
మదిఁ జింతవడితి; నెటు లున్నది! యి” ఘ్నని పృథ్వీరా జ ♦ నంగ సచివుఁడుక, 266
- సీ॥ “అచటి విశేషము ♦ లన్ని మీకెఱిగింపవలెననియే యిట్లు ♦ వచ్చినాడ;
భానుకులస్వామి ♦ వాసిన యాలేఖ నవలోకనముచేయు ♦ నంతమాత్ర,
నామహామహుఁడు లో ♦ కై కాగ్రపీఠంబు డిగ్గి యక్కరుకుఁ జే ♦ యొగ్గునట్టి
దుస్థితి యేర్పడె; ♦ ద్రోవ యిరుక లేదె యని నాకు మనసులో ♦ మనసు లేదు;
- గీ॥ కమ్మఁ జదువఁగ మది జాలి! క్రమ్మకొనుచుఁ “బదిదినంబులు బాధించెఁజ్వర”మటంచుఁ
బలికి తప్పకొంటిని; గాని ♦ బాధ గలుగ; దెప్ప టట్ల నారోగ్యమెసఁగియుండు.

- సీ॥ పుట్టినప్పటినుండి ♦ బొంకన్న నెట్టిదో దానిరూప మొకింత ♦ యే నెఱుంగ;
నామహారాజ వ్రా ♦ యగలేక వ్రాయు నా కష్టగర్భితలేఖ ♦ గాంచి నపుడు
నాసత్య మెట్లు పా ♦ డై సమసిన మానె, ననృతంబు పలికి నే ♦ నాచరించు
దోహంబు లేదని ♦ తోచి, యెట్టులొ కష్టమున 'జ్వరం'బని నేను ♦ బొంకినాడ;
- గీ॥ నన్మతదోషంబునైన ధై ♦ ర్యమున నోర్తు; నామహాభాగు మదిని దై ♦ న్యమున కోర్వ
తే" నటంచు నబ్బారహి ♦ మానుఁ డనగఁ, బ్రీతి యుట్టిపడంగ, నా ♦ పృథ్వీరాజు,
- సీ॥ "అనందమయ్యె మీ ♦ యారోగ్యవార్తకు; నాకమ్మ సభను నే ♦ నంది చూడఁ,
బదములక్రింద భూ ♦ భాగ మట్టులె క్రుంగి పాతాళమున కేగు ♦ పదిగి దోచె;
వీరాధిపిర ని ♦ త్యారాధ్యదేవతా క్షత్రతేజోమయ ♦ స్వగ్లమూర్తి
యవనిని బొరలునే ♦ యని, పెద్దఱిపందిరి కుప్పఁగూరఁగ ధాత్రి ♦ గూలునె యని,
- గీ॥ దేవ! నాపరితాపంబు ♦ దేవుఁ డెఱుంగుఁ; గమ్మఁ బరికింప డగ్గుత్తి ♦ కయు జనించి
యింత మాట రాదయ్యె; నే ♦ నేమి కేయరాఱు, నట నిల్చిపోతి, తా ♦ ప్రతిమ భాతి.
- ఉ॥ అమ్మహనీయు గౌరవము ♦ సంతయొ యింతయొ తగ్గజేయు నా
కమ్మ నొకింతయుఁ జదువఁ ♦ గా మన సింఱుక లేక "నాదు నే
తమ్ములు పచ్చనయ్యె; లిఖి ♦ తమ్మఁ గనుంగొన తే" నటంచు
త్యమ్ముకఁ డడ్డు వెట్టి యెటా ♦ తప్పుకొనంగను గంటిఁ గొల్వనన్" 270
- క॥ అన, లేనగ వొకయందము ననువుపటప నెమ్మొగమున ♦ కబ్బారహిమా
నును "జట్టచివరఁ జక్కని పని చేసితి రందఱును సె ♦ బాసని మెచ్చన్. 271
- ఉ॥ 'ఈకడఁ గమ్మ బొం' కనుచు ♦ నేర్పడ దెల్పి నికా ప్రభృత్యు లొ
కై కగురూ త్రముఁ దరియ ♦ సంపఁగ నక్కరునేన సమ్మతిఁ
కై కొనివచ్చి గొప్పయవ ♦ కాశముఁగూర్చితి రిప్పు; విన్నయై
కాకరనైన నీదు సమ ♦ యస్ఫురణంబు నుతింప నొప్పెడున్.
- సీ॥ అవిరళత్యాగంబు ♦ నకలంకనరన స్వాతంత్ర్యరక్తి దే ♦ శమునభక్తి
సౌజన్యయుక్తి నా ♦ జనపాలకులమాళి సకలభారతయోగి ♦ చక్రవర్తి;
కసపు రొట్టెలు స్ఫుటి ♦ కంపునీరముఁ గొంచుఁ గామధేనువుభంగిఁ ♦ గాగ్రీలు; నతని
నాదర్శమూని యో ♦ గ్యతఁ బెంప వారు వీ రన కందఱకును బా ♦ ధ్యత యెసంగు;
- గీ॥ హృదయమున వీరరసమున్న ♦ నెవ్వఁడైన దేవపూజాగృహమున నాధీరు విగ్ర
హము నిలిపి మూఁడువేళల ♦ నర్చనేయు టర్హమను సూక్తియందు లే ♦ దతిశయోక్తి.

- గీ॥ ఆశిశోదియా వంశ దు ధ్వాభిచందు చరణములు పూజ సేయ వి ధ్వాప్తి వాసి
తీసికొనివచ్చినాడ నే; ధీని జదివి వలయు మార్పులు గావింప ధ్వావలయు" ననిన,
- గీ॥ "అయ్య! నీకమ్మ కన్నుల ధ్వా నద్వకొనుచు జదివి హర్షింపగల యదృ ధ్వా బె చాల్కు
గమ్మతావుల వీచు నీ ధ్వా కవనమునకు మెఱుంగులను గూర్చుజూలు నేర్పరులు గలరె!"
- గీ॥ అనుచు బృథ్వీరాజు విశేష ధ్వా హర్ష మలర సచివు విజ్ఞప్తి పత్రంబు ధ్వా చక్క విప్పి
విడివిడిగ ము త్రియములట్లు ధ్వా వెలయుచున్న కమ్మయందలి ప్రత్యక్ష ధ్వా రమ్ము చదివె.
- సీ॥ తూచియుంచిన మాడ్కి ధ్వా దోచు శబ్దంబుల హాయికి మదిలోన ధ్వా నలరి యలరి,
సరస స్వభావపే ధ్వా శల మనోభావంబు లచ్చొత్తినట్లుండ ధ్వా మెచ్చి మెచ్చి,
యాత్మావభాధర ధ్వా హస్త్యాంశములు నిండి యుబుకుటఁ గని తల ధ్వా యూచి యూచి
పగ్గసరించి నిలువెల్ల ధ్వా రసముట్టిపడునట్టి ఘట్టంబులను జూచి ధ్వా కరఁగి కరఁగి,
గీ॥ భారతీయగౌరవము కా ధ్వా పాడుమనుచు భక్తి వెదచల్లుచో మోద ధ్వా బాష్పతతులు
వెల్లువలుగట్టి దూఁక, నా ధ్వా పృథ్వీరాజు హర్ష జలరాశిఁ దేలి నీ ధ్వా రై సరివించె. 277
- ఉ॥ "ఎంత మహానుభావులరో! ధ్వా యెంత తపం బొనరించినారో! దు
ర్దాంతపరాక్రమాంకుఁడు పగ్గ ధ్వా తాపమహీంద్రు పదాబ్జయుగ్మమం
దెంతటి భక్తి భావము వ ధ్వా హింతురో! వేయును నేల! లేఖ యా
ద్యంతము సదగ్గసన్నరణ ధ్వా మంది సుధా గురియించుచుండెడిఁ.
- 278
- ఉ॥ ఈరచనావిశేషమును ధ్వా నిందలి త్యాగము వీరపూజయు
గూరుచునట్టి మోదమున ధ్వా కుఁ గలిగించెడు దేశభక్తికిఁ
బారము లేదు; నిక్కముగ ధ్వా భారతదేశచరిత్రమం దలం
కారవిశేషమూఁచు దిగ్విజ ధ్వా గంబులు మెచ్చి నుతింప నొప్పెడి.
- 279
- గీ॥ ఒక్క-వాల్కులున్న నిది దేవ! యోగ్యమగుచు వెలయు"నని పృథ్వీరాజునఁ బ్రేరేక్షయును
"ననఘ! యాలోపమును దీర్పునట్టి భార మిపుడు మీపై న నుండు; వాల్కులిడఁగవలయు"
- మ॥ అని పల్కు విని పృథ్వీరాజు "సచివేం ధ్వా దాగ్గ! నీమనోవీధి సం
జననంబౌ మృదుభావసంపదలు ను ధ్వా తాహముగ్గున జేర్చి కూ
ర్చిన యాయు త్తమ లేఖకుఁ జివర మీ ధ్వా శ్రీనామధేయంబు నుం
చినచో శీర్షముపైఁ గిరీట మిడు నా ధ్వా చెల్వంబు దీపించెడు.
- 281
- క॥ అమలమయి, లోకవిఖ్యాతము సోమ, గురుత్వమందు ధ్వా త్వన్నామనువ
ర్ణమయూక్షరముల లేఖాంతమునకొ శోభిల్లజేయు ధ్వా ధన్యపరివరా!"
- 282

అని వచియించునంత వద ♦ నాంబురుహంబున వింతభావముల్
మునుకొని తోఁప, నా సచివ ♦ ముఖ్యుఁడు మోమును వాల్చి “లోకపా
వనసుచరిత్రుఁడైన యల ♦ భానుకులేందు” కటాక్షవిక్షణం
బున కిసుమంత పాత్రమగు ♦ పోడిమి గల్లునె నన్ను బోంట్లకుఁ! 253

ఇనకులేశ్వరుఁడు నే ♦ నెవ్వడ ననుమాట గూడ నెఱుంగని ♦ కొత్తవాడఁ;
నాన్వ మతవిరుద్ధ ♦ మైన మహమ్మదీయకులంబునను జన్మ ♦ మందినాడ;
భారతదేశంబు ♦ వాడఁ గాను; బ్రతాపభూరమణునకును ♦ దూరగుండఁ;
బరమశత్రుండంచు ♦ వారు భావించు నక్కరుపాదుశాహికిఁ ♦ బ్రథమమంత్రి;
నామహాత్ముని దొడరిన ♦ యాపదలకు నంతయో యింతయో హేతు ♦ వైనవాడఁ;
గాన నీకమ్మ నాసంత ♦ కమ్ము మోపఁ గాను; నాకట్టి భాగ్యయో ♦ గంబు చేచు. 254
ఆరవివంశ్యమాళి జగ ♦ మంతకుఁ బూజ్యుఁడు నాకు; నన్నుబోల్
క్రూరతురుష్కువ్రాలుఁ గని ♦ కోపము నొందునో యేమి; శాంతి వి
స్తారము తన్మనం బెరియు ♦ జాడఁ బ్రవర్తిలఁజాలఁ నెన్నఁడుఁ;
క్షీరఘటంబునక విషముఁ ♦ జిల్కెడు కిల్చిపచిత్తు లుందురే!

॥ తలఁతున్ నే నొకరీతి సుస్థిరముగాఁ ♦ దద్దర్శన స్పర్శనం
బులు పోకున్నను నీభవంబున జగ ♦ త్పూజ్యులులౌ తత్పదం
బుల ధ్యానింపుచు, దివ్యనామము జపం ♦ బున్ జేయుచున్, గాలమున్
దొలఁగన్ ద్రోయుదునేని ధన్యుడనటం ♦ దున్; లేపుపో లోపముల్. 255
రాజకులోద్భవుఁడవు కవిరాజవు, మఱి బంధుతావి ♦ రాజతుండవు, రా
రాజహితుండవు, వేఱగు యోజన లేమిటికి! వ్రాల ♦ నుంపుము వేగన్.” 256

॥ అనఁ బృథ్వీరాజు తనమనమున నాతని భక్తిభావ ♦ మున కాశ్చర్యం
బును బొంది “సచివశేఖర! నినుఁ గొని యాడంగ నెవరు ♦ నేర్తురు! ధరణిన్, 258

॥ విశ్వోన్నతంబైన ♦ వీరపూజాస్త్రకి, తనివోని యసమాన ♦ వైపభక్తి,
సముదారభవ్యపే ♦ శలహృదయంబును, బరిశుభ్రమగు నార్జు ♦ వర్తనంబు,
సర్వసమత్వ ని ♦ శ్చల దివ్యభావంబు, స్తుతిసేయఁదగినట్టి ♦ మతసహనము,
సకలదిగంత వి ♦ శాంత భూరియశంబు, స్వాంతంబు నిండ ద ♦ యారసంబు,
॥ నలరు ఘనుడవు: యవనుడ ♦ వైన నేమి! యుత్తమోత్తమభారతీ ♦ యుండవు; నీవు
వ్రాయు నీకమ్మ నావ్రతా ♦ పక్షితిండుఁ డాదరించు దప్పక” యన, ♦ యవనమంత్రి.

గీ॥ “కులముఁ దలఁపక గుణ గణం ♦ బులు గ్రహించు జ్ఞానఖని, నిత్యసాత్త్విక ♦
యతనిమదిఁ దావుగలదె కో ♦ పాంకురమున; కకట! యెఱుంగక యాడితి ♦ ;

సీ॥ అతికష్టమగు పరి ♦ స్థితులందు భక్తిరసోద్బుద్ధమైన యీ ♦ యుక్త లేఖ
నామహామహుని ది ♦ వ్యాభిధానంబె యాద్యంతంబు వర్ణితం ♦ బగుట, నిది
భారతఖండంబు ♦ భావిచరిత్రలో నతులితాగ్రస్థాన ♦ మాక్రమించు;

నట్టి యుక్త మలేఖ ♦ యందు నావ్రాలుంట యసమాన పరమ భా ♦ గ్యమ్ము

గీ॥ భక్తి మెయి నిందు వ్రాసిన ♦ పద్యమాల భువనగురునకు విరజాజి ♦ పూల వ
యగుచు, హృదయమెక్కి కృతార్థమయ్యెనేని మనల మించు ధన్యులు లేరు ♦ త్న

క॥ సామాన్యహారం బది స్వామి యెదుర నుంపఁబడి ప్ర ♦ సాద మగు నటుల్,
పామరుడ యవనుడను నా నామ మతనిఁ జేరి పావ ♦ నం బగుఁ గాతల్.

గీ॥ ఆత్మధర్మంబు నెంచి కా ♦ ర్యంబు నెంచి, యన్నిటిని మించు నాపర ♦ మా
లైన మీయాజ్ఞ నెంచి నా ♦ స్పృహత మిపుడు వ్రాల్చితి యుక్తమంచు నిర్ణయమె

గీ॥ అనుచు, వ్రాల్చుచుఁ; బృథ్వీరా ♦ జల్లె చేసి, దాని నదికించి, “రాణాప” ♦ త
దేవునకుఁ, గైలవారాప” ♦ దేశ” మనుచుఁ బైన లిఖించి, యాభిల్ల ♦ భట

—*) భిల్లుడు డిల్లీపురము వీడివచ్చుట. (*—

ఆ॥ పలురకముల తిండి ♦ బండాలముల తోడఁ, గంబళమునఁ గట్టు ♦ కమ్మ తోఁ
బైనఁ గురియుచుండు ♦ పలు దీవనల తోడఁ, దరలె భిల్లుఁ డురు ము ♦ దం

ఆ॥ “అల్ల వాఁడె భిల్లుడంట; యక్బరుశాహి యోలగమునఁ గూరు ♦ చుండె నంట
నాప్రతాపు దూత ♦ యట యితం”డని, మేడ లెక్కి నిక్కిచూచి ♦ రితులె

క॥ శ్రావణమాసము ముదిరెను! మేవాడేశమున నభము ♦ మేఘాకీర్ణం
బై వాన లలముకొనె! హారావళి విడి ఢిల్లీజేర ♦ నరిగిరి యవనుల్.

శా॥ అంతఃరాగమెలర్ప భిల్ల పతి డా ♦ యకవచ్చి “హారావళీ
పాంతారణ్యము వీడి రయ్యరులు! సం ♦ గ్రామంబునుకొనిల్చె! వి
శ్రాంతిజెందఁగ నాదు గూడెమునకుఁ ♦ ర”మ్మంచుఁ గొంపోయెదు
ర్దాంతపాత్రాపు నాపత్రాపుని సభా ♦ ర్యాపుత్ర నై న్యంబుగఁ.

గీ॥ రచ్చపట్టునఁ బెనురచ్చ ♦ మానికికింద శబరపతి కృష్ణసింగు పా ♦ ర్యముల న
దుర్జయుడు లోనుగాఁగల్గు ♦ దొరలు చుట్టుఁ గొలువఁగఁ బ్రతాపుఁ డొక నాఁడ

లు.

సీ॥ ఆమడయు నొక్కయడుగుగానరుగుదెంచి మోము ముసిముసినగవులమును నులక
భిల్లుడధిపులకును బ్రణా ♦ మిల్లి భక్తి దనర గమ్మల బ్రతాపుచా ♦ ధముల చుంచి,
సీ॥ “ఎకిమిండ! చాదుమా ♦ కిచ్చితి గమ్మ! యాతని యరుసుం బింత ♦ యగంగెల్లె!
దూరు సింగారించె! ♦ నొడంగూర్చె నొకపెద్దసభ! కమ్మ నందిచ్చి ♦ చనువు మదియె!
బృథ్విరా జదిచూచి ♦ వెనుక కిచ్చెను! బెద్దమంత్రి గొని చదువ ♦ మావెల మరక
తేడు తానె చదివె! బృథ్విరాజు “ప్రతాపనృపు డిట్లువ్రాయబోయితి యెవరియొ”
సీ॥ యని పలికె! నక్కు “రొకబంటునంపి నిజము నరయు”మనె! బృథ్విరాజును నగ్రమంత్రి
యిరువు రేకాంతముగ గూడి ♦ యిట్లు జాబు వ్రాసి శ్రీపాదములు చేరబుచ్చినాడు.”
ఆ॥ అనుచు మ్రొక్కి నిలిచె! ♦ నందఱు మాన ముద్రా విముద్రితాస్మయై వెలింగి!
రాప్రతాపుడంత ♦ నా సలుంబ్రాహ్మిని గాంచె! గృష్ణసింగు ♦ కమ్మ డీసి, 302

—*) ప్రతాపసింహునకు డిల్లీనుండి వచ్చినలేఖ. (*—

౧ సీ॥ మేవాడ రాజ్యం ♦ త్వీ భారధారేయ పరిణాహి దక్షిణ ♦ బాహుదండ!
కమలబంధవ వంశ ♦ కలశపారావార సంపూర్ణ రాకా తు ♦ మారకిరణ!

⊕ The hopes of the Hindu rest on the Hindu; yet the Rana forsakes him. But for Pratap, all would be placed on the same level by Akbar, for, our chiefs have lost their valour and our females their honour. Akbar is the broker in the market of our race; all has he purchased but the son of Oodah; he is beyond his price. What Rajput would part with honor for nine davs (Norcoza); yet how many have bartered it away? Will Chittor come to this market, when all have disposed of the chief article of the Khetri? Though Putto has squandered away wealth, yet this treasure has he preserved. Despair has driven many to this market to witness their dishonour; from such infamy the descendant of Hamir alone has been preserved. The world asks, whence the concealed aid of Pratap? None but the soul of manliness and his sword; with it well has he maintained the Khetri's pride. This broker in the market of men will one day be over-reached: he cannot live for ever; then will our race come to pratap, for the seed of the Rajput to sow in our desolate lands. To him all look for its preservation, that its purity may again become resplendent.
“Annals of Mewar.”

It is no affectation to say that the spirit evaporates in the lameness of the translation. The author could feel the force, though he failed to imitate the strength of the original.
“Colonel James Tod.”

- బప్పురాయాస్వయా ♦ భరణ! దుర్మదవైరితామిస్ర చండమా ♦ రాండమూర్తి!
 స్వాతంత్ర్యపూజ్యరా ♦ జ్యోరమా స్వయంవరాస్థాన సింహాసన ♦ సార్వభౌమ!
- గీ॥ భవ్య భారతదేశ సం ♦ భావనీయ సన్నత స్థాప నాచార్య ♦ సకల బిరుద!
 స్థిరతరకరాక్రమక్రమా ♦ జేయ విమత భూప గజరాజ సింహ! పృ ♦ తాపసింహ
- గీ॥ శ్రీలః దనరారు విశ్వదే ♦ వాలయమున నలఘు మేవాడ గర్భాల ♦ యంబులోః
 వెలయు నడ్డేందుకోటిరు ♦ విగ్రహంబ వనఘః నీపాదములకు జో ♦ హరు లివిగో!
- గీ॥ గజము చర్మంబుఁ జచ్చుట ♦ కన్నుఁ బూప చందురునిరేక కైలాస ♦ మందు వి
 భరతఖండంబు నుద్ధరిం ♦ పంగ జనించు ధూర్జటివి నీవు; రాజమా ♦ తుగ్రిడవు గ
- గీ॥ సత్వభరితుండవై నిత్య ♦ సత్యమూర్తి వగుచు ననవరతాత్మోప ♦ హరముల నొ
 సంగి స్వాతంత్ర్యమును గొల్పు ♦ జ్ఞానరాశి! వీవు వైవస్వతూపము ♦ వే! నిజంబు
- గీ॥ జగము గొనియాడు స్వాతంత్ర్య ♦ సాధమునకు వజ్రసోపానపంక్తులు ♦ ఖలుచు
 నీ యశోనైభవముల వ ♦ ర్ణింతు నిర్జరాంగనలు స్వస్థమయవీణ ♦ లాలపించి.
- ఉ॥ తావక ధర్మయ్యక్తియు ను ♦ దార యశంబును దేశభక్తి హ
 రావళి యొడుగాక భర ♦ తావని యొక్కఁడుగాక యొక నీ
 స్థావర జంగ మాత్మకము ♦ సర్వజగంబును వేయినోళ్ళ సం
 భావనసేయటల్ చెవుల ♦ పండువుగా వినుచుందు మెప్పుడున్.
- గీ॥ పుష్పరాశిని బడు వహ్ని ♦ పోల్కిఁ, బాలఁ బడిన విసమట్లు, కంటిలోఁ ♦ బడిన
 నటు హతాత్మగ నీకమ్మయ్యపైనచ్చి స్వాంతములు వ్రచ్చె; గొండొత ♦ వగవు
- మ॥ ఘనసాభాగ్యము లూడి భారతమహా ♦ ఖండంబు దాస్యాధికా
 రనిమగ్నంబయి యుండ, 'లోకముల దా ♦ ర్భాగ్యంబులున్ దీతె నే'
 డని హర్షింపఁ బ్రతాపభానుఁ డుదయం ♦ బై యుండె; మానుష్కృత
 బున లేమబ్బులు సోకి చాటుపడునే ♦ మో యంచు నొచ్చెన్ మగుల్.
- సీ॥ "సప్తపారావార ♦ సంవృతాఖిలమహివలయ మేల" నటంచు ♦ వగవ వెపుడు
 "ధనధాన్యవసనవా ♦ హనకోటి బాత్తుగా లే" దంచు మదిలోనఁ ♦ క్లేశపడవు
 పార్వతీసలిఁబోలు ♦ పాశేశ్వరీదేవి పడు కష్టములకునై ♦ యడలఁబోవు!
 బాలచంద్రకళల ♦ పంటి బిడ్డలు తినఁ గూడులేదని మతఁ ♦ గుండ వెప్పు!
- గీ॥ డనఘ! వాతాంబుపర్ణాశి ♦ వయ్యు నిఖిల భువనములు గెల్వఁదగు వీర ♦ మూ
 కటకటా! నీవు పంపిన ♦ కమ్మలోని జాలియగు పల్కువిని గుండె ♦ వీరె మా

- క॥ “తొలంగెను విభవము; రాజ్యము తొలంగెను; పిరి తొలంగె; హితులు తొలంగి” రబండు
గలగకుమీ! దేవునిదయ నెలకొన్నను విశ్వమెల్ల ♦ నీయదె సుమ్మి. 312
- గీ॥ తెగని కన్యంబు లలము నీ ♦ దేశమందు వెలికి యునికి నీన త్త్వమే ♦ వెలుంగుగొంత!
కనులు గట్టు మబ్బులు గ్రమ్ము ♦ కాళరాత్రి దళకు తళకుని మెఱయు సాధామనివలె.
- గీ॥ క్షత్రధర్మంబు క్రుంగి నా ♦ శనము నొందె; బీరువోయె వర్ణాశ్రమా ♦ చారణులు;
భారతత్రాణమున కాది ♦ పద్మనాభుఁ డిపుడు నీరూపమున జన్మ ♦ మెచ్చినాఁడు.
- గీ॥ భరతఖండంబులోని భూ ♦ పాలగణము లసనుబాహుసమగ్రి వీ ♦ ర్యమును. సతులు
మానమును, గోలుపోయి; రీతిమాట మేము దేవ! నీమోల నెలు వివేచింతు నిపుడు!
- గీ॥ తనదు నేల్బడిసంత హైం ♦ దవమహత్త్వ మ్మౌళ రంభయుఁ గొను వొన్ద ♦ యపితకాఁడు!
మమ్ముఁ గొనె; గాని సంగ్రాము మనుమనిఁ గొను పెద్ద నాణెముల్ వెలితిగా విన్నవోయె!
- ౭ మ॥ ననరాత్ర్యత్సవవేళ వేడుకలలో ♦ నక రాజపుత్రాన్వయుం
డెవఁడై నక దనయాత్రుగౌరవ భరం ♦ బింతేని రక్షించుకొం

⊙ The allusion of the princely poet in the phrase ‘bartering their honour on the Noroza’ requires some explanation. The Noroza or ‘New years Day’ when the Sun enters Aries, is one of great festivity among the Muhammadan princes of the East. But of that alluded to by Prithwi-Raj we can form an adequate idea from the historian Abul-Fazl.

It is not New year's Day but a festival especially instituted by Akbar and to which he gave the epithet Khoosroz ‘day of pleasure’ held on the ninth day (Noroza) following the chief festival of each month. The court assembled and was attended by all ranks. The Queen also had her court, when the wives of the nobles and of the Rajput vassal princes were congregated. But the Khoosroz was chiefly marked by a fair held within the precincts of the court, attended only by females. “The merchants’ wives exposed the manufactures of every clime, and the ladies of the court were the purchasers. “His majesty is also there in disguise, by which means he learns the value of merchandise, and hears what is said of the state of the empire and the character of the officers of government.” The ingenuous Abul-Fazl thus softens down the unhallowed purpose of this day; but posterity cannot admit that the Great Akbar was to obtain these results amidst the Pushto-jargon of the dames of Islam, or the mixed Bhaka of the fair of Rajasthan. These ‘ninth day fares’ are the markets in which Rajput honor was bartered and to which the brave Prithwi-Raj makes allusion.

చవమానంబును బొందకుండెడిని! క ధీమా! చిత్తురుక తూత్రీ ధ
 ర్మవికాసంబును బాపి యంగడుల న ధీమా! దెత్తువే! నేటికి.

చ॥ లలిత కళా విలాస శబ ధీమా! లంబగు చిత్రము గాంచి యొక్క డం
 దలి యసమాన నైపుణి కె ధీమా! గళగళము; మఱియొక్క డందు 'రం
 గులు నునుగుంచె గుడ్డయును ధీమా! గూలియు నిం'తని నిర్ణయించెడుక
 వెల; యెవ డిం దభిజ్ఞు డన ధీమా! భిజ్ఞు డెవండా జగం బెఱింగెడుక.

గీ॥ ఈపు విశ్వప్రపంచము ధీమా! దీశ్వరుని యనంత లీలాగతులు గొని ధీమా! యాడె దెవుడు;
 విలువ గట్టుచు రాజ్యంబుఁగొలుచు నక్క; రెవరిగొప్పుతనం బెంతోయొక్కగుజ

It is scarcely to be credited that a statesman like Akbar should hazarded his popularity or his power, by the introduction of a custom appertaining to the Celtic races of Europe as to these the Goths of Asia and he should seek to degrade those whom the chances of war has made his va by conduct so nefarious and repugnant to the keenly cherished feelings o Rajput, yet there is not a shadow of doubt that many of the noblest of the were dishoured on the 'Noroza,' and the chivalrous Prithwi-Raj was preserved from being of the number by the high courage and virtue of his a princess of Mewar and daughter of the founder of the Suktawuts. On o these celebrations of the Khocsoz the monarch of the Mogula was struck the beauty of the daughter of Mewar, and he singled her out from amidst united fair of Hind as the object of his passion. It is not improbable th ungenerous feeling united with that already impure, to despoil the Sesodi their honor, through a princess of their house under the protection of sovereign. On returning from the fair, she found herself entangled amidst labyrinth of apartments by which egress was purposely ordained, when A stood before her, but instead of acquiescence, she drew a poniord from her c and held it to his breast, dictating, and making him repeat, the oath of re ciation of the infamy to all her race. The anecdote is accompanied in original with many dramatic circumstances. The guardian Goddess of M the terrific 'Mata' appears on her tiger in the subterranean passage of this p of Pollution, to strengthen her mind by a solemn denunciation and her with a weapon to protect her honor. Rai-Singh the elder brother of princely bard, had not been so fortunate, his wife wanted either courag virtue to withstand the regal temptor and she returned to their dwe in the desert despoiled of her chastity, but loaded with jewels; or as Pri Raj expresses it "She returned to her abode tramping to the tinkling sou the ornaments of gold and gems on her person, but "where, my brother!" i moustache on thy lip!"

"Annals of Mewar."

- సీ॥ భౌతికధనము స ♦ రవముఁ గోలుపోయిన, రవివంశజనన గా ♦ రవ ధనంబు,
నభిమానధనము, లో ♦ కాతీత విక్రమ ధనమును స్వాతంత్ర్య ♦ ధర్మధనము,
కడు సమృద్ధంబుగాఁ ♦ గలవాఁడవనుచు నీ దివ్యయశం బెల్ల ♦ దిశల మ్రోసె;
నిట్టి దుగ్ధమశక్తి ♦ యెటనుండి వచ్చె నీకని జగం బెల్లప్పు ♦ డడుగుచుండు;
- గీ॥ నసి యొకఁడె దోడు నీడ నీ ♦ కద్వితీయ ధైర్యసారంబె నీపాలి ♦ దైవమనుచు
హర్ష బాష్పంబు లురల మా ♦ యట్టివార లాడుకొను మాట లగునొ ని ♦ రక్షకములు!
- గీ॥ స్త్రీలఁ బురుషుల రాజ్యంబు♦దేశమెల్ల విలుచు నీ యక్బరను గొప్ప♦విలువకాడు;
బ్రహ్మకల్పంబుగా థాత్రి ♦ బ్రదుకఁ; డంద ఆపుడు పునరుద్ధరింప ని ♦ న్నాశ్రయింత్రు.
- గీ॥ కులము గుణమును చూడ కీ ♦ ష్టోజిజనుల కలుషము లడంచి నిత్యని ♦ ర్మలతఁ బెంచు
జాహ్నవియుఁ బోలె యవనసం ♦ సర్గదోష మడచి పునరుద్ధరింప యో♦గ్యుడవు నీవు!
- సీ॥ కానియు మొదలు ల ♦ ట్టులఁ గోట్లు రాసులు రాసులై పెరిగిన ♦ ద్రవ్యములును,
బూరిగుడిసె మొదల్ ♦ గా రమ్య నవరత్న భర్త నిర్మిత మహా ♦ భవనములును,
బంటు మొదలు సర్వ ♦ పార్థివవర్గముల్ పదము గొల్పెడు సార్వ ♦ భౌమపదవి,
బడుగుగుఱ్ఱము మొదల్ ♦ ప్రబలాజిసాధన సన్నద్ధ చతురంగ ♦ సైన్యములును,
- గీ॥ గాలవాహినిలోఁ బడి ♦ కడలిఁ గలియుఁ; బేదవడి బెండుదేలియుఁ ♦ బెంపు నెడని
కర్మవీరుని స్వాతంత్ర్య ♦ ధర్మరతుని యశ మొకఁడె శాశ్వతజ్యోతి ♦ యై వెలుంగు.
- ఆ॥ సూదిబెజ్జమందు ♦ శుండాలములదండు చొచ్చి వెలికిఁబాట ♦ వచ్చు నేమో!
భాగ్యభోగరతుఁడు ♦ పరమేశ్వరుని కూర్చి నొంద లేడు; సౌఖ్య ♦ మంద లేడు.
- గీ॥ మొగిలు మేసెడుకొండ కాపురము! శిలలు సింహపీఠముల్! పులులు నెచ్చెలులపిండు!
లారఁబండిన పండు లా ♦ హార! మిట్టు లేది యెటు లున్నను గొఱంత ♦ యేది నీకు!
- సీ॥ “శ్రీమించు నీదు ద ♦ ట్టెణబాహుదండమే దిక్కంక భారత ♦ దేశమునకు;
నమృత మొలుకు నీక ♦ ట్టామె యింక నీహైందవులకు జీవ ♦ నౌషధమ్ము;
బెద రెఱుంగని నీదు ♦ హృదయమే భారతస్వాతంత్ర్యలక్ష్మి కా ♦ స్థానవాటి;
తావకనామమే ♦ దాస్యాంధకారమ్ముఁ బోదట్టు దివ్యభా ♦ నూదయంబు;
- గీ॥ సస్వరూపంబె పరదేవ ♦ తాస్వరూప” మనుచు జగమెల్ల నినుఁ గొని ♦ యాడి కొలుచు!
నీవె విశ్రాంతిఁ గోరుచుఁ ♦ జే విడిచిన నున్నదే! త్రోవ, భారతా ♦ భ్యుదయమునకు!
- సీ॥ శలచూపరాక వా ♦ నలు ముంచుకొనినట్లు యోవనప్రళయంబు ♦ లాక్రమింపఁ
స్త్రీల పాతివ్రత్య ♦ దీక్ష పూరుషుల యాత్ర మడంగె శశిసూర్య ♦ ధామ మట్టు;

లేకార్ణ వంబైన ♦ యీ విపత్సమయముం దీ విశ్వమున కెల్ల ♦ నీ హాకడవె
ప్రళయంబు సోకక ♦ వటపత్రశాయితా పురుషోత్తమునిరీతి ♦ స్థిరత నిలిచి!

గీ॥ తిప్పుడు ససిచెడ్డ సకలథా ♦ త్రిశహృదయ వాటి స్వాతంత్ర్య బీజముల్ ♦ నాటెద వని
యనఁకు! మాకుండె బ్రహ్మాండ ♦ మారయాస! కట్ట! యొనరింతె నట్టేటి ♦ పుట్టిమును!

గీ॥ బరువుపడ కిన్నియేండ్లు కా ♦ పాడినాడ వనఁకు! స్వాతంత్ర్య కనక గ ♦ ర్భాలయమునఁ
బ్రజ్జ్వలిల్లు నఖండ దీ ♦ పమ్ము; నిప్పుడు కొండ యెక్కింతునే! కను ♦ గూర్కి దేవ! 328

గీ॥ పాడవి తోడనె యడఁగు బు ♦ ద్బుదమువోలె నరుని జీవితము త్తూణభం! గురము సుమ్ము;
శ్రీమ కడలి దేశ మంధకూ ♦ పమునఁ ద్రోయు పాప మొడిగట్టుకొనకు ప్ర!తాపదేవ!

ఉ॥ చాలని కాలమై చరణ ♦ సన్నిధిఁ జేరి వచింపలేని మా

జాలిని దేవుఁడే యెఱుఁగుఁ; ♦ జక్కఁగ విప్పి వచింపలేము; నీ

కాలను ముల్లు క్రుచ్చినను ♦ గంటను గ్రుచ్చిన యట్లు నొప్పితోఁ

దూలి యొనర్చు విన్నపముఁ ♦ దోయకు! పాయకు వీరమార్గముఁ!

330

సీ॥ కడలెల్ల నిండఁ జు ♦ క్కలు రాలఁగాలేదు; కులశైల శిఖరముల్ ♦ కూలలేదు;

గ్రహకోటి సంచార ♦ గతులు మాఱఁగ లేదు; గగనంబు వ్రయ్యలై ♦ పగుల లేదు;

భూదేవి పాతాళ ♦ మునకుఁ గ్రుంగఁగనులే; దేడు సముద్రంబు ♦ లింక లేదు;

పవమానశక్తి స్థం ♦ భన మొందఁగాలేదు; వహ్ని తేజము చల్లఁ ♦ బడఁగ లేదు;

గీ॥ విరిసి బ్రహ్మాండభాండంబు ♦ వీల లేదు; భువన మేకార్ణ వంబయి ♦ మురుఁగ లేదు!

ధైర్య హేమాద్రి రాణాప్రి!తాపదేవుఁ డాఱుమాసముల్ విశ్రాంతి ♦ గోరె నేల! 331

గీ॥ నీయశోగానమునఁ జిక్కి ♦ నిఖిలజగము చొక్కె; నానంద మందిరి ♦ సురలుగూడ;

సత్ప్రియత్నంబు! త్తూణము విశ్రాంతి వలదు! తుండి! మోయింపు విడక స్వాతంత్ర్యభేరి

గీ॥ ఉదయగిరిపైన రవి కూరు ♦ చుండునట్టు లల్ల హారావళి పర్వ ♦ తాగ్రసీమఁ

గొలుపు దీతెడు నీమూర్తిఁ ♦ గొలుచు జగము; నీకు స్వాతంత్ర్యరాజ్యాభి!షేకమగుత.

గీ॥ సంగర తరంగ సంక్షుభి ♦ తాంగమగుచు నలముకొనియున్న బహువిధ ♦ దర్శియండుఁ

జెక్కు చెదరక చిక్కక ♦ సేమమునను నడచెడును గాక యుమ్మదా ♦ నందనౌక.

సీ॥ నీకటాక్షవిలాస ♦ నియతి యీక్షితికిఁ గల్యాణ తోరణరాజి ♦ యగునుగాక!

ముందు రాఁగల కాల ♦ మందు 'స్వాతంత్ర్యదైవత' ముచు నీచేరు ♦ వఱలుఁగాక!

మూఁడువేళల జగం ♦ బున వీరలందు నీ కగ్రీపూజాస్థాన ♦ మలరుఁగాక!

భారతీయులు హృద ♦ బ్ధములందు నీమూర్తిఁ జేర్చి యెల్లపుడు పూ ♦ జింతుగాక!

- || మాత పాశేశ్వరీ చిరసు ♦ మంగలియయి యచలరాజాత్మజనిభాస ♦ నలరుగాక!
యతులితారోగ్య భోగ భా ♦ గ్యములతోడ సర్కకులదీప! నీకు బ్రహ్మయు వగుత!
- || భవ దుదాత్తవృత్తము త్యాగవై భవంబు మామదిని గొల్పు భక్తియిమాడ్కియవన
సృపు ఋణముఁగూడ మఱపించినిన్నుఁ గొలువఁ బురికొలిపె; సాహసమని తఃస్పరయ
కయ్య!
- || నీపదాబ్జయుగము ♦ నిరతంబుఁ గొలుచుచు భక్తిగల విధేయ ♦ వర్తనమున
నలరు వార; మిట్టు ♦ ‘లబ్ధూరురహిమాను-పుష్టిరాజు’లనఁ జ ♦ రింతు మెప్పుడు.” 337
- || అని చదివి సలుంబ్రాపతి మనమునఁ నుదయించు భక్తి ♦ మాహాత్మ్యమునఁ,
గనుఁదోయి నొత్తుకొని లేఖను విభు పాదములు సోకఁ ♦ గా నిడి మొక్కె. 338
- || అచ్చటి యందఱ మనములు విచ్చి ముఖాబ్జముల నిండ ♦ వింతగు మోదం
బచ్చువడి హర్ష బాష్పము లెచ్చంగఁ బ్రతాపదేవుఁ ♦ డెల్లరఁ గనుచు. 339
- || “నెల దాటంగను జొచ్చె నక్బరునకుఁ ♦ నేలేఖ నంపించి; యీ
నెలగా నక్కట! సూర్యవంశముదెసఁ ♦ నేరంబుఁ గావించి ని
దలపాతైతి నటంచుఁ బల్కెఱును జి ♦ తఁ గుండితి; గాని యీ
కలఁతల్ సర్వము దీర్చి హర్ష భరముఁ ♦ గల్గించె నీ లేఖము. 340
- || శత్రుపురమున యావనా ♦ స్థాననీను నింత నిచ్చాక్షికమనస్కు ♦ లింత సుగుణ
భరితు లుండుట యిప్పుడేయెఱిగి, యింత వఱ కెఱుంగనైతినే! యంచువగచుచుంటి
- || తన సత్కిరికి భంగమా గతిని స్వా ♦ తంత్ర్యంబుఁ బోనాడి శ్రాం
తినిఁ గాంక్షించె బ్రతాపుఁడంచు వగ సం ♦ ధిల్లంగ నాపుష్టిరా
జును నస్థూరహిమానుఁ డీయిరువు రి ♦ చ్చో జ్ఞానదీపంబు పెం
పునఁ నజ్ఞానతమంబుఁ బాపుచు యశం ♦ బుఁ బెంచి రెంతేనియు. 342
- || స్మరణీయంబగు వారి సాయము; కృత ♦ జ్ఞత్వంబుఁ బాటించి త
చ్చరితంబుల్ స్మరియింపకున్న ఋణ మీ ♦ జన్మంబునఁ దీఱ; దా
హరిభట్టారకు పేరువెనకఁ గడు పు ♦ ణ్యస్వాంతుతా వీరి యి
ర్వర నామంబులె యుత్తమోత్తమ పదం ♦ బుఁ బొంది వాసిఁ గను. 343
- || మఱవఁ దగదు; వీరు చిరస్మరణీయు” లటంచుఁ బఱక ♦ సంతోషము పొం
పిరిపోవ సలుంబ్రాధీశ్వరుఁడును మది భక్తిభావ ♦ వైభవ మలరఁ, 344

—*) సలుంబాకృష్ణసింహుడు డిల్లీలేఖను గొనియాడుట. (*—

- క॥ పరు నుద్యోగులు, మనతో దుర మొనరింపంగ వలయు ♦ దొర లయ్యెను, న
కృరు వీడి మిమ్ముఁ గొలిచిరి గురుతుల్యు లటంచు నెంచు ♦ కొందుము మాకుఁ.
- క॥ ద్యుతిమంతమయి జగద్వందితమయి యీదివ్యలేఖ ♦ దేవార్పణపా
వితమగు కర్పూరపు హరితివోలఁ బవిత్రమై వి ♦ రాజులుచుండెఁ.
- క॥ హృద్యములై, యనుభవసం పాద్యములై, సరళ సరస ♦ పాక కళా సం
వేద్యములై, లేఖను గల పద్యములు పదార్థకౌర ♦ వంబునఁ దనరుఁ.
- క॥ మావంటి సేవకులు సంభావించి పఠించి దినము ♦ పారాయణముఁ
గావింపఁ దగినవై కడుఁ బావనమై వెలుంగు నిచటి ♦ పద్యచయంబుల్.
- చ॥ పదిలముగాఁగ నీదు పద ♦ పంకిజభక్తి మనంబులోపలఁ
మొదలెడి వారిలోన నను ♦ మించిన భక్తుఁడు లేడటంచు నా
మొదలిటినుండియుఁ గరువ ♦ ముల్ మది నుండెను; నిప్పు “ఔదఱో
గదర మహానుభావు”లను ♦ కైవడి నా కెఱుంగంగ నయ్యెడిఁ.
- క॥ విజ్ఞాపన మిద్దానిని నాజ్ఞాపత్రముగ నెన్న ♦ దాదులు గొని మా
యజ్ఞాన ముడిపెదము బ్రహ్మజ్ఞమణీ! దీని నొసఁగి ♦ మమ్మేలఁగజే!”
- క॥ అనుచుండ భిల్లపతి యాతనిఁ గాంచుచు “భక్తియోగ ♦ ధర్మరహస్యం
బును మిమ్ముఁబోలె నెఱిగిన మనుజుఁడు లే”డనచు రాజ ♦ మణిఁ గన్గొనుచుఁ, 346
- సీ॥ బాధ్యతగల గొప్ప ♦ పదవి తెరువక సామ్రాజ్య లక్ష్మిత మహా ♦ మాత్యయుద్ధా!
యదియొకఁడేగాక ♦ యక్ష్పరీశ్వరులొడి వియ్యంబు నెయ్యంబుఁ ♦ బేర్చిపెంపుఁ
దృణముగాఁ జూచుచు ♦ గుణము కోరుచు నిన్నుఁడనఁజేసి గర్భశా ♦ త్రపుని గొలిచి
యేవిపత్తులనైనఁ ♦ నెదిరింప సమకట్టె నబ్జూరురహిమానుఁ ♦ డనఘ గుణుఁడు!
- గీ॥ కమ్మజనువఁగాఁ జనువఁగాఁ ♦ గడ కతండు పరమభక్తి ని న్నేకల ♦ న్య ప్రకార
శిష్యుడై కొల్చి మమ్ము గె ♦ ల్పెననితోఁచె”ననిన నందఱు దెసఁ గలిఁయంగఁజూచి,
- ఉ॥ “కమ్మ నదెట్లా వ్రాసితిని; ♦ గమ్మను బంపిన దాదిగా నన
ర్హుమగు శ్రాంతి యేల వల ♦ దం చనిపించి తపించుచుంటి; నీ
కమ్మయు నాకుఁ దోడుపడె! ♦ గవ్వమొ సౌఖ్యమొ నెత్తి బడ్డ భా
రమ్ముఁ దొలంగఁ ద్రోయఁగను ♦ రాదు; రణంబె శరణ్య మెప్పుడుఁ.

గీ॥ కమ్మ వినినంత మద్భుజా ♦ స్కంధమందుఁ దోఁచెఁ బదివేల వీరుల ♦ దోర్బలమ్ము;
రణ మొనర్పంగఁ గోర్కు లు♦గ్రముగ రేగె! వీరవిహరణ మొనరింపఁవెడలవలయు

సీ॥ లోకముల్ తలక్రిందు ♦ లుగఁ జేసి భారశస్వాతంత్ర్యమును నిల్పఁ ♦ జాలుకురని
యందఱు కొండంత ♦ యాసతో మనవైపు చూపులు వఱపిన ♦ చొప్పు దోఁచె;
నేహేతువునైన ♦ నిపుడు స్వధర్మ నిర్వహణంబునందు దు ♦ ర్భలుల మైన
మేవాడకేగాక ♦ యీ విశ్వముందలి పృజకెల్లఁ దప్పిన ♦ వారమగుదు!

గీ॥ మస్థిరపు జీవితములపై ♦ నాస మాని భారతతా్రిణ దీక్షా ని ♦ బద్ధులమయి
దేవదానవకోటి నె ♦ దిర్చియైనఁ గార్యసాఫల్య మొందఁగాఁ ♦ గడఁగ వలయు.

చ॥ పొడమి యధర్మముల్ పొదలి ♦ పొంగుచు దాస్యము వీరధర్మమున్
ముడివడె! మాతృదేశము వి ♦ ముక్తికి నాదు శరీరమందున్
గడఁపటి రక్తబిందువును ♦ గాని మిగుల్చుకొనంగఁబోక నే
దడిపెదనేని యీధరణి ♦ ధన్యుడ నయ్యెద నీభవంబున్.

355

మ॥ దివమందైనను రేయియైనఁ ద్రుటి శ్రాం ♦ తిన్ బొందఁ గాంక్షింప; నా
హవరంగంబె నివాసమందిరము చే ♦ యన్ బోయెడన్; బ్రాణవా
యువు లీదేహమునందు నుండువఱకె ♦ ట్లో పూని స్వాతంత్ర్యలే
శవికాసంబును బోవనీనని ప్రతి ♦ జ్ఞున్ జేతు మీముందరన్”

356

గీ॥ అని విభుండనె! భిల్లేశుఁ ♦ “డల్లె యగుత! మీపు చెప్పినంత యొనర్చు ♦ టే నిజంబు!
పిలిచి పిలిచియైన రణంబు♦సలుపవలయు! వలచి వలచి యాపదల నోర్వంగవలయు!

గీ॥ అఖిలభిల్లరాజ్యము ముక్తి ♦ కవుగించి పులులఁబోల్ వేసవేలు లెంకలను గొనుచు
ననునిమేషంబు వచ్చి నీ ♦ యండ నుందు; నామహాభుజ మున్న నీ ♦ కేమికొఱఁత!

క॥ గళమునఁ బ్రాణము లొండఁగఁ దలపూ వాడంగనీక ♦ త్వత్పదాబ్జం
బులు తల నిడి ముట్లోకంబులు దాకిన సుంత ముల్లు ♦ మోవఁగనీయన్”

359

క॥ అనియెల్లెత్తి వచించెను! విని యందఱు హర్ష మనుభ ♦ వింప, సలుంబ్రా
వనిపతి “దేవా! విక్రను మన నీసామ్యునుచు జగము ♦ లభిసందించెన్.

360

⊕ This effusion of the Rahtore was equal to ten thousand men; it nerved the drooping mind of Pratap and roused him into action, for it was an incentive to find every eye of his race fixed upon him.

“Annals of Mewar.”

- క॥ నీవెంట మాతృదేశము సేవించి విపక్షకోటిఁ ♦ జెండాడఁగ మా
జీవితము యుపకరించిన నీ విశ్వమునందుఁ గొదవ ♦ యేదీ మాకుఁ! 361
- క॥ తారాగృహమాది, సలుంబ్రారాజ్యాంతంబుదాఁకఁ ♦ బ్రజలును శ్రీమ
న్నారాయణమూర్తివిగాఁ జేరి భజించెదరు నీదు ♦ శ్రీపాదములఁ! 362
- గీ॥ ఆగ్రహానల దీప్తము ♦ భోగ్రమైన రణమహాదర్శ నట్టెక ♦ ర్ణదవ్యయంబుఁ
బట్టి యాడింపఁగలరు నీ ♦ పాదభక్తులనఁ బ్రతాపప్రభూత్తంసుఁ ♦ డాస్యమెట్టి, 363
- మ॥ “అకుతోగ్రంబుగ యుద్ధముల్ జరుగు; నా ♦ వంతైన విశ్రాంతి నొం
దము: మీకున్న యమూల్యవస్తువుల వెం ♦ టగొంచు నీనాఁడె నూ
ర్యమహాల్ దుర్గముఁ జేరఁబోవలె” నటం ♦ చాజ్ఞప్తిఁ బాలించు; శ్రీ
ఘ్రమె సేనాపతు లెల్లఁజేరి దరియం ♦ గా నేఁగి రాదుర్గముఁ. 364
- ఉ॥ “మీరలు నాకు వంద్యులరు; ♦ మీకృతమున్ మఱవఁ; రణంబె నేఁ
గోరుదు శాంతి నిచుకయుఁ ♦ గోర” నటంచని పృథ్వీరాజు-న
బూరహిమానుఁగూర్చి తలఁ ♦ వున్ బ్రకటించె బ్రతాపసింహుఁ; డ
వ్వారును నక్కరీసునకు ♦ వార్తలు దెల్పిరి సత్య మేర్పడఁ. 365

గద్య:—ఇది శ్రీమత్కామేశ్వరీ కరుణాకటాక్ష వీక్షా సమాసాదిత రసనత్కావ్య
నిర్మాణ చాతురీధురీణ, సుగుణగణపాదీణ, “దుర్భాక” వంశ దుగ్ధాంభోరాశి
రాకా కైరవమిత్ర, శాలంకాయన గోత్ర ఛవిత్ర, సుజనాను
గ్రహపాత్ర, వెంకటరామాంగ్యపుత్ర, కవిసింహృవధాని
పంచానన-కావ్యకళాని ధీత్యాది బిరుదాకర, సుకవి
రాజశేఖర, “రాజశేఖరకవి” ప్రణీతంబయిన
“రాణాప్రతాపసింహచరిత్రం” బ
ను పద్యకావ్యమునం
దుఁ జతుర్థా
శ్వాస
ము.

(శ్రీ)

కామేశ్వరైస్సము.

రాజాప్రతాపసింహచరిత్ర.

పంచమాశ్వాసము.

—*) వసంతము. (*—

|| నునుపారు మెఱుంగు దీ ధిని గుఱ్ఱలేమావి చిగురాకు బాకులు ధి చికిలి చేసి,
 ననలాని వగరుటె ధి ల్గునఁ గికారిండు కోయిల హుమాయీల నా ధి యితము చేసి,
 నిలువెల్ల విచ్చి తా ధి వులు చిమ్ము దాసానిపూలతో నెట్టిజెం ధి డాల నెత్తి,
 యరవిచ్చు తేకుఁదా ధి మర తుపాకులఁ దేటిగమి యుక్కుగుండ్ల న ధి గాదు చేసి,
 || పరువపు వసంతుండను దొడ్డ ధి తురకతేడు కలయవనపాళి పసదన ధి మ్ములఁ గఱచి,
 లలితరాజాతపత్రమం ధి డలము బెరయ దళముకొని చిల్కపిండుతో ధి దండు వెడలె.

—*) యవనులు రాజపుత్రుల దుర్గములను గొనుట. (*—

|| ఈమాట ప్రతాపుఁడు తనదా మానము నిలుపుకొనుట ధి యరుదని యక్ష్మర్
 భూమిను నై న్యపతు లచ్చో మూఁగిరి బలములెల్లఁ ధి జుట్టును గొలువక. 2

|| బల్లిదుల భటులఁ గొని 'యంతల్లా' దుర్గంబుకడఁ బ్ర ధి తాపవిభం డ
 బ్బల్లాఖానుని దాఁకెను ముఱ్ఱోకము లతని ధృతికి ధి ముచ్చట పడఁగక. 3

|| తొరుక్కభటులు మ ధి త్రమతంగజములట్లు తాఁకిరి రిపు సేన ధి దద్దఱిలఁగ;
 రాజపుత్రులు మృగేం ధి ద్రశేణేబోలెఁ బైదూఁకిరి యవనులు ధి దొరలిపడఁగఁ;
 బ్రళయభానుఁడువోలె ధి వెలిఁగి ప్రతాపేంద్రుఁ డరిమధ్యమున వ్రాలి ధి నఱుకసాగె;
 వందలువేలుగా ధి మ్రందిరి రెండుపక్షములందు; సమర ము ధి గ్రముగ లేఁగెఁ;
 || బ్రాహ్మమాపటివేళకు ధి మొగలుసేనఁ గొని ఘరీమ వచ్చి కలసి ధి కొనియె; రాజ
 పుత్రులకు సంగరము తల ధి మునుకలయ్యె; యవనసైన్యంబుల యధీనఁమయ్యెఁగోల.
 || బారులు బారులు యావన వీరులు శైలంబు లెక్కి ధి వెడలుచు నవలక
 "దోరణగృహ" దుర్గము "చాండేరీ" దుర్గంబుఁ గొనిరి ధి ధృతి యేపారక. 5

క॥ వేటొక సేనాపతి మార్వారుడెసను సేనఁగొనుచు ♦ వచ్చి మహాగ్రం
బొరణ మొనరించుచు బాలిమేరను “అహూరు” కోట ♦ మెట్టెను గడిమి. 6

సీ॥ నీలకాదంబిని ♦ నివహంబుచందాన సకలదిక్కుల విప ♦ త్సంచయములు
పేరినకొలది భ ♦ విష్యదాకాశంబు విపులాంధకారసం ♦ వృతముగాఁగ
సైన్య మంతంశకు ♦ సమసిపోయెను; దుర్గసంఖ్య క్రమమ్ముగా ♦ సన్నగిల్లె;
నాప్రతాపుని ధైర్య ♦ మతని సాహసము దైనందినవృద్ధి నొం ♦ దంగసాఁగె;
గీ॥ నితలోనన వర్షర్తు ♦ వెదిగివచ్చె; బర్వతముల రేఁగెడు విష ♦ వాయువులకుఁ
గొలఁతు లందలి విషజలం ♦ బులకు స్రుక్కి, మొగలు సేనలు ఢిల్లీకిఁబోయె మఱి.

సీ॥ విశ్వంబునెల్లఁ బి ♦ ప్పిగఁజేయఁజాలి గుంపులుగాఁగఁబడు పిడు ♦ గులకు నడలి,
జడివట్టి కురిసి మా ♦ సముదాఁక విడువక చెలరేఁగుచుండు వా ♦ నలకుఁ జిక్కి,
కుక్షిలోనికిఁ గ్రుచ్చు ♦ కొని పోయి శ్రమఁబెంచు నీదరగాలికిఁ ♦ బేదవడియు;
రక్త మంతటిని బే ♦ రఁగఁజేసి హృదయంబు స్తంభన మొనరించు ♦ చలికి స్రుక్కి;

గీ॥ చిత్తయెడల వేడికి ♦ నత్తమిల్లి రాజగురుసార్వభౌముడు ♦ రాణివాస
మనుఁగుబిడ్డలు నలజడి ♦ కగ్గమగుచుఁ బొండవులుగూడఁ బడనట్టి ♦ బాధ పడిరి. 8

క॥ కొమ్మలకును బల్ల వనివహమ్మువలెఁ జైత్రమాస ♦ మంతట నారం
భమైన యవననృపసైన్యమ్ములు గుంపులయి వెలసె ♦ హారావళిపై. 9

గీ॥ పాదుషాహి యానతిమెయి ♦ భరతఖండ మందు విఖ్యాతిఁ గనిన పై ♦ న్యాధినాథు
లెల్ల పేంచేసి ‘యుజ్జారగృహము’ ‘దేవగృహము’ను “విరాటగృహ”దగ్గఁమిన్ని గొని!

—*) “సూర్యమహల్” దుర్గ యుద్ధము. (*—

మ॥ సమదేశేంద్ర సమాన వీరభటు లు ♦ త్సాహంబుతోఁ గొల్వ; ద
ర్పము శోభిల్ల మహమ్మదీయభటు లం ♦ బర్ నుండి మార్వారుడే
శమునంగుండియు వచ్చి యెల్లదిశలఁ ♦ జైలంబు లందెక్కి సూ
ర్యమహల్ దుర్గము చుట్టుమూఁగిరి సమ ♦ గ్రాటోప మేపారఁగఁ.

మ॥ వితత కరాళ మృత్యుసమ ♦ భీకర విక్రములైన యాత్మ యో
ధతతులనెల్లఁ బూన్చుచుఁ బ్ర ♦ తాపుఁ డరాతులఁ దాకి సంగర
క్షీతిని దదీయశీర్షములఁ ♦ జిందర వందర చేయుచుండె; నీ
గతి నొకమాసముఁ గడువఁ ♦ గా యవనుల్ కడుఁ జింత మున్గుచుఁ,

సీ॥ కోటలో నొక్కని ♦ గూఢమార్గ మెఱింగి గుమిగూడి పోయి దాన్వ ♦ రమును దెఱచి
యర్ధరాత్రము లోని ♦ కరుగంగఁబూని; రాసడి యెల్లొ యెఱిగి దుష్టయుడు వచ్చి
యడ్డగించెను; యుద్ధ ♦ మతిభయంకరముగా జెలఁగె; మోగలులు ద్రోసికొని లోనఁ
జొరఁ బూని; రది చూచి ♦ చోండావతుల్ దవాగ్నిజ్వాల లటులు క్రిక్కిరిసి తాఁకి;

క॥ రక్కుడుదయించుసరికిఁ బో ♦ రగ్గ మయ్యె; నంత భిల్సురాపురినుండి ♦ యరుగుదెంచి
సూక్తసింహుండు తురకల ♦ స్రుక్కుఁజేసి సరభసముగ దుగ్గప్రవే ♦ శం బొనర్చె. 13

ఉ॥ ఘోరముగా రణం బెదిగె; ♦ గొన్నిదివంబులు దాఁటినంత, నా
హారపదార్థముల్ దఱిగె; ♦ నంతట నొక్కయెడఁ బ్రతాపధా
త్రీరమణేంద్రుఁ జేరఁజని ♦ “దేవ! నిగూఢ కవాటమందునఁ
దూఱుచుఁబోయి ‘భీమగడ’ ♦ దుగ్గముఁ జేరఁగ యోగ్య మియ్యెడఁ. 14

క॥ చాలఁగాలము నిలువఁగఁ జాలమ దుర్గంబు; తిండి ♦ సుభారములుఁ
జాలవు; మీరిపు డరుగుట యే లగ్గగు నాకుఁజూడ ♦ నిందుండి వడిఁ.” 15

మ॥ అని పాదంబులచెంత వ్రాలుచు సలుం ♦ బ్రాధీశుఁ డధింప, న
జ్జననాథాగ్రణి భీమదుర్గమునకుఁ ♦ సైన్యంబులఁ గూడి పో
యెను; శేషించిన సైన్యముల్ భుజబలా ♦ బేపారగాఁ బోరె; నై
న నెలఁ దాఁటకమున్న దుర్గమును జెం ♦ దఁగల్గి రామోగలుల్. 16

మ॥ బలమెల్లఁ గృశియింపఁ జొచ్చినఁ బ్రతా ♦ పస్వామి జాంబూనదా
చలముఁ బోలి పరాక్రమక్రమత స్వ ♦ చ్ఛందంబుగా నిల్చె; బి
డ్డల భార్యఁ జెఱఁబట్ట నాతఁడగచా ♦ ట్లఁ మున్దునం చెంచి సే
నలతో ముట్టిరి భీమదుర్గము నమం ♦ దస్థైర్యులై శాత్రుల్. 17

—*) యవనులు భీమదుర్గమును ముట్టడించుట (*—

సీ॥ యవనులదెస ముఖ్య ♦ మై ప్రకాశించె నత్యలఘుబృహన్నాళి ♦ కాస్త్రవహ్ని;
రాజపుత్రులదెస ♦ రాజిల్లఁచొడఁగెఁ బ్రధానమై బాహుప్ర ♦ తాపవహ్ని;
యగ్నిచూర్ణముధాటి ♦ కాకోట నట నట గండశిలలు కొన్ని ♦ పిండి యయ్యె;
క్షణమునకు క్షణంబు ♦ గడియకు గడియ యావనచమూప్రతతిని ♦ బలము తఱిగె;

గీ॥ నిప్పు లుమిసెడు నారక్త ♦ సేత్రములును మాడుచుండెడు భయదాస్య ♦ మండలములు
రక్తసిక్తపరిచ్ఛద ♦ రాజి వెలయ రాజపుత్రుల పోరుడు ♦ ర్వార మయ్యె. 18

- క॥ నెల దాటుదాడ యవనులఁ గలనఁ గలఁచి నృపగురుండు ♦ కాపురముఁ దగ్గఁ
దలఁగించి బోయపల్లియ నిలిపి పదిలపఱచి మఱల ♦ నెక్కిన నె ననికీ. 19
- మ॥ పరమప్రీతిని భిల్లలోకపతి యా ♦ పాతేశ్వరీ పాదపం
కరుహద్వంద్వముఁ గొల్చి తోడుకొని యా ♦ 'కావా' ఖనిక జేర్చె; నా
కరుణాసాంద్రమనస్క యత్తఱిని భూ ♦ గర్భమున్ జేరు నా
ధరణీనందనమాడ్కిఁ జెం పెనఁగె నా ♦ దార్యంబు దీపింపఁగన్. 20
- గీ॥ రాణివాసంబు భిల్లరా ♦ స్త్రంబుఁజేరు తెఱిఁగి మహాబతుఖాన్ సేన ♦ నురవడిమెయి
దఱిమె; దుర్గమవనముల ♦ నరుగలేక గరళమున్ దిన్న వేఁదుఱు ♦ గతిఁ గలంగె. 21
- గీ॥ విచ్చె మొగిళులు; గగనంబు ♦ విమలమయ్యె; గాపురముతోడ ననుచర ♦ గణముతోడఁ
గదలి బోయగూడెము వీడి ♦ కైలవార సీమలకుఁ జేరె వీరల ♦ క్షీప్రభూడు. 22
- గీ॥ విడిదిమార్పులు, పరగ రా ♦ యిడులకూర్పు, లాత్మబలము తగ్గెఁడునూర్పు, ♦ లలజడిఁగొనఁ
దొడరి, తలఁకును మగటిమి ♦ త్రోవులాడ వెనుకచూడక నృపుఁడు ము ♦ న్నొనిపెనంగె.
- గీ॥ ఒక్కమెయి రేయుఁబవలును ♦ గ్రుక్కగొనక జయము దవ్వెనకొలఁది ను ♦ త్సాహశక్తి
రవులుకొల్పుచు నడిపెసం ♦ గ్రామదీక్ష; విమతులకుఁ జక్కెఁగడమ దుర్గములుగూడ.
- సీ॥ మిట్ట మధ్యాహ్నంబు! ♦ మిహిరుఁ డుగ్రుండయి చెలరేఁగె; నొకచోటఁ ♦ జెట్టునీడ
బోయ గడ్డిని దెచ్చి ♦ యాయఁ బాతేశ్వరి రుబ్బి కాల్పుచునుండె ♦ రొట్టియలను;
బిడుగుపాలున వచ్చి ♦ పడియె నంబుదిక్కునుండి ఫరీధాను ♦ దండుఁ గొనుచు;
మనుజేశ్వరుండు కొ ♦ మ్మలు వంచి బుట్టల, బిడ్డల భార్యను ♦ బెట్టి విడిచె;
- గీ॥ ననుచరులఁగూడి యవనసై ♦ న్యంబుఁ దాణి పదులుమాటులుగాఁ దలల్ చిదిమివై చె;
నంత భిల్లులు వనసీమ ♦ నాక్రమించి పిల్లలను రాణిఁ జేర్చిరి ♦ భిల్లవాటి. 25
- సీ॥ షాబాజుఖాన్ గొప్ప ♦ సైన్యంబు తనవెంటఁ గొలువంగ లోయలో ♦ పలికిఁజొచ్చె;
కైలసాంకేతిక ♦ సాహాయ్య మూఁది ప్రతాపుఁడు భటులఁ గొం ♦ దఱను గూర్చి
యాకస్మికమ్ముగా ♦ నరిసేనపై మారి మసఁగినగతిఁ గ్రమ్మి ♦ మట్టసాగె;
నీయవస్థను ఖానుఁ ♦ డెఱిఁగి సైన్యము వెన్నమొగమును పరవఁగా ♦ ముదల వెట్టె;
- గీ॥ దురకభటు లల్ల నల్లన ♦ మరలిచూచి రాజమణిఁ గానమికి నబ్బు ♦ రమ్మ పడిరి!
యాతఁ డవ్వలిదెస లోయ ♦ నరిబలమ్ము బిట్టు దట్టించె గ్రుక్కఁద్రది ♦ ప్పికొనసక. 26
- మ॥ మఱలన్ వైరులు వెన్నఁకున్ దిరిగి; రీ ♦ మాఱు బ్రతాపావనీ
శ్వరుఁ డవ్వారికిఁ గానరాక యెటనో ♦ కైలంబు లందుండి ముం

- దడఁ బోటగొడ్డిన శత్రుసేనలఁ బ్రచంఁ డస్ఫూర్తిమై దాఁకి కొం
దట నాత్మీయకృపాధారలను మ్రంఁ డకజేసె సత్కుఁగఁడై. 27
- || “కనబడఁ డట్లులు వెదకి నఁ; గనఁబడినను బట్టువడఁడు; కట్ట! యిక నే
మొనరింతు” ననుచు, భానుఁడు తనసేనను గొనుచు గిరులు ఁ దాటుకొని చనె. 28
- || భాసింభాను మహాసేనా సంవృతుఁడగుచు నవలి ఁ నాఁ డరుదేరక
గా, సడి గని యాతని నిట్టి సిలుగులఁ బెట్టి యినకు ఁ లేండుఁడు కలఁచె. 29
- || అటవీర్పుగములనొత్తఁ బొందుటయును బైబుడుట చీలు ఁ చుట కలఁచుటయున్,
విటాటనమ్ము చేయుట త్రుటిలోఁ జూటగుట నృపతి ఁ ధూర్జటి నేర్చె. 30
- || పులి నివసించు గుహలోపలి కరిగెను హరిణవితతి ఁ వలె, యావన వీ
రులు రాఁగ దివదీపము వంచలుగఁ బ్రతాపుఁడు కలుచి ఁ తరువులు సింఁచె. 31
- || అవిఁ బాశ్యాదులును లేగు ఁ నగ్నిసోత్రమన, సలుంబ్రాధిపతి శాత్ర ఁ వాటవి నటు
భస్మ మొనరింప, నిటు ప్రతా ఁ పప్రభుఁడు ననరె సమరాభిసేయ మా ఁ ర్తాండుపగిది. 32
- || ఒకపాలు ప్రియస్థులును కొండకనుమను బ్రతాపుదాఁకి ఁ నలిసేయుచు వే
టకపాలు భిల్లదేశము నికటమునఁ జరించ రాణి ఁ నిక జెఱఁబట్టె. 33
- || “ముల్లకము లెదిరించిన ముల్లైనను మోవనీక ఁ పూనికమెయి నా
భిల్లలఁ గలఁచెద” నని యట్టుల్లాభా నేటి నైస్య ఁ ములఁ దోడ్కొనుచున్. 34
- || స్తలహస్తీనదుమఁ ఁ ‘జ్యోతి’ తగరపు గనులలోన రాణి ఁ గారి నుంచి
వేయుఁగనులలోఁ ఁ వేయుఁజేతులలోఁడఁ బ్రీతిఁ గాచుచుండఁ ఁ భీమచాండు. 35
- || అనుచరుఁ డొకదిన ముదయంబునఁ దగరపుగనులు చేరఁ ఁ బోయి మహారా
ష్ట్రని గాంచి భక్తఁ డిచ్చన పనజములకు మ్రొక్కి నిలువఁ ఁ బాశేశ్వరియున్, 36
- *) పాశుపతీదేవి భిల్లనితోడన భరనుగూర్చి యడుగుట. (*—
- || “దరహా సోఽస్థిల కాంతి కాంతమయి, యు ఁ ద్యత్పద్మపత్రాభ సుం
దర నేత్రద్వయమ్మ, పరాక్రమకళా ఁ ధోరేయమై, సత్కృపా
భరితంబై, రమణీయమ్మ, భవన సే ఁ వ్యంబైన, నా జీవితే
శ్వరు నెమ్మోమును గాంచి నేటి కొకమా ఁ సం బయ్యె భిల్లాగ్రణీ! 37
- || వైరులనైస్యము లెంత యపారముగాఁ జుట్టుకొనెనో! ఁ వా రేయెడ ను
న్నారో! సమయమునకు నాహారము దొరకెడునో! మాకు ఁ నై వగతు రొకో! 38

మ॥ అకటా! వైరులదాడి తగ్గదని వా ♦ రాయాసముఖ జెందఁబో
రు కదా! యెప్పటి యట్ల నవ్వుచునె పో ♦ రుక్ దీర్తురా! రాజపు
త్రకు లుత్సాహము వీడరే కద! సలుం ♦ బ్రాభర సర్వాంగర
క్షకుడై భక్తి యెలర్పఁ బ్రాణవిభు ప ♦ జ్ఞ గొల్పి యుండు గదా! 39

సీ॥ శ్యామసింహుండు పా ♦ ర్ష్యమున వర్తించునే! సామంతు లందఱు ♦ సరస నుండె!
స్వాతంత్ర్యసమరదీ ♦ తామహోపన్యాసములు తొంటిచందాన ♦ నొలుకుచున్నె!
వ్యాకోచ పుష్పంబు ♦ వలె నాథుమోమున నానంద దరహాస ♦ మలరుచున్నె!
నాయాస మెప్పుడే ♦ నంది కుందఁరుగదా! యారోగ్య సౌభాగ్య ♦ మనువగుగదా!
గీ॥ యూర్జితోత్సాహకళలతో ♦ నొప్పెఁగుగద! తఱచు బిడ్డలదెస మది ♦ మఱలమ గద!
విమతులకు నెల్ల గర్భిని ♦ ధేదకముగఁ దీవ్రకరవాలధార న ♦ ర్తించెఁగుగద! 40

మ॥ “ప్రమదం బొప్ప రణాంగణంబులఁ బ్రతా ♦ పస్వామి స్వాతంత్ర్యయో
గము సాగింపఁ దదాత్మజాతుండు భుజా ♦ గర్వంబుఁ బోనాడి దూ
రమునం డాఁగెడు నెట్లు! వైరులతలల్ ♦ రాల్పంగ నన్నాజ్ఞ సే
యు”మటం చెప్పడుఁ బోరు నియ్యమరసిం ♦ హుఁ బట్టనేర గదా! 41

మ॥ చుఱకత్తుల్ గొని చెట్లపై కుటికి “ము ♦ చ్చుల్వోలె మామాతృదే
శరమఁ గొల్లలుగొట్టు నీయవనులఁ ♦ శాసించు మి”ట్లంచుఁ జొ
దరగాఁ జీల్చెద రీయచుండు నిసుపుల్ ♦ నాకన్న సుతాన; మే
కరణిఁ దండ్రికి దవ్వుగా నిలుప శ ♦ క్యం బాను నాబోఁటికి! 42

ఆ॥ విశ్వ మెల్లఁ బొగడ ♦ బిల్లరాజ్యం బేలు సత్సభిభుండు భీమ ♦ చాండు దొరయుఁ
దండ్రవోలెఁ గాచుఁ; ♦ దత్కృప మముఁ జీమ సోక; దెట్టి కొఱత ♦ మాకు లేదు.

క॥ కాని ప్రతాపధర్మశ్రీజాని పదాబ్జాత దివ్య ♦ సందర్శన సే
వానంద మందఁగోరుచు మానస మొక్కింత వంత ♦ మరఁగి కరఁగెడుఁ. 43

క॥ ఒకమాటు దర్శనము చేసికొనఁవలె నంటినని వ ♦ చింపు” మనఁగఁ గం
చుకి పాటేశ్వరి పాదములకు మ్రొక్కుచు వెడలి వనము ♦ లఁ బడిపోయె. 45

గీ॥ అవల నొక్కనాడు ప్రతాపుఁ ♦ డరుగుదెంచె; బోయదొర స్వాగతబిచ్చి ♦ పూజచేసె;
బిల్లలను భార్యఁగూడి పు ♦ ధీవిభుండు కతిపయదినంబు లచ్చోటఁ ♦ గడపెవేడ్క. 46

ఉ॥ అంతట నొక్కనాడు శబ ♦ రాలీయము విడి యాప్రతాపభూ
కాంతుండు వీరయోధులును ♦ గాంతయు బిడ్డలు వెంటరా, నహా

- ర్యాంతరసీమలం దరిగి యచ్చట మోగలుసేనఁ జూచి క
ల్యాంతకుడట్లు దాకి సమ ధావని బెక్కురఁ ద్రుంచె నుగ్రుడై. 47
- సమరము ముగిసిన సాయంసమయమునకు శైలసీమఁ జల్లని నటవృ
క్షముక్రింద వసించెఁ బ్రతాపమహీంద్రుం డచట నా వి ధావని గడపన్. 48
- ఆరాత్రికొంత కడచనఁ దారాపథమందు నిబిడ ధారాధరముల్
ధారాపాత్రలకరణి నపారమ్మగ రేగి ఘోర వర్షము గురిసెన్. 49
- మాటిమాటికి హెచ్చె దె బృటువాన; వర్షమునకన్న రేగె బ్ర భుజనంబు;
నిలువ నెలవైన తరు వట్టె కలయనూఁగి తల నొఱగునో యనెడి శంక దవ్రులఁజేసె. 50
- చలికి గాలి కాఁకలికి వర్షమున కడలి బిడ్డ లేడ్వ సాగిరి; కట్టు గుడ్డ లెల్లఁ
దడిసె; నినుఁగులు తనచుట్ట వడకుచుండ తెప్ప వాల్చక రాణి యాఁతేయ గడపె. 51
- తెలతెలవాతె; వా నల పోటు తగై; రాజ్యయు గడ్డిరొట్టెలు; చేయుచుండె;
ఖాసిముఖాను చెం గటఁ దోచె; సపరివాకుండయి రాజగు రుండు తొలఁగి
యొకగుహ చేరి కూర్చుండె; నంతట మహాబట్టాను గనబడె; బ్రభుఁడు చెంత
శైలభిఖర మెక్కి; పాబాజుఖా కొంతసేపటి కచ్చోటు చేర వచ్చె;
నృపవరుఁడు లోయ కరిగె; ఘ రీదుఖానుఁ డచటి కేతెంచె; భూపతి యద్రి దాఁటె;
నచటి కరిగె నబ్దుల్లాయు; నవనిపతియు నేగదొరకొనె 'నాబూ' గి రీంద్రమునకు. 52
- సీ ఉదయపురమునకు నుత్తరమ్మన రెండుక్రోసులపైన ద్రి కూట మనఁగఁ
బర్వతంబలరు; నా వసుధాధరము చుట్టు నతిసాంద్రమగు నర ణ్యంబు దనరు;
నీర మెల్లెడ నూట యూరి బుగ్గలుపుట్టి ధ్వను లెత్తి సెలయేళ్లు పాఱుచుండు;
ద్రివిధ శీతోష్ణప్ర దేశంబు లుండు సకలజాతుల వృక్ష సమితి యలరు;

Within its impervious recesses rose the three-peaked (Tricuta) mountain at whose base was the town of Nagindra, the abode of brahmins, who performed the rites of the great God. The most antique temples are to be seen in these spots, within the dark gorge of the mountain, or on its rugged summit in the depths of the forest and at the sources of the streams, where sites of seclusion, beauty and sublimity alternately exalt the mind's devotion. In these regions the creative power seems to have been the earliest and at one time the sole object of adoration, whose symbols, the serpent-wreathed Phallus [Lingam] and its companion, the bull, were held sacred even by the children of the forest.

"Annals of Mewar."

- గీ॥ మొల్లలును జాజి గన్నేరు ♦ మల్లెచెట్లు పారిజాత మందార చం ♦ పక్ తరువులు
కసరుబూల గుబాళించు ♦ కమ్మతావి విరియ వెదచల్లు దెస లెల్ల ♦ వెల్లిగొనఁగ. 53
- గీ॥ అతి నిబిడమైన గహనమ ♦ ధ్యమున, సూర్యరశ్మి సోఁచని శైలగ ♦ ర్భముల, నదులు
మొలుచుతావులభవునికో ♦ వెలువెలయు గగనమునఁగూరిపోయుచు ♦ క్కలవిధాన.
- గీ॥ అనుచరసమూహములు వెంటనంటి కొలువఁ బ్రకృతిరమణీయమగు నీయఁరణ్యసీమఁ
దాటి భూధర మెక్కి ప్ర ♦ తాపదేవుఁ డరిగె నప్పు డాబూపర్వ ♦ తాగ్రమునకు. 55

—*) ఏకలింగేశ్వరు నాలయ వర్ణనము. (*—

- క॥ పున్నమ సన్నని వెన్నెల మున్నీటను దేలు దొడ్డ ♦ పూమొగ్గలు ల
గ్ని త్యున్నత సిత గోపుర సంపన్నంబగు నేకలింగ ♦ పతి దేవభర్ముఁ.

56

In these silent retreats Mahadeva continued to rule triumphant. The temple of Eklinga, situated in one of the narrow defiles leading to the capital is an immense structure, though more stupendous than elegant. It is built entirely of white marble most elaborately carved and embellished, but lying in the route of a bigotted foe, it has undergone many dilapidations. The brazen bull placed under his own dome, facing the sanctuary of the Phallus is nearly of the natural size in a recumbent posture. It is cast (hollow) of good shape highly polished. and without flaw except where the hammer of the Tartar had opened a passage in the hollow flank in search of treasure.

“Annals of Mewar”

§ The shrine of Eklinga is situated in a defile about six miles north of Udaipur. The hills towering around it on all sides are of the primitive formation and their scarped summits are clustered with honey combs. There are abundant small springs of water which keep verdant, numerous shrubs, the flowers of which are acceptable to the deity especially the Kiner or Oleander, which grows in great luxuriance on the Aravallis. Groves of Bamboo and Mangoe were formerly common according to tradition. There are however still many trees sacred to the deity scattered around. It would be difficult to convey a just idea of a temple so complicated in its details. It is of the form commonly styled pagoda, and like all the ancient temples of Siva, its sikra, or pinnacle is pyramidal. The various orders of Hindu sacred architecture are distinguished by the form of the sikra, which is the portion springing from and surmounting the perpendicular walls of the body of the temple. The sikra of those of Siva is invariably pyramidal and its sides vary with the base whether square or oblong. The apex is crowned with an ornamental figure as a sphynx, an urn, a ball, or a lion, which is called the Kullns.

“Religious establishments.”

- గీ॥ తథుకుఁ బటికఁపు శిలలు గోడలును గోపురములు ప్రాకారములు నాలఁకయములుగలిగి
దేవళం బెల్ల ధవళకాం ధిప్రళస్త్రీ బాలసంద్రంబు చందానఁ బరిభవిల్లు. 57
- క॥ మురువగు చెవులును, మెఱసెడి గొరిజలు, బెడగారు కనులు ధి కొమ్ములు, ననుబొ
శిరమున నిక్కపు వృషభము పరిమాణం బొంది నంది ధి పఱలుచు నుండున్. 58
- గీ॥ నందికేశ్వరు దరిఁజేరి ధి వందనములు చేసి గర్భాలయముఁ బ్రవే ధి శించి పన్న
తి గేంద్ర పరివేష్టి తైకలిం ధి గేశ్వరునకుఁ బూజ్యభక్తిఁ బ్రతాపుండు ధి పూజ చేసె. 59
- గీ॥ అందఱునుగూడి వచ్చి గ ధి ర్భాలయమ్ము సరస నొకమండపమున వి ధి స్తారవేడి
కాంతరమ్మునఁ గూర్చుండి; ధి రఖలసైన్య నాయకులగాంచి రాజనా ధి రాయణుండు, 60
- *) పృథాపసింహుండు దేశత్యాగముఁజేయుననని యనుచరులకుఁదెలుపుట (*—
- గీ॥ “భరతఖండంబు నెపుడు ముం ధి పుగ వచ్చు యననసైన్య ప్రవాహమ్ము ధి నడ్లగించి,
పర్వతమువోలె నిలిచి మే ధి వాడలక్ష్మీ శాశ్వతమ్ముగు విజయంబు ధి సంతరించె. 61
- సీ॥ భానువంశము వైభ ధి వప్రసాదవంబులు తిర మొనర్చెను శిలా ధి దిత్వవృషతి;
సత్యసంస్థాపనా ధి చార్యుడై రాజమండనుడయ్యె గనకసే ధి న ప్రభుండు;
నీలాబ్ధినుండి కా ధి బూలుదాఁకఁ దురుష్క-పతులనెల్ల జయించె ధి బప్పరావు;
వసుధాతలంబెల్ల ధి వడవడ వడకించె బురుషసింహుండు కాల ధి భోజరాజు;
- గీ॥ మఱియుఁ గోమనసింహాది ధి మనుజపతులు సకల దిద్దేశ విశ్రాంత ధి సాంద్రీయశులు;
ప్రాణములు మాతృభూమి క ధి ర్పణముచేసి భారతోద్ధారకఖ్యాతిఁ ధి బడసి చనిరి. 62
- సీ॥ భరతఖండము నభో ధి భాగ మార్తాండుండు! రాజపుత్ర కులైక ధి రాజరత్న!
మాపుథాదేవీ హృ ధి దబ్బ మేలెడు దినస్వారి! పృథ్వీసార్వ ధి భాము బావ!
మేవాడరాజ్య ల ధి క్షీప్రప్రాణనాథుండు! కల్యాణసింహునిఁ ధి గన్నతండ్రి!
కర్గానపీ రణం ధి గణ వార్ధి బడబాగ్ని! ఘోరమహమ్మదు ధి కుంజర హరి!
- గీ॥ వసుధ న్యాపించు యావన ధి ప్రళయ ముడుప నవతరించిన యాదినా ధి రాయణుండు!
సమరసింహాశ్రమానాథు ధి సదృశులై న ప్రభువు లుండురె! యెన్ని క ధి ల్పములనై న. 63

☉ The serpent “subtlest beast of all the field” worshipped as the emblem of wisdom (Budha) was enjoined with the symbol of the creative power, as at the shrine of Eklinga, where the brazen serpent is wreathed round the lingam.

“Festivals and Customs of Mewar.”

- సీ॥ రఘుపతిసింహు శౌ ♦ ర్యంబెంతనంగవచ్చు! మాహామీరుడు నృప ♦ మాతృద్రుగ్గున!
 లఘురాజు దేశమే ♦ లాగు వృద్ధియొనర్చె! జండుబోల్ ధగ్గువీ ♦ రుండు గలఁడె!
 కుంభేంద్రుఁ గని రణ ♦ త్రోవే నెవ్వఁడు నిల్చు! బృహ్మీశు సాహసం ♦ బెవరు కొచ్చు!
 సంగ్రాము శౌర్యదీ ♦ తూరతి యెట్టివి! రత్నసింహుని పరా ♦ కృమ మలఁతియె!
- గీ॥ భానుకులమునఁగాక వి ♦ శ్వప్రపంచ మందు నేవంశమున జన్మ ♦ ముదినార!
 లిట్టి భవనైకవద్యుతా ♦ పృథుబలాఘ్య లిట్టి ధర్మసంస్థాపకు! ♦ లిట్టి ఘుచులు!
- సీ॥ చూడనొచ్చెయుండు ♦ నేడుకోటలతో! మహాబ్ధిఞ్చోల్ సప్తభే ♦ యములతోడ!
 నభ్రంబు సోఁకు జ ♦ యస్తంభతతులతో! గలువపూలట్టి కో ♦ వెలలతోడ!
 వెలయు నెప్పదినాల్గు ♦ విఘ్నేమాగ్ధములతో! సముదార రాజమా ♦ గ్ధములతోడ!
 సంఖ్యకు మీటు చా ♦ సాదసంతతులతో! జలపూర్ణబహుసర ♦ స్సమితితోడ!
- గీ॥ బెక్కులక్షల జనులతో! ♦ వేలయేండ్లు యవనులకు గుండెగాలమై, ♦ రవికులంబు
 గుత్తగొను త్రేత్రరాజమై, ♦ కొమరుమిగులు చిత్తురునుబోలు నగర మీ ♦ ట్టినిగలదె!
- గీ॥ మహితమేవాడరాజ్యర ♦ మాసమగ్ర విభవభాగ్యముల్ చూడ్కికి ♦ వ్రేఁగుగొలుప
 వాహినులఁగొంచు బెక్కు సం ♦ వత్సరములు మొగలుపతి “యలాయుద్దీను” ♦ ముట్టసింపె.
- గీ॥ వ్రేటుదీతి యొకింత దె ♦ ప్పిఱకమున్నెఘూర్జరమునుండి ‘బహదూరు’ ♦ క్రూరుడగుచు
 బచ్చినిసమును గ్రక్కుచు ♦ వచ్చి లగ్గ పట్టె; జిత్తూరుపురలక్ష్మీ ♦ కుట్టు వట్టె. 67
- సీ॥ వైరివిశ్వంభరా ♦ పతి దుర్నిరీక్షంబు! యవనభూపాల కా ♦ రాలయంబు!
 భాగ్యలక్ష్మీ వసించు ♦ పద్మాకరవరంబు! సాభాగ్య వైభవా ♦ స్థానవాటి!
 రవివంశనృప మహా ♦ పాసాదరాజంబు! రాజపుత్రుల మది ♦ రపవరము!
 భారతఖండ్రభ ♦ తారావతంసంబు! భవనశౌర్యమునకుఁ ♦ బుట్టినిల్లు!
- గీ॥ లలిత మేవాడలక్ష్మీ వి ♦ లాసతిలకమము సహస్రాబ్దములనుండి ♦ యశముఁ గనిన
 పురవరేణ్యంబుఁ జిత్తూరుఁ ♦ బూదిగలిపె; దండుగొనివచ్చియక్ష్బరు ♦ దండధరుడు. 68
- సీ॥ రాజసేవితము నూ ♦ ర్యద్వారరాజంబు వీలి ముక్కలుగాఁగ ♦ నేల రాలె;
 దన శిఖరము మాశ్వ ♦ మునఁ దోచు కుంభజయ స్తంభ మూట్రాడి ♦ యవని మొగ్గె;
 హారతుల్ వేదమం ♦ తాసాదముల నొప్పు కోవెల లన్నియుఁ ♦ గూలిపోయె;
 వీరసంసారు లు ♦ ర్విని బాసి పోవుట భవ్యమందిరములు ♦ పాడు వడియె;
- గీ॥ నటచుఁ జెవి దిమ్ముపట్టఁగా ♦ నడ్డవిరిశ్శ; బలిసి యెల్లెడ ముండ్లచె ♦ ట్లలము కొనియె;
 విడక బుసబుసలాడె ద ♦ ద్వికరములు; వనమృగంబులు మీఠె; గూ ♦ బలునుజేరె. 69

- ॥ ఇరువదియైదువత్సరము ♦ లిప్పటి కెప్పుడో నాటిపోయెఁ జ
త్తురురమ మోముకుంకుమము ♦ తోఁగను పున్నెముదీటిఁ, కేల ని
స్థర పవ లన్నముఁ విడిచి ♦ దుర్దమదీక్షను నిన్నియెట్లు సా
గర మొనరించినక జయము ♦ గల్గదుఁ కల్గదు కల్గు నాసయుఁ. 70
- ॥ పట్టభద్రుడైనై న య ♦ పుటి విభవము సొపదయు మూడునాశ్శము ♦ చ్చటగజాతెఁ
మునుపటి మహోన్నతులు గల్గుననుతలఁపులుమెఱపులెడమాపులుగాలిఁమేడలయ్యె.
- ॥ భాగ్యనివాసముల్ ♦ పదివేల పల్లెలు కళలూడి కాటడ ♦ పులుగ మాతెఁ
బరదురాసదము లె ♦ న్బదినాల్గు దుర్గమలే తొరుక్కవీరుల ♦ బాఁ జక్కెఁ
బచ్చతోరణముల ♦ భాసిల్లు మేవాడ సహస్రుఁ డేలిన యింద్రీ ♦ సగర మయ్యెఁ
ముప్పదియాఱు రా ♦ ణ్మఖ్యవంశంబు లక్ష్మరుఁ జేరి చరణపం ♦ కజముఁ గొలిచెఁ
- ॥ దేశమెల్ల బోయెఁ ♦ గోశంబు వమ్మయ్యె; నై న్యబలము డిచె; ♦ శక్తి కుండెఁ
నక్కటకట! భార ♦ తావనిపై ధర్మ మెట్లు నిలుచుఁ! గీర్తి ♦ యెట్లు పొలుచు! 72
- ॥ హంసతూలికామృదుల శ ♦ య్యలను బూలపఱపులను జేటికలు జోల ♦ పాడుచుండఁ
బెరుగు నాదు సంతాన మీ ♦ కఱకురాల వాన కెడకుఁ బలుపాట్లఁ ♦ బడల వలసె. 73
- ॥ కూడు నీరులేక నశింతు ♦ కూరఁగణలు గఱచు; నారణ్యవృగములు ♦ పెరుకు ననక
వృక్షముల వే్రలు బుట్టలఁ ♦ బెట్టి విడుతు; నరులు వెన్నాడఁగాననాభ్యంతరమున. 74
- ॥ రాత్రి కురిసిన ఘోరవ ♦ ర్షమున నటమహీరుహముక్తిందఁ దడిసి మే ♦ మెల్ల నల్లై
నిలిచితిమి; రాణిగా రాఱు ♦ నెలలబిడ్డఁ బొదిగిఁట నెనిల్పుకొ నెఁబొద్దుఁపాడుచువఱకు 75
- ॥ చండార్కుఁ డంతరి ♦ త్తుమహాపథంబునఁ జెల రేఁగి నిప్పులు ♦ చెఱగు నపుడు,
గడ్డి గాదము సోఁకి ♦ కడలెల్ల దరికొని మెండుగా దావాగ్ని ♦ మండునపుడు,
భూతలం బెల్ల చు ♦ మ్ముగలేచి సుడివడ భీకరవాతముల్ ♦ వీచునపుడు,
హెచ్చుతగ్గులులేక ♦ యేకార్ణవంబగు కరణిఁ బెల్లుగ వాన ౨ కురియు నప్పు,
డిల వడంక భూకంపము ♦ లెత్తునపుడు, కడకుండలఁదాఁప నొక్కయం ♦ కణము నీడ
చిక్కకయె, మేము పిల్లలు ♦ సుగ్రీవు బాధ లకట! మాగర్భవైరుల ♦ కైన వలదు. 76
- ॥ కనకసాధాగ్రభా ♦ గములందు మూర్ధాభిషిక్తతా రాజయో ♦ పిదవ్విశేష్య
లడుగులకు మడుగు ♦ లిడి కొల్వఁ గోమలతర హంసతూలికా ♦ తల్పమందు
నెండకన్నెఱుంగక ♦ యుండి యింద్రాణిచాయను దేవభోగంబు ♦ లనుభవింప
వలసిన నారాణి ♦ పాతేశ్వరీదేవి భువనైక సౌజన్య ♦ పుణ్యసాధ్వీ

గీ॥ యకట “యన్న మో రామచం డ్రా”యటంచుఁ బదియు నేడ్వరు బిడ్డలు డ పట్టి పెనఁగ
గోడుగోడునఁ గన్నెరు డ గ్రుక్కుకొనుచు నలమటల నెల్ల దిగమ్రుంగి డ యడలవలసె. 77

సీ॥ సారవంతము కైల డ వారామహామహీధరపార్వముల, సమ డ ధరణిఁ గట్టు
వడి దినమంతకుఁ డ బిడికెడు గడ్డియుఁ గ్రుక్కెడు నీరంబుఁ డ గోలికొనుచుఁ
బరిశుభ్రతరమైన డ స్వచ్ఛందవాయువుఁ బీల్చుచుఁ గడుసాధు డ వృత్తి యలర,
నక్కరుతో రణం డ బారంభమైన యీ పదియునుదొమ్మిది డ వత్సరములు

గీ॥ నందనోద్యానభాగంబు డ నక మెలుగు కామధేనుసంతానము డ కరణి నెపుడు
పిల్లలును మేము బయల జే డ వింపవలసె మానవుల కర్హమగు తిండి డ మఱచిపోయి. 78

ఆ॥ కాళ్ళనిండ గుడ్డ డ కడుపునిడుగఁ దిండి, కంటినిండ నిద్ర, డ గాన కెపుడు
బిచ్చగాండ్రకన్నఁ డ బీదలమై యుంటి; మింక నెంతకాల డ మిట్లు కడచు! 79

మ॥ తఱితో నక్కరుసార్వభౌముఁడు నితాం డ తప్రాభవోపేతుఁడై
ధరణీచక్రము నేలు వేళను దరి డ ద్రత్వంబు దిక్కేది యు
ర్వరఁ దా నుండఁగఁ జోటుగానక మహా డ రాణాప్రతాపావనీ
శ్వరు సంసారము నాశ్రయించినది; యీ డ పాపంబు నేమందునో!

శా॥ భీతిన్ గొల్పు కరాళవక్త్రమున వే డ వేగఁ జరావ్యాఘ్రు మీ
నా తారుణ్యము మ్రొంగఁగాఁ దివిరెఁ జెం డ తఁ బొంచి లేడిఁ బలెఁ!
జేతస్సైర్యముగూడ సన్నగిలె! మా డ నెఁ సుత యుత్సాహ! మే
రీతిఁ గార్యముఁ దీర్తు! నేపగిది మా డ తృప్తీతి సుధాచెడఁ!
81

గీ॥ గాలి వాన విధాన న డ ల్గడల రేగు కష్టముల కెత్తునడి డస్సి డ కడిమి శగ్గి
హృదయకోశంబు తన నైజఃపృత్తి విడక యాడునో! యూడునో! తెలియంగరాదు. 82

మ॥ చనఁగాఁ జొచ్చెను నిర్వదేందులు మహా డ స్వాతంత్ర్యయుద్ధంబుఁ జే
యను నే దీక్ష వహించి నేటికి; భవి డ పృథ్వికాల తారాపథం
బున దూరముననైనఁ గొంత విజయం డ పుఁ గాంతిరేఖల్ మిను
క్కని చూపట్టవ! యే భగీరథుఁడు డ యా దెచ్చునో జాహ్నువిఁ!
83

సీ॥ సంతత తోరుష్కు డ సంగ్రామసమ్మి చేఁ గాలఁగా మిగిలిన డ కట్టెనైతి;
నలిగొట్టి కుక్కియై డ నక్క మూలెడు నక్కపైఁ దాటిపం దూడి డ పడినయట్లు
రక్త మేదో మాంస డ రాశి తగ్గి యకాలవృద్ధత్వ మిపుడు పైఁ కెక్కె నాకు;
నింక నెంతయొ కాల డ మీ శరీరం బిల్లె యనువుగా నుండునం డ చాస లేడు;

శ్రీరామదమైన మేవాడః రాజ్య పావనాధిపత్యంబు 'నా.బా.మ' యందుఁ
 త్యమును నావి గావని యవలఁ జనెడు కాలంబు వచ్చె; సంశయములేదు. 54
 తలులను బిడ్డలక నుతులఁ స్నేహితులక గులబంధులక గృహం
 బుల ధనధాన్యవస్తుచయఁ ముక విడి, కేవలభక్తి నాపదం
 బులు మఱి దేశమాతృపదఁ ముల్ భజించిన మీకు నేటికిఁ
 తలుగదె సుంతయేనియు మఁ నశవరిత్య ప్తి యొకింత స్త్రీయుక. 55
 శ్రమలకుఁ జిక్కి చిక్కి యని శంబును గంపలఁబడ్డ యట్టి కా
 ములకుఁ బోలె ముందుఁ జనఁ గాఁ దెర వింతయు లేదు; గెల్పు పు
 య్య మదియు నంతయే! కులసఁ నాతనక్తిని నిల్పలేని య
 బ్బిమతులు మాతృభూమిపయిఁ బాదము మోపి వసింప నన్న లే! 56
 పకట! మాసూర్యాన్య యప్రభూత నృపాలు రప్రతిహతముగాఁ నభ్యర్థములు
 సలుపుచు బ్రాహ్మణ యంతర్పణంబుల నొనరింప మిగులఁ బా వనములైన
 నుర్ధంబులందెల్లఁ దురకమూఱలు చేరి సలుపరాని యకార్య ముల నొనర్చె;
 గటకటా! నాకుఁ బ ల్కంగ నోరురాకుండె; బరదేవతాస్వరూ పము లబండుఁ
 బనుపుఁ గుంకుము లర్పించి పాదయుగముఁ గరము భక్తిని సేవించు గంగగోవు
 లను గృపనువీడి వధియింతు రనుదినంబు; నిదికనుంగొని జేవించి యేమిఫలము! 57
 పలుమాఱు విశ్వసా భాగ్యంబు దేశకల్యాణంబు నెలకొల్పు నభిలషించి
 మనము చేసిన త్యాగ మును మనకృషి బూదిఁ బోసినయాజ్యంబు పోల్కినయ్యె;
 మన నేత్రములమ్రోల మన మాతృదేశంబు పరుల యధీనమై ప్రజలు దాన్య
 జలరాశిలోన మున్కలుపెట్టుటలు గాంచి యిరుకయును సహి యింపఁబాడె;
 గటకటా! పూర్వనృపుల ర క్తములతోడఁ దడిసి మనకృషిములఁ బులి తంబులైన
 క్షీరిరాశి మేవాడల య్మీకిని మనకుఁ దిఱినట్టులె యింక నీ దినము బుణము. 58
 ఉత్తరాయణ పుణ్యము హూర్త మెంచి యంపనెజ్జఁ బండిన భీష్మ మనుసరించి
 వగచి వరుగై వటించి మేవాడమాత కనుంగొనలఁ బ్రాణమాల నిల్పుకొనివహించె. 59
 ఇరువదేండ్లు రణమొనర్చి యెట్టిఫలమునేని మనమెల్ల సాధింప లేనిచో
 నకట! భూమికి బరువుచే పై మనంగనేల! పరువేల! యభిమాన మేల! యింక. 60
 61# పావిత్ర్యంబున కాటపట్టయిన యా పంజాబుకో షష్టియా
 కో వెళ్ళక దలఁతుక; స్వతంత్రముగ నె కొల్పకదగు రాన్యముక.

నావెంట జనుదేరఁ గోరినను సఁ న్నాహంబుఁ గావించి వా
రో వీరో మఱి యందఱో కదలి రాఁ రో! యొక మున్నాళ్ళకుఁ.

91

గీ॥ యవనసంసర్గమును వీడి యవలికేగుటే శుభంబని యెఱుఁగు; మీఁ కెట్లు తోచు;
నెమ్మిమెయిఁ దెల్పుడిపుడు; మీఁ నిగ్గయమును దాల్తుశిరమునమందారదామవట్లు” 92
—*)సలుంబొ) కృష్ణసింహుఁడు ప్రతాపసింహు ననుసరింతునని నివేదించుకొనుట(*—

మ॥ అని వాక్రుచ్చియు నిల్చినంతట సలుం ఁ బ్రాధీశుఁడు లేచి భ
క్తిని హస్తంబులు మోడ్చి “భారతధరి ఁ శ్రీ దాస్యనిర్మూలనం
బున దేశోద్ధరణంబునందు హృదయం ఁ బుక నిల్చి యెఱెంత సే
యను సాధ్యంబగు నంతచేసితివి నీ ఁ వత్సంత దీక్షారతిఁ.

93

సీ॥ వేనవేల్ రిపుల నొఁ ప్పించుపట్టునఁ గల్గవేయమై విందు నీ ఁ వీరగర్జఁ;
దలఁ ద్రుంచు బహుళాప ఁ దలు చుట్టినప్పుడు చెవియొగ్గి హుంకార ఁ రవము విందుఁ;
దిండిలేక తపించు ఁ దినముల, విధిఁ జూచి పెడబాబ్బ పెట్టు చ ఁ పుడుల విందుఁ;
స్వాతంత్ర్య సమరదీ ఁ క్షుకుఁ బూన్చు నీ యుపన్యాసంబులను జెపు ఁ లార విందుఁ;

గీ॥ గాని కొండంత నొప్పితోఁ గాసిపడుచుఁ బడుగు పడినట్లు హృదయముల్ ఁ వ్రీలఁజేసి
విన్ననై దీనమగువాక్కుఁ విని యెఱుంగఁ; ననలమున వ్రేల్చునట్లు వాఁ మనసుపొగిలె. 94

గీ॥ నీహృదయపద్మపీత ని ఁ రూప్యహ మెక్కి యలరి స్వాతంత్ర్యలక్ష్మీ స ఁ హాసభాను
కాంతులను వెల్లెఁ; దన్మహఁ ఁ ఖండపీ కడలుకొని ఢిల్లి మొగలుల ఁ కనులుగుట్టె. 95

సీ॥ పురము రాజ్యము మాని ఁ మూడేండ్లు శ్రీహరిశ్చంద్రుండు పడిన క ఁ ప్తముల నెఱిఁగి
పదునాలు గబ్బముల్ ఁ వనవాసమున రామచంద్రుండు పడిన క ఁ ప్తముల నెఱిఁగి
పదియు మూడేండ్లుగాఁ ఁ బాండవుల్ గహనాంతరములలోఁబడిన క ఁ ప్తముల నెఱిఁగి
యిరువదిమూడేడు ఁ లీ వీ వనులఁ గుటుంబముతోడఁ బడిన క ఁ ప్తముల నెఱిఁగి

గీ॥ తారతమ్యంబుఁ దూచిన ఁ వారి యిడుమ లత్యగాధాపదావర్త ఁ మైన నీదు
చరితమున నొక్కపుట కొక్క ఁ చరణమునకు సాటిగావని గొంతెత్తి ఁ చాటనేర్తు! 96

సీ॥ అట్టె చూచిన దోసె ఁ డంతైన లేదు మేవాడరాజ్యము; నైనయ ఁ బలముగూడఁ
జాలనిదే! యుద్ధ ఁ సన్నాహ మల్పంబె! యటులున్న నేఁబడి ఁ యెదు లక్ష
లగు కాల్బలము, పదు ఁ నైదు లక్షలగు గుఱ్ఱముదండు విస్తార ఁ రాజ్యలక్ష్మీ
యేనుగులు పిరంగు ఁ తెన్నేనిఁ గలుగు విశ్వంభరాధీశుఁ డ ఁ కృరునృపాలుఁ

॥ డట్టై యుట్టుఱత లూఁగి తూఁ డ గాడిపడఁగఁదాఁకఁగలిగితి; వెన్నిసా డ ధనములున్న
నిన్నొకని గెల్వఁజాలక డ తన్నుకొనెడి ననుచు హాస్యస్పదంబయ్యె డ నతని బ్రదుకు. 97

॥ ఊము విడక నై న్యము నంపి డ రణముపేయ నీపయి క నక్క రంపించు డ నిరతఘాటఁ
బరిషయ్ సేన 'గ్రీసు'పైఁ డ బరవలేదు;యవనులు 'జరూసలెమ్ము'పై డ నరుగలేదు. 98

॥ ఈ విశ్వంభర పుట్టుటల్ మొదలుగా డ నిందాఁక సేదేశమం
దేవంశమ్ముననై నఁ గష్టముల నెం డ తే నాత్మబుధుల్ వలెఁ
భావంబందుఁ దలంచుచుక వలచుచుక డ స్వాతంత్ర్యముక గొల్చిరే!
నీ వొక్కండవు దక్క శాంతినిరతిక డ నిష్టద్ర తేజోనిధి! 99

॥ ఇట్టి దేశబుధుఁ డ డిట్టి శూరోత్తముఁ డిట్టి రాజయోగి డ యిట్టి త్యాగి
లేడు లేడ టంచు డ మూఁడులోకంబుల మ్రోత లీనె; గురిసెఁ డ బూలవాన. 100

॥ అక్కరువిశ్వంభ డ రాధీశమాళిది ధనసేవ; నీయది డ దై వసేవ;
యాతని దెల్లప్పు డ డాత్మనై భవము; నీయది నిరంతరము నా డ త్యావబోధ;
మతని కుండిన దెల్ల డ నై హికబలము; నిన్నాశ్రయించిన దెల్ల డ నాత్మబలము;
నతని దందఱ కన్ను డ లలరించు భోగంబు; నీది జగముమెచ్చు డ నిండుత్యాగ;

॥ మఠఁడు జగము గెలిచె; డ నాత్మ గెల్చితివి నీ; వాతఁ డితరజనుల డ నాశ్రయించు;
నీవు స్వాశ్రయుఁడవు; డ నీకు నాతని కెనలేదు; జగముక్రిందు డ మీఁదులయిన. 101

॥ కష్టమే మనపాలిటి డ కల్పతరువు; దుఃఖ మెఱుఁగని హృదయముల్ డ దుర్బలమ్ము;
లతి పరిమితంబయిన శక్తి డ యలరు నరుల కపజయంబులు బలవర్ధ కౌషధములు. 102

॥ ధర సృష్టించిన బ్రహ్మ, ఫాలమున నే డ త్రంబుండు శంభుండు, న
ప్పురుషోత్తంసుఁడు శౌరియ్యుక, నరులుగాఁ డ బుట్టొంది యేనూఱుతా
తరముల్ పోరినఁగాని నీకరణి స్వా డ తంత్ర్యంబు నిట్టింతదు
ర్భర నిష్ఠారతిఁ గొల్వ లేరని వచిం డ పక నేర్తు వేనోఘలక. 103

॥ శక్తి దాఁపక యాత్మవం డ చనము లేక నీయడుగునీడఁ దలఁదాల్చి డ నిన్నుఁగొలిచి
త్యాగ మించుక యెఱిఁగితి డ నను యశంబు సంతరించితి నర్హత చాలకున్న. 104

॥ వాసుదేవుని చరణ పూ డ జాసుమ మటు నిరత మాదలఁ దాల్తు నీ డ నిర్ణయమ్ము;
నీడ మేవాడ నున్న నే డ వాడ నున్న ఊణమునినుఁబాసి యుండ నీ డ జన్మమందు. 105

॥ మూన్నాళ్ళ గడువు లోనన సన్నాహ మొనర్చి మేము డ సంసారములుక
నిన్నుఁ గొలువంగ వత్తు"మటన్న "నటులెచేతు" మనుచు డ నందఱగుచుక, 106

- గీ॥ ధన కనక వస్తు వాహన ♦ తతుల నెల్ల బండ్ల సంపి మూన్నాళ్లకు ♦ వచ్చి చేరి,
రాప్రతాపు నానతి నంద ♦ అనుచరులును నశ్వముల నెక్కి కదల నా ♦ యత్తమైరి. 107
- గీ॥ వచ్చి యంకారుపైఁ జేయి ♦ వైచి నిలిచి యాప్రతాపప్రభూత్తంసుఁ ♦ డాగిరింద్ర
సమతలమునుండి చుట్టు దే ♦ శంబునెల్లఁ గలయఁ గన్తో నెఁ గన్తో లం ♦ కులుద్రవింప.

● పాతాంతరము.

- గీ॥ వాసుదేవుని చరణపుఁ ♦ జానుమమటు నిరత మాడలఁ దాల్తు నీ ♦ నిర్ణయంబు
నీడ మేవాడనున్న నే ♦ వాడనున్న నేను నీవాడ ననువాడ ♦ నెపుడుఁగూడ.
- క॥ మూన్నాళ్ల గడువులోపల సన్నాహ మొనర్చి మేము ♦ సంసారములున్
నిన్నుఁ గొలువంగ వత్తు మటన్న “నటులె చేయుఁ”డని ధ ♦ రాధిపుఁ డనఁగన్,
- గీ॥ ధన కనక వస్తు వాహన ♦ తతుల నెల్ల బండ్లపైఁ దోవపట్టించి ♦ పంపి రాజ
పుత్రపీరులు మఱల నా ♦ బూగిరింద్రమునకు వచ్చిరి ప్రభుభక్తి ♦ యనుమడింప.
- గీ॥ మెఱుంగు బంగారు పూలువోల్ ♦ కిరణతతుల బాలభానుఁడు ప్రకృతిశోభలను బెంప
నలసలుం బ్రాధిపతిఁజూచి ♦ యాప్రతాపుఁడేకలింగేశునకుఁక్రికి ♦ యిపుడె వత్తు
- గీ॥ అంతలోన మీరందఱ ♦ ననుచరులను బయన మొనరింప నాయత్త ♦ పఱచుడనుచుఁ
బలికి గర్భాలయంబులో ♦ పలికిఁజనియె! వగలఁబొగులుచు నాసలుం ♦ బ్రావిభుండు,
- సీ॥ చలదన్న సామాజ్య ♦ పట్టాభిషేకంబు సలిపితి భువన మా ♦ శ్వర్యపడఁగ!
బయటికి వెడలుచో ♦ వనిలోన ముండ్లను రాల దీసి త్రోవ శు ♦ భ్రముగఁజేతు!
“నాపేరియా”వేట ♦ కరుడెంచునపుడెల్ల నన్ని సామగ్రు లా ♦ యత్తపఱతు!
శాత్రవు లెదురైన ♦ క్షణమున సకలసైన్యము దీర్చి యనికి సి ♦ ధ్ధముగనుంతుఁ!
- గీ॥ గాని, గుండెలు బరువెక్కె ♦ గా న్వదేశ మ్రై విడనాడిపోవుచో ♦ ననుచరులను
సర్వసన్నాహమునఁబూన్పు ♦ జాలిమాలినట్టి కార్యముచేయు తె ♦ ధైర నెఱుంగ.
- మ॥ అదిరా! దేవుని కన్నమిన్న యని భ ♦ క్త్యావేశమున్ బెంచి యి
ర్వదియైదేండ్లుగ దేశమాతకు సప ♦ ర్యల్ చేసి శుష్కించి క
ష్టదశఁ గుండిన విశ్వపీరునకు దే ♦ శత్యాగమున్ జేయు చుః
ఖదశఁ దెచ్చితే! దుష్టతై వమ! మహా ♦ గ్రం బయ్యె నీచెయ్యముల్!
- సీ॥ ఎత్తినచేయి యిం ♦ లేని దింపకే రణాగ్రముల శాత్రవుల శీ ♦ ర్షములు తఱిగ!
విశ్వవిశాలమై ♦ వినిసిల్లు హృదయంబు స్వాతంత్ర్య లక్ష్మి కా ♦ స్థాన మిచ్చె!

సీ॥ విశ్వపావనమైన * వృత్తి వర్తిండు గోబ్రాహ్మణులకుఁ దగ్గు * పాటు గలిగె;
 ధాతృనిభుల్ మునుల్ * స్థాపించు వణ్ణాశ్రమాచారవిధు లడు * గంటిపోయె;
 బెట్టని కోటలై * వెలసి నిగొల్చు వీరుల పౌరుషము గంగ * గలిసిపోయె;
 మంగళలక్ష్మీ స * మాసతా సాధ్వీల సౌశీల్యగరిమ కా * ర్భవంబు నందె;

గీ॥ వేయునేండ్లుగ వ్రేటుపై * వ్రేటుదగిలి చిక్కి సనిదక్కి స్రుక్కి కృ * శించి నాదు
 పాలనమున మంచముపట్టి * డీలుపడఁగఁ బాలుపడితివె! తల్లి! మే * వాడలక్ష్మీ! 118

సీ॥ మాతృదేశము శుద్ధ * మతిఁ గొల్వఁగాఁజాలు సుతుఁడును లోకవం * దితుఁడటంచు
 భౌతికసుఖము స * ర్వము సన్న్యసించి ధర్మైకవర్తనుడనై * యిన్ని నాళ్లు
 రక్త మేదో మాంస * రాజ నూడ్చుచు నిన్ను నుద్ధరించి కృతకృ * త్యుడ నగుదు
 నని కృషి చేసితి; * నక్కట! నాపాపి హస్తము లాభాగ్య * మందలేను!

గీ॥ పూర్వవైభవమున నీవు * పొదలుచుండ నా కలుషనేత్రములఁ జూడ * లేక పోతి!
 నాశ లడుగంటె! బ్రాణంబులవిసిపోయె; బ్రతుకెవృథయయ్యె! దల్లి! మే * వాడలక్ష్మీ!

సీ॥ పసితనమ్మున లేడి * వలె లాఘవమ్మున నద్రుల కెగఁబ్రాకి * నట్టిచోట్లు!
 పట్టాభిషేకసం * పద్విభూషితుడనై యధికృతి నెఱపిన * యట్టిచోట్లు!
 కవచ ఖడ్గము లూని * కదనరంగమున ఘోరారులఁ గడతేర్చి * నట్టిచోట్లు!
 నొకఁడనై, శత్రుల * నుడికించి జగ మెన్న నపజయంబు వహించి * నట్టిచోట్లు!

గీ॥ కట్ట బట్టయుఁ దినఁ గూడు * గానకున్న నచలభక్తి నిఁ * నేవించి * నట్టిచోట్లు!
 హృదయఫలకమ్మునందు ముఁదితములయ్యె; మఱువలేనమ్మ! నను నేను * మఱుచుదాక!

గీ॥ వీరు లాత్మీయు లాపులు * పృథ్వివరులు బంధువులు నీగిరీంద్ర గ * ర్భముల నొఱుంగ
 బిరికిదొంగనుగా నిన్నుఁ * దొఱంగి జాఱ, వ్రాసె నాతల ధాత! మే * వాడ మాత! 116

గీ॥ తలఁ దలుగనోపు బహువివ * ద్దశలనైనఁ గాంతి యించుక చెడని నా కన్నుదోయి
 నశ్రుకణములు వొడమె; నీయదుగుదోయినమ్మ! ముక్తాభిషేకంబు * నాచరింతు. 117

శా॥ నేనే గాక మఱొక్క ధీరుఁ డెవఁడే * నిఁ నిన్ను సేవింప నెం
 తేనిఁ బూనిన, వాని పుణ్యమున నే * నిఁ దల్లి! మేవాడ ల
 క్ష్మీ! నిత్యోత్సవ నిత్య మంగళ జయ * శీః నిత్య సౌభాగ్యరే
 ఖా నిత్యప్రభ లెల్ల నీకుఁ గలుగున్ * గాకంచుఁ గాంక్షించెదన్.

118

సీ॥ హారావశీకైల * మనుషమస్వాత్మత్య వీరమందుభుల శ * బ్దించుఁ గాక;
 గట్టలు పుట్టలు * గుహలు స్వధర్మతత్పరుల యశంబు మా * ర్పబుకుఁగాక;

మేవాడరాజ్యం ♦ క్షీపరాక్రమ మెల్లవేళల భువి దాడ ♦ విచుగాక;
 త్యాగైకధనుల స ♦ త్యస్వరూపులచే రహించి నీకడుపు ఫ ♦ లించుగాక;
 || భానుకులగౌరవంబు ని ♦ ల్పంగ నోడి త్యాగమున గుంటువడి నీప ♦ దముల నొలుచు
 పున్నెములులేకదూరభూములకు నేగు మమ్ముమాపేళ్ళు లోకంబుముఱచుగాక." 119
 || అనుచు భక్తినిజాపి వం ♦ దన మొనర్చి మఱువజాలక చేరెడు ♦ మట్టి దీసి
 కనుల నద్ది రుమాలున ♦ గట్టి యూర్చి యాప్రతాపుడంకారుపై ♦ నధివసించె. 120

—*) పర్షియా ప్రయాణము (*—

|| ఆరీతి నెల్లవారలు చేరెడు చేరెడుగ మట్టి ♦ చేకొని తలలక
 || జేరించి మొక్కుచుఁ బయనం బారంభించిరి ప్రతాపుఁ ♦ డందఱ నడుపక. 121
 || అత్తదేశంబు విడనాడ ♦ నడరు పొడమి గుండె బరువెక్కె; నెలుంగుడ ♦ గ్గైక వడె;
 నచలరంగంబు వదలి వా ♦ యవ్యదిశకుఁ దరలి రందఱు మానముద్రలు వహించి. 122
 || ఒకనినొక్కరు పల్కరిం ♦ పకయె త్రోవఁ బ్రకృతిసౌందర్యమిత చూ ♦ డకయె యశు
 ధారలక దోగి దైన్యము ♦ ద్రలనుదూగి వార లరిగిరి గిరిపాలి ♦ మేరఁ జేర. 123

—*) భామాసాహిమంతి మేవాడకు వచ్చుట (*—

|| ముడుతలావడ్డ మో ♦ మునఁ బట్టెవర్ధనం బఱుత జందెంబు బ్రా ♦ హ్మణులఁ దెలుప,
 నిండాఁ నెరసి పం ♦ డిన శిరోజమ్ములు కమియ మాఁగిన వయో ♦ గరిమఁ దెలుప,
 వాల్చిన బామల వె ♦ ల్పడు వాడి నునుజూపు లెవరి డెదముఁజొచ్చు ♦ పదనుదెలుప,
 నధరంబుపై నంటి ♦ యంటని చిఱునవ్వు తొలకని నిత్యసం ♦ తుష్టిఁ దెలుప,

☉ Unable to stem the torrent, he had formed a resolution worthy of his character, he determined to abandon Mewar and the blood stained Chittoor (no longer the stay of his race) and to lead his Sesodias to the Indus, plant "the crimson banner" on the insular capital of the Sodgi, and leave a desert between him and his inexorable foe. With his family and all that was yet noble in Mewar, his chiefs and vassals, a firm and intrepid band, who preferred exile to degradation, he descended the Arawulli and had reached the confines of the desert, when an incident occurred which made him change his measures, and still remain a dweller in the land of his fore-fathers. If the historic annals of Mewar record acts of unexampled severity, they are not without instances of unparalleled devotion.

"Annals of Mewar."

- గీ॥ బుజమునను బైరవాసము ♦ మొగమునను బ్రహ్మవర్చస ముడితమై ♦ పరిభవిల్ల
 ❁ నుక్కుఁడునుకఁబోలినయశ్వ ♦ మెక్కుఁయొక్క శాంతమూర్తి బ్రాహ్మణుఁడునా ♦ త్రొత్కరించె.
- సీ॥ ఆగుంపునకు నెల్ల ♦ సగ్రభాగమున వర్తించు ప్రతాపేంద్రు ♦ దెసను జూచి
 యావృద్ధభూసురుం ♦ డశ్వంబు నిలిసి “యోవీరపుంగవ! నేను ♦ దూరదేశ
 మందుండి వచ్చితి ♦ సయ్య! యేకొండలయందుఁ బ్రతాపేంద్రుఁ ♦ డధిపతుఁడు!
 నెఱుఁగుదురే కద! ♦ యెయ్యది తోవ! నా కెఱిగింతురె కృప వ ♦ హించి” యనిన
- గీ॥ నాత్మదేశంబు విడువఁ గొం ♦ డంత వగపు దోఁపఁ దలయెత్త కరుగు ప ♦ తాపదేవుఁ
 డామహీదేవు దివ్యవా ♦ క్యమ్ములపుడు విని వినక తనతోవను ♦ జనుచునుండె. 125
- శా॥ “ఏమయ్యా! దయయుంచి యిట్లు కనుఁగొ ♦ మ్మా! వృద్ధుడ౯; దూరపుఁ
 సీమల్ దాటుచుఁ బెక్కు కష్టముల గా ♦ సిక బొంది నే వచ్చితిక;
 భూమిశుండు ప్రతాపుఁ డీగిరుల నెం ♦ మక గాపురం బుండు! నెం
 దే మీ రాతనిఁ జూచియున్న సెలవి ♦ డి” స్థుఁడు బ్రార్థించినక, 126
- క॥ కనులెత్తి రాజమణి విప్రుని వదనముఁ గాంచి యశ్వ ♦ ముచు నిలుపుచు “నో
 యనఘా! మీరెవ! రెండులఁ జనుదెంచితి”రన ద్విజన్మ ♦ సత్తముఁ డంతక, 127
- సీ॥ “పరిషియానుండి నే ♦ వత్తు; భామాసాహి నాపే”రనినఁ దత్తు ♦ ణమ ప్రతాపుఁ
 డాస్థంబు వికసింప ♦ నశ్వంబు డిగి భక్తితాత్పర్య విహితప్ర ♦ దక్షిణంబుఁ
 జేయుచు నల్లనఁ ♦ జేతులు జోడించి “నిరతంబు నీపాద ♦ నీరజములు
 భజియించు నీదు సే ♦ వకుఁడు రాణాప్రతాపుఁడు మ్రొక్కుచుండె నీ ♦ యడుగుదోయి”
- గీ॥ నని నిలువ నందఁ జనుచరు ♦ లబ్బరమున నశ్వములనుండి దిగిరి; ధ ♦ రామరొత్త
 ముఁడు తురంగము డిగ్గి యప్పడమితేనిఁ గొంగిటచుజేర్చి హస్తాభిఁ ♦ దోఁగి నిలిచి, 128
- శా॥ “నా విశ్వోన్నత దివ్యకల్పతరువు ♦ నా వజ్రకోటీరముఁ
 నా విస్తార మనోంబుజాతరణి ♦ నా కీర్తినిక్షేపముఁ
 నా వేల్పుముణి నాదు రాజధనము ♦ నా స్వామి దర్శించి నా
 సేవక గూర్పంగ వచ్చినాడ౯; గృప వీ ♦ టింపంగదే! భృత్యునిక. 129

❁ The minister of Pratap whose ancestors had for ages held the office placed at his prince's disposal, their accumulated wealth, which with other resources, is stated to have been equivalent to the maintenance of twenty five thousand men for twelve years.

॥ పరిశుభ్రతర సుధాసాగర వీచిక లట్లు నీచు ♦ ఘనక్షీకశల
 పెటసె దెసల; నీయంతటి పరమోత్తమధర్మవీర ♦ పరుఁ డుండెనునే! 130

॥ స్తిమితమై తుదల వి ♦ చ్చి యుదార గంభీరకాంతు లీను వెడద ♦ కనులతోడ;
 బరువంపు బుగ్గల ♦ పైన రెక్కొను మీసల వెలుంగు మోము వా ♦ లకముతోడ;
 వీరమహాలక్ష్మీ ♦ విహరించు దగ్గమై విరిసిన బలితంపు ♦ టురముతోడ;
 ధలయెత్తు వాఁడి కుం ♦ తముఁ గేల నూఁడి ధీరత యుట్టిపడ నిల్పు ♦ రాణతోడ;
 ॥ నాదలఁ దురాయి, వీరతే ♦ జోదురీక్ష వదనమునఁ గుంతుమపుబొట్టు ♦ వజ్రవర్మ
 మొడల వెలుగొంద నలరు నీ ♦ పాడవుఁగంటి; నెంత కళగల తొడ్రివోఁయీ! ప్రతాప!

॥ సత్త్వబుద్ధిని రిపు ♦ షడ్వగ్గము నెదిర్చి గెల్చినా; వరులను ♦ గూర్చినావు!
 తులలేని దేశభ ♦ క్తులయందు మేటివై హెచ్చినావు; యశంబుఁ ♦ దెచ్చినాడ!
 విరువదోడ్డుగఁ జైన ♦ నొటగు నాపదలెల్ల నోర్చినావు; జయింప ♦ నేర్చినావు!
 కులసనాతనధర్మ ♦ ములను సుస్థిరము గావించినావు; ప్రబోధ ♦ మొందినాడ!
 ॥ వొక్క-పరి నిన్నుఁ గననెంచియుంటి; నిదియె తరుణ మనుకొంటి; నీదివ్య ♦ ధవళయశము
 నెంచుకొనుచుంటి; నితరుల ♦ కిది యలభ్యమంటి; నూతేండ్లు నీకు దీ ♦ ఘాయు వంటి”
 ॥ అని యాశీర్వాద మొనర్చిన విప్రప్రేతమని జూచి ♦ నృపగురుఁడను “దే
 వునియట్లు చేరవచ్చిన నినుఁ గని ధన్యుండ నైతి ♦ నే నియ్యెడలఁ. 133

॥ మును చాణక్యయుగంధరప్రముఖులఁ ♦ బోలెఁ మహానీతివి
 ద్యను మేవాడనృపాధిక్తిఁ గఱపి రా ♦ జ్యం బూర్జితంబై వినూ
 తన కల్యాణ జయోదయాదికము లు ♦ దఁ జేసి మాభక్తి కె
 ప్లరు బాత్రమ్మగు నీచు దివ్యచరణం ♦ బుల్ గంటి నీనాటికిఁ. 134

॥ భవదత్త్యుత్తమనామ మెల్లపుడు మే ♦ వాడేదేశమందెల్ల గా .
 రవధామంబయి యొప్పుఁ; గట్టకడ కు ♦ గ్రామంబులందుఁ బ్రజా
 నివహం బద్దమరేయి మాటవరుసఁ ♦ నీపేరు విన్నంత భ
 క్తివిరాజిల్ల నమస్కృతుల్ సలిపి నిఁ ♦ గీరింతు రోసద్గురూ! 135

॥ పరిషియా కేగుదెంచి నీ ♦ చరణపూజ సలుపవలెనంచు నెన్నిమా ♦ టులొ తలఁచితి;
 నిమిష మూపిరి వోని యు ♦ ధముల మునిగి కాలు గదలింపలేక యీ ♦ లీల నుంటి”
 ॥ అనుచు వచ్చియిచ్చినంత మా ♦ థ్నాంబురాశిఁ దేలి భూదేవమణియు“నో ♦ దేవ! నేను
 నిల్లె యనుకొని యనుకొని ♦ యెట్లా నేఁడు కాలు గదలించుకొనుచు రాఁ ♦ గలిగినాడ

సీ॥ అనయ మేఁ గొల్పు పూర్వము ♦ హామహీంద్ర శుభ తపః ఫలమును నిన్నుఁజూచుకతన
జన్మ చరితార్థమయ్యె; నెచ్చటికి నేటి పయన మోయన్న.”యనఁ బ్రతాపప్రభుడు;

సీ॥ “స్వామి! నినుఁబూజచేసి పం ♦ జాబుకవల నే స్వగుంత్రరాజ్యము నిల్పు ♦ నిటువెడలితి;
వెదుకఁబోయినతీవయే ♦ యెదురుపడియె ననఁగ, నిందె నీదివ్యద ♦ ర్శనము గలిగె. 139

సీ॥ మేరువును బెల్లగించి కో ♦ టీర మిడుదు నుదయపురలక్ష్మికిని లోక ♦ మురలఁదాఁకి
యిరువదేండ్లు పోరితి; నా య♦దృష్ట మెల్లఁజెడియెనీవిధమున; నేమి ♦ చేయువాడ.”140

—*) భామాసాహి ప్రతాపసింహునకు ధర్మోపదేశంబు చేయుట (*—

సీ॥ అని దైన్య మడఁగ బ ♦ ల్కినను భామాసాహి విని విన్నవోయి యా ♦ ననము పంచి
“శ్రీహరి! నాదుర ♦ దృష్ట మేమందు! నీవలన నింతటి వేడి ♦ పలుకు వింటి;
నీవార్త విని వీల ♦ దే! హృదయము శిలాఫలకమో! లోహమో! ♦ వజ్రమొక్కో!
నూతామడలదూర ♦ మీరీతి వచ్చు నుత్సాహమ్ము సుడిసి వి ♦ ధ్వస్తమయ్యె;

సీ॥ నకట! నామేనఁ గొనియూపి ♦ రాడుచుండఁ బరమపుణ్యస్వరూప మే ♦ వాడలక్ష్మి
వైభవప్రాభవాంకంబు ♦ భానుకులము చెడిన నోర్తునె! విధివ్రాలుఁతుఁడుతుఁగాఁక. 141

మ॥ అకటా! యుత్తమభారతీయుడవు ఘో ♦ రాపత్నమూహంబు నిం
చుక లెక్కింపని విశ్వవీరుడవటం ♦ చుక నిన్ను లోకప్రజా
నికరం బెప్పుడు సంస్తుతుల్ సలుపఁగా, ♦ నీవే స్వకృత్యంబు నూఁ
దక పోనాడిన ధర్ము వెల్లు కొమరొం ♦ దక నేర్చు లోకమ్మునక! 142

సీ॥ సడి యెఱుంగని కర్మవీ ♦ రుడవు నీవు; నీకు జయమైన నదియు లో ♦ కైకజయము;
నపజయంబైన నదియు దే ♦ శాపజయమునై ప్రపంచాపజయమునా ♦ ననఁగవలయు.

సీ॥ పెక్కువేల్ మైశ్యవై నున్న ♦ విందు నెపుడు నీదుపరిపాలనముఁగూర్చి ♦ నీయఖండ
కదనదీక్షనుగూర్చి త్యా ♦ గంబుఁగూర్చి సాహసముఁగూర్చి కర్ణర ♦ సాయనముగ. 144

సీ॥ మాపూర్వ లెప్పుడు ♦ మీపూర్వనరపాలమాళుల చెంగట ♦ మంత్రులగును
వెలలేనిభక్తితోఁ ♦ గొలిచిరి; నిరుపమత్యాగశీలుఁడు చండ ♦ ధరణిపతి ప్ర
ధానప్రధానివ ♦ దము నొందు పిదప రెండవ మూడవ ప్రధాను ♦ లవుచు నాడు
పితరులు నేను సే ♦ వించుచుంటిమి; నల్పదేండ్లయ్యెఁ బరిషియా ♦ కేగి నేను;

సీ॥ పరమ ధార్మికులైన మే ♦ వాడ నృపుల నెమ్మది స్మరింపకయె యీది ♦ నమ్ముదాఁక
దేవ! పిడికె డాహారము ♦ దిని యెఱుంగము; నాశరీరంబె మీదిప్రా ♦ గంబె మీది. 145

- మ॥ వితతప్రేమను నేను గొల్చెడు మహీ ♦ భృద్వంశమా దిట్టిగ
 ద్విత శౌర్యాధ్యుని నిన్ను బోలిన మహా ♦ వీరుండు జన్మించెనె
 చతిహర్షమున మండువేసవి నుద ♦ గ్రాయాసభారంబు నో
 ర్చితి; దూర మ్మిటు లేగుదెంచితి; భవ ♦ ప్రృపాదముల్ గొల్చితి. 146
- క॥ కడు వృద్ధుడ; మేవాడ్ భక్తుడ; సచివుడ; భూమిసురుడ; ♦ దోచిన మాటల్
 నుడివెద; విని నీ తోచిన వడువున మెలంగంగవచ్చు ♦ వలదనను నృపా! 147
- సీ॥ మేవాడ విడిచి యిం ♦ కేవాడలకునైన బరువెత్తిపోవుట ♦ భావ్య మగునె!
 పాదరసమువోలె ♦ బరిపరివిధముల బాటిపోయిన దాన ♦ ఫలము గలదె!
 నిలువుము; ధైర్యంబు ♦ నిలుపుము; నీ పరిస్థితులెల్ల జక్క యో ♦ జించుకొనుము!
 ఆత్ర మేటికి? శాంతి ♦ నందుము; నిన్నుండి నీవెప్పు దూరంబు ♦ పోవలేవు!
- గీ॥ చక్రవాళాచలము దాటి ♦ చనినగాని వనధిసప్తకమున మునిం ♦ గినను గాని
 కడ కెచటికేగినను బ్రతాపుడవుగాక మాటి మఱియొక్కరుడవగుమాద్రి గలదె! 148
- గీ॥ చనదు కృషి నిరసింపగా ♦ సాధకునకు; నదియ యన్నిట నరునియో ♦ గృతనుజెంచు;
 గృషిని రోయు వానికి జోటుఁజ్ఱితిని లేదు; వసుధ కెల్ల శుభం బట్టివాని పోక. 149
- గీ॥ అలజడిని ముగ్ధిసపుడె సత్యము జయించు; నపజయంబుల నది పెంచు ♦ నాశ్శతైః
 యనుపమత్యాగమునుసత్య మాప్తమిత్రులండ్రుఃస్వాతాత్ర్యతత్వజ్ఞులై నబుధులు. 150
- గీ॥ అఖలదిశలందు నాపద ♦ లలముకొనుచు దిక్కుదోపని విషమ సం ♦ దిగ్దశల
 ధైర్యమును జిక్కపట్టక ♦ తలఁగె దేని నీబలము చాల దనియె నే ♦ నిర్ణయింతు. 151
- గీ॥ పాణమున కెక్కుడైన మే ♦ వాడ ఏడి వెడలిపోగాడు; పోగాడు; ♦ వినుడునాడు
 ప్రార్థనము; కాదు కూడద ♦ టంచు బోవడలెతు వేనియుబోనీక ♦ నిలువరింతు. 152
- ఉ॥ పూవులు రాలె; నాకులును ♦ బోయెను; ముండ్లును మ్రోడు నిల్పె; నీ
 వీవిధిఁ గేతకి విడువ ♦ కేటికి జుట్టై! దనన్ “వసంత ల
 క్ష్మీవిభవంబు సోఁతిన జి ♦ గిర్చి తరుల్ కుసుమించునన్న యా
 శావిసరంబుచే నిలుతు” ♦ నంచు వచించుఁ గుమారభృంగమున్.” 153
- గీ॥ అని వచియింపఁ బ్రతాపుని కనులను ముత్యైంపు ట్రశు ♦ కణములు జాల్యా
 రిన విప్రసచివుఁ గని “యేమని నీవాత్సల్యగరిమ ♦ నభినందితున్.” 154
- చ॥ పరిమితశక్తుఁ డొక్కడ వి ♦ పర్యయవేళ స్వధర్మ మార్గమున్
 దొఱంగునయేని వత్సలతఁ ♦ దోచి మహాపురుషాకృతి బరా

త్వరుడు ప్రబోధ మిచ్చుచు న ♦ పాయముఁ గాచి పథంబుఁ జూపునం
చెఱుంగుదు మిమ్మువంటి విబు ♦ ధేంద్రుల మూలమునక గురుత్తమా! 155

గీ॥ స్వామి! నాపైనఁ బరమవా ♦ త్సల్యపశత నితదూరము వేంచేసి ♦ యిటు లపార
పురుషకారము నేర్పు న ♦ మూల్యహితము దైవ నిర్మాల్యమటు శిరఃసా వహింతు. 156

గీ॥ అఖిలభవనావనంబు నీ ♦ యమృతగీతి నాహృదయతంతులను మీటి ♦ నను గఱంచె;
హరగురు పదంబులటు నీవ ♦ దాంబుజమ్ము లనఘ! యనవరతమ్ము సే! వ్యములునాకు.

సీ॥ అభిలషించినరీతి ♦ నాజ్ఞ పేయుచు దేవ! పనిగొను"మని వచిం ♦ పంగ, విప్ర)
సత్త ముండును "క్షణ ♦ క్షణ మమూల్యం బిట్లు; కాలంబు వృథసేయ ♦ గాదు మనకుఁ;
జర్పింపఁ దగిన వి ♦ షయము కొంచెమె; నిమేషము మాటలాడినఁ ♦ జాలు! ప్రకృత
మనుసరింతము! లేకు ♦ వ్యవధి; జా గేటికి! రమ్మల్ల నింబవృ ♦ క్షమ్ము దరికి;

గీ॥ మఱచి తింకొకమాట నీ ♦ మంత్రిమాళి యనుభవజ్ఞుండు; స్వామిభ ♦ క్షాగ్గిగణ్యుఁ;
డల సలుంబ్రాధిపతిఁ బిల్వ; ♦ మాయనఘుండులేని మంత్రాంగ మదిపూలు ♦ లేనిపూజ."

మ॥ అని బోధింపఁ బ్రతాపసింహుండు సలుం ♦ బ్రాధీశ్వరుఁ హెచ్చరిం
చిన నాధన్యుండు చేరఁగా నరిగి "మీ ♦ శ్రీపాదరాజీవద
ర్శనముఁ జేసెడి యీవిధేయుడె సలుం ♦ బ్రాకృష్ణసింహుం" డటం
చని సాష్టాంగనమస్కృతుల్ సలుప, న ♦ య్యాచార్యుడుఁ బ్రీతుడై; 159

—*) భామాసాహి-ప్రతాపసింహునకు రాజనీతి నుపదేశించుట. (*—

॥ లెమ్మనె; జని మువ్వరు వృక్షమ్ముదరిక జేరి; రధిక ♦ సంతోషము చి
త్తమ్మున వెలయఁగ నృపు నాస్యమ్ముచు గని "యవధరింపు ♦ మవధానముతో. 160

॥ స్వా వ్యమాత్య సుహృదౌ శఽపైన్య దుగ్ధరాష్ట్రములు ననునివి యేడు ♦ ప్రకృతులండ్రు;
ప్రకృతిబల మున్న నేకాని ♦ పాధిపునకు నించుకేనియు నాస్తిక్య ♦ మెసగఁబోదు. 161

॥ ఇన్నిటను నెన్నియున్నవో ♦ యెంచిచూత; ముత్త మకులీనతయు మహా ♦ దాత్ర వీర
వర్తనము సత్యసంధత ♦ వఱలు నీకు రాజరాజుగ నుండ న ♦ గ్ధతయ కలను. 162

॥ సువిశాలస్థిరబుద్ధియై యనుభవ ♦ జ్ఞుడై కడుఁ స్వామిభ
క్తివికాసస్ఫురితుండునా నృపతిని ♦ తిజ్ఞుండు నుత్సాహవై
భవుడే మంత్రిగ నుండ నద్వైదు; సలుం ♦ బ్రాకృష్ణసింహేంద్రువం
టి విశేషజ్ఞ గడింపఁగా నగునె! మా ♦ త్రిత్వోలు సంధింపఁగ.

పంచమాశ్వాసము.

- 1 బలవంతుం డనురాగవంతుడును శో ధావంతుడు వాహిని
బలవంతుండును ద్యాగవంతుడగు శు భస్వాంతుఁడౌ ధీరుని
దలపక బోలు సుహృద్వరుండని! కిరా తస్వామి నీభీమచాం
దలఘుస్వాంతుడు, వాని మించిన వయః స్వశేష్ఠుఁడే లేడుపో. 124
- 2 ధన-చమూ-దుర్గ-రాష్ట్రసం తతుల లోనఁ బ్రథమమే యగ్రగణ్యమై వాని గాఢము;
నది ప్రపంచైక సార స రావృత్తకంబు; దానిబట్టి తక్కిన మూఁడు సుహృదులు 125
- 3 ద్రవ్యబలము గలుగఁ దనరు పై న్యబలంబు; ధన-చమూ బలములు విరివిడి
రాష్ట్రబలము లలరు; ద్రవ్య మన్నిట మేలి; యదియ నీకు లోక మాధిపతి 126
- 4 ఆశ్ర-యాసన-విగ్రహ- యాన-భేద-సంధులను నాటు వర్ణనఁ సమకయము.
రెపు డెటులు వీని నడపుకీ లెఱిగినట్టి ధాత్రిపతి యన్ని తులఁ దన్వదినా 127
- 5 అవసరమైన శక్తిత్ర యమ్ములోన నతులితోతానూత్తరీ యిందు నా
మంత్రశక్తిఁ బ్రయోగించు మాటలేదు; మఱియుఁ బ్రభుత్వ మొదలుం ముగియు 128
- 6 స్థిరతరధైర్యోప జీవివై, జంకక, వెనుదీక, నగ్గక, విమరుషపతి.
కష్టంబులకును జి క్కక, ప్రపంచోన్నత ప్రబలవిరోధితోఁ బ్రవీణుడని
సంగ్రామ మిశ్నేండ్లు సాగించి యుంటివి; నిన్నెఱుంగవి వారు విమరీతుల
భవ నుదార యశంబు వర్ణించెదరు; కాని కోశ-పై న్యబలములే కొఱవెదరు
గీ॥ సన్నికల్పంబు లని చేసి యేమిలాభ! మెటు జయము గల్గు! కిక్క కల్ప భోగము
నిర్వచేండ్లుగ నాకాల మిట్లై వృథగఁ జెల్లెనని మాత్ర మిప్పుడు చింతింపరాకు. 129
- 8 అదియు నాత్మశిక్ష కై చెల్లె ననుకొను; మింక నిట్లై కాల మేమి కడు
దేశ ముద్ధరింపఁ దివురు; మొఱొకమాట వినుతు; నలవ వరక కవి కావ్యు. 130
- 9 మ॥ పరమప్రీతిని దేశమాత్మపద సే వాభాగ్యముగ గోరి నా
సరసక గల్లు ధనంబు నీదు చరణా జ్ఞాతంబు లందుతు; సం
బర మొప్పారఁ బరిగ్రహింపడగు; మే వాడే దేశముగ వాల్చి యు
కృరు సాధించి యపూర్వ వైభవమునక వర్ణిల్లు రాజోత్తమా! 131
- 10 క॥ నెనరుంచి నాదు ప్రార్థన విని దేశము నోముమనుచు విప్రులకు నా
తనిఁ గని జనపతి “నీపంపును సలుపుడుగాక; త్రోసి పుత్రుల మెప్పుడు. 132
- 11 మ॥ అనఘా! జేనెడు మేర యేనియును రా జ్యం బొక్క కాశీనియు
ధనముక దొల్తనుండి లేకయ దరి ద్రవ్యంబునుక వెళ్ళుబా 133

యనె లోకమ్మునఁ బుట్టు వొందిన యభా ♦ గృచ్ఛత్రసంపన్ను, నక
ధనికుఁ జేసి కృతార్థుఁ జేయఁ గరుణ ♦ దైవంబవై తోచితే!

1'

చ॥ ధనము నొసంగి, వస్తుసము ♦ దాయ మొసంగి, యనర్హతత్వము
డనము లొసంగి, బ్రాహ్మణుల ♦ నారవిమళజలెల్లఁ దొల్లి య
ర్చన మొనరించుచుండు, రది ♦ సవ్యము; భూసురమాళివైన నీ
ధన మిపు డేను కైకొనుట ♦ ధర్మపు గాదని తోచె నామది.

1'

క॥ అని జంకుచు సంకోచించిన భామాసాహి “మిమ్ము ♦ సేవించి గడి
చిన ధన మీతటి మీకప్పున మొనరించుటయ పరమ ♦ భాగ్యము నాకు.

1'

క॥ మేవాడదేశ ధనమే మావాడల నుండు; దాని ♦ మాతృపద శ్రీ
సేవావిధి కర్చింపని జీవన మేమిటికి! వట్టి ♦ సిరి యేమిటికి!

1'

క॥ మనసార నిత్యఁ జేకొను; వినుము కలిగినపుడు మఱుల ♦ వృద్ధియు మూలం
బు నొసంగుము కొనెదను; వలదనకుము; నామాట చూడు; ♦ మగును శుభంబుల్

చ॥ తడవుఁ జేయక బోయచాళెమునకుఁ ♦ దృవ్యంబు సంపింతు! న
క్కడకుఁ మీరును బోయి యాశబరలో ♦ కన్వయి దర్శించి యె
క్కుడుగా సేనలఁ జేర్చుకొం; డిచట నా ♦ కుఁ నిల్వఁగాఁ దీర; ది
ప్పుడె నే బోవుదు”నంచు లేచి తురగం ♦ బుఁ దాసి పై నెక్కుచుఁ,

1'

—*) భామాసాహి రాజపుత్రులకు దేశభక్తి నెఱిగించి పురికొలుపుట. (*—

౩॥ “సిరికిఁ దానకమైన ♦ చిత్రారు పురలక్ష్మి యనదయై పాడటి ♦ వనట మునుఁగ,
నుర్వియంతయు మెచ్చు ♦ నుదయపురవిభూతి బూదిపాలగు హోమ ♦ ముగఁ జెడంగ
గోటల కన్నిట ♦ మేటి ‘కుంభలోమయర్’ యవనులజేబడి ♦ నవసిపోవఁ,
బావనోన్నతమేఘ ♦ భవనంబు తురకపెక్కెముల గాడ్పులు సోకి ♦ కీడువడఁగ,

౪॥ నట్టై హారావళీపర్వ ♦ లాంతరముల నిరువదేం డ్లని చేయు పెం ♦ పెల్లఁ బొలియఁ,
గడుపుఁగూటికై వంశవి ♦ క్రమము మఱచి వెడలుచున్నారె! మేవాడ ♦ వీరులార! 17

౫॥ శార్దూలరాజభు ♦ జాపీతి స్వారి చేయఁగఁజాలు ఝాలాభ ♦ టాళు లుండ,
బాలురై రిపుసమ ♦ వర్తులై ఖండించు ప్రబలచొండావన్ను ♦ పాలు రుండ,
విమతరాక్షర్భని ♦ ర్భేదకప్రాధి చీపించు రాతోడ్కుల ♦ వీరు లుండ,
ముష్ణగంబులనైన ♦ ముంజేతఁ బోద్రోయఁ గలిగిన చోహణ ♦ బలములుండ,

|| మాప్రతాపుడు బ్రీదికి సేమమున నుండఁ గృష్ణసింహు నొడల నూపిఁరెసఁగియుండఁ,
గులసనాతనవీర్యంబుఁ ♦ గుంటఁ బెట్టి పాటుచున్నారె! మేవాడ ♦ వీరులార! 179

|| రాజ్యంబు పోయినఁ, ♦ బ్రాభవం బూడిన, సకల భాగ్యంబులు ♦ సన్నమైన
బలమెల్లఁ జెడినఁ, గో ♦ టలు పోయినను, సారె కపజయంబులు క్రమ్మియుడ లొదవిన,
గడ్డి యాహారమ్ము ♦ గాఁ జెట్లనీడలు నెలవుగా మృగములె ♦ స్నేహితులుగ
నిల్లాలి నెడఁబాసి ♦ పిల్లల విడనాడి కట్టుగుడ్డలు లేక ♦ గాసి పశియు

|| ఏడక స్వాతంత్ర్యమును గొల్పు ♦ వీరుల నెడి యశముఁ బోద్రోసి యాభిజాత్యులు రోసి
కటకటా! దేశ మరుల క ♦ గ్గంబు చేసి విడుచుచున్నారె! మేవాడ ♦ వీరులార! 180

|| తెఱవల విమలపా ♦ తివ్రత్యచుహిమాబు సన్నిగిల్లినఁ గనుల్ ♦ చల్లనడెనో!
సకలద్విదేశ రా ♦ జన్యప్రతాపాగ్ని చల్లార హృదయముల్ ♦ శాంతిఁగనెనో!
భరతఖండమున గో ♦ వధలు సాఁగినఁ జూచి యుతరాత్మకు సౌఖ్య ♦ మలవడియెనో!
దాస్యాంధకారంబు ♦ దశదిశల్ గవియ దేహముల నాప్యాయనం ♦ బలముకొనెనో!

|| కనులు తిరిగినో! బాహువిక్రాంతి చెడెనో! బుద్ధి తఱిఁగెనో! చెడువేశముసురుకొనెనో!
కానిచో మాతృదేశంబు ♦ మాని పోవు వెట్టి యెటు గల్గె మేవాడ ♦ వీరులార! 181

|| యవనగజేంద్రసిం ♦ హాఖ్యాతిఁ గాంచిన బప్పురాయనిఁ గన్న ♦ భవ్యమాత!
జీవితం బరికోటిఁ ♦ జెండ నర్పించు హమీరసింహుని గన్న ♦ మేటితల్లి!
భానువంశక్షమా ♦ పతిమాళి యన నొప్పు సమరసింహుని గన్న ♦ చల్లనమ్మ!
యతిదీక్షతో మొగల్ ♦ యాగముఁ దీర్చు సంగ్రామసింహునిఁ గన్న ♦ రాజజనని!

|| యందఱను మిమ్ముఁ బెంచిన ♦ యసమధాత్రి! తల్లి దండ్రీయు గురువునై ♦ తనరుసీమ!
యకటకట! స్వర్గమునకన్న ♦ నధికమైన మాతృదేశంబు విడరాదు ♦ మఱలరయ్య! 182

|| కడుపుకక్కురితి కీ ♦ గతిఁ జేయఁగారాదు, తినినఁ దినకయున్నఁ ♦ జనును గాల;
మక్కటా! ప్రాణంబు ♦ లంత తీవ్రైయున్న! పిఱికి పందలటన్న ♦ పేరు రాదె!
బవరం బనిన నొడల్ ♦ వడఁకెనే మీకు! భార్యాపుత్రులం దంత ♦ యాస తగునె!
చిరకాల మపక్షిరి ♦ చేరదే! హృదయాభిమానధనంబెల్ల ♦ మాసి పోదె!

|| తగదు పయనింప! వెనుకకుఁ ♦ దరలరయ్య! బలముఁ గొనరయ్య! కోటలు ♦ గెలువరయ్య!
యరుగవలె నాకు సెలవియ్య ♦ రయ్య!” యనుచు శశ్వమును ద్రిప్పి వెనుకకు ♦ నరుగఁ

గీ॥ విరిసి విరితేన వాడ జూ ధిబ్బలినయట్లు, వీరరసము పొంగి పొరలె ధిరులెల్ల
వెడలిపోవుచునున్న యా ధిపుచరణ సరసిజములకు మ్రొక్కి యధిశ్వముల నెక్కి, 18

—*) రాజ పుత్రులు వెనుదిరిగి భీమచాందు నివాసమునకు వచ్చుట. (*—

మ॥ త్వరమై నద్దమరేయికి జని కీరా ధి తస్వామి గూడెంబులన్
దరియబోయి బహిఃప్రదేశముకడన్ ధాతీనభోభాగముల్
విరియ శంఖము లూడి; రంత శబరో ధి ర్వినాథుడున్ మిత్రశం
ఖరవంబుల్ గుఱుతించి స్వాగత మిడం ధి గా వచ్చె సాశ్వర్యతన్. 18

గీ॥ రచ్చపట్టు మ్రోల మహాగ్ని ధి రగులజేసి పిలపిలని మూగి భిల్లులు ధి బలిసి కొలువ
భీమచాం దండుజేరిన ధి వీరులకును సాత్త్వికాహారము లొసంగి ధి సత్కరించె. 18

క॥ తెలతెలవాడెను; భానుడు మొలిచెను బూర్వాద్రి; వీర ధి పుగవులు మహి
తలపతి పదముల కెఱగుచు సెలవు గొనుచు వెడలి రాత్రి ధి సీమలు చేరన్. 18

శా॥ “భామాసాహి ధరామరేంద్రుని కృపన్ ధి స్వాతంత్ర్య దుర్వార సం
గామక్రీడలు పెంచి శత్రుతతులన్ ధి ఖండింపఁ గాంక్షించె; రా
రో! మీరందఱు దేశభక్తిపరిపూర్ణుల్ బాలురున్ వృద్ధు లు
ద్వామాటోపుఁ బ్రతాపుఁ గూడఁగఁ గిరా ధి తస్వామి గూడెంబులన్.” 18

చ॥ అనుచును రోదసీకుహర ధి మంతయు వీరిలెడుభంగి డిండిచు
స్వనముల రాజపుత్రకులు ధి పల్లెలు పట్టణముల్ పురంబు ల
న్ని నగరముల్ గిరిద్రము ల ధి నేక గుహకుహరమృలంబునన్
వినఁబడఁ జాటఁజొచ్చి రొక ధి వేయు విధంబుల దేశ మంతటన్. 18

—*) నలుదెసల నుండి రాజపుత్ర సైన్యములు వచ్చి ప్రతాపసింహుని జేరుట. (*—

సీ॥ అలసలుబ్రావిధుం ధి డహిత దుర్వార చోండావద్బలంబుతో ధి నడచి వచ్చె;
బేడ్లా-కొటేరియా ధి వృద్ధనాయకులు చోహణవర్గముల్ కొల్వ ధి నరిగి రంత;
నాపాపురా-బునే ధి రాధీశులు శిశోదియాభటుల్ గొలువఁ బ్ర ధి యాణ మైరి;
హరిదాసుడు ముకుందుం ధి డరుదెంచిరి మహాగ్రరాజోడుసుభటవ ధి గ్రములు గొలువ;

* The castle of Bunera is one of the most imposing feudal edifices of Mewar, of the greatest of its chieftains. He not only bears the title of all the state insignia attached thereto.

“Personal narrative”

- ॥ శ్యామసింహుండు చనుదెంచె ♦ సాద్రినుండి; భిల్లురానుండి నూక్తుండు ♦ వెడలె; దేవ
గృహమునుండి దూడాసింహుండు ♦ డేగుదెంచె: దుర్జయుడువచ్చెఁజొండావఁతులనుగూడి.
- ॥ అంశ నొకనాఁడు నేవకుం ♦ డరుగుదెంచి భిల్లపరివృతుఁడగు నృప ♦ తల్లజుఁగని
“స్వామి! మంత్రీభామాసాహిబండ్లు వచ్చి నిలిచె, జూతురుగా” కంచుఁబలికి కొలిచె.
- ॥ భిల్లనృపతి ప్రతాపుఁడు ♦ వెడలి సాద్రివైపునను మూఁడు క్రోసుల ♦ పజకు నిలుచు
భటులు నాలుగువేలు, ద్రా ♦ వ్యంబు గలుగు బండ్లు జేయును గని హర్షభరితులైరి.
- ॥ నెలకు నైదును-బదిహఃప్య ♦ ముల కొలంది పదియు-రెండేండ్లదాక ని ♦ ర్వవియునైనను
వేల భటులకు భృతినయ్యె ♦ జాలుననుచు భిల్లమణి రాజమణి లెక్క ♦ వేసి రపుడు. 193

— *) .ప్రతాపసింహుండు యుద్ధ సన్నధుఁ డగుట. (*—

- ॥ “కనఁబడె దివి నింద్రుశరాసన; మిది రణమునకు మంచి ♦ శకునంబని భి
ల్లనృపాలుఁడనఁగ జనపతి యని కాయత్తం బొనర్చె ♦ యాత్మచమువులఁ. 194
- ॥ ఎలనవ్వు వెలయఁగా నర్మిలి బిడ్డల నక్కు చేర్చి ♦ మేను నిమిరి చు
చులు దువ్వి ముచ్చటల ముద్దులజడి గుఱియించెఁ గూర్చి ♦ మంతర గట్టఁ. 195
- ॥ పరమప్రేమమునఁ బ్రతాపవిభుఁడు ♦ బ్రాణేశ్వరిఁ జేరి “ము
వ్కుర తొరుక్క భటాభులఁ దఱిగి నే ♦ స్వాతంత్ర్య సంగ్రామముఁ
జరపఁగోరి ప్రయాణమైతి నిపుడే; ♦ సంపూర్ణచిత్తంబుతో
- ॥ నరవిందేశ్వర! సమ్మతింపుము శుభ ♦ ప్రారంభ యాత్రారతిఁ. 196
- ॥ నీ సుధా స్వామి లజ్జా వి ♦ లాసరేఖ చిత్తమున హత్తి మెఱయుచు ♦ స్మృతికిఁదెచ్చు;
మనకుఁ గలయిక నెలకొక్కమాటు గలుగుఁబరమసంతోషమున నన్నుఁబంపుమిపుడు
- ॥ నీవు బిడ్డలు గొన్నాళ్ళు ♦ నిలువుఁ డింగు; భిల్లు లేవేళ మిమ్ముఁ గ ♦ న్నెట్టియుండ్రు;
భీమచాందుగా రిపుడు నా ♦ మెట వత్తు”రనినఁ బాశ్వరీదేవి ♦ యాస్య మెత్తి; 198

⊕ Although I cordially unite with Segur, who is at issue with his compatriot Montesquieu on this part of discipline, yet from the knowledge I do possess of the freedom, the respect, the happiness, which Rajput women enjoy, I am by no means inclined to deplore their state as one of captivity.

“ Religious Establishments.”

—*) బాళేశ్వరీదేవి పృథావసింహుని విజయ యాత్రకుఁ బంపుట. (*—

- అ॥ స్థితకళామరీచి ♦ మీమోమునఁ దోఁచె; నింతికన్న భాగ్య ♦ మేమి నాకు!
 శైలతలమునిండ ♦ సైన్యముల్ చెలఁరేగె; వెడలి విజయలక్ష్మి ♦ వెంటరండు.
- గీ॥ సిద్ధసంకల్పభరితమా ♦ చిత్తమందు వలదు చోటియ నాకుఁ బి ♦ ల్లలకు” నంచు
 వెడఁదకనుల ముత్తైపుజాయఁబిరియఁ దుదలఁగప్పు తెప్పల నాసతోఁగఁతుఁగని;
- సీ॥ విజయసూచకముగా ♦ భిల్లభటులు చుట్టు మూఁగుచుఁ గైవార ♦ ముల నొసర్ప,
 బోయగుబ్బెతలు గుం ♦ పుగఁజేరి చిటునగ వలరు మోములఁ బాడి ♦ యాడుచుం
 బాళేశ్వరీదేవి ♦ వజ్రిమ్ములు పృథావములును మాణిక్యముల్ ♦ ముత్తియములు
 హఠక పాత్రంబు ♦ లందుఁ గైకొని నిజేశ్వరునకు మేల్చి ని ♦ వాళి దీర్చి,
- గీ॥ రాగ మలరఁ గప్పురపు హఠరతు లొసంగి, నిరుపమామోదమున నెఱ్ఱి ♦ నీర్లు దీసి
 “జరుగుఁగావుతఁ గణ్యాఁగఁజైత్రయాత్ర” యనుచు శ్రీపాదములు నుదుఁరంట మ్రొకి
- సీ॥ “జంభదైత్యేందుని ♦ సమయింప నరిగెడు నపును బిజౌజున ♦ కైన జయము,
 ఖరదూషణాది ర ♦ క్షశ్రేణిపై కేగు నపుడు శ్రీరామున ♦ కైన జయము,
 నరకాసురునితో ర ♦ ణంబు సేయఁగఁ జను నపుడు శ్రీకృష్ణున ♦ కైన జయము,
 కాలకేయాదులఁ ♦ గసిమసంగఁగఁ బోవు నపుడు కీరీటికి ♦ కైన జయము,
- గీ॥ సకలశాత్రవజయము, శాశ్వతజయంబు, భువనజయమును, నిరుపమామోదజయః
 వెల యెఱుంగని జయమును, సులభజయము, జయముపై నీకు జయములుఁజరుగుఁ
- గీ॥ అమరసేనాధిపత్య ప ♦ ట్టాభిషేక మగుచుఁ గౌంచాద్రి భేదింప ♦ నరుగు నపు, ద
 మా కుమారున కట్టులు ♦ నాకుమార! యమరసింహ! నీకగుత లోకైకజయము.”
- గీ॥ అనుచుఁ బాళేశ్వరీదేవి ♦ హస్తయుగము నెత్తి యభినందనము సేయ ♦ నృపగురుః
 నగవు మొలకెత్తు చూపులఁమగువ సెలవు నంది యచ్చోటు విడిచె; సైన్యములునడ
- గీ॥ గూడెముల, నిడ్లకోపుల ♦ గొండపేటులందు, గండ్లోపలములందు, ♦ నధిసించి
 శబరసతులెల్లఁ బూలు లా ♦ జలును జల్లి రాపృథావునిపైన పై ♦ న్యములపైన.
- క॥ ఈ రీతిఁ జైత్రయాత్రాప్రారంభము చేసి యర్ధ ♦ రాత్రమునకు ధా
- ❀ తీరమణు డరిగెను దేవేరీదుర్గము కవాట ♦ వీధి జేరఁ.

❀ The name of Bhamāsah is preserved as the Saviour of Mewar. W
 this splendid proof of gratitude and the servante of Prithwi Raj as incitements,
 again “screwed his courage to the sticking place” collected his band and w

—*) దేవేరి దుర్గ ద్వితీయ యుద్ధము. (*—

- || “బలముల్ లేని కడుగ్ గృశాంగుడు ప్రతాఢ పస్వామి మాధాటికిఁ
గలగఁగ బాతెను; గోటకు భయము గల్గి బోవ” దం చెంచి శో
మ్మలపైఁ జేయిడి, యేడ్లు యావనబలం బుల్ హాయి నిద్రించె; వా
కిఁళులం దెందును మచ్చు పేరుకొనియె డ్దె మూరెడం తెత్తుగఁ. 207
- || అలకోటగవను దెఱచిన పాలకువఁ గని సకలరాజ పుత్ర చమూనా
ధులు జొరఁబడ గడఁగిన వారలను “నిలుఁడు పోకుఁ” డనుచు డరాణా యంతః, 208
- || “తురకలబలము ని డ్దరఁబోవుచుండు; నీస్థలమెల్ల మిగుల ని శ్శబ్ద మయ్యె!
నిదురవోయెడువారిఁ గదిసి చంపుట ధైర్యమహితులయందు ధ ర్మబు గాదు!
బహుశతాబ్దంబు ల ప్రతిహతశక్తితో నీకోట మాపూర్వ లేలినారు;
దొంగపోటున దూఱి డుర్గంబుఁ బట్టుట నాకు నచ్చిన వత్త నమ్ము గాదు;
- || పౌరుషమునన దీని జే పట్టద” మని యులుము తెఱఁగునఁ దనశంఖ మొత్తె; నమర
సింహుఁడును సింహనాదము చేసె; భీమచాండు బూరగ మ్రొయించె శైల మదర.
- || కంపము నొందె ధారుణిఁ జ గద్గరుఁ డాతట, “దుర్గముఁ బ్రవే
శింపుఁ డనంగ నయ్యమర సింహుఁడు గుఱ్ఱముఁ దొల్లలోన దూఁ
కింపఁగ సూక్తు నశ్వమును కేఁళ్లరికె; వడిఁ గృష్ణసింగు గ
చ్చింపుచు దూకె; గంతులిడె సేనలు భూపతి వెంట నంటుమఁ. 210
- || ఆ రాజపుత్రసే నారణోద్భటవిజృంభణమహారవము పా బాజుఖానుఁ
డాతని పదివేలు యవనభటుల్ విని యదరుపాటున గుండె బెదరి చెదరఁ
దబ్బిబ్బుపడుచు దొం దర సమరోచిత వివిధసాధనములు వెదకుచుండఁ
దనసేనకన్న ముందఁ బ్రతాపుఁడు సింహ మటు వారియెదురఁ బ్ర త్యక్షమయ్యె;
- || నలముకొనియున్న శత్రుసైన్యముల, విలయదండధరుఁబోలు రాణాప్రతాపుఁ జూచి,
తురకలు పలాయనము చేయఁతెరువులేక పెనఁగిరి రణమ్మె మరణమోయని తెగించి
- || కాటుచీకట్లు గొమ్మిన కాలరాత్రి! దుర్గమునఁ జోటలాత్రి యు డ్ధరతఁ బోరు
భటులు ముప్పదియైదువేల్! భయము గొలుపు నాటి రణభాటి యీపాటి నాగవశమె!

his foes imagined that he was endeavouring to effect a retreat through the desert, surprised Shabbaz in his camp at Dewair whose troops were cut in pieces

“Annals of Mewar.”

- గీ॥ యవనులని రాజపుత్రకు ♦ లని తెలియక యుభయ సైన్యముల్ తలపడె ♦ నుగ్రా
నజరి వారల వారె యా ♦ హవమునందుఁ దఱిగి పోసిరి వేడి నె ♦ త్తురులు దొర
గీ॥ భిల్లభటు లేరితెచ్చి రా ♦ పిడుల రగులఁబెట్టు కఱ్ఱల దివటీల ♦ వెలుగునఁ గను
పట్టెఁ బొలికల నొక చౌట ♦ పట్టు పగిది! నచటి బలములు కొఱవి ద♦య్యముల పోలి
గీ॥ అంటఁగారాని భయద దా ♦ వాగ్ని కీల యతిబలాటోప ముద్దాంతుఁ ♦ డమరసింహ
డెచట రణ మతిభీమమా ♦ నచటఁజేర దాట్లుకొనిపోయి శత్రు ♦ మధ్యమునఁ దూ
మ॥ కరమున్ వెల్లెడు భానుబింబము పతా ♦ కం బొక్కచే నొప్పు, దు
ర్భరఖడ్గంబు మఱొక్కహస్తమున నొ ♦ ప్పన్ శ్యామసింహుండు, కే
సరి మాతంగసమాజమున్ దగులు నో ♦ జన్ రూక్షతామాక్ష భీ
కరుఁడై బొబ్బలు వెట్టి నైరులు వడం ♦ కన్ ముట్టె నత్యుగ్రుండై. 2
మ॥ ప్రశయాంభోధరమున్ హంసించుచు సలుం ♦ బొజ్జ ర్త చెంతన్ మహా
చలశృంగంబులు వీలి కూలఁ బటుగ ♦ ర్జ్వరావ మొప్పున్ దురు
ష్కుల సైన్యంబులఁ దాకి నూర్లు పడు లం ♦ చున్ లెక్కకున్ రాని లీ
లల శీర్షంబులు గుప్ప తెప్పలుగ రా ♦ ల్పన్ సాగె నత్యుద్ధతి. 21
కీ॥ ఆగ్రహోదగ్ర భయద దీ ♦ ప్రాప్త్యుడగుచుఁ దన ద్విధారాకృపాణ దు ♦ ర్దాంతధార
నృపగురుండు చీల్చి రిపులెల్ల ♦ నేలఁ బడిరి మిడుతగమి చిచ్చుఁబడి మ్రగ్గు ♦ వడుపు దోచ
॥ హరిదాసుఁ డాగ్రహమ్మున హరి, రక్ష శ్రేణి నొంచు ♦ నట్టులు యవనో
త్కరములపైఁ బడి నఱకెను శిరములు; రాతోడు లెల్ల ♦ జిక్కఁగఁ గొలునన్. 21
॥ ఝాలా 'భూపతిసింహుండు' సాలములన్ బోలెఁ దురక ♦ సైన్యము మేనుల్
జీలిచె; మేకొని సూక్తుండు కాలాహివిధాన శత్రు ♦ గర్భముఁ జొచ్చెన్. 22
॥ దేవగృహదుర్గసీమలఁ ♦ దిరుగు వ్యాఘ్ర ముగ్రమూర్తి దూడాసింగు ♦ యుద్ధమండు
దేరిచూడఁగ రానట్లు ♦ దీప్తి మెఱసి దోమలనుబోలెఁ గూల్చె శ ♦ తులను దాకి.
॥ గుణరాశి రాతోణ్ణు ♦ కుంద దాసుండు షాపురా-బునేరా ప్రిభుల్ ♦ ప్రికట బలులు,
మఱియు బేడ్లరాజ ♦ మాళి కేశవదాసుఁ డింకఁ గొఱిరియా ♦ నృపవరుండు

§ But as if the brand of Bhavani was insufficient, he met with another
hermit in the forest of the "Tiger Mount" the Gokurnath, who presented to him
a double edged sword, which with the proper incantation, could sever rocks.
With this he opened the road to fortune leading to the throne of Chittoor.

"Annals of Mewar"

- తక్కిన రాజపుత్రుల త్రాచిచూపతుల వారి వారి శౌర్యంబుల పగిది రిపులఁ
బట్టి నిర్జింపంగఁ బగ్గముపాడొచు నొగిలి కగుల సాగె మొగలు బెగలు!
- గీ॥ సమధి కోద్దండ దోర్దండ చాపముక్త భీకరాశుగులై భిల్ల వీరు లెల్ల
నట్టహాసంబు లొనరింప నాశరములు నాలుకలు గోయుచు వాల్లఁగూలి రరులు.
- ఉ॥ వీరులలోన మేటియగు వీరుడు భిల్లనృపాలమాభియుక్
బారుషరాశియై యడని పక్షుల మెత్తని యీశలక్ గరుల్
కూరుచు భీకరాశుగము లుక్ దశకంబు శతంబు గుప్పచుక్
వైరిభలవ్రజంబుల న పారముగాఁ దునుమాడె నత్తటిక్.
- ఉ॥ రూక్షపరాక్రమస్ఫురణ రోజుచు నా పహబాజుఖానుఁ డా
తక్షకమూర్తియై రిపులఁ దార్కొని పెక్కురఁ గూల్చుగా, ఖగా
ధృత్యుడుపోలె బైఁబడి ప్ర తాపనృపేంద్రుఁ డనూనసాహసా
పేక్ష దదీయ మస్తకము ప్రిలంగ నేనె గృహణధారలక్.
- గీ॥ తనకు సుభటుల నుసికొల్పి దన్యుతతులవైన డీకొల్పి యాప్రతా పప్రభుండు
దుర్గమును శుభ్రముగఁజేసె దురుకపురువు పేరు లేకుండఁ దుదముట్ట నేరి వైచి.
- మ॥ నలినాస్తుండును బూర్వపర్వతముపై నక్ దర్శనం బిచ్చె; నా
యిలువేల్పుక్ గొలిచెక్ బ్రతాపధరణీ భృణ్మోళియుక్; రాజపు
త్రులు సంతోష మెలర్ప నందుకొని రా దుర్గంబు; నం దన్నిది
క్కుల సూర్యధ్వజకోటి క్రాలె; జెలఁగెఁ గోలాహలధ్వనముల్.
- క॥ మైదులు తుదముట్టి చనంగా రాణా సంతసంబు గడలుకొనఁగఁజే
వేరిజయంబుఁ దన దేవేరికిఁ దెలుపుమని యొక్క భిల్లని బనిచెక్.
- చ॥ మనుజవశ్యేంద్రుఁ డంతట 'న మాయిత' పర్వత దుర్గ సీమకుక్
జని తన రాజపుత్రభట సంఘముఁ దోడ్కొని లోన దూకి శ్రాం

223

224

226

227

⊗ The fugitives were pursued to Amait, the garrison of which shared the same fate. Ere they could recover from their consternation Kumbhalmer was assaulted and taken; Abdoola and his garrison were put to the sword and thirty two fortified posts in like manner carried by surprise, the troops being put to death without mercy. To use the words of the annals "Pratap made a desert of Mewar." He made an offering to the sword of whatever dwelt in its plains "an appalling but indispensable sacrifice."

తని గొను వైరుల బిలిచి ♦ త్రెళ్ళగ నేసి గ్రహించె దుర్గముఁ;
దనరె రవిధ్వజంబులు శ ♦ తంబు సహస్రము దృశ్యమానమై.

228

—) కుంభలేమియరు దుర్గమును జేకొనవలెనని ప్రతాపసింహుఁ డాలోచించుట. (—

మ॥ తన సామంతుల నందఱఁ బిలిచి చెం ♦ తఁ జేర్చి “యాదుర్గముల్
గొనుటల్ ముఖ్యముగాదు మా కిప్పుడు; మా ♦ కుంభక్షమాజాని చే
కొని నిర్మింపఁ బవిత్రమై వెలయు నా ♦ కుంభలేమియర్ దుర్గముఁ
గొనుదాఁకఁ గననొల్ల నిద్దురయు! గై ♦ కో నొల్ల నాహారముఁ!”.

229

మ॥ అను రాజేంద్రుని మోముఁ గన్గొని సలుం ♦ బ్రాధీశ్వరుం “ఊక్షణం
బుననే పోద” మటంచుఁ గోల్తల దళం ♦ బుల్ రేపి సాగించి శై
లనికాయంబులు లోయలుఁ వనులు లీ ♦ లఁ దాటి యుత్సాహముం
గొని ముందేగఁగ నా ప్రతాపుఁ డరిగెఁ ♦ కుంభలేమియర్ చేరఁగఁ.

230

గీ॥ శైల సామ్రాజ్యలక్ష్మి మస్తకమఃమాడ్కిఁ బర్వతముపైన శృంగంబుఁ పఱలుచుండు;
మూర్ధమున వెల్లు హాటకఁ ముకుటరాజ మట్లు కుంభలేమియర్ దుర్గమలరుచుండు. 231

సీ॥ అచలనితంబంబు ♦ నటు నెక్కుచో దూరముననుండి దుర్గగో ♦ పురము దోఁప,
నా ప్రతాపనృపేంద్రుఁ ♦ డత్యంతహర్ష రోమాంతితగాత్రుఁడై ♦ మస్త మెత్తి
కనులపండువుగాఁగఁ ♦ గని “పదునాడేండ్లపై నయ్యె నకట! నిఁ ♦ బాసిపోయి;
నీ “మేఘ భవనంబు” ♦ నీ “భవానీదేవి కోవెల” నీను స ♦ రోవరంబు

గీ॥ కనులఁ గట్టినయట్లు నేఁ ♦ గాంచుచుండుఁ; గలిగిన దొసంగులకు మనిఁ ♦ గలఁగుచుండుఁ;
గానికాలము నన్నిట్లు ♦ కట్టివైచెఁ; జూచుచుండుమి! యిప్పుడు నీ ♦ సూడు దీర్తు.” 232

క॥ అని మొగిచి కేలుగవ మనమున నుత్సాహంబు ద్విగుణ ♦ ముగ, బలమును ర
మ్మని హెచ్చరించి దుర్గమ్మును డాయఁ దూఁకి శంఖ ♦ మును బూరించెఁ. 233

క॥ కల్లోలాభితరంగము వెల్లివిరియు గతిని గవియు ♦ విమతబలము న
బ్దుల్లాఖాన్ మార్కొనెఁ గోధోల్లసితుండగుచు నిజభ ♦ టోత్కర మెనయఁ. 234

గీ॥ కనులు నిప్పులఁ గురియ ఖడ్గంబు మెలయ నహిఁ తొరుక్కనై సృమధ్వమునఁ దూఁకు
నా ప్రతాపేశ్వరునిధాటి ♦ కాగి నిలువ, నరుల మాటెల! సురలకై ♦ నం దరంబె!

మ॥ అవధూతాఖిల వైరి వికృమ సలుం ♦ బ్రాధీశ దోఃఖడ్గ సం
భవ దుర్వార దురీక్ష దావ దహన ♦ జ్వాలా పరివ్యాప్తి ద

స్వవితానాటవినిల్చె భస్మమయి రాఁ సుల్ రాసు; లవ్వీరుఁడా
హవభూమి విహరించె నాప్రళయ కాఁ లాభీల రుద్రాకృతిఁ.

236

|| ఉదధిని రెండుపార్శ్వముల ఁ నుండి యుదగ్రతరంగముల్ భయా
స్పదముగ రేగి తీవ్రరభ ఁ సమ్మనఁ దాఁకిన వీక, శౌర్యసం
పద పాలివోవనీక యిరు ఁ వాగులయోధు లొక శ్లోకశ్లఙ్ఘైఁ
గదియుచు హుంకరించి పయిఁ గొమ్మరి వీర రసావతారులై.

237

|| యవనబృహన్నాళి ఁ కాస్త్ర నిగత ధూమ సంఘాతములు మేఘ ఁ సమితిగాఁగ,
రాజపుత్రకుల ని ఁ ర్భరసింహనాదముల్ ఘన ఘనాఘన రణ ఁ దగ్ధగాఁగ,
భటహస్త తరళ కృ ఁ పాణధారాతళతళలు సాదామనీ ఁ తతులుగాఁగ,
శబరనాయక శరా ఁ సన నిస్సర త్రీవ్ర విశిఖసంతతి కుంభ ఁ వృష్టిగాఁగ,

|| నుభయపక్షంబు వీరుల ఁ యొడలఁ దొఱగి పాటు రక్తప్రవాహముల్ ఁ పర్వతాగ్ర
గళిత గైరిక శోణ శైఁ వలినిగాఁగ, సమరరంగంబు నిబిడ వ ఁ ర్షస్త వయ్యె! 238

|| తన ముత్తాతలనాటి దుర్గమును బొం దఁ దొందరఁ జెంది ద
స్వనికాయంబును జీల్చి నయ్యమరసిం ఁ హుం డుగ్రుండై పైకొనెఁ;
దన ముత్తాతలనుండి వచ్చిన యుదా ఁ తక్షాత్రీ తేజోవిక
త్థనమా వెచ్చని నెత్తురుల్ మరఁగి యం ఁ తర్మాడులం దోడఁగఁ.

239

|| రాజపుత్రుల భయద వీ ఁ రస్వనములు స్రగ్గి మ్రగ్గు యావనభటా ఁ ర్తస్వనములు
రాజగురుమాళి సింహగ ఁ ర్హ్వాస్వనములు భూనభౌంతరాళమున మా ఁ శ్రోతలీనె! 240

|| పీన వితత వక్షులును గౌ ఁ పీనధరులు కృష్ణవర్ణు లయఃకల్ప ఁ దృఢశరీరు
లాలయస్థ శిలావిగ్రా ఁ హములమాడికి భిల్లులు రంఘాంగణమున శోభిల్లి రపుడు. 241

|| బవరం బుగాడిపం ఁ డువునాఁగ జెలరేగి యమరసింహుండు దీ ఁ వ్రీముగఁ బెనఁగె;
నతని ప్రతాపాగ్ని ఁ యవనచమూసమూహమ్ములు శలభమ్ము ఁ లట్లు సమనె;
దుర్వారవీర్యుఁ డ ఁ బ్బల్లచమూపతి మత్తమాతంగంబు ఁ మాద్రీ దాఁకె;
నందఱు వెఱఁగంద ఁ నావీరమణి వాని శిర మూఁడ్చె ఘోర ని ఁ శ్రీంశధార;

|| సైన్యపతులును జమువులు ఁ శబరవీరు లందఱును జేరి యెడఱ ఁ మ్రందఁజేసి
రమరసింహుఁ డొక్కఁడ కూల్చె ఁ నందఱ నన, వాని విక్రమధాటి విశ్వమున కెఱుక.

|| మెడలు తెగి పుడమిఁ బడఁగాఁ బొడుచుచు మోగలుల యుద్ధ ఁ భూమికి బలిగా
నిడి మోదం బడరఁ బ్రతాపుండు కుంభలోమియరు దుర్గ ఁ ముం కైకొనియె. 243

గీ॥ ద్వారములఁ గ్రాలెఁ బచ్చనితోరణములు; నలరె దుర్గమంతటను నూర్వధ్వజములు;
పరగెఁ గ్రమముగఁ బుణ్యాహఁ వాచనములు; మేఘభవనమ్మునకొ గ్రొత్తఁ మెఱపు
మెఱసె. 244

ఉ॥ పూచిన పూలమొక్కలటుఁ పొంగి బుజంబులు మూడుగాఁగ నే
నాచయముల్ తదీశ్వరులఁ నంత ముదంబుధిఁ దేలి; రంత దా
నోచిన నోముపంటలగుఁ నూత్నమనోరథ సంచయంబు లెం
తోఁ చెలరేగ రాజమణిఁ యొప్పుగఁ గాపుర ముండె నయ్యెడక. 245

మ॥ మును “పింగ్లాండు”ననుండి ఢిల్లినగరంఁ బుణ్ జేరఁగావచ్చు వ
స్తునికాయంబుల దేవు వీడు పిదపకఁ నూరత్పురీ మార్గముక
గొని యీశాన్యపు భాగమం దరుగుచుకఁ గుంభలోమియర్కోట ప
జ్జనె నైలంబుల దాటఁజేయుటయ యాఁ చారంబుగా సాఁగెడిక. 246

గీ॥ నొగలపై నాదమఱచి నిఁ ద్రఁగను చోదకులను శకటమ్ములను నందుఁ గల సమస్త
వస్తువుల వృషభములనుఁ బట్టి రాజపుత్రు లిడిరి కోటను మూలఁ మూల లందు. 247

క॥ దినదినము కొల్లగొని కోటను జేర్చిన విలువగల బిఁ డారమ్ముల పె
ల్లన భాగ్యసమృద్ధంబై తనరెక సామగ్రి బలముఁ ధరణీసునకుక. 248

సీ॥ అన్ని మూలలనుండి యరుగుదెంచి ప్రతాపుఁ జేరు వీరుల సంఖ్యఁ చెప్పురాదు;
దై నందిన ప్రవృత్తి ధ్ధంబుగ నేనాబలంబును గోశబ లంబు దనరె;
జైత్రయాత్రారతుల్ జరపి ప్రతాపుఁడు శత్రుల సర్వనా శన మొనర్చె;
హారావలీసీమ నచిరకాలమున ముప్పదిరెండు కోటలు పట్టువడియె;

గీ॥ నా ప్రతాపేంద్రు దిగ్విజ యాంకకథలు గుహలు లోయలు దేశంబు గూడ నిండి
బూరటిలి పొంగి పొరలుచుఁ బోయి ఢిల్లి చేరి సూటిగ నక్కరు చెవిని మ్రోసె. 249

గీ॥ ఆంతరంగికులగు సమాఁ త్యాగిణులను వాహినీపతులను సభా భవనమందు
నవసర విశేష సభకు రం దనుచుఁ జేర్చి కడు విషాదంబు దోఁప న క్కరువిభిండు,

—*) అక్కరు సార్వభౌముని విషాదము. (*—

సీ॥ “అకట! దేవేరీమఁ హ దుర్గమున నైనయపటలితో నోడె పా బాజు ఖాను;
కుంభలోమియర్కోట గురుబలోద్ధాముఁ డబ్బల్లాపతి ససైన్య ముగను దెగియె;

నవ్వల సూర్యభీ † హల్దుర్గమునఁ గడు దర్పాఘ్నఁడు మహాబ † త్థాను సమసె;
 నచలగృహముమర్గ † మందు వాహినులతోఁ గడతేతెను ఫరీదు † భానుశూరుఁ;
 డణఁగి వెన్నకుఁ బోయిన † యాప్రతాప సాగర మహాతరంగంబు † సరభసముగ
 నిప్పు డుప్పొంగి యట్టె పై † కెత్తివచ్చె; నింక నెట్లోర్తు! మేవాడ † యెట్లు నిలుచు!”
 అని మోము డిల్లవడిపోయినఁ గని హరివిజయసూరి † “యిన్నేండ్లు రణం
 బును దటుముచు నడపఁగనోపని రాణాగారి కింత † బల మెటు లొదవెన్.” 252

అనిన నక్బరువిభు † డతని వీక్షించి “భామాసాహియను పూర్వ † ముత్రి యొకఁడు
 మన్ని యాకడనుండి † వచ్చి దూరపుసీమ కరుగుచున్న ప్రతాపు † నడ్డగించి
 కేవల ధర్మదీ † త్నావర్తనము మాన్పి రాజనీతిప్రకా † రముగ గణపి
 గణుతికిమీఱు పై † కము వేయుబుద్ధ నంపించినాడని మొన్న † వేగు లనిరి;
 యాత్మదేశంబు విడి సరి † హద్దు దాటి చనఁగనున్న ప్రతాపుఁడు † మనసు మార్పు
 కొని సమస్త బలం బొన † కూర్చుకొనుచు నీమహాసంగరారంభ † మిట్లు చేసె.” 253

అన జైనగురువరేణ్యుం డను! “భామాసాహి త్యాగ † మతివంద్యుఁ; బ
 య్యనఘుండు పాత్రదానంబునను గృతార్థతను గాంచి † పుణ్యం డయ్యెన్. 254

మ॥ పెనుకష్టమ్ముల మున్ని కాంతి చెడి పి † ప్షిక్ దేలు నాదేశమా
 తను సేవించి సకాలమందు నిరతో † ధ్ధారంబు గావించు పా
 వనభాగ్యం బది పూర్వజన్మమునఁ గొ † ల్పకరాని పుణ్యంబు చే
 సిన శుద్ధాత్ముల కబ్బు; దక్కొరులకు † సిద్ధింప దెప్పట్టునన్. 255

క॥ భామాసాహిబుధేందునిదా మహిత యశో విభూతి † యజరామరమై
 భూమియు దివమును నిండు; మహామహుఁ డతఁడనఁగ, నక్బ † రార్తి బహుచున్,

మ॥ “మన కీరీతి సభాముఖంబునను “భా † మాసాహి పుణ్యాత్ముఁడం
 చని, కాడంచని” చర్చ యేటికిఁ! బ్రతా † పాధీశ్వరున్ గెల్చి యా
 యన నోరన్ దన కే నధీశ్వరుడనం † చన్నింతు నం చాస లుం
 డెను గొండంతలుగాఁగ; నిప్పు డవి యూ † డెన్ నామనం బేర్చుచున్. 256

సీ॥ పదునైదులకు ల † శ్వబలుంబు పానాతిబల మేబడెను ల † క్షులును గలిగి
 యుర్వి నెల్ల జయింప † నోపువారు పదాఱువందలు వాహినీ † పతులు గలిగి
 విశ్వం బదరఁ బడి † వేల పిరంగులు దశసహస్రద్విప † తతులు గలిగి
 వరుసలు వరుసలై † పరగు భాండాగారభవనముల్ నిండ ద్ర † వ్యంబు గలిగి

గీ॥ రాజరాజుల గెలిచి వి ♦ క్రమము వలచి భరతఖండ మేలెడు సార్వ ♦ భౌముడనయి
పేదయగు ప్రతాపున కోడి ♦ బెండువడిన 'జీ' యనగఁబోదె జగము; నాసిగ్గుచెడదె!

సీ॥ రాజ్యంబు లేక దు ♦ ర్గబలంబు లేక నైన్యబలంబు, లేక ద్ర ♦ వ్యంబు లేక
సాయమేమియు లేని ♦ సమయంబున నె మహారాజాప్రతాప దు ♦ ర్వారమూర్తి
యవనుల గళముకొ ♦ జ్జియు రణంబుల బలిగొట్టెలుగాఁ జేసి ♦ కోయుచుండె;
బలవంతుఁడును ద్రవ్య ♦ వంతుండు దుర్గవంతుఁడు రాజనీతిచుం ♦ తుండు నయ్యె;

గీ॥ దొలుత నణఁపరాని మహాగ్ని; తోడు దవలె గాలి; యింక లోకమంతయుఁ గాల్పుట రుదె
యతని నెటుగెల్తు నను చింత యంతకంత కెచ్చె; దెర వేది దోఁప; దిం ♦ కేమి సేతు!

మ॥ కల వా యింద్రుని కేని లేని పలు భా ♦ గ్యశ్రీరతుల్; పాద మి
య్యిలపై మోవఁగనీక కొల్వఁగల వా ♦ రెన్నేని కోట్లుండు; లే
సిలుగుల్ వైబడ; వా ప్రతాపుడెస నా ♦ చితాన్నియుఁ గేతకీ
దళగర్భయునఁ జేరు నాగువలె డెం ♦ దం బుది కారించెడు.

260

గీ॥ అమరులకు లేని భోగభా ♦ గ్యము లొనరియునా ప్రతాపునిదెస నీర్వ్య ♦ నడఁగుచుంటి;
నేమి లేకున్న దేవుని ♦ కృప గడించి యతఁడు లోకాతిశాయి శౌర్యమున మెఱయు. 261

మ॥ అకటా! యక్ష్మరువాసి లోకములు కొం ♦ డాడంగనే కాని యే
టికి నెక్కు! నిఱుపేదతేని నొకనిక ♦ డీకొంచు గెల్వంగఁజూ
లక యల్లాడుచునుండె నంచు జగముల్ ♦ నవ్వంగ జీవింపనే
టికి! బ్రాణంబులపైసనే విసువు పు ♦ ట్టె! వేదనల్ పొచ్చెడు!".

262

మ॥ అని నిట్టూర్పుచుఁ బామశాహి కడు దై ♦ న్యం బుద నిర్వాతదీ
పనిభంబై కనుపట్టె గొల్వు; సభికుల్ ♦ పాభాత చంద్రోపమా
ననముల్ వంచిరి; మానసింహుఁ డరిమా ♦ న ప్రాణ విధ్వంసన
ధ్వనితాశాంత యశో విశాలుఁ డపు డ ♦ క్షర్ నేత నీక్షించుచుక,

263

—*) మానసింహుఁ డక్ష్మరు సార్వభౌమునకు మనస్తాపోపశమనంబు చేయఁబూనుట (*—

సీ॥ “అరిరాజమర్దనో ♦ ధ్వరశక్తి గాంధారసీమ నీసీమగాఁ ♦ జేసినాడ;
నడిగినంతనె పోయి ♦ గడియలో ఢిల్లికిఁ గాశ్మీరమును దెచ్చి ♦ కలిపినాడ;
మానవుల కసాధ్య ♦ మైన కాఘాలు గెల్చి భవత్పందబులఁ ♦ జేర్చినాడ;
గడు విశాలములు వం ♦ గవిహారదేశముల్ గెలిచి నీకు యశంబుఁ ♦ గొలిపినాడ;

దలలు బలియుట్టి గెలువగాఁగ నలవిగాని దేశముల నెన్నియేని సుఁగిటనుబట్టి
నీకు లోబడఁజేయు నిర్దిష్టకార్యపరుడ నేనుండఁ నీకేల వనట మునుఁగ. 264

|| వ్యవధి లవంబులేని కలఁగి హంబుల పెల్లునఁ జిక్కి, రాజకీ
య వితత కార్యజాలముల యందు మునింగి, విదేశమందు నుం
డవలసి కొన్నిమాసము లె ఁడంబు జనించి ప్రతాపుతోడి యా
హవము నుపేక్షచేసినటుఁగి తాటయు నిక్కమ! యేమి చేయుదుఁగ! 265

|| అవనిఁ జూడ్కులు వాల్చి నీ వడలి దై న్యంబాది నామనం
బవియుఁ; నాకుఁ బ్రతాపసింహునకు బా ల్యంబాది వైరానిలం
బు విజృంభించుచు నేటి కింకను మనంబు గాల్పు! జల్లారలే
దు; వితాసేయక తాకి నొంచి యుడికింఁగి తుమ్ముదలంతుఁగ బ్రభూ! 266

|| చీమయుఁ జొరని కా శ్రీర దేశములోని కొండలన్నియుఁ బిండి పిండి యయ్యె;
మనకుఁ బరిపియాకుఁగ మధ్య సాంద్రాటవుల పగిలి పీటలువాటిఁగి బాట బాసఁగ;
దక్షిణాపథము వింఁగి ధ్యము పాదఘట్టనగురుత కోర్వక భూమిఁగి గుంగి పోయె;
సీగ కనువుగాని పిమ్మరిపాఠంతు రాజ్యములెల్లఁగ దలక్రిందుఁగ తాచుఁగిరిగె;

|| నాప్రతాపుఁడెంత! యాతని బలమెంత! త్యాగ మెంత! యతని ధైర్య మెంత!
పోవనిమ్మటంచుఁగ నే పీడితినిగాని కన్ను దెలువ నెపుడొఁగి కాలిపోఁడె! 267

|| ఆఫ్రికాఖండంబు నంతయుఁ దెచ్చి వంగమహాంబురాశిని గలిపి వైతుఁగ;
బ్రాహ్మణ్యైలంబుఁగ బాదుతోఁగి బెకలించి యావరణాచలంబు బవలఁగి దోతుఁగ;
నీపదమ్ములచెంతఁగ నీలోత్పలంబుగా నీలాంబురాశి దఁగి కోలు సేతు;
నుత్తరకురుభూము లొకక్షణంబున గెల్చి గురుదక్షిణగ నీకుఁగి గురురు పలుతు;

|| నాసియాఖండ మెల్ల నీ యాజ్ఞనుంతు; నిట్టిచో నొక్కమేవాడ యెంత నాకుఁగ;
తెలియవే మద్భుజాబలోఁగి దీర్ఘశక్తి! తలుపుల న్నింగువాని కఁగి పుష్పము లెంత! 268

|| కావరము పెచ్చు పెరిగిన మేవాడఁగి బ్రతాపసింహుఁగ మ్రొంగుటకై నా
జీవితము మీఁదుదీయుదు; నే వెలితికి సురు దొఱకఁగి నీయకు మెడఁదఁగ. 269

|| ఈపని నెఱవేర్చుచో నాపేరునఁ బిల్వఁబోకు' నా విని యక్బర్
భూపతి యంధఁగ గనుఁగొని "యీపగిది నిఁకెంతకాలఁగి మీటు వేఁగింతుఁగ! 270

|| మేవాడజయము నఁగి మ్మి యనేక లక్షలు సేనల నాహుతిఁగి చేసినాడఁగ;
సమరసన్నాహములోఁగి జరుపుచో ధనము కోటులుఁగోట్లు నట్టెటఁగి గలిపినాడఁగ;

- నొక్కొక్కరు జగంబు ♦ నువ్వెత్తుగొనెడు చమూనాయకులను గో ♦ లోపియినాడు;
నిగవదేండ్లుగ క్షణం ♦ బేని వీడని మానసికదుఃఖపరత శో ♦ పిల్లి నాడె;
- గీ॥ బడఁగరాని కష్టంబులు ♦ పడిన వాడె; నడువరాని దుష్పథముల ♦ నడచినాడె;
నట్టెయాశించియాశించి ♦ యాసలుడిగె; దాల్చియుడివోయె; మిగులసం ♦ తాపమయ్యె.
- మ॥ ఎవరుక జెప్పినగాని నమ్మకము నా ♦ కింతేనియుక లేదు; నే
నెవరిక గోరను సాయముక సలుప ర ♦ మీ! యంచు; నా కెవ్వరుక
లవముక మే లొనరింపలే; రుజుక కా ♦ లంబెల్ల నందంగరా
ని వృథాశారతిఁ జెల్లె; జింత యొకఁడే ♦ నిల్చె మదీయాంశమై.
- 272
- గీ॥ వీడిచనెదె ప్రతాప! మే ♦ వాడ సీమ! చాలు నికమీదఁ “దవగతి ♦ స్రవ”యటంచు
మమగతిర్మమ”యనిచింత ♦ మానియుంటి; గూళపాటుండునాకొంపఁ ♦ గూల్చెనకట!
- గీ॥ ఏమి చేయుదు! నాచింత ♦ యిపు డొకింత యణఁగఁగల త్రోవలేదు; నా ♦ కతనితోడి
పోరు తలమున్నగ లయ్యె” నం ♦ చీరసమున నిలువ, నబ్బూరురహిమాను ♦ గళము నెత్తి,
—*) అబ్బూరహిమాను ప్రతాపసింహుని గుణగణములను గీర్తించుట. (*—
- సీ॥ “రాజు లాత్మాంఘ్రినీ ♦ రజముఁ గొల్వఁగఁబొల్పు రాజయోగానంద ♦ రమ్యమూర్తి;
జన్మదేశమునకై ♦ సర్వస్వ మర్పించు నసమాన దేశ భ ♦ క్తాగ్రగణ్యుఁ;
డంబుజాతాప్త మ ♦ హావంశదుగ్ధాబ్ధి జనియించు సంపూర్ణ ♦ శశధరుండు;
చతురర్థివృత మహీ ♦ చక్ర మర్పించిన నంట నొల్లని మహా ♦ త్యాగ ధనుండు;
- గీ॥ పౌరుషభగీరథుం డట్టి ♦ ప్రభువరుండు మన కులమునఁ గాఁ దిక లోక ♦ మునను గలుగు
నేకులమ్మన లేడు నా ♦ యెటుఁగుదాఁక; నుత్తమోత్తముఁ డతఁడందుఁ ♦ జిత్రగింపు.
- సీ॥ అంశమందున సహ ♦ స్రాంశు లీనెడు రవిధ్వజరాజము గరుడ ♦ ధ్వజముగాఁగ,
నద్వితీయంబు “ఖాం ♦ డా”ద్విధారాకృపాణంబు దుర్దాంతనం ♦ దకముగాఁగ,
మైండ్ల మోడుగు హే ♦ మతనుత్రరాజంబు రంగారు పీతాంబ ♦ రంబుగాఁగ,
విలువైన మగతాలు ♦ గులుకు కల్పితురాయి రమణీయ బద్ధిబ ♦ ర్హమ్ముగాఁగ,
- గీ॥ బుండలీకములకుఁ దోడఁ ♦ బుట్టువైన వెడఁద కనులు కృపామృత ♦ వృష్టి గురియఁ
గడలివచ్చి హాస్థీఘాటు ♦ కడఁ బ్రతాపరాజనారాయణుండు ద ♦ ర్శన మొసంగె. 273
- సీ॥ ఐరావతంబువై ♦ నరుదెంచు నిర్జరసార్వభౌముని మేలు ♦ చక్కఁజేసి,
వృషభవాహన మెక్కి ♦ యే తెంచు కైలాసవాసు విలాసంబు ♦ గాసి చేసి,

హంసరాజము నెక్కి యరుదెంచు భారతీశ్వరుని రూపవిభూతి భంగపఱచి,
 శిఖరాజవాహన శ్రీమీట వచ్చెడు స్కంధు నందము నెంచు డిందుపఱచి,
 మనుజపతిమాళి మన్మథ మన్మథుండు చైతకాశ్వముపైన సా త్కారించి
 దివ్యదర్శన మిచ్చె; నా తేజమునకు నంజలి ఘటించి, యాత్మోప హార మిడుచు.
 ఆ త్రిభువన కల్యాణ ప రాయణుఁ గనినపుడె, యాత్మావలోకనం బయ్యె నాకు;
 నని ముగిసి ఢిల్లె జేరి నే నరసిచూడ నాత్మ యతనికై నీకు దే హంబు దక్కె. 278

అకటా! నీవలె ధర్మముల్ దెలిసి రా జ్యం బేలఁగాలేడో! మ
 చ్చికమై భూప్రజఁ బుత్రులఁబలె గృహ శ్రీఁ జూడఁగాలేడో! పా
 యక వర్ణాశ్రమధర్మపద్ధతి తిరం బై నిల్పఁగాలేడో! యె
 దుకు నాతండు స్వతంత్రుడై నిలువఁ గా దో! యాన తీఁ గోరెదక. 279

తలఁగని రణములఁ దగులుకొన్నను స్వధర్మత్యాగ మాచరిం పంగఁబోడు;
 తినఁ దిండిలేక కుం దెడునప్పుడైనను దైవభక్తి యొకింత తలఁగనియె;
 డనుపమాన ప్రవ ర్తనమున జగమున కాచార్యపీఠమై యలరినాడు;
 స్వాతంత్ర్య సమర దీ త్మా నిబద్ధాత్ముడై సతతోపవాసముల్ సలిపినాడు;
 || కలియుగంబున నిట్టి యో గ్యతముఁ గనము! వెజ్జినని నన్ను జగము భా విందుఁగాక!
 యినకులంబు గాలించి చూచినఁ బ్రతాపు నంతటి మహాపురుషుఁ డుండఁడని వచింతు.
 || ఆ మహారాజు క్షీరచం ద్రాతపమునఁ జల్లఁగా జీవితముల్లు జరపుకొనుచు
 మనము సమకాలికులమౌచు మనఁగలిగితి; మిదియ దేవేంద్రభోగమంచెన్నవలయు.

మ॥ పృథ్వీశ్రీకర మామహాత్ముని తుమా భావంబు శ్రీరామర
 త్కదా మీ; కతఁ డాసనొందుచు “వనా శా”నిష్కుగ్ధ దాటి చెం
 తకు విచ్చేసిన యానిమేషమె భవ త్రైరుష్క సామ్రాజ్యల
 క్ష్మికి నూతేఁడులు నిండు నిక్కమని ఘోషింతు నిరాఘాటతక. 282

సీ॥ పృథిలేని వైభవ పృథంబులు నీవు నెఱపు నీ హస్తినా పురమునందు
 గాఢాంధకారసం గతమైన యొక నాటిరాత్రి మొంటరిగ నా రాజమాళి
 యడుగు పెట్టెనయేని నాసడి తెలియుచు తుణమున లేచు న ఖండసేన;
 విదక నీ విందుండ వీతానా! పాటిపోనలయునో యోజింప వలసియుండు;
 గీ॥ శ్రీరమాభర్త సాక్షాత్కారించినట్టు లాపృథాపుఁడు కనుపించు సపుడు, నీచు
 సేవకుండ నేనె నీసేవ చేయఁగలనా! యవలఁ దొలఁగుదునా! తెలి యంగరాచు.

మ॥ మఱి యేదే నొకకారణంబుమెయి కం ♦ పం బొంది తూగాడి యో
 ధరణీచక్రము సర్వ మొక్క మొగి బా ♦ తాళమ్మనా గుంగి యు
 క్కఱిన్ గుంఠ చలింపజోవను; బ్రతా ♦ పాధీశు సత్కీర్తి కె
 వ్వ రపాయం బొనరింప బూనినను నో ♦ ర్వణాభావ బాణాలతో! 284

సీ॥ ఒక నృపాలకుఁ డేలు ♦ నొక్క రాష్ట్రంబులో నొక టంకనాలలో ♦ నుద్భవించి
 పరిపరివిధములై ♦ పరగు నాణెములట్లు మతము లన్నియును నీ ♦ క్షీతి రహించు;
 మనుజుల నుద్ధరిం ♦ పగ వీని నేర్పఱచిరి బుధుల్ లోకప్ర ♦ సిద్ధమతులు;
 పృతిమతంబునను న ♦ ర్హత యుండనే యున్న; దీర్ఘరదృష్టిలో ♦ నిన్ని సమము;
 గీ॥ లన్యమతమువాడు ప్రతాపుఁడనకు; డతని దుత్తమోత్తమమతము; ముద్భవండు మాతృ
 దేశమున కప్పువడె నంచు ♦ దెలియని మన యావనమతం బొకండె ని ♦ రర్థకంబు. 285

చ॥ కటకట! యామహాత్ముఁ డొక ♦ కైవడి లోబడఁ; డీవును జగం
 బెటులను నిల్వసేపు; శ్రమ ♦ మింతయు నొక్కని గెల్వనేకదా!
 గుటికెడు పాలకై పొదుగుఁ ♦ గోయుదురే! యొకపండుకోసమై
 విటపముఁ గూల్తురే! ఫలము ♦ వెల్లి శ్రీమం బధికంబు గాదొకో! 286

సీ॥ రాజపుత్రకులు దు ♦ రావరవిక్రమయుతుల్; తెఱవ లత్యలఘుసా ♦ ధ్వీమతల్లు;
 లాకులమ్మన బాలుఁ ♦ డైన వీరులలోన నగ్గిగణ్యులనైన ♦ నడఁపఁగలడు;
 పరిపుల్లనురుచిర ♦ ప్రమదావనవతంస; మనుపమ నిత్య క ♦ ల్యాణసీమ;
 పరమశోభన నిత్య ♦ వైవాహికగృహంబు; మ్మోసతీ కంఠ ము ♦ క్తాస్రజంబు;
 గీ॥ నైన మేవాడపై కేగు ♦ టనుచితంబు; రాజపుత్రులఁ దొడర ఘో ♦ రతమపాప;
 మాప్రతాప పురోగమ ♦ మైన కులము దండనకు నర్హమే! మొక్క ♦ దగునుగాక.
 గీ॥ దైవమును దూరముంచి యిం ♦ దాఁక వారి కాచరించిన కొండంత ♦ యఘమ చాలు;
 నింక భూదేవి భరియింప ♦ దెప్పు డెవరి కెచట నేగతి పట్టునో! ♦ యెవ్వఁ డెఱుఁగు!

సీ॥ నాల్గేడ్లవాని నిం ♦ తగఁజేసితివి; చదువులను నేర్పించితి; ♦ బుద్ధి గఱపి;
 తున్నతోద్యోగ సం ♦ పన్నుని జేసితి; కూరిమి వియ్యంబుఁ ♦ గూర్చి యుంటి;
 వీ దేహమే నీది; ♦ యీ ప్రాణమే నీది; యీ జీవితంబె నీ ♦ దెల్లయపుడు;
 నా శరీరమ్మనం ♦ దలి రక్తమునఁ బ్రతిబిందు వెల్లపుడు నీ ♦ పేరె పలుకు;
 గీ॥ నీదు సేమంబు నెంచి ని ♦ ర్లిద్రయశము నెంచి నీయెడ గౌరవ ♦ మెంచి నీదు
 ప్రభుత కేవేళ మేలెంచి ♦ పలుకు నాదు ప్రార్థనముఁ ద్రోసిపుచ్చకు" ♦ మనెడు నంత,

—*) అబ్బూరహిమాను మాటల కందలు హ్నించుట. (*—

|| ఈమాట లోకమెం ♦ తేని నాదలదాల్ప విహితమా"ననె హరి ♦ విజయనాథి;
 "యద్దిరా! యియ్యవి ♦ యమృతవాక్యంబులు తథ్య"మనియె సూరి ♦ దాసదళి;
 "రాజపుత్రులతోడ ♦ రణ మొనర్చుట కలుషమ్ము పొ"మ్మనె ఖేరి ♦ ప్రామాది;
 "యాపృతాపుడు దేవు ♦ నవతార మేయని విశ్వసింతు"ననియె ♦ బృహ్విరాజు;
 || నంద తెటాడెడు మాటల ♦ నాలకించి, యందు నందును గల యుక్తు ♦ లావరించి.
 యాత్మభావంబుఁ గొంత గో ♦ ప్యముగ నుంచి. చిటునగవు వెల్లిరించె నొక్క రుషిభావము.

—*) మానసింహుఁడు యవనసభను దృశీకరించి మాటాడుట. (*—

|| అందఱును గలయఁ గని వగ చెందిన మదితోడ మాన ♦ సింహుండును "మీ
 గంద తెటలులఁ దఱిమిన నాకుం దోచినయట్లు నడచు ♦ కొనఁ గలవాడ౯. 291
 || ఆ పృతాపుఁడు భృతి యిచ్చి ♦ యాదరించు భట్టులవిధానఁ బొగవంగఁ ♦ కాలుపకరి;
 "రా! యాత్మాభిమాన మిం ♦ తైనలేక యేమి చేయుదు! మీశౌర్య ♦ విష్ణులుండె.
 || ఇదె నే గాదని పట్టు పట్టినయే, ♦ నిందున్న యీమంతు"లుక
 పనునార్యందలు వాహినీశులు పృతా ♦ పక్షాధిపుక జేరి న
 న్నెదిరింపక జనుడెండు మీర; లిటుపై ♦ నే మాదురో మాతు; రు
 న్నందశార్దూలము చెంగటక నిలువ వీ ♦ మార్జార గర్జారృటుల్. 293
 || పరు లాతేని గుఱించి యేల పలుకక! ♦ బ్రత్యేక శత్రుత్వముల్
 వఱలుక నాకుఁ బృతాపసింహునకు; నం ♦ బక సేనతో నేగి యు
 ధరశౌర్యంబునఁ దాడి యాతని జయిం ♦ తుక; మానసింహేంద్రుఁడొ
 క్కరి సాయంబు నవేక్షసేయమికిఁ దా ♦ రాగంబు మాపించెక౯. 294
 || సేనలు ధనంబు రాష్ట్రంబు ♦ జీవితంబు నతని గెల్వంగ నప్పింతు" ♦ నచుచు రాష్ట్ర
 ముల్లసిల విజృంభింపఁగా ♦ నెల్లవార లేమనఁగలేక నిల్చి; దా ♦ బృహ్విరాజు. 295

—*) పృథ్వీరాజు మానసింహు నధిక్షేపించుట. (*—

|| అతిపాపనుఁడు పృతా ♦ పాధీశు నెవనిగా విశ్వసింపితివా! ద్వా ♦ విశతియను
 రాజపుత్రక మహా ♦ రాష్ట్రంబులకు రాజులకు నగ్గిగురుఁడు; కా ♦ లులు విక్ర
 జరిగియుండినను నం ♦ దఱు రాజపుత్రు లాధన్య సంఘ్రుల మ్రోల ♦ వాదనాద
 శ్రీసలుంబాకృష్ణ ♦ సింహేందు"చే మొట్టఁబడి తల దిమ్మెక్కి ♦ పక్షిముమును.

అ॥ పాదుశాహి ప్రాపు ధ ధ ధ మిన్నందుడు, వా దినములు మఱచి ధ తయ్య! యిప్పు
డీత తోడ దొడిగి ధ యీగ బెబ్బలియైన సాటి మాట నీక ధ పాటి కెక్కా. 296

సీ॥ నైన్యాధిపతులు ప ధ జనుజేరి “కైలవారాసీమ ఫలవృక్ష ధ రాజి నరులు
నఱకిరి, తిండి చే ధ కుర”దన్న నవ్వుచు “వైరులు చెఱుపంగ ధ వలనుపడెడు
తిండి చేకొనుట సం ధ కథి లోప, మింక శాత్రువులెల్ల సంవత్స ధ రముల కొలది
పనిచేసి చెడుపనో ధ పని తిండి జూతు; బచ్చిక రుబ్బి రొట్టెలు ధ చేసి తింద”

గీ॥ మనుచుఁ బందొమ్మిదేండ్లు తోయమును గడ్డి తినుచు సతతోపవాస మూనిన తపస్వీ,
యతనిదెస వ్రేలుచూపు శౌర్యపరుఁ డున్న! విశ్వమంతయుఁ ద్రుటినిస్తంభింపజేయు.

గీ॥ దేవపూజార్హుఁ డతని నిం ధ దించి నీవు గురువులకుఁ బంగనామముల్ ధ గూర్చుటయ్యె;
రేఁగి గుడ్డు పిల్లను వెక్క ధ రించుటయ్యె; వినగ లేము, పాపాబ్ధిని ధ మునుగ లేము.

సీ॥ భాగ్యంబులెన్ని సం ధ పాదించియున్నను, నెన్నేని భోగంబు ధ లెసఁగియున్న,
రవి ప్రకాశించు నీ ధ రాజ్యమంతయుఁ గొన్న, జయముపై జయ మొంది ధ చక్కనున్న,
విక్రమ సూచక ధ బిరుదముల్ వేలున్న, జెల్లుబడియుఁ దద్దఁ ధ జెలఁగియున్న,
నిది యేమి యని యెరుఁ ధ డెదురాడకున్నను, ధరయెల్ల మనయాజ్ఞఁ ధ దాల్చియున్న,

గీ॥ ఫల మొకింతయు లేదు; రాఁ ధ గల యుగముల దేశవిద్రోహులకు వశ ధ నాశకులకు
నాత్మగురుదూషకుల కుదా ధ హరణముగను నెల్లరును జూపఁగలరు వేలెత్తి మనల.

గీ॥ బ్రదికి నన్నాళ్లు లీప్రగ ధ లభములతోనఁ దెల్లవార్చితి జీవిత ధ మెల్ల, నఱుక
దురమునకు నంపకాడవై ధ తుఁగిల్లిపడెను; పుణ్యపురుషార్థముల చింత ధ బుద్ధిఁ జొరదె.

మ॥ అకటా! కానలఁ బుట్టి యందె బలితం ధ బై జాలియే లేని ఘా
తుకసత్వంబులు గూడ నాత్మకుల జం ధ తుచ్చేదము మాని వే
టొకఁటా గుఱి భరించుచుండు! నిజధ ధ ర్మోద్వాసము జేసి స్వీ
యకులధ్వంసము చేయుచుంటివి; మను ధ వ్యత్వంబు చే దయ్యెనే! 301

సీ॥ పాలమున్నీటిలో ధ పల నెన్నోవస్తు లుద్భవ మొందె; నొక చంద్ర ధ దర్శనమున
నుస్పృంగుచుండుఁ బ ధ యోధి; యట్టుల రాజపుత్ర పావనకులాం ధ భోధియందు
మనమందఱము జనిం ధ చినను రాణా కీర్తి చంద్రికయే తదు ధ త్సాహకారి;
మేనాడకే గాద యీ ధ విశ్వమునకెల్ల సతఁడు వీరుండు గురుం ధ డగుచుఁ బాలిచె;

గీ॥ నట్టి స్వకులదీపకు స్వామి ధ నాత్మవేత్త నిరత మాదలఁ దాలిచి ధ చరణపూజ
సలుపక తృణీకరించు వి ధ శ్వాసహంత యిలను మననేమి! పరలోక ధ మేగనేమి! 302

- గీ॥ ఆమహాభాగు క్షీరిగా ♦ నామృతమునఁ జిక్కువాఁ డెల్ల నను నిందా చేసి తీటు;
నతి ధవళమైన యాతని ♦ యశము వోలె నాదు దుష్కీర్తి శాశ్వతం ♦ బై దనర్పు.
- గీ॥ నాదు జీవితశేష మం ♦ తయుఁ బ్రతాపు సేవఁ గడిపినఁగాని దు ♦ ష్కీర్తి పోవ;
దాధరాధీశుతోడి వి ♦ రోధమునకు నీళ్లు విడిచి నే నురక శాం ♦ తించువాఁడ. 312
- ఆ॥ బ్రతికి నన్ని నాళ్లు ♦ బ్రదుకము! రాజ్యతృప్తకును మేరగ లదె! ♦ చాలు నున్న
దానితోడఁ దృప్తి ♦ దనరుట మేలుంచుఁ బలికిఁ మానసింహు ♦ వైపుచూచి,
- గీ॥ వట్టి పాండవబీడు మే ♦ వాడసీమ, పరక పాతికె గాని లా ♦ భంబు గలుగ;
దా మహారాజు దేశంబు ♦ నాతడే గ్రహింపని మ్మింక; నష్టం బ ♦ దేమి మనకు!
- క॥ కడచన నేఁబదియేఁడులు; ముడుతలువడి తెల్లవడియె ♦ మోమును బొమలుక;
గడిమి చెడె; నొడలు సడలెను; గడు వృద్ధుడ నైతి; శాంతి ♦ గానఁగ నైతిక. 314
- మ॥ సకలప్రాభవవైభవంబుల మొగల్ ♦ సామ్రాజ్య మేలంగఁద
గ్గ కుమారుండు 'సలీము' దేహము చెడం ♦ గాఁ ద్రాఁగుబోతయ్యె; మా
మక చిత్తంబును బాయకుండు నిది మ ♦ ర్మచ్ఛేదియై! దుష్టదం
శక సంగంబున సగ్గు మొగ్గ యది పు ♦ ష్పంబై గుబాళించునే!
- క॥ పదియేండ్లప్రాయ మాదిగఁ గదనము కదనం బటన్న ♦ కలఁతలతో న
ల్పదియేండ్లు కడచి చనె; మన బ్రదుకులు పోరులనె తెల్ల ♦ వాతిన వకటా! 317
- గీ॥ ఆప్రతాపుతో నింక క ♦ య్యంబు వలదు వలదు, నలువుర నోళ్ళలోఁ ♦ బడఁగఁజాల;
మందఱము జీవితముల ♦ యందలి తుది రంగముల శాంతితోడఁ దీ ♦ ర్పంగ నిమ్మ.

—*) అక్కరుసార్వభౌముని నిర్ణయమును మానసింహుఁడు సమ్మతించక పోవుట. (*—

- మ॥ అని యొడ్డోలగమందు నక్కరు విభుం ♦ డాడంగ నా వాక్యముల్
విని యంబర్ పతి “నీవచస్సులు మర్దిక ♦ వేధించు; విశ్వంబు భ
స్మనికాయంబుగఁ జేయు నాజ్వలనముఁ ♦ జల్లారె; నే దెట్లు పో
యిన నీ వింతకె యింత మెత్తవడెదం ♦ చే నెంచనైతిక బ్రభూ! 319
- మ॥ ప్రమదోద్యానముఁబోలు నీయవన సా ♦ మ్రాజ్యంబునక గంటకో
గ్రమహీజంబయి నెవ్వగక బెనిచె నీ ♦ రాణాప్రతాపుండు; త
త్సమదాధత్య మడంపరానియెడోనీ ♦ దర్పంబు నే నొల్ల! ఖ
డ్గము నే నొల్ల” నటంచు నేల విసరెక ♦ గాలాహినా రోజుచుక. 320

॥ పరమ గంభీర మోతని ♦ వదనమందు మీ తేజో మహాలక్ష్మి ♦ ద్విగుణిత కళ
వెలిగె; సభయెల్ల మానముద్రలఁ జెలంగె; నంత నక్బరు నృపమాని ♦ యతనిఁ గాంచి,

—*) లక్ష్మరుసార్వభౌముడు మానసింహుని శాంతింపఁ జేయుట. (*—

౪॥ “మన యబ్జూరహిమాను శీలము జగ ♦ న్మాన్యంబు; స్వచ్ఛందవ
ర్తనుఁ; డేనాఁడు నసత్యదోషమును జెం ♦ దఁబోని వాఁ; డేను పె
చిన వృక్షం; చితఁ డెల్లవేళలను నా ♦ శ్రేయంబె కాక్షించు; నీ
తని మాటఁ శిరసావహింపఁదగుఁ గా ♦ దా! నాకును నీకును. 322

౫॥ సరసుఁడు; పృథ్విరాజు; కవి ♦ చంద్రుఁడు; మాన్యతముండు; నీకు సు
స్థిరతరబంధువర్గమునఁ ♦ జేరినవాఁడు; ప్రతాపసింహు సా
దరునకుఁ గూర్చియల్లుఁడు; కృ ♦ తం బెఱుంగఁగల పుణ్యమూర్తి; స
త్పురుషుఁ డితండు నేర్పు హిత ♦ ముఁ దలఁదాల్చకయున్న సేమమే! 223

॥ హరివిజయసూరియును భువ ♦ నైక గురుఁడు, సూరిదాసమహాకవి ♦ సుగుణరాశి,
యాఘరిస్తాదు లందఱు ♦ నట్టివారె, యెవరి మాటఁ దోయఁగ నేర్తుమిపుడు మనము.

౪॥ వితరణశాలి, రాజులకు ♦ వేల్పు, కుటీరనివాసి, లోకవం
దిత సుచరిత్రుఁడు, భువన ♦ ధీరుఁడు, వీరుఁడు, రాజరాజ సం
హతులను మేటియొ, బరమ ♦ హంస, ప్రతాపు నడంపఁ బూనుటల్
చతురతగాఁ దలంపకుము ♦ జాదులు వేతురె! మంగలంబునా! 325

॥ ఇప్పుడొక్కడే నిర్ణయమింక ముగింతుసభను; మేవాడగల మొగల్ నైన్యములను
జేర్చుకొని రాజధానికిఁ ♦ జేరుడనుచు నాజ్ఞ చేయుదు”నని యక్క ♦ రంత లేచె. 326

⊕ The annals ascribe it to a generous sentiment of Akbar, prompted by the Great Khankhanan (Mirza Abdur Rahiman) whose mind appears to have been captivated by the actions of the Rajput Prince. Pratap was indebted to a combination of causes for the repose he enjoyed during the latter years of his life; and though they may be ascribed principally to the new fields of ambition which occupied the Mogul arms, we are authorised also to admit the full weight of the influence that the conduct of the Hindu Prince exerted upon Akbar, together with the general sympathy, of his fellow Princes, who swelled the train of the Conqueror and who were too powerful to be regarded with indifference.

“Annals of Mewar”

మ॥ నెలయు దాటకమున్నె నార్త లలమెక్; † మేవాడదేశంబు హో
యల దుర్గంబులఁ గల్గు నమ్మొగలు సై † న్యంబుల్ గుడారమ్ములక్
దలఁగక్ బీకి సమస్త వస్తువుల వెం † టక్ గొంచు గుంపొచు మో
ములనుక్ వాల్చుచుఁ బోయి ధిల్లినగరం † బుక్ జేరె నల్లలనక్.

327

—*) రాజపుత్రులు మఱలఁ దమ దుర్గములను బట్టుకొనుట. (*—

సీ॥ హారావళీపర్వ † తాభంగశృంగముల్ తునియలుగాఁగ దుం † నుభులు మ్రోఁగె;
నతిమంగళాకారు † లగు రాజపుత్రయోధులు గుంపు గుంపులై † తోచి రపుడు;
వారి సంబరమును † వారి యుత్సాహంబు వారి భక్తి వచింప † వశముగాదు;
తోరణగృహమాది † తుది దుర్గమునదాఁక విడువ కన్నిటిఁ బ్రతా † పుడు గ్రహించె;
గీ॥ నాటుమాసంబు లరిగెడు † నంతలోన నొక్క చిత్తూరు దుర్గంబు † దక్కఁ గడమ
యెనుబదియుమూడు దుర్గంబు, † లెల్ల దేశ, మాప్రతాపప్రభూత్వంనుఁ † డాక్రమించె.
క॥ తనసామంతుల నొకదినమునఁ గనుఁగొని యాప్రతాప † భూపమణియు “దే
వుని కృప రాజ్యము స్థిరమయ్యెను; యవనులతోడి పోరు † నింక నిలుపుదుక్. 329

—*) ప్రతాపసింహుడు మాల్పురమును గొల్లగొనుట. (*—

క॥ మనదేశము సరిహద్దునకును నవ్వల నొక్కపురముఁ † గొల్లగొనఁగ నా
మన సయ్యె; గాని, యందలి మనుజుల బాధింపరాదు † మన కెబ్బంగిక్.” 330
క॥ అన “నీయాజ్ఞాపించిన పని శిరమునఁ దాల్చి చేయ † వాడుక యగు; నెం
డున కని యడిగి యెఱుంగము; చని నొంతుము జగము మింగు † శత్రుల నైనక్.”
సీ॥ అని సలుంబాకృష్ణుఁ † డనినఁ బ్రతాపుఁ డాదల యూచి లేచె; నం † దఱును గదలి;
రుత్తరదిగ్విజ † యోత్సాహులగుచుఁ గతిపయప్రయాణముల్ † దీర్చి యొక్క
దినమునం దంబరు † దేశమునక్ జొచ్చి ప్రతిలేసి భాగ్యవై † భవ సమగ్ర
భవనంబునై ముఖ్య † వర్తకస్థానమై వఱలుచు నుండు ‘మా † ల్పురము’ చేరి
గీ॥ ధన కనక సర్వ వస్తు సం † తతులు మూల్గు గొప్ప యంగళు లన్నిటిఁ † గొల్లగొట్టి
పట్టి సామగ్రి యంతయు † బండ్ల కెత్తి; రాపురము సర్వవస్తు శూ † న్యముగఁ జేసి.

⊙ Determining to have a slight ovation in return for the triumph Rājā Mann had enjoyed who had fulfilled to the letter his threat that “Pratap should live in peril” he invaded Amber and sacked its chief mart of commerce Malpoora
“Annals of Mewar.”

- గీ॥ భువన మెల్లెడ నిండి మాఁబురము కొల్లగొట్టఁబడెనను వార్త లెఁక్కుచుగఁ బొంగెఁ:॥
సిగ్గుచెడి మానసింహుండు ♦ శిరమువాల్చె; నాప్రతాపుఁడు మొలక నశివ్వలరఁదాల్చె.
- గీ॥ ధాన్య ధన హేమ వస్తు సంతతి తతులతోడ నిత్యలక్ష్మీనివాసము ♦ దిశము నగుచుఁ
దొంటిమాడ్కిఁగుంభలేమియర్దుర్గ మపుడు మేరుగిరిదుర్గముల కాంతిఁప్రింగియుమిసె.
- సీ॥ నెలనెల మూఁడువా ♦ నలు గురియఁగసాఁగెఁ; బడనై యవని సార ♦ వంత మయ్యె;
బొలమును దున్ని విత్తులు చల్లెఁ గృషికుండు; పైరు లన్నియుఁ బోడివడయసాఁగెఁ;
జైలవారామహా ♦ కాననంబున ఫలతరువులు తామర ♦ శుభ రయ్యె;
మొల లెత్తు, బీడునే ♦ లల గడ్డి పెంపొందె; గణనకు మీటి గో ♦ గణము పెరిగె;
గోపురములందుఁ బలుకోట ♦ కొమ్మలందు నగరములయందు గ్రామకంఠములయందు
నచలశృంగంబులందు సూ ♦ ర్యధ్వజములు వందలుగ లేచి పూర్వనై ♦ భవముఁజాటె.
- సీ॥ భువనమం దెల్లెడఁ ♦ బూలు పూచినయట్లు లాప్రతాపుని కీర్తి ♦ యతిశయించె;
దేశదేశమునుండి ♦ దినదినం భామహీవిభుని దర్శించి సే ♦ వింప వచ్చు
పుణ్యయాత్రీకబృంద ♦ ముల సుఖ్య యంతయు నంతని గణన సే ♦ యంగరాదుః
యవనులుగాక హైం ♦ దవులుగాక సమస్తకులములవారు సే ♦ వల నొనర్చి;
అ॥ రొక్కట 'థా' రెడఁది యొక్కట విధ్యంబు, వేఱొక్కటఁ దుహినశైల, మొక్కట జలధి,
మధ్యఁ గలుగు నేల ♦ మనుజుసమర్థమై క్రాలె నిసుక వేయ ♦ రాల కుండ. 336
- ॥ తనదేశమునుండియు సింహనికాయంబట్టి భలస ♦ హస్రంబును బా
వనమూర్తి కృష్ణసింహుఁడు కొని కుంభలేమియరుకోట ♦ కును విచ్చేసె. 337

—*) స్వాతంత్ర్య దినోత్సవము. (*—

- స॥ ప్రవిశేషోత్సవ సంపదల్ పొదలఁగా ♦ స్వాతంత్ర్యలక్ష్మీమహా
త్సవముల్ దీర్చెదమంచు శోభనముహూ ♦ ర్తం బెంచి దిద్దేశవ
ర్తి విశేషజ్ఞుల నాత్మబంధులగు వా ♦ ర్తి బిల్వ నాహ్వానవ
త్ప్రతితానంబులు వ్రాసి పంపెను సలుం ♦ బ్రా కృష్ణసిం గయ్యెడ. 338
- ॥ ఐదువందలు పుట్లు థా ♦ న్యముఁ దదితర వస్తువులు చేర్చి; రచటికి ♦ వచ్చు హితులు
రాజులును నిల్వఁగా గుడారమ్ము లెత్తి రొక్కొకం డొక్క పురమునా ♦ నొప్పుచుండ.

⊙ Where rain seldom or never falls the land is desert. The Thar Desert with a border of scrubland, lies between the Indus and the Luni Rivers.

"Herbert Pickles B. A. B.Sc."

గీ॥ గడియ గడియకు వేలు ల ♦ క్షలుగ వచ్చు బ్రాహ్మణుల సందడి హనుమద్వాసరమలరె
నూలుతిరునాళ్ల లెసఁగిన ♦ దారి; గోట వేలు మోపంగ సందు గ ♦ నింప దయ్యె.

సీ॥ శుభవాసరమ్మున ♦ శుభముహూర్తమ్మున నభ్యంజనస్నాన ♦ మాచరించి
పాతేశ్వరీదేవి ♦ పృథుమాళి, యమరసింహుడు నూత్న వస్త్రంబు ♦ లొనరఁ గాల్చి
సకల కల్యాణ భూ ♦ వణములు ధరియించి యవనీసురులు మంత్రు ♦ లాప్తతతులు
పార్థివు లనుసరిం ♦ పంగ ముత్తైదువుల్ పాటలు పాడుచు ♦ బజ్జ నడువఁ,

గీ॥ గూడుకొని భవానీదేవి ♦ కోవెలకును వెళ్లి గౌరిని బూజించి ♦ విపిధరత్న
ఘటిత హాటక మకుటంబు ♦ గాన్క యిచ్చి మ్రొక్కి యందలు మందిరంబునకువచ్చి

సీ॥ వేదిపై దర్భలు ♦ వేసి యాపై రత్నభర్తాసనంబులు ♦ వజ్రలుచుండ,
రెంటిపైఁ బాతేశ్వ ♦ రీ-ప్రతాపు లెలర్చి; రాహరభట్టార ♦ కాత్మజులును
జంద్రభట్టారకు ♦ సత్పుత్రు లెదురుగా నున్న పీఠములఁ గూ ♦ ర్చుండి; రనల
వెలుఁగు నాసనములఁ ♦ గులపెద్దలును సూక్తు డఖిలసామంతులు ♦ నవనిపతులు

గీ॥ గుంపు గుంపులుగాఁ జేరి ♦ కూరుచుండి; రవ్వల మహోన్నతమగు ది ♦ వ్యాసనమున
నుండె సముదార విక్రమో ♦ ద్దండమూర్తి భిల్లలోకైకనాథుఁ డా ♦ భీమచాందు. 342

గీ॥ అతుల సువిశాల వేదికా ♦ భ్యంతరమునఁ బ్రముఖమగు నొక్క దివ్యాసనమున నుండె
శాంతమూర్తి తేజోరాశి ♦ సత్త్వగునుడు మాన్యతముఁడు భామాసాహిమంత్రిమాళి

గీ॥ అందు నిందన కాస్థాన ♦ మందు నెందుఁ దానయై కార్యభారంబుఁ ♦ దలను దాల్చి
సలిలతోతాహమూర్తియై ♦ మెలఁగె స్వామి భక్తిపూర్ణాత్మకుఁడు సలుం ♦ బ్రా విభండు.

క॥ కలనాదమ్మున శంఖంబులు మంగళదివ్యతూర్య ♦ ములు దుందుభులున్
జెలఁచేగి మహానందము గొలిపెన్ బహువిప్రవేద ♦ ఘోషము చెలఁగెన్. 344

గీ॥ బ్రాహ్మణులుగూడి రాజదం ♦ పతులచేత గణపతికిఁ బూజ చేయించి ♦ కరముభక్తి
సఖిల దేవతావాహనం ♦ బాచరించి స్వస్తిపుణ్యాహవాచనో ♦ త్సవము నెఱపి; 345

సీ॥ పాతేశ్వరిని బ్రతా ♦ పప్రభుమాళిని నవరత్నసింహాస ♦ నమున నిలిపి
వేదమంత్రాశీర్షి ♦ నాదముల్ వెలయంగ “విపులరాజ్యరమాళి ♦ వృద్ధి రస్తు;
శ్రీరస్తు వైభవ ♦ శ్రీర” స్తనుచుఁ జల్లి రమల ప్రసూస లా ♦ జాక్షతములు;
వందులు జయజయ ♦ ధ్యానముల్ చేసి ప్రతాపునికీర్తి నం ♦ దలును బొగడి;

గీ॥ రచలనందనబోలెఁ బు ♦ ణ్యవతులైన బ్రాహ్మణస్త్రీలు పాటలు ♦ పాడుకొనుచు
రాజదంపతులకును హా ♦ రతుల నిడిరి బంగరు హారంగు దీపాల ♦ పల్లెరముల.

ఆప్రతాపు సింహాసనం మవల నొక్క హేనుమయమనోజ్ఞాసనం బెక్కజేసి
యమరసింహుని యశావరా జ్యంబునకును బట్టభద్రుని జేసి సంత బరము గనిరి.

విమలానర్థ మనోజ్ఞ భూషణములుక విలైవన సావర్ణవ
స్త్రములుక హాటక రమ్య పాత్రలు సలుం బ్రాకృష్ణసింహాది నై
ర్యమహానాథులు కాన్కలిచ్చుచు బ్రతా పాధీశు దివ్యాంఘ్రియు
గ్గము సేవించిరి భక్తిపూర్వక సమ స్కారంబు లర్పించుచుక. 348

తన దేశంబుననుండి సేవకుల చేత తక్ గంపలక ముంచి యొ
మ్యనఁ దెప్పించిన ముత్తियంబులు ప్రతా పాధీశ్వరుక ద్రాసునం
చునఁ గూర్చుండఁగఁబెట్టి వాని సరియె త్తుల్ తూచి మేవాడభూ
జనులం దంతటఁ బంచిపెట్టె శబర త్మానాథుఁ డత్యాదృతిక. 349

“మనస్వాతంత్ర్యము దేశభక్తియు నసా మాన్యంబునా త్యాగదీ
క్షను శోధించియు విశ్వమంతయును మె చ్చుక గారణంబైన యా
చనలోకేశ్వరు నకృతీశ్వరు మహా భాగ్య ప్రభావ ప్రభల్
ననరక బ్రోవు మటంచు నీశ్వరు పడ ద్వంద్వంబు సేవించెదక. 350

లనైన నొరుల దెస పగ మొలువకయుండెడిని హృదయ మున నా”కని క
ర్నులు మోడ్చి తుణము దేవుని దలంచుచు మదిలోన భక్తి దళము కొనంగక. 351

) ప్రతాపసింహుఁ డందటనర్హ విధమున సత్కరించి కృతజ్ఞతను వెల్లడించుట. (—

“గురుఁ డెల్ల ప్పడు నగ్రపూజ్యుడని వా క్రుచ్చుక శుత్రుల్ పెక్కు; లీ
దరణాబ్జంబులు నా కహర్నిశములుక సంతేవ్యముల్; వీని నే
పటవక జేయకుమంచు నీశ్వరుని సంత పార్థింతు; మేవాడయే
మటువక జాలదు నీమహాపకృతి భా మాసాహి మంత్రీశ్వరా! 352

నను నారాజ్యము నాప్రజావళి నఖం డత్యాగముక బెంచి ప్రో
చిన దై వంబవు నీవు, సంతతము నీ శ్రీపాదసేవా వినూ
తనభాగ్యంబు స్థిరంబు చేయుము; నినుక ధ్యానించి క్షీరంచుచుక
మనువాడక గనువాడ ధన్యతను; భా మాసాహి మంత్రీశ్వరా!” 353

ని ప్రతాపధరాధీశుఁ డవనిదేవు చరణరాజీవములు మ్రొక్కి సరస నున్న
తక్కుగురులకు మ్రొక్కి వస్త్రములు కనకభూషణము లిచ్చి యడుగులు పూజచేసె.

చ॥ “ఇరువదియైదువత్సరము ♦ లెన్నియొ బాధల కోర్చి నాపయ్య
దొరగు విపుత్రవాహముల ♦ నుగ్గడఁబెట్టుచు దేశసేవలక
గఱపుచు నుద్ధరించిన జ ♦ గన్నుతేక్కిరివి! నిన్ను మిత్రుఁడుగ
గురుఁడును నింక దైవమని ♦ కూడ భజించెద నాదుపాలికిఁ.

355

సీ॥ గణులింపరాని భో ♦ గములు గల్గి స్వతంత్రస్వపుండవై కష్టంబు ♦ లెఱుంగకుండ
నడుచు మహానుభా ♦ పుండవయ్య ననుఁగూర్చి వలచి వలచి కష్ట ♦ ములకు నూర్చి
ధనము పై న్య మొసంగుచును స్వయంబుగ యుద్ధములు చేసి నాయుడు ♦ మలను నీదు •
నిడుమలుగా నెంచి ♦ యితకాలమునుండి వరమైతి నాయెడఁ ♦ జరపినావు;

గీ॥ గిరితటములందు భటులను ♦ నెఱపి వేయికనుల నాయూలుబిడ్డలఁ ♦ గాచినావు;
నీఋణముఁ దీర్చుఁగాఁజాల; ♦ నీదు కృపకుఁ బారమే లేదుభిల్లన ♦ ర్వజ్జమూర్తి!” 356

క॥ అని శబరలోకనాథునకును వందన మాచరించు ♦ కొని కౌగిటియం
దఁన నిలిపి సలుంబ్రా కృష్ణుని జేరఁగఁబోయి పేర్చి ♦ శోభిలుచుండఁ,

357

మ॥ “నను వీడఁజన కెప్పుడుగ్ మిలఁగుచుక ♦ నానీడయుగ్ బోలెఁ; గం
టిని తెప్పకవలె గాచి ధర్మవిఠతిక ♦ నేర్పించి సంపూర్ణభ
క్తిని నాతోడిద లోకమంచు ననుర ♦ క్తి గొల్పు నీ యీ ఋణం
బును నేఁ దీర్చుఁగఁ జాలఁ బెక్కు భవముల్ ♦ పుత్రుండనై పుట్టినక.

358

మ॥ కడుదూరంబునఁ దోచు నాపదఁ దొలఁ ♦ గకజేయఁగా ముందుకుక
బడి యత్నించుచు, సుంత సౌఖ్యమయినక ♦ స్వారాజ్యమే యబ్బి న
లైడఁదక బొంగుచు, నాయభీప్సితమే నీ ♦ యిష్టంబటం చు; దమా
త్యుండవం చెప్పడు చూడ; దేవుండవటం ♦ చూహింతు నాపాలికిఁ.

359

మ॥ ఇక రా నుండెడు కాలమందున జనం ♦ బేదేశమౌదైన నూ
ఱక పస్త్రావము పేర్చి నొక్కెడ సలుం ♦ బ్రాకృష్ణసింహుండనక
మొకముల్ విప్పఁగ స్వామిభక్తి యొకచోఁ ♦ బుంరూపముక జెంది వా
రికి సాక్షాత్కృతియై తనరౌడిని; తం ♦ డ్రీ యెంత పుణ్యుండవో!”

360

మ॥ అని పాదంబుల మ్రోల వాలుచు నమా ♦ త్యాధీశ్వరుక బూజచే
సిన నాతండు సమోదబాష్పనయన ♦ శ్రీమీఱ నాష్టాంగ వం
దనముల్ చేయుచు భక్తితో నిలిచె; నా ♦ ధాత్రీశ్వరుం డుతఁ జెం
తన సూక్తాది సహోదరప్రతతి సే ♦ నాభర్తలక జూచుచుక;

361

మ॥ “తీన నాహరము చిక్కకుండినను భ క్తి బెంచుచు దండ్రీ
 తి నను గొల్చుచు ద్యాగము నెఱపుచు దేశమ్ము సేవించి శో
 భన సత్కీర్తి పరంపరలో నలుదెసలో పాకంగ వర్తించినా”
 రనుచు వారిని వారి వారి గడు నా స్వాదంబున జేరుచు, 362

క॥ విలువగల వస్తువుల భూషణ నొసంగుచు నర్హతీతి సమ్మానముల
 సలుపంగ భామాసాహియు నిలుపుచు సింహాసనమున నృపలోకగురు, 363

—*). భామాసాహి ప్రతాపసింహు నాశీర్వాదించుట (*—

సీ॥ “బహుళవిద్యద్వీప పటలప్రభాభాసియుగు రాజమార్గంబు సనుకరించు
 నీజీవితంబును నిరతుంబు హైందవు లనుపమానగు భక్తి సనుసరింతు;
 రసఘ! నిబోలు మ హనుభావుల లోకపావన జీవిత పటల మెప్పుడు
 దేశచరిత్రమై తేజిల్లుచునుండు; ధారుణీజనుల కా దర్శ మదియ;
 గీ॥ నీచరిత్ర దేశదేశముల నిండియుండు; నీయఖండశోభననామ ధేయము విన
 వార లాపదలకు జుకు పడక ధైర్యపర్యతములొచ్చు శాశ్వత ప్రభ వహింతు.

మ॥ నిను దర్శించుచు నీదరిక మెలగుచు నీతోడ భాషించుచు
 నిను సేవించుచు ని ముడి దలచుచు నీపూజల జేయుచు
 మనఁగాఁగల్గుట మేటిభాగ్యమచుచు మాబోంట్ల మెల్లప్పుడు
 నిను దేవులబల జూచుచు గొలుతుమో నిర్దిద్యతేజోనిధి! 365

సీ॥ కోటికష్టములైన గోట మీఁటంగఁజాలు వీక్షలఁ బరమగాం భీర్య మలర,
 నవశరచ్చంద్రసౌం దర్యమందిరమైన ముఖము శాంతసముద్ర భూతి నెఱప,
 వ్యాకోచమల్లికా ప్రసవరాజంబట్లు చిరునవ్వు పెదవిపై సిరుల నింప,
 నందమై పుష్పమై యాజానుదీర్ఘ బాహర్గళయుగళంబు చూచుఁ బెంప,

గీ॥ వార్ధిసంవృతమేదిని వలయు మెల్ల వశము చేయంగఁజాలు ప్రా భవము దనర,
 వెలయు నీవిశ్వమోహన వీరమూర్తి విడక మామనముల దాండ వించుఁగాత. 366

మ॥ అమితోత్సాహము దేశభక్తిరతి నీ దై యుండు; నీమేని ర
 క్తమునందు గల బిందు వొక్కొక్కడు “స్వా తంత్ర్యంబు స్వాతంత్ర్య”మం
 చు మహాదీక్షను బల్కు; నీకు సము లీ క్షోణీస్థలి లేరు; భ
 క్తిమహత్త్వంబునఁ గొల్తు నిన్ను గరుణా దేవీ కుమారోత్తమా! 367

2620]
 20-3-73

- సీ॥ రవివంశకలశసిం ♦ ధువు రాజరత్నాళిః దరతరంబుగ వెలు ♦ వజ్రహఃగాత,
 మేవాడఖనిః బుట్టు ♦ హా వజ్రమెల్ల స్వతంత్రతాశాణదీ ♦ ప్రమగుఃగాత;
 రాజపుత్రాన్వయా ♦ రణిజతేజము ధర్మదీక్ష నాహవవేదిః ♦ దెరలుఃగాత;
 పాశేశ్వరినిబోలు ♦ పతిదేవతలకు హైందవభూమి పుట్టిని ♦ ల్లవునుగాత;
 గీ॥ భూజనులు విప్లవమ్ముల ♦ బుగ్గిం గునప్పు డడరు లడఁచి కొందలిరుల ♦ నలవరింప
 నిన్నుఁబోలు మాధవుఁడు జ ♦ స్మించుఁగాత; దన్యుగజరాజసింహ! ప్ర ♦ తాపసింహ!”
 గీ॥ అనుచు నానందబాష్పంబు ♦ లతిశయిల్లఁ జారు నవరత్న సామృత ♦ నారికేళ
 ఫలము దోసిటఁ గొనిపోయి ♦ పృథున కిచ్చి చేతు లెత్తుచు నిట్టు లా ♦ శీర్వదించె 369

శ్లో॥ “స్వస్తి ప్రజాభ్యః పరిపాలయంతాం
 న్యాయ్యేన మార్గేణ మహీం మహీశాః
 గోబ్రాహ్మణేభ్య శ్శుభమస్తు నిత్యం
 లోకాసుమస్తా సుఖినో భవంతు
 కాలే వర్షతు పర్జన్యః పృథివీ సస్యశాలినీ
 దేశోఽయం క్షోభరహితో బ్రాహ్మణా స్సంతు నిగ్భయాః
 అపుత్రాః పుత్రిణా స్సంతు పుత్రిణా స్సంతు పౌత్రిణాః
 అథనా స్సథనా స్సంతు జీవంతు శరదాం శతం.”

370

ఉ ప స ం హా ర ము.

- శా॥ నే నెల్లప్పుడు భావనాబలమునన్ ♦ నీరూప నామ క్రియా
 ధ్యానంబున్ గొని తన్మయత్వమున న ♦ న్యాకాంక్ష లేకుంటి; నీ
 వే నేనైతిన్! నేనె నీవయితో! రూ ♦ పింపంగ నాకేల! ని
 త్యానందంబు ఘటించె నీకృతి ప్రతా ♦ పా! విశ్వలోకార్చితా! 371
- మ॥ పదియేం డ్లయ్యెను నిన్నుఁగూర్చి పతియిం ♦ పన్ సాగి; యిన్నేండ్లు నా
 మదిలోనన్ భవదీయ విక్రమకళా ♦ మాధుర్య సౌభాగ్యముల్
 కుదురై నెక్కొని వేరు పాదుకొనియెన్; ♦ గొండతలా కోరికల్
 పొడలన్ నిన్ను నుతింప; నీదు చరితం ♦ బున్ వ్రాసి హర్షించితిన్. 372
- మ॥ చదలే రట్టులు ముజ్జగంబుల భవ ♦ త్వచ్ఛంద కీర్తిచ్ఛటల్
 వెదచిందన్ గనుఁగొంటి; భారతమహా ♦ ర్విన్ వీడి మున్నూటము

వృద్ధియాతేనులుఁదాఁతె; నీచరితముఁ ♦ వర్ణించు భాగ్యంబు నా
కొదవఁ నేటికి; నన్నుఁ బోలు కృతకృ ♦ త్యుల్ లేరు లోకంబునఁ.

373

మ॥ దినరాజుఁబలె నుగ్రకోపనుఁడవై ♦ తిండించి శైలంబుని
డిన తొరుప్పులఁ దాఁకి నీ నడపు హా ♦ బ్రీఘాటు యుద్ధాంగణం
బున విశోన్నతమైన నీరు విభవం ♦ బుఁ గొంత నేఁ బంచుకోఁ
గనకున్నఁ నినుఁగూర్చి యింత యనురా ♦ గం బిట్టు లుప్పొంగునే!

374

చ॥ ఇలఁ గల వీరపుంగవుల ♦ నిట్టి బలోన్నతుఁ డిట్టి ధీరుఁడుఁ
గలుగఁడటంచుఁ బేర్గిన ♦ గండఁడ వీ విఁక; నిల్లు వీడి వీ
ధులఁ జరియింపలేని కడు ♦ దుర్బలదేహుఁడ; నన్ను న్నెట్లులఁ
వలచితో! నీ చరిత్రమును ♦ వర్ణన చేసి జగానఁ జాలఁగఁ.

375

గీ॥ భవనశౌర్యాంకమైన నీ ♦ మూర్తిఁగాంచి, యనుపమంబైన నీకథ ♦ లాలకించి,
రసమునను దేలి పొగడనిరసికు లుండ; రెట్టి నాయకోత్తముఁడ వోయీ! ప్రతాప!

గీ॥ భవ దుదార శౌర్యమును భావనమొనర్చి రసమునను జొక్కి గ్రంథంబుఁబ్రాయసపుడు
త్వ ద్వశుండవై యానంద ♦ బాష్పవితతు లాణిముత్యాలవలె రాల్చునహరహంబు.

గీ॥ నా మహాదాత నాయక ♦ స్వామి వీవు; భవ దనఘ కీర్తిఁ గొనియాడు ♦ కవిని నేను
త్వత్కథామృత రుచిర కావ్యమ్ముతోడ హృదయకుసుమాంబు నీకు నర్పించుకొందు.

క॥ ఉత్తమ ధీరోదాత నృపాత్తరుఁడవు; నిన్నుఁ బొగడ ♦ యోగ్యంబని రే
కెత్తు తమి హృదయరస మే నెత్తి దుత్తలకొలంది ♦ నీచరితమునఁ.

379

క॥ వర లోకోత్తర సుగుణోత్తర నాయకచక్రవర్తి! ♦ త్వత్కీర్తికళఁ
స్థిరమొందెడుఁగాక నుదాహరణములై చంద్ర తార ♦ కార్క ష్ఠాయీ.

380

మ॥ కరముఁ భక్తిని నారచించిన మహా ♦ గంధంబు నందెను నీ
చరితం బాంధులు నిత్యముఁ జదివి నీ ♦ స్వాతంత్ర్యముఁ ద్యాగవి
స్మరణంబుఁ సముదారవిక్రమకథా ♦ పూర్ణత్వముఁ నేర్వఁగ
ల్లిరయేనిఁ ననుబోలు ధన్యు లిలలో ♦ లేరంచు హర్షించెడఁ.

381

ఉ॥ పూలును సారథంబు మధు ♦ వుఁ జెడు వృక్షము పోయినంత; శం
పాలత దాని శోభలను ♦ బాయు నిమేషములోన; నీజగ
జ్జాలము లర్చచేయు పటు ♦ శౌర్య పరాక్రమ రాశివైన ని
బోలిన ధీరు క్షీర పాలి ♦ వోవదు లోకము కుగ్రి పోయినఁ.

382

- సీ॥ సంపత్సరములు నీ ♦ చరితంబు పఠియించి పరవశత్వమున మై ♦ మఱచుచుంటి;
 పదపదంబునను నా ♦ హృదయరసము నించి గ్రంథంబు రసమూర ♦ వ్రాసియుంటి;
 వందలకొలది ద్రా ♦ వ్యము వెచ్చపెట్టి భక్తిని గావ్యమెల్ల ము ♦ దించియుంటి;
 వీరలక్షీప్రభు ♦ త్వయాధి మెఱయు నీ చిత్రంబు లందందు ♦ జేర్చి యుంటి;
- గీ॥ బ్రతిఫలము గోరబోక నీ ♦ గ్రంథములను దేశమంతట నింపంగ ♦ ఓవురుచుంటి;
 యత్నలోపములేక నీ ♦ యశముఁ బెంపఁ దగిన శ్రమమెల్లఁ బడితిఁ బ్రతాపదేవ!
- సీ॥ ఆప్రతాపమహిందు ♦ నటు రాజులు స్వధర్మనిరతులై దేశ మూ ♦ నెదరుగాక;
 శ్రీసలుంబాకృష్ణ ♦ సింహుఁ బోల్ స్వామిభక్తిపరులు యశము నొందెదరుగాక;
 పాశుశ్వనిబోలి ♦ భారతాంగనలు సాధ్వలలన్న పేరు చెం ♦ దుమరుగాక;
 యమరసింహునిమాడ్కి ♦ నాంధ్రయువకులెల్ల గురువిక్రమమున వె ♦ ల్లుదురుగాక;
- గీ॥ కమలవనమట్టి భారత ♦ ఖండమెల్ల వీరరసఖండమై ధాతీ ♦ వెలయుఁగాక;
 'యాంధ్రు'లనుపేరు ఖండఖండాంతరములదజ్ఞు లందఱు శిరములఁదాల్చుగాక. 384

గద్య:- ఇది శ్రీమత్కామేశ్వరీ కరుణా కటాక్ష వీక్షా సమాసాదిత రసవత్కావ్య
 నిర్మాణ చాతురీధురీణ, సుగుణగణపారీణ, దుర్భాకవంశమద్ధాంభోరాశి

రాకా కైరవమిత్ర, శాలంకాయన గోత్ర పవిత్ర, సుజనాను

గ్రహపాత్ర, వెంకటరామార్యపుత్ర, కవిసింహవధాని

పంచానన కావ్యకళాని ధీత్యాది బిరుద విఖ్యాత, సుకవి

రాజశేఖర, రాజశేఖరకవి ప్రణీతంబయిన

“రాణా ప్రతాపసింహ చరిత్రం” బ

ను పద్యకావ్యమునం

దుఁ బంచమా

శ్వాస

ము

